วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (กุมภาพันธ์ 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.2 (February 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 ประจำปีพุทธศักราช 2569 บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 30 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 28 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ 10 ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (จ)

สถานการณ์ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี 1

THE SITUATION, PROBLEMS, AND NEEDS IN DEVELOPING FINANCIAL LITERACY THROUGH COMMUNITY-BASED APPROACHES AMONG MUSLIM YOUTH AT THE LEARNING PROMOTION CENTERIN SAI BURI DISTRICT, PATTANI PROVINCE

ธีรวีร์ พึ่งตำบล, อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง, ซัมซู สาอุ และหมะหมูด หะยีหมัด

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดของชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช 15

THAI TOURIST SATISFACTION TOWARD MARKETING MIX OF KHIRIWONG COMMUNITY, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ภัทรวรรณ แท่นทอง และปันหรินษ์ นุรักษ์ธนนันต์

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 28

A STUDY OF THE COMPONENTS OF ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP OF PRIVATE VOCATIONAL EDUCATION ADMINISTRATORS IN NORTHEASTERN THAILAND

ศิริชัย เมืองโคตร, ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์ และนวพร วรรณทอง

การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทย 40

DIGITAL MARKETING STRATEGY ACCEPTANCE AND ORGANIC FERTILIZER PURCHASE BEHAVIOR AMONG ORGANIC FARMERS IN CENTRAL THAILAND

สุพินดา ฤทธิจันทร์ และภัธรภร ปุยสุวรรณ

การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน 58

THE DEVELOPMENT OF A HOLISTIC ELDERLY CARE MODEL THROUGH COLLABORATION BETWEEN THE PUBLIC AND PRIVATE SECTORS

ศุภมาส อำพล และทักษญา สง่าโยธิน

สารบัญ (ต่อ)

รูปแบบกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ 71

ACTIVITY MODELS TO DEVELOP QUALITY OF LIFE AN ELDERLY AT HAT KRAD CHUAN CHUEN SCHOOL, HAT KRAD SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE

หทัยรัตน์ กระต่ายน้อย และวาสนา บุณยมณี

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคสมัยใหม่: แนวคิดและโมเดลเพื่อการบริหารสังคมพหุวัฒนธรรม 86

DEVELOPING THE CAPACITY OF PUBLIC SECTOR PERSONNEL IN THAILAND'S SOUTHERN BORDER PROVINCES IN THE MODERN ERA: CONCEPTS AND MODELS FOR MULTICULTURAL SOCIAL GOVERNANCE

สุไรนี สายนุ้ย

การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและผลกระทบในวงการสงฆ์ 98

THE REPUTATION OF MONKS FOR THEIR CONTRIBUTIONS AND IMPACT IN THE MONASTIC CIRCLE

พระมหาศุลลักฎ์ สุวณฺณกาโย (สีดาราช) และนิลุบล ไพเราะ

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของชุมชนเมืองสงขลา 108

LEGAL MEASURES FOR REGULATING THE SALE OF GOODS IN PUBLIC PLACES AND PUBLIC WAYS IN MUEANG SONGKHLA

ชัชชัย ยุระพันธุ์ และณฐมน ทองมี

การทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช 121

TEAMWORK AND ORGANIZATIONAL CULTURE AFFECTING EMPLOYEE WORK MOTIVATION IN PRIVATE COMPANIES IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

วิกานดา คชาทอง และเจษฎา นกน้อย

การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี 132

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WELL-BEING OF THE ELDERLY BY THE ACTIVE AGEING LEADERSHIP NETWORK PROCESS IN THE AREA OF MUANG CHUM SUB-DISTRICT, THA MUANG DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE

สงกรานต์ ศุภสุข, นิรันดร์ ยิ่งยวด และสันติ ศรีสวนแตง

กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟซบุ๊กไลฟ์ 150

STRATEGIC MANAGEMENT OF BRAND COMMUNICATION OF COMMUNITY ENTERPRISES THROUGH FACEBOOK LIVE STREAMING

เรวดี สุขมั่น, อภิวรรณ ศิรินันทนา, ภูริพัฒน์ แก้วตาธนวัฒนา และจำเริญ คังคะศรี

สารบัญ (ต่อ)

พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา 162
BEHAVIOR AND INTENTION OF TOURISTS IN COMMUNITY TOURISM FOLLOWING THE MOTTO OF SONGKHLA PROVINCE
แก้วตา ปานเจี้ยง, วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง และนุษณา ณ พายัพ

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล 173
THE 21ST-CENTURY ADMINISTRATIVE SKILLS OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE SONGKLA SATUN
ณัฐพงษ์ จันทร์หอม และรุ่งชัชดาพร เวหะชาติ

กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์เพื่อสมรรถนะการทำงานจริงในอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ 187
OUTCOME-BASED LEARNING FRAMEWORK FOR REAL-WORLD COMPETENCY IN THE SOFTWARE INDUSTRY
ประภาส ทองรัก

การศึกษาตำรับขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 203
STUDY OF THE THONG YOH SNACK STANDARD RECIPES FROM LOCAL WISDOM OF KAREN PEOPLE IN THONG PHA PHUM DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE
พรเทพ กลิ่นแดง, ศุภัคษร มาแสวง, เปรมระพี อุยมาวีรหิรัญ และพิสุทธิ หนักแน่น

กฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน 219
THAI LAW ON THE MITIGATION OF RISKS FROM FINE PARTICULATE MATTER PM 2.5
โชต อัศวลาภสกุล, สุขสมัย สุทธิบดี และบวรวิทย์ เปรื่องวงศ์

การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 233
THE CONSTRUCTION OF PSYCHOLOGICAL SELF-CARE IDENTITY AMONG FIRST-YEAR NURSING STUDENTS
ปรีนาภา ชูรัตน์ และชญาณิน สลีมิน

การจัดการห่วงโซ่คุณค่าและการจัดการนวัตกรรมในฐานะสมรรถนะเชิงพลวัตต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของอุตสาหกรรมกล้วยไม้ 250
VALUE CHAIN MANAGEMENT AND INNOVATION MANAGEMENT AS DYNAMIC CAPABILITIES FOR COMPETITIVE ADVANTAGE IN THE ORCHID INDUSTRY
วราห์ สารอินมูล และอัญชลี หิรัญแพทย์

การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 263
COMMUNICATING POLICIES TO SUPPORT AN AGING SOCIETY OF THE PROVINCIAL HEALTH ASSEMBLY INTO THE IMPLEMENTATION OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS
จารึก ไชยรักษ์, หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล, กานต์ บุญศิริ และปิยฉัตร ล้อมชวการ

สารบัญ (ต่อ)

การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น 276

DIGITAL COMMUNICATION THROUGH SOCIAL MEDIA FOR MANAGING EDUCATIONAL NETWORKS AND ENHANCING PUBLIC PARTICIPATION IN LOCAL EDUCATION MANAGEMENT

บำเพ็ญ ไมตรีโสภณ

ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2491 - 2506 291

MASCULINITY IN THE LITERATURE OF THE SONGKHLA LAKE BASIN (1948 - 1963 A.D.)

ภานุวัฒน์ วรจินต์, ธนภัทร เต็มรัตนะกุล และเสริมศักดิ์ ขุนพล

กรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงในบริบทยุคดิจิทัล 306

DIGITAL APPROACHES TO THE PROTECTION AND TRANSMISSION OF JIZHONG SHENG WIND MUSIC

เสี่ยวซาน หลี่

การพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี 317

DEVELOPMENT OF A LIFE SKILLS TRAINING PACKAGE ON THE FOUR PRINCIPLES OF SANGAHAVATTHU 4 FOR VOCATIONAL STUDENTS OF ASIA LOPBURI TECHNOLOGICAL COLLEGE

จื่อผิง ลิ้มทรงพรต, พรทิพย์ วรรณวิโรจน์ และทัศนีย์ มงคลรัตน์

ผลกระทบทางการเมืองจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568 331

POLITICAL CONSEQUENCES OF CONSTITUTIONAL ADJUDICATION IN THAILAND, 1997 - 2025

กฤดิทัต ฉายไสว และอลงกรณ์ อรรคแสง

การศึกษาศักยภาพเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานเศรษฐกิจ BCG กรณีศึกษา “เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย” อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน 344

STUDYING THE POTENTIAL FOR ENHANCING LOCAL DEVELOPMENT BASED ON THE BCG ECONOMY CASE STUDY: “POWDERED BEVERAGE MADE FROM LONGAN EXTRACT AND ADDED DIETARY FIBER IN THE LONGAN LARGE-SCALE FARMING GROUP” WIANG NONG LONG DISTRICT, LAMPHUN PROVINCE

อรรณพ ชัยวุฒิ, มนชนก อุปะทะ และกฤษยา มะแอ

การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์เพื่อกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 357

A STUDY OF THE CURRENT AND DESIRED CONDITIONS TO FORMULATE ACADEMIC ADMINISTRATION STRATEGIES IN SMALL-SIZED QUALITY SUB-DISTRICT SCHOOLS UNDER THE PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ศิรินทร์ทิพย์ ถานะกอง, ธิดาวัลย์ อุ่นกอง, สันติ บูรณะชาติ และน้ำฝน กันมา

สารบัญ (ต่อ)

การศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน 373

A STUDY OF THE COMPETENCY COMPONENTS OF EARLY CHILDHOOD TEACHERS IN ORGANIZING LEARNING EXPERIENCES BASED ON THE HOLISTIC CHILD DEVELOPMENT CONCEPT UNDER THE OFFICE OF THE PRIVATE EDUCATION COMMISSION

ปริมกุลรักษ์ ชัยภัทรวรัชญาน์, ธิดาวัลย์ อุ่นกอง, วัชระ จตุพร และนริศรา เสือคล้าย

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 385

BEST PRACTICE FOR THE ADMINISTRATION EXCELLENCE OF WORLD CLASS STANDARD SECONDARY SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION

สุวิมล อ้นทอง, นพรัตน์ ชัยเรือง และรุ่งชัชดาพร เวหะชาติ

อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการต่อการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย 399

THE INFLUENCE OF SERVICE MARKETING MIX TOWARDS THAI PASSENGERS' PURCHASING MEAL ON LOW-COST CARRIERS

ชนัฐวัฒน์ ศิริเอี้ยวพิกูล และพงศ์เสวก อเนกจำนงค์พร

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 414

บทความวิจัย

สถานการณ์ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี*

THE SITUATION, PROBLEMS, AND NEEDS IN DEVELOPING FINANCIAL LITERACY THROUGH COMMUNITY-BASED APPROACHES AMONG MUSLIM YOUTH AT THE LEARNING PROMOTION CENTERIN SAI BURI DISTRICT, PATTANI PROVINCE

ธีรวีร์ พึ่งตำบล[1*], อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง[1], ซัมซู สาอุ[2], หมะหมูด หะยีหมัด[2]

Theeravee Phuengtamblon[1*], Abdullah Chelong[1], Sumsoo Sau[2], Mahmood Hayeemad[2]

[1]คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkhla University, Hat Yai Campus, Songkhla, Thailand

[2]คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สงขลา ประเทศไทย

[2]Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkhla University, Pattani Campus, Songkhla, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: teeravee1531@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักวิชาการ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ศิษย์เก่า และนักเรียน ในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี รวมทั้งสิ้น 34 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ค่า IOC เท่ากับ 0.8 ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมยังมีความรู้พื้นฐานจำกัด โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาอิสลาม ได้แก่ ดอกเบี้ย ซะกาต และการลงทุนที่ถูกต้องตามหลักศาสนา เจตคติของเยาวชนส่วนใหญ่ยังขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผนทางการเงินและได้รับอิทธิพลจากค่านิยมบริโภคนิยมที่แทรกซึมผ่านสื่อและกลุ่มเพื่อน ในด้านพฤติกรรม พบว่า มีการใช้จ่ายเกินตัว ขาดวินัยในการออมและเสี่ยงต่อการเป็นหนี้สินจากการกู้ยืมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ส่วนปัญหา คือ การขาดหลักสูตรและกิจกรรมที่บูรณาการความรู้ทางการเงินกับหลักศาสนาอิสลามอย่างเป็นระบบ ขาดแรงจูงใจและแบบอย่างที่ดีในครอบครัวและชุมชน รวมทั้งพฤติกรรมทางการเงินที่เสี่ยง เช่น การใช้จ่ายตามโฆษณาและการยืมเงินโดยไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ความต้องการ คือ การได้รับความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับหลักศาสนาและวิถีชีวิตท้องถิ่น การส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อการเงินผ่านการปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมทางศาสนา เช่น ความพอเพียงและความซื่อสัตย์ รวมทั้ง

[*] Received 25 December 2025; Revised 9 January 2026; Accepted 25 January 2026

การมีกิจกรรมการเรียนรู้โดยมีการฝึกปฏิบัติจริงที่เชื่อมโยงกับหลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่มั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: ความฉลาดรู้ทางการเงิน, เยาวชนมุสลิม, ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้, จังหวัดปัตตานี

Abstract

This research aimed to qualitative research article. It aims to study the situation, problems, and needs in developing financial literacy by the community for Muslim youth in the Sai Buri District Learning Promotion Center, Pattani Province. The population used in the research is administrators, teachers, academics, parents, communities/community leaders, religious leaders, alumni, and students in the Sai Buri District Learning Promotion Center, totaling 34 people, by semi-structured interview method. The quality of the research instrument was evaluated by three experts, and the Index of Item-Objective Congruence (IOC) was 0.80 The findings reveal three major themes. Situation: Muslim youth demonstrate limited financial knowledge, especially regarding Islamic financial concepts. Many youths lack awareness of financial planning, are influenced by consumerist values from media and peers, and exhibit behaviors such as impulsive spending, insufficient saving discipline, and vulnerability to online loan schemes. Problems: Challenges include the absence of integrated curricula that combine financial knowledge with Islamic teachings, inadequate family and community role models, and risky financial attitudes and behaviors such as unplanned borrowing and prioritizing consumption over savings. Structural limitations at learning centers, such as insufficient resources and lack of trained personnel in Islamic finance, further hinder financial literacy development. Needs: Youth express the need for financial knowledge aligned with Islamic principles and local lifestyles, development of positive financial attitudes grounded in religious virtues such as honesty, moderation, and sufficiency, and learning activities that involve hands-on community-based activities connected to religious practices and cultural traditions. These needs reflect a desire for practical learning experiences that can strengthen sustainable financial behavior.

Keywords: Financial Literacy, Muslim Youth, Learning Promotion Center, Pattani Province

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเศรษฐกิจโลกส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั่วโลก ความรู้และทักษะทางการเงินจึงกลายเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญที่ทุกคนต้องมี โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนซึ่งอยู่ในช่วงวัยเรียนรู้ ทดลอง และมีความเสี่ยงสูงต่อปัญหาทางการเงิน เช่น การขาดวินัยในการใช้จ่าย การไม่มีเงินออม และการเข้าสู่ภาวะหนี้สิน (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเงินครัวเรือน, 2565) โดยเฉพาะกลุ่ม Gen Z ที่เติบโตในยุคดิจิทัลที่มีช่องทางการใช้จ่ายและการเข้าถึงแหล่งเงินกู้อย่างรวดเร็ว แต่ขาดการปลูกฝังแนวคิดพื้นฐาน

ทางการเงินอย่างรอบด้าน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563) ความฉลาดรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) จึงถูกยกระดับให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเสริมการบูรณาการเรื่องนี้ไว้ในกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564) รวมถึงแนวโน้มระดับโลกที่ส่งเสริม Financial Literacy ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต (OECD, 2019) อย่างไรก็ตามแม้งานวิจัยและนโยบายในระดับชาติก่อนหน้านี้จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชนโดยรวม แต่กลับยังขาดการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมและศาสนาของเยาวชนมุสลิม โดยเฉพาะในพื้นที่เฉพาะอย่างอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ซึ่งถือเป็นหนึ่งในพื้นที่ชายแดนใต้ที่มีเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่าง ในขณะเดียวกันพื้นที่นี้ยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้และแหล่งการเรียนรู้สมัยใหม่ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการเงินที่ต้องบูรณาการกับหลักศาสนาอิสลาม เช่น การห้ามดอกเบี้ย (Riba) และการลงทุนที่ต้องสอดคล้องกับหลักชะรีอะห์ (Shariah-compliant Investment) ซึ่งยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับหลายคนในชุมชน ความรู้ ความเข้าใจ และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องก็ยังมีอยู่อย่างจำกัด (อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง และเกษตรชัย และหีม, 2563) สถานการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างในองค์ความรู้และแนวทางการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของเยาวชนมุสลิม

จากรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (NESDC) พบว่า ปัตตานีเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดของประเทศไทย โดยในปี 2568 ปัตตานีอยู่ในกลุ่ม 5 จังหวัดแรกที่มีอัตราคนจนสูงสุด ซึ่งสะท้อนสถานการณ์ความยากจนเรื้อรังในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ร่วมกับจังหวัดอื่น ๆ โดยสาเหตุความยากจนของผู้คนในชายแดนใต้นั้นส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพสังคมที่มีความเฉพาะ (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) และการรวบรวมข้อมูลของ เมธาวี ขติยะสุนทร ได้รายงานถึงความยากจนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยมีสาเหตุจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูง และไม่ได้รับการศึกษาในระบบสามัญเช่นเดียวกับประชากรในพื้นที่ของประเทศ หรือหากได้รับการศึกษาก็มีคุณสมบัติไม่ตรงกับงานที่มี (เมธาวี ขติยะสุนทร, 2555) สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2566 - 2570 ประเด็นปัญหาและความต้องการเชิงพื้นที่อำเภอสายบุรี ด้านสังคม พบว่า เยาวชนมีการศึกษาต่ำ ประชาชนมีหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบและพบปัญหาการว่างงาน และในแผนพัฒนาจังหวัดปัตตานีฉบับดังกล่าวมีการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยกำหนดให้มีการฝึกอาชีพให้เยาวชนสร้างงานสร้างอาชีพที่ยั่งยืน จัดกิจกรรมในเยาวชนกลุ่มเสี่ยง ส่งเสริมการศึกษานอกระบบให้เข้มแข็งและเป็นที่สนใจของเยาวชน ตลอดจนสนับสนุนให้เยาวชนมีโอกาสเข้าระบบการศึกษาให้มากขึ้น ให้ความรู้ด้านการบริหารด้านการเงินแก่ประชาชนและเยาวชน พัฒนาระบบวิสาหกิจ สหกรณ์ อันเป็นการสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งแผนพัฒนาฉบับนี้ยังกำหนดให้แก้ไขปัญหาเร่งด่วนเรื่องความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่จังหวัดปัตตานี โดยการตั้งเป้าหมายในการลดความยากจนภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง การพัฒนาครัวเรือนยากจนด้านการศึกษาและทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เข้าถึงระบบการคุ้มครองทางสังคมของคนยากจน รวมถึงการศึกษาเพื่อพัฒนาโมเดลแก้จนที่สอดคล้องกับศักยภาพและระบบการดำรงชีพของคนจนตามมิติของทุนและบริบทของพื้นที่ (แผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี, 2566) อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินให้แก่เยาวชนในพื้นที่อำเภอสายบุรี

อำเภอสายบุรีเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเยาวชนผ่านการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ซึ่งสะท้อนผ่านการมีทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ที่หลากหลาย การส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงินจึงควรดำเนินการในลักษณะ “การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้รู้ในท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้ปกครอง และองค์กรชุมชน และด้วยสภาพปัญหาความยากจนในจังหวัดปัตตานีนั้น เป็นเหตุแห่งความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยการศึกษานอกระบบการศึกษาตามอัธยาศัยรวมถึงศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่สำคัญในการที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกโรงเรียน ซึ่งออกมาจากระบบโรงเรียนด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นเพราะปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ข้อจำกัดทางด้านร่างกาย สติปัญญา ลักษณะสังคม รวมทั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล กลายเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสไม่ได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคกัน การศึกษานอกโรงเรียนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชดเชยโอกาสที่ขาดหายไปนอกจากนี้ การลงทุนในอำเภอสายบุรียังมีแนวโน้มขยายตัวผ่านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง การเกษตรอินทรีย์ และธุรกิจชุมชน ซึ่งส่งเสริมให้เยาวชนสามารถมีรายได้ด้วยตนเอง รวมถึงโครงการสินเชื่อฮาลาลจากธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยที่สนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ให้เข้าถึงแหล่งทุนที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา (Islamic Bank of Thailand, 2021) อย่างไรก็ตามการใช้แหล่งเงินเหล่านี้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีความรู้ทางการเงินควบคู่กันไป

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการของชุมชนในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มุ่งออกแบบกิจกรรมที่สามารถพัฒนาเยาวชนในมิติของความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมทางการเงิน ให้สอดคล้องกับบริบทศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น อันจะเป็นแนวทางที่นำไปสู่การขจัดความยากจนในระยะยาว และพัฒนาทุนมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสังเคราะห์จากตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเข้าร่วมกิจกรรมวิชาการ และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาสถานการณ์ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรีจังหวัดปัตตานี กำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจทางด้านการเงินและเป็นผู้สมัครใจในการให้ข้อมูล โดยดำเนินการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นความเข้าใจสถานการณ์ ความรู้ทางการเงิน ความคาดหวัง ประสบการณ์ภูมิปัญญา เพื่อให้ได้แนวทาง สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้สายบุรี ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 8 กลุ่มย่อย รวมทั้งหมด 34 ท่าน โดยกำหนดคุณสมบัติเป็นผู้มีความรู้เข้าใจทางด้านการเงินเชิงประจักษ์และเป็นผู้สมัครใจการให้ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้บริหารศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จำนวน 2 ท่าน
2. ครูในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จำนวน 2 ท่าน
3. นักวิชาการด้านการศึกษา จำนวน 2 ท่าน
4. ผู้ปกครองนักศึกษาในส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จำนวน 2 ท่าน
5. ศิษย์เก่านักศึกษาของส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จำนวน 2 ท่าน
6. ผู้นำศาสนา/โต๊ะอิหม่าม จำนวน 2 ท่าน
7. ตัวแทนชุมชน/ผู้นำชุมชน จำนวน 2 ท่าน
8. นักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จำนวน 20 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยผ่านการตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้ 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการเงินอิสลาม 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรม 1 ท่าน มีผลการประเมินใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Item Objective Congruency Index: IOC) เท่ากับ 0.80

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา เรียบร้อยแล้ว (รหัสจริยธรรมการวิจัย SCPHYLIRB-2568/067) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการขอความยินยอมอย่างเป็นทางการจากผู้ให้ข้อมูลทุกคนก่อนเข้าร่วมการวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลักตามลำดับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สถานการณ์ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม จากการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มสนทนาและการระดมสมอง พบว่า สถานการณ์ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ยังอยู่ในระดับที่ต้องได้รับการส่งเสริมอย่างเร่งด่วน โดยสามารถจำแนกประเด็นสถานการณ์ได้ 3 ด้านหลัก ดังนี้

1.1 ความรู้ทางการเงินที่จำกัดและไม่สอดคล้องกับบริบทศาสนา ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเงินอย่างจำกัด โดยเฉพาะเรื่องการจัดการรายรับ - รายจ่าย การวางแผนการออม และการวิเคราะห์ความจำเป็นในการใช้จ่าย เยาวชนหลายคนรู้ว่า “การออมเงินเป็นสิ่งที่ดี” แต่ไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ขาดความเข้าใจในกลไกการเงินร่วมสมัย นอกจากนี้ ยังไม่มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการเงินกับหลักศาสนาอิสลามอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดสำคัญในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับ Riba (ดอกเบี้ย) Zakat (การบริจาค) Halal finance (การเงินฮาลาล) และ การลงทุนที่ไม่ขัดหลักศาสนา (Shariah-compliant Investment) ซึ่งเยาวชนควรเข้าใจเพื่อประกอบการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...หนูเคยเรียนเรื่องออมเงิน เคยรู้ว่าในอิสลามมีเรื่องดอกเบี้ยที่ห้าม แต่เราคิดว่าดอกเบี้ย คือ ของปกติทั่วไป...” (นิดา ตายิด, 2568)

“...เรื่องการเงินแบบอิสลามยังไม่มีการสอนที่เป็นระบบ เด็กหลายคนเรียนแค่ในปอเนาะแต่ไม่รู้จักเชื่อมกับการใช้เงินในชีวิตจริง...” (อาฟาฟ ต่วนจอหลง, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมยังขาดความรู้ทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งผลจากเวทีระดมสมองร่วมกับผู้นำศาสนาและนักวิชาการยืนยันตรงกันว่า ความรู้ด้านการเงินในพื้นที่ควรจัดให้สอดคล้องกับหลักศาสนา เนื่องจากเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับเยาวชนในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานความถูกต้องตามหลักอิสลาม

1.2 ทัศนคติที่เฉยเมยต่อการเงินและค่านิยมบริโภคนิยมที่แทรกซึม ในด้านเจตคติ พบว่า เยาวชนจำนวนมากยังมีมุมมองต่อ “การวางแผนทางการเงิน” ว่าเป็นเรื่องไกลตัว หรือเป็นเรื่องของผู้ใหญ่เท่านั้น บางคนมองว่าการออมเงินทำไม่ได้จริง เนื่องจากรายได้ไม่แน่นอนหรือไม่เพียงพอ ความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการจัดการการเงินยังอยู่ในระดับต่ำ ขาดแรงจูงใจ และไม่มีเป้าหมายทางการเงินที่ชัดเจน ทัศนคติเหล่านี้ถูกเสริมด้วย “ค่านิยมฟุ่มเฟือย” และ “บริโภคนิยม” ที่มาจากการเสพสื่อออนไลน์ และแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน ทำให้เยาวชนหลายคนมุ่งมั่นในการบริโภคสินค้าตามกระแส มากกว่าการคิดวางแผนใช้เงินอย่างมีเป้าหมาย ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...หนูไม่ค่อยคิดเรื่องออม หนูคิดว่าไว้มีงานทำก่อนค่อยเก็บเงิน เดี๋ยวนี้ก็ยังเรียนอยู่ เงินที่ได้ก็หมดเร็ว...” (บายาน ตายิด, 2568)

“...พ่อแม่สมัยนี้ก็ชอบตามใจลูก พอเห็นลูกอยากได้อะไรก็ให้ ทำให้เด็กไม่รู้จักคุณค่าของเงิน...” (อัลฟารีซัล รีจิ, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมและผู้ปกครองมีเจตคติทางการเงินที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งผลการระดมสมองของผู้ปกครองและผู้นำศาสนาเสนอให้มีการส่งเสริมเจตคติผ่านหลักคุณธรรมในศาสนา เช่น ความพอเพียง ความอดทน และความรับผิดชอบ รวมถึงการเล่าเรื่องศาสนาบูรณาการกับเรื่องเงินเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของเยาวชนได้อย่างนุ่มนวลและตรงบริบท

1.3 พฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่มีวินัยและการเงินเปราะบาง ในด้านพฤติกรรม พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเงินที่สะท้อนถึงความเปราะบาง เช่น การใช้จ่ายเกินตัว ไม่มีการจดบันทึก หรือจัดสรรรายรับ - รายจ่ายที่ชัดเจน การออมเงินแทบไม่มีหรือทำได้ไม่ต่อเนื่อง บางรายเริ่มเข้าสู่ภาวะหนี้สินจากการผ่อนโทรศัพท์ การกู้ยืมเงินออนไลน์ หรือแม้แต่การยืมเงินในกลุ่มเพื่อนฝูงโดยไม่มีการวางแผน

“ผมยืมเงินแอปมา 3 รอบ ตอนแรกแค่พันเดียว แต่พอไม่มีจ่ายก็ต้องยืมอีกอันมาปิดสุดท้ายกลายเป็นหมื่น” (อลมูบาร็อค มะแซ, 2568)

“มีบางคนใช้เงินเดือนละพันห้าแต่หมดไปกับของออนไลน์ โทรศัพท์แพง ๆ เสื้อผ้า แต่อาหารกลับไม่พอ” (โมฮาหมัดอาซมี สะละไร, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมมีพฤติกรรมทางการเงินที่ไม่ถูกต้อง ไม่มีการวางแผนการใช้จ่าย ซึ่งจากการระดมสมองผู้นำชุมชนเสนอว่าการปรับพฤติกรรมเยาวชนต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ “ฝึกปฏิบัติจริง” เช่น การจำลองสถานการณ์การวางแผนรายรับรายจ่าย การฝึกขายของในตลาดนัด หรือการออมเงินวันละ 5 บาท แล้วมีระบบให้รางวัล โดยผนวกเข้ากับแนวทางศาสนาอิสลามเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและจูงใจในการปฏิบัติ

2. ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการระดมสมองกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยสามารถจำแนกเป็นประเด็นหลัก 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ขาดความรู้ทางการเงินที่เป็นระบบและสอดคล้องกับศาสนา ผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่มสะท้อนว่าเยาวชนส่วนมากไม่เคยได้รับการเรียนรู้เรื่องการเงินอย่างจริงจังหรือเป็นระบบ ทั้งในระดับครอบครัวและสถานศึกษา ไม่มีหลักสูตรหรือกิจกรรมเฉพาะทางที่เชื่อมโยงระหว่างความรู้การเงินทั่วไปกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...เด็กไม่รู้ว่าการกู้เงินจากบางแอปมันผิดหลักศาสนา เพราะไม่มีใครสอนเรื่องนี้เลย...” (ซุลกิฟลี วาจิ, 2568)

“...ในโรงเรียนทั่วไปก็ไม่มีวิชาการเงินแบบที่สอนเรื่องศาสนาไปด้วย เด็กเลยไม่เห็นภาพว่าเงินกับศาสนาเกี่ยวกัน...” (นูอิม หวันวัง, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมยังขาดความรู้ทางการเงินที่เป็นระบบตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งผลจากการระดมสมอง ควรพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมที่บูรณาการความรู้ทางการเงินเข้ากับหลักศาสนาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจแบบองค์รวมและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

2.2 ทัศนคติที่ไม่เห็นความสำคัญของการวางแผนการเงิน แม้เยาวชนบางส่วนจะมีความรู้เบื้องต้นเรื่องการออม การใช้จ่าย หรือการลงทุน แต่กลับไม่เห็นความสำคัญในการวางแผนการเงินหรือไม่มีแรงจูงใจเพียงพอที่จะลงมือทำ สาเหตุหลักมาจากความรู้สึกว่า “ไม่มีเงินพอจะออม” หรือ “การเงินเป็นเรื่องไกลตัว” รวมถึงการได้รับแบบอย่างจากครอบครัวที่ไม่ส่งเสริมพฤติกรรมการจัดการการเงิน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...พ่อแม่บางคนก็ไม่เคยวางแผนการเงิน เด็กก็เลยไม่รู้ว่าจะเริ่มจากตรงไหน...” (อัลฟารีซัล รีจิ, 2568)

“...เด็กๆ ใช้เงินแบบวันต่อวัน ไม่คิดวางแผน เขาคิดว่าเงินจะมีมาเรื่อย ๆ เพราะพ่อแม่ก็ให้ตลอด...” (อาดือนัน หะแว, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมยังขาดทัศนคติในการวางแผนทางการเงิน ค่านิยมด้านความพอเพียงและความรับผิดชอบ ควรเป็นจุดเริ่มต้นในการปรับเจตคติของเยาวชน จากการระดมความคิดแนะนำให้ใช้เรื่องราวจากหลักศาสนาอิสลามมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างเป้าหมายชีวิตและการวางแผนอนาคตทางการเงิน

2.3 พฤติกรรมทางการเงินเสี่ยงและขาดวินัย พฤติกรรมใช้เงินของเยาวชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีลักษณะ “ตอบสนองทันที” ขาดการไตร่ตรองและไม่วางแผนล่วงหน้า การออมเงินไม่เป็นนิสัย ขาดแรงเสริมจากครอบครัว บางรายเริ่มเข้าสู่หนี้สินโดยไม่รู้ผลกระทบ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...เขาเห็นโฆษณาก็ซื้อเลย กดผ่อนผ่านแอปแบบไม่คิด ไม่ดูว่าเงินเดือนเท่าไหร่...” (สะแปอิง ตาเห, 2568)

“...บางคนมีพฤติกรรมเลียนแบบเพื่อน อยากได้โทรศัพท์เหมือนกัน อยากแต่งตัวตามกระแส แต่ไม่มีเงินก็ยืม...” (อาฟาฟ ต่วนจอหลง, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมมีความเสี่ยงทางการเงินจากการขาดวินัย ควรมีการฝึกวินัยทางการเงินผ่านกิจกรรมจำลองสถานการณ์ เช่น การบริหารงบจำลอง การจัดการรายรับ-รายจ่าย และการฝึกขายของหรือจัดบูธสินค้าในชุมชน เพื่อให้เกิดการฝึกฝนพฤติกรรมที่มีวินัยและยั่งยืน

สรุปภาพรวมของปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ชายแดนใต้ไม่ได้เกิดจากเพียงความรู้ที่จำกัด แต่ยังครอบคลุมถึงเจตคติที่ยังไม่เปิดรับ และพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเป็นหนี้และขาดวินัยทางการเงิน ขณะเดียวกันบริบทของศาสนาและวัฒนธรรมอิสลามในท้องถิ่นยังไม่ได้รับการบูรณาการเข้ากับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ ส่งผลให้เยาวชนขาดทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อย่างเหมาะสมและมีคุณธรรม

3. ความต้องการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า เยาวชนมุสลิมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน มีความต้องการอย่างชัดเจนในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับความท้าทายในชีวิตประจำวัน ภายใต้กรอบศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสามารถแบ่งการสะท้อนความต้องการออกเป็น 3 เรื่องหลัก คือ เรื่องความรู้ เรื่องเจตคติ และเรื่องพฤติกรรม ดังนี้

3.1 ความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมกับศาสนาและวิถีชีวิต เยาวชนมุสลิมในพื้นที่แสดงความต้องการที่จะได้รับความรู้ทางการเงินที่เป็นระบบและใช้ได้จริง โดยเฉพาะความรู้ที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามและวิถีวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งช่วยให้สามารถวางแผนและบริหารการเงินได้อย่างถูกต้องตามหลักศาสนาและสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...อยากให้มีการสอนเรื่องการเงินที่ไม่ขัดกับศาสนา อย่างเรื่องห้ามดอกเบี้ยหรือการลงทุนที่ถูกต้อง เพราะบางทีเราก็ไม่รู้จะเริ่มตรงไหน...” (ฮันดา สารอเฮง, 2568)

“...ในศูนย์ฯ ควรมีหลักสูตรที่ผสมผสานความรู้ทางการเงินกับหลักศาสนา เพื่อให้เด็กเข้าใจและนำไปใช้ได้จริง...” (อัลฟารีซัล รีจิ, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมยังขาดความรู้ทางการเงินที่เหมาะสมหลักศาสนาและวิถีชีวิต ซึ่งจากการระดมสมองกับผู้นำศาสนาและครู มีข้อเสนอแนะให้พัฒนาสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทันสมัย เช่น เกมจำลองสถานการณ์ทางการเงิน หรือแอปพลิเคชัน ที่ช่วยให้เยาวชนฝึกฝนทักษะและเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

3.2 เจตคติที่ดีต่อการเงินผ่านหลักศาสนาและค่านิยมท้องถิ่น ด้านเจตคติ เยาวชนและชุมชนต้องการการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการเงิน ผ่านการเรียนรู้ที่ยึดโยงกับคุณค่าทางศาสนา เช่น ความพอเพียง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อทรัพย์สิน ซึ่งช่วยให้เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจและมีความผูกพันทางใจต่อการบริหารเงินอย่างมีสติ ดังตัวอย่างหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“...ถ้าได้ฟังเรื่องราวของท่านที่มีการบริหารเงินอย่างมีสติ เราคงจะเข้าใจและอยากปฏิบัติตามมากขึ้น...” (ญัสมิน ดาราแม, 2568)

“...เราควรเน้นเรื่องคุณธรรมในศาสนา เช่น ความซื่อสัตย์และความพอเพียง เพื่อเปลี่ยนทัศนคติที่อาจจะชอบใช้เงินฟุ่มเฟือยของเยาวชน...” (โมฮาหมัดอาซมี สะละไร, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมควรได้รับการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติทางการเงิน ซึ่งผลระดมสมองแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมที่เน้นการบรรยายและแลกเปลี่ยนเรื่องราวเกี่ยวกับคุณธรรมทางศาสนาจะช่วยส่งเสริมเจตคติที่ดีและพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการจัดการการเงินในกลุ่มเยาวชน

3.3 การฝึกปฏิบัติที่เสริมสร้างพฤติกรรมการเงินที่ยั่งยืน ในส่วนของพฤติกรรม เยาวชนมีความต้องการโอกาสในการฝึกฝนทักษะการจัดการเงินผ่านกิจกรรมที่ลงมือทำจริง เช่น การจัดทำงบประมาณจำลอง การฝึกออมเงินอย่างเป็นระบบ และการจำลองสถานการณ์การวางแผนใช้จ่าย นอกจากนี้ยังมีความต้องการฝึกทักษะอาชีพและธุรกิจขนาดเล็ก เพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงทางการเงินในระยะยาว ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ถ้าได้ลองฝึกทำบัญชีรายรับรายจ่าย หรือฝึกออมแบบมีรางวัล ก็คงช่วยให้เราเรียนรู้และมีวินัยมากขึ้น...” (มูฮัมหมัดโซฟาน ยูโซะ, 2568)

“...กิจกรรมที่ให้เด็กได้ลองขายของหรือทำงานจริง จะทำให้เขาเข้าใจคุณค่าของเงินและรู้จักวางแผนใช้จ่ายมากขึ้น...” (สะแปอิง ตาเห, 2568)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าเยาวชนมุสลิมยังขาดการเรียนรู้ที่ฝึกปฏิบัติจริง ควรส่งเสริมให้เยาวชนมุสลิมได้ฝึกทักษะทางการเงิน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเห็นพ้องว่าการผนวกกิจกรรมเหล่านี้เข้ากับหลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะช่วยสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในพฤติกรรมที่ดี ลดปัญหาหนี้สินและฟุ่มเฟือยในกลุ่มเยาวชนได้อย่างยั่งยืน

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า ความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในพื้นที่สายบุรี มีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องดำเนินควบคู่กับการเคารพและยึดมั่นในหลักศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในชีวิตของเยาวชนและชุมชนโดยรวม

อภิปรายผล

สถานการณ์ ปัญหา จากการขาดความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

1. สถานการณ์ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม แม้เยาวชนมุสลิมจะมีความรู้พื้นฐานด้านการเงินในระดับหนึ่ง แต่กลับไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นผลจากอิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม การเข้าถึงเทคโนโลยีทางการเงินที่สะดวกแต่ขาดการไตร่ตรอง และทัศนคติที่ไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผนทางการเงินในระยะยาว อีกทั้งยังเพิกเฉยต่อแนวทางการดำเนินชีวิตทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม

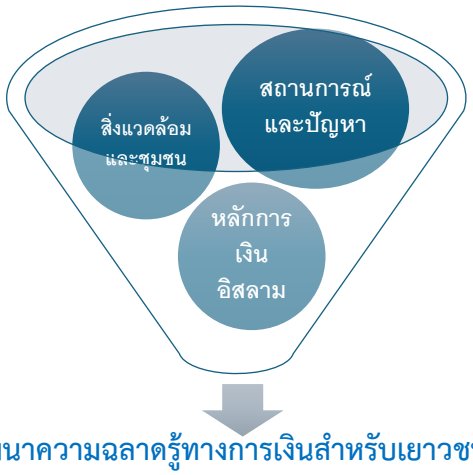
สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมทั้งความรู้ ทัศนคติ และแรงเสริมทางศาสนา เพื่อให้เยาวชนสามารถบูรณาการหลักศาสนาเข้ากับการใช้ชีวิตทางการเงินในบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธิดารัตน์ บุญธรรม และคณะ ที่พบว่า เยาวชนมุสลิมมีความเข้าใจด้านการเงินในเชิงทั่วไป แต่ยังขาดวินัยทางการเงินและความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีสติ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนา (ธิดารัตน์ บุญธรรม และคณะ, 2566) รวมถึงงานของ Abidin, S. Z. ที่ชี้ว่าเยาวชนมุสลิมในหลายประเทศยังขาดแหล่งความรู้เฉพาะด้านและรูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศาสนา ส่งผลให้ไม่สามารถแยกแยะพฤติกรรมทางการเงินที่เหมาะสมได้อย่างชัดเจน (Abidin, S. Z., 2020) ทั้งนี้งานวิจัยของ บุญสนอง แสงมณี ยังยืนยันว่าการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจำลองสถานการณ์และการลงมือปฏิบัติจริงสามารถช่วยพัฒนาทักษะและวินัยทางการเงินของเยาวชนได้ดีกว่าการเรียนรู้แบบบรรยายเพียงอย่างเดียว (บุญสนอง แสงมณี, 2561)

2. ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ชายแดนใต้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงข้อจำกัดด้านความรู้เท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงเจตคติและพฤติกรรมที่ไม่เอื้อต่อการวางแผนทางการเงินอย่างรอบคอบ เยาวชนจำนวนมากมีความรู้ด้านการเงินในระดับหนึ่ง แต่ไม่สามารถนำไปใช้จริง ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัว ขาดวินัยในการออม และมีความเสี่ยงต่อภาวะหนี้สิน ประกอบกับการเรียนรู้ด้านการเงินยังขาดความเป็นระบบและไม่เชื่อมโยงกับหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตของเยาวชนมุสลิม อีกทั้งการขาดแรงจูงใจและแบบอย่างที่ดีจากครอบครัวและชุมชนยิ่งทำให้เยาวชนไม่เห็นคุณค่าของการวางแผนทางการเงินในระยะยาว สอดคล้องกับข้อค้นพบของ OECD ที่ระบุว่าเยาวชนทั่วโลกแม้จะมีความรู้ทางการเงินในระดับหนึ่ง แต่ยังขาดทักษะในการนำไปใช้จริง และมักได้รับอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์ในการใช้จ่ายอย่างขาดการไตร่ตรอง (OECD, 2020) สอดคล้องกับ Alshameri, F. A. et al. ก็ยืนยันว่าพฤติกรรมการใช้จ่ายที่คล้อยตามกระแส เกิดจากแรงกดดันทางสังคมในโลกออนไลน์ มีโอกาสเพิ่มความฉลาดรู้ทางการเงินเมื่อใช้อย่างมีหลักการ คนรุ่นใหม่ยังตกอยู่ในความเสี่ยงจากข้อมูลที่ไม่ถูกต้องเรื่องการลงทุนหรือโฆษณาชวนกู้บนแพลตฟอร์มต่าง ๆ ดังนั้นการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้เยาวชนสามารถตัดสินใจทางการเงินได้อย่างมีสติ แยกแยะข้อมูลที่ได้รับและใช้จ่ายอย่างสมดุลตามกำลังของตนเอง (Alshameri, F. A. et al. , 2024)

3. ความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม ความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในพื้นที่สายบุรีมีลักษณะหลากหลาย ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ เจตคติและพฤติกรรม โดยต้องดำเนินควบคู่กับการเคารพและยึดมั่นในหลักศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน เยาวชนมีความต้องการเรียนรู้ทักษะทางการเงินที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวจะไม่สัมฤทธิ์ผล หากละเลยมิติทางศาสนาและวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิต การออกแบบหลักสูตร กิจกรรม หรือสื่อการเรียนรู้จึงควรบูรณาการคุณค่าทางศาสนาอย่างเหมาะสมและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธิดารัตน์ บุญธรรม และคณะ ที่ชี้ว่าความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมจะมีความยั่งยืนมากขึ้นเมื่อกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงกับบริบททางศาสนาและได้รับความร่วมมือจากครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา (ธิดารัตน์ บุญธรรม และคณะ, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านแนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี การจะพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินจึงจะต้องนำหลักการเงินอิสลามเข้ามาร่วมกับสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 การพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิม

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยชุมชนสำหรับเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี พบว่า ด้านสถานการณ์ เยาวชนมุสลิมยังมีความรู้พื้นฐานด้านความฉลาดรู้ทางการเงินอยู่ในระดับจำกัด โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาอิสลาม เยาวชนส่วนใหญ่ยังขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผนทางการเงิน และได้รับอิทธิพลจากค่านิยมบริโภคนิยมที่แทรกซึมผ่านสื่อและกลุ่มเพื่อน ขณะที่ด้านพฤติกรรมพบแนวโน้มการใช้จ่ายเกินตัว ขาดวินัยในการออม และมีความเสี่ยงต่อการเป็นหนี้สินจากการกู้ยืมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ จึงควรส่งเสริมการให้ความรู้ทางการเงินพื้นฐานควบคู่กับหลักศาสนาอิสลามอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเงินในชีวิตประจำวัน และการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลเพื่อลดอิทธิพลของค่านิยมบริโภคนิยม หน่วยงานด้านการศึกษาและศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมหรือหลักสูตรเสริมด้านการเงินที่สอดคล้องกับบริบทศาสนาและสังคมของเยาวชนมุสลิม เพื่อเสริมสร้างพื้นฐานความรู้และทักษะทางการเงินที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ด้านปัญหา พบว่า ปัญหาสำคัญที่พบ คือ การขาดหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้ทางการเงินเข้ากับหลักศาสนาอิสลามอย่างเป็นระบบ รวมถึงการขาดแรงจูงใจและแบบอย่างที่ดีด้านการบริหารการเงินจากครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้เยาวชนยังมีพฤติกรรมทางการเงินที่มีความเสี่ยงจึงควรพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้ทางการเงินกับหลักศาสนาอิสลามอย่างชัดเจน พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของครอบครัว ผู้นำศาสนา และชุมชนในการเป็นแบบอย่างด้านการบริหารการเงินที่เหมาะสมแก่เยาวชน

ซึ่งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ มัสยิด และชุมชน สามารถพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินของเยาวชนอย่างเป็นรูปธรรม และด้านความต้องการ เยาวชนมุสลิมมีความต้องการได้รับความรู้ทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามและวิถีชีวิตท้องถิ่น ควบคู่กับการส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อการเงินผ่านการปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมทางศาสนา รวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริงและเชื่อมโยงกับหลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่มั่นคงและยั่งยืน จึงควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับการใช้ชีวิตจริง หน่วยงานด้านการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนสามารถนำรูปแบบกิจกรรมดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมทั้งในและนอกระบบการศึกษา เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางการเงินในระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ซุลกิฟลี วาจิ. (7 มิ.ย. 2568). ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

ญัสมิน ดาราแม. (12 มิ.ย. 2568). ความต้องการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). ผลสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย ปี 2563. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2568จาก https://www.bot.or.th/content/dam/bot/image/research-and-publications/2563ThaiFLsurvey.pdf

ธิดารัตน์ บุญธรรม และคณะ. (2566). ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม: ความท้าทายเชิงศาสนาและการศึกษา. วารสารวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น, 18(3), 112–129.

นิดา ตายิด. (12 มิ.ย. 2568). ความรู้ทางการเงินที่จำกัดและไม่สอดคล้องกับบริบทศาสนา. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

นูอิม หวันวัง. (7 มิ.ย. 2568). ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

บายาน ตายิด. (12 มิ.ย. 2568). ทัศนคติที่เฉยเมยต่อการเงินและค่านิยมบริโภคนิยมที่แทรกซึม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

บุญสนอง แสงมณี. (2561). การพัฒนาทักษะการออมเงินของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 25(1), 54-67.

แผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี. (2566). แผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2566 - 2570. ปัตตานี: สำนักงานจังหวัดปัตตานี.

มูฮัมหมัดโซฟาน ยูโซะ. (12 มิ.ย. 2568). ความต้องการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

เมธาวี ขติยะสุนทร. (2555). วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ภาคใต้ที่รายงานในข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันประชานิยมของไทย. ใน สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โมฮาหมัดอาซมี สะละไร. (7 มิ.ย. 2568). ความต้องการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

_____. (12 มิ.ย. 2568). พฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่มีวินัยและการเงินเปราะบาง. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเงินครัวเรือน. (2565). รายงานผลสำรวจสถานภาพหนี้ครัวเรือน ปี 2565. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2568 จาก https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2566-jun1

สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด รายงานผลวิจัยสถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 9 มกราคม 2569 จาก https://www.posttoday.com/smart-city/730744

สะแปอิง ตาเห. (7 มิ.ย. 2568). ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). รายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายเร่งด่วนของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 เขตตรวจราชการที่ 6. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2568 จาก https://reo6.moe.go.th/wp-content/uploads/2023/01/รายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายเร่งด่วนฯ-ป.pdf

อลมูบาร็อค มะแซ. (12 มิ.ย. 2568). พฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่มีวินัยและการเงินเปราะบาง. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง และเกษตรชัย และหีม. (2563). โปรแกรมกิจกรรมการเรียนรู้อิสลามเพื่อพัฒนาพฤติกรรมตามวิถีอิสลามสำหรับเยาวชนมุสลิมกลุ่มเสี่ยงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 39(3), 20-32.

อัลฟารีซัล รีจิ. (7 มิ.ย. 2568ก). ความต้องการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

_____. (7 มิ.ย. 2568ข). ทัศนคติที่เฉยเมยต่อการเงินและค่านิยมบริโภคนิยมที่แทรกซึม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

_____. (7 มิ.ย. 2568ค). ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

อาดือนัน หะแว. (7 มิ.ย. 2568). ปัญหาในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

อาฟาฟ ต่วนจอหลง. (7 มิ.ย. 2568). ความรู้ทางการเงินที่จำกัดและไม่สอดคล้องกับบริบทศาสนา. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

ฮันดา สารอเฮง. (12 มิ.ย. 2568). ความต้องการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี. (ธีรวีร์ พึ่งตำบล, ผู้สัมภาษณ์)

Abidin, S. Z. (2020). Islamic Financial Literacy among Muslim Youth: Challenges and Educational Approaches. International Journal of Islamic Economics and Finance Research, 3(2), 55-72.

Alshameri, F. A. et al. (2024). The effects of financial literacy and social media on financial behaviour. International Journal of Social Science and Human Research, 7(1), 112-118.

Islamic Bank of Thailand. (2021). Shariah-Compliant Financial Products and Community Empowerment Initiatives. Bangkok: IBank.

OECD. (2019a). PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money? OECD Publishing. Retrieved November 12, 2024, from https://www.oecd.org

_____. (2020b). PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money? OECD Publishing. Retrieved November 4, 2024, from https://doi.org/10.1787/48ebd1ba-en

บทความวิจัย

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดของชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

THAI TOURIST SATISFACTION TOWARD MARKETING MIX OF KHIRIWONG COMMUNITY, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ภัทรวรรณ แท่นทอง[1*], ปันหรินษ์ นุรักษ์ธนนันต์[2]

Phattarawan Tantong[1*], Panharyn Nurakthananan[2]

[1]คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University, Songkhla, Thailand

[2]สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]School of Management, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: phattarawan.t@tsu.ac.th

[*]Tel: 086-785-9300

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน ที่เคยมาในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนคีรีวง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบการทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวง โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.68, S.D. = 0.63) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.77, S.D. = 0.71) ผลการทดสอบการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq .05$) ผลการวิจัยในครั้งนี้ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดส่วนแบ่งตลาดโดยพิจารณาจากเกณฑ์ปัจจัยส่วนบุคคลและสามารถกำหนดกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวให้สูงขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำและเกิดความภักดีของลูกค้า

* Received 28 January 2026; Revised 23 February 2026; Accepted 27 February 2026

คำสำคัญ: ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว, ชุมชนคีรีวง, ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดบริการ

Abstract

This research aims to study Thai tourist satisfaction toward service marketing mix of Khiriwong Community located in Lansaka district, Nakhon Si Thammarat Province and to compare differences in tourist satisfaction based on personal factors. Quantitative research was employed. The sample consisted of 400 Thai tourists who had previously visited Khiriwong Community. Convenience sampling was employed, and data were collected using a questionnaire. Descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, were employed for data analysis, along with inferential statistics such as the t-test, one-way ANOVA. Overall, consumers' tourist satisfaction toward service marketing mix across seven dimensions were rated high (mean = 3.68, S.D. = 0.63). Specifically, the highest-rated dimension was product (mean = 3.77, S.D. = 0.71). Hypothesis testing revealed statistically significant differences in tourist satisfaction toward service marketing mix at the 0.05 level ($p \leq .05$) among tourists of different gender, ages, education levels, occupations, and income levels. The results of this study may guide business people for customer segmentation with different personal factor criteria and formulate their service marketing strategies to reach the right target for higher tourist satisfaction. This will result in repeated visit and customer loyalty.

Keywords: Tourists Satisfaction, Khiriwong Community, Tourists Satisfaction Toward Marketing Mix

บทนำ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สรุปสถิติปี 2567 นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าไทยรวม 35.54 ล้านคน สร้างรายได้ 1.67 ล้านล้านบาท (กรุงเทพธุรกิจ, 2568) จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มากด้วยประวัติศาสตร์และธรรมชาติที่สวยงาม ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอันดับต้น ๆ ของ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนต้นแบบที่รวบรวมวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อยู่คู่กับธรรมชาติ เป็นชุมชนที่โอบล้อมไปด้วยภูเขา โดยจุดเด่นของสถานที่แห่งนี้อยู่ที่ธรรมชาติอันสวยงามที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้เป็นอย่างดี รายล้อมไปด้วยเทือกเขา ที่เรียงรายสลับซับซ้อนกันไป และป่าไม้ที่เต็มไปด้วยต้นไม้น้อยใหญ่นานาพันธุ์ อาชีพหลัก คือ การทำสวนผลไม้ผสม เรียกว่า "สวนสมรม" เช่น มังคุด เงาะ ทุเรียน สะตอ เคยได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประจำปี พ.ศ. 2541 รางวัลชุมชนต้นแบบในการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประเภทเมืองและชุมชน (ชุมชนบ้านคีรีวง, 2568)

การศึกษาของ Çoban, S. พบว่า ถ้านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ (Satisfaction) ก็จะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดความจงรักภักดี (Loyalty) (Çoban, S., 2012) นอกจากนั้น Yelkur, R. มีแนวคิดว่า เมื่อลูกค้ามีประสบการณ์ในการใช้บริการผ่านส่วนประสมการตลาดบริการ ได้แก่ ช่องทางการจัดจำหน่ายและสถานที่ หลักฐานทางกายภาพ

พนักงานผู้ให้บริการ และกระบวนการให้บริการ ประสบการณ์ดังกล่าว ความรู้สึก ความคิด จะมีบทบาทสำคัญในการดึงดูดลูกค้าใหม่และในการรักษาลูกค้าเก่า (Yelkur, R., 2000) สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นธุรกิจด้านบริการ Kotler, P. & Armstrong, G. มีแนวคิดเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาดบริการ (Service Marketing Mix) ว่าประกอบด้วย ปัจจัย 7 ตัว หรือเรียกว่า 7 Ps ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Product) 2) ด้านราคาและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Price) 3) ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ (Place) 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5) ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว (Process) 6) ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People) และ 7) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Kotler, P. & Armstrong, G., 2018) รายละเอียดของส่วนประสมทางการตลาดบริการแต่ละด้าน มีดังนี้ 1) ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Product) เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ภูมิทัศน์ 2) ด้านราคาและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Price) ค่าที่พัก ค่าอาหารและเครื่องดื่ม และค่าซื้อสินค้า/ของที่ระลึก 3) ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ (Place) ใช้ช่องทางตรง เช่น ผู้ให้บริการท่องเที่ยวดำเนินการด้วยตนเอง และช่องทางอ้อม (ผ่านคนกลาง เช่น ร้านค้าปลีก ผู้ค้าส่ง เอเย่นต์ ตัวแทนจำหน่าย นายหน้า) 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) เช่น การโฆษณา (Advertising) การสงเสริมการขาย (Sale Promotion) ให้นักท่องเที่ยว โดยการ ลด แลก แจก แถม 5) ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว (Process) หมายถึง ขั้นตอน กิจกรรม ระเบียบปฏิบัติ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งมอบบริการ กระบวนการที่มีการกำหนดขั้นตอนในการให้บริการที่ชัดเจน สามารถสร้างความพึงพอใจ ความประทับใจ ให้กับผู้ที่มาใช้บริการ 6) ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People) เช่น พนักงานที่บริษัททัวร์ ได้แก่ ตัวแทนการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ พนักงานที่เกี่ยวข้องกับโรงแรมและร้านอาหาร ได้แก่ พนักงานต้อนรับ พนักงานเสิร์ฟ เชฟ และ 7) ด้านลักษณะทางกายภาพ เช่น สิ่งแวดล้อมในการให้บริการ สถานที่ บรรยากาศในการให้บริการ เครื่องมือในการให้บริการ สถานที่จอดรถที่เพียงพอ ห้องสุขาที่สะอาด สถานที่พักผ่อน จุดบริการข้อมูล และการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในแหล่งท่องเที่ยว

Yelkur, R. มีแนวคิดว่า เมื่อลูกค้ามีประสบการณ์ในการใช้บริการผ่านส่วนประสมการตลาดบริการ จะมีบทบาทสำคัญในการดึงดูดลูกค้าใหม่และในการรักษาลูกค้าเก่า ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อและความภักดีต่อตราสินค้า (Yelkur, R., 2000) และผลการศึกษาของ Elgarhy, S. D. & Mohamed, L. M. ที่ศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่มีต่อ ความพึงพอใจของลูกค้าและความภักดีของลูกค้าในประเทศอียิปต์ โดยใช้โมเดลสมการโครงสร้าง และผลการศึกษาพบว่า ส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ทุกด้านมีอิทธิพลทางตรงและเป็นบวกกับความพึงพอใจของลูกค้า และมีอิทธิพลทางอ้อมและเป็นบวกกับ ความภักดีของลูกค้า (Elgarhy, S. D. & Mohamed, L. M., 2023)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราชยังมีน้อยโดยเฉพาะในบริบทชุมชนคีรีวง จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจในการทำวิจัยเรื่องความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง ตลอดถึงเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากนักท่องเที่ยวชาวไทยความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample) ของการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน การคำนวณขนาดตัวอย่างจึงใช้สูตรการกำหนดขนาดตัวอย่างของ Cochran, W. G. ที่กำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95.0 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5.0 (Cochran, W. G., 1997) ได้กลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 385 ผู้วิจัยจึงเพิ่มจำนวนตัวอย่าง เป็น 400 ราย เพื่อเป็นการลดความคลาดเคลื่อน ทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) โดยทำการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

มีการสร้างเครื่องมือที่มีขั้นตอน คือ 1) ศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว 2) สร้างแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง แบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะคำถามแบบมีหลายคำตอบให้เลือก และ 2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้แนวคิดของ Kotler, P. & Armstrong, G. ที่กล่าวว่าส่วนประสมการตลาดบริการ (Service Marketing Mix) มี 7 ด้าน หรือ 7Ps (Kotler, P. & Armstrong, G., 2018) และผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถามสำหรับส่วนประสมการตลาดบริการทั้ง 7 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Product) มี 6 คำถาม คือ 1) ความสะอาดและความปลอดภัยของที่พัก 2) สภาพของอุปกรณ์ที่พร้อมใช้งานภายในห้องพัก 3) ความสะอาดเรียบร้อยของร้านอาหาร 4) ส่วนประกอบอาหารที่สดและใหม่ตลอดเวลา 5) ความหลากหลายของสินค้าที่ระลึก และ 6) การออกแบบสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านคีรีวง

3.2 ด้านราคาและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Price) มี 4 คำถาม คือ 1) อัตราค่าบริการห้องพัก 2) อัตราค่าบริการอาหาร 3) ราคาสินค้าของที่ระลึก และ 4) อัตราค่าบริการกิจกรรมท่องเที่ยว

3.3 ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ (Place) มี 4 คำถาม คือ 1) ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านคีรีวงเข้าถึงสะดวก 2) การจองที่พัก/แพ็คเกจทัวร์ที่สะดวกผ่านบริษัทนำเที่ยว 3) การจองที่พัก/แพ็คเกจทัวร์ที่สะดวกทางโทรศัพท์ และ 4) การจองที่พัก/แพ็คเกจทัวร์ที่สะดวกผ่านทางอินเตอร์เน็ต

3.4 ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) มี 6 คำถาม คือ 1) การโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์/วิทยุ/โทรทัศน์ 2) การประชาสัมพันธ์ทั่วถึงผ่านทางเว็บไซต์ 3) การส่งเสริมการขายที่น่าสนใจของที่พัก 4) การส่งเสริมการขายที่น่าสนใจของร้านอาหาร 5) การส่งเสริมการขายที่น่าสนใจของบริษัทนำเที่ยว และ 6) ป้ายชี้ทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เพียงพอ

3.5 ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว (Process) มี 4 คำถาม คือ 1) กระบวนการแจ้งนักท่องเที่ยวเรื่องความปลอดภัย 2) จุดให้บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวเพียงพอ 3) การนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยระบบบริการอย่างเพียงพอ และ 4) มีเจ้าหน้าที่ที่เพียงพอ

3.6 ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People) มี 4 คำถาม คือ 1) ความสุภาพ อ่อนน้อม ให้เกียรติลูกค้า 2) ความเอาใจใส่และกระตือรือร้น 3) ความถูกต้องชัดเจนในการให้ข้อมูล และ 4) การแต่งกายและความสะอาด

3.7 ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) มี 3 คำถาม คือ 1) ทัศนียภาพไม่มีสิ่งก่อสร้างบดบังภูมิทัศน์ 2) ความเงียบสงบของแหล่งท่องเที่ยว และ 3) ถนนเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวสะดวกสบาย

คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าของ Likert’s Scale มี 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์ในการให้คะแนน คือ 1 หมายถึง นักท่องเที่ยวเห็นด้วยระดับน้อยที่สุด 2 หมายถึง นักท่องเที่ยวท่องเที่ยวเห็นด้วยระดับน้อย 3 หมายถึง นักท่องเที่ยวเห็นด้วยระดับปานกลาง 4 หมายถึง นักท่องเที่ยวเห็นด้วยระดับมากที่สุด และ 5 หมายถึง นักท่องเที่ยวเห็นด้วยระดับมากที่สุด โดยมีเกณฑ์ในการแปลผล ดังนี้ ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.21 - 5.00 หมายถึง ความพึงพอใจระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41 - 4.20 หมายถึง ความพึงพอใจระดับมาก ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.61 - 3.40 หมายถึง ความพึงพอใจระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.81 - 2.60 หมายถึง ความพึงพอใจระดับน้อยค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.80 หมายถึง ความพึงพอใจระดับน้อยที่สุด

มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item Objective Congruent: IOC) ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง หรือ ค่า IOC 0.50 ขึ้นไป (Rovinelli, J. R. & Hambleton, K. R., 1997) ได้ค่า IOC มีค่าเท่ากับ 0.90 และมีการหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Pre-Test) กับประชากรเดียวกัน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ตัวอย่าง วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาช (Cronbach’s Alpha Coefficient) ซึ่งมีค่าอยู่ที่ 0 ถึง 1 โดยเกณฑ์ของค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่รับได้จะต้องมีค่ามากกว่า 0.7 ขึ้นไป (Sekaran, U. & Bougie, R., 2010) (ซึ่งได้ค่า 0.89 แสดงว่าเครื่องมือวิจัยมีความน่าเชื่อถือสูง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และมีการรับกลับคืนมาด้วยตนเอง มีการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 400 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับการวิเคราะห์ลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวชาวไทยและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และทำการวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ในการทดสอบสมมติฐานที่ว่า “ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง แตกต่างกันจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล” ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA และมีการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ (Multiple Comparisons) ด้วยวิธี LSD

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 51.0 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 39.8 มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี ร้อยละ 29.0 มีอาชีพเป็นลูกจ้าง/พนักงานบริษัท ร้อยละ 46.8 มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ 39.3 มีรายได้ 15,000 - 30,000 บาท

ตารางที่ 1 แสดงระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวง (n = 400)

ส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว	Mean	S.D.	ระดับความพึงพอใจ	ลำดับ
1. ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Product)	3.77	0.71	มาก	1
2. ด้านราคาและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Price)	3.60	0.75	มาก	6
3. ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ (Place)	3.70	0.86	มาก	4
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion)	3.66	0.73	มาก	5
5. ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว (Process)	3.48	0.85	มาก	7
6. ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People)	3.73	0.79	มาก	3
7. ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)	3.75	0.81	มาก	2
ค่าเฉลี่ยรวมทั้ง 7 ด้าน	**3.68**	**0.63**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวง โดยรวมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.68, ค่า S.D. = 0.63) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวระดับมากทุกด้าน และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวสูงสุด ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.77, S.D. = 0. 71)

ตารางที่ 2 แสดงผลการทดสอบการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว จำแนกตามเพศ

ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว	ชาย		หญิง		t-test	Sig.
	Mean	S.D.	Mean	S.D.		
1. ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว	3.65	.684	3.80	.739	2.635	.036*
2. ด้านราคาและค่าใช้จ่าย	3.57	.730	3.66	.781	1.713	.263
3. ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่	3.69	.716	3.86	1.008	2.232	.057
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.56	.752	3.75	.710	3.150	.008*
5. ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว (Process)	3.41	.893	3.57	.832	2.170	079
6. ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People)	3.64	.773	3.82	.801	2.788	.023*
7. ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)	3.67	.834	3.82	.791	2.191	.070

* คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ✓

จากตารางที่ 2 พบว่า นักท่องเที่ยวเพศชายและหญิงมีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านการส่งเสริมการตลาด และด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq .05$) ส่วนด้านอื่นไม่แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว โดยใช้ One-way ANOVA จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวพิจารณารายด้าน จำแนกตามอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว	อายุ		อาชีพ		ระดับการศึกษา		รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	
	Sig.	แตกต่าง	Sig.	แตกต่าง	Sig.	แตกต่าง	Sig.	แตกต่าง
	F-test		F-test		F-test		F-test	
1. ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว	.138	.395	.038*	✓	.056	✗	.020	✓
			2.558				3.959	
2. ด้านราคาและค่าใช้จ่าย	.052	✗	.011*	✓	.513	✗	.353	✗
ของนักท่องเที่ยว			3.301					
3. ด้านช่องทางการจำหน่าย	.028*	✓	.078	✗	.022*	✓	.021	✓
และสถานที่	3.424				3.833		3.884	
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	.002*	✓	.086	✗	.201	✗	.026	✓
	4.186						3.696	
5. ด้านกระบวนการให้บริการ	.011*	✓	.095	✗	.332	✗	.002	✓
ท่องเที่ยว (Process)	3.297						6.199	

* คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ✓ กรณีผลการทดสอบแตกต่าง ✗ กรณีผลการทดสอบไม่มีความแตกต่าง

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวพิจารณารายด้าน จำแนกตามอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน (ต่อ)

ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว	อายุ		อาชีพ		ระดับการศึกษา		รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	
	Sig.	แตกต่าง	Sig.	แตกต่าง	Sig.	แตกต่าง	Sig.	แตกต่าง
	F-test		F-test		F-test		F-test	
6. ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People)	.182	✗	.332	✗	.103	✗	.022 3.854	✓
7. ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)	.091	✗	.098	✗	.027* 3.656	✓	.009 4.817	✓

* คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ✓ กรณีผลการทดสอบแตกต่าง ✗ กรณีผลการทดสอบไม่มีความแตกต่าง

จากตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวพิจารณารายด้าน จำแนกตามอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ดังนี้ 1) นักท่องเที่ยวที่มีอายุต่างกันมีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับน้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.05 ($p \leq 0.05$) 3 ด้าน คือ ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน 2) นักท่องเที่ยวที่มีอาชีพต่างกัน มีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับน้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.05 ($p \leq 0.05$) 2 ด้าน คือ ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านราคาและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน 3) นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับน้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.05 ($p \leq 0.05$) 2 ด้าน คือ ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ และด้านลักษณะทางกายภาพ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน และ 4) พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกันมีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับน้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.05 ($p \leq 0.05$) 6 ด้าน คือ ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว และด้านลักษณะทางกายภาพ

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ (Multiple Comparisons) ด้วยวิธี LSD (Least Significant Difference) ของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว การศึกษาในครั้งนี้ขอนำเสนอการเปรียบเทียบรายคู่ที่จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยนำเสนอด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบรายคู่ ด้วยวิธี LSD ของค่าเฉลี่ยระดับความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ค่าเฉลี่ย	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)		
			น้อยกว่า 15,000	15,000 - 30,000	มากกว่า 30,000
1. ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและธรรมชาติ	น้อยกว่า 15,000	3.84	-	.006 *	.123

* คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบรายคู่ ด้วยวิธี LSD ของค่าเฉลี่ยระดับความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน (ต่อ)

ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ค่าเฉลี่ย	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)		
			น้อยกว่า 15,000	15,000 - 30,000	มากกว่า 30,000
2. ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่	15,000 - 30,000	3.61	-	-	.343
	มากกว่า 30,000	3.70	-	-	-
	น้อยกว่า 15,000	3.92	-	.012*	.040 *
	15,000 - 30,000	3.67	-	-	.796
	มากกว่า 30,000	3.69	-	-	

* คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า 1) ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและธรรมชาติ กลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท (mean = 3.84) กับค่าเฉลี่ยดังกล่าวของผู้บริโภคกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,000 - 30,000 บาท (mean = 3.61) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq 0.05$) และ 2) ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ กลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท (mean = 3.92) กับค่าเฉลี่ยดังกล่าวของผู้บริโภคกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,000 - 30,000 บาท (mean = 3.67) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq 0.05$) และกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่าหรือ เท่ากับ 15,000 บาท (mean = 3.92) กับค่าเฉลี่ยดังกล่าวของผู้บริโภคกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 30,000 บาท (mean = 3.69) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq 0.05$)

อภิปรายผล

1. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวสอดคล้องกับ Kotler, P. & Armstrong, G. ที่เสนอแนวคิดส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว 7 ด้าน หรือ 7Ps (Kotler, P. & Armstrong, G., 2018) และสอดคล้องกับการศึกษาของ Elgarhy, S. D. & Mohamed, L. M. ที่ศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่มีต่อความพึงพอใจของลูกค้าและความภักดีของลูกค้าในประเทศอียิปต์ (Elgarhy, S. D. & Mohamed, L. M., 2023) ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวงภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.88) สอดคล้องกับการศึกษาของ จิระนาถ รุ่งช่วง และคณะ ที่พบว่า ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดของร้านขนมจีนในจังหวัดนครศรีธรรมราชอยู่ในระดับมาก (จิระนาถ รุ่งช่วง และคณะ, 2563)

2. ผลการทดสอบสมมติฐาน สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้ นักท่องเที่ยวที่มีเพศ ต่างกัน มีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวแตกต่างกันด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านการส่งเสริมการตลาด และด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq 0.05$) สอดคล้องกับการศึกษาของ เพียงใจ คงพันธ์

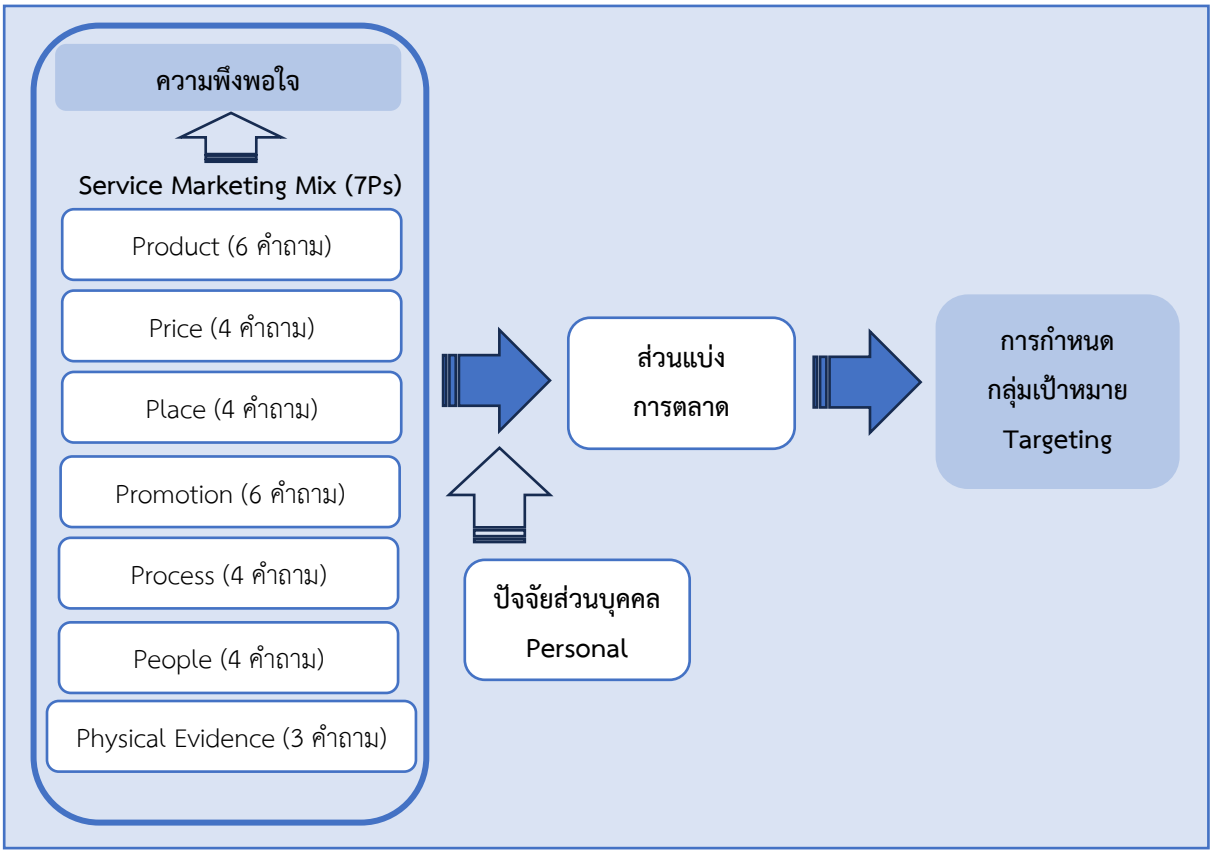
และภัทราวรรณ วังบุญคง ที่พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศต่างกันมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเขาศูนย์ แตกต่างกัน (เพียงใจ คงพันธ์ และภัทราวรรณ วังบุญคง, 2564) ทั้งนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวเพศหญิงมีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านการส่งเสริมการตลาด และด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว สูงกว่านักท่องเที่ยวเพศชาย ดังนั้น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงควรกำหนดกลยุทธ์การตลาดเพื่อทำให้นักท่องเที่ยวเพศชายมีความพึงพอใจมากขึ้น เช่น จัดให้มีของฝากของที่ระลึก เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย หรือ กิจกรรมในการท่องเที่ยว ที่ดึงดูดใจกลุ่มนักท่องเที่ยวเพศชายมากขึ้น และผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวทั้ง 7 ด้านต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq 0.05$) สอดคล้องกับการศึกษาของ เพียงใจ คงพันธ์ และภัทราวรรณ วังบุญคง ที่พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุ สถานภาพ และรายได้ แตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเขาศูนย์แตกต่างกันด้านบริการและความปลอดภัย ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (เพียงใจ คงพันธ์ และภัทราวรรณ วังบุญคง, 2564) และผลการทดสอบสมมติฐานและการเปรียบเทียบรายคู่ สะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 15,000 บาท มีระดับความพึงพอใจด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ดังนั้น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงควรกำหนดกลยุทธ์การตลาดเพื่อทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีรายได้สูงกว่า มีระดับความพึงพอใจสูงขึ้นทั้งในด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ เช่น มีสินค้าและบริการที่หลากหลายและเน้นคุณภาพ รวมทั้งมีการสร้างความแตกต่างเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าที่มีรายได้สูง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชุมชนคีรีวง โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดทฤษฎีส่วนประสมการตลาดบริการ (Service Marketing Mix) 7 ด้าน หรือ 7Ps และนำเสนอคำถามของแต่ละด้านทั้ง 7 ด้าน รวม 31 คำถาม ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Product) มี 6 คำถาม 2) ด้านราคาและค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Price) มี 4 คำถาม 3) ด้านช่องทางการจำหน่ายและสถานที่ (Place) มี 4 คำถาม 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) มี 6 คำถาม 5) ด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว (Process) มี 4 คำถาม 6) ด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว (People) มี 4 คำถาม และ 7) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) มี 3 คำถาม ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาการวัดความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในบริบทที่คล้ายกับชุมชนคีรีวง นอกจากนี้ ผลการศึกษาครั้งนี้พบข้อมูลที่ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวนำไปใช้ประโยชน์ ด้านการแบ่งส่วนตลาด (Segmentation) โดยใช้เกณฑ์ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factor) และสามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมาย (Target) ได้อย่างเหมาะสม

ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชุมชนคีรีวง

แผนภาพองค์ความรู้ใหม่: ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว (7Ps) ชุมชนคีรีวง

ภาพที่ 1 ความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชุมชนคีรีวง
Tourist Satisfaction Toward Marketing Mix of Khiriwong Community

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวง กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิเคราะห์พบว่า การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวแตกต่างกันทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p \leq 0.05$) จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวและผู้บริหารชุมชนคีรีวงสามารถนำผลวิจัยด้านความพึงพอใจส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การตลาดทั้ง 7 ด้าน เพื่อสร้างความพึงพอใจที่สูงขึ้นให้แก่นักท่องเที่ยว เพราะถ้านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ ก็จะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดความจงรักภักดี ทั้งนี้ ต้องพิจารณาปัจจัยส่วนบุคคลควบคู่ไปด้วย เช่น ผลการวิจัยพบว่า เพศชายมีความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวต่ำกว่า เพศหญิง ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านการส่งเสริมการตลาด และด้านผู้ให้บริการท่องเที่ยว และผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,000 - 30,000 บาท ยังมีความพึงพอใจด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวต่ำกว่ากลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า

ดังนั้น ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวและผู้บริหารชุมชนคีรีวง ควรเพิ่มความน่าสนใจของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับเพศชายและนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,000 - 30,000 บาทให้มีความพึงพอใจสูงขึ้น เช่น จัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ตื่นเต้น ผจญภัย การให้บริการหรือร้านอาหารที่ดี มีคุณภาพ หรือการจำหน่ายของที่ระลึก ที่ตรงกับความต้องการของเพศชายและกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,000 - 30,000 บาทให้หลากหลายมากขึ้น 2) เนื่องจากส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจเป็นอันดับสุดท้าย ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวและผู้บริหารชุมชนคีรีวง ควรให้ความสำคัญด้านกระบวนการให้บริการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น ปรับกระบวนการแจ้งนักท่องเที่ยวในเรื่องความปลอดภัย เพิ่มจุดให้บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ หรือมีการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยระบบบริการให้เพียงพอ และมีเจ้าหน้าที่ของชุมชนในการให้บริการที่เพียงพอ เช่น การแนะนำและชี้ทางเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญ 3) ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวควรกำหนดกลยุทธ์ส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยว ด้านการแบ่งส่วนตลาด โดยใช้เกณฑ์ปัจจัยส่วนบุคล และ 4) ควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอด เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจต่อส่วนประสมการตลาดการท่องเที่ยวและความภักดีของนักท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวงและในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอื่น ๆ ในบริบทที่คล้ายชุมชนคีรีวง เช่น ชุมชนบ้านแหลม จังหวัดนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2568). เปิดสถิติปี 2567 ต่างชาติเที่ยวไทย 35.54 ล้านคน ส่อง 10 อันดับเดินทางสูงสุด. เรียกใช้เมื่อ 16 ตุลาคม 2568 จาก https://www.bangkokbiznews.com/business/business/1160350

จิระนาถ รุ่งช่วง และคณะ. (2563). ความพึงพอใจต่อส่วนประสมทางการตลาดของนักท่องเที่ยวชาวไทย. วารสารสังคมศาสตร์, 9(1), 9-19.

ชุมชนบ้านคีรีวง. (2568). แม่น้ำลำคลอง/หมู่บ้าน ชุมชน. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/qflLH

เพียงใจ คงพันธ์ และภัทราวรรณ วังบุญคง. (2564). ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเขาศูนย์จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 12(1), 15-29.

Çoban, S. (2012). The Effects of the Image of Destination on Tourist. Satisfaction and Loyalty: The Case of Cappadocia European. Journal of Social Sciences, 29(2), 222-232.

Cochran, W. G. (1997). Sampling Techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Elgarhy, S. D. & Mohamed, L. M. (2023). The Influences of Services Marketing Mix (7ps) on Loyalty, Intentions, and Profitability in the Egyptian Travel Agencies: The Mediating Role of Customer Satisfaction. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 24(6), 782-805. https://doi.org/10.1080/1528008X.2022.2080148.

Kotler, P. & Armstrong, G. (2018). Principles of Marketing. (17th ed.). London: Pearson.

Rovinelli, J. R. & Hambleton, K. R. (1997). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. Dutch Journal of Educational Research, 2(1997), 49-60.

Sekaran, U. & Bougie, R. (2010). Theoretical Framework in Theoretical Framework and Hypothesis Development. Research Methods for Business: A Skill Building Approach. (5th ed.). West Sussex: John Wiley & Sons.

Yelkur, R. (2000). Customer Satisfaction and the Services Marketing Mix. Journal of Professional Services Marketing, 21(1), 105-115. https://doi.org/10.1080/15332969.2000.9985409.

บทความวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

A STUDY OF THE COMPONENTS OF ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP OF PRIVATE VOCATIONAL EDUCATION ADMINISTRATORS IN NORTHEASTERN THAILAND

ศิริชัย เมืองโคตร*, ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์, นวพร วรรณทอง
Sirichai Muangkhot*, Suphirun Jantarak, Nawaporn Wanthong
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand
*Corresponding author E-mail: sirichaitom@gmail.com
*Tel: 085-879-5526

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 แหล่ง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านการบริหารการศึกษาและผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน รวมทั้งการศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่น จำนวน 1 แห่ง โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหาร และครู รวมทั้งสิ้น 7 คน เพื่อยืนยันความเหมาะสม ความครอบคลุม และความสอดคล้องขององค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร และระยะที่ 3 การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านการบริหารการศึกษาและผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสังเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการสังเคราะห์เอกสาร พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความกล้าเสี่ยง 3) การสร้างนวัตกรรม 4) การทำงานเชิงรุก และ 5) ความคิดสร้างสรรค์ ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่น มีความเห็นสอดคล้องกันในระดับสูงมากเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และผลการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.44)

* Received 30 January 2026; Revised 12 February 2026; Accepted 25 February 2026

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ, วิสัยทัศน์, ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

Abstract

This research aimed to study the components of entrepreneurial leadership of private vocational education administrators in Northeastern Thailand. A mixed methods research approach was employed and conducted in three phases. Phase 1 involved a review of concepts, theories, documents, and related research from 12 sources in order to synthesize a conceptual framework for determining the entrepreneurial leadership components of private vocational education administrators in Northeastern Thailand. Phase 2 consisted of interviews with five experts, including scholars in educational administration and private vocational education administrators, as well as a case study of one outstanding private vocational institution. The informants in this phase included administrators, deputy administrators, and teachers, totaling seven participants, to confirm the appropriateness, comprehensiveness, and congruence of the synthesized components. Phase 3 focused on evaluating the appropriateness of the entrepreneurial leadership components of private vocational education administrators in Northeastern Thailand by five experts in educational administration and private vocational education administration. The research instruments included a document synthesis form, an interview guide, and a five-point rating scale questionnaire. Data were analyzed using basic descriptive statistics, including mean, percentage, and standard deviation. The results of document synthesis revealed that the entrepreneurial leadership of private vocational education administrators in Northeastern Thailand comprised five core components: 1) Vision, 2) Risk-taking, 3) Innovation, 4) proactiveness, and 5) Creativity. The findings from expert interviews and the case study of an outstanding private vocational institution indicated a very high level of agreement regarding these components. Overall, the appropriateness of the entrepreneurial leadership components was rated at the highest level ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.44).

Keywords: Entrepreneurial Leadership, Vision, Private Vocational Education Administrators

บทนำ

สถาบันอาชีวศึกษาเอกชนในประเทศไทยเป็นกลไกสำคัญของระบบการศึกษาในการผลิตกำลังคนด้านวิชาชีพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน โดยมีบทบาทเสริมภาครัฐในการพัฒนากำลังคนที่มีทักษะเฉพาะด้าน ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ระบุว่า ประเทศไทยมีสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชนจำนวน 444 แห่ง มีครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 11,913 คน และมีนักเรียนนักศึกษากว่า 330,184 คน โดยเฉพาะผู้เรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการแรงงานทักษะขั้นสูงของตลาดแรงงานในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการ

อาชีวศึกษา, 2566) อย่างไรก็ตาม สถาบันอาชีวศึกษาเอกชนกำลังเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างและการบริหารหลายประการ อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ความผันผวนของตลาดแรงงาน ภาพลักษณ์เชิงลบ งบประมาณที่จำกัด การขาดแคลนครูและอุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดจนความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมที่ยังไม่เป็นระบบ ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและความสามารถในการแข่งขันของสถานศึกษา (เจตนา พงษ์พยุหะ และคณะ, 2565) ขณะเดียวกัน รัชนีภรณ์ คล่องแคล่ว และคณะ ชี้ให้เห็นว่า การบริหารสถานศึกษาที่ยังยึดติดกับภาวะผู้นำเชิงสั่งการควบคุม ไม่เปิดพื้นที่ให้เกิดนวัตกรรมและ ความร่วมมือจะยิ่งทำให้การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น (รัชนีภรณ์ คล่องแคล่ว และคณะ, 2567)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การมีเพียงภาวะผู้นำหรือเพียงคุณลักษณะความเป็นผู้ประกอบการอย่างใดอย่างหนึ่งไม่เพียงพอที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน Esmer, Y. & Dayi, F. เสนอว่า ผู้บริหารในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องบูรณาการบทบาทภาวะผู้นำเข้ากับคุณลักษณะความเป็นผู้ประกอบการ จึงก่อให้เกิดแนวคิด “ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ” ซึ่งเน้นการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ การยอมรับความเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม และการทำงานเชิงรุก (Esmer, Y. & Dayi, F., 2016) อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบริบทอาชีวศึกษาเอกชน พบว่า ยังขาดการศึกษาเชิงระบบที่มุ่งสังเคราะห์ องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนในบริบทพื้นที่เฉพาะ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และการแข่งขันทางการศึกษาที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น การขาดกรอบองค์ประกอบที่ชัดเจนย่อมส่งผลให้การพัฒนา การอบรม และการประเมินสมรรถนะผู้บริหารขาดมาตรฐานที่เป็นระบบ

ดังนั้น การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีความจำเป็นทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เชิงบริบท และนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาผู้บริหาร ยกระดับคุณภาพการบริหารสถานศึกษา และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของอาชีวศึกษาเอกชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิจัยได้สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงวิทยานิพนธ์ บทความวิจัย และรายงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ และภาวะผู้นำในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) ช่วงเวลาเผยแพร่ไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2558 - 2567) เพื่อให้ข้อมูลมีความทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ดังนี้

1. ตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรที่ศึกษา คือ องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความกล้าเสี่ยง 3) การทำงานเชิงรุก 4) การสร้างนวัตกรรม และ 5) ความคิดสร้างสรรค์

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้อ่าน วิเคราะห์ และสกัดข้อมูลสำคัญจากเอกสารที่ผ่านการคัดเลือก โดยเน้นการระบุองค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และตัวบ่งชี้พฤติกรรม ของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ จากนั้นนำมาจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์เป็นประเด็นร่วม เพื่อเปรียบเทียบและหาความสอดคล้องกันระหว่างงานวิจัยต่าง ๆ

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการ Content Analysis โดยจัดระเบียบข้อมูลจากการทบทวนเอกสาร แยกหมวดหมู่ตามองค์ประกอบที่ปรากฏซ้ำหรือตรงกัน ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การยืนยันองค์ประกอบโดยอ้างอิง “ความถี่” ของการปรากฏในเอกสาร หากองค์ประกอบใดปรากฏมากกว่าร้อยละ 50 ของแหล่งข้อมูลทั้งหมด จึงถูกพิจารณาเป็นองค์ประกอบที่คัดเลือกเข้าสู่กรอบแนวคิดการวิจัย

ระยะที่ 2 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น เกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คนและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น 7 คน เกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์องค์ประกอบในระยะที่ 1 มาพิจารณา ดังนี้

1. ตัวแปรที่ศึกษา คือ การยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย

1.1.1 นักวิชาการ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี วุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกหรือมีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ จำนวน 2 คน โดยการคัดเลือกพิจารณาจากผลงานทางวิชาการ ประสบการณ์ด้านการวิจัย

1.1.2 นักปฏิบัติการ ได้แก่ ผู้บริหารอาชีวศึกษา ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหารไม่น้อยกว่า 10 มีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท จำนวน 3 คน การคัดเลือกพิจารณาจากประสบการณ์จริงในการบริหารสถานศึกษา ความเข้าใจบริบทอาชีวศึกษาเอกชน

1.1.3 สถาบันอาชีวศึกษาที่ได้รับการคัดเลือกเป็นสถาบันอาชีวศึกษาต้นแบบ จำนวน 1 สถาบัน ซึ่งได้มาโดยการเจาะจง มีผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร จำนวน 1 คน รองผู้บริหาร จำนวน 2 คน และครู จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน โดยพิจารณาจากผลการดำเนินงานที่มีความโดดเด่นด้านการบริหารจัดการ และคุณภาพผู้เรียน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ซึ่งมีประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ ครอบคลุมเนื้อหา ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์

1.2.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ คือ ผู้วิจัยร่างแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนและนำร่างแบบสัมภาษณ์เสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยนำแบบสัมภาษณ์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น 7 คน โดยมีการนัดหมายล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 5 วัน ใช้เวลาสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 30 นาที ต่อ 1 คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์มารวบรวมอย่างเป็นระบบ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำมาจัดเรียงหมวดหมู่ เรียงลำดับตามกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 3 การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน จากการใช้แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คนเกี่ยวกับความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ดังนี้

1. ตัวแปรที่ศึกษา คือ ความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน มีคุณสมบัติ ดังนี้

1.1.1 นักวิชาการ เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษาระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอก หรือมีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ จำนวน 2 คน โดยการคัดเลือกพิจารณาจากผลงานทางวิชาการ ประสบการณ์ด้านการวิจัย

1.1.2 ผู้บริหารอาชีวศึกษา เป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์ด้านการบริหารอาชีวศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ปี มีคุณวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน 3 คน การคัดเลือกพิจารณาจากประสบการณ์จริงในการบริหารสถานศึกษา ความเข้าใจบริบทอาชีวศึกษาเอกชน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยยึดตามแนวคิดการสร้างมาตรวัดของ Likert ทั้งนี้ บุญชม ศรีสะอาด ได้อธิบายว่ามาตราส่วนประมาณค่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการวัดความคิดเห็น การรับรู้ และการประเมินระดับความเหมาะสมของตัวแปรทางสังคมศาสตร์ เนื่องจากสามารถแสดงระดับความคิดเห็นของผู้ตอบได้อย่างเป็นระบบ โดยกำหนดระดับคะแนนเรียงลำดับจาก มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ซึ่งเอื้อต่อการวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผลเชิงวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

1.2.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยนำองค์ประกอบที่สังเคราะห์ได้จากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมาร่างแบบสอบถามและนำร่างแบบสอบถามเสนอคณะกรรมการ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษา จากนั้นปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะ ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และจัดพิมพ์แบบสอบถาม

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำแบบสอบถามไปมอบให้ผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองและนำแบบประเมินที่ได้รับคืนมาวิเคราะห์ข้อมูล

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ความเหมาะสมขององค์ประกอบ ด้วยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากนั้นนำค่าเฉลี่ยไปแปลความหมายโดยเทียบกับเกณฑ์การประเมินค่ามาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของ บุญชม ศรีสะอาด โดยเลือกองค์ประกอบที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากขึ้นไป หรือมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไป ซึ่งมีเกณฑ์การแปลผล ดังนี้ 4.51 - 5.00 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 3.51 - 4.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ ปานกลาง 1.51 - 2.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย 1.00 - 1.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ น้อยที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

1.5 สถิติที่ใช้ ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ในการวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากการประเมินของผู้ทรงวุฒวุฒิ เพื่อแสดงระดับความเหมาะสมขององค์ประกอบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน	นักวิชาการ/นักศึกษา												ความถี่	ร้อยละ	องค์ประกอบที่ศึกษา
	เอกสารที่ 1	เอกสารที่ 2	เอกสารที่ 3	เอกสารที่ 4	เอกสารที่ 5	เอกสารที่ 6	เอกสารที่ 7	เอกสารที่ 8	เอกสารที่ 9	เอกสารที่ 10	เอกสารที่ 11	เอกสารที่ 12			
1. วิสัยทัศน์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12	100	✓
2. ความกล้าเสี่ยง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12	100	✓
3. การสร้างนวัตกรรม	✓	✓	✓				✓	✓		✓	✓	✓	8	67	✓

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน (ต่อ)

องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน	นักวิชาการ/นักศึกษา												ความถี่	ร้อยละ	องค์ประกอบที่ศึกษา
	เอกสารที่ 1	เอกสารที่ 2	เอกสารที่ 3	เอกสารที่ 4	เอกสารที่ 5	เอกสารที่ 6	เอกสารที่ 7	เอกสารที่ 8	เอกสารที่ 9	เอกสารที่ 10	เอกสารที่ 11	เอกสารที่ 12			
4. การทำงานเชิงรุก	✓	✓	✓		✓			✓		✓	✓	✓	8	67	✓
5. ความคิดสร้างสรรค์		✓	✓		✓	✓			✓		✓	✓	7	58	✓
6. สร้างแรงบันดาลใจ						✓	✓		✓			✓	4	33	
7. ความยืดหยุ่นและการปรับตัว				✓					✓	✓			3	25	
8. ความมุ่งมั่น				✓		✓					✓		3	25	
9. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ									✓				1	8	
10. การใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ								✓					1	8	
11. มุ่งเน้นความสำเร็จ										✓			1	8	
12.สนับสนุนการเรียนรู้	✓										✓		2	17	
13. มั่นใจในตัวเอง					✓								1	8	
14. กล้าตัดสินใจ							✓		✓				2	17	
15. การเสริมพลังให้ผู้ตาม								✓		✓		✓	3	25	
16. มองเห็นโอกาส											✓		1	8	
รวม	5	5	5	4	5	5	5	6	7	7	8	7			

จากตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน มีทั้งหมด 16 องค์ประกอบ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พิจารณาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ที่มีร้อยละ 50 ขึ้นไป จะได้องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน 5 องค์ประกอบ และได้จัดเรียงตามลำดับการดำเนินงาน ดังนี้ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความกล้าเสี่ยง 3) การสร้างนวัตกรรม 4) การทำงานเชิงรุก และ 5) ความคิดสร้างสรรค์

ตอนที่ 2 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่น เกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่นเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นสอดคล้องกันในระดับสูงมากว่าภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ โดยสามารถอธิบายเชิงเนื้อหา ได้ดังนี้

ประการแรก ด้านวิสัยทัศน์ ผู้ให้ข้อมูลทุกคนให้ความเห็นตรงกันว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในระดับสูงที่สุด ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนจำเป็นต้องสามารถกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และภาพอนาคตของสถานศึกษาได้อย่างชัดเจน เพื่อเป็นกรอบในการตัดสินใจและการขับเคลื่อนการบริหารในระยะยาว

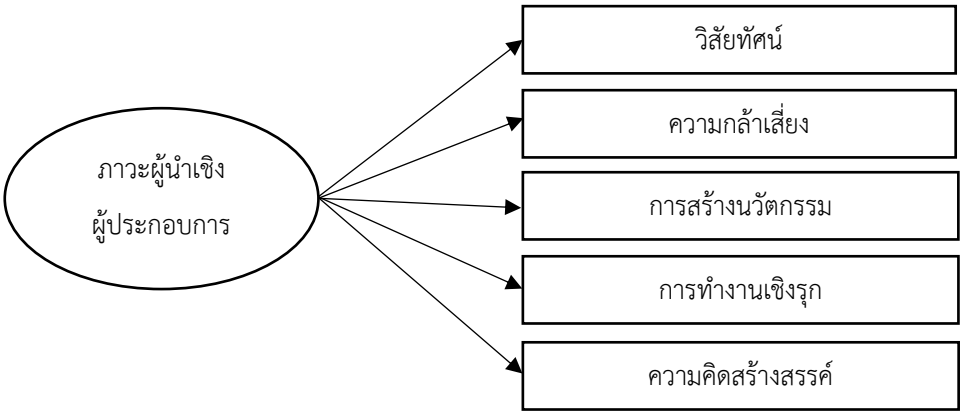
ประการที่สอง ด้านความกล้าเสี่ยง ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นสอดคล้องกันอย่างชัดเจนว่า ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนควรมีความกล้าตัดสินใจ กล้าริเริ่มแนวทางใหม่ และยอมรับความเสี่ยงที่เหมาะสม เพื่อให้สถานศึกษาสามารถแข่งขันและปรับตัวได้ในบริบทของการศึกษาเอกชนที่มีการแข่งขันสูง ความกล้าเสี่ยงจึงถูกมองว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาและการเติบโตขององค์กร

ประการที่สาม ด้านการสร้างนวัตกรรม ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ผู้บริหารควรส่งเสริมการคิดค้นแนวทางใหม่ การนำเทคโนโลยีมาใช้ และการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนและการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและอุตสาหกรรม

ประการที่สี่ ด้านการทำงานเชิงรุก ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนควรมีบทบาทเชิงรุกในการบริหารงาน สามารถคาดการณ์ปัญหา วางแผนล่วงหน้า และขับเคลื่อนองค์กรอย่างต่อเนื่อง แม้องค์ประกอบนี้จะได้รับการกล่าวถึงน้อยกว่าวิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง และการสร้างนวัตกรรม แต่ยังคงถูกมองว่าเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต่อการบริหารสถานศึกษาให้เกิดความคล่องตัว

ประการที่ห้า ด้านความคิดสร้างสรรค์ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นทักษะที่มีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหา การออกแบบแนวทางการบริหาร และการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของสถานศึกษาให้แตกต่างและตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของอาชีวศึกษาเอกชน องค์ประกอบนี้จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาองค์ประกอบอื่น ๆ ของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ

โดยสรุป ผลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้รับการยอมรับในระดับสูงมากจากผู้ให้ข้อมูล ซึ่งสะท้อนความสอดคล้องของมุมมองระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่นอย่างชัดเจน โดยองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนแสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

ตอนที่ 3 การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้วิจัยสังเคราะห์องค์ประกอบย่อยเพื่อให้ได้นิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ จากนั้นนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ ผลการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ แสดงดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ

องค์ประกอบ	ความเหมาะสม		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. วิสัยทัศน์	4.75	0.39	มากที่สุด
2. ความกล้าเสี่ยง	4.68	0.38	มากที่สุด
3. การสร้างนวัตกรรม	4.67	0.52	มากที่สุด
4. การทำงานเชิงรุก	4.66	0.53	มากที่สุด
5. ความคิดสร้างสรรค์	4.65	0.36	มากที่สุด
รวม	**4.68**	**0.44**	**มากที่สุด**

จากตาราง 3 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนมีความเหมาะสมในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.44) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ วิสัยทัศน์ คะแนนเฉลี่ยด้านความเหมาะสม เท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.39) รองลงมา คือ ความกล้าเสี่ยง คะแนนเฉลี่ยด้านความเหมาะสม เท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.38) และน้อยที่สุด คือ ความคิดสร้างสรรค์ คะแนนเฉลี่ยด้านความเหมาะสม เท่ากับ ($\bar{x}$ = 4.65, S.D. = 0.36) แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน มีความเหมาะสม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผล

ผลการสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน พบว่า มีองค์ประกอบทั้งหมด 16 องค์ประกอบ และเมื่อคัดเลือกตามเกณฑ์ร้อยละ 50 ขึ้นไป เหลือองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ ที่ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน เป็นองค์ประกอบแกนหลักของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการที่จำเป็นต่อการบริหารสถานศึกษาเอกชนในบริบทที่มีการแข่งขันสูง (บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นที่ให้การยืนยันในระดับสูงมาก แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนในบริบทปัจจุบัน โดยองค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์และความกล้าเสี่ยงได้รับการยอมรับสูงสุด รองลงมา คือ การสร้างนวัตกรรม และการทำงานเชิงรุกกับความคิดสร้างสรรค์ แม้จะมีระดับการยอมรับต่ำกว่าเล็กน้อย แต่ยังอยู่ในระดับสูง สะท้อนว่าผู้บริหารจำเป็นต้องมองอนาคตอย่างเป็นระบบ กล้าตัดสินใจริเริ่มสิ่งใหม่ และบริหารจัดการเชิงรุกเพื่อรับมือกับการแข่งขันในระบบการศึกษา โดยสรุป องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านจึงสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาผู้บริหารและยกระดับคุณภาพการบริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชนในอนาคตได้

ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนทั้ง 5 ด้าน ซึ่งประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ พบว่า โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับสูงมาก องค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์ ผู้เชี่ยวชาญเห็นตรงกันว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นที่สุด เนื่องจากวิสัยทัศน์ของผู้บริหารมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางองค์กรและสร้างความเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้ อิฏฐิรา ทรงกิติพิศาล ได้อธิบายว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานได้อย่างแม่นยำ และทำให้บุคลากรขับเคลื่อนองค์กรไปในทิศทางเดียวกัน (อิฏฐิรา ทรงกิติพิศาล, 2563) ในด้านความกล้าเสี่ยง ผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่าเป็นองค์ประกอบหลักที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร เนื่องจากช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและกล้าทดลองแนวคิดใหม่ โดย ฮัมดี้ คอแด๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง ได้ชี้ว่า ผู้นำที่มีความกล้าเสี่ยงในระดับเหมาะสมสามารถลดความลังเลในการตัดสินใจและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรได้ (ฮัมดี้ คอแด๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง, 2564) สำหรับด้านการสร้างนวัตกรรม แม้จะไม่ใช่องค์ประกอบที่โดดเด่นที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับองค์ประกอบอื่น แต่ผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่ามีบทบาทสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขัน โดย บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ ที่ได้อธิบายว่านวัตกรรมช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และเปิดโอกาสให้บุคลากรคิดและลงมือทำสิ่งใหม่ ซึ่งส่งผลต่อความก้าวหน้าและความสำเร็จขององค์กร (บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ, 2565) ในด้านการทำงานเชิงรุก ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าเป็นการเตรียมพร้อมล่วงหน้า การคาดการณ์ปัญหา และการตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงทีซึ่ง ปิยะพร ชัยศักดิ์ ได้ได้ระบุว่า ผู้นำที่มีแนวทางการทำงานเชิงรุกมักเตรียมพร้อมต่อปัญหาและโอกาสก่อนที่จะเกิดขึ้นจริง ทำให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว (ปิยะพร ชัยศักดิ์, 2567) และในด้านความคิดสร้างสรรค์ ผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่าเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต่อการสร้างมุมมองใหม่ในการแก้ปัญหาและการพัฒนางาน โดย Harrison, C. et al. ได้อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานสำคัญของการคิดแก้ปัญหา

และการพัฒนางาน และช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรมีความยืดหยุ่นและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง (Harrison, C. et al., 2018) โดยสรุป ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนมีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำในสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการในบริบทของสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การสังเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น และการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความถูกต้องเชิงเนื้อหาและความสอดคล้องกับบริบทการบริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชนในสภาพการณ์ปัจจุบัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพขององค์ประกอบดังกล่าวในการนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ไปใช้เป็นฐานคิดในการพัฒนาหลักสูตรหรือโปรแกรมเสริมสร้างสมรรถนะและภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจนใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก แต่งตั้ง และประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและมีทิศทางเดียวกัน และในเชิงการวิจัยในอนาคตควรดำเนินการวิจัยเชิงพัฒนาเพื่อออกแบบและตรวจสอบรูปแบบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการให้มีความเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชน รวมทั้งควรใช้การวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยแบบผสมผสานเพื่อศึกษาปัจจัยเชิงบริบท กระบวนการ และเงื่อนไขเชิงระบบที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการในเชิงลึก อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการบริหารสถานศึกษาและความสามารถในการแข่งขันของการจัดการอาชีวศึกษาเอกชนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

เจตนา พงษ์พยุหะ และคณะ. (2565). รูปแบบการบริหารงานแนะแนวในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, 12(2), 520-533.

บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(45), 520-535.

บุญชม ศรีสะอาด. (2553). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ปิยะพร ชัยศักดิ์. (2567). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดอุบลราชธานี. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

รัชนีภรณ์ คล่องแคล่ว และคณะ. (2567). แนวทางการจัดการเพื่อคุณภาพสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชนในประเทศไทย. วารสารรอยแก่นสาร, 9(8), 1083-1098.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2566). รายงานผลการปฏิบัติงานของสำนักบริหารการอาชีวศึกษาเอกชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. เรียกใช้เมื่อ 10 มกราคม 2569 จาก https://vecp.vec.go.th/Portals/68/Doc/Report%20VECP/VECP%20Report202566.pdf

อิฏฐิรา ทรงกิติพิศาล. (2563). กลยุทธ์การบริหารวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฮัมดี้ คอแด๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง. (2564). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15. วารสารวิจัยวิชาการ, 4(4), 221-234.

Esmer, Y. & Dayi, F. (2016). Entrepreneurial leadership: A theoretical research. In Proceedings of the 25th International Academic Conference. Paris: OECD Headquarters.

Harrison, C. et al. (2018). Entrepreneurial leadership in a developing economy: A skill-based analysis. Journal of Small Business and Enterprise Development, 25(3), 521-548. https://doi.org/10.1108/JSBED-05-2017-0160.

บทความวิจัย

การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรอินทรีย์ ในภาคกลางของประเทศไทย*

DIGITAL MARKETING STRATEGY ACCEPTANCE AND ORGANIC FERTILIZER PURCHASE BEHAVIOR AMONG ORGANIC FARMERS IN CENTRAL THAILAND

สุพินดา ฤทธิจันทร์, ภัธรภร ปุยสุวรรณ*
Supinda Rithichan, Pataraporn Puisuwan*
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม นครปฐม ประเทศไทย
Faculty of Management Science, Nakhon Pathom Rajabhat University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: pattaraporn@webmail.npru.ac.th
*Tel: 092-951-6224

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทย 2) เพื่อวิเคราะห์กลไกการส่งผ่านจากการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลสู่พฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์จริงผ่านทัศนคติและความตั้งใจซื้อ และ 3) เพื่อตรวจสอบบทบาทของตัวแปรกำกับที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริง รูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ คือ เกษตรกรอินทรีย์ จำนวน 400 คน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอนตามชั้นภูมิจาก 8 จังหวัดภาคกลาง และผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 12 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโมเดลสมการโครงสร้างตัวแปรส่งผ่านแบบอนุกรมด้วยวิธีบูตสแตรป ตัวแปรกำกับ และการวิเคราะห์เชิงประเด็น ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับ เรียงจากมากไปน้อย ได้แก่ ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (β = 0.29) ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ (β = 0.23) การเข้าถึงเทคโนโลยี (β = 0.20) อิทธิพลทางสังคม (β = 0.18) ความไว้วางใจ (β = 0.14) และความเสี่ยงที่รับรู้มีอิทธิพลเชิงลบ (β = -0.11) 2) กลไกการส่งผ่านแบบอนุกรมมีค่าอิทธิพลทางอ้อม 0.08 (95% CI [0.048, 0.116]) ยืนยันเส้นทางจากการยอมรับสู่ทัศนคติ ความตั้งใจซื้อ และพฤติกรรมการซื้อจริง และ 3) อิทธิพลของชุมชน (β = 0.19) มีบทบาทกำกับสูงกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ (β = 0.16) สะท้อนวัฒนธรรมแบบรวมหมู่ของสังคมไทย องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ คือ F-A-R-M Model กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายกระบวนการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลสู่พฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ นำไปพัฒนากลยุทธ์สำหรับผู้ประกอบการและกำหนดนโยบายส่งเสริมเกษตรอินทรีย์

คำสำคัญ: การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล, พฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์, เกษตรกรอินทรีย์, การส่งผ่านแบบอนุกรม, ตัวแปรกำกับ

* Received 1 February 2026; Revised 24 February 2026; Accepted 28 February 2026

Abstract

This research article aimed: 1) To analyze the factors influencing digital marketing strategy acceptance among organic farmers in Central Thailand; 2) To examine the serial mediation mechanism from digital marketing strategy acceptance to actual organic fertilizer purchasing behavior through attitude and purchase intention; and 3) To investigate the moderating roles of contextual factors on the relationship between purchase intention and actual purchasing behavior. A mixed-methods research design was employed. The quantitative sample consisted of 400 organic farmers, selected through multi-stage stratified random sampling across eight provinces in Central Thailand. Qualitative data were collected from 12 key informants through purposive sampling. Data were analyzed using Structural Equation Modeling (SEM), serial mediation analysis via the bootstrap method, moderation analysis, and thematic analysis. The findings revealed that: 1) The factors influencing acceptance, in descending order, were digital literacy (β = 0.29), organic fertilizer product knowledge (β = 0.23), technology accessibility (β = 0.20), social influence (β = 0.18), and trust (β = 0.14), while perceived risk exhibited a negative influence (β = −0.11); 2) The serial mediation mechanism demonstrated a significant indirect effect of 0.08 (95% CI [0.048, 0.116]), confirming the pathway from acceptance through attitude and purchase intention to actual purchasing behavior; and 3) Community influence (β = 0.19) exhibited a stronger moderating effect than government support (β = 0.16), reflecting the collectivist culture of Thai society. The theoretical contribution is the F-A-R-M Model (Foundation-Appraisal & Acceptance-Readiness-Moderated Behavior), an integrative framework explaining the process from digital marketing strategy acceptance to organic fertilizer purchasing behavior. The findings offer practical implications for developing digital marketing strategies for agribusiness enterprises and formulating policies to promote organic agriculture.

Keywords: Digital Marketing Strategy Acceptance, Organic Fertilizer Purchasing Behavior, Organic Farmers, Serial Mediation, Moderating Variables

บทนำ

ระบบอาหารโลกกำลังเผชิญความท้าทายจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกที่คาดว่าจะแตะ 9.7 พันล้านคนในปี 2050 (United Nations, 2022) ความต้องการอาหารที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 60 (Food and Agriculture Organization, 2023) และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากภาคเกษตรที่คิดเป็นร้อยละ 34 ของการปล่อยทั้งหมด (Crippa, M. et al., 2021) ความท้าทายดังกล่าวผลักดันให้หลายประเทศหันมาส่งเสริมเกษตรกรรมอินทรีย์ในฐานะทางเลือกที่ช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและปรับปรุงการกักเก็บคาร์บอนในดิน (Tirkey, R. S., 2024) สะท้อนจากการขยายตัวของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ทั่วโลกถึง 76.4 ล้านเฮกตาร์ (Organics International, 2023) และตลาด

ปุ๋ยอินทรีย์ที่คาดว่าจะขยายตัวจาก 11.9 พันล้านเหรียญสหรัฐในปี 2023 ไปสู่ 15.69 พันล้านเหรียญสหรัฐในปี 2030 ด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 8.90 ต่อปี (Fortune Business Insights, 2024) ในบริบทของประเทศไทย แม้รัฐบาลจะตั้งเป้าหมายให้พื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นเป็น 1.3 ล้านไร่ภายในปี 2030 (Moschitz, H. et al., 2021) แต่มูลค่าการนำเข้าปุ๋ยเคมีกลับเพิ่มขึ้นร้อยละ 23.70 ในปี 2566 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2567) ความขัดแย้งนี้สะท้อนช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ ซึ่งมีสาเหตุสำคัญจากการขาดความรู้ ทรัพยากร และการสนับสนุนด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลเปิดโอกาสใหม่ในการแก้ปัญหาข้างต้น จากการศึกษาของ Khamtavee, T. et al. พบว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ทุกคนมีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและใช้สมาร์ทโฟน โดยใช้แอปพลิเคชัน LINE (ร้อยละ 90.00) Facebook (ร้อยละ 89.20) และ YouTube (ร้อยละ 86.20) (Khamtavee, T. et al., 2024) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 81.92 ยังไม่ได้นำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้เป็นแหล่งข้อมูลทางการเกษตรอย่างจริงจัง (Sriboonruang, P. et al., 2020) ช่องว่างระหว่างศักยภาพการเข้าถึงเทคโนโลยีกับการใช้ประโยชน์จริงนี้ ชี้ให้เห็นว่าการมีเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากต้องมีกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลที่เหมาะสมกับบริบทของเกษตรกร ทั้งนี้ การตลาดดิจิทัลมีหลักฐานเชิงประจักษ์แสดงประสิทธิผลในการเพิ่มยอดขายและสร้างความภักดีต่อแบรนด์ (Kotler, P. & Armstrong, G., 2016) โดยเฉพาะการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการบอกต่อแบบปากต่อปากทางอิเล็กทรอนิกส์ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อ (Romadhoni, B. et al., 2023) แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในบริบทผู้บริโภคทั่วไปหรือผลิตภัณฑ์เกษตรสด ซึ่งมีกระบวนการตัดสินใจที่แตกต่างจากปัจจัยการผลิตอย่างปุ๋ยอินทรีย์ (Farias, E. et al., 2024)

ปัญหาเฉพาะในบริบทเกษตรกรอินทรีย์ ประกอบด้วย สามมิติที่เชื่อมโยงกัน มิติแรก ปุ๋ยอินทรีย์เป็นปัจจัยการผลิตที่ต้องอาศัยความรู้เฉพาะด้านในการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับชนิดพืชและสภาพดิน การตัดสินใจซื้อจึงเป็นไปตามหลักเหตุผลมากกว่าอารมณ์ (Webster, F. E. & Wind, Y., 1972) ลักษณะดังกล่าวทำให้ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และความไว้วางใจในผู้ขายกลายเป็นปัจจัยสำคัญ มิติที่สอง กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเฉพาะ ได้แก่ ความผันแปรของรายได้ตามฤดูกาล อิทธิพลของเครือข่ายทางสังคม ความเสี่ยงที่รับรู้ และความไว้วางใจในผู้ขาย ซึ่งทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยีทั่วไปอาจไม่สามารถอธิบายได้อย่างครบถ้วน มิติที่สาม ช่องว่างดิจิทัลจากความเหลื่อมล้ำด้านโครงสร้างพื้นฐานและความรู้ดิจิทัล ทำให้เกษตรกรไม่สามารถใช้ประโยชน์จากกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลได้อย่างเต็มศักยภาพ (Chivenge, P. et al., 2021); (Shibi, B. & Aithal, P., 2022) ปัญหาทั้งสามมิตินี้ชี้ให้เห็นว่า จำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายกลไกเชิงสาเหตุตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า กระบวนการประเมินและยอมรับ ไปจนถึงพฤติกรรมการซื้อจริง โดยพิจารณาบทบาทของปัจจัยบริบทที่เกี่ยวข้อง

ภาคกลางของประเทศไทยได้รับเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาด้วยเหตุผลสำคัญสามประการ ประการแรก ภาคกลางมีจำนวนเกษตรกรอินทรีย์ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร จำนวน 12,450 คน ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567) ประการที่สอง ภาคกลางมีโครงสร้างพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ตและระบบโลจิสติกส์ที่ครอบคลุม จึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการประยุกต์ใช้กลยุทธ์การตลาดดิจิทัล และประการที่สาม ภาคกลางเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรหลักของประเทศที่มีความหลากหลายของชนิดพืช ทำให้ผลการวิจัยสามารถสะท้อนบริบทที่หลากหลายได้ งานวิจัยนี้ใช้กรอบทฤษฎี UTAUT2 (Venkatesh, V. et al., 2012) เป็นพื้นฐาน บูรณาการกับทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Ajzen, I., 1991) ทฤษฎีความไว้วางใจในพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Dong, L., 2022)

และทฤษฎีความเสี่ยงที่รับรู้ เพื่ออธิบายกลไกเชิงสาเหตุตั้งแต่ปัจจัยนำเข้าด้านความรู้ดิจิทัล การเข้าถึงเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ และอิทธิพลทางสังคม ผ่านกระบวนการประเมินด้านความไว้วางใจและความเสี่ยงที่รับรู้ ไปสู่การยอมรับ ทัศนคติ ความตั้งใจซื้อ และพฤติกรรมการซื้อจริง โดยพิจารณาบทบาทกำกับของการสนับสนุนจากภาครัฐและอิทธิพลของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทย

2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและทัศนคติที่มีต่อความตั้งใจซื้อและพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์จริง

3. เพื่อทดสอบบทบาทของการสนับสนุนจากภาครัฐและอิทธิพลของชุมชนในฐานะตัวแปรกำกับที่เสริมหรือลดทอนความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ภาคกลางของประเทศไทย 8 จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทยที่ขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร ประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ต่อเนื่องอย่างน้อย 1 ปี และเคยซื้อปุ๋ยอินทรีย์ผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่ง จำนวน 12,450 คน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เกษตรกรอินทรีย์ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด จำนวน 400 คน ซึ่งกำหนดขนาดตามข้อกำหนดของโมเดลสมการโครงสร้างที่ต้องมีขนาดตัวอย่างไม่น้อยกว่า 10 - 20 เท่าของจำนวนพารามิเตอร์ในโมเดล (Hair, J. F. et al., 2019) ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอนตามชั้นภูมิ โดยขั้นที่ 1 แบ่งชั้นภูมิตามจังหวัด ขั้นที่ 2 สุ่มอำเภอในแต่ละจังหวัด ขั้นที่ 3 สุ่มตำบลในแต่ละอำเภอ และขั้นที่ 4 สุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในแต่ละตำบลตามสัดส่วนประชากร

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมปุ๋ยอินทรีย์ จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการและบุคลากรภาครัฐ จำนวน 6 คน และผู้ผลิตและผู้จำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารบริษัทผลิตปุ๋ยอินทรีย์และเจ้าของร้านจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ในพื้นที่ภาคกลาง โดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด ได้แก่ มีประสบการณ์ในอุตสาหกรรมปุ๋ยอินทรีย์ไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์ การตลาดดิจิทัลและพฤติกรรมผู้บริโภค

3. นิยามเชิงปฏิบัติการและการวัดตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยมีนิยามเชิงปฏิบัติการและการวัด ดังนี้

3.1 ตัวแปรอิสระ (ปัจจัยนำเข้า)

3.1.1 ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรในการใช้งานอุปกรณ์ดิจิทัล แอปพลิเคชัน และแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อค้นหาข้อมูลและทำธุรกรรม วัดด้วยข้อคำถาม 5 ข้อ พัฒนาจากแนวคิดของ (Sarjito, A., 2025)

3.1.2 การเข้าถึงเทคโนโลยี หมายถึง ความพร้อมของเกษตรกรในการเข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัล เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และแพลตฟอร์มพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ พัฒนาจากแนวคิดของ (Venkatesh, V. et al., 2012)

3.1.3 ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ หมายถึง ความเข้าใจของเกษตรกรเกี่ยวกับประเภท คุณสมบัติ ประโยชน์ และวิธีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ให้เหมาะสมกับชนิดพืชและสภาพดิน วัดด้วยข้อคำถาม 5 ข้อ พัฒนาจากแนวคิดของ (วิละไช สุลิสา และคณะ, 2564)

3.1.4 อิทธิพลทางสังคม หมายถึง การรับรู้ของเกษตรกรว่าบุคคลสำคัญรอบข้าง ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนเกษตรกร และผู้นำชุมชน สนับสนุนให้ใช้ช่องทางดิจิทัลในการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ พัฒนาจากแนวคิดของ (Venkatesh, V. et al., 2012)

3.2 ตัวแปรการรับรู้

3.2.1 ความไว้วางใจในแพลตฟอร์มและผู้ขาย หมายถึง ความเชื่อมั่นของเกษตรกรที่มีต่อความน่าเชื่อถือ ความปลอดภัย และความซื่อสัตย์ของแพลตฟอร์มออนไลน์และผู้จำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ วัดด้วยข้อคำถาม 5 ข้อ พัฒนาจากแนวคิดของ (Dong, L., 2022)

3.2.2 ความเสี่ยงที่รับรู้ หมายถึง การรับรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ผ่านช่องทางดิจิทัล ทั้งด้านการเงิน คุณภาพสินค้า และความเป็นส่วนตัว วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ

3.3 ตัวแปรส่งผ่าน

3.3.1 การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล หมายถึง ระดับการยอมรับของเกษตรกรต่อกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลในการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ครอบคลุมการยอมรับเนื้อหาดิจิทัล ช่องทางออนไลน์ และการสื่อสารแบบดิจิทัล วัดด้วยข้อคำถาม 5 ข้อ

3.3.2 ทัศนคติที่มีต่อปุ๋ยอินทรีย์ หมายถึง ความรู้สึกเชิงบวกหรือลบของเกษตรกรที่มีต่อการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ผ่านช่องทางดิจิทัล วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ พัฒนาจากแนวคิดของ (Ajzen, I., 1991)

3.3.3 ความตั้งใจซื้อ หมายถึง ระดับความตั้งใจของเกษตรกรที่จะซื้อปุ๋ยอินทรีย์ผ่านช่องทางดิจิทัลในอนาคต วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ

3.4 ตัวแปรตาม พฤติกรรมการซื้อจริง หมายถึง การซื้อปุ๋ยอินทรีย์จริงของเกษตรกรผ่านช่องทางดิจิทัล ครอบคลุมความถี่ ปริมาณ และมูลค่าการซื้อ วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ

3.5 ตัวแปรกำกับ

3.5.1 การสนับสนุนจากภาครัฐ หมายถึง การรับรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับมาตรการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เงินอุดหนุน การฝึกอบรม และสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ

3.5.2 อิทธิพลของชุมชน หมายถึง บทบาทของเครือข่ายชุมชนในการสนับสนุนการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ การรวมกลุ่มซื้อ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการแนะนำจากผู้นำชุมชน วัดด้วยข้อคำถาม 4 ข้อ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด ได้แก่

4.1 แบบสอบถาม แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การเข้าถึงเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ และอิทธิพลทางสังคม ส่วนที่ 3 ปัจจัยการรับรู้ ประกอบด้วย ความไว้วางใจในแพลตฟอร์มและผู้ขาย และความเสี่ยงที่รับรู้ ส่วนที่ 4 การยอมรับและทัศนคติ ประกอบด้วย การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล และทัศนคติที่มีต่อปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนที่ 5 ความตั้งใจซื้อและพฤติกรรมการซื้อจริง และส่วนที่ 6 ตัวแปรกำกับ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากภาครัฐ และอิทธิพลของชุมชน สร้างตามแนวคิดทฤษฎี UTAUT2 ของเวนกาเตชและคณะ (Venkatesh, V. et al., 2012) ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนของเอเจน (Ajzen, I., 1991) และทฤษฎีความไว้วางใจในพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Dong, L., 2022) โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายถึง ระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายถึง ระดับน้อย และค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด (Best, J. W. & Kahn, J. V., 2006)

4.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สร้างขึ้นจากกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ทบทวนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อกำหนดประเด็นคำถามที่ต้องการอธิบายเชิงกลไก ขั้นที่ 2 พัฒนาข้อคำถามหลักและคำถามเจาะลึกตามกรอบแนวคิดการวิจัย และขั้นที่ 3 ตรวจสอบความตรงของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นที่ 1 บทบาทของการสนับสนุนจากภาครัฐต่อการกำกับความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริง ประเด็นที่ 2 บทบาทของอิทธิพลชุมชนต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ประเด็นที่ 3 กลไกการเปลี่ยนความตั้งใจเป็นพฤติกรรมจริง ประเด็นที่ 4 บทบาทของการตลาดดิจิทัลในการส่งเสริมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ และประเด็นที่ 5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

5. การหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย

5.1 แบบสอบถาม 1) การตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.67 - 1.00 2) การทดสอบความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคกับเกษตรกรอินทรีย์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน มีค่าความเชื่อมั่นรายด้านระหว่าง 0.82 - 0.91 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.94 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ยอมรับได้ คือ ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H., 1994)

5.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 1) การตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.67 - 1.00 และ 2) การทดสอบนำร่องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ใช่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 2 คน เพื่อปรับปรุงความชัดเจนของคำถามและความเหมาะสมของระยะเวลาสัมภาษณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยประสานงานกับสำนักงานเกษตรจังหวัดและสำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่ 8 จังหวัดเพื่อขอข้อมูลทะเบียนเกษตรกรอินทรีย์และนัดหมายการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ณ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร สหกรณ์การเกษตร และแปลงเกษตร

อินทรีย์ โดยอธิบายวัตถุประสงค์และขอความยินยอมจากผู้ตอบแบบสอบถามก่อนดำเนินการ ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2568 ได้รับแบบสอบถามกลับคืนครบถ้วนและสมบูรณ์ จำนวน 400 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

6.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2568 ใช้เวลาสัมภาษณ์คนละ 45 - 60 นาที ดำเนินการแบบตัวต่อตัวหรือผ่านระบบออนไลน์ตามความสะดวกของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยขออนุญาตบันทึกเสียงและถอดความหลังการสัมภาษณ์ พร้อมส่งสรุปให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตรวจสอบความถูกต้อง

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 การวิจัยเชิงปริมาณ นำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิง ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรแฝง 2) การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและทดสอบสมมติฐาน 3) การวิเคราะห์ตัวแปรส่งผ่านแบบอนุกรมด้วยวิธี Bootstrap 5,000 ครั้ง และ 4) การวิเคราะห์ตัวแปรกำกับด้วยการทดสอบอิทธิพลปฏิสัมพันธ์ โดยกำหนดเกณฑ์ที่ยอมรับได้สำหรับดัชนีความสอดคล้องของโมเดลดังนี้ $\chi^2/df < 3.00$ (Kline, R. B., 2016) GFI > 0.90, AGFI > 0.90 (Jöreskog, K. G. & Sörbom, D., 1993) CFI > 0.95, TLI > 0.95 (Hu, L. & Bentler, P. M., 1999) และ RMSEA < 0.08 (Browne, M. W. & Cudeck, R., 1993) สำหรับการวิเคราะห์ตัวแปรส่งผ่าน ใช้เกณฑ์ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ที่ไม่ครอบคลุมค่าศูนย์ถือว่ามีนัยสำคัญทางสถิติ (Preacher, K. J. & Hayes, A. F., 2008)

7.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงประเด็น ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ทำความคุ้นเคยกับข้อมูลโดยการอ่านและทบทวนบทสัมภาษณ์ซ้ำหลายครั้ง 2) สร้างรหัสเบื้องต้นจากข้อความที่มีความหมาย 3) ค้นหาประเด็นหลักโดยจัดกลุ่มรหัสที่เกี่ยวข้อง 4) ทบทวนประเด็นหลักโดยตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูล 5) กำหนดและตั้งชื่อประเด็นหลักอย่างชัดเจน และ 6) จัดทำรายงานผลการวิเคราะห์ โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลและการตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งโครงการวิจัยเลขที่ 023/2568 ได้รับอนุมัติใบรับรองเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2568 เลขที่ใบรับรอง 024/2568

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุระหว่างปัจจัยนำเข้าทั้ง 6 ปัจจัยกับการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทย แสดงผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล

ตัวแปรพยากรณ์	B	Beta	t	p-value	อันดับ
ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล	0.29	0.286	5.84	0.00	1
ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์	0.24	0.234	4.98	0.00	2
การเข้าถึงเทคโนโลยี	0.20	0.198	3.88	0.00	3
อิทธิพลทางสังคม	0.18	0.175	3.37	0.00	4
ความไว้วางใจในแพลตฟอร์มและผู้ขาย	0.15	0.143	2.86	0.00	5
ความเสี่ยงที่รับรู้	-0.12	-0.114	-2.27	0.02	6

หมายเหตุ: $R^2 = 0.312$, $F = 29.68$, $p < 0.001$

จากตารางที่ 1 พบว่า ตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 6 ตัวแปรสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลได้ร้อยละ 31.2 ข้อค้นพบสำคัญ คือ ปัจจัยด้าน “ความรู้” ทั้งสองตัว ได้แก่ ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ มีอิทธิพลสูงเป็นอันดับหนึ่งและสอง ซึ่งบ่งชี้ว่า “ฐานความรู้” เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดของการยอมรับ มากกว่าปัจจัยด้านสังคมหรือความไว้วางใจ ในขณะที่ความเสี่ยงที่รับรู้เป็นตัวแปรเดียวที่มีอิทธิพลเชิงลบ แสดงว่าเมื่อเกษตรกรรับรู้ความเสี่ยงในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้การยอมรับลดลง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 อิทธิพลของการยอมรับและทัศนคติต่อความตั้งใจซื้อและพฤติกรรมการซื้อจริง

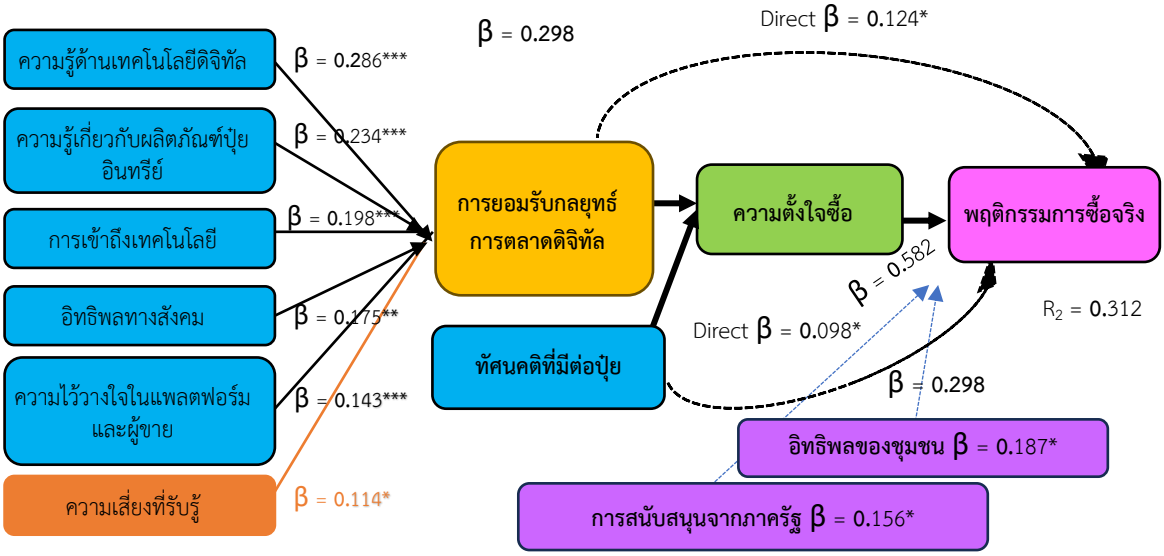
ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องผ่านเกณฑ์มาตรฐานทุกค่า ได้แก่ $\chi^2/df = 2.34$, GFI = 0.924, AGFI = 0.908, CFI = 0.961, TLI = 0.954 และ RMSEA = 0.058 แสดงว่าโมเดลมีความเหมาะสม

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง ทางอ้อม และอิทธิพลรวมต่อพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์จริง

ตัวแปร	อิทธิพลทางตรง	อิทธิพลทางอ้อม	อิทธิพลรวม
การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล	0.124*	0.298***	0.422***
ทัศนคติที่มีต่อปุ๋ยอินทรีย์	0.098*	0.249***	0.347***
ความตั้งใจซื้อ	0.582***	-	0.582***

หมายเหตุ: *** $p < 0.001$, * $p < 0.05$

จากตารางที่ 2 ข้อค้นพบสำคัญมี 2 ประเด็น ประเด็นแรก ทั้งการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและทัศนคติต่างมีอิทธิพลทางอ้อมมากกว่าทางตรง บ่งชี้ว่าตัวแปรทั้งสองส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อจริงผ่าน “ความตั้งใจซื้อ” เป็นหลัก มากกว่าส่งผลโดยตรง ความตั้งใจซื้อจึงทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านบางส่วน (Partial Mediator) ประเด็นที่สอง ผลการวิเคราะห์ตัวแปรส่งผ่านแบบอนุกรม พบค่าอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.078 (95% CI [0.048, 0.116]) ซึ่งช่วงความเชื่อมั่นไม่ครอบคลุมค่าศูนย์ ยืนยันว่าเส้นทาง “การยอมรับ ⟶ ทัศนคติ ⟶ ความตั้งใจซื้อ ⟶ พฤติกรรมการซื้อจริง” เป็นกลไกที่มีนัยสำคัญ

(ค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดล (Model Fit Indices)

χ^2/df = 2.34 (< 3.00) | GFI = 0.924 (> 0.90) | AGFI = 0.908 (> 0.90)

CFI = 0.961 (> 0.95) | TLI = 0.954 (> 0.95) | RMSEA = 0.058 (< 0.08))

ภาพที่ 1 โมเดลสมการโครงสร้างปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 บทบาทของตัวแปรกำกับ จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่พบว่า ความตั้งใจซื้อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อจริง (β = 0.582) ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อศึกษาว่าปัจจัยภายนอกใดที่สามารถเสริมหรือลดทอนความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยทดสอบบทบาทของการสนับสนุนจากภาครัฐและอิทธิพลของชุมชนในฐานะตัวแปรกำกับ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริง

ตัวแปรกำกับ	Interaction Effect (β)	ΔR^2	t	p-value	อันดับ
อิทธิพลของชุมชน	0.187	0.031	4.56	0.00	1
การสนับสนุนจากภาครัฐ	0.156	0.024	3.63	0.00	2

จากตารางที่ 3 พบว่า ทั้งอิทธิพลของชุมชนและการสนับสนุนจากภาครัฐมีบทบาทเป็นตัวแปรกำกับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยอิทธิพลของชุมชนมีผลกระทบการกำกับสูงกว่า (β = 0.187, ΔR^2 = 0.031) เมื่อเปรียบเทียบกับการสนับสนุนจากภาครัฐ (β = 0.156, ΔR^2 = 0.024) ผลดังกล่าวแสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริงจะแข็งแกร่งขึ้นเมื่อเกษตรกรได้รับอิทธิพลจากชุมชนหรือการสนับสนุนจากภาครัฐในระดับสูง

เพื่อทำความเข้าใจลักษณะการกำกับอย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิเคราะห์ Simple Slope เพื่อเปรียบเทียบความแข็งแกร่งของความสัมพันธ์ที่ระดับต่าง ๆ ของตัวแปรกำกับ

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ Simple Slope ของตัวแปรกำกับ

ตัวแปรกำกับ	ระดับ	β (INT⟶BEH)	t	p-value
การสนับสนุนจากภาครัฐ	ต่ำ (-1 S.D.)	0.426	7.89	<0.001
	ปานกลาง (Mean)	0.582	15.32	<0.001
	สูง (+1 S.D.)	0.738	15.38	<0.001
อิทธิพลของชุมชน	ต่ำ (-1 S.D.)	0.395	7.05	<0.001
	ปานกลาง (Mean)	0.582	15.32	<0.001
	สูง (+1 S.D.)	0.769	16.72	<0.001

จากตารางที่ 3 และ 4 ข้อค้นพบสำคัญ คือ อิทธิพลของชุมชนมีผลกระทบการกำกับเข้มข้นกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ เห็นได้จากการวิเคราะห์ Simple Slope ที่แสดงว่า เมื่ออิทธิพลของชุมชนอยู่ในระดับสูง ความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริงเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 94.7 (จาก β = 0.395 เป็น 0.769) ในขณะที่การสนับสนุนจากภาครัฐเพิ่มขึ้นร้อยละ 73.2 (จาก β = 0.426 เป็น 0.738) ผลดังกล่าวแสดงว่าชุมชนมีพลังในการเปลี่ยน “ความตั้งใจ” ให้เป็น “การกระทำจริง” ได้มากกว่ามาตรการจากภาครัฐ

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อข้างต้น สามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐาน	รายการ	ผลการทดสอบ
H1a	ความไว้วางใจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล	สนับสนุน (β = 0.412, p < 0.001)
H1b	ความไว้วางใจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อทัศนคติที่มีต่อปุ่ยอินทรีย์	สนับสนุน (β = 0.298, p < 0.001)
H1c	ความเสี่ยงที่รับรู้มีอิทธิพลเชิงลบต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล	สนับสนุน (β = -0.267, p < 0.001)
H1d	ความเสี่ยงที่รับรู้มีอิทธิพลเชิงลบต่อทัศนคติที่มีต่อปุ่ยอินทรีย์	สนับสนุน (β = -0.189, p < 0.001)
H2a	การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อ	สนับสนุน (β = 0.347, p < 0.001)
H2b	ทัศนคติที่มีต่อปุ่ยอินทรีย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อ	สนับสนุน (β = 0.428, p < 0.001)
H2c	ความตั้งใจซื้อมีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมการซื้อจริง	สนับสนุน (β = 0.582, p < 0.001)
H3a	ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการยอมรับ	สนับสนุน (β = 0.286, p < 0.001)
H3b	การเข้าถึงเทคโนโลยีมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการยอมรับ	สนับสนุน (β = 0.198, p < 0.001)
H3c	ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการยอมรับ	สนับสนุน (β = 0.234, p < 0.001)
H3d	อิทธิพลทางสังคมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการยอมรับ	สนับสนุน (β = 0.175, p < 0.001)
H4	การยอมรับมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการซื้อโดยส่งผ่านทัศนคติและความตั้งใจซื้อ	สนับสนุน (IE = 0.078, 95% CI [0.048, 0.116])
H5a	การสนับสนุนจากภาครัฐกำกับความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริง	สนับสนุน (β = 0.156, p < 0.001)
H5b	อิทธิพลของชุมชนกำกับความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจซื้อกับพฤติกรรมการซื้อจริง	สนับสนุน (β = 0.187, p < 0.001)

จากตารางที่ 5 พบว่า สมมติฐานการวิจัยทั้ง 14 ข้อได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งหมด (100%) แสดงว่าโมเดลทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลจริงอย่างสูง โดยสรุปข้อค้นพบสำคัญ ได้ดังนี้ ความไว้วางใจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อทั้งการยอมรับ (β = 0.412) และทัศนคติ (β = 0.298) ในขณะที่ความเสี่ยงที่รับรู้มีอิทธิพลเชิงลบต่อทั้งสองตัวแปร ทัศนคติมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อสูงที่สุด (β = 0.428) และความตั้งใจซื้อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อจริงอย่างแข็งแกร่ง (β = 0.582) ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยนำเข้าที่สำคัญที่สุด (β = 0.286) และอิทธิพลของชุมชนมีบทบาทกำกับเหนือกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ (β = 0.187 > 0.156)

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิเคราะห์เชิงประเด็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน สามารถยืนยันและอธิบายเหตุผลเชิงกลไกของผลการวิจัยเชิงปริมาณได้ 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 บทบาทของความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (สนับสนุนผลเชิงปริมาณ ที่พบว่า ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลมีอิทธิพลสูงสุด β = 0.286) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยืนยันว่าความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุด โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 3 (นักวิชาการด้านเกษตรดิจิทัล) กล่าวว่า “เกษตรกรที่ใช้สมาร์ทโฟนเป็นเขาจะกล้าลองดู กล้าเปรียบเทียบราคา กล้าสั่งซื้อ แต่ถ้าไม่เป็น ต่อให้ของดีแค่ไหน เขาก็ไม่กล้า เพราะกลัวว่าจะทำผิดขั้นตอน กลัวเงินหาย” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 3) สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 8 (เจ้าของร้านจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์) กล่าวว่า “ลูกค้าที่สั่งปุ๋ยผ่าน LINE หรือ Facebook ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ลูกหลานสอนให้ใช้โทรศัพท์พอเขาสั่งได้ครั้งแรก ครั้งต่อไปเขาจะกลับมาสั่งเองเลย” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 8) ข้อค้นพบนี้อธิบายกลไกเชิงสาเหตุที่ว่า ความรู้ดิจิทัลทำหน้าที่เป็นประตูด่านแรกที่เปิดทางให้ปัจจัยอื่น ๆ ส่งผลต่อการยอมรับได้ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด F-A-R-M Model ในองค์ประกอบ F (Foundation) ที่กำหนดให้ความรู้ดิจิทัลเป็นรากฐานสำคัญที่สุด

ประเด็นที่ 2 บทบาทของความไว้วางใจและความเสี่ยงที่รับรู้ (สนับสนุนผลเชิงปริมาณ ที่พบว่าความไว้วางใจมีอิทธิพลเชิงบวก β = 0.143 และความเสี่ยงที่รับรู้มีอิทธิพลเชิงลบ β = -0.114) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 5 (นักวิชาการด้านการตลาดเกษตร) กล่าวว่า “ปุ๋ยอินทรีย์ไม่เหมือนสั่งเสื้อผ้าออนไลน์ ถ้าซื้อมาแล้วไม่ดีมันเสียหายทั้งแปลง ทั้งฤดูกาล เกษตรกรจึงต้องเชื่อใจผู้ขายจริง ๆ ก่อนถึงจะกล้าสั่ง ดังนั้น การมีรีวิวจากเกษตรกรที่ใช้จริง มี มอก. มีนโยบายรับคืน สิ่งเหล่านี้ช่วยลดความกลัวได้มาก” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 5) ข้อค้นพบนี้อธิบายว่าทำไมความไว้วางใจและความเสี่ยงที่รับรู้จึงทำงานเป็นตรงข้าม ในกระบวนการประเมิน ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบ A (Appraisal & Acceptance) ของ F-A-R-M Model

ประเด็นที่ 3 บทบาทของการสนับสนุนจากภาครัฐ (สนับสนุนผลเชิงปริมาณ ที่พบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐมีบทบาทกำกับ β = 0.156) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2 (ผู้อำนวยการสำนักงานเกษตรจังหวัด) กล่าวว่า “เกษตรกรหลายรายบอกว่าอยากใช้ปุ๋ยอินทรีย์ แต่ราคาแพงกว่าปุ๋ยเคมี พอมีโครงการอุดหนุนจากรัฐ เช่น ลดราคาร้อยละ 30 หรือให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ เกษตรกรก็ตัดสินใจซื้อได้ทันที” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2) ข้อค้นพบนี้อธิบายกลไกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐช่วยลด “อุปสรรคทางการเงิน” ที่เป็นตัวกั้นระหว่างความตั้งใจกับพฤติกรรมจริง ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบ M (Moderated Behavior) ของ F-A-R-M Model

ประเด็นที่ 4 บทบาทของอิทธิพลชุมชน (สนับสนุนผลเชิงปริมาณ ที่พบว่า อิทธิพลของชุมชนมีบทบาทกำกับสูงกว่า β = 0.187) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 10 (ประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์) กล่าวว่า “ในหมู่บ้านเรา ถ้าผู้ใหญ่บ้านหรือประธานกลุ่มบอกว่าปุ๋ยยี่ห้อนี้ดี ใช้แล้วได้ผล สมาชิกก็จะเชื่อและสั่งซื้อตาม เพราะพบเห็นด้วยตนเองว่าแปลงของผู้นำได้ผลผลิตดีจริง แล้วการรวมกลุ่มซื้อยังได้ราคาถูกกว่าซื้อคนเดียว” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 10) สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 7 (ผู้บริหารบริษัทผลิตปุ๋ยอินทรีย์) ที่กล่าวว่า “กลยุทธ์ที่ได้ผลที่สุดของเรา คือ ส่งปุ๋ยให้เกษตรกรตัวอย่างในชุมชนทดลองใช้ฟรี พอเขาได้ผลดี เขาจะบอกต่อในกลุ่ม LINE ของชุมชน แล้วออเดอร์จะตามมาเป็นกลุ่ม” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 7) ข้อค้นพบนี้อธิบายว่าทำไมอิทธิพลของชุมชนจึงมีพลังกำกับมากกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ กล่าวคือ ชุมชนทำหน้าที่ทั้ง การันตีคุณภาพ (ลดความเสี่ยง) สร้างแรงจูงใจ (เห็นตัวอย่างจริง) และลดต้นทุน (รวมกลุ่มซื้อ) ในขณะที่การสนับสนุนจากภาครัฐทำหน้าที่เฉพาะ ลดอุปสรรคทางการเงิน เพียงด้านเดียว ข้อค้นพบนี้สร้างวัฒนธรรมแบบรวมหมู่ (Collectivist Culture) ของสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบ M (Moderated Behavior) ของ F-A-R-M Model

อภิปรายผล

อภิปรายผลวัตถุประสงค์ที่ 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล ข้อค้นพบจากผลการวิจัย คือ “ความรู้” ทั้งสองมิติ ได้แก่ ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์มีอิทธิพลเหนือกว่าปัจจัยอื่น ๆ ทั้งหมด ปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายได้จากลักษณะเฉพาะของบริบทเกษตรกรไทย กล่าวคือ การซื้อปุ๋ยอินทรีย์ไม่ใช่พฤติกรรมการซื้อแบบทันที แต่เป็นการตัดสินใจที่ต้องอาศัยความเข้าใจทั้งในตัวผลิตภัณฑ์ (ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดใดเหมาะกับพืชอะไร) และเครื่องมือ (จะใช้ช่องทางดิจิทัลอย่างไร) เกษตรกรจึงต้องมีความรู้ก่อนที่ปัจจัยอื่นจะส่งผลได้ สอดคล้องกับทฤษฎี UTAUT2 ที่ระบุว่าความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ (Venkatesh, V. et al., 2012) และสอดคล้องกับ Sarjito, A. ที่พบว่าความรู้ด้านดิจิทัลเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชนบทผ่านนวัตกรรมเทคโนโลยี (Sarjito, A., 2025) ในขณะเดียวกันการที่อิทธิพลทางสังคมมีอิทธิพลในลำดับรอง แม้ว่าสังคมไทยจะเป็นวัฒนธรรมแบบรวมหมู่ สามารถอธิบายได้ว่าในขั้นตอน “การยอมรับ” เกษตรกรยังอาศัย “การตัดสินใจภายใน” (ความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อมั่น) เป็นหลัก ส่วนอิทธิพลทางสังคมจะมีบทบาทเด่นชัดมากขึ้นในขั้นตอน “การลงมือซื้อจริง” ดังที่ปรากฏในผลวัตถุประสงค์ที่ 3 นอกจากนี้ ความเสี่ยงที่รับรู้ แม้จะมีค่าอิทธิพลต่ำสุด แต่เป็นตัวแปรเดียวที่ส่งผลเชิงลบ แสดงว่าเกษตรกรที่กังวลเรื่องคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยทางการเงินจะปิดกั้นตัวเองจากช่องทางดิจิทัลตั้งแต่ต้น สอดคล้องกับ Dong, L. ที่อธิบายว่าความไว้วางใจในพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ทำหน้าที่ลดความเสี่ยงที่รับรู้ (Dong, L., 2022) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิละไช สุลิสา และคณะ ที่พบว่า ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์มีความสำคัญต่อการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรไทย (วิละไช สุลิสา และคณะ, 2564)

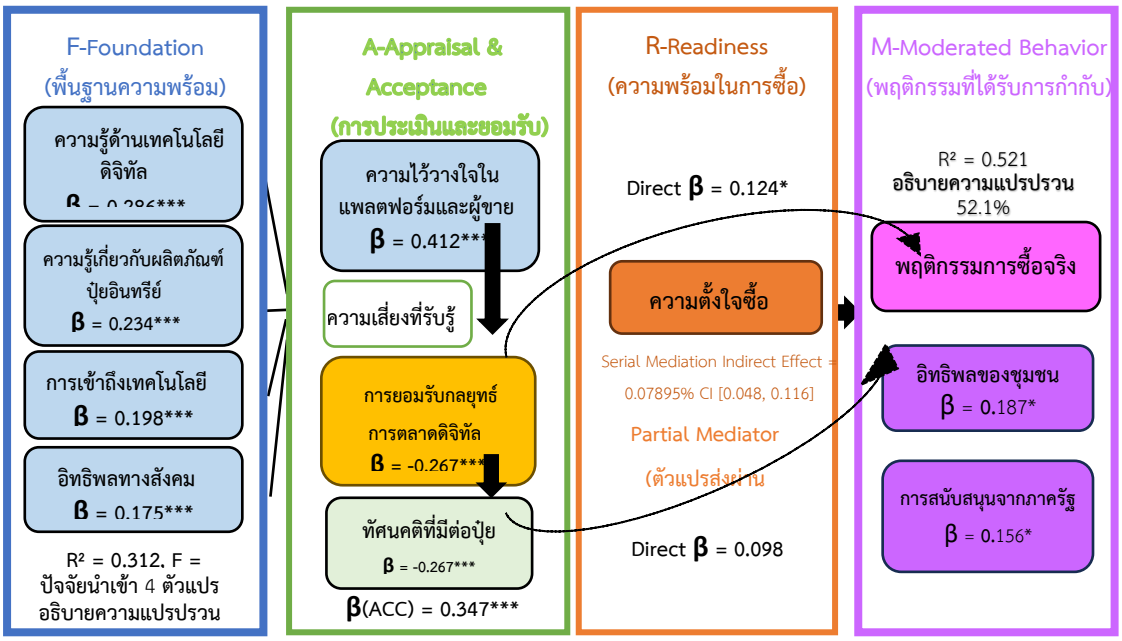
อภิปรายผลวัตถุประสงค์ที่ 2 กลไกการส่งผ่านจากการยอมรับสู่พฤติกรรมการซื้อจริง ข้อค้นพบของวัตถุประสงค์นี้ คือ การยืนยันว่าการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลไม่ได้นำไปสู่การซื้อจริงโดยตรง แต่ต้องผ่านทัศนคติและความตั้งใจซื้อ เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก พฤติกรรมการซื้อปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่แตกต่างจากสินค้าอุปโภคบริโภค แม้เกษตรกรจะยอมรับช่องทางดิจิทัลแล้ว แต่ยังต้องผ่านกระบวนการประมวลข้อมูลให้เกิด

ทัศนคติที่ดีต่อตัวผลิตภัณฑ์ก่อน จากนั้นจึงเกิดความตั้งใจซื้อ และแปลงเป็นพฤติกรรมจริง สอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนที่ระบุว่าทัศนคติเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจ (Ajzen, I., 1991) และสอดคล้องกับ Siwalette, M. S. P. et al. ที่พบว่า ทัศนคติมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้ออาหารอินทรีย์ (Siwalette, M. S. P. et al., 2024) ตลอดจนสอดคล้องกับ Wang, C. et al. ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์เพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (Wang, C. et al., 2022) นัยสำคัญเชิงทฤษฎีของข้อค้นพบนี้ คือ การยืนยันว่าในบริบทปัจจัยการผลิตทางการเกษตร กลไกการส่งผ่านแบบอนุกรมมีความจำเป็น เพราะเกษตรกรไม่สามารถก้าวข้ามจากการยอมรับเทคโนโลยีไปสู่การซื้อจริงได้ทันที ต่างจากสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปที่ผู้บริโภคอาจตัดสินใจซื้อได้ทันทีเมื่อเห็นโฆษณาออนไลน์ ข้อค้นพบนี้ขยายขอบเขตของทฤษฎี TPB จากบริบทผู้บริโภคทั่วไปสู่บริบทเกษตรกรในฐานะผู้ซื้อปัจจัยการผลิต ซึ่งมีกระบวนการตัดสินใจที่ซับซ้อนกว่า สอดคล้องกับ Webster, F. E. & Wind, Y. ที่อธิบายว่าการตัดสินใจซื้อปัจจัยการผลิตเป็นไปตามหลักเหตุผลมากกว่าอารมณ์ (Webster, F. E. & Wind, Y., 1972) ตลอดจนสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรุณี พึงวัฒนานุกูล และภัทรพล ชุ่มมี ที่พบว่า ทัศนคติและนวัตกรรมการตลาดมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคไทย (อรุณี พึงวัฒนานุกูล, 2562); (ภัทรพล ชุ่มมี, 2565)

อภิปรายผลวัตถุประสงค์ที่ 3 บทบาทของตัวแปรกำกับ ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้ คือ การที่อิทธิพลของชุมชนมีพลังกำกับเหนือกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ ทั้งที่ในเชิงนโยบาย ภาครัฐมีทรัพยากรและอำนาจมากกว่า ปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายได้จากมิติวัฒนธรรมแบบรวมหมู่ (Collectivist Culture) ของสังคมไทย ซึ่งการตัดสินใจของบุคคลได้รับอิทธิพลอย่างมากจากกลุ่มสังคมรอบข้าง เกษตรกรไทยมีวิถีการตัดสินใจที่ยึดโยงกับคนที่ไว้ใจมากกว่าภาครัฐที่มีอำนาจ ดังนั้น เมื่อเพื่อนเกษตรกรหรือผู้นำชุมชนที่เห็นกับตาว่าประสบความสำเร็จแนะนำปุ๋ยอินทรีย์ยี่ห้อหนึ่ง ผลกระทบจึงมากกว่าการอุดหนุนจากภาครัฐ เพราะชุมชนทำหน้าที่พร้อมกันสามประการ คือ การันตีคุณภาพ สร้างแรงจูงใจจากตัวอย่างจริง และลดต้นทุนผ่านการรวมกลุ่มซื้อ ในขณะที่การสนับสนุนจากภาครัฐทำหน้าที่หลักเพียงประการเดียว คือ ลดอุปสรรคทางการเงิน ข้อค้นพบนี้มีนัยสำคัญเชิงทฤษฎี เนื่องจากงานวิจัยก่อนหน้าส่วนใหญ่มุ่งศึกษาบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมเทคโนโลยีเกษตร แต่ยังไม่ได้เปรียบเทียบกับบทบาทของชุมชนอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ Dou, X. et al. ที่พบว่า การสนับสนุนจากรัฐบาลมีความสำคัญในการส่งเสริมเกษตรดิจิทัล (Dou, X. et al., 2025) และ Cui, L. & Wang, W. ที่ทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลของเกษตรกรรวมถึงอิทธิพลของชุมชน (Cui, L. & Wang, W., 2023) ตลอดจนสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จิตาพัชญ์ ใยเทศ และคณะ ที่พบว่า การพัฒนากลยุทธ์การตลาดดิจิทัลของกลุ่มเกษตรกรต้องอาศัยเครือข่ายชุมชนในการขับเคลื่อน (จิตาพัชญ์ ใยเทศ และคณะ, 2566) และภัธรภร ปุยสุวรรณ และธีรเดช ทิวถนอม ที่พบว่า การเพิ่มมูลค่าธุรกิจเกษตรต้องอาศัยเครือข่ายชุมชน (ภัธรภร ปุยสุวรรณ และธีรเดช ทิวถนอม, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ F-A-R-M Model ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายกระบวนการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรอินทรีย์ในบริบทสังคมไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ภาพที่ 2 โมเดล FARM กระบวนการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรอินทรีย์ในภาคกลางของประเทศไทย

องค์ประกอบที่ 1 F: Foundation (พื้นฐานความพร้อม) หมายถึง ฐานรากความพร้อมด้านดิจิทัลและความรู้ของเกษตรกร ซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ การเข้าถึงเทคโนโลยี และอิทธิพลทางสังคม โดยผลการวิจัยยืนยันว่าความรู้ทั้งสองมิติมีอิทธิพลสูงที่สุด พบว่า ว่าความรู้ควบคู่กับด้านเทคโนโลยีและด้านผลิตภัณฑ์เป็นรากฐานสำคัญที่เปิดทางให้ปัจจัยอื่น ๆ ส่งผลได้

องค์ประกอบที่ 2 A: Appraisal & Acceptance (การประเมินและยอมรับ) หมายถึง กระบวนการประเมินที่เกษตรกรเปรียบเทียบระหว่างความไว้วางใจในแพลตฟอร์มและผู้ขาย กับความเสี่ยงที่รับรู้ เมื่อความไว้วางใจเหนือกว่าความเสี่ยง จะนำไปสู่การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลและพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อปุ๋ยอินทรีย์ ปัจจัยทั้งสองทำงานเป็นส่วนตรงข้าม ในกระบวนการประเมิน

องค์ประกอบที่ 3 R: Readiness (ความพร้อมในการซื้อ) หมายถึง กลไกการส่งผ่านแบบอนุกรมที่การยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลส่งผ่านทัศนคติไปยังความตั้งใจซื้อ และความตั้งใจซื้อส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อจริง กลไกนี้ยืนยันว่าเกษตรกรไม่สามารถก้าวข้ามความคิดในจากการยอมรับเทคโนโลยีไปสู่การซื้อจริงได้ทันที แต่ต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาอย่างเป็นลำดับ

องค์ประกอบที่ 4 M: Moderated Behavior (พฤติกรรมที่ได้รับการกำกับ) หมายถึง พฤติกรรมการซื้อจริงที่ได้รับการเสริมความแข็งแกร่งจากตัวแปรกำกับ 2 ตัว คือ อิทธิพลของชุมชนและการสนับสนุนจากภาครัฐ ข้อค้นพบสำคัญ คือ อิทธิพลของชุมชนมีพลังกำกับมากกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ เนื่องจากชุมชนทำหน้าที่พร้อมกัน 3 สิ่ง คือ การันตีคุณภาพ สร้างแรงจูงใจจากตัวอย่างจริง และลดต้นทุนผ่านการรวมกลุ่มซื้อ พบว่า วัฒนธรรมแบบรวมหมู่ของสังคมไทย

โมเดล F-A-R-M สามารถอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์จริงได้ร้อยละ 52.1 ซึ่งสูงกว่างานวิจัยก่อนหน้าที่อธิบายได้เพียงร้อยละ 35 - 45

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้ วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ความรู้ทั้งสองมิติ ได้แก่ ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ มีอิทธิพลสูงสุดต่อการยอมรับกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล รองลงมา คือ การเข้าถึงเทคโนโลยีและอิทธิพลทางสังคม ในขณะที่ความไว้วางใจมีอิทธิพลเชิงบวกและความเสี่ยงที่รับรู้มีอิทธิพลเชิงลบ วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การยอมรับส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อจริงผ่านกลไกการส่งผ่านแบบอนุกรม โดยทัศนคติและความตั้งใจซื้อทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน ยืนยันว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับ และวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า อิทธิพลของชุมชนมีบทบาทกำกับสูงกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐสะท้อนวัฒนธรรมแบบรวมหมู่ของสังคมไทย ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยืนยันผลเชิงปริมาณและให้คำอธิบายเชิงกลไกเพิ่มเติม องค์ความรู้จากงานวิจัย คือ F-A-R-M Model กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมการซื้อปุ๋ยอินทรีย์จริงได้ร้อยละ 52.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ประกอบด้วย 1) กรมส่งเสริมการเกษตรและสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัลควรจัดอบรมความรู้ด้านดิจิทัลพื้นฐานและสร้างเกษตรกรต้นแบบดิจิทัล เนื่องจากความรู้ดิจิทัลเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุด 2) ผู้ประกอบการควรพัฒนากลยุทธ์การตลาดดิจิทัลที่เน้นใบรับรองมาตรฐาน บทวิจารณ์จากผู้ใช้จริง และนโยบายรับประกันคุณภาพ เพื่อสร้างความไว้วางใจและลดความเสี่ยงที่รับรู้ 3) ผู้ประกอบการควรสร้างเนื้อหาให้ความรู้ผ่านสื่อภาพและวิดีทัศน์โดยนำเสนอผ่านเกษตรกรต้นแบบ 4) ผู้นำชุมชนและวิสาหกิจชุมชนควรส่งเสริมการรวมกลุ่มซื้อปุ๋ยอินทรีย์ เนื่องจากอิทธิพลของชุมชนมีพลังกำกับเหนือกว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ และ 5) หน่วยงานภาครัฐควรขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงในพื้นที่เกษตรกรรมและจัดทำแพลตฟอร์มซื้อขายปุ๋ยอินทรีย์ที่ภาครัฐรับประกันความน่าเชื่อถือ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ประกอบด้วย 1) ควรวิจัยเชิงยาวเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระยะยาว 2) ควรศึกษาตัวแปรเพิ่มเติม เช่น การพิสูจน์ทางสังคม ความอ่อนไหวต่อราคา และความตระหนักด้านความยั่งยืน 3) ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังภูมิภาคอื่นเพื่อตรวจสอบความสามารถในการนำโมเดลไปใช้ทั่วไป 4) ควรขยายประเภทปัจจัยการผลิตให้ครอบคลุมเมล็ดพันธุ์ สารชีวภัณฑ์ และเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ และ 5) ควรวิจัยเชิงทดลองเพื่อทดสอบประสิทธิผลของกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลรูปแบบต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการซื้อจริง

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2567). รายงานสถิติเกษตรกรอินทรีย์ประจำปี 2567. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

จิตาพัชญ์ ใยเทศ และคณะ. (2566). การพัฒนากลยุทธ์การตลาดดิจิทัลผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(3), 83-96.

ภัทรพล ชุ่มมี. (2565). นวัตกรรมการตลาดที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มของธุรกิจเพื่อสังคม. Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(12), 147-159.

ภัธรภร ปุยสุวรรณ และธีรเดช ทิวถนอม. (2566). การเพิ่มมูลค่าธุรกิจปลานิลของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม ตลอดห่วงโซ่คุณค่า. วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา, 12(1), 155-165.

วิละไช สุลิสา และคณะ. (2564). ความสำคัญของปัจจัยส่วนบุคคลและส่วนประสมทางการตลาดของการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ตรา PDI. วารสารมจรอุบลปริทรรศน์, 6(1), 135-146.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2567). รายงานสถานการณ์สินค้าเกษตรประจำปี 2567. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

อรุณี พึงวัฒนานุกูล. (2562). กลยุทธ์ส่วนประสมการตลาดในการตัดสินใจซื้อผักปลอดสารพิษโครงการหลวงของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 11(1), 278-282.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179-211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T.

Best, J. W. & Kahn, J. V. (2006). Research in education. (10th ed.). London: Pearson Education.

Browne, M. W. & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), Testing structural equation models (pp. 136-162). Newbury Park: Sage.

Chivenge, P. et al. (2021). Co-benefits of nutrient management tailored to smallholder agriculture. Global Food Security, 30, 100570. https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100570.

Crippa, M. et al. (2021). Food systems are responsible for a third of global anthropogenic GHG emissions. Nature Food, 2, 198-209. https://doi.org/10.1038/s43016-021-00225-9.

Cui, L. & Wang, W. (2023). Factors affecting the adoption of digital technology by farmers in China: A systematic literature review. Sustainability, 15(20), 14824. https://doi.org/10.3390/su152014824.

Dong, L. (2022). Analysis on influencing factors of consumer trust in e-commerce marketing of green agricultural products based on big data analysis. Mathematical Problems in Engineering, 2022(2), 1-10. https://doi.org/10.1155/2022/8221657.

Dou, X. et al. (2025). Promoting digital transformation in facility agriculture: The role of government policies and digital literacy. Frontiers in Sustainable Food Systems, 9, 1-16. https://doi.org/10.3389/fsufs.2025.1575666.

Farias, E. et al. (2024). Marketing in agribusiness: An analysis of digital marketing in strengthening the agricultural sector. Revista Observatorio de la Economia Latinoamericana, 22(10), 1-22.

Food and Agriculture Organization. (2023). The future of food and agriculture: Trends and challenges. Rome: Food and Agriculture Organization.

Fortune Business Insights. (2024). Fertilizers market size, share & industry analysis. Retrieved October 27, 2025, from https://www.fortunebusinessinsights.com/fertilizers-market-114571

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). United Kingdom: Pearson Prentice Hall.

Hu, L. & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6(1), 1-55. https://doi.org/10.1080/10705519909540118.

Jöreskog, K. G. & Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language. Lincolnwood: Scientific Software International.

Khamtavee, T. et al. (2024). Young farmers' utilization of internet for agricultural purposes: Evidence from Chiang Mai Province, Thailand. Research on World Agricultural Economy, 5(2), 102-113. https://doi.org/10.36956/rwae.v5i2.1098.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling. (4th ed.). New York: Guilford Press.

Kotler, P. & Armstrong, G. (2016). Principles of marketing. (17th ed.). United Kingdom: Pearson.

Moschitz, H. et al. (2021). How can the EU farm to fork strategy deliver on its organic promises? Some critical reflections. EuroChoices, 20(1), 30-36. https://doi.org/10.1111/1746-692X.12294.

Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric theory. (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.

Organics International. (2023). The world of organic agriculture: Statistics and emerging trends 2023. FiBL & IFOAM, https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1254-organic-world-2023.pdf.

Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. Behavior Research Methods, 40(3), 879-891. https://doi.org/10.3758/BRM.40.3.879.

Romadhoni, B. et al. (2023). Purchasing decisions effect of social media marketing, electronic word of mouth (eWOM), purchase intention. Journal of Accounting and Finance Management, 4(1), 74-86. https://doi.org/10.38035/jafm.v4i1.194.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. Dutch Journal of Educational Research, 2(1), 49-60.

Sarjito, A. (2025). Digital literacy for village development through digital technology innovation. Journal of Public Administration and Sociology of Development, 6(1), 828-848. https://doi.org/10.26418/jpasdev.v6i1.95084.

Shibi, B. & Aithal, P. (2022). A study on challenges faced by farmers using e-commerce in agriculture: A survey in Thrissur district, Kerala, India. International Journal of Case Studies in Business, IT, and Education, 6(2), 600-610. https://doi.org/10.47992/IJCSBE.2581.6942.0220.

Siwalette, M. S. P. et al. (2024). Antecedents of consumer purchase intention towards organic food. Golden Ratio of Data in Summary, 4(2), 421-428. https://doi.org/10.52970/grdis.v4i2.573.

Sriboonruang, P. et al. (2020). Factors affecting social media literacy of farmers in Thailand. Turkish Online Journal of Educational Technology, 42(2), 143-149.

Tirkey, R. S. (2024). The role of organic farming for climate change mitigation and sustainable development: A review. International Journal for Multidisciplinary Research, 6(4), 1-8.

United Nations. (2022). World population prospects 2022: Summary of results. New York: United Nations.

Venkatesh, V. et al. (2012). Consumer acceptance and use of information technology: Extending the unified theory of acceptance and use of technology. MIS Quarterly, 36(1), 157-178. https://doi.org/10.2307/41410412.

Wang, C. et al. (2022). Does e-commerce participation increase the use intensity of organic fertilizers in fruit production? Evidence from China. PLOS ONE, 17(8), e0273160. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0273160.

Webster, F. E. & Wind, Y. (1972). A general model for understanding organizational buying behavior. Journal of Marketing, 36(2), 12-19.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน*

THE DEVELOPMENT OF A HOLISTIC ELDERLY CARE MODEL THROUGH COLLABORATION BETWEEN THE PUBLIC AND PRIVATE SECTORS

ศุภมาส อำพล*, ทักษญา สง่าโยธิน
Supamat Amphol*, Taksaya Sangayotin
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น ปทุมธานี ประเทศไทย
Graduate School, Western University, Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: supamatcm@gmail.com
*Tel: 088-954-6524

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษานโยบายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ 2) ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบต่อการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมในจังหวัดลำปาง 3) ศึกษารูปแบบการพัฒนาสุขภาพตามแนวคิดของเพนเดอร์ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และ 4) พัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากการทบทวนเอกสาร นโยบาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้สูงอายุ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า นโยบายสำคัญที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ข้อกำหนดของสหประชาชาติ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 และนโยบายรัฐบาล อย่างไรก็ตาม จังหวัดลำปางยังประสบปัญหาด้านทรัพยากร งบประมาณ บุคลากรผู้เชี่ยวชาญ โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เอื้อต่อผู้สูงอายุ การขาดความเข้าใจของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคม จากการประยุกต์ใช้แนวคิดของเพนเดอร์ ผู้วิจัยได้พัฒนา “โมเดลดูแลมิติด้านจิตใจเป็นอันดับแรก” ซึ่งประกอบด้วย 9 องค์ประกอบ ได้แก่ การดูแลด้านจิตใจเป็นลำดับแรก การเสริมสร้างพลังภายในบุคคล การจัดและส่งเสริมกิจกรรมที่ความหมาย การรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การสนับสนุนความมั่นคงทางการเงิน การจัดการรายได้และทรัพยากร ระบบการป้องกันความเสี่ยงทางการเงิน กลไกการสนับสนุนระยะยาว และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ โดยเน้นมิติด้านจิตใจเป็นแกนหลัก และบูรณาการความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน ชุมชน และครอบครัว ทั้งนี้ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองต่อบริบทของจังหวัดลำปาง และสามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่ชนบทอื่นของประเทศเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม, แนวคิดของเพนเดอร์, ความร่วมมือรัฐและเอกชน, โมเดลดูแลมิติด้านจิตใจเป็นอันดับแรก

---

* Received 29 December 2025; Revised 4 February 2026; Accepted 12 February 2026

Abstract

This study aimed to 1) Examine key policies related to elderly care 2) Explore problems, barriers, and limitations affecting the development of a holistic elderly care model in Lampang Province 3) Investigate a health development approach based on Pender's Model for the local context and 4) Develop a holistic elderly care model through collaboration between the public and private sectors. A qualitative research approach was employed. The findings revealed that key policies related to elderly care include the United Nations frameworks, Thailand's 20-Year National Strategy, the 13th National Economic and Social Development Plan and government policies. However, Lampang Province continues to face significant challenges, including limited resources, budget constraints, shortages of specialized personnel, inadequate age-friendly infrastructure, insufficient understanding and support from families and communities, as well as barriers to accessing health services and social welfare. Based on the application of Pender's Model, the researchers developed the "MIND-FIRST Model," consisting of nine components: Mental Wellness Priority, Individual Empowerment, Nurturing Meaningful Activities, Dignity Preservation, Financial Security Support, Income and Resource Management, Risk Protection Mechanisms, Sustainable Support Systems, and Thriving Environment. Mental well-being was identified as the core dimension, supported by integrated collaboration among the public sector, private sector, community, and family. The developed model was found to be responsive to the local context of Lampang Province and has the potential to be applied in other rural areas of Thailand to sustainably enhance the quality of life of older adults.

Keywords: Holistic Elderly Care, Pender's Health Promotion Model, Public-Private Collaboration, Mind First Model

บทนำ

สถานการณ์ผู้สูงอายุถือเป็นประเด็นสำคัญทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ เนื่องจากโครงสร้างประชากรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยจำนวนประชากรและอายุคาดเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ข้อมูลของสหประชาชาติ (United Nations, 2022) ระบุว่า ในปี ค.ศ. 2022 ประชากรโลกมีผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า 1,100 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 13.9 ของประชากรทั้งหมด ขณะที่ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยสมบูรณ์ โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ ทั้งนี้ การให้ความหมายและการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทยได้รับการรับรองตามกฎหมาย และมีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง คือ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อีกทั้งนโยบาย

และแผนระดับชาติ เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) และนโยบายรัฐบาล ล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2567)

แม้ประเทศไทยจะมีนโยบายและแผนงานด้านผู้สูงอายุอย่างชัดเจน แต่การดูแลผู้สูงอายุในทางปฏิบัติยังคงเผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การขาดแคลนทรัพยากรและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ ความไม่พร้อมของครอบครัวและชุมชน รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานที่ยังไม่เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังประสบปัญหาด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต การพึ่งพิงผู้อื่น และการแยกตัวออกจากสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตโดยตรง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ติดเตียง หรือมีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ชี้ให้เห็นว่า สุขภาพของบุคคลเป็นผลจากปัจจัยหลายมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นของการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม (ชุลีกร ด่านยุทธศิลป์, 2561)

เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่ พบว่า ภาคเหนือของประเทศไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงที่สุด และจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงสุดในภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 29.33 ของประชากรทั้งหมด สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงปัญหาเฉพาะพื้นที่ ทั้งในด้านการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและสวัสดิการสังคม ความพร้อมของครอบครัวและชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ผู้สูงอายุในพื้นที่ดังกล่าวจำนวนไม่น้อยยังเผชิญกับภาวะพึ่งพิง ปัญหาสุขภาพเรื้อรัง และข้อจำกัดในการดำรงชีวิตประจำวัน จึงเป็นกลุ่มประชากรที่มีความจำเป็นต้องได้รับการดูแลและพัฒนารูปแบบการดูแลที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการดูแลผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและท้าทายต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในเชิงนโยบาย ระบบสุขภาพ และสวัสดิการสังคม การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ เพื่อให้การดูแลครอบคลุมทั้งมิติด้านร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยที่ได้คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการดูแลผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนานโยบายและการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมในพื้นที่จังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาสุขภาพตามแนวความคิดของเพนเดอร์ที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดลำปาง
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานโยบายที่เกี่ยวข้อง สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ตลอดจนพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุสูงที่สุดของประเทศ

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลำปาง บุคลากรและผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ และผู้แทนหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ การดูแล หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยเลือกใช้กลุ่มประชากรที่ศึกษา ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จำนวน 20 คน โดยเลือกจากผู้ที่สามารถตอบคำถามวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดลำปาง ที่ติดบ้าน ติดเตียง ติดสังคม ที่มีผู้ดูแล และที่อยู่คนเดียว 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง 4) กรมวิชาการ กระทรวงสาธารณสุข 5) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง 6) โรงพยาบาลเอกชน 7) สถานดูแลผู้สูงอายุเอกชน และ 8) บริษัทประกันชีวิต ซึ่งผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดลำปาง เนื่องจากข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษาเบื้องต้นพบว่า เนื่องจากข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษา พบว่า จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีผู้สูงอายุหนาแน่นสูงสุดในประเทศไทย

การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group) โดยมีภาครัฐ ภาคเอกชนและผู้สูงอายุ โดยเลือกจากผู้ที่สามารถตอบคำถามวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม ร่างรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 8 คน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ตัวแทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง 4) ตัวแทนกรมวิชาการ กระทรวงสาธารณสุข 5) ตัวแทนสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง 6) ตัวแทนโรงพยาบาลเอกชน 7) ตัวแทนสถานดูแลผู้สูงอายุเอกชน และ 8) ตัวแทนบริษัทประกันสุขภาพ ทั้งนี้ จำนวนผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพอาจมีการปรับเพิ่มตามความเหมาะสม เพื่อยืนยันผลการวิจัยรูปแบบการดูแลผู้ผู้สูงอายุแบบองค์รวมที่เป็นประโยชน์และนำไปใช้ได้จริง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นเครื่องมือวิจัยและมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยมีการเตรียมความรู้และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จรรยาบรรณของนักวิจัย วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ และขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจระเบียบวิธีวิจัยอย่างถูกต้องและครอบคลุมมากขึ้น 2) ผู้วิจัยมีการสร้างแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ โดยการศึกษาทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิด ทฤษฎีและแผนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นิยามตัวแปร และคำจำกัดความ รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงสำรวจ เพื่อหาปัจจัยของตัวแปร เพื่อนำมาประกอบข้อมูลในการสัมภาษณ์โดยลักษณะของคำถามจะเป็นคำถามแบบปลายเปิดและสามารถเสนอข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ เพื่อให้ครอบคลุมกับขอบเขตและวัตถุประสงค์ในการวิจัย และ 3) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ร่างมาทำการปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา ให้พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและดำเนินการแก้ไขตามข้อเสนอแนะต่อไป และการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำมาสรุปความสอดคล้องกัน รายละเอียดการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยผู้วิจัยทำการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านข้อมูล โดยพิจารณาจากแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน โดยถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำประเด็นที่ค้นพบหรือผลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาใช้เป็นข้อมูลและใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) ซึ่งขอความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขอสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ดังนี้

5.1 วิธีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย (Methodology) โดยการใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยกระบวนการวิธีวิจัยเชิงเอกสารนั้น ดำเนินกระบวนการวิจัยตามระเบียบ ด้วยการรวมรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี บทความ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำมาอ้างอิงประกอบการศึกษา

5.2 วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้กระบวนการคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิง ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก นั้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะมานำมาวิเคราะห์ โดยมีการออกแบบโครงสร้างของคำถามที่สามารถนำไปใช้สัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนวิธีการวิจัย ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างหรือมีการนำคำสำคัญ (Keywords) มาใช้ในการประกอบชี้นำ คำสัมภาษณ์ และเปิดโอกาสให้ผู้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สัมภาษณ์ในรูปแบบกลุ่มโดยรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้ค่อยจุดประเด็นในการสนทนาอย่างกว้างขว้างละเอียดลึกซึ่งโดยมีผู้เข้าร่วมเลือกมาจากกลุ่มเป้าหมายที่วางไว้ เป็นการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

5.3 ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อให้ดำเนินการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแนบกำหนดการนัดหมายเพื่อการสัมภาษณ์ และดำเนินการตามตารางนัดหมายต่อไป

5.4 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการจดบันทึกและทำการถอดเทปจากบทสนทนาที่ได้ทำการบันทึกเสียงไว้ระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ประเด็นจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ร่วมกับการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ทั้งนี้การวิเคราะห์ครอบคลุมมิติด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการพัฒนารูปแบบการดูแล แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนวรรณกรรม นโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมุ่งสำรวจเอกสารสำคัญดังนี้ 1) ข้อมูลของสหประชาชาติ (UN) 2) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) 3) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) 4) กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ 5) นโยบายนายกรัฐมนตรี และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงสำรวจจะถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นสำหรับการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก 3 กลุ่ม 1) สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน 20 คน แบ่ง 5 กลุ่มย่อย ดังนี้ ผู้สูงอายุติดบ้าน ผู้สูงอายุติดเตียง ผู้สูงอายุติดสังคม ผู้สูงอายุที่มีผู้ดูแลและผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว และ 2) สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน ประกอบด้วยส่วนของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ เช่น ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำปาง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง เจ้าหน้าที่กรมวิชาการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง เป็นต้น และส่วนของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาคเอกชน เช่น พนักงานเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเอกชน เจ้าหน้าที่สถานดูแลผู้สูงอายุเอกชน เจ้าหน้าที่บริษัทประกันชีวิต เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการกำหนดตัวตัวแปรในการศึกษางานวิจัย ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านสุขภาพกาย 2) ปัจจัยด้านสุขภาพใจ 3) ปัจจัยด้านสังคม 4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และ 5) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม ร่างรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 8 คน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ตัวแทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง 4) ตัวแทนกรมวิชาการ กระทรวงสาธารณสุข 5) ตัวแทนสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง 6) ตัวแทนโรงพยาบาลเอกชน 7) ตัวแทนสถานดูแลผู้สูงอายุเอกชน และ 8) ตัวแทนบริษัทประกันสุขภาพ โดยผู้วิจัยจัดการสนทนากลุ่มเพื่อยืนยันผลการวิจัยและปรับปรุงและเพิ่มเติมรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมที่เป็นประโยชน์และนำไปใช้ได้จริง

7. จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการพิจารณาและรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น รหัสโครงการ HE-WTU 2568-0077 ลงวันที่ 18 กรกฎาคม 2568

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างแนวทางการดูแลผู้สูงอายุที่ตอบสนองต่อบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมไทย ทั้งยังสะท้อนถึงการบูรณาการระหว่างนโยบายระดับชาติและข้อกำหนดขององค์การสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้สูงอายุและการสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำเสนอ โดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. นโยบายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง ครอบคลุมใน 6 มิติหลัก ได้แก่

1.1 การลดความเหลื่อมล้ำและสร้างหลักประกันรายได้ที่มั่นคงแก่ผู้สูงอายุ

1.2 การสร้างโอกาสด้านการทำงานและรายได้เพื่อคงความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

1.3 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและระบบผู้ดูแล (Caregiver) ที่มีคุณภาพ

1.4 การจัดระบบบริการสุขภาพแบบบูรณาการเชื่อมโยงหลายระดับ

1.5 การเสริมสร้างองค์กรและเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อการมีส่วนร่วมในสังคม

1.6 การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

2. ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อรองรับสังคมสูงวัยแบบครบวงจร และเมื่อดำเนินการศึกษาลงลึกในพื้นที่จังหวัดลำปาง พบปัญหาและข้อจำกัดหลายด้านที่เป็นอุปสรรคต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาสุขภาพกายและจิตที่เสื่อมถอย ความไม่มั่นคงด้านรายได้และทรัพยากร ข้อจำกัดของโครงสร้างพื้นฐานและระบบขนส่ง การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเอง การขาดแรงสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม ตลอดจนการเข้าถึงบริการทางสังคมและสิทธิที่ไม่ทั่วถึง อีกทั้ง ยังพบว่า การทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีข้อจำกัดในเชิงประสานงาน ส่งผลให้การดูแลผู้สูงอายุยังไม่ครอบคลุมและต่อเนื่องเท่าที่ควร การวิเคราะห์เชิงลึกยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของความต้องการในแต่ละกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น กลุ่มที่ยังมีศักยภาพและต้องการกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อคงคุณค่าของตนเอง กลุ่มที่มีปัญหาด้านสุขภาพและต้องการการดูแลเฉพาะทาง รวมถึงกลุ่มที่เปราะบาง ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการดูแลจึงต้องมีลักษณะเฉพาะที่สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายเหล่านี้ได้

3. จากการวิเคราะห์บนพื้นฐานดังกล่าว ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการดูแลโดยอาศัยกรอบแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ ซึ่งเน้นการสร้างเสริมพฤติกรรมสุขภาพเชิงบวก และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการดูแลสุขภาพควบคู่ไปกับการพิจารณามิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผลการวิจัยยังสะท้อนข้อคิดเห็นของบุคลากรจากทั้งภาครัฐและเอกชนที่เสนอให้มีการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมเพื่อการดูแลผู้สูงอายุ (Innovation Hub) ศูนย์สุขภาวะประจำชุมชน การพัฒนาระบบสวัสดิการและแหล่งรายได้ที่มั่นคง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการดูแล และการสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม

อีกทั้งผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์การแบ่งแยกในแนวคิดอื่น ๆ นอกจากเพนเดอร์ 5 ด้าน จากรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุทั้งหมด 35 รูปแบบ ที่ได้มาจากการ Focus group ผู้วิจัย พบว่า สามารถนำมาจัดหมวดหมู่โดยแบ่งแยกในแนวคิดอื่น ๆ นอกจากรูปแบบเพนเดอร์ตาม 10 หมวดหมู่ ดังนี้

3.1 กลุ่มด้านสุขภาพและการแพทย์ (Health & Medical Care) การจัดระบบขนส่งเฉพาะผู้สูงอายุและคลินิกเคลื่อนที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการได้สะดวกและปลอดภัย ศูนย์ออกกำลังกายและศูนย์สุขภาพชุมชนส่งเสริมสมรรถภาพร่างกาย พร้อมสร้างความมั่นใจและสนับสนุนสุขภาพจิต ขณะเดียวกันโครงการ Telemedicine และ Remote Monitoring ลดค่าใช้จ่ายการรักษาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการเดินทาง

3.2 กลุ่มด้านเศรษฐกิจและการเงิน (Economic & Financial) มีการออกนโยบายการออมและประกันสุขภาพเพื่อสร้างเงินสำรองสำหรับค่ารักษาพยาบาล ทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการรักษาได้ทันเวลา แพ็กเกจออมและแพลตฟอร์มดิจิทัลช่วยส่งเสริมการออมอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างวัฒนธรรมการออมร่วมกัน ขณะที่โครงการ Reverse Mortgage และกองทุนชุมชนเสริมความมั่นคงทางการเงิน ลดความกังวลด้านการเงิน และสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชน

3.3 กลุ่มด้านธุรกิจและนวัตกรรม (Business & Innovation) การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ – เอกชน และแรงจูงใจทางภาษีช่วยกระตุ้นการลงทุนในผลิตภัณฑ์และบริการผู้สูงอายุ ขณะที่ Silver Economy Innovation Hub พัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของผู้สูงอายุ และ Age-Tech Startup Incubator สนับสนุนธุรกิจเทคโนโลยีที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน

3.4 กลุ่มด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม (Housing & Environment) การปรับปรุงบ้านและพื้นที่ชุมชนให้ปลอดภัยช่วยลดอุบัติเหตุและรองรับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม Age-Friendly Housing Complex สร้างที่อยู่อาศัยเฉพาะผู้สูงอายุพร้อมกิจกรรมชุมชนส่งเสริมความปลอดภัยและการมีส่วนร่วม ส่วน Smart Home for Elderly เพิ่มความมั่นใจในการอยู่อาศัยด้วยระบบแจ้งเตือนและควบคุมอุปกรณ์อัตโนมัติ พร้อมประหยัดพลังงานและสนับสนุนความเป็นอิสระของผู้สูงอายุ

3.5 กลุ่มด้านสังคมและชุมชน (Social & Community) การสร้างเครือข่ายแกนนำผู้สูงอายุและกิจกรรมเรียนรู้ตลอดชีวิตช่วยลดความโดดเดี่ยวและภาวะซึมเศร้า ขณะเดียวกันโครงการผู้สูงอายุสอนเด็กและ Intergenerational Living Program ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา ลดช่องว่างระหว่างวัย และสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างรุ่น นอกจากนี้ เครือข่ายอาสาสมัครผู้สูงวัย (Silver Volunteer Network) ช่วยให้ผู้สูงอายุมีบทบาทและความรู้สึกมีคุณค่าในการพัฒนาชุมชน สร้างความเข้มแข็งของสังคมและความผูกพันในชุมชนอย่างยั่งยืน

3.6 กลุ่มด้านการศึกษาและการเรียนรู้ (Education & Learning) พบว่า การพัฒนาหลักสูตรการเงินและการเรียนรู้ตลอดชีวิตช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการเงินตั้งแต่วัยเด็กถึงผู้สูงอายุ พร้อมส่งเสริมวัฒนธรรมการออมและเครือข่ายชุมชน สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และกระตุ้นสมองอย่างต่อเนื่อง

3.7 กลุ่มด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล (Technology & Digital) พบว่า การพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงความรู้ด้านการเงินและสุขภาพส่วนบุคคล ลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล พร้อมสร้างความมั่นใจและความปลอดภัยให้ผู้สูงอายุ ทั้งยังลดต้นทุนการดูแลและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างยั่งยืน

3.8 กลุ่มด้านครอบครัวและการดูแลข้ามรุ่น (Family & Intergenerational Care) พบว่า การพัฒนาเครื่องมือและกิจกรรมที่เชื่อมโยงระหว่างรุ่นมีความสำคัญ ทั้งระบบ “ลูกสอนพ่อแม่” ที่เสริมการเรียนรู้ด้านการเงินและสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ระบบสนับสนุนผู้ดูแลที่ช่วยลดภาระและเพิ่มทักษะ รวมถึงการวางแผนถ่ายทอดทรัพย์สินที่โปร่งใส ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยลดความขัดแย้ง เสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสร้างสายใยความผูกพันระหว่างรุ่นอย่างยั่งยืน

3.9 กลุ่มด้านกฎหมายและสิทธิ (Legal & Rights) การจัดตั้งศูนย์คุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุช่วยป้องกันการเอาเปรียบและให้คำปรึกษากฎหมายฟรี ทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจในการใช้สิทธิของตน ขณะเดียวกันนวัตกรรมเทคโนโลยีทางกฎหมาย (Legal Tech) ช่วยลดต้นทุนเอกสารทางกฎหมาย ทำให้การวางแผนชีวิตและทรัพย์สินเข้าถึงง่ายขึ้น พร้อมทั้งลดความกังวลใจต่ออนาคตอย่างมีระบบและยั่งยืน

3.10 กลุ่มด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน (Environment & Sustainability) การส่งเสริมแนวคิด Green Aging ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการลดต้นทุนพลังงานและทรัพยากร ขณะเดียวกันการทำ Urban Farming เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ออกกำลังกาย ได้รับอาหารสด สร้างความรู้สึกมีคุณค่าและผ่อนคลาย อีกทั้งยังช่วยลดค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้เสริม

4. จากกระสังเคราะห์จากผู้วิจัย ได้การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งสะท้อนการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านกาย ใจ เศรษฐกิจ การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโมเดลดูแลมิติด้านจิตใจเป็นอันดับแรก (MIND-FIRST Model)

ซึ่งผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การพัฒนาโมเดล MIND-FIRST โดยถือเป็นนวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม โดยบูรณาการทฤษฎีหลายแขนง ได้แก่ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ แบบจำลองการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ แบบจำลองนิเวศวิทยาสังคม และแบบจำลองชีว - จิต - สังคม โมเดลนี้มีหลักการสำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตเป็นอันดับแรก (Mental Health First) การจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบโดยอิงหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-based Resource Allocation) และการดำเนินงานในลักษณะบูรณาการ (Integrated Care) และคำนึงถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมและข้อจำกัดของระบบการดูแลที่มีอยู่ในปัจจุบัน

หลักการสำคัญของโมเดล MIND-FIRST ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ

4.1 Mental Health Priority Principle (หลักการให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตเป็นอันดับแรก) การดูแล และแก้ไขปัญหาด้านจิตใจต้องมาเป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นรากฐานของการจัดการปัญหาด้านอื่น ๆ

4.2 Evidence-Based Resource Allocation Principle (หลักการจัดสรรทรัพยากรตามหลักฐานเชิงประจักษ์) การจัดสรรทรัพยากรและการให้ความสำคัญตามข้อมูลความถี่และความรุนแรงของปัญหาที่พบจริง

4.3 Integrated Care Approach Principle (หลักการดูแลแบบบูรณาการ) การประสานงานระหว่างหน่วยงานและวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อให้การดูแลที่ครอบคลุมและไม่ซ้ำซ้อน

รูปแบบโมเดล MIND FIRST จากการทำประชุมกลุ่ม ได้ผลการวิจัย ดังนี้

M คือ การให้ความสำคัญกับสุขภาวะทางจิต (Mental Wellness Priority)

I คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจส่วนบุคคล (Individual Empowerment)

N คือ การส่งเสริมกิจกรรมที่มีคุณค่า (Nurturing Meaningful Activities)

D คือ การธำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Dignity Preservation)

ส่วนอักษรย่อ FIRST แสดงถึงมิติที่สองที่เน้นความมั่นคงทางการเงิน ประกอบด้วย

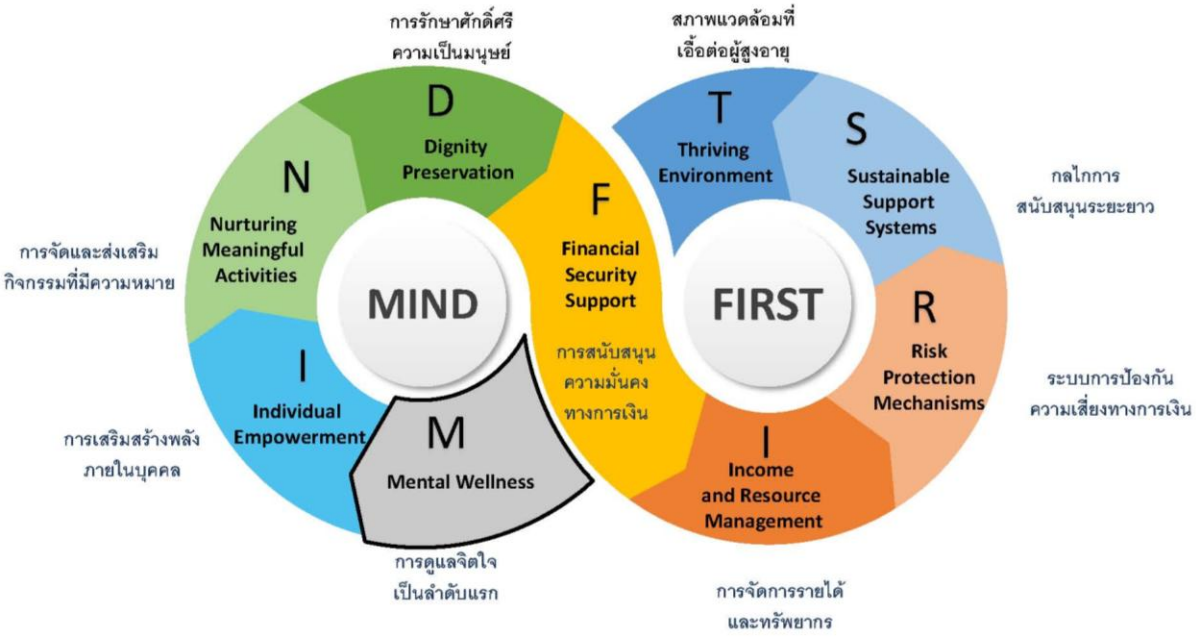
F คือ การสนับสนุนความมั่นคงทางการเงิน (Financial Security Support)

I คือ การบริหารจัดการรายได้และทรัพยากร (Income and Resource Management)

R คือ กลไกการป้องกันความเสี่ยง (Risk Protection Mechanisms)

S คือ ระบบสนับสนุนที่ยั่งยืน (Sustainable Support Systems)

T คือ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา (Thriving Environment) ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ

ภาพที่ 1 โมเดลดูแลมิติด้านจิตใจเป็นอันดับแรก

ซึ่งโมเดลดูแลมิติด้านจิตใจเป็นอันดับแรก ไม่เพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างนโยบายระดับชาติและการปฏิบัติในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้สามารถวางแผนการดำเนินชีวิตและปรับตัวสู่การเป็นผู้สูงอายุในอนาคตอย่างมีศักยภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การบูรณาการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการเชิงนวัตกรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า และมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Pender, N. J. ที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพแบบองค์รวม โดยเฉพาะด้านจิตใจและสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโมเดล MIND-FIRST ที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองต่อบริบทของจังหวัดลำปาง และมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นของประเทศไทยได้ นอกจากนี้ ยังสนับสนุนความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในการจัดสรรทรัพยากรและกำหนดนโยบาย และนโยบายสำคัญด้านผู้สูงอายุมีความสอดคล้องกับแนวทางการสร้างหลักประกันชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ และสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางสังคม โดยเฉพาะการส่งเสริมโอกาสด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทักษะอาชีพ และการเข้าถึงระบบบำนาญและบริการสุขภาพ

ซึ่งล้วนมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ ขณะเดียวกันการพัฒนาบุคลากรผู้ดูแลและการสร้างระบบสุขภาพที่บูรณาการ ทั้งการป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลที่ทันสมัย ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพและต่อเนื่อง (Pender, N. J., 2015)

ในมิติของการมีส่วนร่วม พบว่า การรวมกลุ่มและเครือข่ายผู้สูงอายุช่วยเพิ่มศักยภาพทางสังคม และป้องกันการถูกตีตราบนฐานอายุ อีกทั้ง การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมยังมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังสะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน ทั้งสุขภาพกายและจิตที่เสื่อมถอย การขาดรายได้และความมั่นคงทางการเงิน ตลอดจนข้อจำกัดด้านผู้ดูแลและทรัพยากร ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องพึ่งพาครอบครัวและเกิดความรู้สึกเป็นภาระ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ผลการวิจัยสอดคล้องกับข้อค้นพบที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของรายได้ การมีผู้ดูแลที่เหมาะสม และการเตรียมความพร้อมตั้งแต่วัยทำงาน ทั้งนี้ การบูรณาการการดูแลเชิงองค์รวมจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยไม่เพียงมุ่งเน้นด้านสุขภาพร่างกาย แต่ควรเชื่อมโยงกับมิติทางจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจควบคู่กันไป เพื่อสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุที่ครอบคลุม มีคุณภาพ และยั่งยืนในระยะยาว

ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการบูรณาการการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่ไม่มุ่งเฉพาะการรักษาทางกาย แต่ต้องเชื่อมโยงกับการสนับสนุนด้านจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจร่วมด้วย (ทัศนา ชูวรรธนะปกรณ์, 2544) ที่เสนอว่า การดูแลผู้สูงอายุควรปรับจากแนวคิดชีวการแพทย์ไปสู่การดูแลเชิงองค์รวมมากขึ้น อีกทั้งยังสะท้อนถึงความขาดแคลนทรัพยากรในการดูแลส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต โดยในด้านเศรษฐกิจผู้สูงอายุส่วนใหญ่ขาดรายได้ประจำและเงินออมเพียงพอ จึงต้องพึ่งพาลูกหลานเป็นหลัก ทำให้เกิดความกังวลเกี่ยวกับค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล โดยเฉพาะกรณีที่ต้องเข้าถึงยานอกบัญชีและอุปกรณ์ช่วยชีวิตที่มีราคาสูงเกินกำลัง ความไม่มั่นคงทางการเงินนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเปราะบางและวิตกกังวลต่ออนาคตของตนเอง (จุฑามาศ วงจันทร์ และคณะ, 2565) ที่พบว่า ความเพียงพอของรายได้และการมีหลักประกันสุขภาพ มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งยืนยันว่า ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ปัญหาด้านการดูแลยังสะท้อนถึงการขาดผู้ดูแลที่มีความรู้ความสามารถและขาดทรัพยากรในการจ้างผู้ดูแลมืออาชีพ ผู้สูงอายุหลายรายต้องพึ่งพาลูกหลานหรือดูแลตนเอง ทำให้เกิด ความไม่สะดวก ความเหนื่อยล้า และความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุหรือโรคแทรกซ้อน (นภัค นิธิวชิรธร, 2562) ที่พบว่า แม้ระบบดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมจะมีความพยายามจัดบริการ แต่ยังประสบปัญหาขาดทรัพยากร บุคลากร และงบประมาณที่เพียงพอ รวมถึงการกำหนดกฎหมายและนโยบายรองรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน จะช่วยสร้างความมั่นคงและความเสมอภาคในการเข้าถึงบริการอย่างเป็นระบบสำคัญในการดูแลกลุ่มเปราะบางและเชื่อมโยงการทำงานแบบบูรณาการ (ประไพพรรณ ทิพย์สุวรรณ และคณะ, 2567) และการดูแลผู้สูงอายุจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทพื้นที่ระหว่างเขตเมืองและชนบท ซึ่งมีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเข้าถึงบริการที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุในเขตเมืองเข้าถึงบริการได้มากกว่าแต่เผชิญปัญหาความโดดเดี่ยว ขณะที่ผู้สูงอายุในชนบทมีความใกล้ชิดกับชุมชนแต่ขาดทรัพยากรและบริการที่เพียงพอ ดังนั้น จึงควรพัฒนารูปแบบการดูแลที่เหมาะสมกับพื้นที่และกลุ่มเฉพาะ เช่น ผู้สูงอายุติดบ้าน ติดเตียง และผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ควบคู่กับการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างหลายภาคส่วน การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสนับสนุน และการเตรียมความพร้อมด้านการเงินของวัยกลางคน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (จิราภรณ์ นนทะสุต, 2564)

สรุปและข้อเสนอแนะ

รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม ภายใต้ชื่อโมเดล MIND-FIRST ซึ่งครอบคลุมมิติสุขภาพกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ครอบครัว และชุมชน รูปแบบดังกล่าวไม่เพียงตอบโจทย์ต่อปัญหาที่พบในจังหวัดลำปาง แต่ยังมีศักยภาพในการขยายผลไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับประเทศได้อย่างเหมาะสม โดยงานวิจัยนี้เป็นนวัตกรรมด้านสาธารณสุขและสังคมที่พัฒนาบนฐานแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ ผสมผสานกับการวิเคราะห์บริบททางสังคมและระบบบริการสุขภาพในพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับสุขภาพจิต (Mind) เป็นมิติแรก สะท้อนการตระหนักถึงปัญหาภาวะซึมเศร้า ความโดดเดี่ยว และการขาดคุณค่าในชีวิตที่พบบ่อยในกลุ่มผู้สูงอายุไทย อย่างไรก็ตาม การดูแลผู้สูงอายุยังเผชิญข้อจำกัด ได้แก่ การขาดบุคลากรเฉพาะทาง การขาดงบประมาณและทรัพยากร ตลอดจนการประสานความร่วมมือที่ยังไม่เป็นระบบ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการสำหรับภาครัฐ ควรดำเนินงานเป็นระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยระยะสั้นควรจัดอบรมบุคลากรและพัฒนาแอปพลิเคชันคัดกรองผู้สูงอายุ ระยะกลางขยายผลสู่ทุกจังหวัดพร้อมพัฒนาระบบฐานข้อมูล และระยะยาวประเมินผลกระทบของนโยบายและขยายองค์ความรู้สู่ระดับอาเซียน ส่วนภาคเอกชนควรพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการเฉพาะกลุ่ม เช่น ระบบประกันสุขภาพ เทคโนโลยี Smart Home และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน รวมถึงจัดทำแคมเปญการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจแก่สังคม 2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ การออกกฎหมายรองรับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน การจัดตั้งกองทุนพิเศษสำหรับกลุ่มเปราะบาง การจัดตั้งศูนย์ประสานงานโมเดล MIND-FIRST ในทุกจังหวัด และการพัฒนาฐานข้อมูลผู้สูงอายุแบบบูรณาการ เพื่อรองรับการดูแลรายบุคคลและการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม สำหรับภาคเอกชน ควรส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจ Silver Economy และวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ใช้กรอบโมเดล MIND-FIRST พัฒนามาตรฐานการดูแลและการรับรองคุณภาพ รวมทั้งสร้างเครือข่ายพันธมิตรเพื่อร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ ตลอดจนผลักดันการลงทุนร่วมรัฐ - เอกชนในโครงการศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุครบวงจร และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบผู้สูงอายุในเขตเมืองและชนบท การพัฒนารูปแบบเฉพาะกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุติดบ้าน - ติดเตียงหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรัง การศึกษากลไกความร่วมมือเชิงบูรณาการระหว่างหลายภาคส่วน การพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีสนับสนุน และการศึกษาแนวทางเตรียมความพร้อมด้านการเงินของวัยกลางคนเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

จิราภรณ์ นนทะสุต. (2564). แนวทางการเตรียมความพร้อมของบุคคลเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(10), 80-95.

จุฑามาศ วงจันทร์ และคณะ. (2565). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตสุขภาพที่ 6. ราชาวดีสาร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์, 12(1), 32-49.

ชุลีกร ด่านยุทธศิลป์. (2561). แบบจำลองการส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์และการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการส่งเสริมสุขภาพทางการพยาบาล. วารสารพยาบาลสงขลานครินทร์, 38(2), 132-141.

ทัศนา ชูวรรธนะปกรณ์. (2544). การพยาบาลผู้สูงอายุในประเทศไทย: หลักการพยาบาลแบบองค์รวมและการพยาบาลที่เป็นจริง. วารสารสภาการพยาบาล, 16(4), 52-64.

นภัค นิธิวชิรธร. (2562). การประเมินผลระบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม เขตสุขภาพที่ 9. วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนามัยที่ 9, 13(31), 105-118.

ประไพพรรณ ทิพย์สุวรรณ และคณะ. (2567). การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในเขตพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารสภาการสาธารณสุขชุมชน, 6(3), 38-50.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/4ZP6I

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2567). คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวแพทองธาร ชินวัตร นายกรัฐมนตรี. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2568 จาก https://image.mfa.go.th/mfa/0/mkKfL2iULZ/คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี-31/คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี_นรม._แพทองธารฯ.pdf

Pender, N. J. (2015). Health Promotion in Nursing Practice. (7th ed.). London: Pearson.

United Nations. (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. Retrieved March 20, 2025, from https://shorturl.asia/8VEWn

บทความวิจัย

รูปแบบกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์*

ACTIVITY MODELS TO DEVELOP QUALITY OF LIFE AN ELDERLY AT HAT KRAD CHUAN CHUEN SCHOOL, HAT KRAD SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE

หทัยรัตน์ กระต่ายน้อย, วาสนา บุญยมณี*

Hthairat Kratainoi, Wasana Boonyamanee*

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ อุตรดิตถ์ ประเทศไทย

Faculty of Nursing, Uttaradit Rajabhat University, Uttaradit, Thailand

*Corresponding author E-mail: wasana49@gmail.com

*Tel: 089-704-7949

บทคัดย่อ

การศึกษาแบบผสมผสมผสาน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ และ 2) ศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียน ผู้สูงอายุตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเฉพาะเจาะจง คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ 12 คน ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ 155 คน ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และ แบบสอบถามคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย ตรวจสอบ ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ ค่าความเชื่อมั่น 0.83 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัย และข้อมูลเชิงปริมาณโดยสถิติเชิงพรรณนา หาค่าความเชื่อมั่น ของเครื่องมือโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบราค (Cronbach's Alpha) ได้ ค่า 0.89 ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น จัดรูปแบบการเรียนการสอนโดยความร่วมมือจากเครือข่าย ตำบลหาดกรวดและอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ตามหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ 4 ด้าน ได้แก่ 1) กลุ่มวิชาสังคม 2) กลุ่มวิชาสุขภาพ 3) กลุ่มวิชาเศรษฐกิจ และ 4) กลุ่มวิชาสภาพแวดล้อม วิชาชีวิต วิชาชีพ วิชาการ คลอบคลุม ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ กิจกรรมจัดทุกวันพุธ สัปดาห์ที่ 1 และ 3 ของเดือน จำนวน 5 เดือน และพบว่า ระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับดี ทั้ง 4 ด้าน โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านจิตใจ (M = 4.89, S.D. = 0.32) ด้านร่างกาย (M = 4.8, S.D. = 0.34) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (M = 4.77, S.D. = 0.44) และด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคล (M = 4.75, S.D. = 0.46) จากผลการศึกษา ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ สามารถนำรูปแบบของกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุทุกพื้นที่ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนตลอดไป

* Received 2 February 2026; Revised 24 February 2026; Accepted 27 February 2026

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ, โรงเรียนผู้สูงอายุ, กิจกรรม

Abstract

This mixed-methods study aimed to 1) Examine the activities for improving the quality of life of elderly people in senior citizen schools, and 2) Study the quality of life of elderly people in senior citizen schools in Hat Kruat Subdistrict, Mueang District, Uttaradit Province. A purposive sampling method was used to select 12 individuals involved in the operation of the senior citizen school and 155 elderly people attending the school. In-depth interviews and the short version of the World Health Organization's Quality of Life Questionnaire (Thai version) were used. Content validity and reliability of the interview questionnaire were checked (reliability coefficient 0.83). Qualitative data were analyzed using an inductive method. Quantitative data was collected using descriptive statistics, and the reliability of the instrument was determined using Cronbach's alpha coefficient, yielding a value of 0.89. The study found that the Hat Kruat Chuan Chuen Senior Citizen School organized its teaching and learning in collaboration with the network of Hat Kruat Subdistrict and Mueang Uttaradit District, following the Senior Citizen School curriculum of the Department of Elderly Affairs in 4 areas: 1) Social Studies, 2) Health, 3) Economics, and 4) Environment, Life Skills, Vocational Skills, and Academics, covering physical, mental, social, and spiritual aspects. Activities were held every Wednesday of the 1st and 3rd week of the month for 5 months, and the results showed an improvement in the quality of life. Overall, all four aspects were at a good level, ranked in descending order of mean scores: mental (M = 4.89, S.D. = 0.32), physical (M = 4.8, S.D. = 0.34), social relationships (M = 4.77, S.D. = 0.44), and personal environment (M = 4.75, S.D. = 0.46). Based on these findings, those involved in elderly healthcare can apply the quality of life improvement activity model to elderly groups in all areas to promote and develop a sustainable quality of life for the elderly.

Keywords: Quality of Life, Elderly People, Senior Citizen School, Activities

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและและเสริมสร้างให้มีสุขภาวะที่ดีนั้น (จันทนา สารแสง, 2561) เป็นการเสริมสร้างสมรรถนะให้ประชาชนมีความพึงพอใจในชีวิตและเป็นชีวิตที่ผาสุกทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเสริมสร้างให้มีสุขภาวะที่ดีจึงเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขส่งผลต่อดัชนีชี้วัดความสุขมวลรวมของชุมชน (Gross Village Happiness: GVH) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้กำหนดเป้าหมายหลักมุ่งพัฒนาให้คนไทยมีความรู้ ทักษะทางพฤติกรรม และคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมอย่างมีส่วนร่วม

โดยเฉพาะประเทศไทยที่กำลังเผชิญกับสังคมผู้สูงอายุ จากสถิติกรมกิจการผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ 14.07 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 21.71 ของประชากรทั้งหมด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559) เข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ ซึ่งหมายถึง มีผู้สูงอายุมากว่าร้อยละ 20 (Complete Aged Society) (เจษฎา นกน้อย และวรรณภรณ์ บริพันธ์, 2560)

จังหวัดอุตรดิตถ์ มีประชากรผู้สูงอายุ จำนวนทั้งหมด 103,328 คน ในปี พ.ศ. 2565 คิดเป็นร้อยละ 23.16 แสดงถึงการเข้าสู่เข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) จึงต้องมีนโยบายและมาตรการที่รองรับปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ และสวัสดิการต่าง ๆ สอดคล้องกับสถิติประชากรสูงอายุรวมทั้งข้อมูลการเจ็บป่วยและปัญหาสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้นของจังหวัดอุตรดิตถ์ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์, 2566) จากสถานการณ์ดังกล่าว ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น เพื่อกระตุ้น ส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุ นึกถึงคุณค่าความสำคัญและพลังของผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุบนพื้นฐานการดูแลของชุมชนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 13 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ 2546 ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสมรรถนะผู้สูงอายุ พัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในการดูแลตนเอง การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดูแลตนเอง สร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้สูงอายุ มีทัศนคติในการที่จะดูแลสุขภาพตนเองให้แข็งแรง ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข มีคุณค่าสร้างจิตสำนึกและปลูกฝังให้คนรุ่นหลังได้มีทัศนคติและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างให้สังคมไทยรองรับสังคมผู้สูงอายุในอนาคต (กิตติวรรณ จันทร์ฤทธิ์, 2566)

ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super Aged Society) มีจำนวนผู้สูงอายุร้อยละ 28.44 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์, 2566) ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการดูแลสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนมากที่สุด และเร่งหาแนวทางป้องกัน และลดผลกระทบเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดของตำบล จากปัญหาดังกล่าว มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้มีแผนการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรผู้สูงอายุ โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่นขึ้น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2567 ภายใต้โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างให้มีสุขภาวะที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับกับนโยบายของ คณะพยาบาลศาสตร์ ซึ่งหลักสูตรเน้นความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้ ควรรู้ และอยากรู้ โดยนำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดต่อให้เพื่อน ๆ ผู้สูงอายุในชุมชน มีการสร้างความร่วมมือของเครือข่ายในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเข้ามามีส่วนร่วม จัดรูปแบบกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น (คณะพยาบาลศาสตร์, 2566) สอดคล้องกับการศึกษาของ ขนิษฐา ตรากลาง ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน และพบว่า ระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพกายอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 57.5) คุณภาพชีวิตด้านจิตใจอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 57.5) คุณภาพชีวิตด้านสัมพันธภาพทางสังคมอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 44.7) และด้านสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 49.7) (ขนิษฐา ตรากลาง, 2564) และนันทิตา กุณราชา และคณะ ศึกษาประเมิน คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโรงเรียนมีคุณภาพชีวิตโดยรวมที่ดี แม้จะมีความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายก็ตาม (นันทิตา กุณราชา และคณะ, 2565) แสดงให้เห็นว่าควรสนับสนุนกิจกรรมในทุกด้าน และเน้นในด้านการสร้างสัมพันธภาพทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุ จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น

คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา รูปแบบกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อศึกษาว่ารูปแบบกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุตามหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางของพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหาดกรวดชวนชื่น ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

2. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) รูปแบบ Convergent Parallel Design ดำเนินการศึกษาวิจัย ระหว่าง เดือน มิถุนายน 2568 ถึงเดือน กันยายน 2568 ณ โรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. วิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น จำนวน 12 คน โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นผู้ที่ หน้าที่ในการสนับสนุนและขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) ผู้แทนจากเทศบาลตำบลหาดกรวด จำนวน 2 คน 2) ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหาดกรวด จำนวน 2 คน 3) ผู้แทนจากโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น จำนวน 4 คน 4) ผู้แทนจากศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ตำบลหาดกรวด จำนวน 1 คน 5) ผู้แทนจากอาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 2 คน และ 6) ผู้แทนจากปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน

เกณฑ์การคัดเข้า

1.1 เป็นผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ตำบลหาดกรวดมากกว่า 2 ปี

1.2 เป็นผู้มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุมากกว่า 2 ปี

1.3 เป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

เกณฑ์การคัดออก

มีเหตุที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อมูลวิจัยได้

2. วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น 155 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดเกณฑ์ จากจำนวนประชากร จำนวน 155 คน เป็นหลักร้อย ใช้กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15 - 30 ของประชากร (นิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม, 2564) โดยใช้ 30% ของประชากร ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 46 คน เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนของข้อมูล จึงเพิ่มกลุ่มตัวอย่างเป็น 50 คน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีการจับฉลาก (Lottery) ตามเกณฑ์คัดเข้า ดังนี้

2.1 เป็นผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น

2.2 ยินยอมเข้าร่วมวิจัย

2.3 สามารถอ่านออกเขียนได้

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้ ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ เลขที่ 021/2025 ลงวัน 27 พฤษภาคม 2568 ผู้วิจัยได้ทำการพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง โดยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่าง ในการเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ โดยให้เป็นไปตามความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีสิทธิที่จะตอบรับหรือปฏิเสธในการเข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้ มีสิทธิ์ที่จะยกเลิกการเข้าร่วมการศึกษาเมื่อใดก็ได้ตามความต้องการโดยไม่ต้องมีเหตุผลในคำอธิบายใด ๆ ในระหว่างที่เข้าร่วมทำการศึกษา และไม่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันหรือการทำงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมให้ความมั่นใจกับกลุ่มตัวอย่างว่าจะเก็บข้อมูลทั้งหมดเป็นความลับ ไม่เปิดเผยข้อมูลเพื่อปกป้องสิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่างไม่ให้ได้รับผลกระทบจากการเข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำเสนอในภาพรวมโดยไม่เผยชื่อของผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งทำลายข้อมูลภายใน 3 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผู้วิจัยพัฒนาเองจากการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-interview) โดยมีข้อคำถาม ดังนี้ 1) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่นเป็นอย่างไร 2) แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่นเป็นอย่างไร และ 3) ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น เป็นอย่างไร

ส่วนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณแบบสอบถามคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) คุณลักษณะทั่วไป เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา อาชีพอื่น ศาสนาและนักเรียนผู้สูงอายุรุ่นใด และ 2) ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย คุณภาพชีวิต จำนวน 26 ข้อ ดังนี้ ด้านร่างกาย จำนวน 5 ข้อ ด้านจิตใจ จำนวน 7 ข้อ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำนวน 4 ข้อ และ ด้านสภาพแวดล้อม จำนวน 10 ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้ 1) ข้อคำถามเชิงบวก มากที่สุด 5 คะแนน ข้อคำถามเชิงลบ ข้อ 2 9 11 ไม่เลย 5 คะแนน 2) ข้อคำถามเชิงบวก มาก 4 คะแนน ข้อคำถามเชิงลบ เล็กน้อย 4 คะแนน 3) ข้อคำถามเชิงบวก ปานกลาง 3 คะแนน ข้อคำถามเชิงลบ ปานกลาง 3 คะแนน 4) ข้อคำถามเชิงบวก เล็กน้อย 2 คะแนน ข้อคำถามเชิงลบ มาก 2 คะแนน และ 5) ข้อคำถามเชิงบวกไม่เลย 1 คะแนน ข้อคำถามเชิงลบ มากที่สุด 1 คะแนน โดยมีเกณฑ์แปรผล (กรมสุขภาพจิต, 2564) ดังนี้

การให้คะแนน การให้คะแนนแบบวัดคุณภาพชีวิต WHOQOL-26 ข้อคำถามที่มีความหมายทางบวก 23 ข้อและข้อคำถามที่มีความหมายทางลบ 3 ข้อ คือ ข้อ 2, 9 และ 11 กลุ่มที่ 1 ข้อความทางลบ 3 ข้อ (ข้อ 2, 9 และ 11) กลุ่มที่ 2 ข้อความทางบวก 23 ข้อ กลุ่มที่ 1 ข้อความทางลบแต่ละข้อให้คะแนนดังต่อไปนี้ ตอบ ไม่เลยให้ 5 คะแนน ตอบ เล็กน้อยให้ 4 คะแนน ตอบ ปานกลางให้ 3 คะแนน ตอบ มากให้ 2 คะแนน ตอบ

มากที่สุดให้ 1 คะแนน กลุ่มที่ 2 ข้อความทางบวกแต่ละข้อให้คะแนนดังต่อไปนี้ ตอบไม่เลยให้ 1 คะแนน ตอบเล็กน้อยให้ 2 คะแนน ตอบปานกลางให้ 3 คะแนน ตอบมากให้ 4 คะแนน ตอบมากที่สุดให้ 5 คะแนน การแปลผลโดยรวม คะแนน 26 - 60 คะแนน แสดงถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี คะแนน 61 - 95 คะแนน แสดงถึงการมีคุณภาพชีวิตกลาง ๆ คะแนน 96 - 130 คะแนน แสดงถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การแปลผลรายองค์ประกอบ องค์ประกอบด้านสุขภาพกาย ได้แก่ ข้อ 2, 3, 4, 10, 11, 12 และ 24 องค์ประกอบด้านจิตใจ ได้แก่ ข้อ 5, 6, 7, 8, 9 และ 23 องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพทางสังคม ได้แก่ ข้อ 13, 14 และ 25 องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ข้อ 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 และ 22 แบ่งระดับคะแนนคุณภาพชีวิต แยกออกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ ดังนี้

การมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี คุณภาพชีวิตกลาง ๆ คุณภาพชีวิตที่ดี

- ด้านสุขภาพกาย 7 - 16, 17 - 26 และ 27 - 35
- ด้านจิตใจ 6 - 14, 15 - 22 และ 23 - 30
- ด้านสัมพันธภาพทางสังคม 3 - 7, 8 - 11 และ 12 - 15
- ด้านสิ่งแวดล้อม 8 - 18, 19 - 29 และ 30 - 40
- คุณภาพชีวิตโดยรวม 26 - 60, 61 - 95 และ 96 - 130

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยได้ให้ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ที่กำหนด (Index of Item-objective congruence: IOC) ได้ค่า 0.80 นำไปทดลองใช้ (Try Out) นอกพื้นที่ ที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของคอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.73

2. แบบสอบถามคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) นำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลใกล้เคียง จำนวน 30 คน นำมาหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบราค (Cronbach’s Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.86

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

1.1 ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานผู้สูงอายุแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 12 คน

1.2 ผู้วิจัยเตรียมผู้ช่วยวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย รายละเอียดข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวมเพื่อให้มีความถูกต้องครบถ้วนและปราศจากความลำเอียง

1.3 ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยประสานงานโดยตรงทางโทรศัพท์กับผู้ให้ข้อมูลหลักและนัดพบที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์โดย จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องบันทึกเสียงร่วมกับการจดบันทึกข้อมูล การให้สัมภาษณ์ โดยใช้เวลา ประมาณ 45 - 60 นาทีต่อ 1 ท่าน

1.4 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบแบบ 3 เส้า (Triangulation) ด้วยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี (Methodological Triangulation) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญ การสังเกตร่วมกับการสัมภาษณ์ และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สะท้อนข้อมูลกับไปยังผู้ให้ข้อมูลหลัก (Member Check) โดยการสะท้อนข้อมูลกับไปยังผู้เชี่ยวชาญ ที่ให้ข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ว่ามีความถูกต้องสอดคล้องหรือไม่ทำความเข้าใจและแก้ไขให้ถูกต้อง ส่งคืนข้อมูลสำคัญให้ผู้เชี่ยวชาญ ที่ให้ข้อมูลทุกรายการ จากนั้นนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าแล้วมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำมารวบรวมเป็นประเด็นข้อมูล

2. การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

2.1 ผู้วิจัยนัดหมายกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์คัดเข้าและการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน

2.2 ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยนัดพบกลุ่มตัวอย่างที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย ใช้เวลา ประมาณ 30 นาทีต่อกลุ่มตัวอย่าง 1 ท่าน

2.3 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อนำวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ถอดข้อความที่บันทึกจากการสัมภาษณ์ จัดระเบียบข้อมูล กำหนดรหัสข้อมูลและสร้างข้อสรุปของข้อมูล (ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง, 2563)

2. วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะเวลาการศึกษา

มิถุนายน ถึง กันยายน พ.ศ. 2568 รวมระยะเวลา 4 เดือน

ผลการวิจัย

1. รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น

1.1 รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น พบว่า ดำเนินการตามกรอบกรอบหลักสูตรการเรียนรู้ทั้ง 4 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาด้านสุขภาพ มีการคัดกรองความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในโรงเรียน โดยใช้แบบประเมินการคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ 9 ด้าน ของกองสุขศึกษา และโครงการรำไม้พลองเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางกายดังคำพูดของผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหาดกรวดที่กล่าวว่า “การส่งเสริมด้านสุขภาพใช้รูปแบบของกระทรวงสาธารณสุขที่คลอบคลุมสุขภาพของผู้สูงอายุในทุกมิติ สามารถคัดกรอง แยกกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงเพื่อเข้ารับการดูแลได้เบื้องต้น”

กลุ่มวิชาด้านสังคม จัดกิจกรรมในชุมชน โดยการสอน ทำขนมไทย ขนมพื้นบ้าน การจักสาน เพื่อส่งเสริมอาชีพและถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาในกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ร่วมงานเทศกาลและวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันปีใหม่ วันสงกรานต์ และวันสำคัญทางศาสนา ตามหน่วยงาน เป็นจิตอาสาช่วยเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคมและส่งเสริมความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ดังคำกล่าวของผู้แทนจากโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ที่ว่า “งานจิตอาสาทำให้อิ่มใจและอิ่มบุญ รู้สึกว่ามีประโยชน์ต่อหมู่บ้านและสังคม” ร่วมกิจกรรมด้านวิชาการและงานวิจัยของคณะพยาบาลศาสตร์ คณะมนุษย์ศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ การอบรมพัฒนาความรู้ จากเครือข่ายองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน และพื้นที่อย่างต่อเนื่องดังคำพูดของผู้แทนจากศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ตำบลหาดกรวด ที่กล่าวว่า “ที่จริงแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านติดตัวกันอยู่แล้ว เพียงแต่นำรูปแบบหรือวิธีการใหม่ ๆ มาเพิ่มเติมให้และเป็นการแลกเปลี่ยนกันส่วนใหญ่” ผู้แทนจากอาสาสมัครสาธารณสุข ได้กล่าวเสริมว่า “การพาผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์นั้นเค้าพึงพอใจและรู้สึกมีความสุขกันมาก กิจกรรมนี้ดี ควรมีการพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดขึ้นตลอดทุกปี”

กลุ่มวิชาด้านเศรษฐกิจ มีการสอนวิธีการผลิตและฝึกทำไม้กวาดดอกหญ้า เทียนหอม นำมันสมุนไพรลดปวด พิมเสนน้ำ เหรียญโปรยทาน และอาหารแปรรูป เช่น แหนม เพื่อพัฒนาอาชีพ กลุ่มวิชาด้านสิ่งแวดล้อม มีการจัดสิ่งแวดล้อมในตัวอาคารของโรงเรียนผู้สูงอายุ แยกเป็นสัดส่วนชัดเจน แบ่งเป็นห้องเรียน ห้องครัวสำหรับทำอาหาร ห้องน้ำแบบชักโครกและมีอุปกรณ์จับป้องกันอุบัติเหตุ แยกโซลเปียกแห้ง มีพื้นที่สีเขียวปลูก ผักสวนครัวไว้สำหรับเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร มีลานเอนกประสงค์ พื้นปูนไม่ลื่น สำหรับทำกิจกรรมเคา รพธงชาติ กิจกรรมรำไม้พลอง และกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ดังคำพูดของ ผู้แทนจากเทศบาลตำบลหาดกรวด ที่กล่าวว่า “การสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้เป็นภาระกิจหนึ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการสนับสนุนผู้สูงอายุ มีแนวคิด เพิ่มเติมในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยในพื้นที่จัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เนื่องจาก พื้นที่ยังไม่เป็นสัดส่วนชัดเจน”

ด้านหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในวิชาชีวิต ตามหลักสูตรกำหนดไว้ร้อยละ 50 โดยเน้นกิจกรรมสุข 5 มิติประกอบด้วย “สุขสบาย” โดยการให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกายโดยการรำไม้พลอง และหลังเคารพธงชาติ “สุขสนุก” ให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมที่ชอบ โดยการร้องรำทำเพลงก่อนเข้าเรียนวิชาประจำวันทุกครั้ง รำกลองยาว รำวง ทัศนศึกษาในจังหวัด และเข้าร่วมกิจกรรมงานวิจัยส่งเสริมสุขภาวะทางจิตผู้สูงอายุกับคณะมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ “สุขสง่า” ความภูมิใจในตนเอง เป็นจิตอาสาแสดงความสามารถของนักเรียนผู้สูงอายุ งานวันเด็ก งานสงกรานต์ กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ งานวันแม่แห่งชาติ การติดตามเยี่ยมบ้านให้กำลังใจ สร้างคุณค่าให้ผู้สูงอายุที่ติดบ้านติดเตียง การจัดทอดผ้าป่ามหากุศลเพื่อสบทบทุนพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุ “สุขสว่าง” การฝึกสมอง ความจำของผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมก่อนเข้าเรียน บริหารสมองด้วยสองมือ เช่น จีบ - โป้งก้อย และ “สุขสงบ” การทำจิตใจให้ผ่อนคลาย มีสมาธิ โดยผู้สูงอายุจะเข้าร่วมกิจกรรมฝึกสมาธิ ผ่อนคลายที่วัดในตำบล เดือนละ 1 ครั้ง และมีการเข้าร่วมตักบาตรทำบุญ และกิจกรรมทางศาสนาในทุกวันพระ ดังคำพูดของ ผู้แทนจากโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น กล่าวว่า “กิจกรรมสุข 5 มิติ นักเรียนผู้สูงอายุชอบกันมาก โดยเฉพาะมิติ สุขสนุกที่ได้ทำอะไรหลายอย่าง ไปทัศนศึกษา ท่องเที่ยวเปิดโลกไปหลายที่ อยากให้เป็นแบบนี้ตลอดไป”

ด้านวิชาชีพ กำหนดไว้ร้อยละ 30 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ ตามกลุ่มวิชาด้านเศรษฐกิจข้างต้น ด้านวิชาการกำหนดไว้ร้อยละ 20 มีการจัดกิจกรรม อบรม ส่งเสริมความรู้ให้ผู้สูงอายุด้าน 3 อ 2 ส โดยมีเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ ร่วมผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นวิทยากรให้ความรู้ เปิดเรียนเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคมของปีถัดไป เรียนทุกวันพุธ สัปดาห์แรก และสัปดาห์ที่ 3 ของเดือน ตั้งแต่เวลา 08.30 - 15.30 น เรียนทฤษฎีในช่วงเช้า ฝึกปฏิบัติช่วงบ่าย มีนักเรียน จำนวน 3 รุ่น ทั้งสิ้น 150 คน สลับกันเข้าร่วมกิจกรรมต่อเนื่องที่โรงเรียนครั้งละ 50 - 60 คน แต่งกายชุดนักเรียนช่วงเรียนวิชาด้านวิชาการ ชุดกีฬาในช่วงวิชาที่เป็นกิจกรรมทางกายและชุดสวยงาม ช่วงวิชาชีวิต ในแต่ละสุข 5 มิติ

1.2 แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ดังคำกล่าวผู้แทนจากเทศบาลตำบลหาดกรวด ที่ว่า “ในปัจจุบันกิจกรรมเป็นไปตามหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุกรมกิจการผู้สูงอายุอยู่แล้ว อาจส่งเสริมให้มี การรับศึกษาดูงานหรือแหล่งเรียนรู้จากชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุจากต่างตำบล บ้าง” และผู้แทนจากโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น กล่าวว่า “อยากหารายได้เข้ากองทุนของโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น ทำผ้าป่าสามัคคีหรือขายของ”

1.3 ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ดังคำกล่าวของผู้แทนจากปราชญ์ชาวบ้านที่ว่า “ควรพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์เรียนรู้ดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุประจำตำบลจะได้ดูแลผู้สูงอายุทุกกลุ่มวัยได้ทั่วถึง” และผู้แทนจากเทศบาลตำบลหาดกรวดกล่าวว่า “เบื้องต้นจะพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุก่อน ”และผู้แทนจากอาสาสมัครสาธารณสุขกล่าวว่า “จะชักชวนอาสาสมัครสาธารณสุขที่อายุ ครบ 60 ปี มาเข้าร่วมเป็นสมาชิกนักเรียนผู้สูงอายุให้มากขึ้น”

จากข้อมูลเชิงคุณภาพสรุปได้ว่า รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น พบว่า มีดำเนินการตามกรอบกรอบหลักสูตรการเรียนรู้ทั้ง 4 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาด้านสุขภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และหลักสูตรการเรียนรู้ ของกรมกิจการผู้สูงอายุ แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ควรมีการรับศึกษาดูงานและเป็นแหล่งเรียนรู้ พร้อมทั้งสร้างกองทุนให้โรงเรียนผู้สูงอายุ ด้านข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม พัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น พบว่า ควรพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์เรียนรู้ดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุประจำตำบลและพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุและเพิ่มสมาชิกนักเรียนผู้สูงอายุ

2. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น

2.1 ข้อมูลทั่วไป

จากการศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 92 ค่าเฉลี่ยอายุ 65.54 ปี (S.D. = 8.94) ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 56 รองลงมารับราชการ ร้อยละ 30 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 คิดเป็นร้อยละ 50 นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 96 นักเรียนผู้สูงอายุรุ่นที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 52 รองลงมาเป็นรุ่นที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 30 และรุ่นที่ 3 ร้อยละ 18 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คุณลักษณะทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ศาสนาและนักเรียนรุ่นที่ (n = 50)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	4	8
หญิง	46	92
อายุ	Mean = 65.54, S.D. = 8.94	
อาชีพ		
เกษตรกรรม	28	56
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	15	30
อื่น ๆ	7	14
การศึกษา		
ประถมศึกษาปีที่ 1 - 6	25	50
มัทยมศึกษาปีที่ 1 - 6	10	20
ปริญญาตรี	15	30
ศาสนา		
พุทธ	48	96
อื่น ๆ	2	4
นักเรียนผู้สูงอายุรุ่น		
รุ่น 1	26	52
รุ่น 2	15	30
รุ่น 3	9	18

2.2 ระดับคุณภาพชีวิต

ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่นระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น โดยรวมและแยกรายด้าน ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคล รายละเอียด ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยรวม

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	Mean	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิต
ด้านร่างกาย	4.87	0.34	คุณภาพชีวิตที่ดี
ด้านจิตใจ	4.89	0.32	คุณภาพชีวิตที่ดี
ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	4.77	0.44	คุณภาพชีวิตที่ดี
ด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคล	4.75	0.46	คุณภาพชีวิตที่ดี
คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวม	4.82	0.39	คุณภาพชีวิตที่ดี

จากตารางที่ 2 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม โดยรวม อยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดี

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับดี (Mean = 4.82, S.D. = 0.39) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (Mean = 4.89, S.D. = 0.32) ตามด้วยด้านร่างกาย (Mean = 4.87, S.D. = 0.34) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Mean = 4.77, S.D. = 0.44) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคล (Mean = 4.75, S.D. = 0.46)

ตารางที่ 3 ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ด้านร่างกาย

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	Mean	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิต
1. การเจ็บปวดตามร่างกาย	4.94	0.24	คุณภาพชีวิตที่ดี
2. ท่านมีกำลังเพียงพอที่จะทำสิ่งต่าง ๆ	4.94	0.24	คุณภาพชีวิตที่ดี
3. ท่านจำเป็นต้องรักษาพยาบาล	4.94	0.24	คุณภาพชีวิตที่ดี
4. ท่านพอใจกับการนอนหลับ	4.36	**0.24**	คุณภาพชีวิตที่ดี
5. ท่านพอใจสามารถทำอะไรผ่านได้	**4.98**	**0.71**	คุณภาพชีวิตที่ดี
6. ท่านพอใจกับความสามารถตนเอง	**4.96**	**0.99**	คุณภาพชีวิตที่ดี
7. ท่านจำเป็นต้องรักษาพยาบาล	**4.92**	**2.65**	คุณภาพชีวิตที่ดี

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น ด้านร่างกาย อยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 7 ข้อ เมื่อแยกเป็นรายข้อ พบว่า การพอใจที่สามารถทำอะไรผ่านได้มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (Mean = 4.98, S.D. = 0.71) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การพอใจกับการนอนหลับ(Mean = 4.36, S.D. = 0.24)

ตารางที่ 4 ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ด้านจิตใจ

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	Mean	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิต
1. ท่านรู้สึกว่าชีวิตท่านมีความหมาย	4.92	1.70	คุณภาพชีวิตที่ดี
2. ท่านยอมรับรูปร่างหน้าตา	4.94	0.24	คุณภาพชีวิตที่ดี
3. ท่านมีความรู้สึกไม่ดี บ่อยแค่ไหน	4.94	0.24	คุณภาพชีวิตที่ดี
4. ท่านมีสมาธิในการทำงานต่าง ๆ ดี	4.98	0.71	คุณภาพชีวิตที่ดี
5 ท่านรู้สึกพอใจในตนเองมากน้อยแค่ไหน	4.96	0.99	คุณภาพชีวิตที่ดี
6 ท่านรู้สึกพึงพอใจในชีวิต	4.96	0.99	คุณภาพชีวิตที่ดี

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น ด้านจิตใจ อยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 6 ข้อ เมื่อแยกเป็นรายข้อ พบว่า การมีสมาธิในการทำงานต่าง ๆ ดีมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (Mean = 4.98, S.D. = 0.71) และการรู้สึกว่าชีวิตท่านมีความหมายมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (Mean = 4.92, S.D. = 1.70)

ตารางที่ 5 ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	Mean	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิต
1. ท่านพอใจต่อการผูกมิตร	4.96	1.13	คุณภาพชีวิตที่ดี
2. ท่านพอใจกับการช่วยเหลือ	4.98	1.26	คุณภาพชีวิตที่ดี
3. ท่านพอใจในชีวิตทางเพศของท่าน	4.33	2.95	คุณภาพชีวิตที่ดี

จากตารางที่ 5 พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 3 ข้อ เมื่อแยกเป็นรายข้อ พบว่า การพอใจกับการช่วยเหลือมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (Mean = 4.96, S.D. = 1.13) และการพอใจในชีวิตทางเพศของท่านมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (Mean = 4.33, S.D. = 2.95)

ตารางที่ 6 ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคล

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	Mean	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิต
1. ท่านรู้สึกว่าชีวิตมีความมั่นคง	4.94	1.41	คุณภาพชีวิตที่ดี
2. ท่านพอใจกับสภาพบ้านเรือน	4.98	1.53	คุณภาพชีวิตที่ดี
3. ท่านมีเงินพอใช้จ่าย	4.92	1.70	คุณภาพชีวิตที่ดี
4. ท่านพอใจไปใช้บริการสาธารณสุข	4.94	1.91	คุณภาพชีวิตที่ดี
5. ท่านได้รู้เรื่องราวข่าวสารที่จำเป็น	4.16	2.08	คุณภาพชีวิตที่ดี
6. ท่านมีโอกาสได้พักผ่อน	4.90	2.09	คุณภาพชีวิตที่ดี
7. สภาพแวดล้อมดีต่อสุขภาพ	4.92	2.24	คุณภาพชีวิตที่ดี
8. ท่านพอใจกับการเดินทาง	4.26	2.50	คุณภาพชีวิตที่ดี

จากตารางที่ 6 พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น ด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคลอยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 8 ข้อ เมื่อแยกเป็นรายข้อ พบว่า การพอใจกับสภาพบ้านเรือนมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (Mean = 4.98, S.D. = 1.5 3) และการได้รู้เรื่องราวข่าวสารที่จำเป็นมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (Mean = 4.16, S.D. = 2.08)

อภิปรายผล

รูปแบบกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่นเป็นไปตามรูปแบบกรอบแนวคิดโรงเรียนผู้สูงอายุ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559) ซึ่งประกอบด้วย กรอบหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (พัชราภรณ์ พัฒนะ, 2560) ทั้ง 4 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาด้านสุขภาพ มีการคัดกรองความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในโรงเรียน โดยใช้แบบประเมิน การคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ 9 ด้าน (กองสุขศึกษา อาคารกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2566) สอดคล้องกับการศึกษา ของ ขวัญสุดา เชิดชูงาม ที่ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุในสังกัดของกรุงเทพมหานครและสถาบันการศึกษา พบว่า การส่งเสริมสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน (ขวัญสุดา เชิดชูงาม, 2563) ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพโดย จัดทำโครงการรำไม้พลองเพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายและกิจกรรมทางกายของผู้สูงอายุและได้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลต่าง ๆ ในพื้นที่เพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคมและส่งเสริมความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (ศันสนีย์ โอ ถาวรวงษ์, 2565) ใช้ทักษะที่สั่งสมมาถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญา จัดกิจกรรมผ่อนคลาย ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมของผู้สูงอายุ (พรพิรุณภัทร บุญก้อน (จิตเมโธ), 2564) ด้านวิชาชีวิตใช้กิจกรรม สุข 5 มิติ ประกอบด้วย “สุขสบาย” “สุขสนุก” “สุขสง่า “สุขสว่าง” และ “สุขสงบ” (เนติยา แจ่มทิม, 2565)

สอดคล้องกับการศึกษาของ มิ่งขวัญ คงเจริญ และกัมปนาท บริบูรณ์ ที่ศึกษาพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พบว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสุขแบบองค์รวม ให้เห็นคุณค่าในตัวเอง มีความรู้ มีสติปัญญา มีความสามารถ และประสบการณ์ ส่งผลต่อร่างกายและความสุขด้านจิตใจ และการมีส่วนร่วมในการสร้างคุณประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมจนเป็นที่ยอมรับด้านวิชาชีพ วิชาเศรษฐกิจ และวิชาการ (มิ่งขวัญ คงเจริญ และกัมปนาท บริบูรณ์, 2564) โรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ได้มีการจัดกิจกรรม ที่สอดคล้องกับ 4 กลุ่มวิชาตามกรอบหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (พัชราภรณ์ พัฒนะ, 2560) ด้านระยะเวลาและนักเรียนที่เรียนตลอดหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น พบว่า นักเรียน จำนวน 3 รุ่น ทั้งสิ้น 150 คน ได้สลับกันมาเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนครั้งละ 50 - 60 คน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน จนถึงเดือนมีนาคม ทุกวันพุธ สัปดาห์ที่ 1 และ 3 ของเดือน ตั้งแต่เวลา 08.30 - 15.30 โดยเรียนทฤษฎีในช่วงเช้าและฝึกปฏิบัติในช่วงบ่าย ควรมีการยกระดับกิจกรรมและพัฒนาต่อยอดให้เป็นสถานที่ หรือแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ในตำบลที่เต็มรูปแบบและเป็นต้นแบบสำหรับดูแลสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุ สำรวจความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชน ที่ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง (ขนิษฐา ตรากลาง, 2564) ด้านระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหาดกรวดชวนชื่น พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดี เมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน พบว่า มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 4 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดและพบว่า การมีสมาธิในการทำงานต่าง ๆ ดีมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่ารูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่งผลต่อการฝึกฝนจิตใจให้ จดจ่อ อย่างต่อเนื่อง เกิดความรู้สึกผ่องใส ลดความเครียด และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานหรือการเรียนรู้ สอดคล้องกับการศึกษาของ พัชราภรณ์ พัฒนะ ที่ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เข้าโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี และพบว่า ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตด้านจิตใจดีที่สุด ส่วนด้านร่างกายที่พบว่า การพอใจที่สามารถทำอะไรผ่านได้เองมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงถึงการรู้สึกพึงพอใจเมื่อทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง (Self-Competence) การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ในระดับสูง ซึ่งเกิดจากการรับรู้ความสามารถของตนเอง การพึ่งพาตนเองได้ ทำให้รู้สึกมั่นคงจากภายในและมีความกล้าในการแสดงออกอย่างเหมาะสม (พัชราภรณ์ พัฒนะ, 2560) ซึ่งรูปแบบกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมการแสดงออกในเทศกาลงานต่าง ๆ ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ ได้รับการเรียนการสอนในเรื่องของการดูแลสุขภาพอย่างถูกวิธี เช่น การทำกายบริหาร การแนะนำ การรับประทานอาหารให้เหมาะแก่วัย การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าร่างกายทำงานได้ดีขึ้น (เอกรินทร์ ทิพนี, 2562) ด้านความสัมพันธ์กับสังคม พบว่า การพอใจกับการช่วยเหลือมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงถึงการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและสร้างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข (นันทิตา กุณราชา และคณะ, 2565) และด้านสิ่งแวดล้อมต่อบุคคล ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด กล่าวได้ว่า อาจเกิดจาก รูปแบบกิจกรรม ส่วนใหญ่ของโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น มุ่งเน้น ไปทางด้านสุข 5 มิติ และเน้นด้านจิตใจ เป็นหลัก เป็นเหตุผลสำคัญในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรและสนับสนุนการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า รูปแบบกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุหาดกรวดชวนชื่น ดำเนินการสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของกรมกิจการผู้สูงอายุ โดยครอบคลุมทั้ง 4 กลุ่มวิชา คือ ด้านสุขภาพที่มีการคัดกรองสุขภาพ 9 ด้าน และจัดกิจกรรมส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม เช่น โครงการรำไม้พลอง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่ยั่งยืน ด้านจิตใจมีการจัดกิจกรรมช่วยส่งเสริมความพึงพอใจในความสามารถของตนเอง (Self-Competence) และการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) โดยเฉพาะความภูมิใจที่ยังสามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนและงานเทศกาลต่าง ๆ ช่วยสร้างความรู้สึกมีคุณค่าและทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และด้านสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการการคัดกรองและติดตามผลในทุกมิติ และส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้ผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน โดยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากการศึกษาที่พบว่าระดับคุรภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีโดยรวมอยู่ในระดับดี จึง ควรส่งเสริมให้มีการดำเนินงาน ของโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ด้านคุณภาพชีวิตรายด้าน พบว่า ด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด จึงควรมีการยกระดับรูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านจิตใจเพื่อสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาเป็นต้นแบบกิจกรรมได้ ส่วนคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมที่ยังมีค่าเฉลี่ย ต่ำกว่าด้านอื่น ๆ ควรมีการพัฒนา รูปแบบของกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุโดยเน้นด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างจริงจัง

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2559). คู่มือผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ.

กรมสุขภาพจิต. (2564). เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย. เรียกใช้เมื่อ 20 ธันวาคม 2568 จาก https://dmh.go.th/test/whoqol/

กองสุขศึกษา อาคารกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2566). การคัดกรองผู้สูงอายุ 9 ด้าน. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2568 จาก https://hed.hss.moph.go.th/

กิตติวรรณ จันทร์ฤทธิ์. (2566). การศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่เข้ารับการศึกษาและไม่ได้เข้ารับการศึกษา ในโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลป่าเซ่า อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น), 18(2), 85-94.

ขนิษฐา ตรากลาง. (2564). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จาก https://ebooks.m-society.go.th/researchs/detail/77

ขวัญสุดา เชิดชูงาม. (2563). ปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุในสังกัดของกรุงเทพมหานครและสถาบันการศึกษา. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข, 14(3), 357-373.

คณะพยาบาลศาสตร์. (2566). หลักสูตรพยาบาลบัณฑิตหลักสูตรใหม่พุทธศักราช 2566. อุตรดิตถ์: แบงก์ซีรอกซ์.

จันทนา สารแสง. (2561). คุณภาพชีวิตและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสาธารณสุขศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

เจษฎา นกน้อย และวรรณภรณ์ บริพันธ์. (2560). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, 9(3), 94-105.

ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ต่อการพัฒนาทักษะเยาวชนไทย 4.0. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(12), 330-346.

นันทิตา กุณราชา และคณะ. (2565). การประเมินคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. เชียงรายเวชสาร, 14(3), 155-166.

นิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม. (2564). การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 18(83), 1-9.

เนติยา แจ่มทิม. (2565). ประสิทธิผลของโปรแกรมพัฒนาความสุข 5 มิติในผู้สูงอายุ ตำบลสนามชัย อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. The Journal of Boromarjonani College of Nursing Suphanburi, 5(2), 140-150.

พรพิรุณภัทร บุญก้อน (จิตเมโธ). (2564). การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พัชราภรณ์ พัฒนะ. (2560). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เข้าโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดสระบุรี. ใน สารนิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสาธารณสุขศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มิ่งขวัญ คงเจริญ และกัมปนาท บริบูรณ์. (2564). การพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, 22(1), 135-149.

ศันสนีย์ โอ ถาวรวงษ์. (2565). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลหัวกุญแจ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์. (2566). รายงานประจำปี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์ 2566. อุตรดิตถ์: ออชีร็อกซ์.

เอกรินทร์ ทิพนี. (2562). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เข้าศึกษาในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บทความวิจัย

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคสมัยใหม่: แนวคิดและโมเดลเพื่อการบริหารสังคมพหุวัฒนธรรม*

DEVELOPING THE CAPACITY OF PUBLIC SECTOR PERSONNEL IN THAILAND'S SOUTHERN BORDER PROVINCES IN THE MODERN ERA: CONCEPTS AND MODELS FOR MULTICULTURAL SOCIAL GOVERNANCE

สุไรนี สายนุ้ย
Surainee Sainui
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี ประเทศไทย
Prince of Songkla University, Pattani, Thailand
Corresponding author E-mail: ssuraine@gmail.com
Tel: 093-775-5207

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการ ข้อจำกัด และสมรรถนะที่จำเป็นของบุคลากรภาครัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรม และ 2) ค้นหาแนวทางการพัฒนาทักษะเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และมีบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมเฉพาะที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประเมินความต้องการจำเป็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 30 คน ครอบคลุมกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำศาสนาในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์การทำงาน ปัญหา อุปสรรค และความคาดหวังต่อการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยนำเสนอกรอบแนวคิด 3C Model (Competence-Connection-Co-Creation) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ ประกอบด้วย 1) สมรรถนะเชิงวัฒนธรรมที่มุ่งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการเคารพความแตกต่างของประชาชน 2) ความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างรัฐกับชุมชนผ่านการสื่อสาร เชิงวัฒนธรรม และ 3) การร่วมสร้างคุณค่าร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชนในการกำหนดนโยบายและกิจกรรม ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐควรปรับจากการอบรมแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นแนวทางเชิงเทคนิคไปสู่การเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเพื่อเสริมสร้างความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม และการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งจะ ช่วยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพภาครัฐอย่างยั่งยืนในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

* Received 8 January 2026; Revised 10 February 2026; Accepted 14 February 2026

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ, ทักษะเชิงวัฒนธรรม, 3C Model, สังคมพหุวัฒนธรรม, จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

This research aims to: 1) Examine the needs, constraints, and essential competencies of public sector personnel working in Thailand's southern border provinces within a multicultural social context; and 2) Explore appropriate approaches for developing cultural skills, strengthening state-community relations, and promoting public participation in ways that are consistent with the local context of the southern border area. This region is characterized by religious, cultural, and linguistic diversity, as well as distinctive historical and social conditions that significantly influence the practices and performance of public sector personnel. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interviews, focus group discussions, and a needs assessment involving 30 key stakeholders, including government officials, local leaders, and religious leaders from Pattani, Yala, and Narathiwat provinces. The data provided in-depth insights into work experiences, challenges, constraints, and expectations regarding the capacity development of public sector personnel operating in multicultural settings. The findings propose the 3C Model (Competence-Connection-Co-Creation) as a framework for enhancing the capacity of public sector personnel. The model consists of three key components: 1) Cultural competence, which emphasizes the development of knowledge, understanding, and respect for cultural diversity; 2) Connection, focusing on building relationships and trust between the state and local communities through culturally sensitive communication; and 3) Co-creation, which promotes collaborative engagement between public institutions and communities in designing policies and activities that are appropriate to the local context. The study highlights that capacity development for public sector personnel should shift from a purely technical training approach toward experiential learning and community-based learning, in order to enhance cultural awareness and support more effective and sustainable public service practices in the culturally diverse southern border provinces of Thailand.

Keywords: Public Sector Capacity Development, Cultural Competence, 3C Model, Multicultural Society, Southern Border Provinces of Thailand

บทนำ

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และภาษา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและใช้ภาษามลายูถิ่นในการสื่อสาร ขณะที่บุคลากรภาครัฐมาจากทั้งในและนอกพื้นที่ ส่งผลให้การทำงานต้องเผชิญกับความแตกต่าง

ทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่เข้าใจและการขาดความร่วมมือจากประชาชน อย่างไรก็ตาม หากมองความหลากหลายเป็นทุนทางสังคมจะช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการความสัมพันธ์และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทั้งนี้การศึกษาชี้ว่าการปฏิบัติงานในพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นพิเศษเพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน (ทศพนธ์ ศรีเพ็ง, 2562); (ฮามีด๊ะ มูหาหมัด, 2565)

แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายพัฒนาบุคลากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านกลไกของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังประสบปัญหาในการสร้าง “ความเข้าใจร่วม” ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม ตัวอย่างจากกรณีคำว่า “การกินเหนียว” สะท้อนให้เห็นถึงความคลาดเคลื่อนทางความหมายทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความเข้าใจผิดระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากทางภาคอีสานกับชุมชนชาวมลายู ที่เข้าใจว่า นั่นคือ การล้อเลียน (สมัคร์ กอเซ็ม, 2560) ปัญหาดังกล่าวมีรากฐานทางประวัติศาสตร์จากกระบวนการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไทยในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างรัฐกับประชาชนมลายูมุสลิมในพื้นที่ (วันอิฮซาน ตูแวสิเดะ, 2567) และยิ่งทวีความซับซ้อนในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว

ด้วยบริบทดังกล่าว การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนใต้จึงไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการอบรมด้านกฎหมายหรือระเบียบราชการ แต่จำเป็นต้องมุ่งพัฒนา “สมรรถนะเชิงวัฒนธรรม” และ “ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว” ให้สอดคล้องกับสังคมพหุวัฒนธรรม (สุภางค์ จันทวานิช, 2555); (Heifetz, R. A., 1994) งานวิจัยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเสนอว่าควรใช้แนวทางการเรียนรู้แบบผู้ใหญ่และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน แทนการอบรมเชิงบรรยายแบบเดิม (Knowles, M. S., 1980); (Kolb, D. A., 1973) ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ร่วมกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้พัฒนาโครงการเสริมสร้างสมรรถนะบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ผ่าน “หลักสูตรการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้” ที่ครอบคลุมทั้งเจ้าหน้าที่ระดับบริหารระดับปฏิบัติการ และผู้นำท้องถิ่น (ยาสมิน ซัตตาร์ และชัยวัฒน์ โยธี, 2565)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาชี้ว่าควรเสริม “ยุทธศาสตร์เชิงสังคม” ที่มุ่งเสริมสร้างความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในระยะยาว ในบริบทที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บุคลากรภาครัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ซึ่งจากสถิติในปี 2567 มีจำนวนประมาณ 12,464 คน ครอบคลุมข้าราชการฝ่ายพลเรือน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2567) จึงต้องพัฒนาทักษะเชิงอนาคต เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และความรู้เท่าทันสื่อ บทความนี้จึงเสนอกรอบแนวคิด 3C Model (Competence-Connection-Co-Creation) เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐเพื่อเสริมสร้างการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพในบริบทพหุวัฒนธรรม (Bason, C., 2018); (Osborne, S. P., 2010)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการ ข้อจำกัด และสมรรถนะที่จำเป็นของบุคลากรภาครัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรม

2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาทักษะเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งทำความเข้าใจประสบการณ์ มุมมอง และความต้องการของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและทักษะที่จำเป็นสำหรับการบริหารสังคมพหุวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ (Interview), การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสำรวจความต้องการจำเป็น (Needs Survey) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

รูปแบบการวิจัย

การศึกษานี้เน้นการทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับ “ทักษะเชิงวัฒนธรรม” (Cultural Competence) “ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว” (Adaptive Leadership) และ “การทำงานร่วมกับชุมชน” พื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษา (Research Area and Participants) พื้นที่ศึกษา:งานวิจัยดำเนินการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมและมีบริบททางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น

กลุ่มเป้าหมาย:กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ บุคลากรภาครัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จำนวน 30 คน โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานส่วนกลางที่มาปฏิบัติงานในพื้นที่ จำนวน 10 คน ข้าราชการส่วนภูมิภาค เช่น ปลัดอำเภอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จำนวน 10 คน บุคลากรภาครัฐในสังกัดท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล 5 คน และผู้นำท้องที่และผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานในพื้นที่อย่างน้อย 3 ปี และมีบทบาทในการบริหารงาน การประสานงาน หรือการสร้างความร่วมมือกับชุมชน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยแบ่งขั้นตอนเป็นการถอดรหัสข้อมูล (Coding) การจัดหมวดหมู่ และการสรุปประเด็นหลัก นอกจากนี้ ได้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการการให้ผู้วิจัยร่วมพิจารณาข้อมูล (Peer Debriefing) ร่วมกัน

งานวิจัยนี้เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นความลึกของข้อมูล เนื่องจากต้องดำเนินการนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดทำหลักสูตรเพื่อการอบรมเจ้าหน้าที่ภาครัฐ แม้จะไม่สามารถสะท้อนความหลากหลายเชิงพื้นที่ แต่ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจาก หน่วยงานที่มีความหลากหลาย และงานวิจัยนี้ได้ดำเนินการขออนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ซึ่งการเก็บข้อมูลได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมวิจัย และให้ความสำคัญกับการรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลทุกขั้นตอน

วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐและผู้นำท้องถิ่น โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เนื้อหาครอบคลุม ด้านประสบการณ์การทำงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารหรือทำงานร่วมกับประชาชน และความต้องการพัฒนาทักษะและความรู้เพิ่มเติม

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยจัดสนทนากลุ่ม จำนวน 3 ครั้ง ครั้งละ 5 - 10 คน โดยมีตัวแทนจากแต่ละหน่วยงานเข้าร่วม เช่น เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และผู้นำศาสนา การสนทนามีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เหมาะสม, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน และแนวทางการสร้าง “วัฒนธรรมความไว้วางใจ” (Culture of Trust) ในพื้นที่

3. การสำรวจความต้องการ (Needs Assessment) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับ “สมรรถนะที่จำเป็น” ของบุคลากรภาครัฐ จึงจัดทำแบบประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment Matrix) ผลจากการประเมินความต้องการจะถูกใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบแนวทางการพัฒนา (Development Framework) และใช้ตรวจสอบความเหมาะสมของกรอบแนวคิด 3C Model ในเชิงปฏิบัติ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรภาครัฐมี ความต้องการพัฒนาทักษะด้านวัฒนธรรมและการสื่อสาร และมีข้อจำกัดในด้านความเข้าใจวัฒนธรรม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ไม่นาน และไม่มีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มาก่อน ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมลายูและภาษา ความแตกต่างทำให้เกิดปัญหาต่อความไว้วางใจของชุมชน และจำเป็นต้องมีการเสริมสร้าง สมรรถนะหลัก 4 ด้าน ได้แก่ สมรรถนะเชิงวัฒนธรรม การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การสร้างความไว้วางใจ และการทำงานกับชุมชน ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานของการบริหารพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประเมินความต้องการจำเป็นกับบุคลากรภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น และผู้แทนชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางการพัฒนาทักษะเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ควรมี 3 แนวทางหลักที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 3C Model (Competence-Connection-Co-Creation) ได้แก่ 1) การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางวัฒนธรรมของบุคลากรภาครัฐ (Competence) 2) การสร้างความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน (Connection) 3) การร่วมสร้างคุณค่าและนวัตกรรมเชิงนโยบายเพื่อสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม (Co-Creation) โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางวัฒนธรรมของบุคลากรภาครัฐ (Competence) เพื่อสร้างสมรรถนะและทักษะเชิงวัฒนธรรมของบุคลากรภาครัฐ ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ยอมรับว่า “ความรู้ทางวัฒนธรรมมลายูและศาสนาอิสลาม” เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการทำงานในพื้นที่ แต่ยังมีช่องว่างในด้านความเข้าใจและทักษะเชิงปฏิบัติ เช่น การใช้ภาษามลายูในงานราชการ การสื่อสารกับผู้นำศาสนา และการจัดกิจกรรมที่เคารพหลักศาสนา

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนา “สมรรถนะเชิงวัฒนธรรม (Cultural Competence)” ไม่สามารถเกิดขึ้นจากการเรียนรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ตรงกับชุมชนต่างวัฒนธรรม (Cultural Encounter) จากการวิจัย พบองค์ประกอบของสมรรถนะเชิงวัฒนธรรมที่จำเป็นสำหรับบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนใต้ 4 ด้าน ได้แก่

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของสมรรถนะเชิงวัฒนธรรมที่จำเป็นสำหรับบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนใต้

องค์ประกอบ	คำอธิบาย	ตัวอย่างพฤติกรรม
1. ความเข้าใจศาสนาและวัฒนธรรม (Cultural Knowledge)	มีความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนาอิสลาม ค่านิยมมลายู และขนบธรรมเนียมท้องถิ่น	เคารพต่อความเชื่อ สิ่งใดสามารถเข้าร่วมและทำร่วมกันได้ โดยไม่ขัดกับหลักการศาสนา เช่น งานพิธีการต่าง ๆ และการแต่งกายที่ไม่ขัดต่อหลักการศาสนา
2. ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Communication)	ใช้ภาษาและสัญลักษณ์อย่างเหมาะสม ไม่ใช้ถ้อยคำที่อาจสร้างความเข้าใจผิด	การรู้จักใช้คำทักทาย ด้านภาษาพูด ภาษากาย และแสดงท่าทีสุภาพ
3. การตระหนักรู้ในตนเอง (Cultural Awareness)	เข้าใจอคติของตนเองและเคารพความแตกต่างของผู้อื่น	เปิดใจรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนโดยไม่ตัดสิน
4. ความตั้งใจเรียนรู้ต่อเนื่อง (Cultural Learning)	มีแรงจูงใจพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	เข้าร่วมอบรม ศึกษาภาษามลายู หรือกิจกรรมร่วมชุมชน

จากตารางที่ 1 พบว่า หน่วยงานจำนวนหนึ่ง เสนอให้มีหลักสูตร “การเรียนรู้วัฒนธรรมอิสลามและภาษามลายูพื้นฐาน” ในการปฐมนิเทศเจ้าหน้าที่ใหม่ ซึ่งจะช่วยให้เจ้าหน้าที่ปรับตัวได้เร็วขึ้น และลดความเข้าใจผิดกับชุมชนในระยะยาว

2. การสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน (Connection) ผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนมุสลิมในพื้นที่ยังมีลักษณะ “ระยะห่างทางความรู้สึก (Social Distance)” แม้ว่าจะมีความพยายามสร้างความร่วมมือผ่านโครงการของรัฐ แต่ความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรมและการสื่อสารที่ไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ยังคงเป็นอุปสรรค

ข้อมูลจากการทำสนทนากลุ่มโดย ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้นำศาสนากล่าวว่า “เจ้าหน้าที่บางคนตั้งใจดี แต่การพูดหรือการแสดงออกบางอย่างยังดูเหมือนสั่ง เราอยากให้เขามาในฐานะเพื่อน ไม่ใช่ผู้มีอำนาจ” การสร้างความไว้วางใจจึงไม่ได้เกิดจากนโยบายระดับบน แต่ต้องอาศัย “การสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์เชิงมนุษย์” (Human Interaction) ในระดับพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าความไว้วางใจ (Trust) และเครือข่าย (Networks) เป็นรากฐานของการบริหารแบบมีส่วนร่วม จากการวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยสำคัญในการสร้างเครือข่าย (Connection) มี 3 ด้านหลัก ได้แก่

ด้านที่ 1 ความไว้วางใจ (Trust Building): เจ้าหน้าที่รัฐต้องมีความจริงใจในการทำงาน เคารพขนบธรรมเนียม และสื่อสารอย่างเปิดเผยต่อชุมชน

ด้านที่ 2 การสื่อสารแบบเคารพ (Respectful Communication): การเลือกใช้คำพูดและภาษาที่เหมาะสม โดยหลีกเลี่ยงการแสดงอำนาจเหนือหรือการตำหนิ

ด้านที่ 3 การทำงานเชิงเครือข่าย (Collaborative Networking): การสร้างพันธมิตรระหว่างหน่วยงานรัฐ ผู้นำศาสนา สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม

แนวทางเหล่านี้ช่วยให้รัฐเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้สั่งการ” มาเป็น “ผู้ประสานความร่วมมือ” ซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

3. การร่วมสร้างคุณค่าและนวัตกรรมเพื่อสันติสุข (Co-Creation) ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นจากการสนทนากลุ่มทุกครั้ง คือ ความต้องการของทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนในการ “ทำงานร่วมกัน” มากกว่าการทำงานแบบสั่งการจากบนลงล่าง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่การวางแผนจนถึงการประเมินผลจะช่วยเพิ่มความยั่งยืนของนโยบาย เจ้าหน้าที่รัฐท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ถ้าเราให้ชาวบ้านช่วยออกแบบโครงการ เขาจะรู้สึกเป็นเจ้าของ และช่วยกันดูแลให้สำเร็จ”

ดังนั้น การร่วมสร้าง (Co-Creation) จึงหมายถึง กระบวนการที่รัฐและชุมชน “ร่วมกันออกแบบ คิด และลงมือทำ” เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ความไว้วางใจเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงสันติสุข จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบรูปแบบการร่วมสร้างที่ปรากฏในพื้นที่ชายแดนใต้ 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 การร่วมออกแบบกิจกรรม (Co-Design) เช่น โครงการพัฒนาเยาวชนร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับโรงเรียนปอเนาะ

ลักษณะที่ 2 การร่วมลงมือปฏิบัติ (Co-Production) เช่น โครงการจัดการความขัดแย้งในชุมชนโดยมีเจ้าหน้าที่และผู้นำศาสนาเป็นทีมงานร่วม

ลักษณะที่ 3 การร่วมประเมินผล (Co-Evaluation): การเปิดเวทีสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนหลังจบโครงการ

แนวทางเหล่านี้นำมาสู่ “การสร้างคุณค่าร่วม (Shared Value)” มากกว่าการบังคับใช้กฎระเบียบเพียงอย่างเมื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยจากทั้ง 3 รูปแบบ สามารถสรุปเป็นทิศทางสำคัญของการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

ตารางที่ 2 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ	สาระสำคัญ	ทักษะที่ต้องพัฒนา	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
Competence	เข้าใจวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา และค่านิยมของประชาชน	ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ความรู้ด้านศาสนาอิสลาม	บุคลากรภาครัฐมีความเข้าใจและไวต่อวัฒนธรรม
Connection	สร้างความไว้วางใจและเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน	ทักษะการสื่อสารอย่างเคารพ การประสานงานข้ามหน่วยงาน	รัฐและชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวก
Co-Creation	ร่วมกันออกแบบและดำเนินโครงการพัฒนาสังคม	ทักษะการออกแบบเชิงนโยบายแบบมีส่วนร่วม	เกิดนวัตกรรมสังคมและสันติสุขร่วม

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนใต้ไม่สามารถอาศัยการฝึกอบรมเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้แนวทาง “การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน (Community-based Learning)” ที่เน้นประสบการณ์จริง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และการสร้างคุณค่าร่วม การพัฒนาในลักษณะนี้จะนำไปสู่ “ภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรม (Cultural Leadership)” ที่บุคลากรภาครัฐสามารถเข้าใจและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การวิจัยสามารถอภิปรายผลแบ่งออกเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ในด้านความต้องการ ข้อจำกัด และสมรรถนะที่จำเป็นของบุคลากรภาครัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า บุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความต้องการให้มีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ โดยควรออกแบบหลักสูตรในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับเชิงลึก เพื่อให้สอดคล้องกับประสบการณ์และบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญ คือ ภาระงานประจำที่หนัก ทำให้การเข้าร่วมอบรมระยะยาวไม่สอดคล้องกับเวลาการทำงานจริง ขณะที่ข้อจำกัดอีกประการ คือ ผลลัพธ์จากการอบรมยังไม่เชื่อมโยงกับแรงจูงใจเชิงรูปธรรม เช่น การนำไปใช้เพื่อความก้าวหน้าในสายอาชีพ ส่งผลให้แรงจูงใจในการเข้าร่วมพัฒนาองค์ความรู้ยังไม่เต็มที่ ทั้งนี้สะท้อนความจำเป็นในการออกแบบระบบพัฒนาศักยภาพที่ยืดหยุ่น ใช้เวลาเหมาะสม และมีระบบรับรองผลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในทางวิชาชีพและการบริหารงานบุคคล และสมรรถนะที่จำเป็นของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรม ได้แก่ ความเข้าใจทางวัฒนธรรมและทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนความสามารถในการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย ความยืดหยุ่นในการปรับบทบาทตามสถานการณ์ และทักษะการแก้ปัญหาเชิงสันติควบคู่กับทักษะการทำงานในยุคสมัยใหม่ เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานบริการและการสื่อสารกับประชาชน ความสามารถด้านการจัดการข้อมูลและการทำงานเชิงระบบ การบริหารงานของผู้บริหารระดับสูงที่ต้องการพัฒนาทักษะกับองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมร่วมสมัย

2. สำหรับแนวทางการพัฒนาทักษะเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ผลการวิจัยพบว่า ควรดำเนินแนวทาง ดังนี้

2.1 การพัฒนาสมรรถนะ (Competency) จากความรู้ทางราชการสู่สมรรถนะทางวัฒนธรรม เนื่องจาก ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนใต้จำนวนหนึ่ง ยังขาด “สมรรถนะทางวัฒนธรรม (Cultural Competence)” ในระดับปฏิบัติ แม้ว่าจะมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมมลายู แต่ไม่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การสื่อสารกับประชาชน การวางแผนโครงการ หรือการจัดกิจกรรม

ปรากฏการณ์นี้สะท้อนข้อจำกัดของการพัฒนาเจ้าหน้าที่รัฐที่อาจเน้นการอบรมเชิงเนื้อหา มากกว่าการฝึกอบรมทักษะและประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ชี้ว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อมีโอกาสเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ตรง (พร้อมพิไล บัวสุวรรณ, 2561)

ในบริบทชายแดนใต้ การพัฒนา Competence จึงควรเปลี่ยนจาก “การเรียนรู้เชิงทฤษฎี (Theoretical Learning)” ไปสู่ “การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)” ผ่านกิจกรรม เช่น การเรียนรู้ร่วมกับผู้นำศาสนา (Ustaz) การลงพื้นที่ทำโครงการชุมชน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามหน่วยงาน

2.2 การสร้างเครือข่าย (Connection): จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจสู่ความไว้วางใจเชิงมนุษย์ จากการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องอาศัยความต่อเนื่องของนโยบายและการกระทำของเจ้าหน้าที่ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

จะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และในพื้นที่ที่มีประวัติความขัดแย้ง หากเจ้าหน้าที่สื่อสารโดยไม่คำนึงถึงความละเอียดอ่อนด้านศาสนาและภาษา จะยิ่งเพิ่มระยะห่างทางวัฒนธรรมและบั่นทอนความร่วมมือในระยะยาว ดังนั้น การสร้างเครือข่ายในบริบทชายแดนใต้จึงไม่ใช่แค่การจัดประชุมหรือทำโครงการตามแผนงาน แต่คือ กระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบเพื่อนร่วมสังคม ที่ต้องอาศัยความจริงใจ ความสม่ำเสมอ และความเข้าใจในวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างแท้จริง (สมพงษ์ สระแก้ว, 2562)

2.3 การขยายสู่ Co-Creation: จากการบริหารแบบสั่งการสู่การร่วมสร้างคุณค่าร่วม ผลการวิจัยสะท้อนว่า การบริหารงานภาครัฐในพื้นที่ชายแดนใต้จะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อรัฐและชุมชนมี “การร่วมสร้างคุณค่า (Co-Creation)” ร่วมกัน กล่าวคือ ประชาชนต้องมีบทบาทเป็น “หุ้นส่วน” หรือ Partner มากกว่า “ผู้รับนโยบาย”

การร่วมสร้างที่แท้จริง ไม่เพียงหมายถึง การมีส่วนร่วมในเชิงสัญลักษณ์ แต่คือ การที่ประชาชนได้ร่วมออกแบบและร่วมตัดสินใจในกระบวนการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด เรื่องการบริหารคุณค่าร่วมทางสังคม (Public Value Governance) ที่มองว่าภาครัฐควรสร้างคุณค่าร่วมกัน ผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (Osborne, S. P., 2010)

ในบริบทชายแดนใต้ การร่วมสร้างสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายมิติ เช่น

- การจัดโครงการ “ชุมชนสร้างสันติสุข” ที่ให้ประชาชนออกแบบกิจกรรมตามปัญหาของตนเอง

- การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้นำศาสนา (Co-Design Workshop) เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

- การประเมินผลโครงการที่เคยเกิดขึ้นโดยประชาชนอละรับฟังแนวทางความต้องการที่เหมาะสม (Co-Evaluation)

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Bason, C. เรื่อง “Leading Public Sector Innovation” ที่เปลี่ยนมุมมองการบริหารงานภาครัฐจากการเน้นกฎระเบียบ มาเป็นการเน้น ”นวัตกรรม” และ ”การสร้างสรรค์ร่วมกัน” โดยให้ภาครัฐเปลี่ยนจาก “ผู้จัดการระบบราชการ” มาเป็น “ผู้อำนวยการเรียนรู้ร่วมทางสังคม” (Social Learning Facilitator) เพื่อสร้างนวัตกรรมสาธารณะที่มีประโยชน์ต่อประชาชน (Bason, C., 2018)

กล่าวโดยสรุป การร่วมสร้าง (Co-Creation) คือ “ระดับสูงสุดของการบริหารสังคมพหุวัฒนธรรม” เพราะเป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนจากแนวดิ่ง (Vertical Governance) ไปสู่แนวนอน (Horizontal Collaboration) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งให้ภาครัฐเป็น “ภาคีของประชาชน” มากกว่า “เจ้าของอำนาจ” (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2565)

2.4 การบูรณาการ 3C Model: ก้าวสู่โมเดลการพัฒนาศักยภาพภาครัฐยุคใหม่ จากผลการวิจัยทั้งสามธีม สามารถสรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พหุวัฒนธรรมต้องดำเนินการแบบ “วงจรบูรณาการ” ที่เชื่อมโยง Competence, Connection และ Co-Creation เข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่อง

2.4.1 Competence ⟶ สร้างฐานความรู้และทักษะทางวัฒนธรรม

2.4.2 Connection ⟶ ใช้ความเข้าใจนั้นในการสร้างสัมพันธ์และความไว้วางใจ

2.4.3 Co-Creation ⟶ รวมกับชุมชนสร้างคุณค่าและสันติสุขร่วม

วงจรนี้สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิด “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” (Participatory Learning Cycle) ในงานเรื่อง Pedagogy of the Oppressed ที่เกี่ยวกับการศึกษาของผู้ถูกกดขี่ โดย Freire, P. มองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการเรียนรู้ร่วมระหว่างผู้กระทำและผู้ได้รับผลกระทบผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ “เจ้าหน้าที่รัฐเชิงวัฒนธรรม” (Culturally Responsive Public Officer) ที่มีทั้งความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการบริหารความหลากหลาย สามารถทำงานกับชุมชนด้วยความไว้วางใจ และร่วมสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน (Freire, P., 2020)

งานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยในพื้นที่ความขัดแย้งในต่างประเทศ เช่น ไอร์แลนด์เหนือ ที่ชี้ให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐในบริบทพหุวัฒนธรรมต้องเน้นการปฏิบัติที่เป็นกลางทางวัฒนธรรม ใช้การสื่อสารที่ละเอียดอ่อนทางภาษา และสร้างความไว้วางใจผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางเหล่านี้รวมถึงการอบรมด้านความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม การปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชน และการมุ่งเน้นการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” เพื่อการเจรจาและความร่วมมือ (Knox, C., 2016); (Belloni, R., 2001)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกรอบคิดจาก “การพัฒนาเชิงเทคนิค” ไปสู่ “การพัฒนาเชิงวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” โดยเจ้าหน้าที่รัฐไม่ควรมีเพียงความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบราชการเท่านั้น แต่ต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมของประชาชน เพื่อสร้างความไว้วางใจและการยอมรับในระยะยาว ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพควรดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด 3C Model ได้แก่ Competence การเสริมสร้างสมรรถนะเชิงวัฒนธรรม อาทิ ความเข้าใจศาสนาอิสลาม ค่านิยมท้องถิ่น การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการตระหนักรู้ในตนเอง Connection การพัฒนาความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนผ่านการสื่อสารอย่างเคารพและการทำงานเชิงเครือข่าย และ Co-Creation การส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในการออกแบบ ดำเนินการ และประเมินผลนโยบาย เพื่อสร้างคุณค่าร่วมทางสังคม จากผลการศึกษาสามารถเสนอแนวทางเชิงนโยบาย ได้แก่ การบูรณาการแนวคิด 3C Model ในหลักสูตรพัฒนาเจ้าหน้าที่รัฐผ่านการอบรมด้านวัฒนธรรม การฝึกภาคสนามเชิงชุมชน และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับภาคประชาสังคม การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และนวัตกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อทำหน้าที่ด้านการวิจัย การฝึกอบรม การให้คำปรึกษา และการสร้างฐานข้อมูลความรู้ท้องถิ่น การพัฒนาแพลตฟอร์ม e-Learning เชิงวัฒนธรรมที่เน้นการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้นำชุมชน ตลอดจนการพัฒนาระบบประเมินผลเชิงคุณค่า (Value-based Evaluation) ที่ไม่เพียงวัดผลเชิงปริมาณ แต่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เจตคติ และความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อให้การพัฒนาบุคลากรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดผลอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในครั้งต่อไป คือ ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยเพิ่มการเก็บข้อมูล

เชิงปริมาณ เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะเชิงวัฒนธรรม ความไว้วางใจของชุมชน และประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ และควรศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษากับพื้นที่พหุวัฒนธรรมอื่นในประเทศไทยหรือในต่างประเทศ เพื่อพัฒนาโมเดลให้มีความยืดหยุ่นและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในบริบทที่หลากหลายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ทศพนธ์ ศรีเพ็ง. (2562). การศึกษาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของรัฐไทยต่อชาวไทยมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พร้อมพิไล บัวสุวรรณ. (2561). การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการผ่านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และการให้บริการชุมชนเพื่อพัฒนาผู้นำทางการศึกษาที่รับผิดชอบต่อสังคม. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 10(1), 1-14.

ยาสมิน ซัตตาร์ และชัยวัฒน์ โยธี. (2565). รายงานการวิจัย โครงการย่อย 2: การจัดทำหลักสูตรเพื่อการพัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้โครงการการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคลากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. ใน รายงานการวิจัย. ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.

วันอิฮซาน ตูแวสิเดะ. (2567). ปาตานีฉบับชาติ(ไม่)นิยม: สงครามช่วงชิงอำนาจก่อนปักปันเส้นเขตแดน พ.2. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

สมพงษ์ สระแก้ว. (2562). การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชนในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้. วารสารรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(2), 33-58.

สมัคร์ กอเซ็ม. (2560). ด่านตรวจทหาร คือ “บ้าน” ของคนชายแดนใต้. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จาก https://thematter.co/thinkers/military-checkpoint-is-a-home-southern/29080

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2565). ยุทธศาสตร์การพัฒนากำลังคนภาครัฐ พ.ศ. 2566-2570. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ก.พ.

_____. (2567). กำลังคนภาครัฐ 2567. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2569 จาก https://www.ocsc.go.th/wp-content/uploads/2025/08/thai-gov-manpower-2567.3.pdf

สุภางค์ จันทวานิช. (2555). การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฮามีด๊ะ มูหาหมัด. (2565). การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้นำศาสนาในพื้นที่ชายแดนภาคใต้. วารสารอิสลามศึกษา, 15(1), 89-102.

Bason, C. (2018). Leading public sector innovation: Co-creating for a better society. Bristol: Policy Press.

Belloni, R. (2001). Civil society and peacebuilding in Bosnia and Herzegovina. Journal of Peace Research, 38(2), 163-180.

Freire, P. (2020). Pedagogy of the oppressed. London: Routledge.

Heifetz, R. A. (1994). Leadership without easy answers. Massachusetts: Harvard University Press.

Knowles, M. S. (1980). The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy. Cambridge: Cambridge Books.

Knox, C. (2016). Peacebuilding and policing reform in Northern Ireland: The role of civil society. International Peacekeeping, 23(1), 32-54.

Kolb, D. A. (1973). On management and the learning process. Massachusetts: Sloan School of Management.

Osborne, S. P. (2010). Introduction: The (new) public governance. London: Routledge.

บทความวิจัย

การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและผลกระทบในวงการสงฆ์*

THE REPUTATION OF MONKS FOR THEIR CONTRIBUTIONS AND IMPACT IN THE MONASTIC CIRCLE

พระมหาศุลสักฎ์ สุวณฺณกาโย (สีดาราช)*, นิลุบล ไพเราะ

Phramaha Surasak Suvannakayo (Sidarat)*, Nilubol Pairoh

คณะวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาสารคาม ประเทศไทย

College of Politics and Governance, Mahasarakham University, Mahasarakham, Thailand

*Corresponding author E-mail: 65011390008@msu.ac.th

*Tel: 098-446-8777

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและวิเคราะห์การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและผลกระทบที่เกิดขึ้นในวงการสงฆ์และสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสำรวจความคิดเห็นเชิงนำร่องเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 รูป/คน ซึ่งเป็นพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทหรือประสบการณ์ตรงกับประเด็นการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้วิธีวิทยาพรรณนาเชิงวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนภาพรวมของปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบว่า การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ส่งผลทั้งในเชิงคุณูปการและผลกระทบต่อวัดและพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ในด้านคุณูปการ พบว่า 1) พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงสามารถขยายการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสมัยใหม่ ทำให้เข้าถึงประชาชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ได้อย่างกว้างขวาง 2) ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนเกิดศรัทธาและมุ่งมั่นในการทำความดี 3) เสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและความร่วมสมัยให้แก่พระพุทธศาสนา และ 4) กระตุ้นให้ประชาชนเข้าวัด ทำบุญ และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการธำรงบทบาทของสถาบันสงฆ์ในฐานะสถาบันหลักของสังคมและการทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การวิจัย ยังพบว่า การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์อาจเกิดผลกระทบในทางลบ หากมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมหรือกระทำการขัดต่อพระธรรมวินัยและวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ได้แก่ 1) การบั่นทอนบทบาท หน้าที่ และความน่าเชื่อถือของพระสงฆ์ และ 2) การลดทอนศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวม ซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์และการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงต่อสังคม

คำสำคัญ: การมีชื่อเสียง, การสร้างคุณูปการ, ผลกระทบในวงการสงฆ์

* Received 4 February 2026; Revised 24 February 2026; Accepted 27 February 2026

Abstract

This study aims to explain and analyze the fame of monks and its contributions and impacts on the monastic community and Thai society. The research employs a qualitative methodology, beginning with a preliminary exploratory survey to facilitate the selection of five key informants. These informants consisted of monks and relevant individuals who have direct roles or experience related to the phenomenon of monastic fame. Data were collected from primary and secondary documentary sources, along with in-depth interviews as the principal data collection method. The data were analyzed using content analysis within a descriptive-analytical framework in order to systematically reflect the overall picture of the phenomenon. The findings indicate that monks' fame functions as a double-edged sword, producing both constructive contributions and potential negative impacts on temples and Buddhism. In terms of contributions, 1) Prominent monks can expand the dissemination of Dhamma through modern media, reaching a wider audience, especially younger generations; 2) They inspire the public to develop faith and commitment to virtuous actions; 3) They enhance the contemporary and socially relevant image of Buddhism; and 4) They encourage public participation in temple activities, merit-making, and religious engagement, thereby reinforcing the role of the monastic institution as a key social institution and preserving cultural heritage. However, the study also found that fame can lead to negative consequences if monks behave inappropriately or act against the Vinaya and monastic code. These include 1) Undermining the roles, responsibilities, and credibility of monks, and 2) Diminishing public faith in the monastic institution and Buddhism as a whole. This reflects the importance of the public image and ethical conduct of prominent monks in influencing society comprehensively.

Keywords: Fame, Contributions, Impacts on The Monastic Community

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในประเทศไทยปรากฏในเชิงลบมากกว่าด้านบวกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะที่เป็น talk of the town ถูกพูดถึงอย่างมากในสังคมไทย กรณีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสีกา การประพฤติผิดวินัย และการทุจริตเงินวัด ตัวอย่างเช่น กระแสข่าว “สีกากอล์ฟ” ในเดือนกรกฎาคม 2568 ซึ่งต่อเนื่องจากข่าวพระสงฆ์มีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวในอดีต ตลอดจนกรณีพระสงฆ์มีครอบครัวลับ การยักยอกเงินวัด และการปลุกเสกของขลังเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ นอกจากนี้ กรณีวัดพระบาทน้ำพุในเดือนสิงหาคม 2568 ถูกกล่าวหาว่านำเงินบริจาคไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ หรือ “เลี้ยงไข้” ผู้ป่วยมาเป็นเวลานานกว่า 20 ปี ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อภาพลักษณ์และบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางศีลธรรมของสังคมไทย

ถึงแม้ข่าวเชิงลบจะเป็นกระแสหลัก แต่พระสงฆ์ผู้ประพฤติดีและมีคุณูปการต่อสังคมก็ปรากฏจำนวนมาก และยังทำหน้าที่เป็นเสาหลักด้านศีลธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระไชยา อ้วนแก้ว และผิน ปานขาว, 2567) ตัวอย่างพระสงฆ์ที่ได้รับการยกย่องในอดีต ได้แก่ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ผู้เป็นต้นแบบการปฏิบัติสายพระกรรมฐาน (คมชัดลึก, 2567) หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ผู้มีจริยวัตรงดงามและเคร่งครัดในพระธรรมวินัย (มติชนสุดสัปดาห์, 2565) พระพุทธทาสภิกขุ ผู้บุกเบิกการนำธรรมะเสนอในรูปแบบเข้าถึงง่ายและร่วมสมัย (Kapook, 2568) ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่ประพฤติผิดวินัยก็เป็นข่าวโด่งดัง เช่น พระยันตระที่ต้องคดีเสพเมถุนและหมิ่นสมเด็จพระสังฆราชฯ (ไทยรัฐออนไลน์, 2564) หลวงปู่เณรคำซึ่งใช้ชีวิตหรูหราจากเงินบริจาคและมีข้อกล่าวหาเกี่ยวกับการล่วงละเมิดเด็กหญิง (แนวหน้า, 2568) รวมถึงกรณีพระชั้นผู้ใหญ่หลายรูปที่เกี่ยวพันกับสีกากอล์ฟและการยักยอกเงินวัดในปี 2568 (ไทยรัฐออนไลน์, 2568)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยมีทั้งผู้ที่ประพฤติดีและประพฤติผิด ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ของสังคมอย่างมาก ความมีชื่อเสียงจึงเป็นดาบสองคม สามารถสร้างคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาหรือสร้างความเสื่อมศรัทธาได้เช่นกัน ความมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ไม่ใช่เรื่องใหม่ เพราะในสมัยพุทธกาลก็มีพระสงฆ์เอตทัคคะผู้โดดเด่นด้านต่าง ๆ เช่น พระอุบาลีด้านพระวินัย พระอานนท์ด้านพระสูตร และพระสารีบุตรด้านพระอภิธรรม (ติณณ์ อินทโสฬส และเสฐียร ทั่งทองมะดัน, 2564); (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539) ส่วนในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ที่ได้รับความนิยมมีทั้งพระนักพัฒนา เช่น พระพยอม กัลป์ยาโณ (เพิ่มพูน หงส์เหิร, 2566) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้เผยแผ่ “ธรรมะอินเทรนด์” ผ่านสื่อสมัยใหม่ (PPTV Online, 2567) และพระเกจิอาจารย์อย่างหลวงปู่ศิลา สิริจนฺโท ผู้มีชื่อเสียงจากวัตรปฏิบัติและวัตถุมงคล (แนวหน้า, 2567); (THE Buddh, 2565) รวมทั้งพระเกจิในอดีต เช่น หลวงปู่ศุข หลวงปู่เอี่ยม พระมงคลเทพมุนี และสมเด็จพระพุฒาจารย์โต ที่เป็นที่รู้จักผ่านวัตถุมงคล (พระครูอนุกูลกัลยาณกิจ, 2564)

เมื่อเปรียบเทียบช่วงเวลา จะพบว่า ปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์มีชื่อเสียงเปลี่ยนไปตามบริบทสังคม อดีตพระสงฆ์เป็นที่รู้จักผ่านวัตรปฏิบัติ การบำเพ็ญสมณธรรม และประสบการณ์ตรงของผู้ศรัทธา หรือผ่านสื่อดั้งเดิม เช่น หนังสือพระและรายการโทรทัศน์ แต่ในปัจจุบัน พระสงฆ์ต้องใช้ทักษะการสื่อสารร่วมสมัย นำเสนอธรรมะให้สอดคล้องคนรุ่นใหม่ และใช้สื่อออนไลน์ในการขยายฐานผู้ติดตาม ทำให้ชื่อเสียงเกิดขึ้นง่ายขึ้นแต่เสี่ยงต่อข้อวิพากษ์มากขึ้นด้วย จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและการทำให้เกิดผลกระทบในวงการสงฆ์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงกับการสร้างคุณูปการหรือผลกระทบอันเป็นผลมาจากการเป็นพระสงฆ์เซเลบริตี้ที่เอื้อต่อการทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่ไปอย่างกว้างขวาง แต่ขณะเดียวกันก็คาดหวังว่าจะทำให้เห็นผลกระทบของการใช้การมีชื่อเสียงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวงการสงฆ์ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาพรวมความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้คนในสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่ออธิบายและวิเคราะห์การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและการทำให้เกิดผลกระทบในวงการสงฆ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้กระบวนการแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Selection) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับประเด็นวิจัย และมีบทบาทเชิงสังคมอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการจัดทำโครงการนำร่อง (Pilot Project) เพื่อสำรวจความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 300 คน ในประเด็น “การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์” เพื่อสะท้อนการรับรู้ การยอมรับ และการให้ความหมายของสังคมต่อพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ผลการสำรวจนำร่องทำให้ได้รายชื่อพระสงฆ์และอดีตพระสงฆ์ที่ได้รับการโหวตในฐานะผู้มีชื่อเสียงและมีบทบาททางสังคม โดยผู้วิจัยนำผลการโหวตมาพิจารณาร่วมกับเกณฑ์เชิงคุณภาพ ได้แก่ 1) การได้รับการยอมรับจากสาธารณชนในวงกว้าง 2) การมีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะหรือกิจกรรมทางสังคม 3) ความสามารถในการสะท้อนมุมมองต่อประเด็นการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ 4) ความสามารถในการเข้าถึงเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก และ 5) สถานภาพที่สอดคล้องกับขอบเขตการวิจัย (เป็นพระสงฆ์หรืออดีตพระสงฆ์ที่ยังมีชีวิตอยู่) จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 รูป/คน ซึ่งเป็นพระสงฆ์ 4 รูป และอดีตพระสงฆ์ 1 คน ซึ่งมีบทบาทแตกต่างกัน ทั้งในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ นักสื่อสารธรรมะ นักพัฒนาสังคม และบุคคลสาธารณะที่มีอิทธิพลทางความคิด เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมประเด็นการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยตระหนักถึงข้อจำกัดด้านจำนวนผู้ให้ข้อมูล แต่เห็นว่าจำนวนดังกล่าวมีความเหมาะสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นความลึก (Depth) มากกว่าความกว้าง (Breadth) และสามารถสะท้อนประสบการณ์เชิงปรากฏการณ์ของการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ได้อย่างมีนัยสำคัญ

2. การสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยประยุกต์เกณฑ์จากทฤษฎีการมีชื่อเสียง (Theory of Celebrity) และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบการวิเคราะห์เชิงแนวคิด ซึ่งประกอบด้วย 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจ 2) ความน่าคบหา 3) ความน่าดึงดูด 4) ความเชี่ยวชาญ 5) บุคลิกภาพ และ 6) การเป็นที่รู้จักและการได้รับความนิยมผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ กรอบดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล การตีความและการสังเคราะห์ประเด็นผลการวิจัยให้สอดคล้องกับคำถามวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและบทบาทของผู้ให้ข้อมูล ส่วนที่ 2 มุมมองและประสบการณ์เกี่ยวกับการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ โดยคำถามสัมภาษณ์พัฒนาจากกรอบแนวคิดคุณลักษณะของบุคคลที่มีชื่อเสียง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลบริบท พฤติกรรมการสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์กับสาธารณชนข้อมูลจากเครื่องมือทั้งสองส่วนถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกันด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของผลการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เทคนิคหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร งานวิชาการ และสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล และ 3) การเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนกันยายน - พฤศจิกายน พ.ศ. 2568

5. การวิเคราะห์และการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและเชิงตีความ โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสาร เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญตามกรอบการวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการอธิบายเชิงวิเคราะห์ที่สะท้อนความหมาย บทบาท และผลกระทบของการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและผลกระทบในวงการสงฆ์” ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยรายประเด็น ได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัยที่มีนัยสำคัญต่อทั้งวงการสงฆ์และสังคมไทยโดยรวม โดยปรากฏทั้งในมิติของคุณูปการและความเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์บทบาท ความหมาย และผลกระทบของชื่อเสียงพระสงฆ์ในบริบทสังคมปัจจุบัน ในมิติด้านบวก ชื่อเสียงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขยายบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะผ่านการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ คลิปวิดีโอสั้น และแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ส่งผลให้หลักธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ การปรับรูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการรับสื่อในยุคดิจิทัล ทำให้ธรรมะถูกนำเสนอในลักษณะที่เข้าใจง่าย เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและเสริมสร้างศรัทธาในสังคม การดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดี การริเริ่มโครงการเพื่อสาธารณประโยชน์ และการทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ล้วนมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจภายในในการประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรม รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมการทำความดี การแบ่งปัน และการมีจิตสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ในระดับสถาบัน ชื่อเสียงของพระสงฆ์ยังช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา โดยลดช่องว่างระหว่างศาสนากับสังคมสมัยใหม่ บทบาทดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น 1) การเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ธรรมะสู่สาธารณะ 2) การฟื้นฟูความศรัทธาท่ามกลางกระแสข่าวด้านลบ 3) การเป็นต้นแบบเชิงคุณธรรม และ 4) การส่งเสริมคุณค่าทางจิตวิญญาณ เช่น การเจริญสติและการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการธำรงบทบาทของพระพุทธศาสนาในโครงสร้างสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชื่อเสียงมิได้เป็นคุณค่าเชิงบวกโดยตัวมันเอง หากแต่เป็น “พลังทางสังคม” ที่สามารถนำไปสู่การวร้างคุณูปการหรือผลกระทบเชิงลบ ขึ้นอยู่กับการดำรงตนของพระสงฆ์ภายใต้กรอบพระธรรมวินัย จริยธรรม และระบบกำกับดูแลของคณะสงฆ์และสังคม ในส่วนของผลกระทบจากการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ ผลการศึกษาพบว่า การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามพระธรรมวินัยและบทบาทในสังคม โดยหลักการ พระสงฆ์มีหน้าที่สำคัญในการรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการรักษาศีล 227 ข้อ เพื่อธำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ ความน่าเคารพ และความศรัทธาของประชาชน ควบคู่กับบทบาทการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและแบบอย่างทางศีลธรรม อย่างไรก็ตาม เมื่อพระสงฆ์มีชื่อเสียงเพิ่มขึ้น ย่อมเผชิญกับความคาดหวังและแรงกดดันจากสังคมในระดับที่สูงขึ้น ความมีชื่อเสียงสามารถสร้างศรัทธาได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็เพิ่มความเสี่ยงต่อการแสดงบทบาทเกินขอบเขตของสมณเพศ หากมีการแสดงความคิดเห็นหรือกระทำการที่เกินกรอบหน้าที่ ย่อมก่อให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสงสัยจากสาธารณชน กรณีศึกษาต่าง ๆ

สะท้อนให้เห็นว่า แม้พระสงฆ์บางรูปจะมีบทบาทเชิงสังคมสงเคราะห์และได้รับศรัทธาอย่างกว้างขวาง แต่เมื่อปรากฏพฤติกรรมที่ขัดต่อพระธรรมวินัยหรือหลักกฎหมาย เช่น ความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการทรัพย์สินวัด หรือการประพฤติที่ไม่เหมาะสม ความมีชื่อเสียงกลับกลายเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการตรวจสอบอย่างเข้มข้น และนำไปสู่ผลกระทบในระดับโครงสร้างต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์โดยรวม ในอีกมิติหนึ่ง การมีชื่อเสียงยังอาจนำไปสู่การลดทอนศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงประพฤติไม่สอดคล้องกับหลักธรรม ความผิดพลาดดังกล่าวมักไม่ได้ถูกมองว่าเป็นปัญหาเฉพาะบุคคล หากแต่ถูกเหมารวมไปสู่สถาบันสงฆ์ทั้งระบบ โดยเฉพาะในยุคที่สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์สามารถเผยแพร่ข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ส่งผลให้กระแสวิพากษ์วิจารณ์ขยายตัวในเวลาอันสั้น และกระทบต่อความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนาในภาพรวม การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ในยุคดิจิทัลเป็นทั้งโอกาสและความท้าทาย ชื่อเสียงสามารถเป็นพลังในการขยายบทบาททางศาสนาและเสริมสร้างศรัทธา แต่ขณะเดียวกันก็เพิ่มระดับความเปราะบางของสถาบันศาสนา หากปราศจากการกำกับดูแลที่เหมาะสมและการดำรงตนอย่างเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย ดังนั้น การบริหารจัดการชื่อเสียงจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาในระดับบุคคลและระดับสถาบันควบคู่กันไป

อภิปรายผล

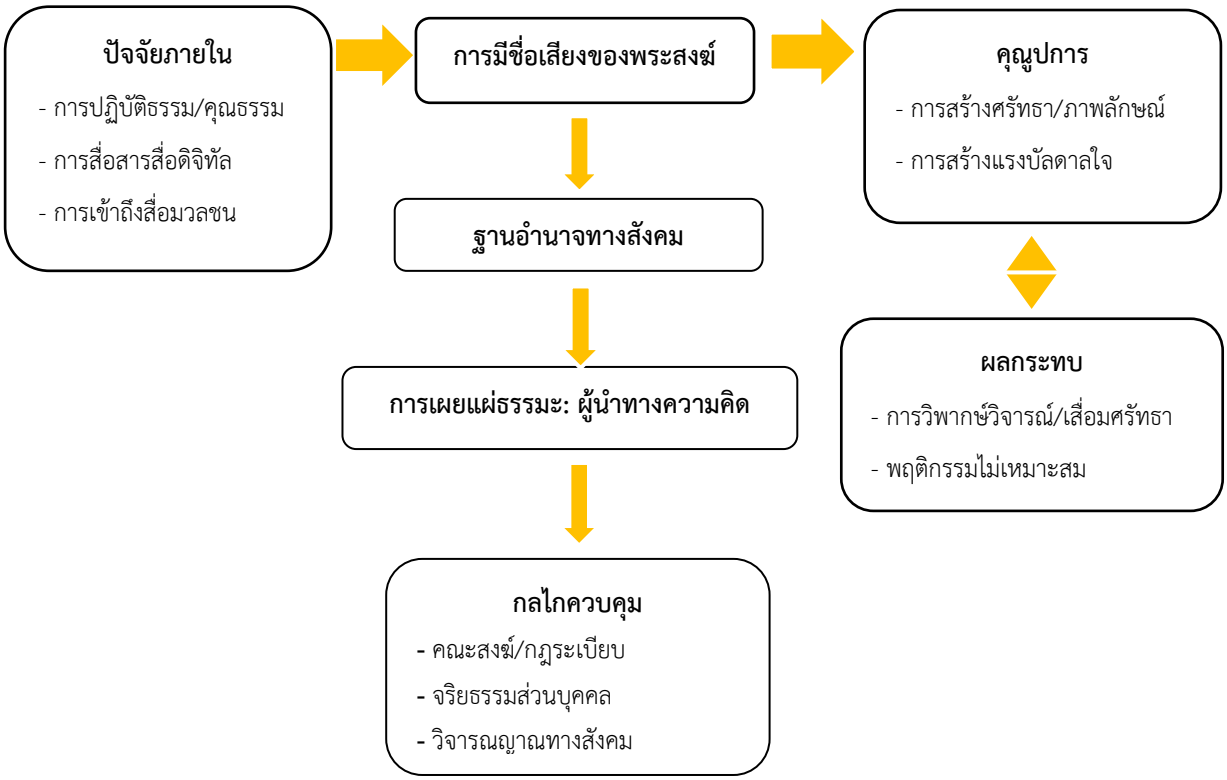
การวิจัยเรื่อง “การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและผลกระทบในวงการสงฆ์” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ส่งผลทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อวัด วงการสงฆ์ และพระพุทธศาสนาโดยรวม โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยยุคดิจิทัลที่สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือ และการยอมรับจากสาธารณชน การมีชื่อเสียงจึงไม่ได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการปฏิบัติธรรม หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ก่อให้เกิด “ฐานอำนาจใหม่” บนพื้นฐานความนิยมของประชาชนและกลุ่มผู้ติดตาม ในมิติคุณูปการ การมีชื่อเสียงช่วยขยายบทบาทของพระสงฆ์จากระดับชุมชนไปสู่ระดับสังคมวงกว้าง พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมักถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิด (Opinion Leader) และเป็นกระบอกเสียงทางศีลธรรมในประเด็นสาธารณะ เมื่อสังคมเผชิญปัญหาหรือวิกฤตต่าง ๆ สื่อมวลชนและประชาชนมักให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงเป็นลำดับแรก สะท้อนให้เห็นว่าชื่อเสียงได้ยกระดับสถานะของพระสงฆ์จากผู้นำทางจิตวิญญาณในเชิงศาสนา ไปสู่บทบาทผู้นำทางสังคมและความคิดของสาธารณชน นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงยังสามารถใช้พื้นที่สื่อในการสะท้อนและชี้นำประเด็นปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของประชาชน เช่น ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ภาวะเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน ตลอดจนประเด็นสิทธิมนุษยชนและการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างสันติ การทำหน้าที่ดังกล่าวช่วยเสริมสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะสถาบันทางศีลธรรมและจิตใจ พร้อมทั้งเป็นแรงบันดาลใจให้ประชาชนหันมาปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น การทำความดี การให้ทาน และการเจริญสติภาวนา ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ T4 ที่ได้ให้ความเห็นว่า “ชื่อเสียงเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่เป้าหมาย... พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงไม่ใช่เพื่อความโด่งดัง แต่เพื่อเผยแผ่ธรรมะและสร้างประโยชน์แก่สังคม” ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ และคณะ, พระสมชาย สำโร และคณะ, พระมหาปริณ วงศ์บางโพ ที่ชี้ว่า

พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของประชาชน โดยงานวิจัยนี้เพิ่มเติมว่า “ชื่อเสียง” ทำให้บทบาทดังกล่าวขยายจากระดับชุมชนไปสู่ระดับสังคมวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว ผ่านสื่อสมัยใหม่และการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือ (พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ และคณะ, 2564); (พระสมชาย สำโร (สุขวินัย) และคณะ, 2565); (พระมหาปริณ วงศ์บางโพ, 2566)

ในทางกลับกัน ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นมิติของผลการระทบของการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์อย่างชัดเจน หากพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงประพฤติปฏิบัติไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและจริยธรรมสังคม ความมีชื่อเสียงจะกลับกลายเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการตรวจสอบ การวิพากษ์วิจารณ์ และการเหมารวมต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ทั้งระบบ พฤติกรรมที่ขัดต่อสมณเพศ เช่น การละเมิดศีล การดำเนินชีวิตอย่างหรูหรา หรือข่าวอื้อฉาวด้านศีลธรรม มักถูกขยายผลอย่างรวดเร็วผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้ความศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาลดทอนลง กรณีข่าวฉาวของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในช่วงที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นว่าความผิดพลาดของพระสงฆ์รายบุคคลมิได้ถูกมองว่าเป็นปัญหาเฉพาะตัว หากแต่ส่งผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์โดยรวม อีกทั้งยังอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนทางคุณค่าทางศาสนาในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ที่อาจเข้าใจผิดว่าการเป็น “พระมีชื่อเสียง” มีความสำคัญมากกว่าการเป็น “พระดี” ตามหลักพระธรรมวินัย เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ T5 ที่ได้สะท้อนว่า “ชื่อเสียงเนี่ย มันมีทั้งคุณและโทษ... มันทำให้เราหลงตัวลืมตนได้ง่าย... ชื่อเสียงมันทำให้เรามีโอกาสทำชั่วได้ง่าย ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องง่าย... ถ้าใช้คุณไม่เป็น ไม่รู้เท่าทันโทษ ก็จะเกิดความเสียหายกับเราในฐานะพระ แล้วก็กับพระศาสนาได้” ผลการวิจัยยังพบว่าพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมักมีคุณลักษณะด้านการสื่อสารที่โดดเด่น ใช้ภาษาร่วมสมัย เข้าใจง่าย วางตัวเป็นกันเอง และได้รับการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือผ่านสื่ออย่างต่อเนื่อง จนเกิดการยอมรับในวงกว้าง ขณะที่พระสงฆ์ทั่วไปซึ่งปฏิบัติดี มีคุณธรรม และสื่อสารธรรมะในรูปแบบดั้งเดิม มักได้รับการยอมรับในระดับชุมชนเท่านั้น เนื่องจากมีพื้นที่สื่อจำกัด ความน่าเชื่อถือจึงไม่ถูกขยายไปสู่สาธารณะในระดับกว้าง ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของกับ พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง) ที่เน้นย้ำว่าการเผยแผ่ต้องตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ไม่ใช่เพียงกลยุทธ์การสื่อสาร (พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง), 2562) การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์เป็นทั้งโอกาสและความท้าทาย โดยชื่อเสียงสามารถเป็นพลังในการสร้างคุณูปการแก่พระพุทธศาสนา หากอยู่ภายใต้กรอบจริยธรรมและการกำกับตนที่เหมาะสม แต่ในขณะเดียวกันก็อาจกลายเป็นผลกระทบที่บั่นทอนความศรัทธา หากขาดการควบคุมและความรับผิดชอบเชิงศีลธรรม การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ในสังคมไทยควรถูกทำความเข้าใจในฐานะ “ฐานอำนาจทางสังคม” ที่ต้องอาศัยทั้งคุณธรรมส่วนบุคคล ระบบกำกับดูแลของคณะสงฆ์ และความตระหนักรู้ของสังคม เพื่อให้ชื่อเสียงทำหน้าที่เสริมสร้างคุณูปการ มากกว่าก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ต่อการสร้างคุณูปการและผลกระทบในวงการสงฆ์

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การมีชื่อเสียงของพระสงฆ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัยที่มีทั้งโอกาสและความท้าทายต่อวงการสงฆ์และสังคมไทย ชื่อเสียงไม่ได้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากการสื่อสารที่เข้าใจง่าย การใช้สื่อสมัยใหม่ และการยอมรับจากประชาชน พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงสามารถขยายบทบาทจากระดับชุมชนไปสู่สังคมวงกว้าง ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดและตัวแทนทางศีลธรรมในประเด็นสาธารณะ การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อดิจิทัลช่วยให้หลักธรรมเข้าถึงประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนเข้าใจง่าย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ การทำกิจกรรมสาธารณะและสังคมสงเคราะห์ยังเสริมสร้างแรงบันดาลใจและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ การมีชื่อเสียงก็เพิ่มความเสี่ยงและผลกระทบต่อพระสงฆ์อย่างมาก หากประพฤติไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยหรือจริยธรรม ความผิดพลาดจะถูกขยายผลผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้ความศรัทธาลดลงและเกิดผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์โดยรวม การที่พระสงฆ์มีชื่อเสียงถือเป็น “ฐานอำนาจทางสังคม” ที่สามารถสร้างคุณูปการหรือผลกระทบเชิงลบได้ ขึ้นอยู่กับความสมดุลระหว่างคุณธรรมส่วนบุคคล กระบวนการเผยแผ่ธรรมะ การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ และความตระหนักรู้ของสังคม การบริหารจัดการชื่อเสียงอย่างเหมาะสมจึงมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างศรัทธา ขยายบทบาททางศาสนา และป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อสถาบันสงฆ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปการมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อทั้งวงการสงฆ์และสังคมโดยรวม ในด้านเชิงบวก ความมีชื่อเสียงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณูปการแก่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสมัยใหม่ที่ช่วยให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างกว้างขวาง การสร้างแรงบันดาลใจในการทำความดี การเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของศาสนา การเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ตลอดจนการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของสังคมไทย ในขณะเดียวกันผลกระทบด้านลบ หากพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงประพฤติปฏิบัติไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจะถูกขยายผลผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และบั่นทอนศรัทธาของประชาชนต่อพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์โดยรวม ดังนั้น ผลกระทบจากการมีชื่อเสียงไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวชื่อเสียงเอง หากแต่ขึ้นอยู่กับการดำรงตนของพระสงฆ์ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยและจริยธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยชี้ขาดว่าชื่อเสียงจะนำไปสู่คุณูปการหรือกลายเป็นความเสี่ยงต่อพระพุทธศาสนาและสังคม จากผลการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ ควรมีการพัฒนากรอบนโยบายหรือแนวทางกำกับการใช้ชื่อเสียงของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเน้นความโปร่งใสในการรับและใช้ปัจจัยบริจาค การกำหนดจริยธรรมการสื่อสารทางศาสนา การลดพฤติกรรมที่นำไปสู่ความงมงายหรือการค้าศรัทธา ตลอดจนการสร้างกลไกตรวจสอบร่วมระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานรัฐ และภาคประชาชน เพื่อให้ชื่อเสียงของพระสงฆ์ถูกใช้เป็นพลังทางศีลธรรม ปัญญา และสาธารณประโยชน์อย่างเหมาะสม ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษาบทบาทของสถาบันและองค์กรที่ทำหน้าที่กำกับดูแลคณะสงฆ์ เช่น มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการติดตาม ตรวจสอบ และจัดการผลประโยชน์ของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชื่อเสียงกับกระบวนการเลื่อนสมณศักดิ์หรือสถานะทางสังคมของพระสงฆ์ เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจและกลไกการยอมรับในวงการสงฆ์อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คมชัดลึก. (2567). ประวัติ ของ "หลวงปู่มั่น" หรือ พระครูวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต พระผู้ได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็น พระผู้เลิศทางธุดงควัตร. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.komchadluek.net/news/498245

ติณณ์ อินทโสฬส และเสฐียร ทั่งทองมะดัน. (2564). ศึกษารูปแบบของกุศลกรรมกับการได้เอตทัคคะของพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 13(1), 17-25.

ไทยรัฐออนไลน์. (2564). อดีตพระยันตระ โดนสึกเสพเมถุน ทำไมคนแห่ศรัทธากราบไหว้ ดั่งพระพุทธเจ้า. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2225606

ไทยรัฐออนไลน์. (2568). สองปรากฏการณ์ “หลวงปู่เณรคำ” มีเมีย 8 คน สู่ “สีกากอล์ฟ” นารีพิฆาตเขย่าศรัทธาชาวพุทธ. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.naewna.com/likesara/898474

แนวหน้า. (2567). “หลวงปู่มหาศิลา สิริจันโท” พระเกจิอาจารย์ที่มาแรงในปี 67. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.naewna.com/likesara/820846

_____. (2568). สรุปคำสารภาพ “สีกากอล์ฟ” รสนิยมชอบพระผู้ใหญ่ พระที่เป็นรักแรก ทำช้ำใจสุด. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.thairath.co.th/news/society/2870814

พระครูอนุกูลกัลยาณกิจ. (2564). พระพุทธศาสนากับการสร้างวัตถุมงคล. วารสารภาวนาสารปริทัศน์, 1(1), 79-96.

พระไชยา อ้วนแก้ว และผิน ปานขาว. (2567). บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงบัง อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ. วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ, 5(2), 1-27.

พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ และคณะ. (2564). บทบาทของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจแก่คนไทยในยุคการเปลี่ยนแปลงฉับพลัน. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาปริณ วงศ์บางโพ. (2566). บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษาโรงเรียนวัดแสงธรรมสุทธาราม จังหวัดนครสวรรค์. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง). (2562). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(3), 1363-1378.

พระสมชาย สำโร (สุขวินัย) และคณะ. (2565). ผลสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. วารสารมหาจุฬาคชสารม, 13(2), 63-76.

เพิ่มพูน หงส์เหิร. (2566). “พระพยอม” จากหนุ่มทำงานรับเหมา สู่พระนักเทศน์ผสมตลก ที่มาของวลี “โกรธคือโง่ โมโหคือบ้า”. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.thepeople.co/social/look-up/52030

มติชนสุดสัปดาห์. (2565). ปาฏิหาริย์ของหลวงปู่แหวน สุจิณโณ. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2561 จาก https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_513927

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหากุฏราชวิทยาลัย.

Kapook. (2568). พุทธทาสภิกขุ: ประวัติครูผู้ยิ่งใหญ่ ผู้เผยแพร่ธรรมะสู่มวลชน. เรียกใช้เมื่อ 16 สิงหาคม 2561 จาก https://hilight.kapook.com/view/132349

PPTV Online. (2567). ประวัติ “ว.วชิรเมธี” พระนักคิดนักเขียน ผู้เปลี่ยนธรรมะให้เข้าถึงง่าย. เรียกใช้เมื่อ 30 ตุลาคม 2568 จาก https://www.pptvhd36.com/news/สังคม/234893

THE Buddh. (2565). เปิดฉายา..พระสงฆ์ปี’67. เรียกใช้เมื่อ 30 เมษายน 2568 จาก https://thebuddh.com/?p=85666

บทความวิจัย

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของชุมชนเมืองสงขลา*

LEGAL MEASURES FOR REGULATING THE SALE OF GOODS IN PUBLIC PLACES AND PUBLIC WAYS IN MUEANG SONGKHLA

ชัชชัย ยุระพันธุ์, ณฐมน ทองมี*
Chatchai Yurapan, Nathamon Thongmee*
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla, Thailand
*Corresponding author E-mail: Nathamon.t@tsu.ac.th
Tel: 090-159-2895

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลา 2) วิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว 3) ศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายกับกรณีสาธารณรัฐสิงคโปร์ และ 4) เสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงเทศบัญญัติและกลไกการบังคับใช้ในระดับท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงกฎหมาย (Doctrinal Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ (Contextual Analysis) โดยศึกษากฎหมายระดับพระราชบัญญัติและเทศบัญญัติที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 13 ท่าน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ นายกเทศมนตรี 1 ท่าน กองสาธารณสุขเทศบาล 2 ท่าน เทศกิจ 2 ท่าน สาธารณสุขจังหวัด 2 ท่าน ผู้ประกอบการ 2 ท่าน ตำรวจจราจร 2 ท่าน ผู้ได้รับผลกระทบ 2 ท่าน ทั้งนี้เลือกกรณีศึกษาสาธารณรัฐสิงคโปร์ เนื่องจากมีมาตรการทางกฎหมายที่มีเอกภาพและประสิทธิภาพสูง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ในบริบทเมืองเก่าอย่างเทศบาลนครสงขลาที่มีพื้นที่จำกัด โดยเฉพาะบริเวณถนนราชอุทิศ 1 ที่มีผู้ประกอบการมากกว่า 100 ราย การบังคับใช้กฎหมายนั้นเผชิญกับปัญหาสำคัญ คือ การขาดกลไกบูรณาการระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันและภาคประชาชน จำนวนเจ้าพนักงานในการรักษามาตรฐานสุขาภิบาล รวมถึงปัญหาการบังคับโทษ ส่งผลให้มาตรฐานการจัดระเบียบพื้นที่และสุขาภิบาลไม่สม่ำเสมอ เมื่อเปรียบเทียบกับสิงคโปร์ ซึ่งใช้ระบบการให้เกรดความสะอาด และระบบตัดคะแนนเพื่อการควบคุม งานวิจัยจึงเสนอให้พัฒนาเทศบัญญัติให้มีกลไกคณะกรรมการบูรณาการ ระบบโทษทางปกครอง ระบบแต้มความประพฤติ และมาตรการจูงใจให้ปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทของเทศบาลนครสงขลา

คำสำคัญ: หาบเร่แผงลอย, การกำกับดูแลพื้นที่สาธารณะ, เทศบัญญัติ

* Received 3 February 2026; Revised 16 February 2026; Accepted 26 February 2026

Abstract

This research aims to: 1) Examine the theories, concepts, and legal frameworks governing the regulation of vending in public spaces under the authority of Songkhla City Municipality; 2) Analyze the practical problems and obstacles in law enforcement; 3) Conduct a comparative study of legal measures with those of the Republic of Singapore; and 4) Propose systematic policy recommendations for improving municipal ordinances and local enforcement mechanisms. The study adopts a qualitative research methodology, employing doctrinal legal analysis alongside contextual spatial analysis. Relevant national statutes and municipal ordinances were examined, and in-depth interviews were conducted with thirteen purposively selected key informants, including one mayor, two municipal public health officers, two municipal enforcement officers, two provincial public health officials, two vendors, two traffic police officers, and two affected residents. Singapore was selected as a comparative case study due to its unified and highly effective legal regulatory framework. The findings reveal that in the spatially constrained context of Songkhla's historic urban area-particularly along Rajyindee Road 1, where more than 100 vendors operate- law enforcement faces significant challenges. These include the absence of an integrated coordination mechanism among state agencies and civil stakeholders, an insufficient number of officials responsible for maintaining sanitation standards, and limitations in sanction enforcement. Consequently, the regulation of public space and sanitation standards has been implemented inconsistently. In contrast, Singapore employs a structured hygiene grading system and a demerit point mechanism to ensure regulatory compliance. The study therefore proposes the development of an integrated municipal regulatory framework, incorporating inter-agency committees, administrative sanctions, a demerit point system, and incentive-based compliance measures. These reforms aim to enhance enforcement effectiveness while ensuring that regulatory measures remain responsive to the specific socio-economic context of Songkhla City Municipality.

Keywords: Street Vendor, Public Space Governance, Municipal Ordinance

บทนำ

การจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจฐานรากที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของประชาชนในเขตเมือง โดยทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานด้านอาหารราคาย่อมเยา ช่วยลดค่าครองชีพ เพิ่มกำลังซื้อในระบบเศรษฐกิจ (นฤมล นิราทร, 2566) และเป็นแหล่งสร้างงานสำคัญของแรงงานกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุและผู้ที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษา (สุจิตรา สามัคคีธรรม, 2560) อีกทั้งยังช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากกว่า 70% ของรายได้ของผู้ค้าในที่หรือทางสาธารณะจะถูกใช้จ่ายไปกับการจัดหาวัตถุดิบที่ผลิตในท้องถิ่นราว 80%

ส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนกลับสู่ชุมชน (คณะกรรมาธิการการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา, 2564) อย่างไรก็ตาม การควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะที่ไม่เหมาะสมอาจนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ เช่น การจราจรติดขัด อุบัติเหตุและอันตรายต่อทั้งผู้ค้าและผู้สัญจร ปัญหาความสะอาด ของเมืองจากขยะและของเสียที่เกิดจากการประกอบอาหาร การแพร่กระจายของเชื้อโรค รวมถึงปัญหาด้านธรรมาภิบาล เช่น การเรียกรับสินบนเพื่อแลกกับสิทธิในการใช้พื้นที่สาธารณะ จึงมีความจำเป็นที่รัฐจะต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมการจำหน่ายสินค้าที่ดีเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างมาตรฐานความปลอดภัย การจัดระเบียบพื้นที่ที่ทำให้การควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะสามารถเกิดขึ้นอย่างมีระบบและสอดคล้องกับการใช้พื้นที่สาธารณะของสังคมเมือง

การควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลาเป็นการใช้อำนาจรัฐภายใต้กรอบของกฎหมาย ด้านคุ้มครองประโยชน์สาธารณะด้านสาธารณสุข ด้านความปลอดภัย และด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมือง โดยอำนาจดังกล่าวถูกใช้ผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้หลัก local autonomy ที่ให้อำนาจเทศบาลตราเทศบัญญัติ อนุญาต และกำกับดูแลการใช้พื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตามในบริบทเมืองเก่าสงขลาที่มีอายุกว่า 180 ปี (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) ซึ่งมิได้ถูกออกแบบตามผังเมืองสมัยใหม่ ทำให้ถนนหลายสายมีลักษณะคับแคบและพื้นที่สาธารณะจำกัด การใช้พื้นที่เพื่อการค้าขายจึงทับซ้อนกับการสัญจรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกัน การค้าริมทางในพื้นที่ดังกล่าวยังมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจฐานรากและวิถีชีวิตของประชาชน โดยผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นรายย่อยหรือกลุ่มเปราะบางที่พึ่งพาพื้นที่สาธารณะเป็นแหล่งทำกิน อีกทั้งอาหารริมทางยังถูกมองว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของเมือง ส่งผลให้เทศบาลต้องเผชิญความตึงเครียดเชิงนโยบายระหว่างการยกระดับมาตรฐานสุขาภิบาลและภาพลักษณ์ของเมืองกับการคุ้มครองการยังชีพของประชาชน

แม้งานศึกษาก่อนหน้านี้จะได้มีการวิเคราะห์การจำหน่ายสินค้าในพื้นที่สาธารณะในมิติด้านเศรษฐกิจและการบริหารจัดการ รวมถึงการท่องเที่ยว แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงกฎหมายมหาชนและกฎหมายอาญาที่ประเมินขอบเขตการใช้อำนาจของรัฐ กลไกบูรณาการ และความเหมาะสมของการกำหนดโทษ ในบริบทเทศบาลนครสงขลาอย่างเฉพาะเจาะจง ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษากรอบทฤษฎีและมาตรการทางกฎหมาย วิเคราะห์ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการบังคับใช้กฎหมายทั้งทางปกครองและทางอาญา และเปรียบเทียบกับกรณีสาธารณรัฐสิงคโปร์เพื่อสังเคราะห์แนวทางปรับปรุงเทศบัญญัติให้สามารถใช้อำนาจรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดุล และสอดคล้องกับหลักนิติรัฐในบริบทเมืองเก่าอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด กฎหมาย และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ

2. เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายของเทศบาลนครสงขลา ทั้งด้านการประสานงาน การกำหนดโทษ และความตึงเครียดระหว่างการจัดระเบียบเมืองกับการยังชีพของผู้ค้ารายย่อยในบริบทเมืองเก่าในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลากับมาตรการของสาธารณรัฐสิงคโปร์

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงเทศบัญญัติซึ่งเป็นกฎหมายระดับท้องถิ่นให้เหมาะสมในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะในเขตเทศบาลนครสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผสมผสานการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยภาคสนาม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496, พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ตลอดจนเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลาเรื่องควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ นอกจากนี้ ได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยและกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะมาตรการทางกฎหมายของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ผลจากการศึกษาดังกล่าวถูกนำมาสังเคราะห์เป็นแนวคำถามสัมภาษณ์และประเด็นสำหรับการระดมความคิดเห็นในขั้นตอนภาคสนามต่อไป

2. การพัฒนาเครื่องมือวิจัยภาคสนาม จากกรอบแนวคิดและข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือวิจัยสำหรับเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) ซึ่งครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยทุกข้อ โดยใช้คำถามปลายเปิดที่เน้นให้ผู้ตอบสะท้อนมุมมองและประสบการณ์ตรง และ 2) แนวคำถามสำหรับการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ (Practitioner Hearing) ซึ่งเป็นการจัดกลุ่มสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานได้แลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ปัญหา และข้อเสนอแนะจากประสบการณ์จริง เครื่องมือทั้งสองประเภทนี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริงในการเก็บข้อมูล 3) ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์วิจัย ได้แก่ ก) ต้องมีบทบาทหรือประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการกำกับดูแลหรือได้รับผลกระทบจากการใช้พื้นที่สาธารณะ ข) มีประสบการณ์ในพื้นที่อย่างน้อย 1 ปี และ ข) สามารถสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างหรือเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้เพื่อเพิ่มความหลากหลายของมุมมองและลดอคติจากการพึ่งพากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผู้วิจัยจึงคัดเลือกทั้งผู้ที่มีอำนาจกำหนดนโยบายและกำกับดูแล ผู้ปฏิบัติ รวมถึงผู้ได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นายกเทศมนตรี 1 ท่าน กองสาธารณสุขเทศบาลนครสงขลา 2 ท่าน เทศกิจ 2 ท่าน สาธารณสุขจังหวัดสงขลา 2 ท่าน ผู้ประกอบการค้าขายริมทาง 2 ท่าน เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร 2 ท่าน รวมถึงประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้พื้นที่สาธารณะ 2 ท่าน รวม 13 ท่าน และ 2) การบันทึกข้อมูลและหลักฐานโดยข้อมูลทั้งหมดถูกบันทึกเสียง ถอดความ และจัดหมวดหมู่ตั้งแต่ขั้นตอนต้นตามประเด็นวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) การกำหนดพื้นที่ 2) มาตรฐานสุขาภิบาล และ 3) กลไกบังคับใช้และบทลงโทษ

เพื่อป้องกันความสับสนหรือการตกหล่นของข้อมูลในขั้นวิเคราะห์ ก่อนจะถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งงานวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติและดำเนินการตามหลักการที่กำหนดโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของมหาวิทยาลัยทักษิณ รหัสโครงการวิจัย 256/67 หนังสือรับรองเลขที่ COA No. TSU 2024 249 REC No. 0574

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการแยกหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย 3 ด้าน คือ 1) การกำหนดพื้นที่ผ่อนผัน 2) มาตรฐานสุขาภิบาลอาหาร และ 3) ประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายและบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน จากนั้นจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลากับมาตรการทางกฎหมายของสาธารณรัฐสิงคโปร์ซึ่งถือเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในความสำเร็จของมาตรการระดับนานาชาติจากการขึ้นทะเบียน Hawker Culture เป็นมรดกโลกโดย UNESCO จากนั้น

5. สังเคราะห์ข้อเสนอแนะ ที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติโดยการจัดทำร่างปรับปรุงเทศบัญญัตินครสงขลาเรื่องควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะให้เหมาะสมตามบริบทของท้องถิ่น

จากนั้นผู้วิจัยได้นำร่างเทศบัญญัติดังกล่าวเสนอต่อผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาทบทวนและให้ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติอีกครั้งก่อนปรับปรุงเป็นร่างฉบับสมบูรณ์ โดยการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงาน (Practitioner Hearing) ด้วยการจัดการสนทนากลุ่มย่อยกับเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการที่มีประสบการณ์จากหลายหน่วยงาน ได้แก่ รองนายกเทศมนตรี 1 ท่าน เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขเทศบาลนครสงขลา 2 ท่าน เทศกิจ 2 ท่าน สาธารณสุขจังหวัดสงขลา 2 ท่าน ผู้ประกอบการค้าขายริมทาง 2 ท่าน เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร 2 ท่าน รวมถึงประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้พื้นที่สาธารณะ 2 ท่าน รวม 13 ท่าน โดยข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติและผู้ได้รับผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายได้ถูกนำไปประกอบการปรับปรุงร่างเทศบัญญัติดังกล่าวเพื่อให้สามารถใช้บังคับได้จริงในบริบทของพื้นที่

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเอกสารทางกฎหมาย งานวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเขตเทศบาลนครสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด และกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ พบว่า การควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลาตั้งอยู่บนฐานของหลักอำนาจตำรวจของรัฐ (Police Power) ซึ่งให้อำนาจฝ่ายปกครองจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพเพื่อคุ้มครองสาธารณสุข ความปลอดภัย และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมือง ภายใต้หลักการกระจายอำนาจและความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Autonomy) ทั้งนี้ การบังคับใช้กฎหมายต้องดำเนินไปภายใต้หลักความเสมอภาคและหลักสัดส่วน และในกรณีที่มีการกำหนดโทษปรับตามกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ ย่อมมีลักษณะเป็นความผิดเชิงกำกับ (Regulatory Offence) ในทางอาญา ซึ่งเทศบาลนครสงขลาอาศัยกฎหมายหลายฉบับร่วมกัน โดยพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 กำหนดให้ผู้จำหน่ายอาหารในที่สาธารณะต้องได้รับใบอนุญาตและปฏิบัติตามหลักสุขลักษณะ (มาตรา 41 - 43) ขณะที่พระราชบัญญัติ

ควบคุมอาหาร พ.ศ. 2522 ให้อำนาจเจ้าพนักงานท้องถิ่นตรวจสอบความปลอดภัยของอาหาร (มาตรา 43) ส่วนพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 วางหลักห้ามตั้งวางแผงหรือสิ่งของบนทางเท้าและถนนอันก่อให้เกิดการกีดขวางการสัญจร (มาตรา 109, 114 และ 115) และพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 กำหนดห้ามประกอบอาหารหรือจำหน่ายสินค้าบนถนน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตให้เป็นจุดผ่อนผัน (มาตรา 20) ทั้งนี้พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2469 ให้อำนาจเทศบาลควบคุมตลาด สุขลักษณะร้านอาหาร และตราเทศบัญญัติเพื่อจัดระเบียบพื้นที่ค้า (มาตรา 54, 56, 57 และ 60) ส่งผลให้เทศบาลนครสงขลาสามารถออกเทศบัญญัติเรื่องควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2556 รวมถึงใช้เครื่องมือจากแผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลนครสงขลา (พ.ศ. 2566 - 2570) ในการสนับสนุนการจัดการพื้นที่ค้า อย่างไรก็ดี โครงสร้างกฎหมายที่กระจัดกระจายยังทำให้การบังคับใช้ต้องพึ่งพาดุลพินิจฝ่ายปกครองเป็นสำคัญ ซึ่งจำต้องอยู่ภายใต้หลักความเสมอภาคและสามารถตรวจสอบได้ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการรับรู้ว่ากฎหมายมีอยู่เพียงพอ แต่ “ขั้นตอนและอำนาจซึ่งกระจายหลายหน่วย ทำให้การดำเนินการล่าช้า” โดยเฉพาะกรณีการเปรียบเทียบปรับที่ต้องส่งเรื่องไปยังหน่วยงานระดับจังหวัด จึงสรุปได้ว่า ปัญหาเชิงโครงสร้างมิได้เกิดจากการ “ไม่มีตัวบทกฎหมาย” แต่เกิดจาก “กลไกการบังคับใช้กฎหมายโดยไม่มีกลไกประสานงานอย่างเป็นเอกภาพ”

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลา พบปัญหาหลัก 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ปัญหาการกำหนดและบริหารจัดการจุดผ่อนผันซึ่งเป็นปัญหาสาธารณะที่ซับซ้อน (Complex Public Problem) เนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายมิติพร้อมกัน ทั้งมิติด้านสาธารณสุข การจราจร การใช้พื้นที่สาธารณะ เศรษฐกิจฐานราก และสิทธิของผู้ประกอบการรายย่อยซึ่งการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนเช่นนี้จึงไม่อาจดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงลำพังได้ เพราะแต่ละมิติจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เฉพาะด้านที่ท้องถิ่นอาจไม่มีอยู่ในองค์กร ด้วยเหตุนี้การกำหนดจุดผ่อนผันจึงต้องอาศัย ความร่วมมือของหลายภาคส่วนที่มีความรู้แตกต่างกัน เข้ามา ร่วมออกแบบ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ในลักษณะของ Collaborative Governance ซึ่งจากการสัมภาษณ์กรณีตลาดนัดสวนตูน จังหวัดสงขลา ผู้ค้าบางรายไม่ยินยอมย้ายพื้นที่เนื่องจากกังวลว่ารายได้จะลดลง โดยระบุว่า “ย้ายไปแล้วคนเดินน้อยลง ขายได้ไม่เท่าเดิม” ทำให้เทศบาลต้องเจรจาหลายครั้งและปรับเงื่อนไขบางประการก่อนเกิดข้อยุติ กรณีนี้สะท้อนความตึงเครียดระหว่างการจัดระเบียบพื้นที่กับการยังชีพของผู้ค้ารายย่อยอย่างชัดเจน การกำหนดจุดผ่อนผันจึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับ Partnership ที่ประชาชนและผู้ค้าร่วมวางแผนและร่วมตัดสินใจในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อรายได้และคุณภาพชีวิตของตนเอง การมีส่วนร่วมลักษณะนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการร่วมออกแบบนโยบาย (Co-design) ซึ่งพิจารณาได้ว่าผู้ค้า คือ ผู้ถือครององค์ความรู้เชิงพื้นที่และพฤติกรรมผู้บริโภคที่รัฐไม่มี จึงต้องเข้ามามีบทบาทในการออกแบบรูปแบบพื้นที่ผ่อนผัน มาตรการสุขาภิบาล และเงื่อนไขการจัดระเบียบต่าง ๆ การผสานความรู้ของรัฐและผู้ค้าในกระบวนการร่วมออกแบบช่วยลดความขัดแย้งเกี่ยวกับความกังวลเรื่องกำไรลดลง และทำให้นโยบายจุดผ่อนผันมีความยั่งยืนและได้รับการยอมรับมากขึ้น นำไปสู่ข้อเสนอแนะในการตั้ง “คณะกรรมการกำหนดพื้นที่ผ่อนผัน” ซึ่งคณะกรรมการกำหนดพื้นที่ผ่อนผันเป็นกลไกที่รวมตัวแทนภาครัฐ ภาคประชาชน และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันคัดเลือกพื้นที่และกำหนด

กฎเกณฑ์สำหรับจุดผ่อนผัน สรุปได้ว่า การกำหนดจุดผ่อนผันเป็นปัญหาที่มีมิติทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กับมิติทางกฎหมาย ทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายมีความซับซ้อน ประการที่สอง ปัญหาการบังคับใช้มาตรการทางสาธารณสุข ซึ่งเทศบาลประสบข้อจำกัดด้านจำนวนบุคลากรที่ทำให้การตรวจสอบกระทำได้อย่างไม่ทั่วถึง และการทำงานอย่างแยกส่วนระหว่างเทศบาลกับหน่วยงานสาธารณสุข ซึ่งในเชิงทฤษฎีควรใช้รูปแบบการบริหารภาครัฐที่เน้นความร่วมมือของหลายหน่วยงาน โดยฝ่ายสุขาภิบาลมีเจ้าหน้าที่ประจำเพียง 5 คน ต้องรับผิดชอบพื้นที่ทั้ง 19 เขตบริการ ทำให้การตรวจสอบรายย่อยทำได้ไม่ทั่วถึง และปฏิบัติงานหลายหน้าที่พร้อมกัน ทั้งตรวจสุขลักษณะร้านค้า ออกใบอนุญาต ตรวจสอบเรื่องร้องเรียน ทำให้การตรวจสุขลักษณะร้านค้าไม่ครอบคลุม นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์จากหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดสะท้อนว่า แม้จะสุ่มตรวจพบความเสี่ยง แต่ไม่มีอำนาจลงโทษโดยตรง ต้องส่งต่อเทศบาลดำเนินการ ขาดระบบฐานข้อมูลผู้ค้าแบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข ส่งผลให้การกำกับดูแลมีความซ้ำซ้อนและไม่เป็นเอกภาพ สรุปได้ว่า ข้อจำกัดด้านบุคลากรและการประสานงานทำให้มาตรฐานสุขาภิบาลไม่สม่ำเสมอ และประการที่สาม ปัญหาการบังคับโทษตามกฎหมาย แม้จะมีกฎหมายให้อำนาจลงโทษปรับโดยการบังคับใช้กฎหมายต่อผู้ค้าในเขตเทศบาลนครสงขลาในปัจจุบันนั้นอาศัยทั้งมาตรการตักเตือนและโทษปรับทางอาญาตามพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 74 อันกำหนดโทษปรับรวมถึงปรับรายวัน สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบการลงโทษที่พึ่งพามาตรการอาญาเป็นหลัก ซึ่งการลงโทษอยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีตอบแทน ที่เน้นความได้สัดส่วนระหว่างโทษกับลักษณะความผิดและพฤติการณ์ของผู้กระทำ แต่ในทางปฏิบัติผู้ให้สัมภาษณ์จากฝ่ายเทศกิจได้มีการสะท้อนว่า “ถ้าปรับทันทีจะกระทบคนหาเช้ากินค่ำ จึงมักให้โอกาสก่อน” ประกอบกับอำนาจเปรียบเทียบปรับอยู่ที่หน่วยงานระดับจังหวัด ทำให้ขั้นตอนล่าช้า และผู้ค้าบางรายรับรู้ว่า “ฝ่าฝืนแล้วไม่เกิดผลทันที” ซึ่งลดประสิทธิภาพของมาตรการควบคุมในทางปฏิบัติจึงใช้มาตรการตักเตือนและประนีประนอมมากกว่าการลงโทษอย่างเด็ดขาด เนื่องจากผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย โดยการกำหนดโทษปรับในอัตราเดียวกันได้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงถดถอยต่อผู้ค้ารายย่อยซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ ขณะที่ผู้ค้าทุนสูงได้รับผลกระทบในระดับจำกัด ส่งผลให้โครงสร้างการลงโทษขาดความเสมอภาคและละเมิดหลักสัดส่วนตามแนวคิดคลาสสิกของ ประกอบกับในมิติของทฤษฎีการลงโทษเพื่อยับยั้ง แม้โทษปรับมีวัตถุประสงค์สร้างความเกรงกลัว แต่ในทางปฏิบัติรายได้จากพื้นที่ค้า บางรายกลับมีมูลค่าสูงกว่าต้นทุนจากการถูกลงโทษ ทำให้ผู้ค้าบางส่วนตีความโทษปรับเป็นเพียงต้นทุนเชิงพาณิชย์ที่คุ้มค่าจึงไม่เกรงกลัว อีกทั้งการบังคับใช้ที่ไม่สม่ำเสมอได้ลดทอนพลังเชิงยับยั้งของกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์อาชญากรรมที่ชี้ว่าผู้กระทำจะตัดสินใจโดยเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์ที่คาดหมายกับต้นทุนจากการลงโทษ นอกจากนี้ การกำหนดค่าปรับในระดับสูงภายใต้ระบบบังคับใช้ที่ขาดความแน่นอนยังเพิ่มความเสี่ยงต่อพฤติกรรมแสวงหาประโยชน์และการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ ขณะเดียวกัน แม้มาตรการตักเตือนจะสอดคล้องกับหลัก minimum intervention และแนวนโยบายอาญาเชิงป้องกัน แต่ผลการศึกษาพบว่า ในบริบทเทศบาลนครสงขลามาตรการดังกล่าวมีความเข้มต่ำเกินไป ในขณะที่โทษปรับมีลักษณะไม่เป็นสัดส่วนและกระบวนการดำเนินคดีมีความล่าช้า อีกทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่อาจปรับเปลี่ยนโครงสร้างโทษทางอาญาซึ่งกำหนดไว้ในระดับพระราชบัญญัติได้โดยตรง สภาพปัญหาดังกล่าวสะท้อนช่องว่างเชิงสถาบันระหว่างเครื่องมือทางกฎหมายที่มีอยู่กับพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนากลไกโทษทางปกครอง

(Administrative Sanctions) ในระดับเทศบัญญัติ โดยใช้แนวคิด responsive regulation เพื่อออกแบบลำดับขั้นของมาตรการตั้งแต่การตักเตือน การกำหนดเงื่อนไข การพักใช้หรือเพิกถอนสิทธิ ควบคู่กับการจัดทำฐานข้อมูลและระบบแต้มความประพฤติของผู้ค้า รวมทั้งการใช้สัญลักษณ์รับรองมาตรฐานเป็นแรงจูงใจเชิงบวก ซึ่งสามารถเพิกถอนได้ในกรณีฝ่าฝืน ทั้งนี้เพื่อปรับสมดุลระหว่างประสิทธิภาพเชิงกำกับดูแลกับความเป็นธรรมเชิงสัดส่วน ลดการพึ่งพาโทษทางอาญา และเสริมสร้างความชอบธรรมของฝ่ายปกครองในการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า ระบบโทษปัจจุบันมีความเข้มต่ำในทางปฏิบัติ และไม่สร้างแรงจูงใจเชิงยับยั้งอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในทางกลับกันการบังคับโทษที่รุนแรงจนเกินไปจะก่อให้เกิดผลกระทบเชิงถดถอยต่อผู้ค้ารายย่อยซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และการทุจริตของเจ้าพนักงานจึงควรพิจารณาระบบโทษทางปกครอง ระบบแต้มความประพฤติ และมาตรการจูงใจให้ปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะกับการดำรงชีพของผู้ค้ารายย่อย

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของเทศบาลนครสงขลากับกรณีศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์ พบว่า ใน 3 ประเด็นที่ได้ทำการเปรียบเทียบ กล่าวคือ ประการแรกด้านการกำหนดพื้นที่ค้า สาธารณรัฐสิงคโปร์มีกฎหมายหลัก คือ Environmental Public Health Act (EPHA) มาตรา 33 - 34 ห้ามจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะโดยไม่ได้รับอนุญาต และกำหนดให้ผู้ค้าทั้งหมดอยู่ใน Hawker Centres ตามหลักการวางผังเมือง อย่างไรก็ดี งานวิจัยมิได้เสนอให้สงขลานำรูปแบบการรวมศูนย์แบบสิงคโปร์มาใช้ทั้งหมด หากแต่ชี้ให้เห็นว่ากลไกการกำหนดพื้นที่ที่ชัดเจนและมีศูนย์กลางการตัดสินใจที่เป็นระบบ เป็นองค์ประกอบที่สามารถปรับใช้กับบริบทท้องถิ่นได้จริงประการที่สองด้านสาธารณสุข ในสาธารณรัฐสิงคโปร์เมื่อผู้ค้ารวมตัวอยู่ใน Hawker Centres จึงง่ายต่อการตรวจสอบอย่างทั่วถึง พร้อมระบบ Food Hygiene Grade การให้เกรดความสะอาดของร้านอาหาร A - D และระบบตัดคะแนน ซึ่งอาจนำไปสู่การพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาต ส่งผลให้มาตรฐานความสะอาดอยู่ในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง ส่วนสงขลามีข้อบัญญัติท้องถิ่นกำหนดเงื่อนไขสุขลักษณะ การอบรมและการต่ออายุใบอนุญาต แต่การบังคับใช้ยังขึ้นกับจำนวนเจ้าหน้าที่และความกระจัดกระจายของผู้ค้า ทำให้มาตรฐานไม่สม่ำเสมอ ผลการเปรียบเทียบชี้ว่า กลไก “การให้คะแนนและเชื่อมโยงกับผลทางใบอนุญาต” เป็นแนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนโครงสร้างพื้นที่ทั้งหมด ประการสุดท้ายด้านบทลงโทษ สิงคโปร์กำหนดโทษรุนแรงต่อการค้าขายโดยไม่มีใบอนุญาต โดยมีโทษปรับสูงสุด 5,000 - 10,000 ดอลลาร์สิงคโปร์หรือจำคุกตาม EPHA มาตรา 41A ผลการวิจัยจึงมิได้เสนอให้เพิ่มความรุนแรงของโทษทางอาญา หากแต่เสนอให้พัฒนากลไกโทษทางปกครองแบบลำดับขั้นที่ชัดเจน สรุปได้ว่า กลไกเชิงระบบในการให้เกรดความสะอาดของร้านอาหาร การบังคับให้ร้านอาหารต้องแสดงเกรดที่ได้เป็นการสร้างแรงจูงใจในเชิงบวกให้ปฏิบัติตามกฎหมาย และความแน่นอนของการบังคับใช้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การกำกับดูแลมีประสิทธิภาพ

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะของเทศบาลนครสงขลา ผลการวิจัยเสนอให้พัฒนาเทศบัญญัติให้มีการจัดตั้งกลไกคณะกรรมการกำหนดพื้นที่ผ่อนผันและคณะกรรมการส่งเสริมสุขาภิบาลร้านอาหารริมทางเพื่อบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งพัฒนาโทษทางปกครองควบคู่กับแรงจูงใจเชิงบวก ระบบฐานข้อมูลและระบบแต้มความประพฤติของผู้ค้า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย ลดการพึ่งพาโทษอาญา และสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะกับสิทธิในการประกอบอาชีพของผู้ค้ารายย่อย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า แม้เทศบาลนครสงขลาจะมีฐานอำนาจตามกฎหมายครบถ้วนทั้งในระดับพระราชบัญญัติและเทศบัญญัติ แต่ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะมิได้มีรากฐานจากความบกพร่องของตัวบทกฎหมาย หากเกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้างของการบังคับใช้และการประสานงานระหว่างหน่วยงานมากกว่า กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปัญหาอยู่ที่ “กลไกการกำกับดูแล” มากกว่าที่ “กรอบอำนาจตามกฎหมาย”

ในมิติของการกำหนดจุดผ่อนผัน ผลการศึกษาในกรณีตลาดนัดสวนตูนชี้ให้เห็นว่า การจัดระเบียบพื้นที่มิใช่เพียงการใช้ดุลพินิจเชิงปกครอง แต่เป็นการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้ค้ารายย่อยโดยตรง การที่ผู้ค้าบางรายปฏิเสธการย้ายพื้นที่เนื่องจากกังวลต่อจำนวนลูกค้าและรายได้ สะท้อนว่าการกำหนดพื้นที่ค้าเป็นปัญหาสาธารณะที่มีลักษณะซับซ้อน (Complex Public Problem) ซึ่งเกี่ยวข้องทั้งมิติทางกฎหมาย เศรษฐกิจ และสังคม ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการปกครองแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) (นิติพัฒน์ ซื่อดี, 2563) ที่เสนอว่าปัญหาสาธารณะเชิงพื้นที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการตัดสินใจฝ่ายเดียวของรัฐ หากต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและการร่วมออกแบบนโยบาย (co-design) ระหว่างรัฐกับผู้มีส่วนได้เสีย (Bovaird, T., 2007) ดังนั้น กรณีสงขลาจึงมิได้เพียงยืนยันความสำคัญของหลักการมีส่วนร่วม แต่ชี้ให้เห็นในเชิงประจักษ์ว่าหากกระบวนการกำหนดจุดผ่อนผันขาดการบูรณาการข้อมูลเชิงพื้นที่และพฤติกรรมผู้บริโภค นโยบายย่อมเผชิญแรงต้านและความไม่ยั่งยืนในทางปฏิบัติ

ในมิติด้านสาธารณสุข ผลการวิจัยพบว่า ข้อจำกัดด้านบุคลากรและการประสานงานระหว่างเทศบาลกับหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดทำให้การกำกับดูแลมีลักษณะกระจัดกระจาย แม้จะมีกฎหมายกำหนดหน้าที่ชัดเจนก็ตาม สถานการณ์ที่เจ้าหน้าที่สุขาภิบาลเพียง 5 คนต้องดูแลพื้นที่ 19 เขตบริการ และบริเวณถนนราชอุทิศ 1 มีผู้ค้ากว่า 100 ราย สะท้อนความไม่สมดุลระหว่างภารกิจและทรัพยากร ปรากฏการณ์ดังกล่าวสนับสนุนข้อค้นพบในวรรณกรรมการบริหารภาครัฐที่ชี้ว่า ความมีประสิทธิภาพของการกำกับดูแลมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนบทบัญญัติกฎหมาย แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบูรณาการทรัพยากรและสร้างกลไกความรับผิดร่วมกันระหว่างหน่วยงาน จึงกล่าวได้ว่า ปัญหาดังกล่าวไม่ใช่ “ขาดมาตรฐานทางกฎหมาย” หากเป็น “ขาดโครงสร้างความร่วมมือเชิงสถาบัน” ที่จะทำให้มาตรฐานดังกล่าวถูกนำไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

สำหรับมิติของการบังคับโทษ ผลการศึกษาชี้ว่าการใช้โทษปรับตามพระราชบัญญัติในลักษณะเดียวกันกับผู้ค้าทุกรายตามดุลพินิจของเจ้าพนักงาน ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงถดถอยต่อผู้ค้ารายย่อยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความได้สัดส่วนของการลงโทษ (Andrew, V. H., 1993) ที่เสนอว่าโทษต้องมีความเหมาะสมกับลักษณะและบริบทของความผิด (Beccaria, C., 1986) นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติการบังคับใช้ที่ไม่สม่ำเสมอและขั้นตอนเปรียบเทียบปรับที่ล่าช้า ทำให้โทษปรับไม่สามารถสร้างผลเชิงยับยั้งได้อย่างแท้จริง ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์อาชญากรรม Bentham, J. ที่เห็นว่าผู้กระทำจะประเมินความเสี่ยงจาก “ความแน่นอนของการถูกลงโทษ” มากกว่าความรุนแรงของโทษ (Bentham, J., 1996) Becker, G. S. จึงอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาในบริบทเทศบาลนครสงขลา ไม่ใช่ความร้ายแรงของโทษทางอาญา แต่เป็นความไม่แน่นอนและความไม่ต่อเนื่องของการบังคับใช้ ซึ่งลดทอนพลังเชิงกำกับของกฎหมาย (Becker, G. S., 1968)

เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐสิงคโปร์ ความแตกต่างสำคัญมิได้อยู่ที่ระดับความรุนแรงของโทษ หากอยู่ที่ความเป็นระบบของกลไกกำกับดูแล สิงคโปร์ใช้ระบบการให้คะแนนสุขาภิบาล (Food Hygiene Grade) เชื่อมโยงกับผลทางใบอนุญาตและมาตรการลงโทษและควบคุมสุขาภิบาลอาหารแบบลำดับขั้น ส่งผลให้การกำกับดูแลมีความแน่นอนและโปร่งใส อย่างไรก็ดี การนำรูปแบบ Hawker Centers มาใช้โดยตรงอาจไม่สอดคล้องกับบริบทเมืองเก่าของสงขลา ซึ่งมีลักษณะการค้ากระจายตัวและมีมิติทางวัฒนธรรมสูง ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสนับสนุนแนวคิดการกำกับดูแลแบบ responsive regulation ซึ่งเสนอให้รัฐใช้มาตรการเชิงปกครองแบบลำดับขั้น เริ่มจากการตักเตือน การกำหนดเงื่อนไข การพักใช้สิทธิ ไปจนถึงการเพิกถอนใบอนุญาต แทนการพึ่งพาโทษอาญาเป็นหลัก แนวทางดังกล่าวสามารถรักษาความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพการกำกับดูแลกับความเป็นธรรมเชิงสัดส่วนในบริบทที่ผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย

โดยสรุป อภิปรายผลของงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ความท้าทายของเทศบาลนครสงขลาในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ คือ ปัญหาเชิงสถาบันเกี่ยวกับการบูรณาการ การออกแบบกลไกกำกับดูแล และความแน่นอนของการบังคับใช้ การพัฒนาเครื่องมือทางปกครองที่มีความโปร่งใส เป็นลำดับขั้น และเชื่อมโยงกับแรงจูงใจเชิงบวก จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมกว่าการเพิ่มความรุนแรงของโทษทางอาญา

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้พัฒนา “กฎหมายระดับเทศบัญญัติแบบบูรณาการเพื่อการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ”โดยเป็นส่วนที่เทศบัญญัติฉบับปัจจุบันไม่มีบัญญัติไว้ ในลักษณะโครงสร้างเชิงระบบที่เชื่อมโยงกลไกต่าง ๆ เป็นวงจรกำกับดูแล โดยประกอบด้วย 4 ชั้น ได้แก่ 1) กลไกกำหนดพื้นที่ ผ่านคณะกรรมการกำหนดพื้นที่ผ่อนผัน เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล รับฟังความเห็น และควบคุมดุลพินิจอย่างโปร่งใส 2) กลไกมาตรฐานสุขาภิบาล ผ่านคณะกรรมการส่งเสริมสุขาภิบาลร้านอาหารริมทาง พร้อมระบบประเมินแบบให้คะแนนที่เชื่อมโยงกับใบอนุญาต 3) กลไกโทษทางปกครองแบบลำดับขั้น ตั้งแต่ตักเตือนจนถึงเพิกถอนใบอนุญาต ควบคู่ระบบแต้มความประพฤติเพื่อสร้างความแน่นอนในการบังคับใช้ และ 4) กลไกแรงจูงใจเชิงบวก เช่น การให้เกรดและสัญลักษณ์รับรองมาตรฐาน กลไกทั้งสี่ทำงานเชื่อมโยงกันตั้งแต่การกำหนดพื้นที่ การประเมินมาตรฐาน การบังคับใช้ และการทบทวนอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นโมเดลเชิงโครงสร้างระดับเทศบัญญัติ

ภาพที่ 1 มาตรการในการควบคุมการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสารธารณะ

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาซึ่งครอบคลุม 1) กรอบกฎหมายและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง 2) สภาพปัญหาในการบังคับใช้ในพื้นที่เทศบาลนครสงขลา 3) การเปรียบเทียบกับกรณีสาธารณรัฐสิงคโปร์ และ 4) แนวทางปรับปรุงเชิงกฎหมายระดับเทศบัญญัติ พบข้อสรุปสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบว่า ปัญหาหลักมิได้เกิดจากการไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมาย หากแต่เกิดจากการที่กลไกการบังคับใช้กฎหมายและการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ถูกออกแบบให้ทำงานเป็นระบบเดียวกัน ส่งผลให้การกำหนดพื้นที่ผ่อนผัน การควบคุมสุขาภิบาล และการบังคับใช้มาตรการลงโทษดำเนินไปอย่างไม่สม่ำเสมอและขาดความแน่นอนเชิงสถาบัน ในมิติการกำหนดพื้นที่ผ่อนผัน การใช้ดุลพินิจของฝ่ายปกครองยังเผชิญแรงกดดันจากผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่าย ทำให้กระบวนการล่าช้าและเกิดความขัดแย้งในชุมชน ขณะที่ในมิติสุขาภิบาล พบการขาดกลไกบูรณาการข้อมูลและบุคลากรระหว่างเทศบาลกับหน่วยงานสาธารณสุข ส่งผลให้มาตรฐานการตรวจสอบไม่ต่อเนื่อง และในมิติการบังคับใช้โทษ ระบบที่พึ่งพาการตักเตือนและโทษปรับเป็นหลักยังไม่สามารถสร้างแรงจูงใจหรือแรงยับยั้งที่เหมาะสมกับบริบทผู้ค้ารายได้น้อยในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ซึ่งจากข้อค้นพบดังกล่าว งานวิจัยจึงเสนอให้ปรับปรุงเทศบัญญัติในลักษณะ “โครงสร้างเชิงระบบ” โดยเชื่อมโยงกลไกการกำหนดพื้นที่ สุขาภิบาล และการบังคับใช้ให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นวงจรเดียว แทนการแก้ไขเฉพาะประเด็นแบบแยกส่วน 1) ข้อเสนอปรับปรุงในระดับเทศบัญญัติ ประการแรก ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติจัดตั้ง

“คณะกรรมการกำหนดพื้นที่ผ่อนผัน” เป็นกลไกถาวรที่มีสถานะตามกฎหมาย มิใช่เพียงคณะทำงานเชิงบริหารภายใน โดยกำหนดองค์ประกอบให้สะท้อนความหลากหลายของผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งฝ่ายปกครอง สมาชิกสภาเทศบาล ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สาธารณสุขจังหวัด ตำรวจจราจร นักผังเมือง ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตลอดจนผู้แทนภาคประชาชนและผู้แทนผู้ค้า ทั้งนี้ ควรกำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน ได้แก่ การเสนอพื้นที่ผ่อนผันใหม่หรือปรับปรุงพื้นที่เดิม การกำหนดระยะเวลาผ่อนผันไม่เกินสามปี พร้อมระบุวันเวลา และเงื่อนไขอย่างชัดแจ้ง รวมทั้งจัดทำแผนผังแนบท้ายประกาศเทศบาล และกำหนดหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบด้านจราจร สุขาภิบาล และสิ่งแวดล้อม การบัญญัติกลไกดังกล่าวในระดับเทศบัญญัติจะช่วยควบคุมการใช้ดุลพินิจของเจ้าพนักงานท้องถิ่นให้อยู่ภายใต้กรอบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับหลักนิติรัฐ ซึ่งเหตุผลเชิงปฏิบัติของข้อเสนอนี้ คือ การมีเวทีหารืออย่างเป็นทางการจะช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน ลดการเจรจาเฉพาะรายซ้ำซ้อน และสร้างหลักเกณฑ์กลางที่สามารถอธิบายและตรวจสอบได้ ประการที่สอง ควรจัดตั้ง “คณะกรรมการส่งเสริมสุขาภิบาลและคุ้มครองผู้บริโภคร้านอาหารริมทาง” ทำหน้าที่เป็นกลไกบูรณาการระหว่างเทศบาลกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บทบัญญัติควรกำหนดให้คณะกรรมการมีอำนาจในการจัดทำและบริหารฐานข้อมูลผู้ค้าร่วมกัน รับและพิจารณาเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับสุขาภิบาลหรือผลกระทบต่อชุมชน พร้อมเสนอหรือสั่งมาตรการแก้ไขเบื้องต้น ตลอดจนพัฒนาระบบประเมินสุขาภิบาลแบบให้คะแนน และกำหนดเกณฑ์การออก “ตราสัญลักษณ์รับรองมาตรฐานเทศบาลนครสงขลา” โดยเชื่อมโยงผลการประเมินกับสถานะใบอนุญาต ทั้งนี้ การกำหนดให้มาตรฐานสุขาภิบาลมีผลทางกฎหมายอย่างชัดเจน จะช่วยแปลงข้อกำหนดเชิงหลักการให้เป็นกลไกกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ แนวทางนี้มีความเป็นไปได้สูงในทางปฏิบัติ เพราะไม่ต้องใช้งบประมาณก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานใหม่ แต่ใช้กลไกการประเมิน การเปิดเผยข้อมูล และแรงจูงใจเชิงชื่อเสียงในการยกระดับมาตรฐานการตรวจสอบ ประการที่สาม ในมิติของการบังคับใช้กฎหมาย ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยมาตรการทางปกครองแบบลำดับขั้น ควบคู่กับบทกำหนดโทษตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 โดยกำหนดลำดับขั้นของการดำเนินการตั้งแต่หนังสือตักเตือน การกำหนดระยะเวลาแก้ไข คำสั่งให้ปรับปรุง การเพิกถอนตราสัญลักษณ์รับรอง การพักใช้ใบอนุญาตชั่วคราว จนถึงการเพิกถอนใบอนุญาตในกรณีฝ่าฝืนร้ายแรงหรือซ้ำซาก ทั้งนี้ ควรกำหนดให้คำสั่งทางปกครองทุกกรณีต้องทำเป็นหนังสือ ระบุเหตุผล และแจ้งสิทธิอุทธรณ์ตามกฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการและสร้างความเป็นธรรมในการบังคับใช้ แนวทางดังกล่าวมีลักษณะเป็นการกำกับดูแลแบบลำดับขั้น (Responsive Regulation) ที่ใช้ระดับความเข้มของมาตรการให้สอดคล้องกับพฤติการณ์ของผู้ฝ่าฝืน แทนการพึ่งพาโทษปรับทางอาญาเป็นกลไกหลัก ซึ่งเหมาะสมกับบริบทของผู้ค้ารายย่อยและช่วยเพิ่มความแน่นอนในการบังคับใช้ในระดับท้องถิ่น แนวทางนี้ช่วยให้การบังคับใช้มีความรวดเร็ว ชัดเจน และเป็นธรรมมากขึ้น โดยไม่เพิ่มภาระโทษทางอาญาแก่ผู้ค้ารายย่อย แต่ยังคงรักษาประสิทธิภาพการกำกับดูแล และ 2) ข้อเสนอปรับปรุงในระดับกฎหมายพระราชบัญญัติและกฎหมายลำดับรองสำหรับงานวิจัยชิ้นต่อไปนอกจากการปรับปรุงเทศบัญญัติแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรพิจารณาปรับปรุงกฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องในระยะยาว ดังนี้ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจกำหนด “มาตรการทางปกครองเฉพาะด้าน” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงรับรองระบบคะแนนหรือมาตรการจูงใจเชิงบวกเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในการกำกับดูแล พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

พ.ศ. 2535 ควรพิจารณาปรับกลไกการเปรียบเทียบปรับให้เทศบาลสามารถดำเนินการได้รวดเร็วขึ้น โดยลดขั้นตอนการส่งเรื่องหลายชั้น ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความล่าช้าในการบังคับใช้ กฎหมายลำดับรองหรือประกาศกระทรวงสาธารณสุข ควรจัดทำแนวทางกลางสำหรับระบบให้เกรดสุขาภิบาลอาหารระดับท้องถิ่น เพื่อให้เทศบาลสามารถนำไปปรับใช้ได้โดยไม่เกิดความแตกต่างของมาตรฐานอย่างมากระหว่างพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมาธิการการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำวุฒิสภา. (2564). ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างเสริมเศรษฐกิจฐานราก ชีวิต และชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

นฤมล นิราทร. (2566). แผงลอย: ความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองไทย. เรียกใช้เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://knowledgefarm.tsri.or.th/naruemon_interview/

นิติพัฒน์ ซื่อดี. (2563). การจัดการปกครองแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) กับการนำนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่: กรณีศึกษา คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. (2565). จากอดีตสู่ปัจจุบัน. เรียกใช้เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/2023/03/file/sbay4b8dzMD6D1bNJucMc2DL0nQWhVhaylYPzBDr.pdf

สุจิตรา สามัคคีธรรม. (2560). พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของหาบเร่แผงลอย: กรณีศึกษาเขตบางเขน. วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, 35(3), 158-170.

Andrew, V. H. (1993). Censure and sanctions. Oxford: Oxford University Press.

Beccaria, C. (1986). On crimes and punishments. Indianapolis: Hackett.

Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: An economic approach. Journal of Political Economy, 76(2), 169-217.

Bentham, J. (1996). The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation. Oxford: Clarendon Press.

Bovaird, T. (2007). Beyond engagement and participation: User and community co-production of public services. Public Administration Review, 67(5), 846-860.

บทความวิจัย

การทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช*

TEAMWORK AND ORGANIZATIONAL CULTURE AFFECTING EMPLOYEE WORK MOTIVATION IN PRIVATE COMPANIES IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

วิกานดา คชาทอง, เจษฎา นกน้อย*

Wikanda Kachatong, Chetsada Noknoi*

คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: chetsada@tsu.ac.th

*Tel: 098-486-2483

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการทำงานเป็นทีมที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามออนไลน์ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ พนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 385 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยของการทำงานเป็นทีมมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีอยู่ 3 ด้าน คือ ด้านผู้นำทีม ด้านสมาชิกในทีม และด้านการจัดการทีม และ 2) ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ และด้านวัฒนธรรมแบบราชการ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (R) เท่ากับ 0.79 แบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนร่วมของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชนได้ (R^2) เท่ากับ 0.78 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการภายในองค์การ โดยเฉพาะการส่งเสริมการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพควบคู่กับการพัฒนา วัฒนธรรมองค์การ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานให้สูงขึ้น สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ของบริษัทได้

คำสำคัญ: การทำงานเป็นทีม, วัฒนธรรมองค์การ, แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน, พนักงานบริษัทเอกชน

* Received 5 January 2026; Revised 11 February 2026; Accepted 18 February 2026

Abstract

This research article aimed 1) To examine the influence of teamwork on the work motivation of employees in private companies in Nakhon Si Thammarat Province, and 2) To investigate the influence of organizational culture on the work motivation of employees in private companies in Nakhon Si Thammarat Province. The research employed a quantitative research approach. Data were collected using an online questionnaire administered to a sample of 385 employees from private companies in Nakhon Si Thammarat Province, selected through convenience sampling. The statistical techniques used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. 1) The results revealed that teamwork factors had a statistically significant effect on employees' work motivation at the 0.05 level. Specifically, three dimensions of teamwork-team leadership, team members, and team management-were found to significantly influence employees' work motivation. 2) In addition, organizational culture factors were found to significantly affect employees' work motivation at the 0.05 level. Among the dimensions of organizational culture, achievement-oriented culture and bureaucratic culture were identified as significant predictors of employees' work motivation. The correlation coefficient among the independent variables (R) was 0.79. The model was able to explain the variance in employees' work motivation in private companies (R^2 = 0.78), and the results were statistically significant at the 0.05 level. The findings of this study highlight the importance of internal organizational management, particularly the promotion of effective teamwork alongside the development of organizational culture. These factors contribute to enhancing employees' work motivation and can be applied as guidelines for formulating corporate policies and strategies.

Keywords: Teamwork, Organizational Culture, Work Motivation, Private Company Employees

บทนำ

สถานการณ์เศรษฐกิจสังคม การเมืองและปัจจัยอื่น ๆ ในปัจจุบัน องค์การจำเป็นต้องมีการปรับตัวทั้งในด้านโครงสร้างกลยุทธ์ วัฒนธรรมองค์การ และวิธีการจัดการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดยั่งยืนขององค์การ หลายหน่วยงานต้องปรับเปลี่ยนระบบการปฏิบัติงานเพื่อให้องค์การสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้ แต่การที่องค์การจะสามารถบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่วางแผนไว้ได้นั้นมิได้อาศัยแค่เพียงเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย แต่ยังต้องรวมไปถึงพนักงานที่ดีเพื่อให้ได้มาซึ่งการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหากพนักงานสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะส่งผลลัพธ์ให้งานที่ได้รับมอบหมายหรือหน่วยงานที่อยู่ในความรับผิดชอบมีคุณภาพ ดังนั้น

พนักงานจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดขององค์การ การที่พนักงานจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้ประสิทธิผลขององค์การเพิ่มขึ้น เกิดจากการมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีและความพึงพอใจของพนักงานที่มีต่อการแก้ปัญหาและการตัดสินใจขององค์การ (นิตยา ขันสันเทียะ, 2561)

งานจะสำเร็จได้ไม่ใช่เกิดจากคนใดคนหนึ่ง ความสำคัญในการทำงานเป็นทีมส่งผลให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมของกลุ่มหรือทีมงาน มีการพบปะพูดคุยกัน มีการประสานความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน มีความสามัคคีกัน และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี มีความร่วมมือกันทำงานอย่างมีความสุข เพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจอันดีต่อกันมีความเป็นมิตรและความรักใคร่ชอบพอกัน ระหว่างบุคลากรโดยให้การสนับสนุนและมีน้ำใจในการอยู่ร่วมกันทำให้ไม่เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวในการทำงาน มีความรู้สึกเป็นมิตรที่ดีต่อกันและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ ตระหนักในความสำคัญของกันและกันแสดงออก ซึ่งการยอมรับการให้เกียรติกัน โดยใช้วิธีการอภิปราย และประเมินผลร่วมกันเพื่อบรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ลำเทียน เผ่าอาจ, 2559) สำหรับประสิทธิภาพในการทำงาน เกิดจากความพอใจและความสุขในการที่จะทำงานของพนักงาน กล่าวคือ หากพนักงานไม่มีความพึงพอใจและความสุขในการทำงาน อาจส่งผลให้ผลงานและการปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้คุณภาพของงานลดลงเกิดผลเสียต่อองค์กรทำให้งานเกิดความเสียหายและปัญหาทางวินัยได้อีกด้วย แต่ในทางตรงกันข้ามหากพนักงานความพึงพอใจในการทำงาน จะส่งผลให้งานนั้นมี ประสิทธิภาพ ดังนั้น ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการประกอบธุรกิจการที่องค์กรใดมี ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานสูงก็จะมีผลกำไรที่สูงตามไปด้วย ดังนั้น ผลการปฏิบัติงาน หรือการสร้างผลงานให้มีประสิทธิภาพ สร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า หรือบรรลุจุดมุ่งหมายตามเป้าหมายที่วางไว้ จะต้องพิจารณาจากคุณภาพของงาน ปริมาณงานที่เกิดขึ้นต้องเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือคาดหวังไว้ เวลาที่ในการดำเนินงานต้องอยู่ในหลักการและมาตรฐาน และค่าใช้จ่ายต้องมีวิธีการบริหารค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดปัจจัย เหล่านี้ก็จะทำให้องค์การนั้นประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (อัครเดช ไม้จันทร์, 2560) วัฒนธรรมองค์การเป็นอีกด้านที่ส่งผลต่อระดับความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์การ โดยทุกองค์การต้องการให้ธุรกิจเติบโตและได้เปรียบในการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในองค์การทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายให้สมบูรณ์ตามที่ต้องการ รวมถึงบุคลากรในองค์การที่มีคุณภาพถือเป็นของขวัญที่ล้ำค่าและสำคัญสามารถสร้างความได้เปรียบแก่องค์การได้ แต่ต้องอาศัยความเข้าใจของบุคลากรให้เข้ากับองค์การ เช่น ค่านิยมต่าง ๆ ภายใต้องค์การที่กำหนดไว้ เพื่อให้บุคลากรเกิดความผูกพันต่อองค์การ ค่านิยมนี้จึงแสดงออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรมองค์การ เรื่องวัฒนธรรมองค์การนั่นเปรียบเมือนสิ่งที่หลอมรวมองค์การให้เป็นหนึ่งเดียว และเกิดความร่วมมือกันระหว่างบุคลากรในองค์การวัฒนธรรมองค์การเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมให้เป็นไปตามแผนงานที่ได้วางไว้ วัฒนธรรมองค์การจึงส่งผลต่อระดับความสำเร็จ (เมทินี คงเจริญ, 2561)

บริบทของบริษัทเอกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะโครงสร้างองค์การและรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่หลากหลาย ทั้งภาคการค้า การบริการ และอุตสาหกรรม พนักงานจำเป็นต้องปฏิบัติงานภายใต้สภาพแวดล้อมการทำงานที่มีการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การทำงานเป็นทีมจึงมีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างบุคลากรให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมองค์การของบริษัทเอกชนยังเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน ค่านิยม และพฤติกรรมของพนักงาน

ซึ่งส่งผลต่อระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน หากองค์การสามารถส่งเสริมการทำงานเป็นทีมควบคู่กับการพัฒนาวัฒนธรรมองค์การที่เหมาะสม จะช่วยสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความร่วมมือ และแรงจูงใจในการทำงานของพนักงาน อันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์การในระยะยาว

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงได้เห็นถึงความสำคัญของการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การ จึงได้ทำการศึกษาปัจจัยของการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่และสามารถเก็บข้อมูลได้ง่ายตรงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์การเอกชนในการทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมองค์การได้ สามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขในองค์การ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยของการทำงานเป็นทีมที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อศึกษาปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยมีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ประชากร

ประชากร คือ พนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 385 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริโภคที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดและสามารถเข้าถึงได้ง่ายเป็นข้อมูลจากผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่ทราบจำนวนประชากร จากสูตรของ (Cochran, W. G., 1977); (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามออนไลน์โดยใช้ Google Form ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการในการวิจัยที่ได้กำหนดไว้โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากร ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับ เพศ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา อายุงานรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามประเมินค่า (Rating Scales) 5 ระดับ เกี่ยวกับการทำงานเป็นทีม จำนวน 10 ข้อ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามประเมินค่า (Rating Scales) 5 ระดับ เกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์การ จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามประเมินค่า (Rating Scales) 5 ระดับ เกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน จำนวน 10 ข้อ

โดยแบบสอบถามในส่วนที่ 2 - 4 จะมีลักษณะคำถามเป็นแบบเป็นแบบ Likert scale ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ (Likert, R. A., 1961) ให้ผู้ตอบคำถามเลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียว ซึ่งกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

โดยเกณฑ์การแปลความหมายเพื่อจัดระดับคะแนนเฉลี่ยในช่วงคะแนนต่าง ๆ ตามความกว้างของอันตรภาคชั้น (Class Interval) ของระดับความคิดเห็นแบ่งออกเป็น ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.21 - 5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41 - 4.20 หมายถึง เห็นด้วยมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.61 - 3.40 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.81 - 2.60 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.80 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Item-objective Congruence Index: IOC) ซึ่งพิจารณาจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สาขาการจัดการและสาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ผลการประเมินพบว่า แบบสอบถามทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ 0.50 แสดงให้เห็นว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

นอกจากนี้ แบบสอบถามยังผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีการคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha) จากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน ผลการวิเคราะห์พบว่า สัมประสิทธิ์แอลฟาของแต่ละข้อคำถามมีค่าอยู่ระหว่าง 0.70 - 0.93 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ยอมรับได้ที่ 0.70 จึงสรุปได้ว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีและเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ในการวิจัย (Cronbach, L. J., 1990)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม โดยวิธีการประมวลผลค่าสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปบนคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูลประชากรศาสตร์และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านต่าง ๆ โดยใช้การวิเคราะห์การแจกแจงค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ในการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาปัจจัยของการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงพหุคูณ

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ข้อมูลลักษณะประชากร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 265 คน คิดเป็นร้อยละ 68.80 อายุ 20 - 30 ปี มากที่สุด จำนวน 166 คน คิดเป็นร้อยละ 43.10 สถานภาพโสด จำนวน 208 คน คิดเป็นร้อยละ 54.00 ระดับการศึกษา คือ ระดับปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน 278 คน คิดเป็นร้อยละ 72.20 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน คือ 15,001 - 25,000 บาท มากที่สุด จำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 40.50 อายุงาน 5 ปีขึ้นไป มากที่สุด จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 43.40

การวิเคราะห์ระดับการทำงานเป็นทีม ของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีม

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านผู้นำทีม	4.20	0.66	มาก
2. ด้านสมาชิกในทีม	4.11	0.67	มาก
3. ด้านการจัดการทีม	4.22	0.69	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	4.18	0.67	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การทำงานเป็นทีมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.67) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการจัดการทีม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = 0.69) รองลงมา คือ ด้านผู้นำทีม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.20, S.D. = 0.66) และด้านสมาชิกในทีม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.11, S.D. = 0.67) ตามลำดับ

การวิเคราะห์ระดับวัฒนธรรมองค์การ ของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของวัฒนธรรมองค์การ

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. วัฒนธรรมแบบการปรับตัว	4.17	0.70	มาก
2. วัฒนธรรมแบบเครือญาติ	4.15	0.70	มาก
3. วัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ	4.22	0.66	มากที่สุด

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของวัฒนธรรมองค์การ (ต่อ)

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
4. วัฒนธรรมแบบราชการ	4.20	0.68	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.18	0.69	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า วัฒนธรรมองค์การในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ วัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = 0.66) รองลงมา คือ วัฒนธรรมแบบราชการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.20, S.D. = 0.68) วัฒนธรรมแบบการปรับตัว อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.17, S.D. = 0.70) และวัฒนธรรมแบบเครือญาติ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.15, S.D. = 0.70) ตามลำดับ

การวิเคราะห์ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. เงินเดือนและสวัสดิการพนักงาน	3.94	0.91	มาก
2. ความก้าวหน้าในการทำงาน	3.92	0.85	มาก
3. ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน	4.24	0.79	มากที่สุด
4. สภาพแวดล้อมในการทำงาน	4.15	0.73	มาก
5. ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน	4.21	0.64	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	4.09	0.78	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.09, S.D. = 0.78) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.79) รองลงมา คือ ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = 0.64) ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.15, S.D. = 0.73) ด้านเงินเดือนและสวัสดิการพนักงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.94, S.D. = 0.91) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านความก้าวหน้าในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.92, S.D. = 0.85) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานในบริษัทเอกชนจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตัวแปร	B	SE	b	t	Sig.
การทำงานเป็นทีม					
(ค่าคงที่)	1.07	0.15		7.06	0.00*
1. ด้านผู้นำทีม	0.13	0.05	0.14	2.84	0.00*

$P < 0.05^*$

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานในบริษัทเอกชนจังหวัดนครศรีธรรมราช (ต่อ)

ตัวแปร	B	SE	b	t	Sig.
2. ด้านสมาชิกในทีม	0.22	0.06	0.24	3.79	0.00*
3. ด้านการจัดการทีม	0.18	0.06	0.2	3.13	0.00*
วัฒนธรรมองค์การ					
1. วัฒนธรรมแบบการปรับตัว	0.09	0.06	0.10	1.53	0.13
2. วัฒนธรรมแบบเครือญาติ	0.01	0.05	0.01	0.11	0.92
3. วัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ	0.54	0.06	0.58	8.76	0.00*
4. วัฒนธรรมแบบราชการ	0.35	0.06	0.36	2.70	0.00*
adjust R square = 0.76, R square = 0.78, R = 0.79, Durbin-Watson = 1.88					

P < 0.05*

จากตารางที่ 4 พบว่า 1) ปัจจัยของการทำงานเป็นทีมมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีอยู่ 3 ด้าน คือ ด้านผู้นำทีม ด้านสมาชิกในทีม และด้านการจัดการทีม 2) ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ และด้านวัฒนธรรมแบบราชการ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (R) เท่ากับ 0.79 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.80 แสดงให้เห็นว่าไม่เกิดปัญหาความสัมพันธ์กันเองระหว่างตัวแปรอิสระ (multicollinearity) นอกจากนี้ ค่า Durbin-Watson เท่ากับ 1.88 ซึ่งอยู่ในช่วง 1.50 - 2.50 สะท้อนว่าค่าความคลาดเคลื่อนมีความเป็นอิสระต่อกัน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยของการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ข้อมูลลักษณะประชากร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 265 คน อายุ 20 - 30 ปี จำนวน 166 คน สถานภาพโสด จำนวน 208 คน ระดับการศึกษา คือ ระดับปริญญาตรี จำนวน 278 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน คือ 15,001 - 25,000 บาท จำนวน 156 คน อายุงาน 5 ปีขึ้นไป จำนวน 167 คน สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ปัจจัยของการทำงานเป็นทีมมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยของการทำงานเป็นทีมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านผู้นำทีม ด้านสมาชิกในทีม และด้านการจัดการทีม มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล เรืองวิไลกฤตย์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

การศึกษาภาวะผู้นำ การทำงานเป็นทีม และวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อระดับความสำเร็จของการบริหารจัดการองค์การบริษัทเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีมในภาพรวม มีอิทธิพลร้อยละ 75.90 โดยพบว่า ภาวะผู้นำด้านการทำงานเป็นทีมส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์การเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (สุวิมล เรืองวิไลกฤตย์, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรวิภา งามวุฒิวงศ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมภายในสำนักอำนวยการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานเป็นทีมกับการทำงานของคณะกรรมการเฉพาะกิจและคณะกรรมการประจำฯ สรุปว่ามีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 และเป็นความสัมพันธ์ในระดับมากทุกด้าน (กรวิภา งามวุฒิวงศ์, 2559) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวว่า การทำงานเป็นทีมมีประโยชน์ต่อองค์การหลายประการรวมถึงการเพิ่มประสิทธิผลในกระบวนการทำงาน การยืดหยุ่นในการเปลี่ยนแปลงเพิ่มประสิทธิภาพในการลดค่าใช้จ่าย เพิ่มนวัตกรรมความสัมพันธ์ในทีมงานและความไว้วางใจ เพิ่มความยึดมั่นด้านจิตใจระหว่างพนักงานกับองค์การ และเพิ่ม การใช้ทักษะความสามารถของพนักงานได้อย่างเต็มที่มากขึ้น (Butler, M. J. R. & Rose, E., 2011) และเสนอว่า ทีมเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันและต้องพึ่งพากันเพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายหรือ ปฏิบัติงานจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ (Parker, G. M., 1990)

2. ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การ มีอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ และด้านวัฒนธรรมแบบราชการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ด้านวัฒนธรรมแบบการปรับตัวและด้านวัฒนธรรมแบบเครือญาติ ไม่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สะท้อนให้เห็นว่า พนักงานให้ความสำคัญกับคุณภาพของกระบวนการทำงานและผลลัพธ์ของงานมากกว่ารูปแบบของวัฒนธรรมองค์การที่ยึดถือเสมอมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล เรืองวิไลกฤตย์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภาวะผู้นำ การทำงานเป็นทีม และวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อระดับความสำเร็จของการบริหารจัดการองค์การบริษัทเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยของวัฒนธรรมองค์การ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์การเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ วัฒนธรรมด้านพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้จากค่านิยมความเชื่อ ทัศนคติและบรรทัดฐาน ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกันของคนในสังคมของตน วัฒนธรรมจึงเป็นลักษณะที่เป็นกลุ่มเฉพาะของแต่ละสังคมนั้น (สุวิมล เรืองวิไลกฤตย์, 2565)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยเรื่องปัจจัยของการทำงานเป็นทีมโดยรวมมีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยปัจจัยการทำงานเป็นทีม ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้นำทีม ด้านสมาชิกในทีม และด้านการจัดการทีม ล้วนมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าการมีผู้นำทีมที่มีประสิทธิภาพ สมาชิกในทีมที่มีความร่วมมือกัน และการจัดการทีมที่เป็นระบบ มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมแรงจูงใจในการทำงานของพนักงานในองค์การเอกชน ส่วนปัจจัยวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีวัฒนธรรมองค์การ 2 ด้าน ที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ได้แก่ วัฒนธรรมแบบมุ่งสำเร็จ และวัฒนธรรมแบบราชการ ขณะที่วัฒนธรรมแบบการปรับตัวและวัฒนธรรมแบบเครือญาติ ไม่พบว่ามีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าพนักงานให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมองค์การที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน ความชัดเจนของโครงสร้าง และระบบระเบียบในการทำงาน ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานได้มากกว่าวัฒนธรรมที่เน้นความสัมพันธ์หรือความยืดหยุ่นเพียงอย่างเดียว โดยผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้เป็นข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ได้ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์องค์การสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารงาน โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการทำงานเป็นทีมผ่านการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนและการสร้างความร่วมมือระหว่างสมาชิกในทีม ควบคู่กับการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานที่เหมาะสมและการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ควรส่งเสริมบรรยากาศการทำงานและวัฒนธรรมองค์การที่เอื้อต่อความร่วมมือ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน และความผูกพันต่อองค์การเพื่อกระตุ้นให้พนักงานมีแรงจูงใจและมีส่วนร่วมในการทำงานอย่างต่อเนื่อง และ 2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยในอนาคตควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมหลากหลายประเภทของอุตสาหกรรม เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบผลลัพธ์ภายใต้บริบทการทำงานที่แตกต่างกันและเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงทั่วไปของผลการวิจัย นอกจากนี้ ควรพิจารณาเพิ่มตัวแปรอิสระอื่น ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจของพนักงาน เช่น ภาวะผู้นำ ความพึงพอใจในงาน หรือความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว เพื่อให้ได้ภาพรวมของปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจอย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น รวมทั้งแนะนำให้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเสริมการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่อช่วยให้การอธิบายและตีความผลการวิจัยเชิงปริมาณมีความลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรวิภา งามวุฒิวงศ์. (2559). ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานเป็นทีม ภายในสำนักอำนวยการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2555). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟพริ้น.

นิตยา ขันสันเทียะ. (2561). การปฏิบัติงานทรัพยากรมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานฝ่ายผลิตในโรงงานผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ในอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี.

เมทินี คงเจริญ. (2561). วัฒนธรรมองค์การที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพของพนักงานครูในสถานศึกษาสังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขาการปกครองศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ, 11(3), 2443-2457.

ลำเทียน เผ่าอาจ. (2559). การทำงานเป็นทีมของข้าราชการครูในโรงเรียนขยายโอกาสอำเภอเมืองตราดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุวิมล เรืองวิไลกฤตย์. (2565). การศึกษาภาวะผู้นำการทำงานเป็นทีมและวัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อระดับความสำเร็จของการบริหารจัดการองค์การบริษัทเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

อัครเดช ไม้จันทร์. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกลุ่มอุตสาหกรรมติดตั้งเครื่องจักรสายการผลิตในจังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Butler, M. J. R. & Rose, E. (2011). Introduction to Organizational Behavior. England: Chartered Institute of Personnel and Development.

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing. (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.

Likert, R. A. (1961). New patterns of management. New York: McGraw-Hill.

Parker, G. M. (1990). Team Players and Team Work: The New Competitive Business Strategy. California: Jossey-Bass.

บทความวิจัย

การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี*

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WELL-BEING OF THE ELDERLY BY THE ACTIVE AGEING LEADERSHIP NETWORK PROCESS IN THE AREA OF MUANG CHUM SUB-DISTRICT, THA MUANG DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE

สงกรานต์ ศุภสุข*, นิรันดร์ ยิ่งยวด, สันติ ศรีสวนแตง
Songkran Suphasook*, Nirun Yingyuad, Sunti Srisuantang
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นครปฐม ประเทศไทย
Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsat University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: kran42@hotmail.com
*Tel: 092-256-3659

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ 3) เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ วิจัยผสานวิธี 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทแกนนำพฤฒพลัง ระยะที่ 2 การพัฒนาแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ เก็บข้อมูล 1) ประชากรในการวิจัย ผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวน 1,038 คน 2) กลุ่มตัวอย่าง ระยะที่ 1 จำนวน 300 คน การสุ่มอย่างง่าย ระยะที่ 2 จำนวน 22 คน แบบเจาะจง ระยะที่ 3 จำนวน 150 คน แบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย คือ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แบบประเมินสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 1) ผลการศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.80, S.D. = 0.83) 2) แนวทางการพัฒนา 2.1) สร้างบทบาทของแกนนำพฤฒพลัง 2.2) พัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมที่สอดคล้องกับบริบทของผู้สูงอายุ และ 2.3) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างแกนนำ ครอบครัว ชุมชน และ 3) ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงสุขภาวะทางสังคมในทางที่ดีขึ้น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.51, S.D. = 0.38) โดยเฉพาะด้านการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว ในสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และเห็นคุณค่าในตนเอง ผลการวิจัยนำไปเป็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในระดับชุมชนและขับเคลื่อนร่วมกับภาคีเครือข่าย

คำสำคัญ: สุขภาวะทางสังคมของผู้สุงอายุ, กระบวนการเครือข่าย, แกนนำพฤฒพลัง

* Received 30 January 2026; Revised 17 February 2026; Accepted 27 February 2026

Abstract

The objectives of this mixed-methods research were: 1) To examine the situation of social well-being among elderly and the roles of active aging network leaders; 2) To develop guidelines for enhancing the social well-being of elderly; and 3) To investigate the outcomes of social well-being development among elderly. The research was conducted in three phases. Phase 1 focused on studying the social well-being situation of elderly and the roles of active aging network leaders. Phase 2 involved the development of guidelines for enhancing social well-being among elderly. Phase 3 examined the outcomes of implementing the developed guidelines. The study population consisted of 1,038 elderly residing in the study area. The samples included: 300 elderly selected by simple random sampling in Phase 1; 22 key informants selected by purposive sampling in Phase 2; and 150 elderly selected by purposive sampling in Phase 3 The research instruments comprised 1) An in-depth interview guide and 2) A social well-being assessment questionnaire for elderly. Data were analyzed using descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation, as well as content analysis for qualitative data. The results revealed that: 1) The overall level of social well-being among elderly and the roles of active aging network leaders were at a moderate level ($\bar{x}$ = 2.80, S.D. = 0.83); 2) The guidelines for enhancing social well-being consisted of: 2.1) Strengthening the roles of active aging network leaders, 2.2) Developing social well-being promotion activities aligned with the context of elderly, and 2.3) Fostering collaborative networks among leaders, families, and communities; and 3) Elderly demonstrated a significant improvement in social well-being after the intervention, at a high level ($\bar{x}$ = 3.51, S.D. = 0.38), particularly in family and social interactions, participation in beneficial activities, and self-worth perception. The findings can be utilized as practical guidelines for promoting social well-being among elderly at the community level through collaboration with relevant network partners.

Keywords: Social Well-Being of The Elderly, Network Process, The Active Ageing Leadership

บทนำ

ผู้สูงอายุเป็นประเด็นสำคัญระดับโลก โครงสร้างประชากรของหลายประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยปี พ.ศ. 2565 มีประชากรประมาณ 66 ล้านคน มีผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 19 หรือประมาณ 13 ล้านคน ข้อมูลทะเบียนราษฎรของกระทรวงมหาดไทย ขณะที่จังหวัดกาญจนบุรี ในปี พ.ศ. 2565 มีประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 146,187 คน คิดเป็นร้อยละ 16.39 ของประชากรทั้งหมด และในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า มีผู้สูงอายุ จำนวน 967 คน จากประชากรทั้งหมด 4,734 คน คิดเป็นร้อยละ 20.43 จากข้อมูลโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านม่วงชุมในช่วงก่อนหน้า (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มกราคม 2564) พบว่า มีผู้สูงอายุ จำนวน 967 คน ซึ่งต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงฐานข้อมูลล่าสุด

ณ วันที่ 3 ตุลาคม 2565 จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มเป็น 1,038 คน (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านม่วงชุม, 2565) พื้นที่ดังกล่าวกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในระดับสมบูรณ์ตามเกณฑ์ขององค์การสหประชาชาติ ปัญหาของผู้สูงอายุในประเทศไทยปรากฏในหลายมิติ ด้านสุขภาพที่พบการเพิ่มขึ้นของโรคเรื้อรัง ภาวะพึ่งพิงในผู้สูงอายุ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมการลดลงของครอบครัวขยาย และการย้ายถิ่นของแรงงานวัยทำงานส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากอยู่อาศัยตามลำพัง ขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า (วิวัฒน์ โรจนพิทยากร, 2562) แนวคิดการดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชนจึงได้รับความสนใจ โดยมุ่งเน้นการ บูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมทางสังคม และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการมีสุขภาพดีของบุคคล ครอบครัว และชุมชน (พลเดช ปิ่นประทีป, 2562) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีส่งผลต่อชีวิตผู้สูงอายุต้องอาศัยความรอบรู้เท่าทันคุณและโทษของเทคโนโลยี ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุของภาครัฐสูงขึ้น เมื่อผู้สูงอายุเปลี่ยนผ่านจากกลุ่มที่พึ่งพาตนเองได้ไปสู่กลุ่มติดบ้าน และติดเตียง ส่งผลกระทบด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นประเด็นท้าทายของสังคมไทยในอนาคต (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ), 2562); (พนม คลี่ฉายา, 2563)

การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ สัมพันธ์กับการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อน และเครือข่ายทางสังคม ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต การรับรู้คุณค่าในตนเอง ผู้สูงอายุที่ได้รับความรัก การยอมรับ จากผู้อื่นมีแนวโน้มคุณภาพชีวิตดี การประยุกต์แนวคิดในทางปฏิบัติมีข้อจำกัด การให้ความสำคัญต่อผลกระทบ ทางสังคม เช่น ภาวะการแยกตัวออกจากสังคม ความเหงา และระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ยังไม่ครอบคลุม แนวคิดทฤษฎีพฤฒพลัง (Empowerment Theory) ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายกระบวนการเสริมพลังให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการควบคุมชีวิตตนเอง มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมที่ส่งผลต่อสุขภาวะ เน้นการส่งเสริมศักยภาพในการดูแลสุขภาพ สวัสดิการของตนเอง ควบคู่กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับชุมชน ขณะเดียวกัน กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Process) เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรม การพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตนเอง การให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุควรพิจารณาควบคู่กับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สถานการณ์ วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ บทบาทของผู้นำ และเครือข่ายในชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำหน้าที่เป็นกลไกในการดูแล เสริมสร้างคุณค่าในตนเองให้แก่ผู้สูงอายุผ่านการจัดกิจกรรม การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมตามศักยภาพของตนเอง

บริบทพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผู้สูงอายุเผชิญปัญหาด้านสุขภาพเรื้อรังที่มีแนวโน้มสูงขึ้น จึงให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกหลัก เพื่อส่งเสริมให้ประชาชน และผู้สูงอายุสามารถควบคุม ดูแลสุขภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม แนวทางการดำเนินงานมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุ มีประธานชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะในระดับชุมชน สะท้อนการประยุกต์หลักการเสริมพลัง และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับนโยบายการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการอย่างเป็นระบบ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553)

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุส่งผลต่อการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปรับเปลี่ยนจาก “ภาระ” ไปสู่การเป็น “พลัง” ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยเฉพาะการเสริมบทบาทของแกนนำผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมในระดับชุมชน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำ พฤฒพลังในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี จึงมีความสำคัญ เพื่อให้ทราบสภาพปัจจุบันและปัญหาการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่จริง ผลการศึกษานำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการกำหนดแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปประยุกต์เชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติ เป็นฐานความรู้สำหรับการศึกษาต่อยอดด้านการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในการวิจัย ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 1,038 คน (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านม่วงชุม, 2565)

2. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ ระยะที่ 1 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตร ของ Yamane, T. เสนอสูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยเชิงสำรวจ โดยคำนึงถึงระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 289 คน (Yamane, T., 1973) เพื่อเพิ่มความครบถ้วนของข้อมูล และลดความคลาดเคลื่อนจากการเก็บข้อมูลจริง จึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ใช้แบบประเมินสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ ระยะที่ 2 การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กำหนดเกณฑ์เป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจง คือ ผู้ที่มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องในการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ ผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญด้านสุขภาพ ผู้แทนชมรมผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน จำนวน 22 คน ประสานติดต่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลทางโทรศัพท์ และทำหนังสือราชการไปยังหน่วยงานผู้ให้ข้อมูลเพื่อขออนุญาตเข้าสังเกตการณ์ ทำการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม และ ระยะที่ 3 เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตจากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 150 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instruments) คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มตัวอย่างนำร่อง โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่ามากกว่า 0.70 แสดงว่า เครื่องมือมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้ แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. แบบสอบถามสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ เป็นแบบสอบถามมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วย 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบวัดสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ ครอบคลุมมิติ การมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูล การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ และการเห็นคุณค่าในตนเอง แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ แบบประเมินสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ท (Likert Rating Scales) เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

การแปลความหมาย ใช้ค่าเฉลี่ยของคะแนนเป็นตัวชี้วัดตามเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ตามแนวคิดของ Best, J. W. & Kahn, J. V. โดยแบ่งระดับคะแนนเฉลี่ยออกเป็น

คะแนนเฉลี่ย 4.50 - 5.00 ความหมาย มีสุขภาวะทางสังคมในระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.50 - 4.49 ความหมาย มีสุขภาวะทางสังคมในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.50 - 3.49 ความหมาย มีสุขภาวะทางสังคมในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.50 - 2.49 ความหมาย มีสุขภาวะทางสังคมในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.49 ความหมาย มีสุขภาวะทางสังคมในระดับน้อยที่สุด (Best, J. W. & Kahn, J. V., 1997)

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลจากแกนนำพฤฒพลัง และผู้เกี่ยวข้อง ประเด็นคำถามครอบคลุม บทบาทหน้าที่ของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง กระบวนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคข้อเสนอแนะในการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ

3. แนวคำถามการสนทนากลุ่ม ในการระดมความคิดเห็นเพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงาน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเครือข่าย การร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนา ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงในพื้นที่

4. แบบบันทึกการสังเกต และบันทึกภาคสนามใช้บันทึกพฤติกรรม การมีส่วนร่วม บรรยากาศของกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยแบบ ผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และครอบคลุมการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลม่วงชุม จำนวน 300 คน วิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และระดับสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ แกนนำพฤฒพลัง ผู้นำชุมชน อสม. และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 22 คน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การถอดเทปคำสัมภาษณ์ วิเคราะห์ประเด็นสำคัญ จัดหมวดหมู่ข้อมูล และสังเคราะห์เป็นประเด็นสาระตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย แกนนำเครือข่ายผู้สูงอายุ บุคลากรด้านสาธารณสุข ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง รวมจำนวน 22 คน เก็บข้อมูลดำเนินการจนข้อมูลมีความอิ่มตัว (Data Saturation) การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การถอดเทป คำสัมภาษณ์ วิเคราะห์สังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และจัดหมวดหมู่ข้อมูล

ระยะที่ 3 การศึกษาผลของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังเป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 1 ประเมินผลการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุหลังการดำเนินกิจกรรมด้วยแบบสอบถามวัดสุขภาวะทางสังคม กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะทางสังคม จำนวน 150 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อเปรียบเทียบระดับสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม และอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้แบบบันทึกการสังเกต (Observation Record Form) และบันทึกภาคสนาม (Field Notes) เป็นเครื่องมือหลักในการบันทึกพฤติกรรม และปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุ เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในมิติด้านพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมทางสังคมในบริบทชุมชนตำบลม่วงชุม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 22 คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะทางสังคม และแกนนำพฤฒพลังในชุมชน เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรง และมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรม การเก็บข้อมูลดำเนินการควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งข้อมูลมีความอิ่มตัว (Data Saturation) ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการถอดบันทึกข้อมูลจากการสังเกต และบันทึกภาคสนาม อ่านทบทวนข้อมูลอย่างเป็นระบบ วิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์ข้อมูลออกเป็นประเด็นสาระสำคัญ ผลการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Narrative) พร้อมยกตัวอย่างข้อมูลภาคสนามเพื่อสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

การวิจัยศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ กับการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง ดังนี้

1. การสำรวจ และประเมินสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ เก็บข้อมูลเพื่อสะท้อนระดับ และลักษณะของสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่ ครอบคลุมมิติด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน และความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูล วิเคราะห์ภาพรวมของสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมในพื้นที่

2. การศึกษา และวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง ศึกษาบทบาท หน้าที่ และรูปแบบการทำงานของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในชุมชน ในการขับเคลื่อนกิจกรรม และสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมทางสังคม วิเคราะห์บทบาทในมิติการประสานงาน การจัดกิจกรรม การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ และการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในระดับครอบครัว และชุมชน

3. การสังเกตพฤติกรรม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทกิจกรรมชุมชน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสังเกตและบันทึกภาคสนาม เพื่อสะท้อนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมที่จัดโดยเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรม

4. การสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงสถานการณ์ และบทบาทเชิงกระบวนการ นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่ออธิบายสถานการณ์ สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในฐานะกลไกทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมในระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า

ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.75 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.79 อยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่าผู้สูงอายุมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลในสังคมในระดับหนึ่ง แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการที่อาจส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น สุขภาพกาย หรือโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรม

ด้านความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.81 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.82 อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตในช่วงวัยสูงอายุ

ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร และชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.72 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.88 อยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่าผู้สูงอายุมีการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น งานประเพณี กิจกรรมอาสาสมัคร หรือกิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุในระดับหนึ่ง

ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.77 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.86 อยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่าผู้สูงอายุส่วนมากยังมีการยอมรับในตนเอง มองเห็นคุณค่าและความสามารถของตนเองในระดับหนึ่ง

สุขภาวะทางสังคมโดยรวมของผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.80 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.83 ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษามีสุขภาวะทางสังคมที่เหมาะสม มีความสัมพันธ์ทางสังคม และสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ (n = 300)

สุขภาวะทางสังคม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับสุขภาวะทางสังคม
การมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว	2.96	0.99	ปานกลาง
การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม	2.75	0.79	ปานกลาง
ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูล	2.81	0.82	ปานกลาง
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์	2.72	0.88	ปานกลาง
การเห็นคุณค่าในตนเอง	2.77	0.86	ปานกลาง
สุขภาวะทางสังคมโดยรวม	2.80	0.83	ปานกลาง

เครือข่ายแกนนำพฤฒพลังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญในการเชื่อมโยงผู้สูงอายุเข้ากับกิจกรรมและทรัพยากรของชุมชน โดยบทบาทของเครือข่ายสังเคราะห์ออกเป็น 3 บทบาท ได้แก่

1. บทบาทในการกระตุ้น และสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ แกนนำพฤฒพลังเชิญชวน สนับสนุนและเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ ผู้สูงอายุที่เดิมมีข้อจำกัดด้านการเข้าสังคมเริ่มมีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้น ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน “ก่อนหน้านี้ผู้สูงอายุหลายคนไม่ค่อยออกจากบ้าน แต่พอแกนนำชวนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ก็เริ่มกล้าออกมาพบปะคนอื่นมากขึ้น ทำให้เขารู้สึกว่าไม่ได้อยู่คนเดียว และยังมีที่ยืนในชุมชน” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1, 2568)

2. บทบาทในการเสริมสร้างคุณค่า และอัตลักษณ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ การที่ผู้สูงอายุได้รับบทบาทในการช่วยจัดกิจกรรม ถ่ายทอดประสบการณ์ ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ รับรู้ถึงคุณค่าในตนเอง บทบาทดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมในมิติของการยอมรับ และการมีความหมายทางสังคม “ผู้สูงอายุบางคนบอกว่าพอได้ช่วยจัดกิจกรรม หรือถ่ายทอดประสบการณ์ให้คนอื่น รู้สึกภูมิใจ และมีคุณค่า เหมือนได้กลับมามีบทบาทอีกครั้ง ไม่ใช่แค่ผู้รับการดูแลอย่างเดียว” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 2, 2568)

3. บทบาทการประสานเครือข่าย และเชื่อมโยงทุนทางสังคมในชุมชน แกนนำพฤฒพลังทำหน้าที่เป็นผู้ประสานระหว่างผู้สูงอายุ ครอบครัว องค์กรชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะ รพ.สต. และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้กิจกรรมด้านผู้สูงอายุมีความต่อเนื่อง และเข้าถึงทรัพยากรสนับสนุนมากขึ้น แต่ยังมีข้อจำกัดด้านเวลา งบประมาณ และการสนับสนุนเชิงโครงสร้าง ส่งผลต่อความยั่งยืนของบทบาทดังกล่าว “แกนนำเป็นคนกลางที่เชื่อมผู้สูงอายุกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะ รพ.สต. และ เทศบาล ทำให้กิจกรรมไม่สะดุด แต่ปัญหา คือ ถ้าไม่มีงบหรือคนช่วย แกนนำก็ทำงานต่อเนื่องได้ยาก” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3, 2568)

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนว่า เครือข่ายแกนนำพฤฒพลังมิได้เป็นเพียงผู้ดำเนินกิจกรรม แต่เป็นตัวแสดงทางสังคม (Social Actor) ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง และคุณภาพของสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 แนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง

ผู้สูงอายุมีความต้องการด้านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน การได้รับการดูแลจากครอบครัว และชุมชนอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ การไม่มีเวทีสำหรับการแสดงออก ไม่มีเครือข่ายที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ และยังขาดกลไกสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การขับเคลื่อนการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุจึงควรดำเนินการผ่านแนวทางสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการเสริมพลัง และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ แนวทางด้านการเสริมพลังเน้นการสร้างความเชื่อมั่นและการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ เริ่มจากคัดเลือกผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือเคยมีบทบาทในชุมชนมาเป็นแกนนำพฤฒพลัง จัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการสื่อสาร การเป็นผู้นำ และการถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับผู้สูงอายุด้วยกันเอง ช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจ และรับรู้ว่าตนเองยังมีบทบาทสำคัญในชุมชน “เมื่อก่อนคิดว่าตัวเองแก่แล้ว ไม่ค่อยมีใครฟัง แต่พอได้เป็นแกนนำ ได้ช่วยจัดกิจกรรม ก็รู้สึกว่ายังมีคุณค่า ยังช่วยคนอื่นได้” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4, 2568)

2. ด้านการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และกิจกรรมทางสังคมในชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมตั้งแต่การเสนอความคิดเห็น การวางแผน ไปจนถึงการดำเนินกิจกรรม กิจกรรมที่จัดขึ้นสอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น การออกกำลังกาย และกิจกรรมจิตอาสา ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้น และลดความรู้สึกโดดเดี่ยว “พอมีการชวนกันคิด ชวนกันทำ ผู้สูงอายุจะกล้าออกมาร่วมกิจกรรมมากขึ้น ไม่ใช่แค่มานั่งฟัง แต่รู้สึกว่าเป็นกิจกรรมของเขาเอง” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5, 2568)

3. ด้านการสร้าง และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชมรมผู้สูงอายุ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและยั่งยืน โดยแกนนำพฤฒพลังทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน และเชื่อมโยงการทำงานของแต่ละภาคส่วน “ถ้าไม่มีเครือข่ายช่วยกัน งานก็ทำได้แค่ช่วงสั้น ๆ แต่พอทุกหน่วยงานร่วมมือกัน ผู้สูงอายุก็ได้รับการดูแลต่อเนื่อง” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 6, 2568)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับสุขภาวะทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.51, S.D. = 0.38) แสดงให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาที่ดำเนินการสามารถส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในภาพรวม รายด้าน พบว่า ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 3.56, S.D. = 0.52) อยู่ในระดับมาก สะท้อนว่าผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ และการสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัวดีขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม รองลงมา คือ ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง ($\bar{X}$ = 3.56, S.D. = 0.43) และด้านการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม ($\bar{X}$ = 3.54, S.D. = 0.34) ซึ่งอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง และมีความมั่นใจในการเข้าสังคมมากขึ้น ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.51, S.D. = 0.37) สะท้อนถึงบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ด้านความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูลมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.30, S.D. = 0.48) แสดงให้เห็นว่ายังเป็นมิติที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้ในระยะยาว ตามตารางที่ 2

ผลการวิจัยเชิงปริมาณดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและแกนนำพฤฒพลัง สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม ผู้สูงอายุมีโอกาสพบปะพูดคุยกับผู้อื่นมากขึ้น รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และกล้าที่จะแสดงบทบาทในกิจกรรมของชุมชน สอดคล้องกับผลการประเมินสุขภาวะทางสังคมที่อยู่ในระดับมากในหลายมิติ

ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่า ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น โดยเฉพาะการสื่อสาร และการมีบทบาทในครอบครัว “เมื่อก่อนก็อยู่เงียบ ๆ ลูกหลานไม่ค่อยถามอะไร เดี๋ยวนี้เขาเห็นเราไปทำกิจกรรม กลับมาก็มีเรื่องเล่า เขาก็ฟังเรา เรารู้สึกว่าเขาเห็นความสำคัญมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7, 2568)

ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม ผู้สูงอายุสะท้อนว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทำให้ลดความเหงา และกล้าเข้าสังคมมากขึ้น “ตั้งแต่มีชมรมกับกิจกรรม ก็ไม่รู้สึกอยู่คนเดียวเหมือนแต่ก่อน ได้เจอเพื่อนวัยเดียวกัน ได้คุยกัน ทำให้สบายใจขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8, 2568)

ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง สะท้อนว่าผู้สูงอายุรู้สึกภาคภูมิใจ และเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่เคยมีบทบาทในชุมชน “พอเขาให้เราเป็นคนช่วยดูแลกิจกรรม เรารู้สึกว่ายังมีประโยชน์ ยังช่วยคนอื่นได้ ไม่ได้เป็นภาระอย่างที่เคยคิด” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9, 2568)

ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ แกนนำพฤฒพลังสะท้อนถึงการเปลี่ยนบทบาทของผู้สูงอายุจากผู้รับเป็นผู้ร่วมขับเคลื่อน “ผู้สูงอายุไม่ได้รอให้เราจัดอย่างเดียว แต่เริ่มเสนอความคิดเห็น ช่วยคิด ช่วยชวนเพื่อน ๆ มาร่วมกิจกรรมมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10, 2568)

ด้านความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือเกื้อกูล แม้ผลเชิงปริมาณอยู่ในระดับปานกลาง แต่ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ว่ามีแนวโน้มเชิงบวก และต้องการการพัฒนาต่อเนื่อง “ตอนนี้เริ่มช่วยกันมากขึ้น แต่บางคนยังไม่กล้าออกมา ถ้ามีกิจกรรมต่อเนื่องก็น่าจะช่วยกันได้มากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 11, 2568)

กระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังไม่เพียงส่งผลต่อระดับสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในเชิงตัวเลขเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ข้อมูลเชิงคุณภาพช่วยอธิบายกลไกของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สนับสนุนผลเชิงปริมาณ และยืนยันประสิทธิผลของกระบวนการพัฒนา

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุภายหลังการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุผ่านกระบวนการของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง (n = 150)

สุขภาวะทางสังคม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับสุขภาวะทางสังคม
การมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว	3.56	0.52	มาก
การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม	3.54	0.34	มาก
ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูล	3.30	0.48	ปานกลาง
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์	3.51	0.37	มาก
การเห็นคุณค่าในตนเอง	3.56	0.43	มาก
สุขภาวะทางสังคมโดยรวม	**3.51**	**0.38**	**มาก**

ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง สรุปได้ 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ความเข้มแข็งของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังเครือข่ายแกนนำมีบทบาทสำคัญในการประสานงาน และขับเคลื่อนกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ “แกนนำรู้จักผู้สูงอายุในพื้นที่ดี ทำให้การทำงานไม่ติดขัด” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 12, 2568)

2. การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการพัฒนาผู้สูงอายุมีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด วางแผน และดำเนินกิจกรรม ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ “พอได้ช่วยคิดเอง ก็อยากมาเข้าร่วมมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 13, 2568)

3. ความสัมพันธ์ในครอบครัว และชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนา ความใกล้ชิดในครอบครัว และชุมชนช่วยเสริมความมั่นคงทางอารมณ์ของผู้สูงอายุ “ลูกหลานยังมาถามไถ่ ทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14, 2568)

4. การสนับสนุนจากหน่วยงาน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยเฉพาะโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สนับสนุนทรัพยากร และองค์ความรู้ “รพ.สต. ทำงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ ทำให้กิจกรรมต่อเนื่อง” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15, 2568)

5. กระบวนการเสริมพลัง และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องช่วยเพิ่มความมั่นใจ และการแสดงบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ “พอเข้าร่วมบ่อย ๆ ก็กล้าพูด กล้าคิดมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 16, 2568)

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี มีระดับสุขภาวะทางสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ องค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่าการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า และได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องทางด้านจิตใจ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Keyes, C. L. M. ที่กล่าวว่าสุขภาวะทางสังคมเป็นผลมาจากการสื่อสารที่ดี การเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม การมีสายสัมพันธ์ต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย (Keyes, C. L. M., 1998)

นอกจากนี้ สอดคล้องกับงานของ นนทชา ชัยทวิชธานันท์ และพึงรัก ริยะขัน ที่กล่าวว่าการรับรู้ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคมกับตนเอง ถ้ามีครอบครัว ชุมชน สังคม จะช่วยให้ชีวิตมีคุณค่า มีความสุข ความพึงพอใจ ที่บ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มากว่าผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นน้อย (นนทชา ชัยทวิชธานันท์ และพึงรัก ริยะขัน, 2567)

ในบริบทประเทศไทย งานวิจัยของ Phulkerd, S. et al.ชี้ว่าปัจจัยด้านความพึงพอใจทางการเงิน ความมั่นคงด้านอาหาร และการรับประทานอาหารร่วมกันในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่า หลายปัจจัยรอบด้านมีผลต่อสุขภาวะมากกว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวเพียงอย่างเดียว (Phulkerd, S. et al., 2023)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2

1. การเสริมสร้างบทบาทของผู้นำเครือข่ายผู้สูงอายุ (Active Aging Network Leaders) ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่า ผู้นำในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสแสดงออกถึงความรู้ความสามารถ สอดคล้องกับงานของ วิยะดา รัตนสุวรรณ และคณะ ที่ว่าการให้ความสำคัญกับการพัฒนาแกนนำผู้สูงอายุให้เป็น “พฤฒพลัง” เป็นการสร้างกิจกรรมที่มีคุณค่า และเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมให้กับผู้สูงอายุในชุมชน (วิยะดา รัตนสุวรรณ และคณะ, 2566)

2. การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม การที่ผู้สูงอายุจำนวนมากรู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว และต้องการกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Liu, X. et al. ที่สรุปว่าผู้สูงอายุที่มีการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และมีเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง มีแนวโน้มเผชิญภาวะซึมเศร้า และความโดดเดี่ยวน้อยกว่าผู้ที่ขาดการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ (Liu, X. et al., 2025) และของ Wang, P. et al. ที่กล่าวว่าการมีบทบาททางสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ช่วยเสริมสร้าง

ทรัพยากรทางจิตสังคม ความรู้สึกมีคุณค่า และความเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถ ปรับตัวต่อผลกระทบจากประสบการณ์ในอดีตได้ดีขึ้น และมีภาวะซึมเศร้าน้อยลง (Wang, P. et al., 2024)

3. การสร้าง และเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย ปัญหาการขาดการประสานระหว่างหน่วยงาน สะท้อนถึงความจำเป็นในการบูรณาการทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ธิติรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ ในงานวิจัยสะท้อนว่า เครือข่ายทางสังคม การสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และองค์กรท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในวัยสูงอายุ (ธิติรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ, 2561)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3

1. การมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว และการเห็นคุณค่าในตนเอง มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 3.56, S.D. = 0.52) ($\bar{X}$ = 3.56, S.D. = 0.43) สะท้อนว่า ครอบครัวยังคงเป็นกลไกหลักในการหล่อหลอมสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในตำบลม่วงชุม แม้บริบททางเศรษฐกิจ และสังคมจะส่งผลให้บุตรหลานจำนวนหนึ่งย้ายถิ่นไปทำงานนอกพื้นที่ แต่รูปแบบการดูแล การสื่อสารระหว่างรุ่นยังคงดำรงอยู่ผ่านการติดต่ออย่างสม่ำเสมอ มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน ผู้สูงอายุรับรู้ว่าตนเองยังคงมีความสำคัญต่อครอบครัว แม้จะไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกันตลอดเวลา ดังที่ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “ลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัด แต่ก็โทรมาคุยมาถามไถ่ตลอด ทำให้รู้สึกว่ายังมีคนเห็นความสำคัญ ไม่ได้ถูกทิ้งไว้เฉย ๆ ” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 17, 2568) นอกจากนี้ยังเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทผ่านกิจกรรมของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง ช่วยเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองในมิติที่เชื่อมโยงกับครอบครัว กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุมีบทบาทในชุมชน จะช่วยลดการรับรู้ว่าตนเองเป็นภาระของครอบครัว และเพิ่มความภาคภูมิใจในบทบาททางสังคม ดังที่แกนนำพฤฒพลังสะท้อนว่า “พอให้ผู้สูงอายุมีหน้าที่มีบทบาท เขาจะรู้สึกว่าตัวเองยังมีประโยชน์ ไม่ได้เป็นภาระของครอบครัวหรือชุมชน” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 18, 2568) ดังนั้น คะแนนด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวที่อยู่ในระดับสูงที่สุด อาจอธิบายได้จาก วัฒนธรรมการดูแลพ่อแม่และความผูกพันระหว่างรุ่นที่ยังคงฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนม่วงชุม ซึ่งทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมพื้นฐานที่สนับสนุนสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ

2. การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม บทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังในพื้นที่พบว่า การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม ($\bar{X}$ = 3.54, S.D. = 0.34) และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ($\bar{X}$ = 3.51, S.D. = 0.37) อยู่ในระดับมาก อธิบายได้จาก ลักษณะการขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคิด วางแผน ไปจนถึงการดำเนินกิจกรรม ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นเมื่อรู้สึกว่ากิจกรรมนั้นเป็น “ของชุมชน” และเป็นพื้นที่ที่ตนเองมีเสียงและบทบาท แกนนำชุมชนสะท้อนประเด็นนี้อย่างชัดเจนว่า “ถ้าเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุช่วยกันคิดเอง เขาจะมาเข้าร่วมมากกว่า และรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 19, 2568) ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุสะท้อนผลลัพธ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงประสบการณ์ชีวิต โดยมองว่ากิจกรรมเป็นพื้นที่สำคัญในการลดความโดดเดี่ยวและความเหงา “เมื่อก่อนก็อยู่บ้านคนเดียว ไม่ค่อยได้คุยกับใคร แต่พอมีกิจกรรม ได้เจอเพื่อน ได้พูดคุยกัน ก็รู้สึกสบายใจขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 20, 2568) อย่างไรก็ตาม บริบทด้านสุขภาพ และความพร้อมทางร่างกายของผู้สูงอายุยังคงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งสะท้อนว่าการออกแบบกิจกรรมในอนาคตจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่น และคำนึงถึงความแตกต่างของผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยและสภาพสุขภาพ

3. ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูล ข้อจำกัดเชิงทัศนคติในบริบทพื้นที่ แม้ว่าด้านความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือเกื้อกูลจะอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.30, S.D. = 0.48) แต่ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนว่าข้อจำกัดดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการขาดทุนทางสังคมของชุมชน หากแต่เกิดจากกรอบความคิดของผู้สูงอายุบางส่วนเกี่ยวกับบทบาทของตนเอง ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งรับรู้ว่าการช่วยเหลือผู้อื่นอาจทำให้ตนเองเป็นภาระ จากข้อจำกัดด้านอายุ และสุขภาพ ผู้สูงอายุสะท้อนความรู้สึกนี้อย่างชัดเจนว่า“อยากช่วยคนอื่น แต่กลัวช่วยไม่ได้ กลัวเป็นภาระเขาเพราะอายุมากแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 21, 2568) แกนนำพฤฒพลังมองว่าความคิดดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบทบาทเชิงรุกของผู้สูงอายุในชุมชน“ผู้สูงอายุบางคนยังคิดว่าตัวเองไม่ควรไปช่วยใคร ทั้งที่ยังทำอะไรได้อีกหลายอย่าง” (ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 22, 2568) สะท้อนว่า การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในระยะต่อไป ควรมุ่งเน้น การปรับเปลี่ยนกรอบความคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุควบคู่กับการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบท และข้อจำกัดของแต่ละบุคคล เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุแสดงบทบาทในการช่วยเหลือ และเกื้อกูลผู้อื่นได้มากขึ้น

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในตำบลม่วงชุมเกิดจากการบูรณาการหลายปัจจัยในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้สูงอายุ ครอบครัว และหน่วยงานในชุมชน ส่งผลให้กิจกรรมมีความต่อเนื่อง และตอบสนองต่อความต้องการจริงของผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในทุกขั้นตอนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเห็นคุณค่าในตนเอง อธิบายได้ว่าทำไมผลด้านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการเห็นคุณค่าในตนเองจึงอยู่ในระดับสูง ผลการวิจัยยังสะท้อนข้อจำกัดเชิงบริบท ทัศนคติของผู้สูงอายุบางส่วนที่มองว่าตนเองเป็นภาระ ส่งผลให้มิติความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่ในระดับปานกลาง แม้ชุมชนจะมีทุนทางสังคมที่ดี ดังนั้น การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุในบริบทตำบลม่วงชุมควรเน้นการเสริมพลังอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถขยายบทบาทจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่ผู้ร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

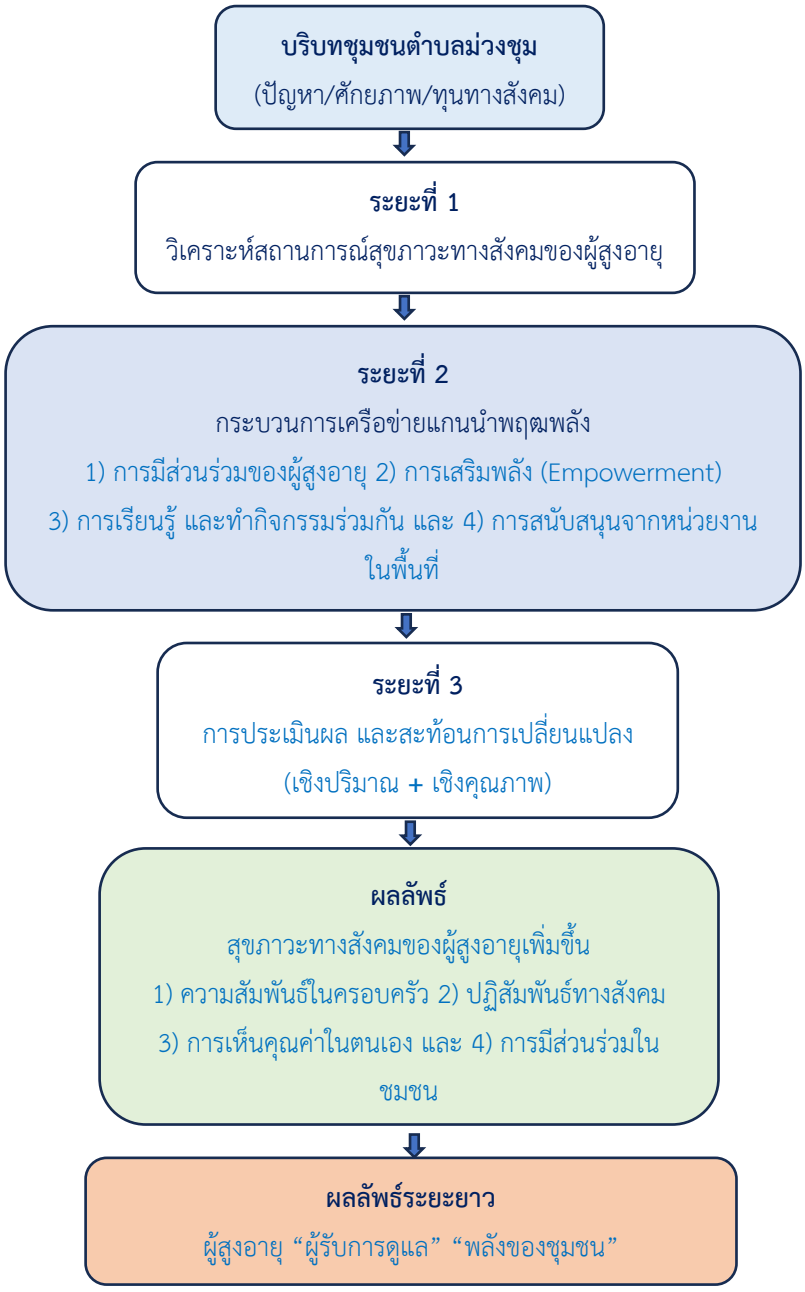
องค์ความรู้ใหม่

โมเดลการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังระดับพื้นที่ สังเคราะห์จากการบูรณาการผลการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เน้นการขับเคลื่อนจากบริบทชุมชนเป็นฐาน (Community-based Approach) การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุไม่ได้เกิดจากกิจกรรมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจาก กระบวนการเชิงระบบของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง ที่เชื่อมโยงผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่ ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และการมีบทบาททางสังคม สะท้อนกลไกการเปลี่ยนผ่านบทบาทของผู้สูงอายุ จากผู้รับการดูแลไปสู่ผู้มีส่วนร่วม และผู้ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคม เป็นองค์ความรู้ที่แตกต่างจากงานวิจัยเดิมที่มุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงระดับบุคคล โดยเพิ่มเติมกระบวนการเครือข่ายในระดับพื้นที่ โมเดลองค์ความรู้ (Conceptual Model) ประกอบด้วย 3 ระยะหลัก เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์บริบท และสถานการณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่ เน้นการศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคม ปัญหา และศักยภาพของผู้สูงอายุ รวมถึงทุนทางสังคมในชุมชนตำบลม่วงชุม ผลจากระยะนี้นำไปสู่การระบุประเด็นปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่

ระยะที่ 2 การพัฒนา และขับเคลื่อนกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง โดยใช้เครือข่ายแกนนำพฤฒพลังเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การเสริมพลัง การเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ ระยะนี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพิ่มขึ้น

ระยะที่ 3 การประเมินผล และการสะท้อนการเปลี่ยนแปลง เป็นระยะที่แสดงผลลัพธ์ของโมเดล โดยประเมินทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับสุขภาวะทางสังคมเพิ่มขึ้นในหลายมิติ เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม และบทบาททางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลังระดับพื้นที่

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์สุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ และบทบาทของเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมผ่านกระบวนการดังกล่าว และ 3) ศึกษาผลของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุภายหลังการดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษามีระดับสุขภาวะทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อจำแนกตามมิติ มิติการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว มิติการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม มิติการมีส่วนร่วมทางสังคม มิติความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูล การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ และมิติการเห็นคุณค่าในตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงโอกาสของผู้สูงอายุในการเข้าถึงบทบาททางสังคม ส่วนบทบาทเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง แกนนำทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยมีบทบาทในฐานะผู้ประสานความร่วมมือ ผู้กระตุ้นการมีส่วนร่วม และผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาวะ บทบาทดังกล่าวช่วยลดช่องว่างระหว่างผู้สูงอายุกับโครงสร้างการจัดบริการของชุมชน การดำเนินงานของเครือข่ายยังพบข้อจำกัดด้านทรัพยากร การสนับสนุนเชิงนโยบาย และความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนา 2) พบว่า แนวทางประกอบด้วย องค์ประกอบเชิงกระบวนการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ 3 ประการ คือ 2.1) การออกแบบกระบวนการที่เปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในทุกขั้นตอน 2.2) การเสริมสร้างศักยภาพ และบทบาทผู้นำทางสังคมของแกนนำพฤฒพลัง และ 2.3) การบูรณาการทุนทางสังคมของชุมชน องค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเป็นกลไกหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาวะทางสังคม เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความรู้สึกมีคุณค่า การเป็นเจ้าของกระบวนการ และการรับรู้บทบาทของตน และ 3) ผลการประเมินผลหลังการดำเนินกระบวนการพัฒนา พบว่าระดับสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลาง เป็นระดับมาก โดยมิติที่มีการเปลี่ยนแปลงเด่นชัดได้แก่ มิติการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มิติการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และการเห็นคุณค่าในตนเอง สะท้อนประสิทธิผลของกระบวนการพัฒนาที่ใช้เครือข่ายแกนนำพฤฒพลังเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และมีทัศนคติเชิงบวกต่อการดำเนินชีวิต ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคตควรศึกษาผลกระทบของการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมในระยะยาว และขยายขอบเขตการวิจัยไปยังพื้นที่ที่มีบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเพื่อพัฒนาองค์ความรู้

เอกสารอ้างอิง

ธิติรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ. (2561). แนวทางการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุเพื่อก้าวสู่ “ศตวรรษที่ 21”. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 5(1), 315-328.

นนทชา ชัยทวิชธานันท์ และพึงรัก ริยะขัน. (2567). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมในเขตชุมชนเมืองเทศบาลเมืองอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก. วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 8(1), 80-90.

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1. (4 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10. (11 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 11. (11 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 12. (11 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 13. (12 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14. (12 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15. (12 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 16. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 17. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 18. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 19. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 2. (4 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 20. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 21. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 22. (13 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3. (4 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4. (5 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5. (5 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 6. (5 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7. (6 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8. (6 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9. (6 มิ.ย. 2568). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยกระบวนการเครือข่ายแกนนำพฤฒพลัง. (ศุภสุข สงกรานต์, ผู้สัมภาษณ์)

พนม คลี่ฉายา. (2563). การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของผู้สูงอายุ และข้อเสนอเพื่อการเสริมสร้างภาวะพฤฒิพลัง ของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลเดช ปิ่นประทีป. (2562). ความเหลื่อมล้ำด้านสาธารณสุข. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2553). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2552. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านม่วงชุม. (2565). รายงานข้อมูลผู้สูงอายุ และสถานการณ์สุขภาพตำบลม่วงชุม ณ วันที่ 3 ตุลาคม 2565. กาญจนบุรี: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านม่วงชุม.

วิยะดา รัตนสุวรรณ และคณะ. (2566). บทบาทผู้นำชุมชนกับการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน. วารสารวิจัยการพยาบาลและสุขภาพ, 24(1), 135-146.

วิวัฒน์ โรจนพิทยากร. (2562). สถานการณ์และแนวโน้มทางสุขภาพของประเทศไทย ปี 2561 - 2563. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 28(2), 185-186.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ). (2562). การเตรียมความพร้อม ด้านการเงินและสุขภาพ ในสังคมอายุยืน. วารสารทีดีอาร์ไอ รายงานเศรษฐกิจรายไตรมาส, 2562(154), 2-8.

Best, J. W. & Kahn, J. V. (1997). Research in education. (8th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. Social Psychology Quarterly, 61(2), 121-140. https://doi.org/10.2307/2787065.

Liu, X. et al. (2025). Social isolation and depressive symptoms among older adults with different functional status in China: A latent class analysis. Journal of Affective Disorders, 375, 478-485. https://doi.org/10.1016/j.jad.2025.01.156.

Phulkerd, S. et al. (2023). Financial satisfaction, food security, and shared meals are foundations of happiness among older persons in Thailand. BMC Geriatrics, 23, 690. https://doi.org/10.1186/s12877-023-04411-1.

Wang, P. et al. (2024). Childhood adversity and depression of older adults: The moderating effect of social participation. Frontiers in Psychology, 15, 1-9. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1376155.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน ผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟซบุ๊กไลฟ์*

STRATEGIC MANAGEMENT OF BRAND COMMUNICATION OF COMMUNITY ENTERPRISES THROUGH FACEBOOK LIVE STREAMING

เรวดี สุขมั่น, อภิวรรณ ศิรินันทนา*, ภูริพัฒน์ แก้วตาธนวัฒนา, จำเริญ คังคะศรี

Rawadee Sukmon, Apiwan Sirinantana*, Puripat Keawthanawathana, Chamraen Khangkasri

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จันทบุรี ประเทศไทย

Faculty of Communication Arts, Rambhai Barni Rajabhat University, Chanthaburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: apiwannarak999@gmail.com

*Tel: 094-650-5424

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่านการถ่ายทอดสดเฟซบุ๊กไลฟ์ 2) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับชมการแพร่ภาพผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์เพื่อซื้อสินค้าแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน และ 3) พัฒนารูปแบบกลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้เชี่ยวชาญ 11 ราย ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบของโมเดล ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้บริโภค 400 ราย ในพื้นที่ภาคตะวันออก ได้รับการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งสถิติอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่าเฉลี่ย การวิเคราะห์ความแปรปรวนและการถดถอยพหุคูณ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านความน่าเชื่อถือ การมีส่วนร่วมเชิงโต้ตอบ และโปรโมชั่นต่อการตัดสินใจซื้อ ยังใช้การวิเคราะห์สมการโครงสร้าง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดล ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารแบรนด์ผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างการรับรู้และความเชื่อมั่นต่อสินค้าแบรนด์ชุมชน มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของผู้ถ่ายทอดสด การมีส่วนร่วมเชิงโต้ตอบและการนำเสนอโปรโมชั่น ผู้บริโภคมีพฤติกรรมการเปิดรับชมสัมพันธ์กับความถี่ในการใช้สื่อออนไลน์และแรงจูงใจด้านความคุ้มค่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) ผลการศึกษานำสู่การพัฒนาโมเดล CB-FBL เป็นกรอบเชิงกลยุทธ์เน้นการสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภค การใช้เนื้อหาที่น่าเชื่อถือ การสร้างประสบการณ์การมีส่วนร่วม และการกระตุ้นการซื้อผ่านการสื่อสารแบบเรียลไทม์ สามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการตลาดดิจิทัลของวิสาหกิจชุมชน เป็นต้นแบบธุรกิจท้องถิ่นอื่นที่ต้องการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจต่อไป

คำสำคัญ: กลยุทธ์การจัดการ, การสื่อสารแบรนด์, การตลาดดิจิทัล, เฟซบุ๊กไลฟ์, วิสาหกิจชุมชน

* Received 13 January 2026; Revised 7 February 2026; Accepted 13 February 2026

Abstract

This article aimed to 1) Analyze the brand communication management strategies of community enterprises through Facebook Live broadcasts; 2) Investigate consumer behavior in Facebook Live engagement for purchasing community enterprise brand products and 3) Develop a strategic model for brand communication management of community enterprises via Facebook Live. A mixed-methods approach was employed. Qualitative data were collected from interviews with 11 entrepreneurs and experts, analyzed using content analysis to synthesize components of the CB-FBL model. Quantitative data were obtained from 400 consumers in the eastern region, analyzed with descriptive statistics such as percentages, means, and standard deviations, and inferential statistics including t-tests, ANOVA, and multiple regression to explore relationships among credibility, interactive engagement, and promotional factors influencing purchase decisions. Structural Equation Modeling (SEM) was further applied to validate the model's fit with empirical data. The findings reveal that brand communication through Facebook Live plays a crucial role in building awareness and trust in community brand products. Key factors affecting purchase decisions include the credibility of the broadcaster, interactive participation, and promotional offers during live sessions. Consumer viewing behavior was significantly associated with online media usage frequency and value-driven motivation ($p < .01$) These results led to the development of the CB-FBL Model (Community Branding through Facebook Live), a strategic framework emphasizing consumer relationship-building, credible content, participatory experiences, and real-time purchase stimulation. The model can be applied to enhance digital marketing strategies of community enterprises and serve as a prototype for other local businesses seeking to leverage social media to strengthen economic sustainability.

Keywords: Strategic Management, Brand Communication, Digital Marketing, Facebook Live, Community Enterprise

บทนำ

เศรษฐกิจดิจิทัลได้พลิกโฉมรูปแบบการสื่อสารทางการตลาด โดยเฉพาะแนวโน้มของ Social Commerce ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, TikTok และ LINE ได้กลายเป็นช่องทางหลักในการซื้อขายสินค้าและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบการ (สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า, 2565) ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐของไทยได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการค้าชุมชนผ่านตลาดออนไลน์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566) วิสาหกิจชุมชนถือเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือนและชุมชน โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาเพิ่มมูลค่าผ่านการแปรรูป

หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งไม่เพียงช่วยสร้างรายได้ แต่ยังช่วยลดการย้ายถิ่นของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและครัวเรือนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น (กรมพัฒนาชุมชน, 2562) บทบาทของวิสาหกิจชุมชนครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ 1) เศรษฐกิจ คือ ช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาสินค้าจากภายนอก และสร้างระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนภายในพื้นที่ 2) สังคม ส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคี ผ่านการทำงานร่วมกันและการแบ่งปันผลประโยชน์ อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาการอพยพแรงงานและสร้างความมั่นคงทางสังคม 3) วัฒนธรรม รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำมาใช้ในการผลิตสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และ 4) สิ่งแวดล้อม สนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ การนำของเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ และการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (กองพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน, 2565)

ในบริบทของเศรษฐกิจดิจิทัล Facebook Live จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากสามารถสื่อสารแบบเรียลไทม์ ถ่ายทอดเรื่องราว และสร้างประสบการณ์การมีส่วนร่วมของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Lum, E. & Chang, C. H., 2024) โดยทำหน้าที่ทั้งในฐานะช่องทางการขายและเวทีของ Brand Storytelling ที่ผู้ประกอบการสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ บุคลิกภาพของแบรนด์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่ผู้บริโภคได้โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบุคลิกภาพของแบรนด์และการเล่าเรื่องบนสื่อสังคมออนไลน์ (Yin, Z. et al., 2023) การนำหลักการของ Integrated Marketing Communication (IMC) มาประยุกต์ใช้ช่วยให้สารสื่อสารมีความสอดคล้องและเสริมพลังกันในทุกช่องทางดิจิทัล อันส่งผลต่อความชัดเจนของภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของแบรนด์ (Hoxha, E. & Dervishi, Z., 2023) ขณะเดียวกันแนวคิดการตลาดเชิงประสบการณ์ (Experiential Marketing) มีบทบาทสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมเชิงอารมณ์ ความไว้วางใจ และความภักดีของผู้บริโภค โดยเฉพาะในบริบทของการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Chen, C. et al., 2024) นอกจากนี้แนวคิดการสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) และการสร้างคุณค่าร่วม (Shared Value) ยังมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของผู้บริโภค กระตุ้นการตัดสินใจซื้อและเชื่อมโยงผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจเข้ากับผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในบริบทของวิสาหกิจชุมชนและการสร้างแบรนด์บนฐานชุมชน (Li, L. & Wang, X., 2025) งานวิจัยในประเทศไทยยังสะท้อนให้เห็นว่า โฆษณาและการสื่อสารผ่าน Facebook มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกช่องทางซื้อและการตัดสินใจของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญ (พงศ์สรรค์ งามลิขิตเลิศ และปฐมา สตะเวทิน, 2568) ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศตามแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย พ.ศ. 2566 - 2570 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) จากบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดิจิทัลและการเติบโตของ Social Commerce จะเห็นได้ว่า เฟซบุ๊กไลฟ์ได้พัฒนาบทบาทจากช่องทางการจำหน่ายสินค้าไปสู่กลไกเชิงกลยุทธ์ ในการจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการบูรณาการแนวคิด Brand Storytelling, IMC, Experiential Marketing, Two-Way Communication และ Shared Value เข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ (Hoxha, E. & Dervishi, Z., 2023) ด้วยเหตุนี้แนวคิด Brand Storytelling ทำหน้าที่เป็นตัวแปรด้านเนื้อหา ที่สะท้อนอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งช่วยสร้างการรับรู้และความเชื่อมั่นต่อแบรนด์ ขณะที่ Integrated Marketing Communication (IMC) เชื่อมโยงกับความสอดคล้องของสารสื่อสารในหลายช่องทางดิจิทัล ส่งผลต่อภาพลักษณ์

และความน่าเชื่อถือของแบรนด์โดยตรง ส่วน Experiential Marketing ทำหน้าที่เป็นตัวแปรด้านประสบการณ์การมีส่วนร่วม ที่สร้างอารมณ์ความไว้วางใจ และความภักดีของผู้บริโภค โดยเฉพาะในช่วงการถ่ายทอดสดที่ผู้บริโภคสามารถสัมผัสบรรยากาศจริง ขณะเดียวกัน Two-Way Communication เชื่อมโยงกับการโต้ตอบแบบเรียลไทม์ระหว่างผู้ประกอบการและผู้บริโภค ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจซื้อและการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาว สำหรับ Shared Value ทำหน้าที่เป็นตัวแปรด้านคุณค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ผู้บริโภครับรู้จากการสนับสนุนสินค้าชุมชน ทำให้เกิดแรงจูงใจเชิงอารมณ์และการซื้ออย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามงานวิจัยเชิงประจักษ์ ที่อธิบายลักษณะของกลยุทธ์การสื่อสารแบรนด์ผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์ในบริบทของวิสาหกิจชุมชนไทย รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบเนื้อหา การสร้างประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์แบบเรียลไทม์กับพฤติกรรมการรับชมและการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคอย่างเป็นระบบ ยังมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างทางองค์ความรู้ (Research Gap) ที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม (Yang, Y. et al., 2024) การวิจัยฉบับนี้จึงมีความสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างทางองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารแบรนด์ผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์ในบริบทของวิสาหกิจชุมชน โดยการบูรณาการแนวคิดทางการตลาดและการสื่อสารสมัยใหม่เข้ากับพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป นำไปสู่การพัฒนาโมเดล CB-FBL (Community Branding through Facebook Live) ซึ่งเป็นกรอบเชิงกลยุทธ์ที่เชื่อมโยงตัวแปรด้านเนื้อหา ความสอดคล้องของสารสื่อสาร ประสบการณ์การมีส่วนร่วม การโต้ตอบแบบเรียลไทม์ และคุณค่าร่วมเข้ากับพฤติกรรมการเปิดรับชมและการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค อันสามารถใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติในการสร้างการรับรู้แบรนด์ การเสริมสร้างความเชื่อมั่น และการกระตุ้นการซื้อสินค้าอย่างยั่งยืนในตลาดดิจิทัล พร้อมทั้งเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟซบุ๊กไลฟ์
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับชมการแพร่ภาพผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์เพื่อซื้อสินค้าแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบกลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟซบุ๊กไลฟ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดเฟซบุ๊กไลฟ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ Sequential Exploratory Design ซึ่งเริ่มจากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการ และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 ราย เพื่อสะท้อนแนวทางการสื่อสารและการสร้างแบรนด์ สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณได้จากผู้บริโภค จำนวน 400 ราย ที่มีประสบการณ์ในการรับชมและซื้อสินค้าผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์ของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงลึกและเชิงกว้าง อันสามารถสะท้อนกลยุทธ์การสื่อสารแบรนด์และพฤติกรรมผู้บริโภคได้อย่างชัดเจน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การได้มาซึ่งประชากรและกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดและการสื่อสาร จำนวน 11 ราย โดยใช้ Inclusion Criteria และมีประสบการณ์ตรงอย่างน้อย 1 ปีขึ้นไป ในเชิงปริมาณ เป็นผู้บริโภคที่เคยมี Facebook Live engagement กับการถ่ายทอดสดของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออก จำนวน 400 ราย โดยคำนวณจากสูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 (Yamane, T., 1967)

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

เชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างถูกคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ Inclusion Criteria ที่กำหนดไว้ โดยผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกที่มีประสบการณ์ในการใช้ Facebook Live เพื่อการสื่อสารและการตลาด และผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารการตลาดดิจิทัลที่มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้อง การคัดเลือกดำเนินการโดยตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลให้ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ มีประสบการณ์ตรงในการดำเนินงาน มีบทบาทในการจัดการหรือให้คำปรึกษา และสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งนี้ เชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างได้มาจากผู้บริโภคที่มีประสบการณ์ตรงในการซื้อสินค้าผ่านการถ่ายทอดสด Facebook Live ของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยใช้วิธีการเลือกแบบสะดวก (Convenience Sampling) และการกำหนดโควตา (Quota Sampling) เพื่อให้ได้จำนวนและสัดส่วนที่เหมาะสมกับประชากรเป้าหมาย ก่อนการคัดเลือกมีการใช้คำถามคัดกรอง (Screening Questions) เพื่อยืนยันว่าผู้ตอบแบบสอบถามเคยมีประสบการจริงกับการซื้อสินค้าผ่าน Facebook Live ของวิสาหกิจชุมชน เช่นการสอบถามว่า “ท่านเคยซื้อสินค้าผ่านการถ่ายทอดสด Facebook Live ของวิสาหกิจชุมชนหรือไม่” ผู้ที่ตอบว่า “เคย” จึงถูกคัดเลือกเข้าสู่กลุ่มตัวอย่าง

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยออกแบบคำถามตามกรอบแนวคิดการสื่อสารแบรนด์และการตลาดดิจิทัล

สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบ ความตรงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผ่านการคำนวณ ค่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) ซึ่งต้องมากกว่า 0.5 เพื่อยืนยันความเหมาะสมของข้อคำถาม นอกจากนี้ ยังตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยสถิติ Cronbach’s Alpha ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.85

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จัดให้มีการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว ตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนมุมมองและแนวทางการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนอย่างครอบคลุม อีกทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการแจกแบบสอบถามแก่ผู้บริโภค จำนวน 400 ราย ในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยใช้การเก็บข้อมูลแบบออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มที่เข้าถึงง่าย เช่น Google Forms ก่อนการตอบแบบสอบถามมีการใช้คำถามคัดกรอง (Screening Questions) เพื่อยืนยันว่าผู้ตอบเคยมีประสบการณ์ตรงในการซื้อสินค้า

ผ่าน Facebook Live ของวิสาหกิจชุมชน การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างดำเนินการผ่านการเผยแพร่ลิงก์แบบสอบถามในกลุ่มผู้บริโภคที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มเฟซบุ๊กของวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายผู้บริโภคในพื้นที่ และการแชร์ผ่านช่องทางออนไลน์ของผู้ประกอบการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรมการเปิดรับชมและการตัดสินใจซื้ออย่างแท้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดความจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดหมวดหมู่ประเด็นตามกรอบแนวคิดด้านการสื่อสารแบรนด์และการตลาดดิจิทัล พร้อมทั้งใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Correlation Analysis) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร การทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing) เพื่อยืนยันความแตกต่างหรือความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับชมและการตัดสินใจซื้อ นอกจากนี้ ยังใช้การวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดล CB-FBL กับข้อมูลเชิงประจักษ์

จริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบัน ALPS-IRB เพื่อการวิจัยและจริยธรรม (ALPS Institute of Research and Bioethics) รหัส ALPS-IRB-W006826 ลงวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2568 ผู้เข้าร่วมทุกคนได้รับการชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บข้อมูล การรักษาความลับ และสิทธิในการถอนตัวโดยไม่กระทบต่อสถานภาพ ทั้งการเก็บข้อมูลดำเนินการภายใต้หลักการเคารพศักดิ์ศรี ความเป็นส่วนตัว และความสมัครใจอย่างเคร่งครัด

ผลการวิจัย

กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบรนด์ผ่าน Facebook Live (วัตถุประสงค์ที่ 1) ผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 5 แกนหลักเชิงบูรณาการที่มุ่งเน้นการสร้างผลลัพธ์ (Outcomes) ดังนี้

1. Strategic Storytelling ถ่ายทอดอัตลักษณ์และภูมิปัญญาชุมชน เพื่อสร้าง Brand Differentiation (ความแตกต่าง) และ Authenticity (ความจริงใจ)

2. Omni-channel IMC เชื่อมโยง Facebook Live เข้ากับระบบนิเวศดิจิทัล (Line, Reels, E-commerce) เพื่อสร้าง Brand Synergy และความต่อเนื่องของสาร

3. Experiential Engagement สร้างประสบการณ์ผ่านการสาธิตและรีวิวสด เพื่อลด Perceived Risk (ความเสี่ยงที่ผู้บริโภครับรู้) และเพิ่ม Customer Value

4. Relational Two-Way Communication การตอบโต้แบบทันท่วงทีเพื่อสร้าง Social Proof (หลักฐานทางสังคม) และแก้ไขข้อกังวลของลูกค้าแบบ Real-time Objection Handling

5. Shared Value Creation เชื่อมโยงคุณค่าทางเศรษฐกิจเข้ากับความยั่งยืนของชุมชน เพื่อสร้าง Brand Meaning ในระดับจิตสำนึก

นอกจากนี้ กระบวนการจัดการ Facebook Live ถูกยกระดับเป็นระบบ 4 ขั้นตอน เชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกัน เพื่อสร้างผลลัพธ์ระยะยาว (CRM Outcomes) ประกอบด้วย 1) Pre-Live (Strategic Planning & KPI Setting) กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จ 2) Live Production (Quality Control & Atmosphere) ควบคุมคุณภาพภาพ/เสียงและสร้างบรรยากาศ 3) Program Direction (Host Credibility & CTA rhythm) ใช้ความน่าเชื่อถือของโฮสต์และจังหวะ CTA เพื่อกระตุ้นการซื้อ และ 4) Post-Live (Data Analytics & Retargeting) วิเคราะห์ข้อมูลและรีทาร์เก็ตเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่อง

พฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ (วัตถุประสงค์ที่ 2) ผลการศึกษาเชิงปริมาณยืนยันว่า รูปแบบการเปิดรับและแรงจูงใจของผู้บริโภคมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการตัดสินใจซื้อสินค้าแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) โดยสามารถจำแนกเป็นประเด็นเชิงโครงสร้าง ดังนี้

1. Digital Reach & Engagement ความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ตส่งผลโดยตรงต่อโอกาสในการเข้าถึง (Exposure) และการมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้บริโภค ยิ่งใช้อินเทอร์เน็ตบ่อย โอกาสในการเข้าชมและโต้ตอบกับ Facebook Live ก็สูงขึ้น ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่การตัดสินใจซื้อ

2. Value-Driven Motivation แรงจูงใจด้านความคุ้มค่า (Perceived Value) ทั้งในมิติของราคาและคุณภาพเป็นปัจจัยหลักที่ขับเคลื่อน Conversion Rate ผู้บริโภคที่รับรู้ถึงความคุ้มค่า มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจซื้อสินค้ามากขึ้น สะท้อนบทบาทสำคัญของการสื่อสารคุณค่าที่แท้จริงของสินค้า

3. Content Pillars เนื้อหา 4 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างความสัมพันธ์ (Relationship Building), 2) ความน่าเชื่อถือ (Credibility), 3) ประสบการณ์การมีส่วนร่วม (Experiential Engagement) และ 4) การสื่อสารแบบเรียลไทม์ (Real-time Communication) ส่งผลต่อการสร้าง Brand Image และ Brand Loyalty อย่างมีนัยสำคัญ ($p < .01$) โดยกลไกหลัก คือ Emotional Connection ที่ช่วยปิดการขายและสร้างความภักดีต่อแบรนด์ในระยะยาว

โมเดลยุทธศาสตร์ CB-FBL (Community-Based Facebook Live Model) ถูกพัฒนาขึ้นเป็นกรอบแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ (วัตถุประสงค์ที่ 3) ที่ประกอบด้วย 4 เสาหลัก ซึ่งเชื่อมโยงสู่ผลลัพธ์สุดท้าย ดังนี้

1. Consumer Relationship Management การสร้างชุมชนผ่านกิจกรรมปฏิสัมพันธ์
2. Credible Content Strategy การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์และมาตรฐานคุณภาพ
3. Participatory Experience Design การออกแบบประสบการณ์ร่วมผ่านการสาธิตสด
4. Real-Time Conversion Tactics การใช้จังหวะ CTA และข้อเสนอจำกัดเวลา

กระบวนการนำไปใช้และผลลัพธ์ (Outcome & Impact) การนำโมเดลไปใช้ผ่านวงจรการวางแผนการผลิตและการดำเนินรายการที่วัดผลได้ (Reach, Engagement, Conversion) ส่งผลให้เกิด Outcome ที่ชัดเจน 3 ประการ คือ 1) Strengthened Brand Image ภาพลักษณ์แบรนด์เข้มแข็งจากความโปร่งใส และสม่ำเสมอ 2) Enhanced Brand Loyalty ความภักดีเพิ่มขึ้นจากประสบการณ์และการดูแลหลังการขาย และ 3) Increased Purchase Conversion ยอดขายที่เติบโตจากการออกแบบจังหวะการขาย (CTA) ที่แม่นยำ

การสังเคราะห์ผลการวิจัย

ผลการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของการถ่ายทอดสดผ่าน Facebook Live ในการจัดการการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของเศรษฐกิจดิจิทัลที่ผู้ประกอบการต้องปรับตัวเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภคอย่างใกล้ชิดและยั่งยืน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณนำไปสู่การพัฒนาโมเดล CB-FBL (Community-Based Facebook Live Model) ทำหน้าที่เป็นกลไกบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ ที่เชื่อมโยงระหว่าง Content Narrative และ Real-Time Interaction โดยมี Brand Trust เป็นตัวแปรกลาง (Mediating Variable) ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงทั้งสององค์ประกอบไปสู่ Final Outcomes ได้แก่ 1) ความสำเร็จเชิงเศรษฐกิจ (Economic Outcomes) ยอดขายและ Conversion ที่เพิ่มขึ้นจากการสื่อสารที่โปร่งใสและน่าเชื่อถือ 2) ความสำเร็จเชิงสังคม (Social Outcomes) การสร้างชุมชนผู้บริโภคที่มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และการเสริมสร้างความภักดีต่อแบรนด์ และ 3) ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนไทย (Sustainability Outcomes) การบูรณาการกลยุทธ์ดิจิทัลเข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า วิสาหกิจชุมชนมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบรนด์ผ่าน Facebook Live อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเล่าเรื่องแบรนด์ (Brand Storytelling) การสื่อสารแบบบูรณาการ (IMC) การสร้างประสบการณ์การมีส่วนร่วม (Experiential Marketing) การสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) และการสร้างคุณค่าร่วม (Shared Value) กลยุทธ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความแตกต่าง (Brand Differentiation) และความน่าเชื่อถือ (Authenticity) แต่ยังลด Perceived Risk (ความเสี่ยงที่ผู้บริโภครับรู้) ในการตัดสินใจซื้อสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hoxha, E. & Dervishi, Z. ที่ชี้ว่าการเล่าเรื่องแบรนด์และการสื่อสารแบบบูรณาการมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความแตกต่างและความน่าเชื่อถือ (Hoxha, E. & Dervishi, Z., 2023) ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณพัฒน์ เอี่ยมยิ่ง และชมพูนุช ปัญญไพโรจน์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในยุคดิจิทัล โดยเน้นว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดและการสร้างประสบการณ์ร่วมกับผู้บริโภคมีผลต่อการสร้างคุณค่าและความยั่งยืนของแบรนด์ในบริบทไทย (ณพัฒน์ เอี่ยมยิ่ง และชมพูนุช ปัญญไพโรจน์, 2566)

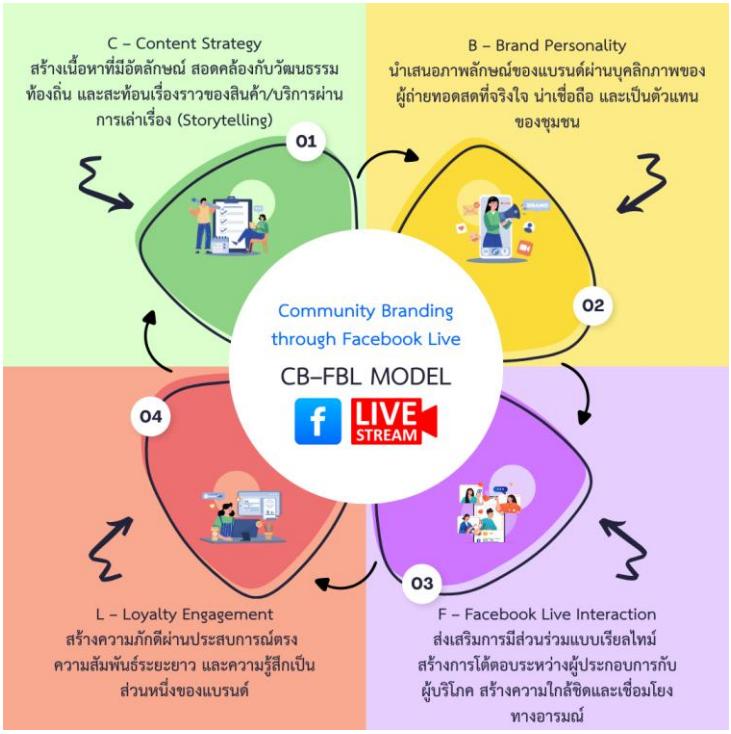
ในด้านผู้บริโภค ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจหลัก ได้แก่ ความคุ้มค่า ความมั่นใจในคุณภาพ และการเข้าถึงข้อมูลโดยตรงจากผู้ขาย มีผลต่อการตัดสินใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) โดยเฉพาะเมื่อผู้บริโภคมีการโต้ตอบแบบเรียลไทม์และได้รับโปรโมชั่นในช่วงไลฟ์สด ปรากฏการณ์นี้ยังเชื่อมโยงกับ Impulse Buying (การซื้อแบบฉับพลัน) ที่เกิดขึ้นจากการกระตุ้นด้วยข้อเสนอจำกัดเวลาและการสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วม ผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lum, E. & Chang, C. H., ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง social media live-streaming and consumer engagement: A systematic review ระบุว่าผู้บริโภคในยุคดิจิทัลให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าและความโปร่งใสของข้อมูล (Lum, E. & Chang, C. H., 2024) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Yang, Y. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Socio-technical systems and trust transfer in live streaming e-commerce: Analyzing stickiness and purchase intentions with SEM-fsQCA พบว่า การโต้ตอบแบบเรียลไทม์และการนำเสนอโปรโมชั่นในช่วงไลฟ์สดมีผลต่อการกระตุ้นการซื้อ (Yang, Y. et al., 2024)

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริโภคเปิดรับชมการแพร่ภาพผ่าน Facebook Live ของวิสาหกิจชุมชนด้วยแรงจูงใจเชิงอารมณ์และประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Graf, L. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Emotional virtual characters for improving motivation and performance in VR exergames ชี้ให้เห็นถึงผู้บริโภคไม่ได้ซื้อสินค้าเพียงเพื่อประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ยังซื้อเพื่อสร้างคุณค่าทางอารมณ์และประสบการณ์ ซึ่งอธิบายได้ว่าทำไมการช้อปปิ้งผ่านช่องทางที่มีปฏิสัมพันธ์แบบเรียลไทม์ เช่น เฟซบุ๊กไลฟ์ จึงสามารถกระตุ้นการซื้อได้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำเสนอในลักษณะที่สร้างความตื่นเต้นและความรู้สึกเร่งด่วนต่อการตัดสินใจซื้อ ปรากฏการณ์นี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการเปิดรับชม Facebook Live ของวิสาหกิจชุมชนไม่เพียงตอบสนองความต้องการเชิงเศรษฐกิจแต่ยังสร้างประสบการณ์การมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงผู้บริโภคกับคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน (Graf, L. et al., 2023)

สุดท้ายการพัฒนาโมเดล CB-FBL (Community Branding through Facebook Live) ซึ่งประกอบด้วยเสาหลัก 4 ด้าน ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภค เนื้อหาที่น่าเชื่อถือ ประสบการณ์การมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบเรียลไทม์เพื่อปิดการขาย สะท้อนกระบวนการสื่อสารแบรนด์อย่างครบวงจร โดยมี Brand Trust เป็นตัวแปรกลางที่เชื่อมโยงไปสู่ผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจและสังคม โมเดลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Li, L. & Wang, X. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Predicting live streamers' continuous streaming marketing intention via the extended TPB model ได้ชี้ว่า การสื่อสารแบรนด์ผ่าน Social Commerce ต้องผสานกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลเข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อสร้างความยั่งยืน (Li, L. & Wang, X., 2025)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ โมเดล CB-FBL (Community Branding through Facebook Live) เป็นกรอบแนวคิดเชิงกลยุทธ์ที่อธิบายการสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่านแพลตฟอร์ม Facebook Live โดยบูรณาการทฤษฎีการตลาดและการสื่อสารสมัยใหม่เข้ากับบริบทชุมชน และได้รับการตรวจสอบเชิงประจักษ์ด้วยการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (SEM) ทำให้มีความน่าเชื่อถือทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ โมเดลนี้ ประกอบด้วย 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) Content Strategy (C) การสร้างเนื้อหาที่สะท้อนอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการเล่าเรื่องแบรนด์ 2) Brand Personality (B) การนำเสนอภาพลักษณ์ผ่านบุคลิกภาพของผู้ถ่ายทอดสดที่จริงใจและน่าเชื่อถือ 3) Facebook Live Interaction (F) การสร้างการมีส่วนร่วมแบบเรียลไทม์เพื่อเชื่อมโยงทางอารมณ์กับผู้บริโภค และ 4) Loyalty Engagement (L) การสร้างความผูกพันและความภักดีต่อแบรนด์ผ่านประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมการรับชม Facebook Live มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการใช้สื่อออนไลน์และแรงจูงใจด้านความคุ้มค่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสะท้อนถึงมิติใหม่ของการทำความเข้าใจผู้บริโภคในยุค Social Commerce

ภาพที่ 1 โมเดล CB-FBL

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ยืนยันว่า กลยุทธ์การสื่อสารแบรนด์ของวิสาหกิจชุมชนผ่าน Facebook Live เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันยุคดิจิทัล ผลการวิเคราะห์จากโมเดล CB-FBL ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการระหว่างอัตลักษณ์ชุมชน (Locality) และเทคโนโลยีการสื่อสารแบบเรียลไทม์สามารถยกระดับภาพลักษณ์แบรนด์ สร้างความภักดี และกระตุ้นการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) โดยมีปัจจัยขับเคลื่อนหลัก คือ แรงจูงใจด้านความคุ้มค่าและการออกแบบประสบการณ์การมีส่วนร่วม นอกจากนี้งานวิจัยยังสะท้อนถึงความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 8 เรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจ และเป้าหมายที่ 12 เรื่องการบริโภคที่รับผิดชอบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสร้างสมดุลระหว่างผลกำไรทางธุรกิจ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนในระยะยาว ผลการวิจัยดังกล่าวจึงสามารถเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ในเชิงปฏิบัติวิสาหกิจชุมชนควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอจากการมุ่งเน้นการขาย (Transaction-focused) ไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ (Relationship-focused) โดยใช้การเล่าเรื่องแบรนด์ที่เน้นแหล่งกำเนิดและมาตรฐานคุณภาพที่โปร่งใส พร้อมทั้งออกแบบโปรโมชั่นแบบจำกัดเวลาในช่วงไลฟ์เพื่อสร้างแรงกระตุ้นในการซื้อ ขณะเดียวกันในเชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน และสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ควรนำโมเดล CB-FBL ไปพัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถปรับตัวเข้าสู่ Social Commerce ได้อย่างมีประสิทธิภาพผลการศึกษาครั้งนี้ ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในหลายมิติ ทั้งในมิติธุรกิจที่สามารถใช้เป็นคู่มือเชิงกลยุทธ์ (Strategic Manual) สำหรับการออกแบบ

เนื้อหาและการบริหารจัดการ Facebook Live ในมิติการบริหารจัดการที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดและวัดผลความสำเร็จ (KPIs) ของการสื่อสารการตลาดดิจิทัล และในมิติวิชาการที่สามารถใช้เป็นโมเดลต้นแบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านแพลตฟอร์มการสื่อสารสมัยใหม่ สำหรับแนวทางการวิจัยในอนาคตควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของกลยุทธ์ระหว่าง Facebook Live กับแพลตฟอร์มอื่น เช่น TikTok Live, Instagram Live เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านเทคนิคและพฤติกรรมผู้ใช้ อีกทั้งควรขยายการศึกษาไปยังผู้บริโภคในภูมิภาคอื่นหรือในระดับสากลเพื่อทดสอบความยืดหยุ่นและความเหมาะสมของโมเดล CB-FBL ในบริบทที่หลากหลาย นอกจากนี้การบูรณาการการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) และการวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึก (Sentiment Analysis) ช่วยเพิ่มความแม่นยำในการประเมินผลกระทบเชิงลึกของการสื่อสารแบรนด์ในมิติจิตวิทยาผู้บริโภค ซึ่งทำให้งานวิจัยมีความทันสมัย สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาชุมชน. (2562). รายงานสถานการณ์วิสาหกิจชุมชนประเทศไทย ปี 2562. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.

กองพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน. (2565). วิสาหกิจชุมชน : พลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ณพัฒน์ เอี่ยมยิ่ง และชมพูนุช ปัญญไพโรจน์. (2566). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการตลาดสำหรับงานด้านการสื่อสารแบรนด์ในยุคดิจิทัล. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 31(3), 90-104.

พงศ์สรรค์ งามลิขิตเลิศ และปฐมา สตะเวทิน. (2568). อิทธิพลของโฆษณาเฟซบุ๊กต่อการเลือกช่องทางซื้อสินค้าของผู้บริโภค: กรณีศึกษาแบรนด์ Dr.JiLL. สหวิทยาการและความยั่งยืนปริทัศน์ไทย, 14(1), 2-11.

สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า. (2565). รายงานประจำปี พ.ศ. 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2566). รายงานประจำปี พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย พ.ศ. 2566 - 2570. เรียกใช้เมื่อ 21 ธันวาคม 2568 จาก https://www.nesdc.go.th

Chen, C. et al. (2024). Gratifications from live streaming commerce: The roles of parasocial interaction, social presence, and flow. International Journal of Human-Computer Interaction, 40(12), 2315-2331.

Graf, L. et al. (2023). Emotional virtual characters for improving motivation and performance in VR exergames. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 7, 1115-1135. https://doi.org/10.1145/3611061.

Hoxha, E. & Dervishi, Z. (2023). The impact of digital marketing strategies on consumer behavior in emerging markets. Journal of Marketing Research and Innovation, 12(3), 45-62.

Li, L. & Wang, X. (2025). Predicting live streamers' continuous streaming marketing intention. Journal of Information Economics, 3(1), 15-29.

Lum, E. & Chang, C. H. (2024). Modeling User Participation in Facebook Live by Applying the Mediating Role of Social Presence. Information, 15(1), 23. https://doi.org/10.3390/info15010023.

Yamane, T. (1967). Statistics: An Introductory Analysis. (2nd ed.). New York: Harper and Row.

Yang, Y. et al. (2024). Socio-technical systems and trust transfer in live streaming e-commerce: Analyzing stickiness and purchase intentions with SEM-fsQCA. Frontiers in Communication, 9(1), 1-21.

Yin, Z. et al. (2023). Randomly distributed crab burrows enhance groundwater flow and salt transport in creek-marsh systems. Water Resources Research, 59(11), 1-15.

บทความวิจัย

พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลา*

BEHAVIOR AND INTENTION OF TOURISTS IN COMMUNITY TOURISM FOLLOWING THE MOTTO OF SONGKHLA PROVINCE

แก้วตา ปานเจี้ยง*, วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง, นุษณา ณ พายัพ

Kaewta Pancheang*, Wiwat Jankingthong, Nutsana Na Phayap

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

Hatyai Business School, Hatyai University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail kaewta.pan003@hu.ac.th

*Tel: 089-657-7420

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา และ 2) ศึกษาความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ที่เข้ามาท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา จำนวน 400 คน เก็บตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมทางสถิติ ได้แก่ การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficient) และการวิเคราะห์พหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาพรวมของพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.74, S.D. = 0.68) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านการแนะนำและบอกต่อ ($\bar{X}$ = 3.83) และด้านการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ ($\bar{X}$ = 3.65) 2) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมดกับตัวแปรเกณฑ์ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าตั้งแต่ .578 ถึง .749 และ 3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทั้ง 3 ตัว ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว โดยมีค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .841 และมีค่าอำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 70.8

คำสำคัญ: พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวชุมชน, คำขวัญจังหวัดสงขลา

* Received 4 February 2026; Revised 17 February 2026; Accepted 26 February 2026

Abstract

This research aimed to 1) Study the level of tourist intention behavior, tourist happiness, value received, and experience from community tourism following the motto of Songkhla Province, and 2) Study the factors that influence tourist happiness, worth received, and tourism experience in relation to tourist intention behavior in community tourism following the motto of Songkhla Province. The sample group consisted of 400 Thai tourists aged 15 years and older who visited communities following the motto of Songkhla Province. Data was collected using questionnaires. Data analysis was performed using statistical software, including descriptive statistics, mean, standard deviation, Pearson correlation coefficient, and stepwise multiple regression analysis. The research findings showed that 1) The overall behavior, intended behavior, tourist happiness, value received, and tourism experience of tourists' intention to participate in community tourism following the Songkhla province motto was at a high level ($\bar{X}$ = 3.74, S.D. = 0.68). When considered individually, tourists' intention behavior was high level in all aspects, including recommending and spreading the word ($\bar{X}$ = 3.83) and repeating their visit ($\bar{X}$ = 3.65). 2) The relationship between all predictor variables and the criterion variable was statistically significant at the .01 level, with values ranging from .578 to .749. and 3) Data analysis using multiple regression analysis revealed that the three factors influencing tourists' intention behavior in community tourism, following the motto of Songkhla province, were tourist happiness, value received, and tourism experience. The multiple regression coefficient (R) was .841, and the predictive power was 70.8%.

Keywords: Tourist Behavior and Intentions, Community Tourism, Motto of Songkhla Province

บทนำ

การท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดสงขลาได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นหลัก และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชุมชนมีอาชีพ รายได้ และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ การท่องเที่ยวชุมชนจะเกิดขึ้นได้จะต้องได้รับความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ การสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นจุดขายในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวชุมชน สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ช่วยในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนให้ดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน และจากแผนพัฒนาจังหวัดสงขลา (พ.ศ. 2566 - 2570) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 เพื่อเป็นกรอบแนวทางมุ่งสู่เป้าหมาย “สงขลาเมืองน่าอยู่ ศูนย์กลางเศรษฐกิจภาคใต้ เชื่อมโยงอาเซียน พัฒนาอย่างยั่งยืน” ประเทศชาติ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยประเด็นการพัฒนาจังหวัด ด้านการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566 - 2570) ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเปิดมุมมองใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวชุมชน ให้ได้สัมผัสเสน่ห์วิถีไทยเฉพาะถิ่น มุ่งเน้นให้ชุมชนสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มาจากวัตถุดิบของชุมชนเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากแก่นักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน และการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเชิงเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าที่ได้รับจากการท่องเที่ยวชุมชน รวมถึงการบูรณาการ การท่องเที่ยวชุมชนกับการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและน่าสนใจของจังหวัด เพื่อสร้างประสบการณ์ที่แปลกใหม่แก่นักท่องเที่ยว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566); (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2568)

การท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการบูรณาการการท่องเที่ยวชุมชนกับการท่องเที่ยวตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลา มีชุมชนจังหวัดสงขลาที่มีที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา และมีความพร้อมในการเข้าร่วม จำนวน 10 ชุมชน โดยแต่ละชุมชนมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของคำขวัญจังหวัดอย่างชัดเจน กล่าวคือ “นกน้ำเพลินตา” สะท้อนถึงชุมชนบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำและทะเลสาบ เช่น บ้านรำแดง บ้านกระดังงา และบ้านดอนทิง “สมิหลาเพลินใจ” เชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวเมืองสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง “เมืองใหญ่สองทะเล” ครอบคลุมชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เชื่อมโยงระหว่างอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา เช่น บ้านคลองรี บ้านคลองฉนวน บ้านเลียบ และชุมชนบ้านมิไร “เสน่ห์สะพานป่า” เชื่อมโยงกับชุมชนในแนวเส้นทางสะพานติณสูลานนท์ และ “ศูนย์การค้าแดนใต้” สอดคล้องกับชุมชนในเขตเมืองหาดใหญ่ เช่น คลองแห ท่าไทร และชุมชนบ้านสวนทุเรียน ทั้งนี้ การท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลาเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการท่องเที่ยวโดยชุมชน และทำให้เกิดความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนด้านการท่องเที่ยว ในการทำงานการเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์ และมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นการสนับสนุนฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนโดยตัวแทนชุมชนเป็นผู้นำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ทำให้ชุมชน เกิดความภาคภูมิใจและมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล อีกทั้งยังสามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนรวมถึงการสร้างความสุขให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดพฤติกรรมความตั้งใจภายหลังการท่องเที่ยวที่ดี โดยการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ และแนะนำบอกต่อผู้อื่นให้เข้ามาท่องเที่ยวชุมชน (วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง และคณะ, 2564); (Scherf, K., 2021)

พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวเป็นพฤติกรรมความตั้งใจภายหลังการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในอนาคตหลังจากการได้เข้าไปท่องเที่ยวและเกิดความประทับใจ โดยแสดงออกมาในลักษณะของการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ การแนะนำและบอกต่อ พฤติกรรมความตั้งใจภายหลังการซื้อของนักท่องเที่ยว จะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้องอีกทั้งทำให้ผู้ประกอบการด้าน การท่องเที่ยวประหยัดค่าใช้จ่ายในการส่งเสริมการตลาด นอกจากนี้ พฤติกรรมความตั้งใจภายหลังการซื้อของนักท่องเที่ยวส่งผลให้ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวมีความมั่นคงและความยั่งยืน (Pradana, G. B. et al., 2023) จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์และเป็นปัจจัยที่ส่งต่อพฤติกรรมความตั้งใจภายหลังการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ความสุขนักท่องเที่ยว (Haji, S. A. et al., 2022); (Haji, S. et al., 2021a); (Pai, C. K. et al., 2020) คุณค่าที่ได้รับจากการท่องเที่ยว (Damanik, J. & Yusuf, M., 2022); (Libre, A. et al., 2022); (Rohman, F., 2020)

และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (Libre, A. et al., 2022); (Nazir, M. U. et al., 2022) และจากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า การท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน (วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง และคณะ, 2564) โดยงานวิจัยเชิงปริมาณยังมีน้อย และจากการสอบถามผู้ประกอบการชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลา พบว่า ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจและข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ ทำให้สามารถสรุปผลการวิจัยไปยังประชากรที่กว้างขึ้น โดยใช้เครื่องมือทางสถิติซึ่งช่วยให้ได้ผลลัพธ์ที่น่าเชื่อถือ และทำให้ผู้ประกอบการชุมชนท่องเที่ยวตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลาสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงความสัมพันธ์ (Interrelationship Research) การศึกษาครั้งนี้มีวิธี การดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปที่เข้ามาท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 10 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนคลองแห 2) ชุมชนบ้านท่าไทร 3) ชุมชนบ้านสวนทุเรียน 4) ชุมชนบ้านรำแดง 5) ชุมชนบ้านมิไร 6) ชุมชนบ้านกระดังงา 7) ชุมชนบ้านดอนทิง 8) ชุมชนบ้านเลียบ 9) ชุมชนบ้านคลองฉนวน และ 10) ชุมชนบ้านคลองรี โดยเก็บข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวเสร็จแล้ว หากแต่ชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ไม่มีการเก็บข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนจังหวัดสงขลา ดังนั้น ในการศึกษานี้จึงไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน

การหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากไม่สามารถหาจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้น จึงใช้วิธีคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างกรณีไม่ทราบจำนวนประชากร โดยใช้สูตรของ Cochran, W. G. โดยกำหนดให้สัดส่วนของประชากรที่ต้องการจะสุ่ม 50% หรือ 0.5 ดังนั้น P = 0.5 กำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% มีระดับนัยสำคัญ 0.05 มีค่าเท่ากับ 1.96 ดังนั้น Z = 1.96 ยอมให้คลาดเคลื่อนเท่ากับ 5% สัดส่วนของความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05 ดังนั้น d = 0.05 ความเชื่อมั่น 95% และยอมให้มีความคลาดเคลื่อนได้ 5% จากการคำนวณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นต่ำเท่ากับ 384 ตัวอย่าง และเพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความคงที่และผลการศึกษามีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงเพิ่มกลุ่มตัวอย่างเป็น 400 ตัวอย่าง และใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบโควตากับนักท่องเที่ยว ตามพื้นที่ในแต่ละชุมชนเท่ากัน จำนวน 10 ชุมชน (Cochran, W. G., 1977)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งเป็น 5 ส่วน มีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยว

ส่วนที่ 2 แบบวัดพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 แบบวัดความสุขของนักท่องเที่ยว

ส่วนที่ 4 แบบวัดคุณค่าที่ได้รับ

ส่วนที่ 5 แบบวัดประสบการณ์จากการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา จำนวน 30 คน เพื่อคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าด้วยวิธีการของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ได้กำหนดเกณฑ์ความเหมาะสมของค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของแบบสอบถามไว้ ดังนี้ ค่า 0.70 ถือว่าอยู่ในระดับพอใช้ ค่า 0.80 ถือว่าอยู่ในระดับดี และมากกว่า 0.90 ถือว่าอยู่ในระดับดีมาก (Kline, R. B., 2011)

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนทั้ง 10 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนคลองแห 2) ชุมชนบ้านท่าไทร 3) ชุมชนบ้านสวนทุเรียน 4) ชุมชนบ้านรำแดง 5) ชุมชนบ้านมิไร 6) ชุมชนบ้านกระดังงา 7) ชุมชนบ้านดอนทิง 8) ชุมชนบ้านเลียบ 9) ชุมชนบ้านคลองฉนวน และ 10) ชุมชนบ้านคลองรีให้ช่วยเก็บแบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวเสร็จแล้ว จำนวนที่เก็บแบบสอบถามชุมชนละ 40 คน รวมจำนวนแบบสอบถามที่เก็บทั้งสิ้น 400 ชุด โดยให้ชุมชนใช้วิธีเก็บแบบสอบถามโดยการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) คือ วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่ผู้ประกอบการชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกในการเก็บแบบสอบถาม รวมถึงเก็บกับตัวอย่างที่เต็มใจจะให้ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ตอน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย รายละเอียด ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น โดยใช้สถิติบรรยาย เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง และลักษณะของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้โปรแกรมทางสถิติ ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในส่วนค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่ออธิบายระดับพฤติกรรมความตั้งใจท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับและประสบการณ์จากการท่องเที่ยว

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน เพื่อสร้างสมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา ในการอธิบายความสัมพันธ์และสร้างสมการพยากรณ์ ดังนี้

4.2.1 หาความสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปรพยากรณ์แต่ละตัว คือ ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว และหาความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมดกับตัวแปรเกณฑ์ คือ พฤติกรรมความตั้งใจท่องเที่ยว โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficient)

4.2.2 หาตัวแปรพยากรณ์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว โดยใช้การวิเคราะห์พหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) และสร้างสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาระดับพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา พบว่า พฤติกรรมความตั้งใจของนักเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการแนะนำและบอกต่อ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 และด้านการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 ตามลำดับ ในส่วนความสุขของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านอารมณ์ความรู้สึก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 และด้านกิจกรรมแห่งความสุข มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ตามลำดับ ในขณะที่คุณค่าที่ได้รับในการท่องเที่ยวชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านความคุ้มค่าเวลา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 ด้านความคุ้มค่าเงิน และด้านความพยายามที่คุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ตามลำดับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านประสาทสัมผัส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ด้านการให้บริการ และด้านอัตลักษณ์ของชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 1 - 3

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความเห็นต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา โดยภาพรวม

พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความเป็นจริง
ด้านการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ	3.65	.72	มาก
ด้านการแนะนำและบอกต่อ	3.83	.73	มาก
รวม	**3.74**	**.68**	**มาก**

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นต่อความสุขของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชน โดยภาพรวม

ความสุขของนักท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความเป็นจริง
ด้านอารมณ์ความรู้สึก	3.84	.74	มาก
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	3.75	.73	มาก
ด้านกิจกรรมแห่งความสุข	3.72	.71	มาก
รวม	**3.77**	**.65**	**มาก**

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นต่อคุณค่าที่ได้รับในการท่องเที่ยวชุมชน โดยภาพรวม

คุณค่าที่ได้รับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความเป็นจริง
ด้านความคุ้มค่าเงิน	3.70	.72	มาก
ด้านความคุ้มค่าเวลา	3.79	.73	มาก
ด้านความพยายามที่คุ้มค่า	3.70	.74	มาก
รวม	**3.73**	**.66**	**มาก**

2. ผลการศึกษาความสุขของนักท่องเที่ยว คุณค่าที่ได้รับ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า จากตัวแปรปัจจัยทั้งหมด 3 ตัว มีตัวแปรที่ทดสอบแล้ว พบว่า ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คุณค่าที่ได้รับ (X2) ความสุขของนักท่องเที่ยว (X1) ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (X3) แสดงให้เห็นว่าตัวแปรพยากรณ์ที่ดีและเหมาะสมที่สุดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ (R) ตั้งแต่ .790 ถึง .841 ค่าประสิทธิภาพของการพยากรณ์ (R^2) เมื่อนำตัวแปรพยากรณ์ใส่เข้าไปในสมการจะมีค่าเปลี่ยนไปทำให้ค่าร้อยละของการพยากรณ์เปลี่ยนไปด้วย โดยพบว่า เมื่อใส่ตัวแปรด้านคุณค่าที่ได้รับ (X2) เพียงตัวเดียวเข้าไปในสมการจะมีค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .790 มีค่าสัมประสิทธิภาพการพยากรณ์เกิดขึ้นร้อยละ 62.3 (R^2 = .623) และเมื่อใส่ตัวแปรด้านความสุขของนักท่องเที่ยว (X1) เพิ่มเข้าไปในสมการเป็นตัวที่ 2 จะมีค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .830 ค่าสัมประสิทธิภาพการพยากรณ์เกิดขึ้นร้อยละ 68.9 (R^2 = .689) จากนั้นเมื่อใส่ตัวแปร ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (X3) เพิ่มเข้าไปในสมการเป็นตัวที่ 3 ในสมการจะมีค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .841 มีค่าประสิทธิภาพการพยากรณ์เกิดขึ้นร้อยละ 70.8 (R^2 = .708) ซึ่งเป็นค่าประสิทธิภาพการพยากรณ์ที่สูงที่สุด การสร้างสมการณ์พยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ค้นหาตัวแปรพยากรณ์ที่ดีที่สุดเพื่อใช้ในการสร้างสมการณ์พยากรณ์ ได้แก่ คุณค่าที่ได้รับ (X2) ความสุขของนักท่องเที่ยว (X1) ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (X3) โดยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยโดยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ และในรูปคะแนนมาตรฐาน รายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรพยากรณ์กับตัวแปรเกณฑ์

ตัวแปรพยากรณ์ที่เข้าสมการค่าคงที่	R	R^2	Adj R^2	F	SE_{est}
X2	.790	.623	.622	658.778***	.417
X2, X1	.830	.689	.687	438.896***	.379
X2, X1, X3	.841	.708	.706	319.821***	.368

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชน คือ คุณค่าที่ได้รับ (X2) ความสุขของนักท่องเที่ยว (X1) และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (X3) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ (b) เท่ากับ .353, .308, .278 และมีค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน (β) เท่ากับ .342, .297, .262 และมีค่า Sig. เท่ากับ .000 ตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์ตัวพยากรณ์ (Adj. R^2) เท่ากับ .706 มีความคลาดเคลื่อน (SE_{est}) เท่ากับ .368 และค่าคงที่ (a) ของสมการในรูปคะแนนดิบ เท่ากับ .232 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .001 ตามลำดับ R = .841 หมายถึง ตัวแปรอิสระ ทั้ง 3 ตัวสามารถอธิบายความสัมพันธ์กับตัวแปรตามได้ในระดับสูงมากและมีค่า R^2 = .708 แสดงว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามได้ร้อยละ 70.8 ซึ่งสามารถเขียนเป็นสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ Y_1 = .232 + .353 (X_2) + .308 (X_1) + .278 (X_3) และสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน Z = .342 (X2) + .297 (X1) + .262 (X3) โดยคุณค่าที่ได้รับ (X2) ความสุขของนักท่องเที่ยว (X2) และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว (X3) ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 รายละเอียดดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ คะแนนมาตรฐาน ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของสัมประสิทธิ์ตัวแปรพยากรณ์

ตัวแปรพยากรณ์ที่เข้าสมการ	Unstandardized Coefficient b	Standardized Coefficient (β)	t	Sig.	Collinearity Statistics Tolerance	VIF
ค่าคงที่ (Constant)	.232		2.018	.044		
คุณค่าที่ได้รับ (X2)	.353	.342	6.844***	.000	.296	3.378
ความสุขของนักท่องเที่ยว (X1)	.308	.297	5.546***	.000	.257	3.898
ประสบการณ์ (X3)	.278	.262	5.111***	.000	.281	3.563
F = 319.821*** R = .841 R^2 = .708 Adj. R^2 = .706 SE_{est} = .368 a = .232						

*** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

อภิปรายผล

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ระดับพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับมาก เป็นเพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวแล้วมีแนวโน้มที่จะกลับมาเยือนสถานที่ท่องเที่ยวซ้ำ และตั้งใจที่จะแนะนำรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลาให้ผู้อื่นได้รับทราบ สอดคล้องกับ Pradana, G. B. et al. ที่กล่าวว่า คุณค่าที่ได้รับของนักท่องเที่ยวเกิดขึ้นเมื่อผู้มาเยือนเปรียบเทียบระหว่างประโยชน์ที่ได้รับกับต้นทุนที่ต้องเสียไป เช่น เวลา ค่าใช้จ่าย และความพยายาม หากผลประโยชน์ที่ได้รับสูงกว่าต้นทุน นักท่องเที่ยวจะรู้สึกถึงความคุ้มค่า และจากการศึกษาระดับของประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พบว่า อยู่ในระดับมาก ประกอบด้วยด้านประสาทสัมผัส การให้บริการ และอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นเพราะชุมชนสามารถสร้างประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะประสบการณ์ที่กระตุ้นความรู้สึกทั้งด้านภาพ เสียง กลิ่น และบรรยากาศโดยรวมของการท่องเที่ยว ซึ่งช่วยสร้างความประทับใจและความรู้สึกเพลิดเพลิน ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสบายใจ และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนได้อย่างแท้จริง (Pradana, G. B. et al., 2023) สอดคล้องกับ Pradana, G. B. et al., Haji, S. et al. ที่กล่าวว่าประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ดี มักเกิดจากการผสานองค์ประกอบด้านประสาทสัมผัส กับให้บริการที่มีคุณภาพและอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้มีความน่าสนใจ (Pradana, G. B. et al., 2023); (Haji, S. et al., 2021b) เมื่อพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลของตัวแปร พบว่า ด้านความสุขของนักท่องเที่ยวส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมความตั้งใจ สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อนักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน ความประทับใจ และความพึงพอใจทางอารมณ์จากกิจกรรมและบรรยากาศของชุมชน จะนำไปสู่ความตั้งใจกลับมาเที่ยวซ้ำและการบอกต่อในเชิงบวก ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Haji, S. A. et al., Haji, S. et al. ที่พบว่า ความสุขของนักท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในอนาคต (Haji, S. A. et al., 2022); (Haji, S. et al., 2021a) รวมถึงงานของ Pai, C. K. et al. ที่ระบุว่าความสุขที่เกิดจากประสบการณ์การท่องเที่ยวมีบทบาทในการเสริมสร้างความผูกพันและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำ แสดงให้เห็นว่ามิติทางอารมณ์เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงประสบการณ์การท่องเที่ยวกับพฤติกรรมในอนาคต ในส่วนของคุณค่าที่ได้รับจากการท่องเที่ยวส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวประเมินความคุ้มค่าในด้านเวลา ค่าใช้จ่าย และความพยายามที่ใช้ในการเดินทาง หากรับรู้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนให้ผลตอบแทนทางประสบการณ์ที่คุ้มค่า จะส่งผลให้เกิดความตั้งใจกลับมาเที่ยวซ้ำ (Pai, C. K. et al., 2020) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ Damanik, J. & Yusuf, M. ที่พบว่า คุณค่าที่รับรู้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Damanik, J. & Yusuf, M., 2022) และสอดคล้องกับ Rohman, F. ที่ระบุว่าคุณค่าที่นักท่องเที่ยวรับรู้เป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินใจกลับมาเที่ยวซ้ำ (Rohman, F., 2020) นอกจากนี้ Libre, A. et al. ยังชี้ให้เห็นว่าคุณค่าที่ได้รับจากประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์สามารถกระตุ้นให้เกิดการบอกต่อในเชิงบวกได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับด้านประสบการณ์จากการท่องเที่ยวส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะประสบการณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ (Libre, A. et al., 2022) ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Nazir, M. U. et al. ที่พบว่าคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจกลับมาเที่ยวซ้ำ และสอดคล้องกับ (Nazir, M. U. et al., 2022) ที่ระบุว่าประสบการณ์ที่มีความหมายและแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป จะช่วยเสริมสร้างความผูกพันและนำไปสู่พฤติกรรมการบอกต่อ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวทั้ง 3 ปัจจัย ได้แก่ คุณค่าที่ได้รับ ความสุขของนักท่องเที่ยว และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว เป็นเพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลา สามารถรับรู้ถึงคุณค่าที่ได้รับจากการท่องเที่ยว โดยเกิดความรู้สึกคุ้มค่า อีกทั้งได้รับความสุขจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินในการเข้ามาท่องเที่ยวและได้สัมผัสกับธรรมชาติทำให้เกิด ความรู้สึกสดชื่นและผ่อนคลาย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังได้รับประสบการณ์ที่ดีทำให้เกิดเป็นภาพความทรงจำที่ประทับใจทั้งบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ อาหารและขนมพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Haji, S. et al. ที่พบว่า คุณค่าที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว (Haji, S. et al., 2021b)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า พฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวชุมชนตามรอยคำขวัญจังหวัดสงขลา ได้แก่ คุณค่าที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ความสุขของนักท่องเที่ยว และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว โดยปัจจัยดังกล่าวมีบทบาทต่อความตั้งใจในการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ รวมถึงการแนะนำและบอกต่อในอนาคต กล่าวได้ว่าเมื่อนักท่องเที่ยวรับรู้ถึงความคุ้มค่า เกิดความสุข และได้รับประสบการณ์ที่มีคุณภาพ จะส่งผลให้เกิดความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ รวมถึงการแนะนำและบอกต่อในอนาคต โดยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมุ่งเน้นการพัฒนาและสื่อสารภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวชุมชนให้สะท้อนถึงคุณค่า ประสบการณ์ที่ดีและความสุขที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ ควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการออกแบบกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม และยกระดับคุณภาพการบริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความประทับใจและนำไปสู่ความตั้งใจในการกลับมาเที่ยวซ้ำและการแนะนำต่อในระยะยาว ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป คืองานวิจัยในอนาคตควรศึกษาตัวแปรเพิ่มเติมที่อาจมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยว เช่น ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว ความไว้วางใจ และแรงจูงใจในการท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมและสามารถอธิบายพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมความตั้งใจในการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะช่วยสะท้อนความแตกต่างด้านการรับรู้และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งควรนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ และในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อพิจารณาว่าผลการวิจัยที่ได้มีความสอดคล้องหรือแตกต่างจากงานวิจัยนี้หรือไม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้และการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในบริบทที่หลากหลายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง และคณะ. (2564). รายงานการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้การพัฒนาศักยภาพชุมชน ด้านการท่องเที่ยวตามรอยคำขวัญ จังหวัดสงขลา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

สำนักงานจังหวัดสงขลา. (2568). ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา. เรียกใช้เมื่อ 3 มีนาคม 2568 จาก https://www.songkhla.go.th/travel

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). เรียกใช้เมื่อ 3 มีนาคม 2568 จาก https://www.nesdc.go.th/wp-content/themes/plant3-child/assets/pdf/13/article_file_20230307173518.pdf

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. (3rd ed.). New York: Wiley.

Damanik, J. & Yusuf, M. (2022). Effects of perceived value, expectation, visitor management, and visitor satisfaction on revisit intention to Borobudur Temple, Indonesia. Journal of Heritage Tourism, 17(2), 174-189.

Haji, S. A. et al. (2022). The effect of experience quality on behavioral intentions mediated by tourist happiness and tourist satisfaction in an island destination. Economics, Business, Accounting & Society Review, 1(2), 112-121.

Haji, S. et al. (2021a). The effect of experience quality on behavioral intention to an island destination: The mediating role of perceived value and happiness. Accounting, 7(5), 1221-1230.

_____. (2021b). The effect of experience quality, perceived value, happiness, and tourist satisfaction on behavioral intention. Management Science Letters, 11(3), 1023-1032.

Kline, R. B. (2011). Principles and practice of structural equation modeling. (3rd ed.). New York: The Guilford Press.

Libre, A. et al. (2022). Factors Influencing Philippines Tourist' Revisit Intention: The Role and Effect of Destination Image, Tourist Experience, Perceived Value, and Tourist Satisfaction. International Journal of Quantitative Research and Modeling, 3(1), 1-12.

Nazir, M. U. et al. (2022). The Influence of International Tourists' Destination Image of Pakistan on Behavioral Intention: The Roles of Travel Experience and Media Exposure. International Journal of Hospitality & Tourism Administration, 23(6), 1266-1290.

Pai, C. K. et al. (2020). The Role of Perceived Smart Tourism Technology Experience for Tourist Satisfaction, Happiness and Revisit Intention. Sustainability, 12(16), 6592. https://doi.org/10.3390/su12166592.

Pradana, G. B. et al. (2023). The Role of the Memorable Tourism Experience in Creating Tourist Behavioral Intention. Retrieved May 24, 2026, from https://doi.org/10.2991/978-94-6463-234-7_97

Rohman, F. (2020). Determining Adventure Tourist Loyalty: Mediating Role of Tourist Satisfaction and Quality of Life. The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 7(10), 255-265.

Scherf, K. (2021). Creative Tourism in Smaller Communities: PLACE, CULTURE, AND. Calgary: University of Calgary Press.

บทความวิจัย

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล*

THE 21ST-CENTURY ADMINISTRATIVE SKILLS OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE SONGKLA SATUN

ณัฐพงษ์ จันทร์หอม, รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ*
Nuttapong Janhom, Rungchatchadaporn Vehachart*
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Education, Thaksin University, Songkhla, Thailand
*Corresponding author E-mail: janhom2536@gmail.com
*Tel: 090-862-6536

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 และ 2) เพื่อเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตาม ระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา โดยขอบเขตงานวิจัยที่ศึกษา ประกอบด้วย 5 ด้าน การวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 53 โรงเรียน รวมทั้งหมด 2,686 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำนวน 338 คน กำหนดขนาดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซี่และมอร์แกน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดสถานศึกษา จากนั้นสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยเป็นแบบมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการทดสอบค่าเอฟ โดยใช้การวิเคราะห์การแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.15) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทักษะการสื่อสาร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X}$ = 3.98, S.D. = 0.35) รองลงมา คือ ทักษะการทำงานเป็นทีม ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = 0.40) ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.31) ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = 0.33) และทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 3.87, S.D. = 0.33) และ 2) ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำแนกตามตัวแปร วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

* Received 14 January 2026; Revised 5 February 2026; Accepted 18 February 2026

คำสำคัญ: ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา, ศตวรรษที่ 21, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล

Abstract

The purposes of this research were to: 1) Study the 21st-century administrative skills of school administrators and 2) Compare these management skills under Secondary Educational Service Area Office Songkla Satun based on educational qualification, work experience, and school size. The research scope comprises five key dimensions. This study is a quantitative research study. This research population consisted of 2,868 civil servant teachers under the Songkhla Satun Secondary Educational Service Area Office in the 2025 academic year from 53 school, with a sample of 338 civil servant teachers. The sample size was determined using the Krejcie and Morgan table. Stratified sampling based on school size was employed, followed by simple random sampling using the lottery method. The research instrument was a 50-item questionnaire with a 5-point Likert scale. The statistical analyses employed included percentages, mean, standard deviation, t-test, and F-test Data were analyzed using one-way analysis of variance (One-way ANOVA). The results of the study revealed that 1) The overall 21st-century administrative skills of school administrators under Secondary Educational Service Area Office Songkla Satun were at a high level ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.15). Communication skills had the highest mean score ($\bar{X}$ = 3.98, S.D. = 0.35), followed by teamwork skills ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = 0.40), digital technology skills ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.31), and analytical and creative thinking skills ($\bar{X}$ = 3.88, S.D. = 0.33). Interpersonal skills had the lowest mean score ($\bar{X}$ = 3.87, S.D. = 0.33). and 2) Comparisons of these skills across gender, age, educational qualification, work experience, and school size showed no significant differences.

Keywords: Administrative Skills of School Administrators, 21st-Century, Secondary Educational Service Area Office Songkla Satun

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้วางแผนการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้งการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนและการยกระดับศักยภาพของประชาชนในระยะยาวอย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาศักยภาพของคนไทยอย่างแท้จริง แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย หลายมิติที่เชื่อมโยงกัน เริ่มตั้งแต่การพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกช่วงอายุควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคม เพื่อปลูกฝังความดีงามให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวัน และสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาสังคมให้น่าอยู่ นอกจากนี้ยังมีการปฏิรูประบบการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม โดยออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

ในศตวรรษที่ 21 ครอบคลุมตั้งแต่ระดับปฐมวัยไปจนถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของครูให้ทันสมัย พัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถจัดการการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างต่อเนื่องแม้หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว สิ่งสำคัญ คือ การตระหนักถึงความหลากหลายของความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ พร้อมทั้งพัฒนาและดูแลรักษาผู้ที่มีความสามารถเด่นในแต่ละด้านให้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพและเหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคล เพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์ของประเทศได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนในทุกมิติและทุกช่วงวัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) กระทรวงศึกษาธิการมีบทบาทสำคัญในการผลักดันและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 โดยทำหน้าที่กำหนดนโยบาย พัฒนาระบบ และให้การสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะสำคัญของผู้เรียน 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของกำลังคนให้มีความสามารถทัดเทียมกับนานาประเทศ และเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2564) ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมอย่างรวดเร็ว สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำองค์กรจึงมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปทั้งตนเองและองค์กรเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยต้องมีหลักการบริหารจัดการทรัพยากรการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า พร้อมทั้งสร้างความสมดุลในการบริหารงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ (สัตตบุษย์ โพธิรุท, 2564) ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษา ทั้งยังมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการศึกษา ผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารจำเป็นต้องมีความรู้รอบด้าน วิสัยทัศน์กว้างไกล ประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา และมีทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก (ธีระ รุญเจริญ, 2564)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ได้นำจุดเน้นเชิงนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงนโยบายและจุดเน้นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นแผนปฏิบัติการระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2567 - 2571) ที่สอดคล้องกับทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน พร้อมทั้งส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตร มีทักษะที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น สอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ 2 คือ การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล, 2567) ดังแนวคิดของ Van Laar, E. et al. กล่าวว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) ทักษะทางเทคนิค 2) ทักษะการสื่อสาร 3) ทักษะความร่วมมือ 4) ทักษะทางเทคโนโลยี และ 5) ทักษะความคิดสร้างสรรค์และมีวิจารณญาณ ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะเหล่านี้และความรู้ด้านการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง เพื่อขับเคลื่อนและ

ยกระดับคุณภาพการศึกษาร่วมกับทุกภาคส่วน โดยต้องมีการฝึกฝนและสั่งสมประสบการณ์ในการกำหนดนโยบายและปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงคุณภาพการทำงานให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน (Van Laar, E. et al, 2017)

จากรายงานผลการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำนวน 53 โรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาบางส่วนยังขาดความพร้อมในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ การพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ ยังพบว่า การพัฒนาทักษะของผู้บริหารยังไม่เป็นไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล, 2567) ดังนั้น ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดเวลาและสามารถปรับตัวให้ทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ความรู้ความชำนาญในวิชาชีพ ยึดมั่นในจรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพ รวมถึงมีจิตวิญญาณของความเป็นครูที่แท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกรรยา อังคุระษี ได้ทำการวิจัย เรื่องทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการศึกษาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว โดยต้องใช้ทักษะการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพให้เห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและสอดรับกับบริบทของศตวรรษที่ 21 (สุกรรยา อังคุระษี, 2565)

จากความสำคัญดังกล่าวเห็นได้ว่าทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลหลักที่ทำหน้าที่ควบคุม กำกับ และดูแลการดำเนินงานด้านการศึกษาในสถานศึกษา ซึ่งการนำนโยบายทางการศึกษามาปฏิบัติให้เกิดผลจริงนั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจและความสามารถของผู้บริหาร หากผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจหรือไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ อาจส่งผลให้การบริหารสถานศึกษาไม่บรรลุตามเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล โดยผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถด้านการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาให้มีมาตรฐานที่สูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล

2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตาม ระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล มีวิธีการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2,686 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 338 คน กำหนดขนาดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Morgan, D. W. โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดสถานศึกษา จากนั้นสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีการจับสลาก (Morgan, D. W., 1970)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ของ Likert, R., ดังนี้

ค่าน้ำหนักคะแนน 5 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าน้ำหนักคะแนน 4 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
ค่าน้ำหนักคะแนน 3 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าน้ำหนักคะแนน 2 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย
ค่าน้ำหนักคะแนน 1 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1. การสร้างแบบสอบถาม

1.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวข้องกับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสอบถาม

1.2 ศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของ Likert, R., และการสร้างแบบสอบถาม (Likert, R., 1967)

1.3 ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถาม โดยสังเคราะห์จากนิยามศัพท์เฉพาะที่ผู้วิจัยตั้งขึ้นเพื่อใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

1.4 นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ซึ่งมีค่าดัชนีคสามสอดคล้องระหว่าง 0.67 - 1.00

1.5 นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

1.6 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลอง (Try - Out) กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล

1.7 นำแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha - Coefficient) ของ Cronbach, L. J โดยได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.980 (Cronbach, L. J., 1990)

1.8 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขอหนังสือรับรองและแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

2. นำหนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยถึงผู้อำนวยการโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งนัดหมายเวลาและสถานที่ขอรับแบบสอบถามคืน

3. เก็บรวบรวมแบบสอบถาม จำนวนแบบสอบถามที่จัดส่งไป จำนวน 338 ฉบับ ได้รับคืน จำนวน 324 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.86

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของแบบสอบถามเกี่ยวกับ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามโดยหาความถี่และร้อยละ

2. วิเคราะห์ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ทั้งโดยภาพรวม รายด้านและรายข้อโดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ Likert, R., ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

3.51 - 4.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2.51- 3.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

1.51 - 2.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย

0.51 - 1.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตาม วุฒิการศึกษา สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (Independent Samples T-test) จำแนกตาม ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา สถิตที่ใช้ คือ การทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยใช้การวิเคราะห์การแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) (Likert, R., 1967)

ผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาการบริหารการศึกษา โดยมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญอย่างชัดเจน ได้แก่ 1) เป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไปในสาขาการบริหารการศึกษา หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง 2) มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านการบริหารสถานศึกษา การนิเทศ หรือการพัฒนาทางการศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี และ 3) มีผลงานทางวิชาการหรือประสบการณ์ที่ได้รับการยอมรับในด้านที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อเสนอแนะและการพิจารณามีความถูกต้อง เหมาะสม และน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ระดับ ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล โดยภาพรวมและรายด้าน

รายการ	ระดับปฏิบัติ		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ทักษะการสื่อสาร	3.98	0.35	มาก
2. ทักษะการทำงานเป็นทีม	3.91	0.40	มาก
3. ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล	3.89	0.31	มาก
4. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์	3.88	0.33	มาก
5. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	3.87	0.33	มาก
รวม	**3.89**	**0.15**	**มาก**

จากตารางที่ 1 แสดงว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.89, S.D. = 0.15) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ทักษะการสื่อสาร ($\bar{x}$ = 3.98, S.D. = 0.35) รองลงมา คือ ทักษะการทำงานเป็นทีม ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = 0.40) ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัลสื่อสาร ($\bar{x}$ = 3.89, S.D. = 0.31) ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ ($\bar{x}$ = 3.88, S.D. = 0.33) และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยสุดมีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ($\bar{x}$ = 3.87, S.D. = 0.33)

2. ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามระดับการศึกษา

รายการ	ระดับการศึกษา				t	p-value
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	3.85	0.32	3.89	0.34	-1.008	0.31
2. ทักษะการสื่อสาร	3.99	0.36	3.98	0.34	0.308	0.76
3. ทักษะการทำงานเป็นทีม	3.93	0.39	3.90	0.40	0.536	0.59
4. ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล	3.90	0.31	3.89	0.31	0.473	0.63

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามระดับการศึกษา (ต่อ)

รายการ	ระดับการศึกษา				t	p-value
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
5. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์	3.84	0.33	3.90	0.31	-1.654	0.10
รวม	**3.89**	**0.15**	**3.90**	**0.15**	**-0.659**	**0.51**

จากตารางที่ 2 แสดงว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน

รายการ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p-value
1. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	ระหว่างกลุ่ม	.011	2	.005	.048	.953
	ภายในกลุ่ม	35.622	321	.111		
			323			
2. ทักษะการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	.725	2	.362	3.011	.051
	ภายในกลุ่ม	38.636	321	.120		
			323			
3. ทักษะการทำงานเป็นทีม	ระหว่างกลุ่ม	.018	2	.009	.058	.944
	ภายในกลุ่ม	50.468	321	.157		
			323			
4. ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล	ระหว่างกลุ่ม	.341	2	.005	.048	.953
	ภายในกลุ่ม	30.416	321	.111		
			323			
5. ทักษะการคิดวิเคราะห์	ระหว่างกลุ่ม	.069	2	.362	3.011	.051
และการคิดสร้างสรรค์	ภายในกลุ่ม	34.943	321	.120		
			323			
ภาพรวม	**ระหว่างกลุ่ม**	**.010**	**2**	**.005**	**.219**	**.803**
	ภายในกลุ่ม	**7.121**	**321**	**.022**		
			323			

จากตารางที่ 3 แสดงว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

รายการ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p-value
1. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม	.602 35.030	2 321 323	.301 .109	2.760	.065
2. ทักษะการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม	.001 39.361	2 321 323	.000 .123	.002	.998
3. ทักษะการทำงานเป็นทีม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม	.418 50.069	2 321 323	.209 .156	1.339	.263
4. ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม	.051 30.706	2 321 323	.026 0.96	.267	.766
5. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม	.334 34.678	2 321 323	.167 .108	1.545	.215
ภาพรวม	**ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม**	**024 7.106**	**.2 321 323**	**.012 .022**	**.544**	**.581**

จากตารางที่ 4 แสดงว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารมีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน บริหารจัดการอย่างเปิดกว้าง ให้อิสระในการปฏิบัติงาน และรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน พร้อมทั้งมอบหมายงานที่สอดคล้องกับความรู้ความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษา รวมถึงมีการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล ทองจำรัส และสจีวรรณ ทรรพวสุ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษานครปฐม เขต 2 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก (สุวิมล ทองจำรัส และสจีวรรณ ทรรพวสุ, 2563) ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณฐกร วรรณวัตน์ และภาวิดา ธาราศรีสุทธิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน เครือข่ายที่ 71 กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก (ณฐกร วรรณวัตน์ และภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นุจรี แก้วบริบัติ และอุไร สุทธิแย้ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู กลุ่มโรงเรียนรัตนโกสินทร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า ภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก (นุจรี แก้วบริบัติ และอุไร สุทธิแย้ม, 2566) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัฒนพงษ์ แสงพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น มุกดาหาร พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากของ (พัฒนพงษ์ แสงพันธ์, 2566)

2. ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล จำแนกตามตัวแปร ระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดของสถานศึกษา พบว่า

2.1 จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันเนื่องจากปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติงานภายใต้กรอบนโยบาย ระบบการบริหารจัดการ และบริบทองค์กรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตรฐานเดียวกัน อีกทั้งได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงวิชาชีพ และการนิเทศติดตามผลตามเกณฑ์มาตรฐานและสมรรถนะทางวิชาชีพที่กำหนดไว้อย่างเท่าเทียมกันและต่อเนื่อง ส่งผลให้การเสริมสร้างทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน นอกจากนี้ ประสบการณ์การปฏิบัติงานร่วมกันภายใต้บริบทและระบบการบริหารจัดการที่เป็นเอกภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรสวรรค์ บุญณกรณ์ชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนทวีธาภิเศก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (ศรสวรรค์ บุญณกรณ์ชัย, 2561) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดอาชีวศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (สุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีศักดิ์ แก้วสมปอง ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาวังน้ำเขียวสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3 พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน (ทวีศักดิ์ แก้วสมปอง, 2567)

2.2 จำแนกตามประสบการณ์ปฏิบัติงานต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้บริหารได้รับการพัฒนาและเสริมสร้างสมรรถนะผ่านกระบวนการพัฒนาวิชาชีพ การอบรม และการนิเทศติดตามอย่างเป็นระบบภายใต้กรอบนโยบายและมาตรฐานการบริหารเดียวกันของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ประกอบกับลักษณะงานบริหารที่ต้องเผชิญกับบริบทและภารกิจ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา

สังกัดอาชีวศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (สุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรสวรรค์ บุญณกรณ์ชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนทวีธาภิเศก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (ศรสวรรค์ บุญณกรณ์ชัย, 2561)

2.3 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เนื่องจากขนาดสถานศึกษาไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อทักษะการบริหารของผู้บริหาร เนื่องจากผู้บริหารทุกขนาดสถานศึกษาปฏิบัติงานภายใต้กรอบนโยบาย มาตรฐานการบริหาร และระบบการพัฒนาวิชาชีพเดียวกัน อีกทั้งได้รับการอบรมและเสริมสร้างสมรรถนะตามกรอบทักษะในศตวรรษที่ 21 อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ระดับทักษะการบริหารงานเป็นไปด้วยดี แม้บริบทของสถานศึกษาจะมีขนาดแตกต่างกันก็ตาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริพร ราศรี และจีรนาถ ภูริเศวตกำจร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 7 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (สิริพร ราศรี และจีรนาถ ภูริเศวตกำจร, 2564) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดอาชีวศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (สุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

ผลมาจากการวิจัยทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

1. ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพัฒนาทักษะการสื่อสารแบบพหุวัฒนธรรมและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือข้ามองค์กร โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์เชิงรุกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน พร้อมทั้งมีความสามารถในการบริหารจัดการความขัดแย้งและสร้างบรรยากาศการทำงานแบบมีส่วนร่วม

2. ทักษะด้านการสื่อสาร ผู้บริหารควรมีสมรรถนะด้านการสื่อสารที่ครอบคลุม ทั้งในด้านความสามารถทางภาษาอังกฤษซึ่งเป็นทักษะสำคัญต่อการติดต่อและปฏิบัติงาน รวมถึงความชำนาญในการเจรจาต่อรองและการโน้มน้าว เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ อีกทั้งต้องมีทักษะในการวิเคราะห์และใช้วิจารณญาณในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร โดยคำนึงถึงความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ

3. ทักษะการทำงานเป็นทีม ผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมแบบพหุวัฒนธรรม โดยเน้นการสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันทั้งในและนอกองค์กร เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมทางการศึกษา

4. ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล ทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาควรครอบคลุมทั้งความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ การนำแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้ในการบริหารงาน และการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

5. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องบูรณาการทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงข้อมูลกับการคิดเชิงออกแบบ เพื่อสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความหลากหลาย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล สามารถสรุปผลได้ว่า ระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านทักษะการสื่อสาร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านทักษะการทำงานเป็นทีม ด้านทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล ด้านทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ และด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามลำดับ การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษา มีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน โดยดำเนินการบริหารจัดการอย่างเปิดกว้าง ให้อิสระในการปฏิบัติงาน และรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน รวมถึงการมอบหมายงานที่สอดคล้องกับความรู้ความสามารถของบุคลากรในโรงเรียน การบริหารเชิงกลยุทธ์จึงจำเป็นต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้บริหารจึงต้องมีทักษะการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่สามารถตอบสนองต่อการปฏิรูปและการแข่งขันในหลายมิติ ตลอดจนสามารถนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จและความทันสมัย เหมาะสมกับบริบทและความเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต ทั้งนี้ ความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการปรับใช้ทักษะเหล่านี้อย่างเหมาะสม จึงส่งผลให้ครูมีความคิดเห็นต่อทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา เมื่อเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21

จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารทุกกลุ่มต้องปฏิบัติงานภายใต้กรอบนโยบายและมาตรฐานการบริหารจัดการศึกษาที่เป็นแนวทางเดียวกัน นอกจากนี้ การพัฒนาวิชาชีพผู้บริหารผ่านการอบรม สัมมนา และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้บริหารมีโอกาสพัฒนาทักษะที่ใกล้เคียงกัน อีกทั้งบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษายุคปัจจุบันยังส่งเสริมให้ผู้บริหารต้องปรับตัวและพัฒนาทักษะอย่างเท่าเทียมกัน สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ด้านทักษะการสื่อสาร ผู้บริหารควรมีทักษะการสื่อสารอย่างครบถ้วน ทั้งด้านภาษาอังกฤษที่จำเป็นต่อการสื่อสารระหว่างประเทศ และความสามารถในการเจรจาและโน้มน้าวเพื่อเสริมประสิทธิภาพการบริหาร นอกจากนี้ ควรมีทักษะวิเคราะห์และใช้วิจารณญาณในการประเมินข้อมูลข่าวสาร โดยเน้นความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และการเผยแพร่สารสนเทศที่เหมาะสมและเป็นจริง และ 2) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้บริหารควรส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและบุคคลภายนอก ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือและสนับสนุนความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้ 1) ควรศึกษาทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา และ 2) ควรศึกษาทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สำหรับผู้บริหารสถานศึกษารุ่นใหม่ในยุค New Normal

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). นโยบายการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ณฐกร วรรณวัตน์ และภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. (2564). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนัก. Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(2), 126-138.

ทวีศักดิ์ แก้วสมปอง. (2567). ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาวังน้ำเขียวสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3. วารสารสหวิทยาการศึกษาและพัฒนาสังคม, 1(1), 29-43.

ธีระ รุญเจริญ. (2564). การบริหารสถานศึกษายุคใหม่: แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง.

นุจรี แก้วบริบัติ และอุไร สุทธิแย้ม. (2566). ทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูกลุ่มโรงเรียนรัตนโกสินทร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 7(2), 127-146.

พัฒนพงษ์ แสงพันธ์. (2566). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น มุกดาหาร. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ศรสวรรค์ บุญณกรณ์ชัย. (2561). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนทวีธาภิเศก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเกิรก.

สัตตบุษย์ โพธิรุท. (2564). ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล. (2567). แผนปฏิบัติการประจำปี 2567. สตูล: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา สตูล.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561 - 2580 (ฉบับย่อ). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ.

สิริพร ราศรี และจีรนาถ ภูริเศวตกำจร. (2564). คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 7. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ วิทยาลัยนครราชสีมา ครั้งที่ 8 ประจำปี พ.ศ. 2564. (หน้า 99 - 108). นครราชสีมา: วิทยาลัยนครราชสีมา

สุกรรยา อังคุระษี. (2565). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 2. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

สุวัฒน์ กู้เกียรติกาญจน์ และวิชิต แสงสว่าง. (2564). ทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดอาชีวศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 10(3), 1-15.

สุวิมล ทองจำรัส และสจีวรรณ ทรรพวสุ. (2563). ทักษะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2. วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 10(3), 168-178.

Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing. (5th ed.). New York: Harper & Row.

Van Laar, E. et al. (2017). The relation between 21st-century skills and digital skills: Asystematic literature. Journal of Computers in Human Behavior, 72, 577-588. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.010

Likert, R. (1967). The human organization: Its management and value. New York: McGraw-Hill.

Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

บทความวิจัย

กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์เพื่อสมรรถนะการทำงานจริงในอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์*

OUTCOME-BASED LEARNING FRAMEWORK FOR REAL-WORLD COMPETENCY IN THE SOFTWARE INDUSTRY

ประภาส ทองรัก
Prapas Thongrak
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Science and technology, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Pathumtani, Thailand
Corresponding author E-mail: prapas_t@rmutt.ac.th
Tel: 085-408-9429

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสมรรถนะที่จำเป็นของตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ 2) พัฒนากรอบการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์และการประเมินสมรรถนะการทำงาน และ 3) เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา โดยบูรณาการแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงผลลัพธ์ การจัดการศึกษาเชิงสมรรถนะ และการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงานผ่านกระบวนการวิเคราะห์ลักษณะงาน และช่องว่างสมรรถนะร่วมกับสถานประกอบการในอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญและทดสอบความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha = 0.97) กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ จำนวน 50 คน ฝึกประสบการณ์วิชาชีพในตำแหน่ง นักทดสอบซอฟต์แวร์ เก็บข้อมูลใช้รูปแบบการประเมินตามสภาพจริง ผ่านเกณฑ์ระดับคุณภาพรวมถึงประเมินคู่ขนานระหว่างนักศึกษาและผู้นิเทศงาน ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะที่จำเป็นแบ่ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคนิค ด้านการคิดวิเคราะห์ ด้านวิชาชีพและการทำงานจริง ด้านดิจิทัลและการใช้เครื่องมือ ด้าน Soft Skill และจริยธรรม และด้านผลลัพธ์เชิงบูรณาการ ทั้งนี้ ประสิทธิผลของกรอบแนวคิดส่งผลให้นักศึกษามีระดับสมรรถนะหลังการปฏิบัติงานเฉลี่ย ร้อยละ 85 และมีอัตราการได้งานทำทันทีหลังสำเร็จการศึกษาสูงถึง ร้อยละ 80 ของผู้เข้าปฏิบัติงานจริง กรอบแนวคิดนี้จึงเป็นกลไกเชิงระบบที่ออกแบบการเรียนรู้กับผลลัพธ์การทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดช่องว่างสมรรถนะและยกระดับคุณภาพบัณฑิต ข้อเสนอแนะจากการวิจัยระบุว่าสถาบันอุดมศึกษาควรนำกรอบสมรรถนะทั้ง 6 ด้าน ไปใช้เป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะและการออกแบบรายวิชาเชิงอาชีพร่วมกับภาคอุตสาหกรรมอย่างเป็นรูปธรรม สร้างคุณภาพบัณฑิตให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงานระดับมืออาชีพ และรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอนาคต

* Received 5 February 2026; Revised 24 February 2026; Accepted 27 February 2026

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์, สมรรถนะวิชาชีพ, การทดสอบซอฟต์แวร์, การประเมินตามสภาพจริง, การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

Abstract

This research aims to: 1) Study the essential competencies for software tester positions; 2) Develop an Outcome-Based Learning (OBL) and performance assessment framework; and 3) Propose guidelines for applying the framework in higher education curriculum development. By integrating the principles of Outcome-Based Education (OBE), Competency-Based Education (CBE), and Work-Integrated Learning (WIL), the research process involved job-based competency and gap analyses in collaboration with software industry partners. The research instruments were validated by experts for content validity and demonstrated high reliability (Cronbach's Alpha = 0.97). The sample consisted of 50 computer science students practicing as software testers. Data collection employed authentic assessment using quality criteria (rubrics) with parallel evaluations conducted by both students and workplace supervisors. The findings identified six essential competency domains: Technical competency, Analytical thinking, Professional and real-world practice, Digital and tool usage, Soft skills and ethics, and integrated outcomes. The effectiveness of the framework was evidenced by a post-practice competency average of 85% and an immediate employment rate of 80% among participants. This framework serves as a systematic mechanism that effectively aligns learning design with real-world performance, bridging competency gaps and elevating graduate quality. Recommendations suggest that higher education institutions should utilize these six competency domains as a foundation for developing competency-based curricula and professional courses in collaboration with industry partners to ensure graduates possess professional workplace readiness and can adapt to future technological changes.

Keywords: Outcome-Based Learning, Professional Competency, Software Testing, Authentic Assessment, Work-Integrated Learning

บทนำ

ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ภาคอุตสาหกรรมได้เผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวต่อการแข่งขันระดับโลก การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการทำงาน และความต้องการกำลังคนที่มีสมรรถนะสอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถช่วยประคองภาวะการมีงานทำของบัณฑิตได้ดีกว่าหลักสูตรทั่วไปในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ (มธุรส กัลยา และคณะ, 2565) ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องปรับบทบาทจากการมุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎี ไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้สามารถนำความรู้

ทักษะ และคุณลักษณะเชิงวิชาชีพไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งผลลัพธ์การเรียนรู้ (Outcome-Based Learning) จึงกลายเป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระบบการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของการเตรียมความพร้อมกำลังคนสู่ตลาดแรงงานและภาคอุตสาหกรรม

แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์เน้นการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจนเป็นศูนย์กลางของการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผล โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถแสดงสมรรถนะที่พึงประสงค์ได้จริงเมื่อสำเร็จการศึกษา อย่างไรก็ตาม แม้หลายสถาบันจะได้นำแนวคิด OBE มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร แต่ยังพบข้อจำกัดสำคัญ คือ ความไม่สอดคล้องระหว่างผลลัพธ์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้กับสมรรถนะที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการจริงในตำแหน่งวิชาชีพ ส่งผลให้บัณฑิตจำนวนไม่น้อยยังขาดความพร้อมในการปฏิบัติงานจริง ทั้งในด้านทักษะวิชาชีพ การแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในบริบทขององค์กร ตัวอย่างเช่น หลักสูตรพยาบาลศาสตร์ยังมีการรับรู้ผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านทักษะปฏิบัติวิชาชีพต่ำกว่าด้านคุณธรรมจริยธรรม (รุ่งทิวา หวังเรืองสถิตย์และอัญชลี แก้วสระศรี, 2565)

การเชื่อมโยงการจัดการเรียนรู้กับการปฏิบัติงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น แนวทางการเรียนรู้ที่บูรณาการการทำงานจริง เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) การเรียนรู้แบบบูรณาการการทำงาน (Work-Integrated Learning: WIL) และ สหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน (Cooperative and Work-Integrated Education: CWIE) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทการทำงานจริง (คณะทำงานจัดทำคู่มือการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน, 2561) อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ยังขาดกรอบแนวคิดเชิงระบบที่ชัดเจน ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ผลลัพธ์การเรียนรู้ และผลการปฏิบัติงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพได้อย่างเป็นองค์รวม

จากช่องว่างดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งนำเสนอ กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์เพื่อผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพของภาคอุตสาหกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ การพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ และการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการทำงานจริงเพื่อนำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้และการประเมินผลในระดับอุดมศึกษาอย่างเป็นระบบ กรอบแนวคิดดังกล่าวคาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษา ผู้สอน และผู้กำหนดนโยบายในการยกระดับคุณภาพบัณฑิตให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติงานจริง และตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสมรรถนะที่จำเป็นของตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์
2. เพื่อพัฒนากรอบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งผลลัพธ์การเรียนรู้และการประเมินสมรรถนะการทำงานด้านการทดสอบซอฟต์แวร์สำหรับนักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้กรอบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งผลลัพธ์การเรียนรู้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยที่สำคัญดังนี้

1. การเตรียมการและกำหนดกรอบการวิจัย

1.1 ทบทวนวรรณกรรม กำหนดคำสำคัญ เช่น Outcome-Based Education/OBE, Outcome-Based Learning, Competency-Based Education, Work-Integrated Learning/WIL, Cooperative Education/CWIE, Experiential Learning, Authentic Assessment, Professional Competency, Job Performance สังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับ “องค์ประกอบการจัดการเรียนรู้” และ “ผลลัพธ์การทำงานจริง”

1.2 กำหนดตัวแปรและนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operational Definitions)

1.2.1 ตัวแปรอิสระ: การจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ (Outcome-Based Learning Management)

1.2.2 ตัวแปรตาม: ผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพ (Real-world Professional Performance)

1.3 พัฒนากรอบแนวคิดเบื้องต้น (Initial Framework Draft)

1.3.1 จัดโครงสร้างของกรอบแนวคิด ได้แก่ ส่วนนำเข้า ส่วนของการประมวลผล ส่วนแสดงผลผลลัพธ์ และการสะท้อนกลับ

1.3.2 ระบุความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและกำหนดสมมติฐานการวิจัย ได้แก่ 1) การจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ที่เน้นสมรรถนะการทำงานจริง ส่งผลเชิงบวกต่อระดับสมรรถนะวิชาชีพของนักศึกษา 2) การประเมินตามสภาพจริงและการสะท้อนคิดมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญาและการประยุกต์ใช้ความรู้ และ 3) ระดับสมรรถนะ 6 ด้านของนักศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความพร้อมในการทำงานจริง (Work Readiness)

2. การตรวจสอบกรอบแนวคิดโดยผู้เชี่ยวชาญ (Framework Validation)

2.1 คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ (Experts Selection) และผู้เชี่ยวชาญด้าน OBE/CBE, CWIE/WIL, การประเมินตามสภาพจริง และตัวแทนอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ เจ้าหน้าที่งานทรัพยากรบุคคลของอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ ผู้นิเทศงานในสถานประกอบการ จำนวน 10 คน จากฐานข้อมูลสถานประกอบการที่มีความร่วมมือทางวิชาการ จำนวน 5 สถานประกอบการด้านซฮฟต์แวร์ ตำแหน่งงานด้านการทดสอบซอฟต์แวร์

2.2 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ/ตัวชี้วัด/ความสัมพันธ์ในกรอบแนวคิด วิเคราะห์ผล เช่น IOC และปรับปรุงกรอบแนวคิดตามข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ ผลลัพธ์ที่ได้ “กรอบแนวคิดฉบับสมบูรณ์ (Final Framework)” ที่พร้อมนำไปทดสอบเชิงปริมาณ

3. การพัฒนาเครื่องมือวิจัยสำหรับการทดสอบเชิงปริมาณ

3.1 พัฒนา 1) กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เพื่อผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพของภาคอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ และ 2) แบบสอบถาม/แบบประเมินตามตัวแปร ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป (สาขา/ชั้นปี/รูปแบบ CWIE/WIL/ระยะเวลาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ) การจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ ผลลัพธ์การเรียนรู้ และผลลัพธ์การทำงานจริง

3.2 หาคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยนำร่างกรอบแนวคิดและแบบประเมินสมรรถนะที่พัฒนาขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งได้ค่า IOC รายข้อเท่ากับ 1.00 แสดงว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนิยามเชิงปฏิบัติการอย่างสมบูรณ์ จากนั้นนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับนักศึกษาสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการตรวจสอบและทวนสอบซอฟต์แวร์ ภาคการศึกษาที่ 2/2567 ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.97 สะท้อนถึงความคงเส้นคงวาของเครื่องมือในระดับสูงมาก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data Collection)

4.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

4.1.1 ประชากร นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ที่ผ่านการเรียนรู้เชื่อมโยงงานจริง (CWIE/WIL/สหกิจศึกษา) จำนวน 95 คน

4.1.2 กลุ่มตัวอย่าง เลือกแบบเจาะจง ของนักศึกษาสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ จำนวน 50 คน นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการตรวจสอบและทวนสอบซอฟต์แวร์ ภาคการศึกษาที่ 2/2567

4.2 การเก็บข้อมูล

4.2.1 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภายหลังสิ้นสุดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในรูปแบบสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการทำงานภาคการศึกษาที่ 1/2568 เพื่อให้ผลการประเมินสะท้อนผลลัพธ์การทำงานจริงในอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ได้อย่างแม่นยำ กระบวนการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเริ่มต้นจากการประสานงานผ่านงานทะเบียนและอาจารย์นิเทศเพื่อขอข้อมูลติดต่อกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วย นักศึกษา 50 คน และผู้นิเทศงานในสถานประกอบการ เลือกใช้การประเมินแบบคู่ขนานโดยให้ผู้นิเทศงานประเมินสมรรถนะของนักศึกษาตามเกณฑ์ระดับคุณภาพ6 ด้านหลักที่สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ ควบคู่ไปกับการตอบแบบสอบถามการรับรู้ผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักศึกษา วิธีการนี้ถือเป็นการประเมินตามสภาพจริงที่ช่วยลดความคลาดเคลื่อนจากการประเมินตนเอง และยืนยันประสิทธิผลของกรอบแนวคิด OBL ในการพัฒนาสมรรถนะที่ตอบสนองความต้องการของสถานประกอบการได้อย่างเป็นรูปธรรมและน่าเชื่อถือในระดับสากล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและทดสอบสมมติฐาน

5.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อวิเคราะห์ระดับของตัวแปรการจัดการเรียนรู้และผลการทำงาน

5.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเพิ่มเติม ตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับและรายด้านด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

5.3 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบอิทธิพลขององค์ประกอบการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ (ตัวแปรอิสระ) ที่ส่งผลต่อผลลัพธ์การทำงานจริง และการใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM)

เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของกรอบแนวคิดเชิงระบบที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพล (Path Analysis) เพื่อทดสอบบทบาทตัวกลาง (Mediating Effect) ของผลลัพธ์การเรียนรู้ตามสมมติฐาน

6. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอเชิงนโยบาย/เชิงปฏิบัติ

6.1 สรุปผลการทดสอบ ระบุค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) และค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ (p-value) เพื่อยืนยันว่าองค์ประกอบใดมีอิทธิพลสูงสุดต่อผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะวิชาชีพ

6.2 การอภิปรายผลเปรียบเทียบผลการวิจัยที่ค้นพบกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และกรอบแนวคิด OBE/CWIE ว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างจากงานวิจัยในอดีตอย่างไร

ผลการวิจัย

การพัฒนากรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์เพื่อผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพ เริ่มต้นจากการวิเคราะห์สมรรถนะของตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ (Software Tester) โดยความร่วมมือกับสถานประกอบการในภาคอุตสาหกรรม กระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วย การวิเคราะห์ลักษณะงานตามสายอาชีพ (Job Analysis) การวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ (Gap Analysis) ระหว่างสมรรถนะที่ผู้เรียนมีอยู่กับสมรรถนะที่สถานประกอบการต้องการ รวมถึงการพิจารณาคำอธิบายรายวิชาและคุณสมบัติตามตำแหน่งงานที่เปิดรับจริงในตลาดแรงงาน (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้

จากการสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว สามารถจำแนกสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ออกเป็น 6 กลุ่มสมรรถนะหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะด้านเทคนิค (Technical Competency) 2) สมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์และการรับรู้เชิงปัญญา (Analytical & Cognitive Competency) 3) สมรรถนะด้านวิชาชีพและการทำงานจริง (Professional & Work-Based Competency) 4) สมรรถนะด้านดิจิทัลและการใช้เครื่องมือ (Digital & Tool Competency) 5) สมรรถนะด้าน Soft Skill และจริยธรรมวิชาชีพ (Soft Skills & Ethical Competency) และ 6) สมรรถนะเชิงผลลัพธ์ตามแนวคิด Outcome-Based Competency ทั้งนี้ สรุปข้อมูล ดังตารางที่ 1 ดังนี้

1. สมรรถนะด้านเทคนิค (Technical Competency) เป็นรากฐานสำคัญของตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับความสามารถในการปฏิบัติงานตามหน้าที่หลักของสายงาน สมรรถนะด้านนี้ครอบคลุมความรู้และทักษะในการออกแบบกรณีทดสอบ การดำเนินการทดสอบซอฟต์แวร์ และการรายงานข้อบกพร่องอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนจำเป็นต้องเข้าใจวงจรชีวิตการทดสอบซอฟต์แวร์ และสามารถเชื่อมโยงกับกระบวนการพัฒนาซอฟต์แวร์ขององค์กร ตัวอย่างเช่น นักศึกษาที่มีสมรรถนะด้านเทคนิคสูงสามารถออกแบบกรณีทดสอบจากความต้องการจริงของระบบ และตรวจพบข้อผิดพลาดที่มีผลกระทบต่อการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนความพร้อมในการทำงานจริงในบริบทอุตสาหกรรม

2. สมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์และการรับรู้เชิงปัญญา (Analytical & Cognitive Competency) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้นักทดสอบซอฟต์แวร์สามารถทำความเข้าใจระบบที่ซับซ้อน และระบุปัญหาที่ซ่อนอยู่ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล สมรรถนะด้านนี้เกี่ยวข้องกับความสามารถในการวิเคราะห์ความต้องการเชื่อมโยงเหตุและผล และการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและตรรกะ ตัวอย่างเช่น เมื่อนักศึกษาได้รับความต้องการ ที่ไม่ชัดเจน ผู้ที่มีสมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์จะสามารถตั้งคำถามเชิงลึก เสนอสมมติฐาน และออกแบบแนวทางการทดสอบที่ครอบคลุมความเสี่ยงของระบบได้ดีกว่า สมรรถนะดังกล่าวช่วยลดความผิดพลาดในการทำงานจริงและเพิ่มคุณภาพของผลลัพธ์การทดสอบ

3. สมรรถนะด้านวิชาชีพและการทำงานจริง (Professional & Work-Based Competency) สะท้อนความสามารถของผู้เรียนในการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมองค์กรและการทำงานในสภาพแวดล้อมจริง สมรรถนะด้านนี้ครอบคลุมความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา การปฏิบัติตามขั้นตอนการทำงาน และความสามารถในการทำงานร่วมกับทีมข้ามสายงาน ตัวอย่างเช่น นักศึกษาที่มีสมรรถนะด้านนี้สามารถปฏิบัติงานตามแผนสปรินท์ของทีมพัฒนาซอฟต์แวร์ส่งมอบงานได้ตามกำหนด และสื่อสารความคืบหน้ากับหัวหน้าทีมอย่างมืออาชีพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สถานประกอบการใช้พิจารณาความเหมาะสมในการรับเข้าทำงานต่อหลังจบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

4. สมรรถนะด้านดิจิทัลและการใช้เครื่องมือ (Digital & Tool Competency) เป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในสายงานทดสอบซอฟต์แวร์ที่ต้องใช้เครื่องมือเฉพาะทางหลากหลายประเภท สมรรถนะด้านนี้รวมถึงความสามารถในการใช้เครื่องมือจัดการการทดสอบ เครื่องมือบันทึกข้อผิดพลาด และแพลตฟอร์มการทำงานร่วมกันแบบดิจิทัล ตัวอย่างเช่น นักศึกษาที่สามารถใช้เครื่องมือติดตามข้อผิดพลาด เพื่อรายงานความบกพร่อง พร้อมหลักฐานเชิงเทคนิค จะช่วยให้ทีมพัฒนาสามารถแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วและแม่นยำ สมรรถนะดังกล่าวสะท้อนถึงความพร้อมในการทำงานในสภาพแวดล้อมดิจิทัลขององค์กรสมัยใหม่

5. สมรรถนะด้าน Soft Skill และจริยธรรมวิชาชีพ (Soft Skills & Ethical Competency) เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมให้การปฏิบัติงานด้านเทคนิคมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สมรรถนะด้านนี้ครอบคลุมการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ความมีวินัย และการยึดมั่นในจริยธรรมวิชาชีพ ตัวอย่างเช่น นักศึกษาที่สามารถสื่อสารข้อผิดพลาดของระบบกับนักพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และเคารพซึ่งกันและกัน จะช่วยลดความขัดแย้งในทีมและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ การรักษาความลับของข้อมูลและความซื่อสัตย์ในการรายงานผลการทดสอบยังเป็นคุณลักษณะที่สถานประกอบการให้ความสำคัญอย่างยิ่ง

6. สมรรถนะเชิงผลลัพธ์ตามแนวคิด Outcome-Based Competency เป็นการบูรณาการสมรรถนะทุกด้านเข้าด้วยกันเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติงานจริงของผู้เรียน สมรรถนะด้านนี้ไม่เพียงวัดความรู้หรือทักษะรายด้าน แต่พิจารณาความสามารถในการนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะไปสร้างผลงานที่มีคุณค่าในบริบทการทำงานจริง ตัวอย่างเช่น นักศึกษาที่สามารถวางแผนการทดสอบ ดำเนินการทดสอบ และสรุปรายงานผลให้สถานประกอบการนำไปใช้ตัดสินใจได้จริง แสดงให้เห็นถึงการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะอย่างแท้จริง สมรรถนะด้านนี้จึงเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์

ภายหลังการกำหนดกลุ่มสมรรถนะ ผู้วิจัยได้ร่วมกับสถานประกอบการกำหนด สัดส่วนน้ำหนักของสมรรถนะที่จำเป็นต่อรายวิชาและสายงาน โดยอาศัยการประชุมร่วม การรับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ และการทดลองใช้จริงกับผู้เรียน กระบวนการดังกล่าวมีการปรับปรุงมากกว่าสองรอบ เพื่อให้สัดส่วนน้ำหนักสะท้อนความต้องการของภาคอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา จากนั้น ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการวัดและประเมินผลตามแนวคิด Outcome-Based Education โดยแบ่งการประเมินออกเป็นการประเมินระหว่างเรียน (Formative Assessment) และการประเมินปลายกระบวนการเรียนรู้ (Summative Assessment) ซึ่งเชื่อมโยงกับสมรรถนะทั้ง 6 ด้านอย่างเป็นระบบ รูปแบบการวัดและประเมินผลดังกล่าวได้รับการปรับปรุงหลายครั้งจากผลการทดลองใช้จริง จนได้สัดส่วนและรูปแบบการประเมินที่เหมาะสม และถูกบรรจุไว้ในเอกสาร OBE3 ในลักษณะของการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

ตารางที่ 1 สรุปค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับสมรรถนะรายด้าน

สมรรถนะหลัก	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงมาตรฐาน	แปลผล	ลำดับ
1. Technical Competency	4.65	0.65	มากที่สุด	1
2. Analytical & Cognitive Competency	4.42	0.58	มาก	4
3. Professional & Work-Based Competency	4.55	0.50	มากที่สุด	2
4. Digital & Tool Competency	4.38	0.62	มาก	5
5. Soft Skills & Ethical Competency	4.52	0.48	มากที่สุด	3
6. Outcome-Based Competency	4.35	0.65	มาก	6
ภาพรวม	**4.48**	**0.55**	**มาก**	

การออกแบบรูบิค (Rubric) ดังกล่าวต้องอาศัยแนวคิดการประเมินตามสภาพจริง และการประเมินฐานสมรรถนะโดยกำหนดระดับผลการปฏิบัติงานเป็น 4 ระดับ เพื่อสะท้อนความสามารถของผู้เรียนในการปฏิบัติงานจริงในบริบทวิชาชีพ น้ำหนักของสมรรถนะแต่ละด้านถูกกำหนดจากการวิเคราะห์ความต้องการของสถานประกอบการร่วมกับผลการทดลองใช้จริง และมีการปรับปรุงมากกว่าสองรอบเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะงานของตำแหน่ง

นักทดสอบซอฟต์แวร์ ทั้งนี้ การประเมินถูกแบ่งออกเป็นการประเมินระหว่างเรียน (Formative) และการประเมินปลายกระบวนการเพื่อสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตามแนวคิด OBE ดังตารางที่ 2

ในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักศึกษาที่มีระดับสมรรถนะผ่านเกณฑ์และสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ เพื่อเข้าปฏิบัติงานฝึกประสบการณ์วิชาชีพภายใต้ความร่วมมือ ผลการทดลองใช้กรอบแนวคิดพบว่า นักศึกษาที่ผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้และการประเมินตามกรอบแนวคิดดังกล่าวมีความพร้อมในการปฏิบัติงานจริง สามารถถ่ายทอดสมรรถนะไปสู่การทำงานในบริบทของสถานประกอบการได้อย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของกรอบแนวคิดในการเชื่อมโยงการจัดการเรียนรู้กับผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพ

จากคำถามงานวิจัย ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

สรุปคำถามวิจัย ข้อ 1 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์และการพัฒนาสมรรถนะเพื่อการปฏิบัติงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพของภาคอุตสาหกรรม

จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวคิด Outcome-Based Education (OBE) เป็นกรอบสำคัญที่มุ่งเน้นการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้เป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้และการประเมินผล โดยให้ความสำคัญกับการที่ผู้เรียนสามารถแสดงสมรรถนะได้จริงเมื่อสำเร็จการศึกษา แนวคิดดังกล่าวช่วยเปลี่ยนบทบาทของการจัดการศึกษา จากการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา ไปสู่การพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติงานในบริบทจริง ขณะเดียวกัน การเรียนรู้ที่มีคุณภาพควรสะท้อนความสามารถเชิงบูรณาการของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเชิงวิชาชีพที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานจริงได้ งานวิจัยด้าน CBE ชี้ให้เห็นว่าสมรรถนะเป็นตัวแปรสำคัญที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับความต้องการของตลาดแรงงาน และเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งผลลัพธ์เชิงวิชาชีพ

ตารางที่ 2 Rubric & Weighting สำหรับการประเมินสมรรถนะเชิงผลลัพธ์ในตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์

สมรรถนะหลัก	ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม (Indicators)	ระดับ 4 ดีเยี่ยม	ระดับ 3 ดี	ระดับ 2 พอใช้	ระดับ 1 ต้องปรับปรุง	น้ำหนัก (%)	รูปแบบการประเมิน
1. Technical Competency	การออกแบบ test case การดำเนินการทดสอบ การรายงาน defect	ออกแบบ test case ครอบคลุม requirement และรายงาน defect ถูกต้องครบถ้วน	ออกแบบ test case ได้ตรงตาม requirement ส่วนใหญ่	ออกแบบ test case ได้บางส่วน ยังขาดความครอบคลุม	ไม่สามารถออกแบบ test case ได้ตาม requirement	25	Formative + Summative (Rubric, Work-based task)
2. Analytical & Cognitive Competency	การวิเคราะห์ requirement การแก้ปัญหาเชิงตรรกะ	วิเคราะห์ปัญหาเชิงระบบ เสนอแนวทางทดสอบเชิงลึก	วิเคราะห์ปัญหาได้ถูกต้องในระดับดี	วิเคราะห์ปัญหาได้แต่ยังขาดเหตุผลเชิงลึก	วิเคราะห์ปัญหาไม่สอดคล้องกับงาน	20	Formative (Case-based, Reflection)
3. Professional & Work-Based Competency	ความรับผิดชอบ วินัย การทำงานตามกระบวนการจริง	ทำงานตามมาตรฐานองค์กร ตรงเวลา และเชิงรุก	ทำงานตามกระบวนการได้ดี	ทำงานได้แต่ต้องได้รับการกำกับใกล้ชิด	ขาดความรับผิดชอบและวินัย	15	Summative (Employer Evaluation)

ตารางที่ 2 Rubric & Weighting สำหรับการประเมินสมรรถนะเชิงผลลัพธ์ในตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ (ต่อ)

สมรรถนะหลัก	ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม (Indicators)	ระดับ 4 ดีเยี่ยม	ระดับ 3 ดี	ระดับ 2 พอใช้	ระดับ 1 ต้องปรับปรุง	น้ำหนัก (%)	รูปแบบการประเมิน
4. Digital & Tool Competency	การใช้เครื่องมือทดสอบและระบบดิจิทัล	ใช้เครื่องมือทดสอบได้อย่างคล่องแคล่วและถูกต้อง	ใช้เครื่องมือได้ตามที่กำหนด	ใช้เครื่องมือได้บางส่วน	ไม่สามารถใช้เครื่องมือที่จำเป็นได้	15	Formative (Tool-based assessment)
5. Soft Skills & Ethical Competency	การสื่อสาร ทีมเวิร์ก จริยธรรม	สื่อสารมืออาชีพ ทำงานทีมดี ยึดจริยธรรมสูง	สื่อสารและทำงานทีมได้ดี	สื่อสารได้แต่ยังไม่สม่ำเสมอ	สื่อสารไม่เหมาะสม ขาดจริยธรรม	10	Formative (Observation, Peer review)
6. Outcome-Based Competency	การบูรณาการสมรรถนะสู่ผลงานจริง	สร้างผลงานที่ใช้งานได้จริงและสร้างคุณค่าให้องค์กร	สร้างผลงานได้ตามเป้าหมาย	สร้างผลงานได้บางส่วน	ไม่สามารถสร้างผลงานตามเป้าหมาย	15	Summative (Project & Employer Satisfaction)

นอกจากนี้ แนวคิด Work-Integrated Learning (WIL) และ Cooperative and Work-Integrated Education (CWIE) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษากับการปฏิบัติงานจริงในภาคอุตสาหกรรม งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในสถานประกอบการช่วยเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพ ความพร้อมในการทำงาน และความสามารถในการปรับตัวของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดการประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) และการใช้ Rubric-based Assessment พบว่า แนวคิดเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสะท้อนระดับสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมและน่าเชื่อถือ สรุปได้ว่า OBE CBE และ WIL/CWIE เป็นกรอบแนวคิดที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และเป็นฐานทางทฤษฎีที่สำคัญในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพของภาคอุตสาหกรรม

สรุปคำถามวิจัย ข้อ 2 องค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพทางด้านการทดสอบซอฟต์แวร์ประกอบด้วยอะไรบ้าง

จากผลการวิเคราะห์สมรรถนะของตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ร่วมกับสถานประกอบการ และการวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ (Gap Analysis) พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อผลลัพธ์การทำงานจริงจำเป็นต้องครอบคลุมสมรรถนะที่หลากหลายและสอดคล้องกับลักษณะงานจริงในอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ สมรรถนะดังกล่าวไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงความรู้เชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ต้องเป็นการบูรณาการสมรรถนะหลายด้านเข้าด้วยกัน องค์ประกอบสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์ ประกอบด้วย สมรรถนะหลัก 6 ด้าน ได้แก่ สมรรถนะด้านเทคนิค สมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์และการรับรู้เชิงปัญญา สมรรถนะด้านวิชาชีพและการทำงานจริง สมรรถนะด้านดิจิทัลและการใช้เครื่องมือ Soft Skill และจริยธรรมวิชาชีพ และสมรรถนะเชิงผลลัพธ์ตามแนวคิด Outcome-Based Competency สมรรถนะเหล่านี้สะท้อนความสามารถที่สถานประกอบการใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพการปฏิบัติงานของนักทดสอบซอฟต์แวร์ในสถานการณ์จริง

ผลการกำหนดสัดส่วนน้ำหนักของสมรรถนะแต่ละด้านจากการทดลองใช้และการปรับปรุงร่วมกับสถานประกอบการ แสดงให้เห็นว่าสมรรถนะด้านเทคนิคและการคิดวิเคราะห์มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพงานโดยตรง ขณะที่สมรรถนะด้านวิชาชีพ Soft Skill และจริยธรรมมีบทบาทสนับสนุนความยั่งยืนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในองค์กร องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านจึงมีความสัมพันธ์เชิงระบบ และร่วมกันส่งผลต่อผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์อย่างมีนัยสำคัญ

สรุปคำถามวิจัย ข้อ 3 กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ควรมีโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอย่างไร เพื่อสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติงานจริงในตำแหน่งวิชาชีพทางด้านการทดสอบซอฟต์แวร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นกรอบเชิงระบบ (System-Based Framework) ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบด้านการออกแบบการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ผลลัพธ์การเรียนรู้และผลลัพธ์การทำงานจริงเข้าด้วยกันอย่างเป็นลำดับขั้น โครงสร้างของกรอบแนวคิดเริ่มจากการกำหนดสมรรถนะเป้าหมายตามตำแหน่งวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผล ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในกรอบแนวคิดเป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล โดยการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ส่งผลต่อการพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน และผลลัพธ์การเรียนรู้ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการส่งผ่านไปสู่ผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ การประเมินผลตามสภาพจริงและการใช้ Rubric-based Assessment เป็นเครื่องมือที่ช่วยยืนยันระดับสมรรถนะของผู้เรียนในแต่ละช่วงของกระบวนการเรียนรู้ กรอบแนวคิดดังกล่าวยังมีลักษณะเป็นวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) ที่เปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลอย่างต่อเนื่องจากข้อมูลผลการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ โครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในกรอบแนวคิดจึงสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถบูรณาการสมรรถนะต่าง ๆ เพื่อสร้างผลงานที่มีคุณค่าและสอดคล้องกับบริบทการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการกำหนดสัดส่วนน้ำหนักของสมรรถนะแต่ละด้านจากการทดลองใช้และการปรับปรุงร่วมกับสถานประกอบการ แสดงให้เห็นว่าสมรรถนะด้านเทคนิคและการคิดวิเคราะห์มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพงานโดยตรง ขณะที่สมรรถนะด้านวิชาชีพ Soft Skill และจริยธรรมมีบทบาทสนับสนุนความยั่งยืนในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในองค์กร องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านจึงมีความสัมพันธ์เชิงระบบ และร่วมกันส่งผลต่อผลลัพธ์การทำงานจริงในตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์อย่างมีนัยสำคัญ

สรุปคำถามวิจัย ข้อ 4 กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมได้อย่างไร

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษาได้อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะเป้าหมายที่สอดคล้องกับตำแหน่งวิชาชีพและความต้องการของภาคอุตสาหกรรม จากนั้นนำผลลัพธ์ดังกล่าวไปใช้ในการออกแบบโครงสร้างรายวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ และระบบการประเมินผล

การบูรณาการกรอบแนวคิดเข้ากับการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงาน (CWIE) ช่วยให้หลักสูตรมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อบริบทอุตสาหกรรมได้มากขึ้น กรอบแนวคิดยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดเกณฑ์คัดเลือกและเตรียมความพร้อมผู้เรียนก่อนเข้าสู่การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ รวมถึงใช้เป็นฐานข้อมูลในการสื่อสารความคาดหวังระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ

นอกจากนี้ การนำกรอบแนวคิดไปใช้ในระดับหลักสูตรยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตในระยะยาว โดยทำให้การจัดการเรียนรู้ การประเมินผล และผลลัพธ์การทำงานจริงมีความสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ กรอบแนวคิดดังกล่าวจึงมีศักยภาพในการเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะในระดับอุดมศึกษา และการสร้างความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการพัฒนากรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ที่เริ่มต้นจากการวิเคราะห์สมรรถนะตามตำแหน่งวิชาชีพของภาคอุตสาหกรรม เป็นแนวทางที่มีพลังในการเชื่อมโยงการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษากับความต้องการของตลาดแรงงานได้อย่างเป็นรูปธรรมและตรวจสอบได้เชิงประจักษ์ การวิเคราะห์สมรรถนะของตำแหน่งงานร่วมกับสถานประกอบการและการวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ ช่วยให้การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ตั้งอยู่บนฐานของบทบาทงานจริง (Mulder, M., 2017) ไม่ใช่เพียงกรอบเนื้อหาทางวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงสมรรถนะที่มุ่งเน้นความสามารถในการปฏิบัติและการประยุกต์ใช้ในบริบทจริง (Billett, S., 2015) รวมถึงแนวคิดการสร้างแบบจำลองสมรรถนะจากข้อมูลเชิงงานที่ช่วยลดความคลาดเคลื่อนในการตีความสมรรถนะ ดังนั้น แสดงให้เห็นว่าการพัฒนากรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ยึดโยงกับสมรรถนะจริงในตำแหน่งงาน ไม่เพียงแต่ช่วยลดช่องว่างระหว่างทักษะของบัณฑิตกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับ “ความพร้อมในการทำงาน” ของบัณฑิตได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ ที่พบว่า บัณฑิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในสภาพจริงผ่านระบบสหกิจศึกษา มีแนวโน้มที่จะรักษาอัตราการได้งานทำได้ดีกว่าหลักสูตรทั่วไปแม้ในสภาวะเศรษฐกิจถดถอย อีกทั้งยังส่งผลต่อระดับความพึงพอใจและการรับรู้ถึงความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงที่สูงขึ้น กรอบแนวคิดนี้จึงถือเป็นต้นแบบเชิงระบบในการปฏิรูปการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นผลลัพธ์เพื่อสร้างบัณฑิตที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

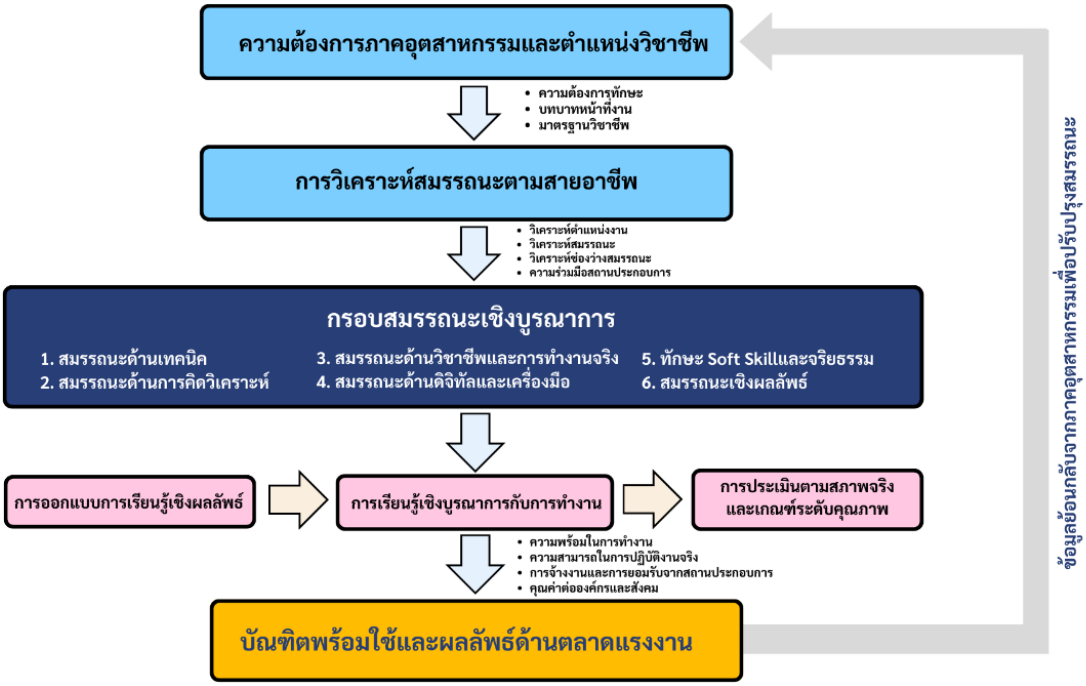
การจำแนกสมรรถนะออกเป็นหกด้านหลัก แสดงให้เห็นโครงสร้างสมรรถนะเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งมิติความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด คุณลักษณะเชิงวิชาชีพ และความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม (Jackson, D., 2015) ซึ่งช่วยอธิบายว่าความพร้อมในการทำงานจริงของบัณฑิตเป็นผลลัพธ์จากการพัฒนาหลายองค์ประกอบร่วมกัน (OECD, 2019) ไม่ใช่ผลจากการฝึกทักษะเฉพาะด้านเพียงส่วนเดียว ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการเรียนรู้เชื่อมโยงการทำงานและความสามารถในการจ้างงาน ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพเชิงองค์รวมของผู้เรียนเพื่อรองรับความซับซ้อนของโลกอาชีพยุคใหม่ (World Economic Forum, 2023) และยังสอดรับกับทิศทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในระดับนานาชาติ (UNESCO, 2021) ดังนั้น แสดงให้เห็นว่า การพัฒนากรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้จึงเป็นกลไกเชิงระบบที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพบัณฑิตตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรม บูรณาการเรียนรู้จากชั้นเรียนสู่ประสบการณ์ในสภาพจริงช่วยให้บัณฑิตสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในบริบทการทำงานได้อย่างเหมาะสม

ในด้านการออกแบบการเรียนรู้และการประเมินผล ผลการกำหนดสัดส่วนน้ำหนักสมรรถนะและการพัฒนาเครื่องมือประเมินแบบเกณฑ์ระดับคุณภาพที่ผ่านการทดลองใช้หลายรอบ สะท้อนหลักการจัดแนวระหว่างผลลัพธ์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลอย่างสอดคล้องกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาเชิงผลลัพธ์ การใช้การประเมินตามสภาพจริงและการให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างต่อเนื่อง (Andrade, H., 2019) ยังช่วยเสริมพลัง

การเรียนรู้เชิงลึกและการกำกับตนเองของผู้เรียน (Brown, S. & Knight, P., 2017) และมีความสอดคล้องกับกรอบการประเมินคุณภาพเชิงระบบในงานด้านซอฟต์แวร์และเทคโนโลยี (International Organization for Standardization, 2015) ดังนั้น แสดงให้เห็นว่าการจัดแนวองค์ประกอบการเรียนรู้ที่ยึดโยงกับบริบทงานจริงและมาตรฐานสากลเป็นกลไกเชิงระบบที่ช่วยลดช่องว่างสมรรถนะและประกันผลลัพธ์การทำงานจริงได้อย่างแม่นยำ ส่งผลให้บัณฑิตมีความพร้อมในการปฏิบัติงานระดับมืออาชีพที่ตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการนำกรอบแนวคิดไปใช้ในระดับหลักสูตรและความร่วมมือกับสถานประกอบการ (Jackson, D., 2015) ทั้งในรูปแบบรายวิชานำร่อง การคัดเลือกนักศึกษา การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และอัตราการได้รับการจ้างงานต่อสะท้อนให้เห็นประสิทธิผลเชิงปฏิบัติของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวในบริบทจริง ตลอดจนยืนยันบทบาทของการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงานในฐานะกลไกเชิงโครงสร้างที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างระบบการศึกษากับโลกการทำงาน (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) โดยภาพรวม กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นจึงไม่เพียงอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบการเรียนรู้ สมรรถนะ และผลลัพธ์การทำงานได้อย่างเป็นระบบ แต่ยังมีศักยภาพในการขยายผลเชิงนโยบายและเชิงหลักสูตรเพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตในระยะยาว ดังนั้น แสดงให้เห็นว่ากรอบแนวคิดนี้เชื่อมโยงการเรียนรู้สู่การทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพสะท้อนผ่านอัตราการได้งานทำร้อยละ 80 และสมรรถนะร้อยละ 85 จึงเป็นต้นแบบเชิงระบบในการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะเพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตให้ตอบโจทย์ภาคอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ที่เชื่อมโยงการวิเคราะห์สมรรถนะ การออกแบบการเรียนรู้ การประเมิน และการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ สู่บัณฑิตพร้อมใช้และผลลัพธ์ด้านตลาดแรงงาน

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดการศึกษาเชิงสมรรถนะ โดยเสนอกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงการพัฒนามนุษย์ในระบบอุดมศึกษากับบริบทการทำงานจริงในสังคมและตลาดแรงงานอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบแนวคิด Outcome-Based Education, Competency-Based Education: O-CBE และการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงาน (CWIE) องค์ความรู้ดังกล่าวช่วยขยายมุมมองเชิงทฤษฎีจากการมุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ไปสู่การพิจารณาคุณภาพของ “การเป็นแรงงานที่มีคุณค่าในสังคม”งานวิจัยนำเสนอแนวคิด การวิเคราะห์สมรรถนะตามสายอาชีพ เป็นกลไกกลางของการออกแบบการเรียนรู้ ซึ่งแตกต่างจากแนวปฏิบัติเดิมที่มักกำหนดสมรรถนะจากโครงสร้างรายวิชาหรือกรอบคุณวุฒิทางการศึกษาเพียงอย่างเดียว การเริ่มต้นจากบทบาทหน้าที่และความคาดหวังของตำแหน่งวิชาชีพในภาคอุตสาหกรรม ทำให้ผลลัพธ์การเรียนรู้มีความหมายในเชิงสังคมและการดำรงชีวิตของผู้เรียนมากขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนากรอบสมรรถนะเชิงบูรณาการ 6 ด้าน ยังช่วยขยายองค์ความรู้เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะวิชาชีพที่สัมพันธ์กับการทำงาน โดยแสดงให้เห็นว่าสมรรถนะไม่ได้เป็นเพียงทักษะทางเทคนิค แต่เป็นการผสานกันของความรู้ การคิดเชิงจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการสร้างคุณค่าให้กับองค์กรและชุมชน กรอบแนวคิดนี้จึงสอดคล้องกับมิติการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ซึ่งเป็นหัวใจของศาสตร์ด้านสันติสุขและการพัฒนาสังคม รวมทั้งงานวิจัยนี้ขยายบทบาทของการประเมินตามสภาพจริงจากเครื่องมือวัดผล ไปสู่การเป็น “กระบวนการหล่อหลอมสมรรถนะมนุษย์” ที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงคุณค่า ความรับผิดชอบและการเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์ความรู้ใหม่นี้ช่วยอธิบายว่าการประเมินผลสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ ไม่ใช่เพียงกลไกการตัดสินผลการศึกษา

ในมิติเชิงนโยบาย งานวิจัยนี้เสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายการอุดมศึกษาที่มุ่งพัฒนาบัณฑิตให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพและมีความหมายต่อสังคม การเชื่อมโยงการจัดการเรียนรู้กับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพและตลาดแรงงาน ช่วยลดปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างระบบการศึกษากับความเป็นจริงของโลกการทำงาน ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุของความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสและความไม่มั่นคงในชีวิตของบัณฑิตจบใหม่

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กรอบการพัฒนาสมรรถนะที่อิงกับสายอาชีพจริงสามารถใช้เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายในการยกระดับคุณภาพกำลังคน ลดต้นทุนทางสังคมจากการว่างงานของบัณฑิต และเพิ่มความมั่นคงในการประกอบอาชีพในระยะยาว นัยเชิงนโยบายนี้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาทุนมนุษย์และการสร้างสังคมแห่งโอกาสที่เท่าเทียมในมุมมองของการเตรียมความพร้อมของตลาดแรงงาน กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นช่วยสนับสนุนการผลิตแรงงานที่ไม่เพียง “ทำงานได้” แต่ “ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีคุณค่า” ลดความขัดแย้งในองค์กร และเพิ่มศักยภาพในการทำงานอย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม ผลลัพธ์ดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อสันติสุขในระดับองค์กรและสังคม

นอกจากนี้ การวิจัยนี้ยังมีนัยสำคัญต่อการพัฒนานโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตและหลักสูตร Non-Degree โดยกรอบสมรรถนะที่เสนอสามารถใช้เป็นฐานในการออกแบบการพัฒนาทักษะสำหรับแรงงานทุกช่วงวัย เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานในยุคดิจิทัล องค์ความรู้นี้จึงไม่เพียงตอบโจทย์การผลิตบัณฑิตเท่านั้น แต่ยังรองรับและสนับสนุนการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต สังคมการทำงานที่บูรณาการกับภาคความร่วมมืออย่างมีคุณค่าและสังคมสันติสุขในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

กรอบแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ (OBL) สำหรับการพัฒนาสมรรถนะการทำงานจริงในอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ โดยบูรณาการแนวคิด Outcome-Based Education (OBE), Competency-Based Education (CBE) และ Work-Integrated Learning (WIL) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยเริ่มจากการวิเคราะห์สมรรถนะตามตำแหน่งงานร่วมกับสถานประกอบการเพื่อลดช่องว่างระหว่างทักษะบัณฑิตและความต้องการของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือประเมินสมรรถนะที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญและมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคสูงถึง 0.97 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ จำนวน 50 คน ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และฝึกประสบการณ์วิชาชีพในตำแหน่งนักทดสอบซอฟต์แวร์ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เน้นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) และการใช้เกณฑ์ระดับคุณภาพเพื่อสะท้อนระดับสมรรถนะของผู้เรียนในการปฏิบัติงานจริงตามบริบทวิชาชีพได้อย่างแม่นยำ ทั้งนี้ โครงสร้างสมรรถนะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 6 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านเทคนิค การคิดวิเคราะห์ วิชาชีพ ดิจิทัล Soft Skills และผลลัพธ์เชิงบูรณาการ บัณฑิตที่ผ่านการเรียนรู้ตามกรอบแนวคิด OBL มีระดับสมรรถนะเฉลี่ยร้อยละ 85 และได้รับการตอบรับเข้าทำงานทันทีสูงถึงร้อยละ 80 โดยรายงานเป็นตามหลักสถิติสำหรับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาที่เน้นผลลัพธ์เป็นศูนย์กลางสามารถยกระดับความพร้อมในการทำงาน และลดช่องว่างสมรรถนะได้อย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยมีข้อเสนอแนะให้สถาบันอุดมศึกษานำกรอบแนวคิดนี้ไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะและการออกแบบรายวิชาเชิงอาชีพร่วมกับภาคอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมกระบวนการสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและการกำกับตนเองของผู้เรียน สำหรับการศึกษาในอนาคตควรมีการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุผ่านโมเดลสมการโครงสร้างเพื่อยืนยันความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างกระบวนการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ในอาชีพอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). โครงการส่งเสริมการจัดสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน. เรียกใช้เมื่อ 2 มกราคม 2569 จาก https://www.mhesi.go.th/index.php/flagship-project/6820-CWIE.html

คณะทำงานจัดทำคู่มือการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน. (2561). คู่มือการจัดการเรียนการสอนเชิงบูรณาการกับการทำงาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

มธุรส กัลยา และคณะ. (2565). อัตราการได้งานทำของบัณฑิตหลักสูตรสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รุ่งทิวา หวังเรืองสถิตย์ และอัญชลี แก้วสระศรี. (2565). การรับรู้ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาลศาสตร์ของบัณฑิตพยาบาล ปีการศึกษา 2563 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พุทธชินราช. ราชาวดีสาร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์, 12(1), 78-93.

Andrade, H. (2019). A Critical Review of Research on Student Self-Assessment. Frontiers in Education, 4, 1-13. https://doi.org/10.3389/feduc.2019.00087.

Billett, S. (2015). Integrating Practice-based Experiences into Higher Education. Berlin: Springer.

Brown, S. & Knight, P. (2017). Assessing Learners in Higher Education (Teaching and Learning in Higher Education). Abingdon: Routledge.

International Organization for Standardization. (2015). ISO/IEC 25010: Systems and software Quality Requirements and Evaluation (SQuaRE). Geneva: International Organization for Standardization.

Jackson, D. (2015). Employability skill development in work-integrated learning: Barriers and best practice. Studies in Higher Education, 40(2), 350-372.

Mulder, M. (2017). Competence-based Vocational and Professional Education. Berlin: Springer Nature.

OECD. (2019). OECD Future of Education and Skills 2030. Paris: OECD Publishing.

UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: a new social contract for education. Paris: UNESCO.

World Economic Forum. (2023). The Future of Jobs Report 2023. Cologny: World Economic Forum.

บทความวิจัย

การศึกษาตำรับขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี*

STUDY OF THE THONG YOH SNACK STANDARD RECIPES FROM LOCAL WISDOM OF KAREN PEOPLE IN THONG PHA PHUM DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE

พรเทพ กลิ่นแดง[1], ศุภัคษร มาแสวง[1], เปรมระพี อุยมาวีรหิรัญ[1*], พิสุทธิ หนักแน่น[2]

Pornthep Klindaeng[1], Supuksorn Masavang[1], Premraphi Ooaymaweerahirun[1*], Phisut Naknean[2]

[1]คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Bangkok, Thailand

[2]คณะเทคโนโลยีและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์การเกษตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นครนายก ประเทศไทย

[2]Faculty of Agricultural Product Innovation and Technology, Srinakharinwirot University, Nakhon Nayok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Premraphi.o@rmutp.ac.th

*Tel: 094-479-5682

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการทำขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และ 2) สร้างตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ปราชญ์ชาวบ้านชาวกะเหรี่ยง 9 คน จาก 3 ตำบล 9 หมู่บ้าน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้างและแบบบันทึกตำรับอาหาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการจัดลำดับคะแนนความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า 1) ขนมทองโย๊ะเป็นอาหารพื้นถิ่นที่สะท้อนวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการในครอบครัว วัตถุดิบหลัก ได้แก่ ข้าวเหนียว ข้าวไร่ เมล็ดแง และเกลือ กระบวนการผลิตเน้นการตำข้าวเหนียวขณะร้อนด้วยครกกะเดื่อง เพื่อให้ได้เนื้อเนียน เหนียวนุ่ม และมีกลิ่นหอมเฉพาะ และ 2) การสร้างตำรับมาตรฐานจากการคัดเลือก 9 ตำรับ พบว่า มี 2 ตำรับที่มีความดั้งเดิมสูงสุด คือ PL5 และ PL9 โดยตำรับ PL9 ได้รับการคัดเลือกเป็นต้นแบบตำรับ ประกอบด้วย ข้าวเหนียว ข้าวไร่นึ่งสุก 550 กรัม เมล็ดแง 170 กรัม และเกลือ 8 กรัม จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านเพื่อพัฒนาตำรับมาตรฐานคงอัตลักษณ์ดั้งเดิม พร้อมปรับปรุงการชั่งตวงและเครื่องมือให้มีคุณภาพสม่ำเสมอ เหมาะสมต่อการผลิตเชิงพาณิชย์และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผลการศึกษาชี้ว่าการพัฒนาตำรับมาตรฐานควบคู่การจัดการความรู้ช่วยอนุรักษ์และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างมาตรฐานและต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในชุมชน และสนับสนุนการเรียนรู้ด้านโภชนาการ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ตำรับอาหาร, ขนมทองโย๊ะ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

* Received 2 February 2026; Revised 17 February 2026; Accepted 27 February 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the traditional process of making Thong Yoh dessert based on the local wisdom of the Karen community in Thong Pha Phum District, Kanchanaburi Province; and 2) Develop a standardized recipe for Thong Yoh derived from Karen local knowledge in Kanchanaburi Province. A qualitative research methodology was employed. Data were collected from nine Karen local sages residing in three subdistricts and nine villages. Research instruments included semi-structured in-depth interviews and recipe recording forms. Data were analyzed using content analysis and a ranking system to assess the degree of traditional authenticity of each recipe. 1) The findings revealed that Thong Yoh is a traditional dessert that reflects cultural heritage and ethnic identity. The knowledge has been transmitted from generation to generation through informal learning within families and communities. The main ingredients consist of steamed upland glutinous rice, sesame seeds, and salt. A crucial step in the production process is pounding the hot glutinous rice in a large wooden mortar (foot-operated mortar), which creates a smooth, soft, and elastic texture with a distinctive aroma characteristic of the community. and 2) Regarding the development of a standardized recipe, nine traditional recipes were collected and evaluated. Two recipes, PL5 and PL9, received the highest authenticity scores. Recipe PL9 was selected as the prototype standard formula, consisting of 550 grams of steamed upland glutinous rice, 170 grams of sesame seeds, and 8 grams of salt. Through knowledge synthesis with local sages, the standardized recipe was developed to preserve its original identity while improving measurement accuracy and tool usage to ensure consistent quality. The results indicate that developing a standardized recipe alongside community knowledge management contributes to the preservation and enhancement of local wisdom, supports commercial production, promotes community pride, and fosters sustainable learning in nutrition and cultural tourism.

Keywords: Recipe Development, Thong Yoh Snack, Local Wisdom

บทนำ

ประเทศไทยเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อาหารพื้นถิ่นและขนมท้องถิ่นถือเป็นส่วนสำคัญในการสะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรในท้องถิ่น (วราภรณ์ ซื่อประดิษฐ์กุล และคณะ, 2559) อำเภอทองผาภูมิเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสหภาพเมียนมาร์ ชาติพันธ์กะเหรี่ยงถือว่าเป็นชาติพันธุ์ที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่อย่างยาวนาน และยังคงรักษาวัฒนธรรมไว้อย่างงดงาม วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอทองผาภูมิ มีวิถีชีวิตอิงตามธรรมชาติ และมีการประกอบอาหารที่ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติ ผูกพันกับความเชื่อ (มยุรี คุณเวียง, 2564) ซึ่งขนมทองโย๊ะเป็นขนมพื้นถิ่นชนิดหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง โดยมีชื่อเรียกในภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า หมี่สิ แปลว่า ข้าวบด

ที่ทำจากข้าวเหนียวนึ่ง เมล็ดแง และเกลือ ตำด้วยครกไม้รวมกัน จนเป็นเนื้อเดียว รสชาติเค็มมัน นิยมทำเพื่อการทำบุญ นิยมทำกันในประเพณีท้องถิ่น และพิธีมงคลสมรส เป็นขนมพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2559) อย่างไรก็ตามปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ส่งผลให้เยาวชนรุ่นใหม่ และคนในชุมชนให้ความสำคัญต่อขนมทองโย๊ะ และภูมิปัญญาการทำขนมพื้นถิ่นลดน้อยลง ประกอบกับข้อมูลตำรับขนม และกรรมวิธีที่เป็นระบบยังมีน้อย โดยส่วนมากได้จากการกะปริมาณด้วยสายตา หรือใช้น้ำหนักมือตามความรู้สึก ทำให้รสชาติของขนมไม่คงที่และไม่ได้มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น การไม่มีตำรับมาตรฐานที่กำหนดสัดส่วนวัตถุดิบและขั้นตอนการผลิตอย่างชัดเจน การผลิตจึงอาศัยความรู้เชิงประสบการณ์ของผู้ทำเป็นหลัก ส่งผลให้คุณภาพผลิตภัณฑ์ไม่สม่ำเสมอ และยากต่อการควบคุมมาตรฐานด้านความปลอดภัยอาหาร นอกจากนี้ ยังเป็นอุปสรรคต่อการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และการพัฒนาเชิงพาณิชย์ในระดับชุมชน อันสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างตำรับมาตรฐานเพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างยั่งยืน รวมถึงอาจทำให้เสี่ยงต่อการสูญหายของมรดกทางวัฒนธรรมนี้ในอนาคต วิจัยด้านอาหารพื้นถิ่นที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการรวบรวมและบันทึกสูตรอาหาร ขณะที่ยังขาดการบูรณาการกระบวนการสร้างตำรับมาตรฐานเข้ากับกรอบแนวคิดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งมีความสำคัญต่อการแปลงองค์ความรู้เชิงประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง และถ่ายทอดได้ (วิจารณ์ พานิช, 2559) ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนาตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะควบคู่กับกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อธำรงรักษาและยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน การศึกษาตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะจึงมีความสำคัญทั้งในมิติการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสร้างมาตรฐานตำรับที่ถูกต้อง แล้วยังสามารถนำไปถ่ายทอด หรือต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์อาหารพื้นถิ่นที่มีความหมายและคงคุณค่า เป็นที่ยอมรับกว้างขวาง อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโภชนาการ อาชีพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงอาหารได้ (สุชาดา ธโนภานุวัฒน์, 2567)

การวิจัยนี้มุ่งหมายเพื่อศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ดั้งเดิม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในกรรมวิธีการทำขนมทองโย๊ะจากชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อย่างละเอียด และพัฒนาตำรับมาตรฐานที่สามารถนำไปใช้ต่อได้จริง ทั้งยังศึกษาคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ผู้บริโภค และสร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า นอกจากนี้ ข้อมูลจากงานวิจัยจะเป็นพื้นฐานสำหรับการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานชุมชน และสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นในระดับจังหวัด และระดับประเทศ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการรวบรวมองค์ความรู้เชิงประสบการณ์ของผู้ผลิต แปลงเป็นข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร และพัฒนาเป็นตำรับมาตรฐาน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นระบบ สืบสานวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น และต่อยอดการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทำขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

2. เพื่อสร้างตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 7 ตำบล 45 หมู่บ้าน โดยคัดเลือกเฉพาะตำบลที่มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในชุมชนและมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำขนมทองโย๊ะ พบว่า มีอยู่ จำนวน 5 ตำบล 31 หมู่บ้าน ทำการคัดเลือกประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลักร้อยละ 50 ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่าง แสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย

ลำดับที่	ตำบล	หมู่บ้าน (แห่ง)	ขนาดตัวอย่างร้อยละ 50 (หมู่บ้าน)	จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก (คน)
1	ท่าขนุน	5	3	3
2	ปิล็อก	4	2	2
3	ชะแล	7	4	4
	รวม	**16 แห่ง**	**9 หมู่บ้าน**	**9 คน**

หมายเหตุ: การกำหนดขนาดตัวอย่างร้อยละ 50 ของจำนวนหมู่บ้านในแต่ละตำบล ใช้วิธีการคำนวณแล้วปัดเศษขึ้น (Ceiling) เป็นจำนวนเต็มทุกกรณี เพื่อป้องกันปัญหาจำนวนตัวอย่างที่เป็นเศษส่วนซึ่งไม่สามารถปฏิบัติได้จริง และเพื่อรักษาสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างไม่ให้ต่ำกว่าร้อยละ 50 ตามเกณฑ์ที่กำหนด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สำหรับใช้ในการสัมภาษณ์

2. แบบบันทึกตำรับอาหาร สำหรับใช้ในการเก็บข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล รูปภาพ ส่วนผสม วัตถุดิบ ปริมาณที่ใช้ และขั้นตอนกระบวนการทำขนมทองโย๊ะ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง

2. กำหนดโครงสร้างข้อคำถาม และประเด็นคำถามของแบบสัมภาษณ์ ที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ และเนื้อหาเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ นำโครงสร้างข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน พิจารณาความเหมาะสมของประเด็นคำถามของแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องเหมาะสมครอบคลุมวัตถุประสงค์ แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขนำไปสัมภาษณ์

3. รวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

4. เก็บตัวอย่างผลิตภัณฑ์ขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง จำนวน 9 แห่ง 9 ตำรับ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้วยแบบบันทึกตำรับอาหาร และใช้วิธีการเรียงจากระดับคะแนนคงความดั้งเดิมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่คงความดั้งเดิมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกณฑ์การประเมิน	4 = คงความดั้งเดิมระดับดีเยี่ยม	3 = คงความดั้งเดิมระดับดี	2 = คงความดั้งเดิมระดับพอใช้	1 = คงความดั้งเดิมระดับน้อย
1. ความดั้งเดิมขององค์ความรู้	สืบทอดมาโดยตรง โดยไม่เปลี่ยนแปลง	สืบทอดมา โดยมีการดัดแปลงเพียงเล็กน้อย แต่ยังคงรูปแบบหลัก	สืบทอดมาโดยดัดแปลงพอสมควรอัตลักษณ์บางส่วนเริ่มเลือนหาย	ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาหรือไม่มีความชัดเจน
2. กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม	ใช้กระบวนการแบบดั้งเดิมทั้งหมด	ใช้กระบวนการดั้งเดิมร่วมกับเทคโนโลยี	ใช้กระบวนการพึ่งพาเครื่องจักร/เทคโนโลยีมากกว่าครึ่ง	ใช้กระบวนการผลิตด้วยเทคโนโลยีใหม่ทั้งหมด
3. วัสดุและวัตถุดิบจากท้องถิ่น	ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ 100%	ใช้วัตถุดิบในพื้นที่น้อยกว่า 70%	ใช้วัตถุดิบในพื้นที่บางส่วนน้อยกว่า 50%	ไม่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่
4. รูปลักษณ์ดั้งเดิม	ลักษณะ/สี/รูปทรงคงแบบดั้งเดิมชัดเจน	ลักษณะ/สี/รูปทรงเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย แต่ยังเห็นความดั้งเดิม	ลักษณะ/สี/รูปทรงคงดั้งเดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปมาก	ลักษณะ/สี/รูปทรงไม่มีความคล้ายคลึงกับต้นแบบเดิม
5. การสืบทอดและใช้ในชีวิตประจำวัน	ยังใช้ในชีวิตจริงและมีการถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น	มีการใช้น้อยลงแต่ยังถ่ายทอดได้	มีการใช้บ้างแต่ไม่สม่ำเสมอ/ไม่ต่อเนื่อง	ไม่ใช้งานจริงแล้วและไม่มีผู้สืบทอด
6. คุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ	สะท้อนความเชื่อหรือพิธีกรรมอย่างเด่นชัด	สะท้อนความเชื่อหรือพิธีกรรมที่เข้าใจได้ทั่วไป	สะท้อนความเชื่อหรือพิธีกรรมที่ไม่เด่นชัด	ขาดความเชื่อมโยงการสะท้อนความเชื่อหรือพิธีกรรม
7. การมีส่วนร่วมของชุมชน	ชุมชนมีบทบาทหลักในการผลิตและอนุรักษ์องค์ความรู้	ชุมชนมีการสนับสนุนจากบางกลุ่ม	ชุมชนมีการผลิตโดยบุคคลเดียว หรือภายนอกชุมชนร่วม	ไม่มีส่วนร่วมของชุมชน

เกณฑ์ระดับคะแนนคงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

คะแนนรวม	ระดับความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์
22 - 28 คะแนน	คงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ระดับดีเยี่ยม
15 - 21 คะแนน	คงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ระดับดี
8 - 14 คะแนน	คงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ระดับพอใช้
ต่ำกว่า 8 คะแนน	คงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ระดับน้อย

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการจัดกลุ่ม เรียบเรียงข้อมูล และสังเคราะห์ ตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา สรุปประเด็นสำคัญ เพื่อให้ได้แนวทางจัดทำตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะ การอ้างอิงผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยสัญลักษณ์ PL ตามด้วยหมายเลขผู้ให้ข้อมูลในการนำเสนอผลการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับประเด็นที่ศึกษา การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ ด้วยวิธีกาตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) พิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้น มีความถูกต้องหรือไม่ (บุษกร เชี่ยวจินดากานต์, 2561)

2. วิเคราะห์ข้อมูลการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่คงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการเก็บตัวอย่าง จำนวน 9 แห่ง จำนวน 9 ตำรับ โดยวิธีการเรียงจากระดับคะแนนคงความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัย

1. ผลศึกษาการทำขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดกึ่งโครงสร้าง และแบบบันทึกตำรับขนมทองโย๊ะ ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยดำเนินการจัดกลุ่ม เรียบเรียงข้อมูล และสังเคราะห์ ตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา สรุปประเด็นสำคัญ เพื่อให้ได้แนวทางข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์

ผลการวิเคราะห์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

ขนมทองโย๊ะเป็นขนมพื้นบ้านดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิต โดยนิยมทำในงานบุญ งานแต่งงาน งานผูกแขน/ผูกข้อมือ และพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ รวมถึงใช้เป็นอาหารระหว่างการเดินทางหรือการอพยพในอดีต ชื่อเรียกในภาษากะเหรี่ยงว่า “หมี่สิ” หมายถึง “ข้าวบด” วัตถุดิบหลักมีเพียง 3 อย่าง ได้แก่ ข้าวเหนียว แง หรือ งาดำ และเกลือ ซึ่งล้วนเป็นวัตถุดิบท้องถิ่นที่ปลูกและหาได้ในชุมชน ดั้งเดิมไม่มีการชั่งตวงวัด ใช้วิธีกะประมาณตามประสบการณ์ กระบวนการผลิตเน้นการตำในครกกะเดื่อง โดยต้องตำขณะข้าวเหนียวยังร้อน เพื่อให้ส่วนผสมเข้ากันดี ได้เนื้อเหนียวนุ่มและละเอียด ความชำนาญและจังหวะการทำงานร่วมกันของผู้ตำเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริง ปัจจุบันมีการปรับรูปแบบโดยนำมาแผ่ ตากแห้ง หั่นเป็นแท่ง และทอด รับประทานกับน้ำผึ้งหรือนมข้นหวาน สะท้อนการปรับตัวของภูมิปัญญาดั้งเดิมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ยังคงแก่นของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมกะเหรี่ยงไว้อย่างชัดเจนข้อมูลดังกล่าว

วิเคราะห์จากประโยคคำพูดผู้ให้สัมภาษณ์ (Quotation) ดังนี้

PL1 “...การทำขนมทองโย๊ะ มันเป็นขนมของชาวกะเหรี่ยง ภาษากะเหรี่ยง เรียกว่า “หมี่สิ” ส่วนผสมก็มีแค่ไม่กี่อย่าง ก็มีข้าวเหนียว งาดำ เกลือป่น สามอย่างแต่นี้แหล่ะ เมื่อก่อนก็ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นแต่ตอนนี้มันไม่มีใครทำแล้ว ก็ส่วนมากก็ซื้อตามตลาดทั่วไป แรก ๆ ที่ยังไม่ได้ทำขายก็ไม่ได้ชั่งตวงอะไรแต่มาหลัง ๆ ที่ทำขายก็มีการชั่งตวง การทำก็ทำแบบมีการประยุกต์ใช้เครื่องปั่นช่วยปั่นงา ส่วนการทำอื่น ๆ ก็ทำแบบดั้งเดิมเลย ข้าวเหนียวก็ล้างน้ำให้สะอาดแล้วก็เอาไปแช่ค้างคืน ได้เสร็จก็เอามานึ่งใส่หวดให้ข้าวเหนียวสุก จากนั้นเราก็เตรียมเอางาดำมาคั่วผสมกับเกลือแล้วก็เอาไปปั่นในเครื่องปั่นให้ละเอียดเตรียมไว้ ข้าวเหนียวสุกก็เตรียมครกกับสาก โดยการโรยงาบดในครกเล็กน้อย นำข้าวเหนียวนึ่งสุกใส่ลงในครกตำขณะข้าวเหนียวร้อน ๆ พร้อมกับสลับโรยงดดำบดใส่ลงไป ตำจนกว่าจะละเอียดไม่เป็นเม็ด แบ่งงาคั่วบดไว้เล็กน้อยสำหรับใช้โรยวางขนมทองโย๊ะที่ตำเสร็จแล้วป้องกันการติดถาด นำขนมทองโย๊ะที่ตำมาคลึงบนถาดตัดเป็นแท่งสี่เหลี่ยม...” (มยุรี อินทร์กุล, 2568)

PL2 “...ขนมทองโย๊ะเป็นขนมท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง ปกติแล้วก็จะนิยมทำในงานบุญ ไม่ก็ทำขึ้นเพื่อเป็นอาหารในระหว่างการออกเดินทางของชาวกะเหรี่ยง เมื่อก่อนนั้นชาวกะเหรี่ยงจะอาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดน มีการย้ายถิ่นฐานโดยจะอพยพกันไปเรื่อย ๆ เนื่องจากจุดที่พักเดิมนั้นไม่มีอาหารให้บริโภคแล้ว ก็เลยทำตำทองโย๊ะ

ใส่กระบอกไม้ไผ่ไปกินระหว่างทางกันหิว วัตถุดิบก็ใช้ในท้องถิ่นนี่แหละปลูกเอง ทำไร่ทำนากัน ส่วนผสมก็มีข้าวเหนียว งาดำ ไม่ก็แง และก็เกลือมีแค่นี้แหล่ะ 3 อย่าง ไม่ได้มีการวัดชั่งตวงอะไรหรอกสมัยก่อนก็กะ ๆ เอา ทำเอาตามน้ำหนักมือตัวเอง ทองโย๊ะก็ใช้ครกกะเดื่องตำเอาตำให้ข้าวเหนียวกับงาละเอียดเข้ากันทำแบบนี้มาตั้งแต่รุ่นตารุ่นยายก็ทำตาม ๆ กันมา ...” (วันดี ทองผาภูมิปฐวี, 2568)

PL3 “...ตั้งแต่โบร่ำโบราณ ตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย มา ทำกันในงานบุญ งานแต่งงาน งานผูกข้อไม้ข้อมือ ส่วนมากก็ทำกันในหมู่บ้าน ใช้ข้าวเหนียว แง แล้วก็เกลือ ใช้ในท้องถิ่นปลูกกันเอง กินกันในหมู่บ้านแลกเปลี่ยนกัน ไม่ได้ตวงหรอกส่วนมากก็กะ ๆ เอา ถ้าจะตวงก็ใช้ข้าวเหนียว 3 กระป๋อง แง 1 กระป๋อง เกลือประมาณ 2 - 3 ช้อนกาแฟ ตำทองโย๊ะก็ตำในครกกะเดื่อง เกิดมาแล้วรู้เรื่องก็เห็นเขาทำแบบนี้กันมา ตอนนี้ก็ทำตาม ๆ กันมา นึ่งข้าวเหนียวให้สุก แล้วเอาไปตำกับแงคั่วบด ตำให้เข้ากัน แต่ต้องทำตอนข้าวเหนียวร้อน ๆ สลับกับโรยแงบดผสมกับเกลือไปเรื่อย ๆ ไม่ให้มันติดครกกับสาก ทำให้มันละเอียดเนียนเป็นก้อนเดียวกัน และกลับข้าวเหนียวไปมาขณะตำ เสร็จแล้วก็กินได้เลย เอาไปปิ้งไฟก่อน หรือกินเลยตอนร้อน ๆ แบบนี้ก็ได้ จิ้มหวาน ๆ กับน้ำผึ้งก็ได้...” (ชไมพร ทองผาภูมิกิตติ, 2568)

PL4 “...พี่ก็ไม่ค่อยรู้หรอกนะว่าประวัติความเป็นมามันเป็นไง เกิดมาพี่ก็เจอเลย แต่พ่อก็เล่าให้ฟังว่ามันเป็นขนมท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง ส่วนมากทำกันในงานแต่งงาน งานพิธีต่าง ๆ มันเป็นขนมโบราณ ขนมพิธีตั้งแต่สมัยก่อน มันก็สืบต่อ สืบเนื่องมาเรื่อย ๆ นะ พี่ก็รับมาอีกที สืบต่อมา มันมีชื่อเรียกกะเหรี่ยงอยู่ มันเรียกขนมทองโย๊ะตัวเนี่ยว่า หมี่สิ ส่วนผสมใช้ในพื้นที่กันทั้งหมด ข้าวเหนียวข้าว แง ข้างบนนี้จะใช้แง ไม่ใช้งาดำทำทองโย๊ะ มันหอมกว่า อร่อยกว่างา วิธีการทำแช่ข้าวเหนียวค้างคืน เอาไปนึ่งให้สุก เอามาตำรวมกันให้ละเอียดเข้ากัน แต่ต้องตำตอนข้าวเหนียวร้อน ๆ นะ ไม่งั้นมันจะไม่เข้ากัน เวลาตำเสร็จใหม่ข้าวเหนียวจะยังอุ่น ๆ กินแบบนี้อร่อยมาก แบบนี้แบบดั้งเดิมเลยทำกันมา สืบต่อกันมาแบบนี้เลย...” (พันสุณี เกรียงแสนภู, 2568)

PL5 “...ขนมทองโย๊ะเขาทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว ฉันเริ่มรู้เรื่องรู้ราวฉันก็รู้จักเลยเขาทำกันตอนมีงานประเพณีต่าง ๆ งานบุญ งานบวช งานแต่งงาน ผูกข้อมือเขาก็ทำกัน คนในหมู่บ้านก็มาช่วยกันทำ ของที่ใช้ทำไม่มีอะเยอะเลย มีข้าวเหนียว 3 กระป๋อง แงคั่ว 1 กระป๋อง แล้วก็เกลือป่นตามชอบเลย ทำก็เอาข้าวเหนียวแช่น้ำค้างคืนนะ 1 คืน เช้ามาก็เอาข้าวเหนียวมานึ่งให้ข้าวเหนียวสุก ตำแงในครกกะเดื่องกับเกลือให้ละเอียด เหลือในครกไว้นิดนึง แล้วก็เอาข้าวเหนียวนึ่งร้อน ๆ เทใส่ลงไปในครก แล้วโรยแงที่เราตำไว้ลงไป ค่อยสลับโรย ตำไปด้วย โรยไปด้วย ตำจนมันเหนียวละเอียด ยิ่งละเอียดยิ่งดี ยิ่งเหนียวนุ่ม แบบที่บอกต้องตำตอนข้าวเหนียวมันร้อน ๆ นะ ถ้าไม่ร้อนละเสร็จเลย มันจะไม่ค่อยละเอียด กินแล้วจะไม่ค่อยอร่อย...” (สุภัทรา นทีพรพนา, 2568)

PL6 “...ไม่รู้ว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่กี่ร้อยปีแล้ว เพราะเกิดมารู้เรื่องก็เห็นเลย เห็นมาตั้งแต่เกิดแล้ว แล้วคนกะเหรี่ยงก็ไม่ได้มีบันทึกแบบนี้ไว้ว่ามันเป็นมาไง หมี่สิเป็นขนมของชาวกะเหรี่ยงที่มีมาตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย เขาทำกันมาคู่กับประเพณีของชาวกะเหรี่ยง ส่วนมากเขาก็ทำกันในงานแต่งงาน อันนี้ขาดไม่ได้ ผูกแขนต้องใช้ ปัจจุบันก็ยังทำกันอยู่ หมี่สิมีส่วนผสม 3 อย่าง ข้าวเหนียวไร่ ที่นี่ก็ปลูกกันเอง แล้วก็แงคั่วกับเกลือ เอาข้าวเหนียวแช่ค้างคืนนะ แล้วก็เอามานึ่งให้สุก แล้วระหว่างรอก็เอาแงไปคั่วให้หอม แล้วก็เอามาบดกับครกก่อนให้ละเอียดผสมกับเกลือเก็บไว้โรยตอนตำกับข้าวเหนียว เทข้าวเหนียวลงไป โรยแงบด แล้วก็ตำได้เลย โรยแงสลับกับตำไปเรื่อย ๆ ตำตอนข้าวเหนียวมันร้อน ๆ มันจะเข้ากันแล้วก็รวมกับแงดี แต่ตำตอนข้าวเหนียวมันเย็นมันจะตำยากไม่ค่อยละเอียด ตำเสร็จก็กินได้เลย...” (มะระงวย, 2568)

PL7 “...เทศกาลทีก็จะมีการรวมตัวกันของชาวกะเหรี่ยงแต่ละบ้าน เพื่อทำขนมทองโย๊ะ หรือกะเหรี่ยงเขาจะเรียกว่า หมีสิ ไปร่วมงานบุญ งานแต่งงาน งานผูกข้อมือ มันเป็นความเชื่อแล้วก็ประเพณีของคนกะเหรี่ยงนะ ทำตาม ๆ กันมาตามความเชื่อ แต่ขนมที่นิยมทำกันก็เป็นทองโย๊ะนี่แหล่ะ แล้วก็ข้าวเหนียวก็ใช้ที่ปลูกเองในหมู่บ้าน เก็บเกี่ยวแล้วก็แบ่งกันในหมู่บ้าน เมล็ดแงก็ปลูกเอาไว้กินกัน การทำทองโย๊ะก็ทำตาม ๆ กันมาตามบรพบุรุษ นึ่งข้าวเหนียวให้สุกเอาไปตำรวมกันกับแงคั่วบดให้ละเอียดตำรวมกันให้เนื้อละเอียดไม่เป็นเม็ดข้าวเหนียว...” (จริงซ่า, 2568)

PL8 “...ก็มันเป็นขนมที่ทำกันตามประเพณีของชาวกระเหรี่ยง ส่วนมากเขาไม่รู้จักกัน เพิ่งจะมารู้จักกันนี่แหล่ะคนไทยขึ้นมาจากเมืองยังไม่รู้จักด้วยซ้ำว่าขนมทองโย๊ะ คือ อะไร ส่วนมากใช้งานมงคล ส่วนผสมก็มี ข้าวเหนียว แล้วก็แง เกลือ มีแค่ 3 อย่างนี่แหล่ะ ส่วนมากในท้องถิ่นปลูกเอง ปกติไม่ได้ชั่งตวงหรอก ใช้กะเอาเลยน้ำหนักมือ ทำแบบดั้งเดิมของกะเหรี่ยงเลย เขาทำกันไม่ได้มีกระบวนการอะไรทำแค่ได้กิน ไม่ก็ทำตอนมีงานบุญ ทำก็ไม่ยากหรอก แช่ข้าวเหนียวค้างคืนไว้เวลาเอามานึ่งแล้วตำมันจะตำง่าย แช่ตอนเย็น ๆ เช้ามาก็นึ่ง ตำรวมกะแงให้เข้ากัน แงก็เอาไปคั่วก่อนให้หอมและก็เอามาตำรวมกับเกลือโรย ๆ ตำรวมกับข้าวเหนียวร้อน ๆ นะ ถ้าไม่ร้อนเวลาตำมันไม่รวมกัน ตำแบบแรง ๆ แล้วก็ต้องเร็วด้วย ถ้ามันเย็นแล้วมันจะไม่เข้ากัน...” (มะเต็งช่วย, 2568)

PL9 “...หนูก็ไม่ค่อยรู้เรื่องมากนะความเป็นมา เพราะหนูโตขึ้นมาหนูก็เห็นแล้ว แต่พ่อแม่ก็เล่าให้ฟังว่าปกติเขาจะทำกันตอนมีงานบุญ งานแต่งงาน งานผูกแขน เขาจะทำกันชาวกะเหรี่ยงจะขาดไม่ได้เลยมันผูกพันกับประเพณีของคนกะเหรี่ยง ส่วนผสมที่ใช้กันก็มี ข้าวเหนียวข้าวไร่นะ ปลูกกันเองเม็ดจะไม่ค่อยสวย แล้วก็อีกอย่างก็คือ แง เป็นเม็ดกลม ๆ เอาไปคั่ว หอมกว่า งา บดแล้วผสมรวมกับเกลือ การทำก็ไม่ยากค่ะ แต่มันต้องใช้แรงแล้วก็ความชำนาญนิดนึงเพื่อให้มันเข้ากันเร็วมันต้องใช้จังหวะในการตำไม่ให้ข้าวเหนียวมันเย็นมันจะตำไม่ลง เอาข้าวเหนียวลงใส่ครกแล้วก็โรยแงไปเรื่อยจนละเอียดและก็เนียนเป็นเนื้อเดียวกันมันจะเหนียวนุ่ม ตำเสร็จก็กินร้อน ๆ ได้เลยเหนียว ๆ นุ่ม ๆ เค็มนิด ๆ หอมแงคั่ว...” (ศิริรัตน์ แก้วโมน, 2568)

ตารางที่ 3 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยงจังหวัดกาญจนบุรี	สัญลักษณ์ผู้ให้ข้อมูล								
	PL1	PL2	PL3	PL4	PL5	PL6	PL7	PL8	PL9
1. ใช้ส่วนผสม/วัตถุดิบในท้องถิ่นในการทำขนมทองโย๊ะ	-	-	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓
2. ไม่มีการวัด ชั่ง ตวง ปริมาณวัตถุดิบแต่ละชนิด	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. ใช้กระบวนการแบบดั้งเดิมในทำขนมทองโย๊ะ	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4. มีความดั้งเดิมของ ลักษณะ รูปร่าง สี ของขนมทองโย๊ะ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5. ขนมทองโย๊ะมีลักษณะเนื้อละเอียด เหนียวนุ่ม มีกลิ่นหอมของเมล็ดงา และเมล็ดแง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6. ความดั้งเดิมขององค์ความรู้ มีการสืบทอดมาโดยตรงจากบรรพบุรุษ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7. มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทำขนมทองโย๊ะ	✓	-	-	✓	-	✓	-	✓	-
8. ยังใช้ขนมทองโย๊ะในวิถีของการใช้ชีวิตปัจจุบัน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9. มีการสะท้อนความเชื่อในพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมหรือประเพณี	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

2. ผลการวิเคราะห์ด้านตำรับการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิเคราะห์ด้านตำรับการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี จากการสัมภาษณ์และแบบบันทึกตำรับอาหาร และเก็บตัวอย่างผลิตภัณฑ์ จำนวน 9 แห่ง 9 ตำรับ แสดงในตารางที่ 4 และภาพที่ 1

ตารางที่ 4 ตำรับขนมทองโย๊ะจากผู้ให้ข้อมูลหลักปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 9 คน รหัส PL1 - PL9

ส่วนผสม	ปริมาณส่วนผสม (กรัม)								
	PL1	PL2	PL3	PL4	PL5	PL6	PL7	PL8	PL9
ข้าวเหนียวนึ่งสุก	2,900	2,900	-	2,900	-	-	-	-	-
ข้าวเหนียวนึ่งสุก (ข้าวไร่)	-	-	1,500	-	1,166	3,565	1,550	3,200	550
งาดำคั่ว	550	348	-	-	-	-	-	-	-
แงคั่ว	-	-	257	382	173	503	198	479	170
เกลือไทยเม็ด	-	-	-	-	-	17	-	12	-
เกลือไทยป่น	10	6	10	8	10	-	6	-	8

หมายเหตุ: เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่มีปริมาณส่วนผสมในตำรับ

ข้าวเหนียว ข้าวเหนียว ข้าวไร่ เมล็ดแง เมล็ดงาดำ เกลือป่น

ภาพที่ 1 ภาพวัตถุดิบการทำขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปขั้นตอนการทำขนมทองโย๊ะของชาวกระเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ได้ดังภาพต่อไปนี้

1. แช่ข้าวเหนียวข้าวไร่ 6 ชั่วโมง

2. ล้างข้าวเหนียวให้สะอาด

3. นำข้าวเหนียวนึ่งในหวดให้สุกทั่วกัน ใช้เวลา 30 นาที

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการทำขนมทองโย๊ะของชาวกระเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 1 - 3

4. คั่วเมล็ดแง/งาดำ ผสมกับเกลือในกระทะจนกระทั่งสุก

5. ตำแงด้วยครกกระเดื่องให้ละเอียด

6. เตรียมครกกะเดื่องโดยการโรยแง/งาดำที่ตำไว้ลงในครกเล็กน้อย

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการทำขนมทองโย๊ะของชาวกระเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 4 - 6

7. ตำข้าวเหนียวขณะร้อนสลับกับโรยแงป่นตำจนกว่าข้าวเหนียวเป็นเนื้อเดียวกันโดยให้ตำแบบแรงและเร็ว ไม่ควรตำเกิน 5 นาที

8. ผึ่งขนมให้พอหมาดประมาณ 30 นาที แล้วกลับด้านผึ่งต่ออีก 30 นาที

9. นำมาตัดเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาด 1.5 x 4 เซนติเมตร แล้วผึ่งต่ออีก 30 นาที

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการทำขนมทองโย๊ะของชาวกระเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 7 - 9

ผลการคัดเลือกความดั้งเดิมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จากการเก็บตัวอย่างผลิตภัณฑ์ จำนวน 9 แห่ง 9 ตำรับ แล้วคัดเลือกตัวอย่างด้วยเกณฑ์การประเมินความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการขนมทองโย๊ะ แสดงดังตารางที่ 5 และตารางที่ 6

ตารางที่ 5 แสดงผลคะแนนความดั้งเดิมของตำรับขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตำรับ	คะแนนความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการขนมทองโย๊ะ																												ผลรวม	$\bar{x}$
	ความดั้งเดิมขององค์ความรู้				กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม				วัสดุและวัตถุดิบจากท้องถิ่น				รูปลักษณ์ดั้งเดิม				การสืบทอดและใช้ในชีวิตประจำวัน				คุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ				การมีส่วนร่วมของชุมชน					
	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1		
PL1	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	✓	-	-	-	17	2.42
PL2	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓	13	1.85
PL3	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-		-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	23	3.28

ตารางที่ 5 แสดงผลคะแนนความดั้งเดิมของตำรับขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ต่อ)

ตำรับ	คะแนนความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการขนมทองโย๊ะ																												คะแนน	$\bar{x}$
	ความดั้งเดิมขององค์ความรู้				กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม				วัสดุและวัตถุดิบจากท้องถิ่น				รูปลักษณ์ดั้งเดิม				การสืบทอดและใช้ในชีวิตประจำวัน				คุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ				การมีส่วนร่วมของชุมชน					
	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1		
PL4	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	21	3.00
PL5	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	24	3.42
PL6	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	22	3.14
PL7	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	23	3.28
PL8	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	21	3.00
PL9	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	24	3.42

ตารางที่ 6 ผลคะแนนและระดับความดั้งเดิมของขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง

ตำรับขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง 9 ตำรับ					
ตำรับ	ตัวอย่างขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	ค่าคะแนน/ระดับความดั้งเดิม	ตำรับ	ตัวอย่างขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	ค่าคะแนน/ระดับความดั้งเดิม
PL5		24 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม	PL9		24 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม
PL3		23 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม	PL7		23 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม
PL6		22 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม	PL8		21 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม
PL4		21 คะแนน/ระดับดีเยี่ยม	PL1		17 คะแนน/ระดับดี
PL2		13 คะแนน/ระดับพอใช้			

ผลการคัดเลือกตำรับขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้ง 9 ตำรับ พบว่า ตำรับ PL5 และ PL9 ได้ค่าคะแนนความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ 24 คะแนน จาก 28 คะแนนเต็ม โดยมีค่าเฉลี่ย 3.42 ซึ่งจัดอยู่ในระดับระดับดีเยี่ยม เป็นตำรับที่ได้รับระดับคะแนนความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์สูงที่สุดในกลุ่ม รองลงมา ได้แก่ ตำรับ PL3 และ PL7 ได้ค่าคะแนนความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ 23 คะแนน โดยมีค่าเฉลี่ย 3.28 ผู้วิจัยจึงเลือก 2 ตำรับ ได้แก่ PL5 และ PL9 ตามลำดับความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง เพื่อใช้เป็นตำรับต้นแบบ เพราะมีค่าความดั้งเดิมสูงสุดในทุกมิติสำคัญ ความดั้งเดิมขององค์ความรู้ที่มีการสืบทอดมาโดยตรงจากบรพพบุรุษ รวมทั้งแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในท้องถิ่น กระบวนการทำแบบดั้งเดิม มีการสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี จึงเป็นตำรับที่ควรนำไปพัฒนาเป็นต้นแบบการทำตำรับมาตรฐาน PL9 ถูกนำมาพัฒนาเป็นตำรับต้นแบบโดยการคัดเลือกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีส่วนผสมข้าวเหนียวข้าวไร่นึ่งสุก 550 กรัม เมล็ดแง 170 กรัม

และเกลือ 8 กรัม จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญในชุมชน สามารถพัฒนาตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะได้ โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของขนมไว้ ขณะเดียวกันมีการปรับกระบวนการบางขั้นตอน การชั่งตวงวัตถุดิบ และการปรับใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ เพื่อให้ได้คุณภาพที่สม่ำเสมอ เหมาะสมต่อการผลิตในเชิงพาณิชย์ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะควบคู่กับกระบวนการจัดการความรู้เพื่อธำรงรักษาและยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยกำหนดไว้ ดังนี้

ศึกษาการทำขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

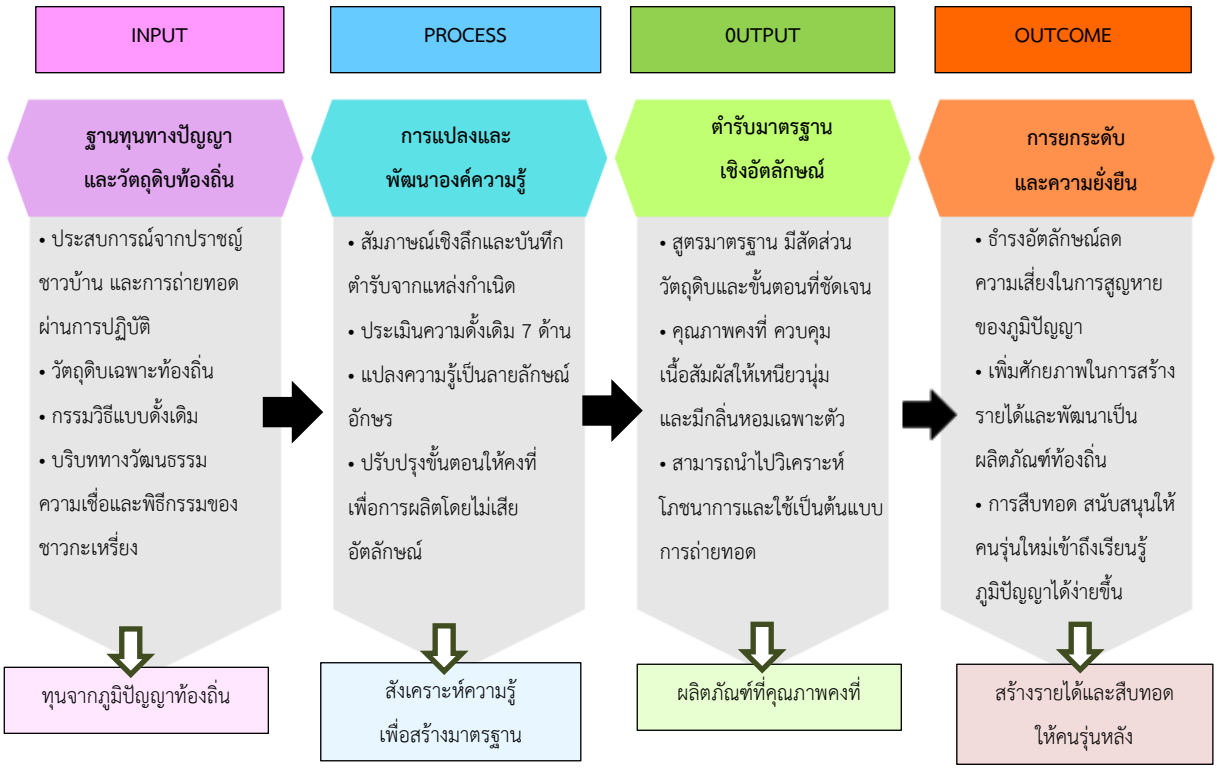
ขนมทองโย๊ะหรือ “หมี่สิ” เป็นอาหารพื้นบ้านที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณีของชาวกะเหรี่ยงมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการใช้ในพิธีกรรมสำคัญ เช่น งานบุญ งานแต่งงาน และพิธีผูกข้อมือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุภางค์ จันทวานิช ที่สรุปว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่หมายถึง องค์ความรู้ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของชุมชนและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการปฏิบัติจริง (สุภางค์ จันทวานิช, 2559) กระบวนการทำขนมทองโย๊ะยังคงยึดรูปแบบดั้งเดิม โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ได้แก่ ข้าวเหนียวข้าวไร่นึ่งสุก เมล็ดแง หรืองาดำ และเกลือ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ จักรินทร์ ภูสีน้ำ สรุปว่า มนุษยวิทยาอาหารที่มองว่าอาหารเป็นผลผลิตของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม องค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัวและชุมชน ผ่านวิธีการสังเกต การช่วยงาน และการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในรูปของความรู้ฝังลึก มีความเรียบง่าย สะท้อนแนวคิดการพึ่งพาตนเองและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า (จักรินทร์ ภูสีน้ำ, 2568) นอกจากนี้ ขั้นตอนสำคัญ เช่น การตำข้าวเหนียวขณะยังร้อน แสดงให้เห็นถึงความรู้เชิงประสบการณ์ ที่สั่งสมจากการปฏิบัติซ้ำ ๆ จนเกิดเป็นทักษะเฉพาะที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้จากตำราเพียงอย่างเดียว ผลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ ทฤษฎีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่อธิบายว่าการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและองค์ความรู้ของชุมชนขึ้นอยู่กับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความต่อเนื่องของวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ การทำขนมทองโย๊ะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสานองค์ความรู้ด้านอาหาร วัฒนธรรม และสังคมเข้าด้วยกัน และมีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี การทำขนมทองโย๊ะยังสะท้อนแนวคิด อาหารกับวัฒนธรรมที่มองว่าอาหารเป็นสื่อทางวัฒนธรรมซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยขนมทองโย๊ะไม่ได้เป็นเพียงอาหารเพื่อการบริโภคเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรมและประเพณีของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศศิธร ศรีทองเพิง และจุฑามาศ พีรพัชระ ที่ระบุว่าอาหารพื้นถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน (ศศิธร ศรีทองเพิง และจุฑามาศ พีรพัชระ, 2567) การตำขนมทองโย๊ะในขณะที่ข้าวเหนียวยังร้อน และการใช้ครกกะเดื่องร่วมกันของคนในชุมชน แสดงให้เห็นถึง “การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ” ซึ่งเกิดจากการลงมือทำจริงมากกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎี การเรียนรู้ที่ยั่งยืนเกิดจากประสบการณ์ตรง

สร้างตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์ตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะได้จากการรวบรวมข้อมูลตำรับของปราชญ์ชาวบ้านชาวกะเหรี่ยง และนำมาวิเคราะห์คัดเลือกตัวอย่างจากเกณฑ์การประเมินความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาที่เดิมอยู่ในลักษณะความรู้ฝังลึก สามารถพัฒนาให้เป็นความรู้ชัดแจ้งได้ ตำรับขนมทองโย๊ะจากปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 9 ตำรับ มีความแตกต่างกันในด้านปริมาณวัตถุดิบ และรายละเอียดของกระบวนการผลิต แต่ยังคงยึดหลักการทำแบบดั้งเดิมเหมือนกัน เมื่อนำเกณฑ์การประเมินความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาคัดเลือกตำรับต้นแบบ พบว่า ตำรับ PL5 และ PL9 ได้คะแนนความดั้งเดิมสูงสุด อยู่ในระดับดีเยี่ยม ผลการคัดเลือกตำรับขนมทองโย๊ะ พบว่า ตำรับที่มีคะแนนความดั้งเดิมสูงสุดเป็นตำรับที่ยังคงรักษาองค์ประกอบหลัก ได้แก่ วัตถุดิบ กระบวนการผลิต และการใช้ในบริบททางวัฒนธรรมอย่างครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้น “การคงคุณค่าเดิมควบคู่กับการปรับใช้” (ศิริพงศ์ รักใหม่ และคณะ, 2563) การนำตำรับที่มีความดั้งเดิมสูงมาพัฒนาเป็นตำรับมาตรฐาน ช่วยให้เกิดความชัดเจนด้านสัดส่วนวัตถุดิบและขั้นตอนการผลิต โดยยังคงอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้อย่างครบถ้วน ผลการวิจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างตำรับมาตรฐานสามารถทำได้โดยไม่ทำลายรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตำรับมาตรฐานเพื่อรองรับการผลิตในเชิงพาณิชย์จำเป็นต้องพิจารณาถึงการรักษาสมดุลระหว่าง “มาตรฐานเชิงพาณิชย์” กับ “คุณค่าทางใจของชุมชน” กล่าวคือ แม้การกำหนดสัดส่วนวัตถุดิบที่แน่นอน การควบคุมคุณภาพ และการปรับกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับหลักสุขาภิบาลอาหาร จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการจำหน่ายและสร้างรายได้ให้ชุมชน แต่หากการปรับเปลี่ยนดังกล่าวมุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ อาจทำให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ ความผูกพันทางวัฒนธรรม และบทบาทของขนมทองโย๊ะในพิธีกรรมหรือวิถีชีวิตดั้งเดิมลดทอนลงได้ ดังนั้น ผลการวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่าการกำหนดมาตรฐานควรยึดหลัก มาตรฐานบนฐานอัตลักษณ์ คือ การกำหนดกรอบที่ชัดเจนด้านคุณภาพและความปลอดภัยควบคู่กับการคงองค์ประกอบหลักที่สะท้อนตัวตนของชุมชน เช่น การใช้วัตถุดิบพื้นถิ่น กระบวนการผลิตที่ยังคงลักษณะดั้งเดิมบางขั้นตอน และการสื่อสารเรื่องราวความเป็นมาของขนมควบคู่กับการจำหน่าย แนวทางดังกล่าวไม่เพียงแต่เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังเสริมสร้างคุณค่าทางใจ ความภาคภูมิใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญของความยั่งยืน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ณิชมน ภมร และพัชรี ตันติวิภาวิน ที่ระบุว่าหากไม่มีการรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้ ภูมิปัญญาจะเสี่ยงต่อการสูญหายไปพร้อมกับผู้รู้ การสร้างตำรับมาตรฐานจึงเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงการศึกษาและเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ณิชมน ภมร และพัชรี ตันติวิภาวิน, 2563) ขณะเดียวกัน งานวิจัยของ ลลิตา พิมทา และรักษดาวัลย์ ศิริตาคำ ยังชี้ให้เห็นว่าการจัดทำตำรับมาตรฐานอาหารพื้นถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ และการต่อยอดเชิงเศรษฐกิจชุมชน (ลลิตา พิมทา และรักษดาวัลย์ ศิริตาคำ, 2564) ดังนั้น การรักษาสมดุลระหว่างมาตรฐานเชิงพาณิชย์กับคุณค่าทางใจของชุมชนจึงมิใช่การเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่เป็นกระบวนการบูรณาการที่ให้ความสำคัญทั้งต่อความถูกต้องตามหลักวิชาการและความหมายเชิงวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ขนมทองโย๊ะที่มีทั้งคุณภาพ มูลค่า และคุณค่าทางจิตใจควบคู่กันอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง (KAREN-TY Standardization Model) คือ แนวทางใหม่ที่แปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นมาตรฐานโดยยังรักษาความดั้งเดิมของรสชาติและกระบวนการผลิต ผ่านผลิตภัณฑ์คุณภาพในรูปแบบ “ตำรับมาตรฐานเชิงอัตลักษณ์” ที่ผ่านการพิสูจน์ด้วยเกณฑ์การประเมินความดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ ควบคู่กับการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ และเป็นการพัฒนาขนมท้องถิ่นให้ได้มาตรฐาน สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยไม่สูญเสียรากเหง้าทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 5 โมเดลการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง KAREN-TY Standardization Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป 1) ศึกษาการทำขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี ขนมทองโย๊ะหรือ “หมี่สิ” เป็นอาหารพื้นถิ่นที่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง ใช้วัตถุดิบหลักเพียง 3 ชนิด ได้แก่ ข้าวเหนียว แง งาดำ และเกลือ โดยการผลิตเป็นแบบดั้งเดิม ไม่มีการชั่งตวงวัด ใช้กะประมาณจากประสบการณ์ และเน้นการตำข้าวเหนียวในขณะที่ยังร้อนเพื่อให้ได้เนื้อสัมผัสที่ละเอียด เหนียวนุ่มและมีกลิ่นหอม เฉพาะตัวการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยงเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษผ่านการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการภายในครอบครัวและชุมชน โดยอาศัยการสังเกต การจดจำและการลงมือปฏิบัติจริง เป็นความรู้ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ของคนในชุมชนและมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยมิได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

อย่างเป็นระบบ การเลือกใช้วัตถุดิบซึ่งเป็นทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธ์ นอกจากนี้ ขั้นตอนสำคัญ เช่น การตำข้าวเหนียวขณะยังร้อน แสดงถึงองค์ความรู้เชิงประสบการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยสูตรตายตัว แต่ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญ ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการถ่ายทอด และ 2) สร้างตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะจากภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญในชุมชน สามารถพัฒนาตำรับมาตรฐาน โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของขนมไว้ ขณะเดียวกันมีการปรับกระบวนการบางขั้นตอน เช่น การชั่งตวง และการปรับใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ เพื่อให้ได้คุณภาพที่สม่ำเสมอ เหมาะสมต่อการผลิตในเชิงพาณิชย์และการถ่ายทอดองค์ความรู้การคัดเลือกตำรับขนมทองโย๊ะ จากผู้ให้ข้อมูล และการประเมินความดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้สามารถคัดเลือกตำรับต้นแบบที่มีความเหมาะสมในการนำมาสร้างเป็นตำรับมาตรฐานได้ เพื่อให้สามารถถ่ายทอด และควบคุมคุณภาพได้อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้วิธีการเป็นระบบขั้นตอนมาตรฐาน การสร้างตำรับมาตรฐานขนมทองโย๊ะช่วยลดความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการกะประมาณแบบดั้งเดิม และเอื้อต่อการนำไปใช้เป็นต้นแบบในการทำ เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เน้นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างมาตรฐานไม่ได้เป็นการลดทอนคุณค่าภูมิปัญญาแต่เป็นการเสริมความยั่งยืนให้กับองค์ความรู้ท้องถิ่น ข้อเสนอแนะในการวิจัย 1) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดควรจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัลด้านภูมิปัญญาอาหารชาติพันธุ์อย่างเป็นระบบเพื่อป้องกันการสูญหาย และ 2) วิสาหกิจชุมชนควรนำตำรับมาตรฐานไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ

เอกสารอ้างอิง

จริงช่า. (25 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

จักรินทร์ ภูสีน้ำ. (2568). การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมไทย กรณีศึกษาชุมชนบ้านสำโรง ตำบลหนองตงตาด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. Journal of Academic and Research in Social Sciences, 1(2), 52-59.

ชไมพร ทองผาภูมิกิตติ. (11 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

ณิชมน ภมร และพัชรี ตันติวิภาวิน. (2563). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านภาคเหนือตอนบนของไทย. วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์, 6(2), 28-44. https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14456/jrgbsrangsit.2020.19.

บุษกร เชี่ยวจินดากานต์. (2561). เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา. วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ คณะศิลปศาสตร มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 13(25), 103-118.

พันสุณี เกรียงแสนภู. (18 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

มยุรี คุณเวียง. (2564). ชาติพันธุ์ในอำเภอทองผาภูมิ. เรียกใช้เมื่อ 11 พฤศจิกายน 2568 จาก https://shorturl.asia/l5vTI

มยุรี อินทร์กุล. (4 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

มะเต็งช่วย. (25 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

มะระงวย. (24 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

ลลิตา พิมทา และรักษดาวัลย์ ศิริตาคำ. (2564). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมะยาง อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 9(3), 465-473.

วราภรณ์ ซื่อประดิษฐ์กุล และคณะ. (2559). อัตลักษณ์ชาติพันธ์ กับการเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 11(2), 191-212.

วันดี ทองผาภูมิปฐวี. (11 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

วิจารณ์ พานิช. (2559). การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

ศศิธร ศรีทองเพิง และจุฑามาศ พีรพัชระ. (2567). ภูมิปัญญาอาหารชุมชนกุฎีจีน. วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ, 6(1), 134-148.

ศิริพงศ์ รักใหม่ และคณะ. (2563). การพัฒนาตำรับอาหารไทยตามมาตรฐานวิทยาลัยดุสิตธานี : ตำรับอาหารว่างและตำรับอาหารหวาน. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 13(2), 184-199.

ศิริรัตน์ แก้วโมน. (25 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี. (2559). ขนมทองโย๊ะ (หมี่สิ). เรียกใช้เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2568 จาก https://kanchanaburi.m-culture.go.th/th/db_94_kanchanaburi_39/101515

สุชาดา ธโนภานุวัฒน์. (2567). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหารของชุมชนในเขตอนุรักษ์เมืองเก่าฝั่งธนบุรี. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 18(2), 58-76.

สุภัทรา นทีพรพนา. (19 ต.ค. 2568). ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมทองโย๊ะของชาวกะเหรี่ยง จังหวัดกาญจนบุรี. (พรเทพ กลิ่นแดง, ผู้สัมภาษณ์)

สุภางค์ จันทวานิช. (2559). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความวิชาการ

กฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน*

THAI LAW ON THE MITIGATION OF RISKS FROM FINE PARTICULATE MATTER PM 2.5

โชต อัศวลาภสกุล[1], สุขสมัย สุทธิบดี[2], บวรวิทย์ เปรื่องวงศ์[3*]

Chot Atsawalapsakun[1], Suksmai Sutthibodee[2], Borwonwit Prueangwong[3*]

[1]หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Doctor of Laws Program, Ramkhamhaeng University, Bangkok, Thailand

[2]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Law, Ramkhamhaeng University, Bangkok, Thailand

[3]ศาลอุทธรณ์ภาค 6 นครสวรรค์ ประเทศไทย

[3]The Court of Appeal Region 6, Nakhonsawan, Thailand

*Corresponding author E-mail: chotatsawalapsakun@gmail.com

*Tel: 064-585-9914

บทคัดย่อ

ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) เป็นมลพิษทางอากาศที่ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสุขภาพของมนุษย์ และได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ประเทศไทยเผชิญปัญหาฝุ่น PM 2.5 อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพของประชาชน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม แม้จะมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษทางอากาศ แต่ปัญหาดังกล่าวยังคงดำรงอยู่และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้น สะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบกฎหมายไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่น PM 2.5 โดยวิเคราะห์หลักกฎหมาย บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พัฒนาการทางกฎหมาย สถานะของระบบกฎหมายในปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้ในทางปฏิบัติ พบว่า หลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย หลักหน้าที่ของรัฐ หลักการป้องกันล่วงหน้า หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิด หลักการบูรณาการการบริหารจัดการ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักสิทธิด้านสุขภาพ หลักการเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ ขาดการบูรณาการและไม่ก่อให้เกิดผลผูกพันเชิงบังคับอย่างเป็นเอกภาพ การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างชี้ให้เห็นว่าระบบกฎหมายไทยมีลักษณะเป็น “โครงสร้างกฎหมายแบบหน้าที่ของรัฐเป็นศูนย์กลาง” มากกว่าระบบที่ขับเคลื่อนด้วยสิทธิของประชาชน ส่งผลให้การจัดการฝุ่น PM 2.5 ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของฝ่ายบริหารเป็นสำคัญ และจำกัดบทบาทของประชาชนและศาลในการตรวจสอบรัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล โดยเฉพาะแนวคิดขององค์การอนามัยโลก ควรพัฒนากฎหมายอากาศสะอาดหรือปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่ เพื่อยกระดับการคุ้มครองสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

* Received 21 January 2026; Revised 14 February 2026; Accepted 25 February 2026

คำสำคัญ: ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, สิทธิด้านสุขภาพ, อากาศสะอาด

Abstract

Fine particulate matter with an aerodynamic diameter of not more than 2.5 micrometers (PM 2.5) is a form of air pollution that poses severe risks to human health and is internationally recognized as a major risk factor for premature mortality. Thailand has experienced persistent PM2.5 pollution since 2019, resulting in significant adverse impacts on quality of life, public health, and socio-economic development. Although several laws exist to regulate air pollution, the problem has persisted and shows an increasing tendency, reflecting structural limitations within the Thai legal system. This study aims to examine Thai laws relevant to the reduction of risks arising from PM2.5 pollution by analyzing applicable legal principles, statutory provisions, the evolution of relevant laws, the current legal framework, as well as practical problems and obstacles in law enforcement. The findings reveal that the relevant Thai legal principles include the duty of the State, the precautionary principle, the polluter pays principle, integrated environmental management, public participation, and the right to health. However, these principles are dispersed across multiple statutes, lack systematic integration, and fail to generate coherent and enforceable legal obligations. Structural analysis further indicates that the Thai legal system is characterized by a "state duty centered legal structure" rather than a rights-based framework. As a result, the management of PM2.5 pollution largely depends on administrative discretion, thereby limiting the roles of the public and the judiciary in holding the State accountable. When compared with international standards particularly the health-based air quality management approach advocated by the World Health Organization this study argues that Thailand should enact a comprehensive clean air law or reform existing legislation in order to enhance the effective and sustainable protection of public health and the environment.

Keywords: The Regarding Mitigation of PM 2.5 Risk, Environmental Law, The Right to Health, Clean Air

บทนำ

ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) หมายถึง ฝุ่นละอองขนาดเล็กมากที่แขวนลอยอยู่ในอากาศ สามารถเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจและกระแสเลือด ส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพของมนุษย์ เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคหัวใจและหลอดเลือด และโรคมะเร็งปอด องค์การอนามัยโลกจึงจัดให้มลพิษจากฝุ่น PM 2.5 เป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร และได้กำหนดแนวทางมาตรฐานคุณภาพอากาศเพื่อคุ้มครองสุขภาพของประชาชนในระดับสากล (World Health Organization, 2021)

ประเทศไทยเริ่มเผชิญปัญหาฝุ่น PM 2.5 อย่างรุนแรงและต่อเนื่องตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2562 โดยหลายพื้นที่มีค่าฝุ่นเกินมาตรฐาน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพของประชาชน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาดังกล่าวได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจนคณะรัฐมนตรีกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติ และมีการจัดทำแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม (กรมควบคุมมลพิษ, 2563) แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษทางอากาศ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 แต่ในทางปฏิบัติปัญหาฝุ่น PM 2.5 ยังคงดำรงอยู่และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงในการเกิดมลพิษทางอากาศอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2562); (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2566)

ปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือ ความไม่เป็นเอกภาพของกฎหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อำนาจหน้าที่ในการควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษกระจัดกระจายอยู่ในหลายหน่วยงาน ขาดกลไกการบูรณาการอย่างเป็นระบบ อีกทั้งประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่มุ่งจัดการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่น PM 2.5 โดยตรง รวมถึงยังมีข้อจำกัดด้านกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐ (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2566); (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2565)

ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน โดยวิเคราะห์บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ และกลไกการบังคับใช้ในทางปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงหลักการในการพัฒนากฎหมายให้สามารถคุ้มครองสุขภาพของประชาชนและรับมือกับปัญหาฝุ่น PM 2.5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

หลักกฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน

การลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) ในประเทศไทย มิได้อยู่ภายใต้กฎหมายเฉพาะฉบับเดียว หากแต่อาศัยชุดของหลักกฎหมาย (Legal Principles) ที่กระจายอยู่ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายสาธารณสุข และกฎหมายกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หลักกฎหมายเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการกำหนดนโยบาย การออกมาตรการ และการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกัน ควบคุม และลดความเสี่ยงในการเกิดมลพิษทางอากาศ โดยสามารถสรุปหลักสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. หลักหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน หลักกฎหมายพื้นฐานที่สุดของไทยในการจัดการปัญหาฝุ่น PM 2.5 คือ หลักหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน ซึ่งได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 (2) ที่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่อนุรักษ์ คุ้มครอง ฟื้นฟู และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน แม้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะไม่ได้รับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี” อย่างชัดแจ้งเช่นรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 และปี 2550 แต่บทบัญญัติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการมลพิษทางอากาศและการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองเป็นหน้าที่เชิงบวกของรัฐ มิใช่เพียงนโยบายตามดุลพินิจ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562)

2. หลักการป้องกันล่วงหน้า เป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ที่มีความสำคัญต่อการจัดการฝุ่น PM 2.5 ซึ่งเป็นมลพิษที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพ แม้ในบางกรณียังมีความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระดับความเสี่ยงในระยะยาว ในกฎหมายไทยหลักการนี้สามารถตีความได้จากโครงสร้างของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่ให้อำนาจรัฐในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพอากาศ การจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการประกาศเขตควบคุมมลพิษ เพื่อป้องกันอันตรายก่อนเกิดความเสียหายร้ายแรงต่อประชาชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2564) อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติกฎหมายไทยยังเน้นการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดวิกฤตมากกว่าการป้องกันล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ ซึ่งทำให้การลดความเสี่ยงจากฝุ่น PM 2.5 ยังขาดประสิทธิภาพเชิงโครงสร้าง

3. หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิด เป็นหลักการสำคัญที่มุ่งให้ผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการป้องกัน ควบคุม และเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น หลักการนี้สะท้อนอยู่ในกฎหมายไทยหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 ซึ่งกำหนดให้ผู้ประกอบกิจการต้องจัดให้มีมาตรการควบคุมการปล่อยมลพิษและรับผิดหากฝ่าฝืนมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด อย่างไรก็ตาม ในกรณีฝุ่น PM 2.5 ซึ่งมีแหล่งกำเนิดกระจายตัวสูงและยากต่อการระบุผู้ก่อมลพิษโดยตรง เช่น การเผาในที่โล่งหรือการคมนาคมขนส่ง หลักการนี้ยังไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิผล ส่งผลให้ภาระการจัดการตกอยู่กับรัฐเป็นส่วนใหญ่ (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2566)

4. หลักการบูรณาการการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน เป็นปัญหาที่มีลักษณะข้ามภาคส่วนและข้ามพื้นที่ หลักการบูรณาการจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการปัญหานี้ หลักการดังกล่าวปรากฏในโครงสร้างของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งกำหนดให้มีคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมมลพิษ และการจัดทำแผนในหลายระดับ อย่างไรก็ดี การบังคับใช้หลักการบูรณาการในทางปฏิบัติยังประสบปัญหาความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่และการขาดหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่เป็น “เจ้าภาพ” ในการจัดการฝุ่น PM 2.5 อย่างเป็นเอกภาพ (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2566)

5. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหลักการสำคัญที่ได้รับการรับรองทั้งในรัฐธรรมนูญ กฎหมายสิ่งแวดล้อม และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การแสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐ อย่างไรก็ตาม กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัด เนื่องจากขาดผลผูกพันทางกฎหมายและไม่สามารถบังคับให้รัฐต้องนำข้อเสนอของประชาชนไปปฏิบัติได้โดยตรง (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2565)

6. หลักสิทธิในการมีสุขภาพที่ดีและสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย แม้กฎหมายไทยยังไม่รับรองสิทธิในอากาศสะอาดหรือสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างชัดเจนในระดับรัฐธรรมนูญ แต่สามารถตีความจากพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ซึ่งรับรองสิทธิของบุคคลในการมีสุขภาพที่ดี และกำหนดหน้าที่ของรัฐในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ การตีความเช่นนี้ทำให้ปัญหาฝุ่น PM 2.5 มิใช่เพียงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหรือเทคนิคการควบคุมมลพิษ แต่เป็นประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนและคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอนามัยโลกเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างอากาศกับสุขภาพ (World Health Organization, 2021)

ดังนั้น หลักกฎหมายไทยในการลดความเสี่ยงจากฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน ประกอบด้วย หลักหน้าที่ของรัฐ หลักการป้องกันล่วงหน้า หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิด หลักการบูรณาการการบริหารจัดการ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักสิทธิด้านสุขภาพ อย่างไรก็ดี หลักการเหล่านี้กระจายมีอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ ทำให้ขาดการบังคับใช้ที่เป็นเอกภาพ ส่งผลให้ประเทศไทยยังไม่สามารถจัดการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่น PM 2.5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายอากาศสะอาดที่มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น

พัฒนาการของหลักกฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน

การพัฒนาหลักกฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) มิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบในคราวเดียว หากแต่เป็นผลจากการพัฒนาทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขที่ค่อยเป็นค่อยไป โดยสามารถแบ่งพัฒนาการออกเป็นช่วงสำคัญตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้ดังต่อไปนี้

1. ระยะเริ่มต้น เป็นการมองมลพิษทางอากาศเป็นปัญหา “เหตุรำคาญ” และสาธารณสุข (ก่อน พ.ศ. 2535)

ในระยะแรก ปัญหามลพิษทางอากาศในประเทศไทยยังมิได้ถูกยกระดับให้เป็นปัญหาสิทธิมนุษยชนหรือปัญหาเชิงโครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อม หากแต่ถูกจัดวางอยู่ในกรอบของ “เหตุรำคาญ” และการป้องกันอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนเป็นสำคัญ ภายใต้กฎหมายสาธารณสุขที่มุ่งคุ้มครองสุขภาพในเชิงปัจเจกและเชิงพื้นที่เป็นหลัก การจัดการปัญหาฝุ่นละอองในช่วงเวลาดังกล่าวอาศัยกลไกตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2496 และต่อมาพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการควบคุม ระงับ หรือแก้ไขเหตุที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนในลักษณะเป็นกรณีเฉพาะรายหรือเฉพาะพื้นที่ การใช้อำนาจดังกล่าวมีลักษณะเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าการป้องกันเชิงระบบ ลักษณะของกรอบกฎหมายในระยะนี้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบกฎหมายไทยยังขาดแนวคิดเรื่องการป้องกันมลพิษล่วงหน้า (Preventive Approach) และยังมิได้มองฝุ่นละอองทางอากาศในฐานะปัญหามลพิษที่มีลักษณะข้ามพื้นที่และต้องได้รับการจัดการในระดับนโยบายหรือระดับประเทศ หากแต่ยังคงจำกัดอยู่ในมิติของการควบคุมเหตุรำคาญและการคุ้มครองสุขภาพในเชิงปกครองท้องถิ่นเป็นสำคัญ (ไพจิตร ปุญญพันธ์, 2558)

2. ระยะวางรากฐานกฎหมายสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ (พ.ศ. 2535)

จุดเปลี่ยนสำคัญของพัฒนาการหลักกฎหมายไทยในการจัดการมลพิษทางอากาศเกิดขึ้นพร้อมกับการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งถือเป็นกฎหมายแม่บทด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ กฎหมายฉบับนี้ได้วางหลักการสำคัญหลายประการ ได้แก่ หลักการควบคุมมลพิษ หลักการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม และหลักการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับชาติและระดับพื้นที่ แม้ในช่วงเวลาดังกล่าวฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน ยังไม่ถูกกล่าวถึงโดยเฉพาะ แต่ฝุ่นละอองถูกจัดให้อยู่ในความหมายของ “อากาศเสีย” ซึ่งเปิดช่องให้รัฐสามารถกำหนดมาตรการควบคุมในอนาคตได้ พัฒนาการในระยะนี้จึงเป็นการสร้างฐานทางกฎหมายที่เอื้อต่อการนำหลักการป้องกันล่วงหน้าและหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดมาใช้ในภายหลัง (กรมควบคุมมลพิษ, 2563)

3. ระยะการยกระดับสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540 - 2550)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ถือเป็นหมุดหมายสำคัญของพัฒนาการกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย เนื่องจากเป็นรัฐธรรมนูญที่ได้ยกระดับบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีสถานะเป็นสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยรับรองสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการรับรองโดยนัยถึงสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมแก่การดำรงชีวิต บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและการมีส่วนร่วมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าว ส่งผลให้การจัดการมลพิษทางอากาศ รวมถึงปัญหาฝุ่นละออง มิได้ถูกมองว่าเป็นเพียงอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครองในการกำหนดนโยบายและบังคับใช้กฎหมายเท่านั้น หากแต่เริ่มถูกตีความว่าเกี่ยวข้องโดยตรงกับสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ พัฒนาการในช่วงเวลาดังกล่าวจึงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงแนวคิดทางกฎหมายจากการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในลักษณะเป็นเพียงนโยบายสาธารณะของรัฐ ไปสู่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิของประชาชน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและเรียกร้องความรับผิดจากหน่วยงานของรัฐได้ในทางกฎหมาย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562)

4. ระยะถดถอยเชิงสิทธิ แต่ขยายหน้าที่ของรัฐ (พ.ศ. 2560)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนทิศทางของหลักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม โดยลดทอนการรับรองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนอย่างชัดแจ้ง และหันไปเน้นการกำหนด “หน้าที่ของรัฐ” ในการอนุรักษ์และบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 57 (2) พัฒนาการในระยะนี้ส่งผลให้หลักกฎหมายในการลดความเสี่ยงจากฝุ่น PM 2.5 ถูกผูกโยงกับดุลพินิจและความรับผิดชอบของรัฐมากกว่าสิทธิที่ประชาชนสามารถนำไปใช้บังคับได้โดยตรง ซึ่งก่อให้เกิดข้อจำกัดในการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2565)

5. ระยะการตระหนักถึงฝุ่น PM 2.5 ในฐานะ “วิกฤตระดับชาติ” (ตั้งแต่ พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา)

การเกิดวิกฤต PM 2.5 อย่างรุนแรงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา เป็นปัจจัยเร่งสำคัญที่ทำให้หลักกฎหมายไทยด้านมลพิษทางอากาศเริ่มพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง รัฐบาลได้ประกาศให้การแก้ไขปัญหาฝุ่นละอองเป็นวาระแห่งชาติ และจัดทำแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ พ.ศ. 2562 - 2567 ในช่วงนี้หลักกฎหมายด้านการป้องกันล่วงหน้า การบูรณาการหน่วยงาน และการกำหนดค่ามาตรฐานของฝุ่น PM 2.5 เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้นผ่านประกาศและแผนปฏิบัติการ อย่างไรก็ดี มาตรการส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นนโยบายและคำสั่งทางปกครองมากกว่าการตรากฎหมายเฉพาะที่มีสภาพบังคับอย่างเข้มแข็ง (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2562); (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2566)

6. แนวโน้มพัฒนาการสู่หลักกฎหมายอากาศสะอาด

จากพัฒนาการที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า หลักกฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่น PM 2.5 กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากกฎหมายที่กระจัดกระจายหลายฉบับ ไปสู่ความพยายามในการสร้างกฎหมายเฉพาะด้านอากาศสะอาด แนวโน้มดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากกฎหมายต่างประเทศ เช่น Clean Air Act ของสหรัฐอเมริกา

และหลักสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีในระดับสากล พัฒนาการในระยะถัดไปจึงมีแนวโน้มที่จะเน้นการรับรองสิทธิของประชาชน การกำหนดหน้าที่ของรัฐอย่างชัดเจน การบูรณาการการบริหารจัดการ และการสร้างกลไกบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น (World Health Organization, 2021)

ดังนั้น พัฒนาการของหลักกฎหมายไทยในเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากการมองปัญหาในมิติของเหตุรำคาญและสาธารณสุข ไปสู่การเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และสิทธิมนุษยชนในระดับชาติ อย่างไรก็ดี ความไม่ต่อเนื่องของการรับรองสิทธิและการขาดกฎหมายเฉพาะยังคงเป็นข้อจำกัดสำคัญ ซึ่งเป็นโจทย์หลักของการพัฒนากฎหมายไทยในอนาคต

สถานะของกฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน

ในปัจจุบันสามารถมองได้จากหลายมิติ ทั้งในด้านความครอบคลุมของกฎหมาย ความชัดเจนของบทบัญญัติ การบังคับใช้จริง และความสอดคล้องกับหลักสากลในการคุ้มครองสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยสถานะดังกล่าวสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ความไม่ชัดเจนและช่องว่างทางกฎหมาย แม้กฎหมายไทยหลายฉบับจะมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมลพิษทางอากาศและฝุ่น PM 2.5 แต่ยังขาดกฎหมายเฉพาะที่มุ่งจัดการความเสี่ยงจากฝุ่น PM 2.5 โดยตรง ซึ่งส่งผลให้มาตรการและการบังคับใช้ยังคงมีลักษณะทั่วไปและไม่เจาะจง เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีความเกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษทางอากาศในภาพรวม แต่ไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนสำหรับ PM 2.5 โดยเฉพาะ (กรมควบคุมมลพิษ, 2564) แม้มีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เรื่อง กำหนดมาตรฐานฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน เพื่อกำหนดค่ามาตรฐานเฉพาะ แต่ประกาศนี้ไม่ใช่กฎหมายบังคับโดยตรงในรูปแบบของพระราชบัญญัติ ทำให้สถานะของมาตรการยังต่ำกว่า “กฎหมายเฉพาะระดับชาติ” ที่มีผลผูกพันเชิงบังคับโดยตรง นอกจากนี้ กฎหมายไทยส่วนใหญ่ยังขาดการกำหนด “สารมลพิษเป้าหมาย” (Target Pollutants) และไม่ระบุมาตรการป้องกันเชิงรุกเมื่อค่าฝุ่นเกินมาตรฐาน ทำให้การควบคุมสถานการณ์ในระดับฉุกเฉินขาดความแน่นอนทางกฎหมาย (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2566)

2. การควบคุมที่ไม่เป็นระบบ กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องมีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ระหว่างหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงาน โดยไม่ได้กำหนดให้มีหน่วยงานหลักที่เป็นผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา PM 2.5 อย่างเฉพาะเจาะจง เช่น กรมควบคุมมลพิษและคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและกำกับการควบคุมมลพิษ กรมการขนส่งทางบกมีบทบาทควบคุมการปล่อยมลพิษจากยานยนต์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจควบคุมเหตุรำคาญตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 การขาด “เจ้าภาพหลัก” ในการจัดการฝุ่น PM 2.5 ทำให้การปฏิบัติหน้าที่และการบังคับใช้กฎหมายขาดเอกภาพและประสิทธิภาพ โดยเกิดภาวะความซ้อนทับของอำนาจหน้าที่ (Jurisdictional Overlap) ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแก้ปัญหาแบบบูรณาการ (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2566)

3. การขาดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้มแข็ง หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหลักการสำคัญของกฎหมายสิ่งแวดล้อมสากล เช่น หลักการของ Aarhus Convention ซึ่งรับรองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วมของประชาชน และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Aarhus Convention, 1998)

ในระบบกฎหมายไทยแม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกฎหมายสิ่งแวดล้อม รวมถึงพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 จะเปิดช่องให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเข้าถึงข้อมูล แต่กลไกดังกล่าวยังคงเป็น “การมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย” มากกว่าการมีผลผูกพันทางกฎหมายในการจัดการปัญหาฝุ่น PM 2.5 เช่น ประชาชนไม่สามารถใช้สิทธิดังกล่าวบังคับให้รัฐต้องก่อให้เกิดหรือทบทวนมาตรการควบคุมฝุ่นละอองได้อย่างมีผลบังคับจริง (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2565)

4. การขาดกลไกการบังคับใช้ที่ตอบโจทย์ลักษณะเฉพาะของ PM 2.5 กฎหมายไทยปัจจุบันยังมีข้อจำกัดด้านกลไกการบังคับใช้ กล่าวคือ หลักการและบทลงโทษของกฎหมายที่มีอยู่ เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ถูกออกแบบมาเพื่อควบคุมมลพิษจากกิจกรรมในภาคอุตสาหกรรมมากกว่าการควบคุมมลพิษกระจาย เช่น การเผาในที่โล่งหรือการจราจร ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดสำคัญของฝุ่น PM 2.5 (กรมควบคุมมลพิษ, 2564) ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้รัฐต้องดำเนินมาตรการเชิงป้องกันล่วงหน้า เช่น การกำหนดแผนรับมือเมื่อค่าฝุ่นเกินมาตรฐานในแต่ละพื้นที่ หรือการจัดทำแผนลดมลพิษในระดับท้องถิ่นตามข้อมูลคุณภาพอากาศจริง สถานะดังกล่าวทำให้การบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ไม่สอดคล้องกับลักษณะทางวิทยาศาสตร์และการจัดการความเสี่ยงของ PM 2.5 ซึ่งต้องใช้มาตรการควบคุมเชิงรุกและเชิงตอบสนองต่อสถานการณ์แบบไม่คาดคิด

5. แนวทางการพัฒนาและความสอดคล้องกับมาตรฐานสากล เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากลจะเห็นได้ว่า กฎหมายไทยยังมีช่องว่างเชิงหลักการและเชิงโครงสร้างในการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับแนวคิดและแนวทางที่พัฒนาโดยองค์การอนามัยโลก ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศด้านสาธารณสุขที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบนโยบายและมาตรฐานด้านคุณภาพอากาศเพื่อคุ้มครองสุขภาพของประชาชนทั่วโลก องค์การอนามัยโลกได้เสนอแนวคิดการจัดการมลพิษทางอากาศในลักษณะเป็น “ระบบการจัดการความเสี่ยงด้านสุขภาพ” โดยเน้นการกำหนดค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศที่อ้างอิงหลักฐานทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์เป็นสำคัญ ควบคู่กับการวางมาตรการควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การป้องกัน การเฝ้าระวัง การตอบสนองเชิงรุกเมื่อคุณภาพอากาศเกินเกณฑ์ ไปจนถึงการสื่อสารความเสี่ยงและการคุ้มครองกลุ่มเปราะบาง แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการปัญหาฝุ่น PM 2.5 มิใช่เพียงการกำหนดค่ามาตรฐานทางเทคนิคเท่านั้น หากแต่ต้องเชื่อมโยงมาตรฐานดังกล่าวเข้ากับกลไกทางกฎหมายและการบริหารอย่างครบวงจร เช่น การกำหนดแผนปฏิบัติการควบคุมมลพิษในทุกพื้นที่ การกำหนดมาตรการเชิงบังคับและเชิงป้องกันล่วงหน้าเมื่อค่าฝุ่นละอองเกินมาตรฐาน รวมถึงการจัดให้มีช่องทางทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล ตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐ และใช้สิทธิในการฟ้องร้องเพื่อคุ้มครองสิทธิในสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อเปรียบเทียบกับกรอบดังกล่าว การกำหนดค่ามาตรฐาน PM 2.5 และมาตรการควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษของประเทศไทยยังคงมีลักษณะเป็นมาตรการเชิงนโยบายและเชิงบริหารเป็นหลัก และยังขาดการเชื่อมโยงให้เกิดผลผูกพันในเชิงกฎหมายและการบังคับใช้ในทางปฏิบัติอย่างเป็นระบบ จึงจำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างกฎหมายและกลไกการบังคับใช้ให้สอดคล้องกับแนวคิดสากลดังกล่าวมากยิ่งขึ้น (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2562); (World Health Organization, 2021)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยยังไม่มีการตรากฎหมายเฉพาะด้านอากาศสะอาดเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน ที่มีสภาพบังคับตรงสำหรับ PM 2.5 ในปัจจุบันบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องค่อนข้างกระจัดกระจายและขาด “เจ้าภาพหลัก” กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เข้มแข็งเพียงพอในการจัดการมลพิษ การบังคับใช้กฎหมายยังไม่ตอบโจทย์ลักษณะเฉพาะของ PM 2.5 และยังต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล กฎหมายที่เป็นอยู่จึงสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายอากาศสะอาด (Clean Air Act) หรือการแก้ไข/เสริมบทกฎหมายปัจจุบันให้มีความชัดเจน ครอบคลุม และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน

แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายหลายฉบับที่สามารถนำมาปรับใช้ในการควบคุมและลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวยังประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ซึ่งส่งผลให้การจัดการปัญหาฝุ่น PM 2.5 ขาดประสิทธิภาพและไม่สามารถลดความรุนแรงของปัญหาได้อย่างยั่งยืน โดยสามารถวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาความกระจัดกระจายและซ้อนทับของกฎหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาประการสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายไทยในการลดความเสี่ยงจากฝุ่น PM 2.5 คือ การที่บทบัญญัติทางกฎหมายและอำนาจหน้าที่กระจัดกระจายอยู่ในหลายฉบับและหลายหน่วยงาน โดยไม่มีหน่วยงานใดทำหน้าที่เป็น “เจ้าภาพหลัก” ในการบริหารจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างมีบทบาทตามกฎหมายเฉพาะของตน แต่ขาดกลไกการบูรณาการอำนาจและงบประมาณร่วมกันอย่างชัดเจน (นิพนธ์ พัวพงศกรและคณะ, 2566) ความซ้อนทับดังกล่าวส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่สามารถจัดการปัญหาได้ตลอดทั้งห่วงโซ่ของแหล่งกำเนิดมลพิษ โดยเฉพาะฝุ่น PM 2.5 ซึ่งมีแหล่งกำเนิดหลากหลายและกระจายตัวสูง (กรมควบคุมมลพิษ, 2564)

2. ปัญหาการไม่มีกฎหมายเฉพาะและบทบัญญัติที่มุ่งจัดการ PM 2.5 โดยตรง

แม้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จะเป็นกฎหมายแม่บทด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ แต่กฎหมายดังกล่าวมิได้ออกแบบมาเพื่อรองรับปัญหาฝุ่น PM 2.5 โดยเฉพาะ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการกำหนดมาตรการในภาพรวมและขาดการระบุ “สารมลพิษเป้าหมาย” ที่มีความเสี่ยงสูงต่อสุขภาพ (กรมควบคุมมลพิษ, 2564) การไม่มีกฎหมายเฉพาะว่าด้วยอากาศสะอาดหรือการจัดการ PM 2.5 โดยตรง ทำให้การบังคับใช้ต้องอาศัยการตีความและการประยุกต์ใช้กฎหมายหลายฉบับร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความไม่แน่นอนทางกฎหมาย และลดประสิทธิภาพของการบังคับใช้ในทางปฏิบัติ (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2566)

3. ปัญหาข้อจำกัดของกลไกการบังคับใช้และบทลงโทษ

บทลงโทษและมาตรการบังคับใช้ตามกฎหมายที่มีอยู่ส่วนใหญ่ถูกออกแบบมาเพื่อควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิดแบบจุดเดียว เช่น โรงงานอุตสาหกรรม แต่ไม่เหมาะสมกับลักษณะของฝุ่น PM 2.5 ซึ่งเป็นมลพิษกระจายที่เกิดจากหลายกิจกรรม เช่น การเผาในที่โล่ง การจราจร และกิจกรรมชุมชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2563)

นอกจากนี้ มาตรการบางประการที่หน่วยงานของรัฐกำหนดไว้ เช่น แนวทางควบคุมฝุ่นจากการก่อสร้างหรือการขนส่งวัสดุ เป็นเพียง “ข้อแนะนำ” หรือแนวปฏิบัติที่ไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมาย ทำให้ผู้ก่อมลพิษที่ไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ต้องรับโทษ ส่งผลให้มาตรการเหล่านี้ไม่สามารถลดการปล่อยฝุ่น PM 2.5 ได้อย่างเป็นรูปธรรม

4. ปัญหาการขาดกลไกเชิงป้องกันและการจัดการเชิงรุก

กฎหมายไทยส่วนใหญ่ยังคงเน้นการแก้ไขปัญหาในลักษณะ “ปลายเหตุ” มากกว่าการป้องกันล่วงหน้า เช่น การดำเนินการเมื่อเกิดเหตุรำคาญหรือเมื่อค่าฝุ่นเกินมาตรฐานแล้วตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นในการแก้ไขเหตุรำคาญเป็นรายกรณี การขาดกลไกทางกฎหมายที่บังคับให้รัฐต้องจัดทำแผนป้องกันล่วงหน้าในทุกพื้นที่หรือกำหนดมาตรการอัตโนมัติเมื่อค่าฝุ่นเกินมาตรฐาน ทำให้การจัดการฝุ่น PM 2.5 ขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์วิกฤตได้อย่างทันท่วงที (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2562)

5. ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยังไม่เข้มแข็ง

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 จะรับรองหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่กลไกการมีส่วนร่วมดังกล่าวยังคงเป็นเพียงหลักการเชิงนโยบาย ไม่ได้สร้างสิทธิที่มีผลผูกพันทางกฎหมายให้ประชาชนสามารถใช้บังคับรัฐหรือผู้ก่อมลพิษได้โดยตรง (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2565) ประชาชนยังขาดสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลคุณภาพอากาศอย่างครบถ้วน การมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการควบคุมฝุ่น PM 2.5 ในระดับพื้นที่ และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการมลพิษตามหลักสากล (Aarhus Convention, 1998)

6. ปัญหามลพิษข้ามพรมแดนและข้อจำกัดเชิงอำนาจรัฐ

ฝุ่น PM 2.5 ในประเทศไทยจำนวนหนึ่งมีแหล่งกำเนิดจากมลพิษข้ามพรมแดน โดยเฉพาะจากการเผาในประเทศเพื่อนบ้านในพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นแอ่งฝุ่น ปัญหาดังกล่าวอยู่นอกเหนืออำนาจการบังคับใช้กฎหมายของรัฐไทยโดยลำพัง และกฎหมายภายในประเทศยังไม่มีกลไกที่ชัดเจนในการเชื่อมโยงกับความร่วมมือระหว่างประเทศหรือการใช้กฎหมายระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหานี้ (ASEAN Specialised Meteorological Centre, 2020) ดังนั้น ปัญหาและอุปสรรคการบังคับใช้กฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของกฎหมายไทย ทั้งในด้านความกระจัดกระจายของกฎหมาย การไม่มีกฎหมายเฉพาะ กลไกการบังคับใช้ที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะของ PM 2.5 การขาดมาตรการเชิงป้องกัน และการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยังไม่เข้มแข็ง ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการ พัฒนากฎหมายและกลไกการบังคับใช้ เพื่อให้สามารถลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่น PM 2.5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

โครงสร้างกฎหมายไทยที่เน้นหน้าที่ของรัฐกับประสิทธิภาพในการจัดการความเสี่ยงจากฝุ่น PM 2.5

จากการพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมาย สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ว่า ระบบกฎหมายไทยในการจัดการฝุ่น PM 2.5 มีลักษณะเป็น “โครงสร้างกฎหมายแบบหน้าที่ของรัฐเป็นศูนย์กลาง” มากกว่าระบบกฎหมายที่ขับเคลื่อนด้วยสิทธิของประชาชน ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวเป็นทั้งจุดแข็งและข้อจำกัดในตัวเอง

1. โครงสร้าง “หน้าที่ของรัฐ” แทน “สิทธิที่บังคับได้” รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทำหน้าที่เป็นฐานโครงสร้างสูงสุดที่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ แต่ไม่ยกระดับหน้าที่ดังกล่าวให้เป็น “สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี” หรือ “สิทธิในอากาศสะอาด” ที่ประชาชนสามารถใช้บังคับได้โดยตรง ผลเชิงโครงสร้าง คือ กฎหมายลำดับรองทั้งหมด including พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พระราชบัญญัติโรงงาน และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ถูกตีความและบังคับใช้อยู่ภายใต้กรอบ “ดุลพินิจของรัฐ” มากกว่าการตรวจสอบตามมาตรฐานสิทธิขั้นพื้นฐาน องค์ความรู้ที่เกิดขึ้น คือ ปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในไทยมิได้ขาดกฎหมาย แต่ขาด “สถานะทางสิทธิ” ของอากาศสะอาดในระบบกฎหมาย ทำให้การบังคับใช้ทั้งหมดพึ่งพาความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารเป็นหลัก

2. กฎหมายสิ่งแวดล้อมในฐานะ “กฎหมายเชิงกระบวนการ” มากกว่า “กฎหมายเชิงผลลัพธ์”

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 วางโครงสร้างการจัดการมลพิษในลักษณะของกฎหมายเชิงกระบวนการ (Procedural Environmental Law) กล่าวคือ มุ่งกำหนดขั้นตอน เครื่องมือและองค์กรในการจัดการมลพิษ แต่ไม่กำหนด “พันธะเชิงผลลัพธ์” (Outcome-based Obligation) ว่ารัฐต้องลดค่าฝุ่น PM 2.5 ให้ถึงระดับใด ภายในกรอบเวลาที่แน่นอน ในบริบทของ PM 2.5 ซึ่งเป็นมลพิษที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างเฉียบพลันและเรื้อรัง การขาดพันธะเชิงผลลัพธ์นี้ทำให้การบังคับใช้กฎหมายกลายเป็นเพียงการ “บริหารสถานการณ์” มากกว่าการ “บริหารความเสี่ยง”

3. ความไม่สอดคล้องเชิงโครงสร้างระหว่าง “แหล่งกำเนิดมลพิษ” กับ “เครื่องมือทางกฎหมาย”

พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 เป็นตัวอย่างชัดเจนของความไม่สอดคล้องเชิงโครงสร้าง (Structural Mismatch) ระหว่างลักษณะของปัญหากับเครื่องมือทางกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายถูกออกแบบมาเพื่อควบคุมแหล่งกำเนิดแบบจุดเดียว แต่ฝุ่น PM 2.5 เป็นมลพิษแบบกระจาย (Diffuse Pollution) ซึ่งต้องอาศัยมาตรการเชิงพื้นที่ เชิงเวลา และเชิงพฤติกรรม องค์ความรู้ที่ได้ คือ ปัญหา PM 2.5 ไม่ใช่ความล้มเหลวของการบังคับใช้กฎหมายโรงงาน แต่เป็นข้อจำกัดโดยเนื้อแท้ของรูปแบบกฎหมายที่ใช้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาไม่อาจอาศัยการเพิ่มบทลงโทษเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเปลี่ยน “สถาปัตยกรรมของกฎหมาย”

4. กฎหมายสุขภาพในฐานะ “ฐานสิทธิที่ยังไม่ถูกแปลงเป็นอำนาจบังคับ”

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เปิดพื้นที่ทางแนวคิดที่สำคัญ โดยเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมเข้ากับสิทธิด้านสุขภาพ แต่กฎหมายฉบับนี้ยังคงทำหน้าที่เป็น soft law เชิงสิทธิ มากกว่า hard law เชิงบังคับ กล่าวคือ สร้างคุณค่าและมาตรฐานทางจริยธรรมของรัฐ แต่ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือบังคับลดมลพิษได้โดยตรง องค์ความรู้ในประเด็นนี้ คือ ระบบกฎหมายไทยมี “สิทธิที่ไร้กลไกบังคับ” (Rights without Enforcement Tools) ซึ่งทำให้สิทธิด้านสุขภาพจากฝุ่น PM 2.5 ยังไม่สามารถแปรสภาพเป็นอำนาจต่อรองทางกฎหมายของประชาชนได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายกฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน

จากการศึกษาสถานะ ปัญหา และอุปสรรคของการบังคับใช้กฎหมายไทยเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) พบว่า กฎหมายไทยยังมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง หลักการ

และกลไกการบังคับใช้ ส่งผลให้การจัดการปัญหาฝุ่นละอองขาดประสิทธิภาพและไม่สามารถคุ้มครองสุขภาพของประชาชนได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น เพื่อยกระดับการคุ้มครองสิทธิด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของประชาชนตลอดจนพัฒนากลไกการจัดการมลพิษทางอากาศอย่างยั่งยืน ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายกฎหมายดังต่อไปนี้

1. การตรากฎหมายเฉพาะว่าด้วยอากาศสะอาดหรือการจัดการฝุ่น PM 2.5 เพื่อแก้ไขปัญหาการกระจัดกระจายของบทบัญญัติทางกฎหมายและสร้างความชัดเจนในการบังคับใช้ กฎหมายดังกล่าวควรกำหนดให้ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน เป็น “สารมลพิษเป้าหมาย” และวางมาตรการควบคุมแหล่งกำเนิดอย่างครอบคลุม ทั้งจากภาคอุตสาหกรรม การคมนาคมขนส่ง การเผาในที่โล่ง และกิจกรรมชุมชน การมีกฎหมายเฉพาะจะช่วยสร้างสภาพบังคับทางกฎหมายที่ชัดเจน เพิ่มความแน่นอนในการบังคับใช้ และยกระดับการจัดการมลพิษทางอากาศให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

2. การกำหนดหน่วยงานหลักและกลไกบูรณาการการบังคับใช้กฎหมาย ควรกำหนดให้มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดการฝุ่น PM 2.5 ในระดับชาติ พร้อมทั้งจัดตั้งกลไกการบูรณาการอำนาจหน้าที่และงบประมาณระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงคมนาคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การดำเนินมาตรการเป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีเอกภาพ นโยบายดังกล่าวจะช่วยลดปัญหาความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ และทำให้การบังคับใช้กฎหมายสามารถครอบคลุมการจัดการมลพิษได้ตลอดทั้งห่วงโซ่ของแหล่งกำเนิด

3. การยกระดับมาตรการเชิงป้องกันและการจัดการเชิงรุก กฎหมายและนโยบายของรัฐควรมุ่งเน้นหลักการป้องกันไว้ก่อนและการจัดการความเสี่ยงเชิงรุกมากกว่าการแก้ไขปัญหาเชิงปลายเหตุ โดยกำหนดให้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการควบคุมฝุ่น PM 2.5 ในทุกจังหวัด ไม่จำกัดเฉพาะพื้นที่ควบคุมมลพิษ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการอัตโนมัติเมื่อค่าฝุ่นเกินมาตรฐาน เช่น การจำกัดกิจกรรมที่ก่อมลพิษ การควบคุมการเผาในที่โล่ง และการจัดการจราจรในช่วงวิกฤต การยกระดับมาตรการเชิงป้องกันดังกล่าวจะช่วยลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน และเพิ่มประสิทธิภาพในการรับมือกับสถานการณ์ฝุ่นละอองที่มีความรุนแรงและเกิดซ้ำเป็นประจำ

4. การเสริมสร้างกลไกการบังคับใช้และบทลงโทษที่เหมาะสม ควรปรับปรุงบทลงโทษและมาตรการบังคับใช้ให้สอดคล้องกับลักษณะของฝุ่น PM 2.5 ซึ่งเป็นมลพิษกระจาย โดยเพิ่มมาตรการทางปกครองและมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ เช่น ค่าธรรมเนียมมลพิษ มาตรการจูงใจทางภาษีสำหรับผู้ลดการปล่อยมลพิษ และบทลงโทษที่มีผลยับยั้งผู้ฝ่าฝืนอย่างแท้จริง การใช้มาตรการเชิงผสมผสานระหว่างการควบคุมทางกฎหมายและแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ จะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายมีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทของผู้ประกอบการรายย่อยและชุมชน

5. การรับรองสิทธิของประชาชนและการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม นโยบายกฎหมายควรมุ่งเสริมสร้างสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลคุณภาพอากาศ การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ให้มีผลผูกพันทางกฎหมายมากยิ่งขึ้น โดยอาจพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องหรือยกระดับการรับรองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมในระดับรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิดังกล่าวในการตรวจสอบและเรียกร้องให้รัฐดำเนินมาตรการควบคุมฝุ่น PM 2.5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการจัดการมลพิษข้ามพรมแดน ในกรณีฝุ่น PM 2.5 ที่มีแหล่งกำเนิดจากมลพิษข้ามพรมแดน ควรพัฒนานโยบายกฎหมายที่เชื่อมโยงกับความร่วมมือระหว่างประเทศและกลไกอาเซียน เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับภูมิภาคอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยหลักกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมและความรับผิดของรัฐ

ข้อเสนอแนะในการนำบทสรุปไปใช้ บทสรุปของการศึกษานี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในหลายมิติ

ประการแรก ในเชิงนโยบายและการตรากฎหมาย สามารถใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ประกอบการยกร่างหรือปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยอากาศสะอาดหรือการจัดการฝุ่น PM 2.5 โดยเฉพาะในส่วนของการออกแบบโครงสร้างกฎหมายให้เชื่อมโยงหน้าที่ของรัฐ สิทธิของประชาชน และพันธะเชิงผลลัพธ์ด้านสุขภาพอย่างเป็นระบบ

ประการที่สอง ในเชิงการบริหารราชการ บทสรุปดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทของหน่วยงานรัฐและการสร้างกลไกบูรณาการอำนาจหน้าที่และงบประมาณ เพื่อแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนและเพิ่มเอกภาพในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับฝุ่น PM 2.5

ประการที่สาม ในเชิงกระบวนการยุติธรรม งานศึกษานี้สามารถใช้เป็นกรอบประกอบการตีความกฎหมายและการพิจารณาคดีด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนบทบาทของศาลในการตรวจสอบความเพียงพอของมาตรการของรัฐในการคุ้มครองสุขภาพของประชาชน

ประการที่สี่ ในเชิงการมีส่วนร่วมของประชาชน บทสรุปสามารถใช้เป็นฐานองค์ความรู้ในการเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และการใช้กลไกทางกฎหมายในการตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐ

สรุป

จากการศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการลดความเสี่ยงในการเกิดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน โดยวิเคราะห์ทั้งในมิติของหลักกฎหมาย บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พัฒนาการทางกฎหมาย สถานะของระบบกฎหมายในปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายหลายฉบับที่สามารถนำมาปรับใช้ในการควบคุมมลพิษทางอากาศ แต่บทบัญญัติเหล่านี้ยังมีลักษณะกระจัดกระจาย ขาดเอกภาพ และไม่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของฝุ่น PM 2.5 ซึ่งเป็นมลพิษกระจายที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในเชิงหลักการ ระบบกฎหมายไทยเกี่ยวกับการจัดการฝุ่น PM 2.5 อาศัยหลักหน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หลักการป้องกันล่วงหน้า หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิด หลักการบูรณาการการบริหารจัดการ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักสิทธิด้านสุขภาพ อย่างไรก็ดี หลักการดังกล่าวยังไม่ได้ถูกหลอมรวมให้เกิดกลไกทางกฎหมายที่มีผลผูกพันเชิงบังคับอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในระดับสิทธิของประชาชนในการมีอากาศสะอาดหรือสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างกฎหมายทำให้เห็นว่า ระบบกฎหมายไทยมีลักษณะเป็น “โครงสร้างกฎหมายแบบหน้าที่ของรัฐเป็นศูนย์กลาง” มากกว่าระบบกฎหมายที่ขับเคลื่อนด้วยสิทธิที่สามารถบังคับได้โดยตรง ส่งผลให้การจัดการปัญหาฝุ่น PM 2.5 ขึ้นอยู่กับดุลพินิจและความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารเป็นสำคัญ ขณะที่บทบาทของประชาชนและศาลในการตรวจสอบหรือบังคับให้รัฐดำเนินมาตรการเชิงรุกยังมีข้อจำกัด นอกจากนี้ กฎหมาย

สิ่งแวดล้อมของไทยยังมีลักษณะเป็นกฎหมายเชิงกระบวนการมากกว่ากฎหมายเชิงผลลัพธ์ ขาดการกำหนดพันธะเชิงผลลัพธ์ด้านคุณภาพอากาศและสุขภาพที่ชัดเจน และไม่สอดคล้องกับลักษณะของฝุ่น PM 2.5 ซึ่งต้องการการจัดการเชิงพื้นที่ เชิงเวลา และเชิงพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ และเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดและมาตรฐานสากล โดยเฉพาะแนวทางขององค์การอนามัยโลก พบว่า กฎหมายไทยยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างมาตรฐานคุณภาพอากาศกับกลไกทางกฎหมายและการบริหารที่มีผลบังคับจริง การกำหนดมาตรการส่วนใหญ่ยังคงเป็นนโยบายหรือคำสั่งทางปกครองมากกว่ากฎหมายเฉพาะที่มีสภาพบังคับโดยตรง สถานะดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายอากาศสะอาดหรือการปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถจัดการความเสี่ยงจากฝุ่น PM 2.5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักสิทธิด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และมาตรฐานสากล อันจะนำไปสู่การคุ้มครองคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2563). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2562. กรุงเทพมหานคร: กรมควบคุมมลพิษ.

_____. (2564). สถานการณ์ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2565). สิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2566). ข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาฝุ่น PM 2.5. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ).

ไพจิตร ปุญญพันธ์. (2558). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.

มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม. (2566). ผ่านมา 5 ปี การแก้ปัญหา PM 2.5 ดีขึ้นแค่ไหน ทำไมต้องมีกฎหมาย PRTR. เรียกใช้เมื่อ 3 กันยายน 2568 จาก https://enlawfoundation.org/pm25-prtr/

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). ความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบรายมาตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2562). แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ การแก้ไขปัญหามลพิษฝุ่นละออง พ.ศ. 2562 - 2567. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

Aarhus Convention. (1998). Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. Geneva: UNECE.

ASEAN Specialised Meteorological Centre. (2020). Regional haze situation. Singapore: ASMC.

World Health Organization. (2021). WHO global air quality guidelines: Particulate matter (PM2.5 and PM10), ozone, nitrogen dioxide, sulfur dioxide and carbon monoxide. Geneva: World Health Organization.

บทความวิจัย

การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1*

THE CONSTRUCTION OF PSYCHOLOGICAL SELF-CARE IDENTITY AMONG FIRST-YEAR NURSING STUDENTS

ปรีนาภา ชูรัตน์[1], ชญาณิน สลีมิน[2*]

Preenapa Choorat[1] , Chayanin Saleemin[2*]

[1]คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี ประเทศไทย

[1]Faculty of Education, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Pattani, Thailand

[2]คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา ประเทศไทย

[2]Faculty of Nursing, Prince of Songkla University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: chayaninsaleemin@gmail.com

*Tel: 089-977-4194

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนิยามความหมายและรูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์ด้านการดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบตีความ ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และแนวคิดการสวมบทบาท โดยคัดเลือกผู้ร่วมวิจัยแบบวิธีเฉพาะเจาะจง ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 จำนวน 14 คน ซึ่งมีคะแนนการประเมิน Psychological Self-care Competency Scale อยู่ในระดับสูง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งได้ผ่านการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตวิทยาและการพยาบาลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 3 ท่าน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์แก่นสาระสำคัญ ผลการศึกษาพบประเด็นหลักของการนิยามอัตลักษณ์ด้านการดูแลจิตใจตนเอง จำนวน 6 ประการ ได้แก่ การพึ่งพาและจัดการชีวิตตนเอง การควบคุมและจัดการอารมณ์เชิงลบ การสื่อสารอย่างใส่ใจต่อสัมพันธภาพ การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา การมุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษา และการเว้นระยะเพื่อลดความขัดแย้ง นอกจากนี้ ยังค้นพบรูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์ด้านการดูแลจิตใจตนเอง 5 รูปแบบ ได้แก่ ผู้เรียนรู้ที่รับสื่อเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเอง ผู้เข้ารับการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านจิตใจ สมาชิกครอบครัวที่เปิดใจรับฟังปัญหา เพื่อนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อนและศาสนิกชนที่ใช้หลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้น สถาบันการศึกษาควรพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ด้านการดูแลจิตใจตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 พร้อมจัดระบบสนับสนุนด้านสุขภาพจิตที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมของนักศึกษา และส่งเสริมเครือข่ายสนับสนุนจากครอบครัว สังคม และจิตวิญญาณ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, การดูแลจิตใจตนเอง, นักศึกษาพยาบาล, การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์, การสวมบทบาท

* Received 30 January 2026; Revised 17 February 2026; Accepted 26 February 2026

Abstract

This study aimed to explore the meaning-making and patterns of identity construction related to psychological self-care among first-year nursing students. An interpretive and explanatory qualitative approach was employed, grounded in Symbolic Interactionism and role-taking theory. Participants were selected through purposive sampling and included 14 first-year nursing students who obtained high scores on the Psychological Self-care Competency Scale. Data were collected through semi-structured, in-depth interviews. The interview protocol was validated by three experts in psychology and nursing with expertise in qualitative research. Data were analyzed using thematic analysis. The findings revealed six major themes in the definition of psychological self-care identity: self-reliance and life management, regulation of negative emotions, relationship-oriented mindful communication, problem-solving without accumulation, striving for academic goal achievement, and distancing to reduce conflict. In addition, five patterns of identity construction in psychological self-care were identified: learners who engage with psychological self-care media, clients who seek counseling from mental health professionals, family members who are open to listening and providing emotional support, peers who receive support from friends, and religious adherents who rely on faith as psychological support. Therefore, educational institutions should develop programs to strengthen psychological self-care identity beginning in the first year, establish psychological health support systems that connect with students' social and cultural networks, and promote support networks from family, social, and spiritual domains.

Keywords: Identity, Psychological Self-Care, Nursing Students, Symbolic Interaction, Role Taking

บทนำ

นักศึกษาพยาบาลทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย กำลังเผชิญปัญหาสุขภาพจิตที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นระยะเปลี่ยนผ่านสำคัญทั้งด้านบทบาทชีวิตและบทบาทวิชาชีพ จากผลการศึกษาของ Alsararatee, H. H. et al. พบว่า นักศึกษาพยาบาลจำนวนมากประสบความเครียดสะสมจากภาระทางวิชาการ การฝึกปฏิบัติบนหอผู้ป่วยในแหล่งฝึกที่ปฏิบัติที่ได้รับมอบหมาย และแรงกดดันจากความคาดหวังของวิชาชีพ (Alsararatee, H. H. et al., 2025) ซึ่งสัมพันธ์กับความเสี่ยงต่อภาวะหมดไฟและภาวะซึมเศร้าในระยะยาว (Hughes, L. et al., 2023); (Maben, J. et al., 2022) ในบริบทของประเทศไทย ข้อมูลจากกรมสุขภาพจิต Department of Mental Health ระบุว่านักศึกษาพยาบาลมากกว่าร้อยละ 40 ของผู้เข้ารับการปรึกษาด้านสุขภาพจิตมีระดับความเครียดสูง โดยพบปัญหาเด่นชัดในนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 เนื่องจากอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากบทบาทนักเรียนสู่ผู้เรียนวิชาชีพ ที่ต้องเผชิญทั้งความคาดหวังจากครอบครัว สถาบันการศึกษา และมาตรฐานทางวิชาชีพ หากขาดความสามารถในการดูแลจิตใจตนเอง อาจนำไปสู่การสะสม

ของปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ การดำเนินชีวิต และการพัฒนาวิชาชีพในอนาคต (Department of Mental Health, 2024) สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนที่เข้มข้นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ อีกทั้งยังต้องพักอาศัยในหอพักนักศึกษาพยาบาลที่ห่างไกลครอบครัว สถานการณ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเครียด และนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิตได้ หากขาดการดูแลจิตใจอย่างเหมาะสม (ชญาณิน สลีมิน และคณะ, 2567)

แนวคิดการดูแลจิตใจตนเองของ Hill, L. & Smith, N. อธิบายว่าเป็นพฤติกรรมและกระบวนการเพื่อรักษาสมดุลทางอารมณ์และจิตใจ (Hill, L. & Smith, N., 1990) ที่ผ่านมางานวิจัยในกลุ่มนักศึกษาพยาบาลส่วนใหญ่เน้นการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับความเครียด ทักษะการดูแลตนเอง หรือการประเมินผลโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพจิต ซึ่งมักดำเนินการในนักศึกษาพยาบาลชั้นปีสูง (Auttama, N. et al., 2021); (ชญาณิน สลีมิน และคณะ, 2567) ขณะเดียวกัน กรอบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Mead, G. H., 1934); (Blumer, H., 1969) และทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของ Erikson, E. H. อธิบายว่าอัตลักษณ์ของบุคคลก่อรูปผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ การตีความประสบการณ์ และการรับบทบาททางสังคม (Erikson, E. H., 1968) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าการเป็นนักศึกษาพยาบาลเกี่ยวข้องกับกระบวนการนิยามตนเองภายใต้ความคาดหวังของอาจารย์ เพื่อน และครอบครัว (Carlson, E., 2012); (ten Hoeve, Y. et al., 2014); (Llewellyn, S. et al., 2024)

งานวิจัยที่ผ่านมาได้กล่าวถึงความเครียดและการปรับตัวของนักศึกษาพยาบาลในด้านสุขภาพจิต แต่ยังขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการดูแลจิตใจตนเองกับกระบวนการก่อรูปอัตลักษณ์และความเป็นนักศึกษาพยาบาล โดยเฉพาะในชั้นปีที่ 1 ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการพัฒนาตัวตน อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในการอธิบายว่านักศึกษาตีความประสบการณ์ ความคาดหวัง และสัญลักษณ์ทางสังคมรอบตัวอย่างไรภายใต้บริบทการเรียนที่เข้มข้น รวมถึงมาตรการสนับสนุนของสถาบันที่อาจไม่สอดคล้องกับความหมายที่นักศึกษาให้ต่อการดูแลจิตใจตนเองในชีวิตประจำวัน ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นของการศึกษาในมิติความหมายและกระบวนการก่อรูปอัตลักษณ์อย่างชัดเจน

ดังนั้น เพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ดังกล่าว การศึกษานี้จึงมุ่งตอบคำถามวิจัยว่า นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ให้นิยามความหมายของอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองอย่างไร และรูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นอย่างไร การเข้าถึงความรู้นี้เป็นการให้คุณค่าแก่นักศึกษาในฐานะมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับมุมมองและตัวตนของผู้เข้าร่วมวิจัย มากกว่าการมองเป็นเพียงวัตถุแห่งการศึกษาเพื่อตรวจวัดตามกรอบทฤษฎีด้านใดด้านหนึ่ง อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เข้าใจบริบททางสังคมและลักษณะการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่นักศึกษาสะท้อนออกมา รวมถึงการรับรู้บทบาททางสังคมที่เอื้อต่อการดูแลจิตใจตนเอง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเชิงลึกในช่วงเริ่มต้นของการเป็นนักศึกษาพยาบาล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการนิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1
2. เพื่อศึกษารูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบตีความ (Interpretive Qualitative Research) ตามแนวทางของ Oliver, C. โดยใช้กรอบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และการสวมบทบาทเป็นโครงสร้างหลักในการตีความ (Oliver, C., 2012) กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1

1. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

1.1 พื้นที่วิจัย คือ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในบริบทพหุวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วย ประชากรไทยพุทธ มุสลิม และไทยเชื้อสายจีน บริบทดังกล่าวมีพลวัตทางวัฒนธรรม ศาสนา และจิตวิญญาณ ซึ่งส่งอิทธิพลต่อการตีความบทบาทและการก่อรูปอัตลักษณ์ของนักศึกษาพยาบาล โดยเฉพาะในมิติของการดูแลจิตใจตนเอง (พรชัย นาคสีทอง, 2568)

1.2 ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 จำนวน 14 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงตามหลักการเชิงทฤษฎี โดยมีเกณฑ์คัดเลือก ดังนี้ 1) เป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปีการศึกษาที่ดำเนินการวิจัย 2) มีคะแนนแบบประเมิน Psychological Self-care Competency Scale (PSCCS) อยู่ในระดับสูง (คะแนนรวมระหว่าง 121 - 160 คะแนน) 3) ยินยอมเข้าร่วมการวิจัยและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยสมัครใจ และ 4) สามารถถ่ายทอดประสบการณ์และมุมมองเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเองได้อย่างชัดเจน ผู้เข้าร่วมวิจัยมีอายุระหว่าง 19 - 22 ปี เป็นเพศหญิง 12 คน และเพศชาย 2 คน นับถือศาสนาพุทธ 10 คน และศาสนาอิสลาม 4 คน มีเกรดเฉลี่ยสะสมอยู่ระหว่าง 3.01 - 4.00 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้เข้าร่วมวิจัย

ลำดับที่	นามสมมติ	อายุ	เพศ	ศาสนา	เกรดเฉลี่ย (GPA)
1	แก้วตา	19	หญิง	อิสลาม	3.42
2	เอ	19	หญิง	พุทธ	3.58
3	น้ำตาล	19	หญิง	พุทธ	3.50
4	พอใจ	19	หญิง	พุทธ	3.80
5	ใจดี	22	หญิง	อิสลาม	3.65
6	มีใจ	21	หญิง	พุทธ	3.58
7	ใสใจ	20	หญิง	อิสลาม	3.20
8	เอก	21	ชาย	พุทธ	3.87
9	มีนา	21	หญิง	อิสลาม	3.59
10	แนน	20	หญิง	พุทธ	3.64
11	แป้ง	19	หญิง	พุทธ	3.60
12	น้ำ	21	หญิง	พุทธ	3.71
13	นุช	19	หญิง	พุทธ	3.67
14	บอย	20	ชาย	พุทธ	3.62

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลักของการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก พัฒนาภายใต้กรอบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบตีความ โดยยึดแนวคิดการดูแลจิตใจตนเอง ร่วมกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และแนวคิดการสวมบทบาท (Hill, L. & Smith, N., 1990); (Mead, G. H., 1934); (Blumer, H., 1969) รวมทั้งกรอบแนวคิดการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ Llewellyn, S. et al. แนวคำถามออกแบบเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมวิจัยอธิบายประสบการณ์ตรง สะท้อนความหมายที่ตนสร้างขึ้น (Llewellyn, S. et al., 2024) และกระบวนการสวมบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการดูแลจิตใจตนเอง โดยใช้คำถามปลายเปิด เช่น การมองลักษณะหรือพฤติกรรมของผู้ที่ดูแลจิตใจตนเอง วิธีการดูแลจิตใจตนเองเมื่อเผชิญความเครียดจากการเรียนพยาบาล และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการดูแลจิตใจตนเอง เครื่องมือผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาพยาบาล ด้านจิตวิทยา และด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความชัดเจนของถ้อยคำ ความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดและคำถามวิจัย และลำดับคำถามที่เหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงถ้อยคำและโครงสร้างคำถามให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และดำเนินการสัมภาษณ์นำร่อง จำนวน 1 ราย เพื่อพัฒนาข้อคำถามและแนวทางการสัมภาษณ์ ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

3. จริยธรรมในการวิจัย

งานวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (รหัสโครงการ PSU.PN.1-013/67) ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เข้าร่วมวิจัยได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน สิทธิในการเข้าร่วมและถอนตัว และแนวทางการคุ้มครองข้อมูล การเข้าร่วมเป็นไปโดยสมัครใจ โดยการถอนตัวไม่ส่งผลกระทบใด ๆ ต่อผู้เข้าร่วม ข้อมูลทั้งหมดถูกเก็บรักษาเป็นความลับ ใช้นามสมมุติ และจัดเก็บอย่างปลอดภัย และจะถูกทำลายภายใน 2 ปี

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ วิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์แก่นหลัก เป็นการพิจารณาถ้อยคำที่สะท้อนการนิยามและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยการอ่านข้อมูลซ้ำ การระบุหน่วยความหมายหรือรหัสปรากฏในถ้อยคำ การจัดกลุ่มความหมายที่คล้ายคลึงกัน และการตรวจสอบความเชื่อมโยงของประเด็นที่เกิดขึ้นจริงจากข้อมูล กำหนดเป็นประเด็นหลักและประเด็นย่อย และนำเสนอให้สอดคล้องกับคำถามวิจัย (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2018)

5. การตรวจสอบความเชื่อถือของข้อมูล

การศึกษานี้มีการตรวจสอบความเชื่อถือของข้อมูลในเชิงความสอดคล้องของความหมายและการตีความตามแนวคิดของ Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. โดยใช้แนวทางหลัก 2 ประการ ได้แก่ การตรวจสอบโดยผู้เข้าร่วมวิจัย (Member Checking) โดยนำผลการตีความเชิงบทบาทและกระบวนการทางสังคมจากการวิเคราะห์ข้อมูลกลับไปหารือกับผู้เข้าร่วมวิจัยบางส่วน และการสนทนาทบทวนกับผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Debriefing) (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985) โดยดำเนินการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับรหัสข้อมูล หน่วยความหมาย และการสังเคราะห์ผลการศึกษา

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านมุมมองและประสบการณ์ของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ค้นพบ 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การนิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 และ 2) รูปแบบการสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 รายละเอียด ดังนี้

ประเด็นหลักที่ 1 การนิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1

จากการตีความข้อมูลตามมุมมองประสบการณ์ของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ค้นพบการให้นิยาม 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การพึ่งพาและจัดการชีวิตด้วยตนเอง การควบคุมอารมณ์เชิงลบ การสื่อสารอย่างใส่ใจต่อสัมพันธภาพ การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา การมุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษา และการเว้นระยะเพื่อลดความขัดแย้ง เปรียบเสมือนกลไกการปกป้องจิตใจ ในการรักษาสมดุลทางอารมณ์ และลดผลกระทบเชิงลบต่อสุขภาพจิตในนักศึกษาพยาบาลปีที่ 1

ประเด็นย่อยที่ 1.1 การพึ่งพาและจัดการชีวิตตนเอง

การพึ่งพาตนเองถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการดูแลจิตใจตนเอง นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ให้คุณค่ากับความสามารถในการยืนหยัดด้วยตนเอง ไม่ยึดติดกับการยอมรับจากผู้อื่น และสามารถจัดการชีวิต ควบคุมอารมณ์ และเลือกทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตน แม้อยู่ในสถานการณ์ที่มีปัญหา การนิยามลักษณะดังกล่าวสะท้อนภาพของผู้ที่มีความเข้มแข็งทางใจและมีกลไกดูแลตนเองอย่างมั่นคง คำบอกเล่าของผู้เข้าร่วมวิจัยที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“หนูคิดว่าคนที่ดูแลสุขภาพจิตของตัวเองได้ดี จะต้องเป็นคนที่สามารถอยู่กับตัวเองได้อย่างสบายใจ ทำให้ชีวิตจิตใจตนเองดี โดยไม่ต้องพึ่งพาการยอมรับจากคนอื่นมากเกินไป” (เอ, 2568)

“คนที่ดูแลจิตใจตนเองได้ ต้องเป็นคนที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก จัดการชีวิตตนเองได้ดี ไม่ว่าเจอปัญหาอะไรก็สามารถควบคุมตนเองได้ และเลือกทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับตัวเองได้” (มีใจ, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 1.2 การควบคุมจัดการอารมณ์เชิงลบของตน

การควบคุมและจัดการอารมณ์เชิงลบถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการดูแลจิตใจตนเอง นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ให้ความสำคัญกับความสามารถในการกำกับอารมณ์ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น การปรับอารมณ์ให้เหมาะสมตามสถานการณ์ และการฟื้นฟูสภาวะจิตใจของตนจนกลับมาสมดุล การนิยามลักษณะดังกล่าวสะท้อนความเข้มแข็งทางใจและความสามารถในการประคับประคองสภาวะอารมณ์ของตนอย่างมีสติและเหมาะสม ถ้อยคำที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“คนที่ดูแลใจตัวเองได้ดี เป็นคนที่สามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ ไม่ปล่อยให้อารมณ์เชิงลบกระทบคนรอบข้าง สามารถปรับและจัดการอารมณ์ให้เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ” (นุช, 2568)

“ถึงแม้ตอนนั้นอาจจะมีความเครียดหรือความทุกข์ ก็สามารถควบคุมจัดการอารมณ์เชิงลบของตนเองได้ด้วยการฮีลใจหรือเยียวยาใจตัวเอง หนูก็มองว่า นั่นคือ การดูแลจิตใจของตัวเองค่ะ” (ใจดี, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 1.3 การสื่อสารที่ใส่ใจรักษาสัมพันธภาพ

นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 เชื่อว่าผู้ที่สามารถสื่อสารอย่างอ่อนโยน รับฟังอย่างตั้งใจ และแสดงทัศนคติที่เป็นบวก จะช่วยสร้างบรรยากาศที่สบายใจและรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การนิยามดังกล่าวสะท้อนความสามารถในการดูแลอารมณ์ของตนเองพร้อมทั้งคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ผู้เข้าร่วมมองว่าเป็นตัวแทนของผู้ที่มีการดูแลจิตใจอย่างมั่นคง คำบอกเล่าที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“หนูมองว่าผู้ที่มีการสื่อสารอย่างใส่ใจและเข้าถึงความรู้สึกของคนอื่น จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้างได้ดี แบบนี้ คือ การดูแลจิตใจตนเองค่ะ” (น้ำ, 2568)

“เวลาพูดคุยกับคนที่ดูแลจิตใจตัวเองได้ดี เขามักจะใส่ใจความรู้สึกของคนอื่น จะรับรู้ถึงพลังบวกและทัศนคติที่ดี ทำให้รู้สึกสบายใจ ทำให้สร้างความรู้สึกและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน” (เอก, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 1.4 การแก้ไขและไม่สะสมปัญหา

การเผชิญปัญหาตรงหน้า การไม่จมอยู่กับความทุกข์เป็นเวลานาน และการเชื่อว่าปัญหาสามารถจัดการได้สำหรับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่มีความเข้มแข็งทางใจและสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม ทั้งยังสะท้อนทัศนคติเชิงรุกที่ช่วยป้องกันไม่ให้ภาวะทางอารมณ์ลุกลามรุนแรงขึ้น ถ้อยบอกเล่าที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“หนูคิดว่าคนที่ดูแลสุขภาพจิตของตัวเองดี จะไม่ปล่อยให้ตัวเองจมอยู่กับปัญหานานเกินไป และต้องเชื่อว่าปัญหามันแก้ได้” (พอใจ, 2568)

“ถ้าปล่อยปัญหาไว้ มันจะสะสมจนทำให้เราไม่มีความสุข ถึงขั้นเป็นซึมเศร้าได้ ผมเลยต้องจัดการกับมันให้ได้” (บอย, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 1.5 การกำหนดความสำเร็จการศึกษาเป็นเป้าหมาย

นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 มองว่าการมีเป้าหมายที่ชัดเจนช่วยให้ไม่จมอยู่กับปัญหาหรืออารมณ์ด้านลบ และทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้ก้าวข้ามอุปสรรคทางจิตใจได้ การมุ่งมั่นต่อความสำเร็จทางการศึกษาไม่เพียงทำให้สามารถรักษาสมาธิในการเรียน แต่ยังช่วยฟื้นฟูพลังใจเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด การนิยามเช่นนี้จึงถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเอง ตัวอย่างคำบอกเล่าที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดี หนูจะพยายามมองเป็นบทเรียนและมุ่งทำในสิ่งที่มีความหมายกับเราหรือเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ มากกว่าปล่อยให้ความเครียดอยู่กับเรานานเกินไป” (มีนา, 2568)

“เวลาที่ไม่สบายใจไม่อยากทำอะไร หนูมักนึกถึงเป้าหมายของตัวเอง คิดว่าเราต้องเรียนให้จบ พอคิดว่าอยากเรียนให้จบและทำอาชีพที่ฝันไว้ ก็เกิดแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตอีกครั้ง” (แก้วตา, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 1.6 การเว้นระยะห่างเพื่อลดความขัดแย้ง

นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ให้ความหมายว่าการถอยออกมาเพื่อให้ตนเองตั้งหลัก การหลีกเลี่ยงการปะทะเมื่ออารมณ์ยังไม่พร้อม และการรอจังหวะที่เหมาะสมในการพูดคุยปรับความเข้าใจ เป็นพฤติกรรมที่ช่วยปกป้องสุขภาพจิตและรักษาสัมพันธภาพในระยะยาว การเว้นระยะจึงสะท้อนความสามารถในการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองและเลือกปฏิบัติในแบบที่ลดความตึงเครียดและผลกระทบทางจิตใจ คำบอกเล่าที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“ถ้าไม่ไหวจริง ๆ ผมก็เลือกเดินออกมา เพื่อจิตใจตนเอง เราไม่ควรอดทนกับอะไรก็ตามที่บั่นทอนจิตใจเราเกินไป เพราะท้ายที่สุดความลำบากจะตกมาที่ผม และผมจะรู้สึกไม่ดีกับเขามากขึ้น” (เอก, 2568)

“เมื่อหนูมีปัญหากับเพื่อน หนูจะเว้นระยะกับเพื่อนคนนั้นสักพัก จากนั้นหนูจะรอจังหวะหรือให้เวลากับเพื่อนจนเพื่อนรู้สึกดีก่อน แล้วค่อยเข้าไปพูดคุยปรับความเข้าใจค่ะ” (แนน, 2568)

ประเด็นหลักที่ 2 รูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 1

รูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่มีความหมาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนจดจำ ทำความเข้าใจ และก่อรูปความหมายเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเอง เมื่อนักศึกษาย้อนมองตนเองผ่านประสบการณ์เหล่านี้ จึงเกิดการสร้างตัวตนและแสดงออกในการสวมบทบาทสังคมที่สะท้อนอัตลักษณ์การดูแลจิตใจ ซึ่งค้นพบทั้งหมด 5 รูปแบบ ดังนี้ ผู้เรียนรู้ที่รับสื่อเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเอง ผู้รับบริการปรึกษาด้านสุขภาพจิตจากผู้เชี่ยวชาญ สมาชิกครอบครัวที่เปิดใจรับฟังปัญหา เพื่อนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อน และศาสนิกชนที่ใช้หลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

ประเด็นย่อยที่ 2.1 ผู้เรียนรู้ที่รับสื่อเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเอง

นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 มองว่าการเข้าถึงองค์ความรู้การดูแลจิตใจ เช่น ความเข้าใจในธรรมชาติความเป็นมนุษย์ของตนและผู้อื่นมากขึ้น การสังเกตตัวแบบที่มีการดูแลตนเองอย่างดีเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมนำมาสู่การจดจำและสวมบทบาทของผู้ที่ดูแลจิตใจตนเองได้อย่างมั่นใจ การเปิดรับสื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการรักตนเองหรือการมีวินัยในชีวิต รวมถึงเนื้อหาทางวิชาการด้านจิตวิทยาพัฒนาการ จึงถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาความรู้และทักษะด้านการดูแลจิตใจตนเอง คำบอกเล่าที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“การดูแลจิตใจของหนู เป็นการดูแลตนเองให้แข็งแรง โดยเฉพาะร่างกาย หนูได้แรงบันดาลใจจากคลิปในแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ติ๊กต็อก (TikTok) ที่พูดเรื่องการดูแลตนเอง (Self-Care) เห็นผู้หญิงคนหนึ่งมีชีวิตที่เป็นระบบมาก ตื่นเช้า ออกกำลังกาย ฉันลองทำตามแล้วเห็นผลดี เลยแชร์ให้เพื่อนด้วย” (พอใจ, 2568)

“ก่อนเรียนพยาบาล ฉันชอบอยู่คนเดียวและคิดว่าเป็นการดูแลจิตใจตนเอง พอได้เรียนวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ ทำให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แต่ละวัยมากขึ้น จึงเข้าใจผู้อื่นและกล้าเข้าสังคมมากขึ้น” (แนน, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 2.2 ผู้เข้ารับการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านจิตใจ

การได้ทำความเข้าใจอารมณ์ของตน ผ่านการพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญ ช่วยให้นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 มองเห็นความต้องการภายในชัดเจนขึ้น และเกิดความเชื่อมั่นในแนวทางการดูแลจิตใจที่เหมาะสมกับตนเอง เมื่อย้อนกลับมาทบทวนตัวเอง นักศึกษาจึงสวมบทบาทของ ผู้เข้ารับการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านจิตใจเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่รู้จักวิธีดูแลใจ ทั้งในด้านการเผชิญปัญหา การเข้าใจอารมณ์ และการปรับตัวเชิงบวก ดังตัวอย่างถ้อยคำของผู้เข้าร่วมวิจัยต่อไปนี้

“ก่อนหน้านี้ฉันมักเก็บอารมณ์และหนีปัญหาแต่พอได้คุยกับนักจิตวิทยา ฉันก็ได้เข้าใจอารมณ์ตนเองและเข้าใจปัญหามากขึ้น ช่วยให้ฉันเผชิญกับปัญหาเหล่านั้นได้” (เอ, 2568)

“สุขภาพจิตของหนูดีขึ้นมาก หนูดูแลตนเองจากไปพบจิตแพทย์ค่ะ ทำให้เข้าใจปัญหาของตนเอง ถึงแม้จะยังไม่สมบูรณ์แบบแต่ก็ดีกว่าก่อนหน้านี้ค่ะ” (ใส่ใจ, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 2.3 สมาชิกครอบครัวที่เปิดใจรับฟังปัญหา

การใส่ใจรับฟังของครอบครัวทำให้นักศึกษารับรู้ว่าตนมีพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ สามารถแบ่งปันปัญหาด้านการเรียนและการใช้ชีวิตได้อย่างเปิดใจ เมื่อย้อนมองตนเองผ่านประสบการณ์ดังกล่าว นักศึกษาจึงสวมบทบาทของลูกหรือน้องที่ดูแลจิตใจตนเองได้ดี โดยใช้ความรัก ความเข้าใจ และกำลังใจจากครอบครัวเป็นแรงค้ำจุนทางจิตใจ สิ่งนี้สะท้อนว่าการสนับสนุนจากครอบครัวเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการดูแลใจในบริบทชีวิตนักศึกษา ทั้งนี้ ถ้อยคำที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“หนูมีพ่อแม่และพี่สาวที่เป็นพยาบาลเป็นกำลังใจ คอยรับฟังและให้คำปรึกษาเรื่องการเรียนและการใช้ชีวิต ทำให้หนูรู้สึกสบายใจและคลายกังวล” (น้ำตาล, 2568)

“ตอนที่หนูเครียด หนูเล่าให้ป้ากับแม่ฟัง เขารับฟังและให้กำลังใจ ทำให้รู้สึกว่าพ่อแม่รักเรามาก เลยมีกำลังใจเรียนให้จบ” (มีนา, 2568)

ประเด็นย่อยที่ 2.4 เพื่อนผู้ได้รับกำลังใจและแรงสนับสนุนจากเพื่อน

การได้รับกำลังใจ การสนับสนุนทางอารมณ์ และการรับรู้ว่าตนไม่ได้เผชิญปัญหาเพียงลำพัง ทำให้นักศึกษามั่นใจว่าพวกเขามีเครือข่ายทางสังคมที่เกื้อกูล การปฏิสัมพันธ์เช่นนี้ช่วยลดความตึงเครียดจากการเรียนและแรงกดดันในชีวิต อีกทั้งทำให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของการพึ่งพาเพื่อนในช่วงเวลายากลำบาก การสนับสนุนซึ่งกันและกันจึงถูกตีความว่าเป็นสัญลักษณ์ของการดูแลจิตใจตนเองผ่านความสัมพันธ์ที่อบอุ่นและเกื้อกูล ถ้อยคำที่สะท้อนประเด็นนี้ได้แก่

“ตอนแรกมีอคติ ไม่อยากเรียนพยาบาล แต่พอเรียนไปสักพักก็ปรับตัวได้ เพราะมีเพื่อนช่วยสนับสนุนและให้กำลังใจ ทำให้รู้สึกอุ่นใจ” (น้ำตาล, 2568)

“บางครั้งก็ถ่ายคลิปพูดคนเดียวลงให้เพื่อน ๆ เห็น บางทีเพื่อนก็มาให้กำลังใจ หรือบางคนได้แรงบันดาลใจจากเราไปด้วย” (แก้วตา, 2568)

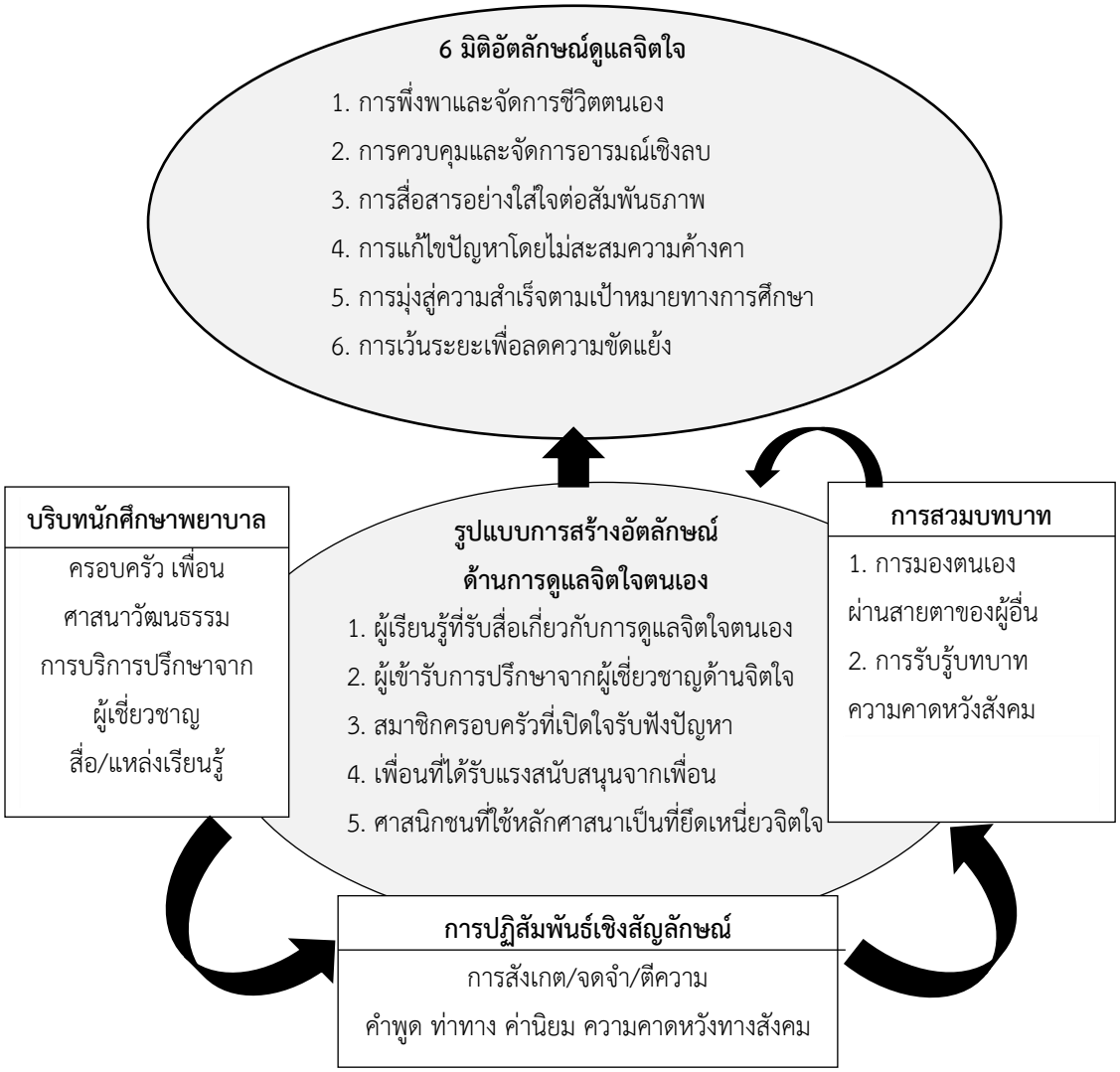
ประเด็นย่อยที่ 2.5 ศาสนิกชนที่ใช้หลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

คำสอนและการปฏิบัติทางศาสนา ตัวอย่างเช่นในศาสนาพุทธ การทำบุญ การสวดมนต์ และการยึดมั่นในหลักธรรมช่วยให้นักศึกษารู้สึกสงบ ลดความกังวล และเกิดความหวังเมื่อต้องเผชิญปัญหาในชีวิต การปฏิสัมพันธ์กับแนวปฏิบัติทางศาสนาเช่นนี้ทำให้นักศึกษามองตนเองในฐานะ ศาสนิกชนที่ใช้คุณค่าทางจิตวิญญาณเป็นสิ่งประคับประคองทางจิตใจ ส่งเสริมการมีสติและการมองโลกในแง่บวก ถือเป็นสัญลักษณ์ของการดูแลจิตใจตนเอง ซึ่งคำกล่าวที่สะท้อนประเด็นนี้ ได้แก่

“ศาสนาสอนให้เราทำสิ่งที่ดี ยิ่งอาชีพพยาบาลเป็นการช่วยเหลือผู้อื่น หนูรู้สึกว่าเป็นการทำบุญไปในตัว ซึ่งช่วยให้จิตใจสงบและมีความสุขมากขึ้น” (นุช, 2568)

“หนูเครียดเรื่องคะแนนสอบ ก็เลยสวดมนต์ หนูว่ามันดีนะคะ รู้สึกได้อยู่กับตัวเองและมีสมาธิมากขึ้น” (แป้ง, 2568)

การประกอบสร้างองค์ความรู้ จากข้อค้นพบของการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการภายใต้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และแนวคิดการสวมบทบาท รวมถึงทฤษฎีการดูแลจิตใจตนเอง โดยอธิบายว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองค่อย ๆ ก่อรูปจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลสังเกต จดจำ และตีความสัญลักษณ์ทางสังคม เช่น ภาษาคำพูด ท่าทาง ค่านิยม และความคาดหวัง ภายใต้บริบทของการเป็นนักศึกษาพยาบาล ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อน ศาสนาและวัฒนธรรม การรับบริการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ บุคคลจึงนำความหมายที่รับรู้มาแสดงออกผ่านการสวมบทบาท หรือการมองตนเองผ่านสายตาของผู้อื่น จนเกิดการรับรู้บทบาทและความคาดหวังทางสังคม เมื่อการแสดงออกในบทบาทเหล่านั้น เช่น บทบาทของลูก เพื่อน ผู้เรียน หรือศาสนิกชน ได้รับการสะท้อนกลับและการยืนยันซ้ำ ๆ ก็หลอมรวมเป็นตัวตนที่มีความมั่นคงทางอัตลักษณ์ สำหรับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ในการศึกษาครั้งนี้ พบรูปแบบการสวมบทบาทด้านการดูแลจิตใจตนเอง 5 รูปแบบ ได้แก่ ผู้เรียนรู้ที่รับสื่อเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเอง ผู้เข้ารับการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านจิตใจ สมาชิกครอบครัวที่เปิดใจรับฟังปัญหา เพื่อนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อน และศาสนิกชนที่ใช้หลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การแสดงออกซ้ำ ๆ ตามรูปแบบดังกล่าวภายใต้บริบททางสังคม นำไปสู่การก่อรูปอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองที่เริ่มมีความมั่นคง ซึ่งประกอบด้วย 6 มิติ ได้แก่ การพึ่งพาและจัดการชีวิตด้วยตนเอง การควบคุมและจัดการอารมณ์เชิงลบ การสื่อสารอย่างใส่ใจต่อสัมพันธภาพ การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา การมุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษา และการเว้นระยะเพื่อลดความขัดแย้ง ดังแสดงในภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลปีที่ 1

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษานิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ให้นิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองผ่าน 6 มิติสำคัญ ได้แก่ การพึ่งพาและจัดการชีวิตตนเอง การควบคุมและจัดการอารมณ์เชิงลบ การสื่อสารอย่างใส่ใจต่อสัมพันธภาพ การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา การมุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษา และการเว้นระยะเพื่อลดความขัดแย้ง การนิยามเหล่านี้ไม่ใช่เพียงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่เป็น “สัญลักษณ์” (Symbols) ที่นักศึกษาสร้างขึ้น เพื่อสื่อความหมายถึงการมีสุขภาวะจิตที่ดีภายใต้บริบทการเรียนพยาบาล

ในมิติ การพึ่งพาและจัดการชีวิตด้วยตนเอง สะท้อนถึงกระบวนการที่นักศึกษาให้ความหมายต่อการยืนหยัดด้วยตนเอง ว่าเป็นแกนสำคัญของการพัฒนาความเชื่อมั่นภายใน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการรับรู้ความสามารถของตนเอง

(Self-Efficacy) ของ Wang, N. & Cadena, J. M. F., Mrayyan, M. T. et al. ระบุว่าเป็นแกนสำคัญของการพัฒนาความเชื่อมั่นภายในของผู้ปฏิบัติการพยาบาล และการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นอิสระทางวิชาชีพ ของ ที่เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ปฏิบัติงานด้านสุขภาพ ส่วนมิติ การควบคุมและจัดการอารมณ์เชิงลบ และการสื่อสารอย่างใส่ใจต่อสัมพันธภาพ (Wang, N. & Cadena, J. M. F., 2022); (Mrayyan, M. T. et al., 2024) แสดงให้เห็นว่านักศึกษาตีความอารมณ์และการสื่อสารเป็นกลไกหลักในการรักษา “สัมพันธภาพเชิงบวก” กับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานจำเป็นต่อการทำงานในทีมสุขภาพที่กดดัน (Kim, K. et al., 2023); (Brown, A. et al., 2024)

สำหรับมิติ การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา และ การมุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษาเป็นการให้นิยามตัวตนในเชิงรุกโดย Sawatsky, A. P. et al., ผลิดา หนุดหละ และคณะ ได้ระบุในแนวคิดความเข้มแข็งทางใจและการทบทวนตนเองว่าเป็นการป้องกันภาวะทางอารมณ์ลุกลามและใช้ความสำเร็จเป็นแรงผลักดันให้ก้าวข้ามความเครียด (Sawatsky, A. P. et al., 2024); (ผลิดา หนุดหละ และคณะ, 2565) และในมิติสุดท้ายคือ การเว้นระยะเพื่อลดความขัดแย้ง ซึ่งการศึกษาของ Lemana, B. et al. พบว่า เป็นรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management Styles) ที่นักศึกษาใช้เป็นเครื่องมือปกป้องสมดุลทางจิตใจของตนเอง (Lemana, B. et al., 2024)

ในข้อค้นพบในกลุ่มนักศึกษาปีที่ 1 นี้ ยังไม่ปรากฏมิติการจัดการเวลา และมิติการปฏิบัติด้านศาสนาและจิตวิญญาณอย่างเด่นชัด เมื่อเทียบกับกรอบแนวคิดเดิมของ (Hill, L. & Smith, N., 1990) ซึ่งสะท้อนว่านักศึกษาในระยะเริ่มต้นยังอยู่ในกระบวนการปรับตัวและสร้างสัญลักษณ์การดูแลตนเองที่เน้นการรับมือกับปัญหาส่วนบุคคลและการปรับบทบาททางสังคมมากกว่ามิติเชิงนามธรรม

ดังนั้น จึงสรุปเชิงทฤษฎีตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ได้ว่า การนิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองทั้ง 6 มิตินี้ คือ ผลลัพธ์จาก การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ที่นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 มีต่อบริบทการเรียนและสังคมรอบข้าง โดยนักศึกษาทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความหมายและตีความว่าพฤติกรรมใด คือ ตัวแทนของการเป็น “ผู้ดูแลใจตนเองได้ดี” เพื่อยืนยันตัวตนในฐานะผู้เรียนวิชาชีพที่พร้อมรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

วัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษารูปแบบการสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเอง ของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ค้นพบรูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่าน 5 บทบาททางสังคม ได้แก่ ผู้เรียนรู้รับสื่อ ผู้รับบริการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ สมาชิกครอบครัวที่ถูกใส่ใจ เพื่อนผู้ได้รับแรงสนับสนุน และศาสนิกชนผู้ใช้ศาสนายึดเหนี่ยว การอภิปรายผลเชิงตีความต่อรูปแบบเหล่านี้มีรายละเอียด ดังนี้

กลไกการสวมบทบาทและการสะท้อนคิด (Role-Taking and Reflection) รูปแบบการเป็น “ผู้เรียนรู้รับสื่อ” และ “ผู้รับบริการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ” สะท้อนกระบวนการที่นักศึกษานำเอา “สัญลักษณ์” จากภายนอก เช่น สื่อออนไลน์ (TikTok) หรือคำแนะนำเชิงวิชาชีพมาเป็นต้นแบบในการปฏิบัติ กลไกสำคัญ คือ การที่นักศึกษาเกิดการ “สะท้อนคิด” และสวมบทบาทตามตัวแบบที่สังคมให้การยอมรับ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Mead, G. H. และงานวิจัยของ Llewellyn, S. et al. ที่อธิบายว่าอัตลักษณ์ก่อรูปผ่านการปฏิสัมพันธ์กับแหล่งความรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนจดจำ และสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเอง (Mead, G. H., 1934); (Llewellyn, S. et al., 2024) นอกจากนี้ การเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญยังช่วยลดความโดดเดี่ยว และเพิ่มทักษะการฟื้นฟูสุขภาวะจิตใจได้อย่างเป็นรูปธรรม (Kim, K. et al., 2023)

การยืนยันอัตลักษณ์ผ่านเครือข่ายทางสังคม ในบทบาท “สมาชิกครอบครัว” และ “เพื่อนผู้ได้รับแรงสนับสนุน” พบว่า การปฏิสัมพันธ์เชิงบวกในพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ทำให้นักศึกษาสามารถระบายความเครียดและได้รับการตอบสนองที่เกื้อกูล กระบวนการนี้ คือ การที่นักศึกษาได้รับการ “ยืนยันอัตลักษณ์” (Identity Affirmation) จากผู้อื่นที่มีความหมายว่าตนเองมีคุณค่าและไม่ได้เผชิญปัญหาเพียงลำพัง สอดคล้องกับการศึกษาของ Brown, A. et al. ที่ระบุว่าแรงสนับสนุนทางสังคมเป็นปัจจัยวิกฤตในการลดความเครียดและเสริมสร้างตัวตนเชิงบวกในนักศึกษาพยาบาล (Brown, A. et al., 2024)

การใช้สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณประคับประคองตัวตน สำหรับบทบาท “ศาสนิกชน” นักศึกษาตีความการปฏิบัติทางศาสนาเป็นเครื่องมือจัดการความกังวล ศาสนาจึงทำหน้าที่เป็นทรัพยากรทางจิตวิญญาณที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งทางใจและการมองโลกในแง่บวก สอดคล้องกับแนวคิดของ Kuven, B. M. & Giske, T., Sawatsky, A. P. et al. ที่ว่าการสวมบทบาทตามหลักคำสอนเป็นการยืนยันตัวตนในฐานะผู้มีคุณธรรมและได้รับการยอมรับในสังคมพหุวัฒนธรรม (Kuven, B. M. & Giske, T., 2019); (Sawatsky, A. P. et al., 2024)

ข้อสังเกตเชิงบริบทพัฒนาการ เป็นที่น่าสังเกตว่านักศึกษาชั้นปีที่ 1 ยังไม่มีการสะท้อนอัตลักษณ์การดูแลจิตใจในสภาวะวิกฤตจากการฝึกปฏิบัติการพยาบาล เช่น ภาวะหมดไฟ ซึ่งมักพบในนักศึกษาปีสูง เนื่องจากในระยะนี้พวกเขายังเน้นการปรับตัวในบทบาทนักศึกษาเป็นหลัก สัญลักษณ์ที่ใช้จึงยังเกี่ยวข้องกับบริบทชีวิตประจำวันและสังคมรอบตัวมากกว่าวิกฤตทางวิชาชีพที่เข้มข้น

สรุปเชิงทฤษฎีตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้ว่า รูปแบบการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทั้ง 5 นี้ คือ กระบวนการสวมบทบาททางสังคมที่นักศึกษาเลือกรับและตีความสัญลักษณ์จากปฏิสัมพันธ์รอบตัว เพื่อนำมาผลิตซ้ำเป็นพฤติกรรมการดูแลใจและยืนยันตัวตนในฐานะผู้เรียนพยาบาลที่มีความพร้อมทางจิตใจ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 นิยามอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองผ่าน 6 มิติ ได้แก่ การพึ่งพาและจัดการชีวิตด้วยตนเอง การควบคุมอารมณ์เชิงลบ การสื่อสารอย่างใส่ใจต่อสัมพันธภาพ การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา การกำหนดความสำเร็จทางการศึกษาเป็นเป้าหมาย และการเว้นระยะเพื่อลดความขัดแย้ง ซึ่งสะท้อนว่านักศึกษาตีความการดูแลจิตใจตนเองว่าเป็นความสามารถในการจัดการตนและเตรียมพร้อมสู่บทบาทวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏมิติการจัดการเวลาและมิติด้านศาสนาและจิตวิญญาณอย่างชัดเจนในระยะเริ่มต้นของการเป็นนักศึกษา นอกจากนี้ อัตลักษณ์ดังกล่าวก่อรูปผ่านการสวมบทบาททางสังคมที่มีความหมาย 5 บทบาท ได้แก่ ผู้เรียนรู้ที่รับสื่อเกี่ยวกับการดูแลจิตใจตนเอง ผู้เข้ารับการปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ สมาชิกครอบครัวที่เปิดใจรับฟัง เพื่อนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อน และศาสนิกชนที่ใช้หลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว โดยสรุป อัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองเป็นผลจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์กับบริบททางสังคมรอบตัว ซึ่งมีบทบาทในการยืนยันตัวตนเชิงบวกของผู้เรียนในฐานะนักศึกษาวิชาชีพพยาบาล โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) ฝ่ายพัฒนานักศึกษาและศูนย์ให้คำปรึกษา ควรจัดระบบบริการให้คำปรึกษาเชิงรุกโดยผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ด้วยรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและคำนึงถึงความลับ เช่น คลินิกสุขภาพใจภายในคณะหรือระบบปรึกษาออนไลน์ โดยกำหนดช่วงเวลาบริการที่สอดคล้องกับตารางเรียนและการฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนรูปแบบอัตลักษณ์ “ผู้เข้ารับการปรึกษา

จากผู้เชี่ยวชาญ” ซึ่งผลการวิจัยชี้ว่าการได้พูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญช่วยให้นักศึกษาเข้าใจอารมณ์ของตนและเสริมความมั่นใจในการดูแลจิตใจตนเอง 2) อาจารย์ที่ปรึกษาและสโมสรนักศึกษา ควรพัฒนาระบบเพื่อนช่วยเพื่อนอย่างเป็นระบบ โดยจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนทางอารมณ์หรือระบบรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้อง พร้อมกำหนดบทบาทหน้าที่และแนวทางการดูแลที่ชัดเจน เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน แนวทางนี้สอดคล้องกับรูปแบบอัตลักษณ์ “เพื่อนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อน” ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการลดความตึงเครียดและยืนยันตัวตนเชิงบวกของนักศึกษาพยาบาล และ 3) ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน ควรบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับการกำกับอารมณ์ การแก้ปัญหาเชิงรุก และการตั้งเป้าหมายทางการศึกษาไว้ในรายวิชาพื้นฐานหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 โดยใช้กระบวนการสะท้อนคิด การอภิปรายกลุ่ม หรือกิจกรรมเชิงประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอัตลักษณ์ในมิติ “การควบคุมอารมณ์เชิงลบ” “การแก้ไขปัญหาโดยไม่สะสมความค้างคา” และ “การกำหนดความสำเร็จทางการศึกษาเป็นเป้าหมาย” ซึ่งเป็นมิติที่ผลการวิจัยพบว่า มีความสำคัญต่อการรักษาสมดุลทางจิตใจของนักศึกษา และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรขยายการศึกษาไปสู่การวิจัยเชิงติดตามเพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองของนักศึกษาพยาบาลในแต่ละชั้นปี โดยเฉพาะการเปรียบเทียบระหว่างช่วงเริ่มต้นของการปรับตัวในชั้นปีที่ 1 กับช่วงที่มีความเข้มข้นของการฝึกปฏิบัติทางคลินิกในชั้นปีที่สูงขึ้น เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงเวลาและพลวัตของอัตลักษณ์อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรดำเนินการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน เพื่อวิเคราะห์ว่าเงื่อนไขเชิงพื้นที่ โครงสร้างทางสังคม และความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการตีความสัญลักษณ์และการสวมบทบาทในการดูแลจิตใจตนเองอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจการก่อรูปอัตลักษณ์ได้อย่างรอบด้านและลึกซึ้งยิ่งขึ้น และในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัด ที่ควรพิจารณา คือ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ซึ่งอยู่ในระยะก่อนการฝึกปฏิบัติทางคลินิก จึงยังไม่ได้เผชิญความเครียดหรือสถานการณ์วิกฤตจากการปฏิบัติงานจริง อัตลักษณ์ที่ค้นพบอาจยังไม่สะท้อนกลไกการดูแลจิตใจตนเองภายใต้สภาวะกดดันเชิงวิชาชีพอย่างเต็มรูปแบบ นอกจากนี้ เนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ข้อค้นพบจึงอาจมีข้อจำกัดในการอ้างอิงหรือถ่ายโอนไปยังสถาบันการศึกษาพยาบาลอื่นที่มีโครงสร้างทางสังคมหรือบริบททางวัฒนธรรมแตกต่างกัน

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่สนับสนุนทุนในการดำเนินงานวิจัย และขอขอบคุณ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการเป็นกลุ่มตัวอย่างและร่วมแบ่งปันประสบการณ์อย่างจริงใจ ซึ่งมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อกระบวนการวิจัยส่งผลให้การวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

แก้วตา. (25 ม.ค. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

ใจดี. (8 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

ชญาณิน สลีมิน และคณะ. (2567). ผลของการโค้ชจิตวิทยาเชิงบวกต่อศักยภาพการดูแลใจตนและทุนจิตวิทยาเชิงบวกของนักศึกษาพยาบาล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 30(1), 88-108.

น้ำ. (18 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

น้ำตาล. (11 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

นุช. (18 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

แนน. (12 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

บอย. (13 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

แป้ง. (13 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

ผลิดา หนุดหละ และคณะ. (2565). การรับรู้เป้าหมายชีวิตของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 4. วารสารวิจัยทางการพยาบาล การผดุงครรภ์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ, 42(1), 1-10.

พรชัย นาคสีทอง. (2568). สารานุกรมวัฒนธรรม (ไทย) ภาคใต้: ตัวแบบสถาปนาความเป็นคนใต้ในบริบทความเป็นไทย. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(5), 48-60.

พอใจ. (14 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

มีใจ. (16 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

มีนา. (15 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

ใส่ใจ. (17 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

เอ. (25 ม.ค. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

เอก. (15 ก.พ. 2568). การประกอบสร้างอัตลักษณ์การดูแลจิตใจตนเองนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1. (ชญาณิน สลีมิน, ผู้สัมภาษณ์)

Alsararatee, H. H. et al. (2025). A systematic review of burnout among nursing students: Impact on academic performance, psychological well-being, and prevention strategies. British Journal of Hospital Medicine. Advance online publication, 1-24. https://doi.org/10.12968/hmed.2025.0145.

Auttama, N. et al. (2021). Factors associated with self-esteem, resilience, mental health, and psychological self-care among university students in Northern Thailand. Journal of Multidisciplinary Healthcare, 14, 1213-1221. https://doi.org/10.2147/JMDH.S308076.

Blumer, H. (1969). Symbolic interactionism: Perspective and method. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Brown, A. et al. (2024). Effects of support systems on the mental health of nursing students during the COVID-19 pandemic. PLOS Ment Health, 1(7), e0000189. https://doi.org/10.1371/journal.pmen.0000189.

Carlson, E. (2012). Precepting and symbolic interactionism– a theoretical look at preceptorship during clinical practice. Journal of Advanced Nursing, 69(2), 457-464 https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2012.06047.x.

Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Department of Mental Health. (2024). Annual report of the Department of Mental Health, fiscal year 2024 (B.E. 2567). Nonthaburi, Thailand: Ministry of Public Health. Retrieved January 15, 2025, from https://shorturl.asia/TjOec

Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. New York: W. W. Norton & Company.

Hill, L. & Smith, N. (1990). Self-care: Nursing promotion of health. (2nd ed.). Norwalk: Appleton & Lange.

Hughes, L. et al. (2023). Who is responsible for nurse wellbeing in a crisis? A single-centre perspective. Psych, 5(3), 650-661. https://doi.org/10.3390/psych5030041.

Kim, K. et al. (2023). Effects of emotional regulation, resilience, and distress disclosure on post-traumatic growth in nursing students. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(4), 2782. https://doi.org/10.3390/ijerph20042782.

Kuven, B. M. & Giske, T. (2019). Talking about spiritual matters: First year nursing students' experiences of an assignment on spiritual conversations. Nurse Education in Practice, 75, 53-57. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.01.012.

Lemana, B. et al. (2024). Conflicts and conflict management styles of student nurses in a revived face-to-face learning modality. International Research Journal of Science, Technology, Education, and Management, 4(2), 135-157. https://doi.org/10.5281/zenodo.12730811.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Llewellyn, S. et al. (2024). Self-care integration into a prelicensure nursing curriculum. Teaching and Learning in Nursing, 19(3), 236-240. https://doi.org/10.1016/j.teln.2024.03.001.

Maben, J. et al. (2022). “You can’t walk through water without getting wet”: UK nurses’ distress and psychological health needs during the COVID-19 pandemic: A longitudinal interview study. International Journal of Nursing Studies, 131, 104242. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2022.104242.

Mead, G. H. (1934). Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist. Chicago: University of Chicago Press.

Mrayyan, M. T. et al. (2024). Professional autonomy in nursing: A concept analysis. SAGE Open, 14(4), 1-17. https://doi.org/10.1177/21582440241302129.

Oliver, C. (2012). The relationship between symbolic interactionism and interpretive description. Qualitative Health Research, 22(3), 409-415. https://doi.org/10.1177/1049732311421177.

Sawatsky, A. P. et al. (2024). Identity work: A qualitative study of residents’ experiences navigating identity struggles. Perspectives on Medical Education, 13(1), 540-552. https://doi.org/10.5334/pme.1549.

ten Hoeve, Y. et al. (2014). The nursing profession: Public image, self-concept and professional identity: A discussion paper. Journal of Advanced Nursing, 70(2), 295-309. https://doi.org/10.1111/jan.12177.

Wang, N. & Cadena, J. M. F. (2022). Self-efficacy, resilience, and professional identity among nursing students. Journal of Higher Education Research, 10, 32-60. https://doi.org/10.70228/YJHER2024012.

บทความวิจัย

การจัดการห่วงโซ่คุณค่าและการจัดการนวัตกรรมในฐานะสมรรถนะเชิงพลวัตต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของอุตสาหกรรมกล้วยไม้*

VALUE CHAIN MANAGEMENT AND INNOVATION MANAGEMENT AS DYNAMIC CAPABILITIES FOR COMPETITIVE ADVANTAGE IN THE ORCHID INDUSTRY

วราห์ สารอินมูล*, อัญชลี หิรัญแพทย์
Vara Sarainmoon*, Anchalee Hiranphaet
วิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา นครปฐม ประเทศไทย
College of Logistics and Supply Chain, Suan Sunandha Rajaphat University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: vara.sa@ssru.ac.th
*Tel: 081-716-6681

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบอิทธิพลของการจัดการห่วงโซ่คุณค่าและการจัดการนวัตกรรมต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของอุตสาหกรรมกล้วยไม้ไทย และเพื่อทดสอบบทบาทของการจัดการนวัตกรรมในฐานะตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการห่วงโซ่คุณค่าและความได้เปรียบในการแข่งขัน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณแบบอธิบายเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ซึ่งพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดสมรรถนะเชิงพลวัตร ใช้มาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน มีการทดสอบความเชื่อมั่นก่อนและทดลอง 30 ชุด ก่อนการเก็บข้อมูลจริง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานนี้ มีจำนวนทั้งหมด 400 ราย โดยคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักและมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจในการจัดการห่วงโซ่คุณค่าและการจัดการนวัตกรรมของอุตสาหกรรมกล้วยไม้พื้นที่จังหวัดนครปฐมที่มีประสบการณ์ในอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่า 3 ปี การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธี PLS-SEM ผลการวิจัยพบว่า การจัดการห่วงโซ่คุณค่าและการจัดการนวัตกรรมมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความได้เปรียบในการแข่งขัน และแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของความได้เปรียบในการแข่งขันได้ร้อยละ 32.60 นอกจากนี้ การจัดการนวัตกรรมทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางระหว่างการจัดการห่วงโซ่คุณค่าและความได้เปรียบในการแข่งขันในลักษณะตัวแปรคั่นกลางแบบไม่สอดคล้องกัน ดังนั้น งานนี้ขยายกรอบทฤษฎีความสามารถเชิงพลวัตไปสู่กรอบการอธิบายเชิงความตึงเครียดเชิงโครงสร้างในบริบทสินค้าเกษตรที่เสื่อมสภาพได้ง่ายที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างทางทฤษฎีและเพิ่มความละเอียดเชิงแนวคิดให้แก่วรรณกรรมด้านกลยุทธ์และการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

คำสำคัญ: สมรรถนะเชิงพลวัต, การจัดการห่วงโซ่คุณค่า, การจัดการนวัตกรรม, ความได้เปรียบในการแข่งขัน, อุตสาหกรรมกล้วยไม้

* Received 3 February 2026; Revised 25 February 2026; Accepted 28 February 2026

Abstract

This study aims to examine the effects of value chain management and innovation management on the competitive advantage of the Thai orchid industry, and to analyze the mediating role of innovation management in linking value chain management to competitive advantage. A quantitative explanatory research design was employed. Data were collected using a structured questionnaire developed from a comprehensive literature review and grounded in the dynamic capability's framework, utilizing a five-point Likert scale. The instrument was validated for content validity by five experts and tested for reliability, including a pilot study with 30 respondents prior to full-scale data collection. The final sample comprised 400 respondents selected through purposive sampling from key stakeholders with significant decision-making roles in value chain and innovation management within the orchid industry in Nakhon Pathom Province, each having at least three years of industry experience. Data were analyzed using PLS-SEM. The results indicate that value chain management and innovation management have significant positive effects on competitive advantage, and the model explains 32.60 percent of the variance in competitive advantage (R^2 = 0.326). Furthermore, innovation management serves as an inconsistent mediator between value chain management and competitive advantage. These findings extend the dynamic capabilities framework beyond the traditional synergy assumption toward a structural tension perspective in the context of perishable agricultural products, thereby contributing greater theoretical refinement and offering deeper insights to the strategic management and supply chain literature.

Keywords: Dynamic Capabilities, Value Chain Management, Innovation Management, Competitive Advantage, Orchid Industry

บทนำ

ในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจร่วมสมัยที่มีความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ (VUCA Environment) ความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive Advantage: CA) ไม่อาจพึ่งพาทรัพยากรภายในหรือประสิทธิภาพเชิงปฏิบัติการในระยะสั้นเพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป องค์กรจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวเชิงพลวัตภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ภายใต้บริบทดังกล่าว ทฤษฎี สมรรถนะเชิงพลวัตร (Dynamic Capability: DC) ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในฐานะกรอบแนวคิดที่อธิบายความสามารถขององค์กรในการบูรณาการ จัดสรร และกำหนดค่าทรัพยากรใหม่อย่างเป็นระบบเพื่อ CA อย่างยั่งยืน โดยมีรากฐานจากมุมมองทรัพยากรและแนวคิดเชิงวิวัฒนาการ (Bari, N. et al., 2022)

งานวิจัยก่อนหน้า พบว่า DC มิได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงนามธรรมแต่สะท้อนผ่านกระบวนการที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การตรวจจับโอกาส (Sensing) การยึดจับเชิงกลยุทธ์ (Seizing) และการปรับโครงสร้างทรัพยากร (Reconfiguring) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อผลลัพธ์ CA (Ayegba, J. O. & Lin, Z. L., 2020) ภายใต้กรอบของ DC

การจัดการห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain Management: VCM) สามารถตีความได้ในฐานะกลไกหนึ่งของ DC เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ การประสานกิจกรรมระหว่างหน่วยงาน และความยืดหยุ่นในการดำเนินงานมากกว่าเน้นเพิ่มประสิทธิภาพด้านต้นทุนเพียงอย่างเดียว (Sachitra, V. & Padmini, C., 2020) ขณะเดียวกันการจัดการนวัตกรรม (Innovation Management: IM) สะท้อนมิติการปรับเปลี่ยนและกำหนดค่าทรัพยากรใหม่ซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อการสร้างความแตกต่างและมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร (Ayegba, J. O. & Lin, Z. L., 2020)

แม้ว่างานวิจัยจำนวนมากจะยืนยันบทบาทของ DC ต่อ CA ในอุตสาหกรรมการผลิตและบริการ แต่บริบทอุตสาหกรรมเกษตรและพืชสวน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมกล้วยไม้ยังมีข้อจำกัดในการศึกษา ทั้งที่มีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ข้อมูลจากกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศระบุว่า ในปี 2566 ประเทศไทยมีมูลค่าการส่งออกกล้วยไม้และผลิตภัณฑ์กล้วยไม้มากกว่า 2,000 ล้านบาท โดยตลาดหลัก ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และจีน (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2566) ขณะที่ฐานข้อมูล FAOSTAT แสดงให้เห็นว่าไทยเป็นหนึ่งในประเทศผู้ส่งออกไม้ตัดดอกเขตร้อนรายสำคัญของโลก ความสำคัญทางเศรษฐกิจดังกล่าวแสดงถึงความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมกล้วยไม้มีผลโดยตรงต่อรายได้จากการส่งออกและความยั่งยืนของภาคเกษตรในระดับประเทศ

อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมกล้วยไม้มีลักษณะเฉพาะด้านความอ่อนไหวของสินค้า ความเสื่อมสภาพตามเวลาและข้อกำหนดมาตรฐานคุณภาพระหว่างประเทศ ซึ่งอาจทำให้กลไกของ DC แสดงบทบาทแตกต่างจากอุตสาหกรรมทั่วไป CA ในบริบทนี้จึงมิได้เกิดจากต้นทุนหรือปริมาณการผลิตเพียงอย่างเดียว หากต้องอาศัยการบูรณาการระหว่าง VCM และ IM อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดโลก (Forliano, C. et al., 2022); (Hajar, M. A. et al., 2021); (Mouzas, S. & Bauer, F., 2022) จากงานวิจัยก่อนหน้าจะศึกษาผลกระทบของ VCM และ IM ต่อ CA แต่ส่วนใหญ่ยังทดสอบความสัมพันธ์แบบเส้นตรง และยังขาดการอธิบายกลไกเชิงกระบวนการที่ IM ทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางระหว่าง VCM และ CA โดยเฉพาะในบริบทเกษตรที่มีความซับซ้อนเชิงระบบ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาและทดสอบแบบจำลองเชิงโครงสร้างที่บูรณาการ DC ในฐานะกลไกเชิงตัวกลางเพื่ออธิบายว่าศักยภาพ VCM ถูกแปลงไปสู่ CA ผ่าน IM อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทดสอบอิทธิพลของ VCM ต่อ CA ของอุตสาหกรรมกล้วยไม้
2. เพื่อทดสอบอิทธิพลของ IM ต่อ CA ของอุตสาหกรรมกล้วยไม้
3. เพื่อทดสอบบทบาทตัวแปรคั่นกลางของ IM ระหว่าง VCM และ CA

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณในลักษณะการวิจัยเชิงอธิบายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรภายใต้กรอบแนวคิด DC การออกแบบการวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาและทดสอบแบบจำลองเชิงโครงสร้างที่อธิบายบทบาทของ VCM และ IM ในฐานะ DC ที่มีผลต่อ CA ของอุตสาหกรรมกล้วยไม้ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้แบบจำลองสมการโครงสร้างด้วยวิธี PLS-SEM ซึ่งเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์แบบจำลองเชิงทฤษฎีที่มีโครงสร้างซับซ้อน ตัวแปรแฝงหลายมิติ และมุ่งเน้นการอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตาม (Hair, J. F. et al., 2022)

ประชากรของการวิจัย ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในห่วงโซ่คุณค่าอุตสาหกรรมกล้วยไม้ จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ผลิตและส่งออกสำคัญของประเทศ ครอบคลุม 3 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิต ผู้ประกอบการรวบรวมและจัดจำหน่าย และผู้ส่งออก การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของ PLS-SEM และแนวทาง power analysis โดยอ้างอิงจำนวนเส้นทางสูงสุดที่ชี้เข้าสู่ตัวแปรตามและขนาดอิทธิพลระดับปานกลางตามเกณฑ์ของ Hair, J. F. et al. ซึ่งกำหนดขั้นต่ำที่ 200 หน่วยตัวอย่าง การเก็บข้อมูล จำนวน 400 รายจึงเกินเกณฑ์ที่แนะนำ และช่วยเพิ่มความเสถียรของค่าพารามิเตอร์และความแม่นยำของการทดสอบสมมติฐาน (Hair, J. F. et al., 2022)

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบมีขั้นตอนโดยจัดทำกรอบรายชื่อจากฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการเกษตรและกรมการค้าต่างประเทศ และดำเนินการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามบทบาทในห่วงโซ่คุณค่า เพื่อให้ได้สัดส่วนที่สอดคล้องกับโครงสร้างอุตสาหกรรม ภายในแต่ละชั้นกำหนดเกณฑ์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามต้องมีประสบการณ์ในอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่า 3 ปี และมีบทบาทในการตัดสินใจด้านการจัดการห่วงโซ่คุณค่าหรือการจัดการนวัตกรรม แนวทางดังกล่าวช่วยลดอคติจากการเลือกตัวอย่างและเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบ แม้การศึกษาในพื้นที่เดียวอาจมีข้อจำกัดด้านการสรุปอ้างอิงในระดับประเทศ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิด DC, VCM, IM และ CA ตัวชี้วัดของแต่ละตัวแปรแฝงออกแบบในรูปแบบมาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (Likert, R., 1932) เพื่อสะท้อนการรับรู้ของผู้ตอบแบบสอบถามต่อมิติของโครงสร้างเชิงแนวคิด แบบสอบถามฉบับร่างได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ครอบคลุมผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเชิงกลยุทธ์ โลจิสติกส์ และระเบียบวิธีวิจัย โดยใช้เกณฑ์ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) และปรับปรุงจนทุกรายการมีค่าไม่น้อยกว่า 0.80 ก่อนเก็บข้อมูลจริง ได้ดำเนินการทดสอบแบบสอบถามเบื้องต้น (Pilot Test) จำนวน 30 ตัวอย่าง ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อประเมินความชัดเจนของข้อคำถามและความเชื่อมั่นเบื้องต้นของเครื่องมือ โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach’s alpha มีค่าไม่น้อยกว่า 0.70 ในทุกมิติ ก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริง

การประเมินโมเดลการวัด (Measurement Model) ดำเนินการตามแนวทางของ Hair, J. F. et al. เพื่อยืนยันความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของตัวแปรแฝง โดยพิจารณาค่า outer loadings ซึ่งต้องมากกว่า 0.70 เพื่อสะท้อนความสอดคล้องของตัวชี้วัดกับโครงสร้างเชิงแนวคิด นอกจากนี้ ประเมินความเชื่อมั่นภายในด้วยค่า Composite Reliability (CR > 0.70) และความเที่ยงตรงเชิงบรรจบด้วยค่า Average Variance Extracted (AVE > 0.50) สำหรับความเที่ยงตรงเชิงจำแนก ใช้เกณฑ์ Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT < 0.85) เพื่อยืนยันว่าตัวแปรแฝงแต่ละมิติมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้ ได้ตรวจสอบปัญหา multicollinearity โดยพิจารณาค่า Variance Inflation Factor (VIF) ซึ่งต้องมีค่าน้อยกว่า 3.3 เพื่อยืนยันว่าไม่มีความสัมพันธ์ซ้ำซ้อนระหว่างตัวแปรอิสระในโมเดล (Hair, J. F. et al., 2022)

เนื่องจากการวิจัยใช้ข้อมูลจากแหล่งเดียว (Single-source Data) จึงประเมินความเสี่ยงของอคติจากวิธีการเก็บข้อมูล (Common Method Bias: CMB) โดยใช้ Harman’s single-factor test เพื่อตรวจสอบว่าปัจจัยเดียวไม่สามารถอธิบายความแปรปรวนส่วนใหญ่ของข้อมูลได้ นอกจากนี้ ได้ตรวจสอบค่า full collinearity VIF ตามแนวทางของ PLS-SEM (Hair, J. F. et al., 2022) เพื่อยืนยันว่าไม่มีอคติจากวิธีการวัดที่มีนัยสำคัญ ผลการวิเคราะห์ชี้ว่าค่าดัชนีอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ สะท้อนว่าความเสี่ยงของ CMB อยู่ในระดับต่ำและไม่กระทบต่อความถูกต้องของผลการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง

การวิเคราะห์โมเดลเชิงโครงสร้าง (Structural Model) ดำเนินการโดยประเมินค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficients) และทดสอบนัยสำคัญทางสถิติด้วยวิธี bootstrapping เพื่อยืนยันสมมติฐานการวิจัย ความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามประเมินด้วยค่า R^2 ขณะที่ขนาดอิทธิพลของตัวแปรอิสระประเมินด้วยค่า f^2 และความสามารถในการพยากรณ์ของโมเดลประเมินด้วยค่า Q^2 นอกจากนี้ ได้พิจารณาความสอดคล้องโดยรวมของโมเดลด้วยค่า Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) การประเมินองค์ประกอบดังกล่าวช่วยยืนยันทั้งความเหมาะสมเชิงทฤษฎีและความแข็งแรงเชิงประจักษ์ของแบบจำลองที่พัฒนาขึ้น

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอนของการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบจำลองสมการโครงสร้างด้วยวิธี PLS-SEM ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ผลการประเมินโมเดลการวัด และผลการประเมินโมเดลเชิงโครงสร้าง ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ราย ครอบคลุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในห่วงโซ่คุณค่าอุตสาหกรรมกล้วยไม้ จังหวัดนครปฐม โดยประกอบด้วย เกษตรกรผู้ผลิตคิดเป็นร้อยละ 44 ผู้รวบรวมและจัดจำหน่ายคิดเป็นร้อยละ 32 และผู้ส่งออกร้อยละ 24 สะท้อนโครงสร้างอุตสาหกรรมตามหลักการสุ่มแบบแบ่งชั้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 58 และอยู่ในช่วงอายุ 36 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมา คือ อายุ 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 28 และ 25 - 35 ปี คิดเป็นร้อยละ 26 ในด้านประสบการณ์ พบว่า ร้อยละ 62.5 มีประสบการณ์ในอุตสาหกรรมมากกว่า 10 ปี แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้มีบทบาทและประสบการณ์เชิงกลยุทธ์ในห่วงโซ่คุณค่า ซึ่งสนับสนุนความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองเชิงโครงสร้างต่อไป

2. ผลการประเมินโมเดลการวัด (Measurement Model Assessment)

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงเชิงบรรจบ

Construct	Outer Loadings	Cronbach's α	CR	AVE
VCM	0.838 - 0.868	0.880	0.918	0.736
IM	0.844 - 0.875	0.888	0.922	0.748
CA	0.841 - 0.863	0.873	0.913	0.723

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ ค่าสัมประสิทธิ์ (Outer Loadings) ของน้ำหนักทุกตัวชี้วัดมีค่ามากกว่า 0.70 แสดงถึงความสอดคล้องของตัวชี้วัดกับโครงสร้างเชิงแนวคิด ค่าความเชื่อมั่น (CR) ของทุกตัวแปรแฝง สูงกว่า 0.70 และค่าความเที่ยงตรง (AVE) สูงกว่า 0.50 ในทุกโครงสร้าง ดังนั้น โมเดลมีความเชื่อมั่นภายในและความเที่ยงตรงเชิงบรรจบอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

ตารางที่ 2 ความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (HTMT Ratio)

Construct	VCM	IM	CA
VCM	-	0.138	0.393
IM	0.138	-	0.464
CA	0.393	0.464	-

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ ค่า HTMT ของทุกคู่ตัวแปรมีค่าต่ำกว่า 0.85 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรแฝงแต่ละโครงสร้างมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ดั้งนั้นผ่านเกณฑ์ความเที่ยงตรงเชิงจำแนก

ตารางที่ 3 ผลการตรวจสอบภาวะพหุสหสัมพันธ์ (Multicollinearity) และ CMB

การทดสอบ	ตัวแปร	ค่า	เกณฑ์	ผล
Structural VIF (CA)	VCM	1.015	< 3.3	ผ่าน
	IM	1.015	< 3.3	ผ่าน
Harman's single-factor	Variance explained	36.12%	< 50%	ผ่าน
Full collinearity VIF	VCM	1.253	< 3.3	ผ่าน
	IM	1.325	< 3.3	ผ่าน
	CA	1.482	< 3.3	ผ่าน

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์แสดงว่าไม่มีปัญหาความสัมพันธ์ซ้ำซ้อนระหว่างตัวแปรอิสระ และไม่มีหลักฐานของ CMB ที่มีนัยสำคัญ ดังนั้น โมเดลจึงเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างต่อไป

3. ผลการประเมินโมเดลเชิงโครงสร้าง (Structural Model Assessment)

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง (Direct Effects)

ความสัมพันธ์	β	SE	t-value	p-value	95% CI
VCM ⟶ CA	0.402	0.038	10.670	<0.001	(0.323, 0.472)
IM ⟶ CA	0.458	0.037	12.460	<0.001	(0.387, 0.531)
VCM ⟶ IM	-0.122	0.051	-2.390	0.017	(-0.220, -0.020)

จากตารางที่ 4 ได้ทดสอบสมมติฐานดำเนินการด้วยวิธีการบูตสแตรป (Bootstrapping) จำนวน 5,000 ชุดตัวอย่าง ภายใต้การทดสอบแบบสองทาง (Two-tailed Test) ผลการวิเคราะห์ พบว่า VCM และ IM ส่งผลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญและสนับสนุนสมมติฐานที่กำหนดไว้ ผลการวิเคราะห์ ยังพบว่า VCM มีอิทธิพลเชิงลบขนาดเล็กแต่มีนัยสำคัญต่อ IM (β = -0.122, p = 0.017) แสดงให้เห็นว่า ภายใต้บริบทของอุตสาหกรรมที่ศึกษา การมุ่งเน้นประสิทธิภาพเชิงกระบวนการอาจก่อให้เกิดแรงตึงเครียดต่อการพัฒนาขีดความสามารถด้านนวัตกรรมโดยมีลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งบางส่วน

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects) สำหรับการทดสอบตัวแปรคั่นกลาง

เส้นทางอ้อม	β	SE	t	p-value	95% CI
VCM ⟶ IM ⟶ CA	-0.056	0.025	-2.249	0.025	(-0.108, -0.011)

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางอ้อมของ VCM ต่อ CA ผ่าน IM มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) และช่วงความเชื่อมั่นไม่คร่อมศูนย์ จึงยืนยันว่า IM ทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางตามสมมติฐาน H3 อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากทิศทางของ VCM ส่งผลต่อ IM เป็นลบ และยังส่งผลอิทธิพลทางอ้อม เป็นลบ แม้อิทธิพลทางตรง (VCM ส่งผลต่อ CA) จะเป็นบวก

ตารางที่ 6 ผลรวมของอิทธิพล (Total Effects)

เส้นทาง	β รวม	SE	t	p-value	95% CI
VCM ⟶ CA (Total Effect)	0.346	0.045	7.735	<0.001	(0.255, 0.432)

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ผลรวมของอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม พบว่า VCM ยังคงมีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ รูปแบบตัวแปรคั่นกลางจัดเป็นตัวแปรคั่นกลางบางส่วน และมีลักษณะตัวแปรคั่นกลางแบบไม่สอดคล้องกัน (Inconsistent Mediation) คือ อิทธิพลทางตรงเป็นบวกแต่อิทธิพลทางอ้อมเป็นลบ

ตารางที่ 7 ความสามารถในการอธิบาย ขนาดอิทธิพล และความสอดคล้องของโมเดล

ตัวแปรตาม	R^2	f^2 (VCM⟶CA)	f^2 (IM⟶CA)	SRMR
IM	0.015	-	-	-
CA	0.326	0.236	0.306	0.051

จากตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของ CA ได้ร้อยละ 32.6 (R^2 = 0.326) อยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ขนาดอิทธิพล (f^2) แสดงว่า VCM และ IM มีอิทธิพลระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูงต่อ CA โดย IM มีขนาดอิทธิพลสูงกว่าเล็กน้อย ค่า SRMR เท่ากับ 0.051 ซึ่งต่ำกว่า 0.08 ดังนั้น ความสอดคล้องโดยรวมของโมเดลในระดับที่ยอมรับได้ ทั้งนี้ R^2 ของ IM มีค่าต่ำ (0.015) แสดงว่า VCM เพียงตัวเดียวอธิบาย IM ได้จำกัด ซึ่งควรสะท้อนเป็นข้อค้นพบเชิงโครงสร้างอย่างตรงไปตรงมา

ตารางที่ 8 Predictive relevance: Q^2

ตัวแปรตาม	Q^2	ผลการวิเคราะห์
IM	0.006	predictive relevance ต่ำมาก
CA	0.084	predictive relevance ระดับต่ำ - ปานกลาง

จากตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์ ค่า Q^2 เป็นบวกทั้ง IM และ CA แสดงว่าโมเดลมีความสามารถในการพยากรณ์เชิงทำนายตามเกณฑ์ Stone-Geisser อย่างไรก็ตาม Q^2 ของ IM มีค่าต่ำมาก สอดคล้องกับ R^2 ที่ต่ำ ขณะที่ Q^2 ของ CA เป็นบวกและสูงกว่าอย่างมีนัยเชิงปฏิบัติ สะท้อนว่าโมเดลมีความสามารถในการพยากรณ์ CA ในระดับหนึ่ง

ตารางที่ 9 PLSpredict (10-fold CV)

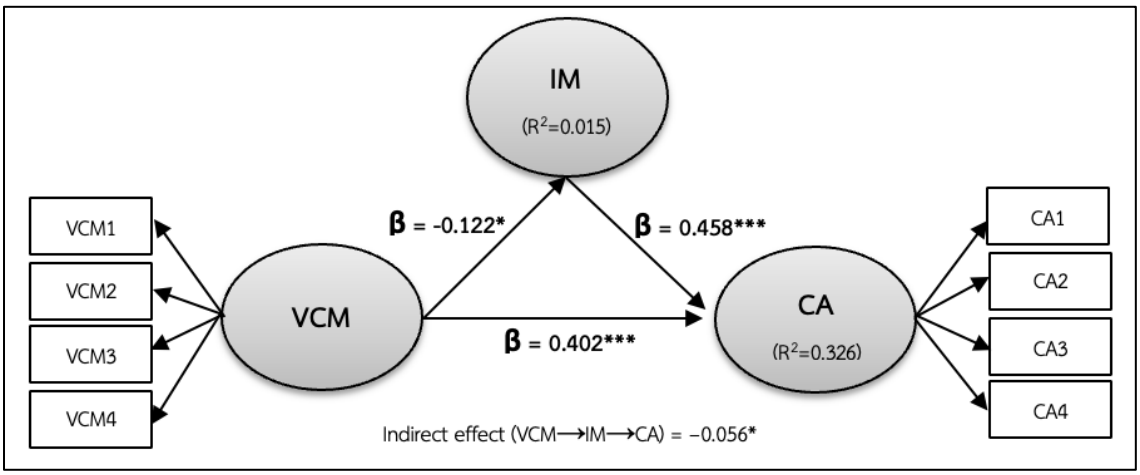
Indicator (CA)	RMSE (PLS)	RMSE (LM)	MAE (PLS)	MAE (LM)	Q^2_predict
CA1	0.968	0.888	0.836	0.756	0.018
CA2	0.954	0.887	0.825	0.765	0.047
CA3	0.963	0.896	0.834	0.753	0.009
CA4	0.958	0.882	0.832	0.734	0.034

จากตารางที่ 9 ผลการวิเคราะห์ PLSpredict แสดงว่า Q^2_predict ของตัวชี้วัด CA เป็นบวกทุกตัว แต่ค่าค่อนข้างต่ำ และค่า RMSE/MAE ของแบบจำลอง PLS สูงกว่าโมเดลอ้างอิงเชิงเส้น (Linear Model: LM) ในทุกตัวชี้วัด แสดงว่าโมเดลมีศักยภาพเชิงพยากรณ์นอกกลุ่มตัวอย่างในระดับจำกัด แม้จะอธิบายเชิงสาเหตุได้ดีในเชิงอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

ตารางที่ 10 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	ผลการทดสอบ	สาระสำคัญเชิงผลลัพธ์
H1: VCM ⟶ CA (+)	สนับสนุน	β = 0.402, p < 0.001
H2: IM ⟶ CA (+)	สนับสนุน	β = 0.458, p < 0.001
H3: IM เป็นตัวแปรคั่นกลาง	สนับสนุน (Partial Mediation)	indirect = -0.056, p = 0.025 (Inconsistent Mediation)

จากตารางที่ 10 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของแบบจำลองเชิงโครงสร้าง พบว่า VCM มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.402, p < 0.001) ขณะที่ IM มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA เช่นเดียวกัน และมีขนาดอิทธิพลสูงกว่าเล็กน้อย (β = 0.458, p < 0.001) จึงสนับสนุนสมมติฐาน H1 และ H2 อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ผลการทดสอบอิทธิพลทางอ้อมยืนยันว่า IM ทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางระหว่าง VCM และ CA อย่างมีนัยสำคัญ (อิทธิพลทางอ้อม = −0.056, p = 0.025) โดยเป็นการคั่นกลางแบบบางส่วนและมีลักษณะตัวแปรคั่นกลางแบบไม่สอดคล้อง เนื่องจากอิทธิพลทางตรงเป็นบวก แต่อิทธิพลทางอ้อมมีทิศทางลบ สะท้อนกลไกเชิงโครงสร้างที่มีความซับซ้อนภายใต้กรอบ DC

หมายเหตุ ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05, ค่า outer loadings และผลการประเมินโมเดลการวัดรายงานไว้ในตารางที่ 1

ภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (PLS-SEM) ภายใต้กรอบ DC

จากภาพที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ PLS-SEM ภายใต้กรอบ DC โดยพบว่า VCM มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญ (β = 0.402, p < 0.001) ขณะที่ IM มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA เช่นกัน และมีขนาดอิทธิพลสูงกว่าเล็กน้อย (β = 0.458, p < 0.001) โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของ CA ได้ร้อยละ 32.6 (R^2 = 0.326) อย่างไรก็ตาม VCM มีอิทธิพลเชิงลบต่อ IM อย่างมีนัยสำคัญ (β = −0.122, p < 0.05) ส่งผลให้อิทธิพลทางอ้อมของ VCM ต่อ CA ผ่าน IM มีค่าเป็นลบ (indirect effect = −0.056, p < 0.05) จึงสะท้อนการคั่นกลางแบบบางส่วนในลักษณะตัวแปรคั่นกลางแบบไม่สอดคล้อง คือ VCM จะส่งผลเชิงบวกต่อ CA โดยตรง แต่เส้นทางผ่าน IM มีทิศทางตรงกันข้าม แสดงให้เห็นกลไกเชิงโครงสร้างที่มีความซับซ้อนในการสร้าง CA ของอุตสาหกรรมกล้วยไม้

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ด้วย PLS-SEM แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองภายใต้กรอบ DC สามารถอธิบายความแปรปรวนของ CA ได้ร้อยละ 32.6 (R^2 = 0.326) อยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนว่า VCM และ IM เป็นกลไกสำคัญต่อ CA แต่ไม่ใช่ปัจจัยกำหนดทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Allamano-Kessler, R. & Ouiakoub, M., Teece, D. J., Zhou, Y. et al. ที่มอง DC เป็นกลไกเพิ่มโอกาสเชิงแข่งขันภายใต้ความไม่แน่นอน มากกว่าการรับประกันผลลัพธ์โดยอัตโนมัติ ผลการวิจัยยืนยันว่า VCM (β = 0.402, p < 0.001) และ IM (β = 0.458, p < 0.001) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญ โดย IM มีขนาดอิทธิพลสูงกว่าเล็กน้อย แสดงว่าความสามารถในการปรับโครงสร้างทรัพยากรและสร้างนวัตกรรมมีบทบาทเด่นในอุตสาหกรรมที่มีความอ่อนไหวต่อเวลาและคุณภาพ (Allamano-Kessler, R. & Ouiakoub, M., 2023); (Teece, D. J., 2011); (Zhou, Y. et al., 2024) อย่างไรก็ตาม เส้นทาง VCM ส่งผลต่อ IM มีทิศทางลบ (β = -0.122, p < 0.05) และก่อให้เกิดอิทธิพลทางอ้อมเชิงลบ (-0.056, p = 0.025) จึงเป็นการคั่นกลางแบบไม่สอดคล้องกัน (Inconsistent Mediation) ซึ่งแสดงถึง “ความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง” ระหว่างสมรรถนะด้านประสิทธิภาพและสมรรถนะด้านความยืดหยุ่นเชิงนวัตกรรม ภายใต้บริบทสินค้าเกษตรที่เสื่อมสภาพได้ง่าย กล่าวคือ การเน้นการควบคุมและมาตรฐานกระบวนการอาจจำกัดพื้นที่ของการทดลองและการเรียนรู้ในระยะสั้น อันเป็นกลไกเชิงถ่วงดุลภายใน DC (Christensen, T. & Panoutsou, C., 2022)

แม้ค่า R^2 ของ IM จะอยู่ในระดับต่ำมาก (0.015) แต่การตีความบทบาทตัวแปรคั่นกลางภายใต้กรอบ PLS-SEM ควรพิจารณาจากนัยสำคัญของอิทธิพลทางอ้อมและช่วงความเชื่อมั่นจากการ bootstrapping เป็นหลัก มากกว่าระดับความแปรปรวนที่อธิบายได้ของตัวแปรตัวกลางเพียงลำพัง (Hair, J. F. et al., 2022) ในกรณีนี้ ช่วงความเชื่อมั่นของเส้นทางอ้อมไม่คร่อมศูนย์ และมีนัยสำคัญทางสถิติอย่างชัดเจน จึงยืนยันว่ากลไก mediation มีความหมายเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่เพียงปรากฏการณ์เชิงสถิติ นอกจากนี้ ขนาดอิทธิพลทางตรงของ VCM และ IM ต่อ CA อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง (f^2 = 0.236 และ 0.306) และโมเดลมีความสอดคล้องโดยรวมในระดับดี (SRMR = 0.051) จึงสะท้อนความแข็งแรงเชิงประจักษ์ของแบบจำลอง แม้ความสามารถในการพยากรณ์ของ IM จะจำกัด ซึ่งอาจบ่งชี้ว่า IM ในบริบทอุตสาหกรรมกล้วยไม้เป็นสมรรถนะเชิงระบบที่พึ่งพาปัจจัยหลายมิติ เช่น ภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร และเครือข่ายความร่วมมือ (Allamano-Kessler, R. & Ouiakoub, M., 2023); (Teece, D. J., 2011); (Zhou, Y. et al., 2024)

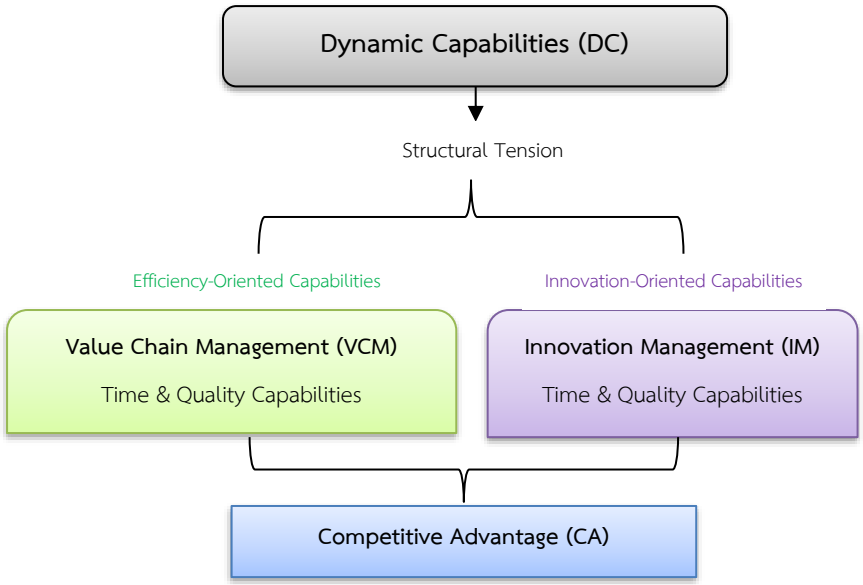
ในเชิงทฤษฎี ผลการวิจัยนี้ช่วยปรับละเอียดกรอบ DC จากสมมติฐานเชิงเสริมพลัง (Synergy Assumption) ไปสู่กรอบที่ตระหนักถึงปฏิสัมพันธ์เชิงถ่วงดุล (Balancing Interaction) ระหว่างสมรรถนะย่อยภายในองค์กร โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเกษตรที่มีข้อจำกัดด้านเวลา คุณภาพ และความเสื่อมสภาพสูง ความสัมพันธ์เชิงลบระหว่าง VCM และ IM ได้สะท้อนว่า DC อาจมิได้ทำงานแบบเสริมกันเสมอไป แต่แสดงลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบอังความตึงเครียดภายใต้เงื่อนไขบริบทเฉพาะ อันเป็นการขยายขอบเขตการประยุกต์ใช้ DC จากอุตสาหกรรมการผลิตและบริการทั่วไปไปสู่โซ่อุปทานสินค้าเกษตร (Bari, N. et al., 2022); (Teece, D. J., 2011) ข้อค้นพบนี้จึงมิได้ลดทอนความสำคัญของ DC หากแต่เพิ่มความแม่นยำเชิงอธิบาย โดยชี้ว่า CA ในบริบทดังกล่าวขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารดุลยภาพระหว่างประสิทธิภาพและความยืดหยุ่น มากกว่าการเพิ่มสมรรถนะย่อยใดสมรรถนะหนึ่งแบบเส้นตรง

ในมิติบริบทอุตสาหกรรม ผลการวิจัยแสดงถึงลักษณะเฉพาะของโซ่อุปทานไม้ดอกที่เผชิญความเสื่อมสภาพและความไม่แน่นอนด้านอุปสงค์ ซึ่งต้องอาศัย DC เพื่อรักษาคุณภาพ เวลา และการตรวจสอบย้อนกลับ (He, W., 2025); (Tripathi, S. & Roy, S. S., 2024) งานด้านการเปลี่ยนถ่ายดิจิทัลในโซ่อุปทานสินค้าเกษตร ยังพบว่า เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มความโปร่งใสและความสามารถในการประสานงาน ที่ส่งผลต่อ CA (Mouzas, S. & Bauer, F., 2022) นอกจากนั้นควรตะหนักว่า DC ไม่ใช่เงื่อนไขที่รับประกันความสำเร็จ หากองค์กรไม่สามารถรักษาความได้เปรียบด้านต้นทุนหรือถูกจำกัดด้วยเส้นทางการพัฒนาเดิม (Alhemimah, A. et al., 2025) ดังนั้น VCM และ IM ควรถูกมองเป็น “เงื่อนไขเพิ่มโอกาส” ของ CA ภายใต้ความไม่แน่นอนมากกว่าจะเป็นปัจจัยเชิงกำหนดผลลัพธ์อย่างเด็ดขาด

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ขยายกรอบแนวคิด DC ในบริบทอุตสาหกรรมเกษตรที่มีความอ่อนไหวต่อเวลาและคุณภาพสูง ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะย่อยภายใน DC ไม่ได้ทำงานในลักษณะเสริมกันเชิงเส้นซึ่งอาจเกิดความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง (Structural Tension) ระหว่างสมรรถนะด้านประสิทธิภาพ (Efficiency-Oriented Capabilities) และสมรรถนะด้านความยืดหยุ่นเชิงนวัตกรรม (Innovation-Oriented Capabilities) ดังนั้น วรรณกรรม DC ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า VCM และ IM จะมีการสนับสนุนซึ่งกันและกันและนำไปสู่ CA อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ของงานนี้ในอุตสาหกรรมกล้วยไม้ได้ พบว่า VCM และ IM ต่างมีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญแต่ความสัมพันธ์ระหว่าง VCM และ IM มีทิศทางลบและก่อให้เกิดอิทธิพลทางอ้อมเชิงลบซึ่งแสดงว่ากลไกภายใน DC ที่มีลักษณะซับซ้อนมากกว่าที่ทฤษฎีดั้งเดิมสมมติไว้ จากงานวิจัยหลากหลายที่ผ่านมาทำให้เห็นว่ากลไกที่สร้างประสิทธิภาพอาจมีข้อจำกัดต่อความยืดหยุ่น ดังนั้น DC จึงควรถูกมองเป็นระบบสมรรถนะที่ต้องเน้นการบริหารดุลยภาพเชิงกลยุทธ์ระหว่างประสิทธิภาพและความยืดหยุ่นมากกว่าการเพิ่มสมรรถนะย่อยใดสมรรถนะหนึ่งเท่านั้น

งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขขอบเขต (Boundary Condition) ที่สำคัญต่อ DC ดังนั้น อุตสาหกรรมที่มีความเสื่อมสภาพสูงและข้อจำกัดเชิงเวลาและคุณภาพจะมีความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะย่อยของ DC ที่อาจจะแสดงในลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบมีความตึงเครียด (Tension-based Interaction) มากกว่าปฏิสัมพันธ์แบบเสริมพลังกัน (Synergy-based Interaction) ฉะนั้นงานนี้ช่วยขยาย DC จากบริบทอุตสาหกรรมการผลิตหรือบริการทั่วไปสู่บริบทเกษตรและพืชสวนที่มีความซับซ้อนเชิงระบบ แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 CA ของอุตสาหกรรมกล้วยไม้ ภายใต้กรอบแนวคิด DC

จากภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่าง DC กับ CA หากแต่เสนอการปรับละเอียดเชิงกลไกของทฤษฎี โดยแสดงให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะย่อยภายใต้กรอบ DC อาจมิได้ดำเนินไปในลักษณะเสริมพลังกันโดยอัตโนมัติ หากแต่ตั้งอยู่บนความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง (Structural Tension) ภายใต้เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ ผลลัพธ์ดังกล่าวแสดงว่า CA มิได้เกิดจากการเพิ่มระดับสมรรถนะทุกมิติพร้อมกันเสมอไป แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดสมดุลเชิงกลยุทธ์ระหว่างสมรรถนะที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและสมรรถนะที่มุ่งเน้นความยืดหยุ่นเชิงนวัตกรรม

องค์ความรู้ใหม่นี้มีคุณค่าในสามมิติสำคัญ ได้แก่ 1) การขยายขอบเขตการประยุกต์ใช้กรอบ DC ไปสู่บริบทที่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและความไม่แน่นอนสูง 2) การอธิบายกลไกภายในของตัวแปรคั่นกลางในลักษณะที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงเงื่อนไขและไม่เป็นเส้นตรง อันเป็นการให้หลักฐานเชิงประจักษ์ต่อการปรับละเอียดกลไกของทฤษฎี (Evidence Of Mechanism Refinement) และ 3) การพัฒนากรอบแนวคิดจากสมมติฐานเชิงเสริมพลัง (Synergy Assumption) ไปสู่กรอบที่ตระหนักถึงความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง (Tension-Aware Framework) ซึ่งช่วยเพิ่มระดับความแม่นยำเชิงอธิบายให้กับวรรณกรรมด้านกลยุทธ์และการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ยืนยันเชิงประจักษ์ว่า VCM และ IM มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดย IM มีขนาดอิทธิพลสูงกว่าเล็กน้อย และแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของ CA ได้ร้อยละ 32.6 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่า DC เป็นกลไกเชิงกลยุทธ์ที่มีความสำคัญต่อ CA แต่ไม่ใช่ปัจจัยเพียงชุดเดียวที่กำหนดผลลัพธ์ทั้งหมด ประเด็นสำคัญของงานวิจัยอยู่ที่การค้นพบลักษณะตัวแปรคั่นกลางที่ไม่มีความสอดคล้องบางส่วน คือ VCM จะมีอิทธิพลเชิงบวกต่อ CA โดยตรง แต่เส้นทางผ่าน IM มีทิศทางเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนความเป็นไปได้ของ “ความตึงเครียดเชิงโครงสร้าง” ภายในระบบ DC โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่มีข้อจำกัดด้านเวลา คุณภาพ และความเสื่อมสภาพของสินค้า ในเชิงทฤษฎี ข้อค้นพบนี้ช่วยปรับละเอียดกรอบแนวคิด DC จากการมองสมรรถนะย่อย

ในลักษณะเสริมกันโดยอัตโนมัติ ไปสู่การตระหนักถึงปฏิสัมพันธ์เชิงถ่วงดุลภายใต้เงื่อนไขบริบทเฉพาะ อันเป็นการกำหนดเงื่อนไขขอบเขตของทฤษฎีในบริบทอุตสาหกรรมเกษตรที่มีความอ่อนไหวสูง ดังนั้น CA ในบริบทดังกล่าวจึงมิได้เกิดจากการเพิ่มระดับ VCM หรือ IM อย่างเป็นเส้นตรง หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารดุลยภาพเชิงกลยุทธ์ระหว่างแนวทางที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและแนวทางที่ส่งเสริมความยืดหยุ่นเชิงนวัตกรรม ในเชิงปฏิบัติ ผู้ประกอบการควรออกแบบ VCM รักษาประสิทธิภาพควบคู่กับการเปิดพื้นที่ให้เกิดการพัฒนา IM โดยหลีกเลี่ยงความตึงเครียดเชิงโครงสร้างที่อาจบั่นทอนศักยภาพด้าน IM ในระยะยาว ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาใช้ข้อมูลเชิงภาคตัดขวาง การตีความเชิงเหตุและผลควรกระทำด้วยความระมัดระวัง และการวิจัยในอนาคตควรใช้ข้อมูลเชิงเวลาและบริบทอุตสาหกรรมที่หลากหลายเพื่อยืนยันความทั่วไปของข้อเสนอเชิงทฤษฎีดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2566). "ไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ยืนต้น, จุดเปลี่ยนสู่ Farmer Business. เรียกใช้เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.dbd.go.th/data-storage/attachment/33fee33bd99d6104ae33e7e20.pdf

Alhemimah, A. et al. (2025). Go for green life: linking green dynamic capabilities and ethical leadership with green competitive advantage through green marketing strategy. Management of Environmental Quality: An International Journal, 36(5), 1051-1070.

Allamano-Kessler, R. & Ouiakoub, M. (2023). “Innovation and Supply Chain Management: Relationship, Collaboration and Strategies”. Revue Française de Gestion Industrielle, 37(2), 87-93.

Ayegba, J. O. & Lin, Z. L. (2020). A review on dynamic capacities in strategic management. International Economic Review, 6(1), 47-61.

Bari, N. et al. (2022). Dynamic Capabilities to Achieve Corporate Sustainability: A Roadmap to Sustained Competitive Advantage. Sustainability, 14(3), 1531. https://doi.org/10.339 0/su14031531.

Christensen, T. & Panoutsou, C. (2022). Advanced Biofuel Value Chains through System Dynamics Modelling and Competitive Priorities. Energies, 15(2), 627. https://doi.org /10.3390/en15020627.

Forliano, C. et al. (2022). Pouring new wine into old bottles: A dynamic perspective of the interplay among environmental dynamism, capabilities development, and performance. Journal of Business Research, 142, 448-463. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.12.065.

Hair, J. F. et al. (2022). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Hajar, M. A. et al. (2021). The Approach of Value Innovation towards Superior Performance, Competitive Advantage, and Sustainable Growth: A Systematic Literature Review. Sustainability, 13(18), 10131. https://doi.org/10.3390/SU131810131.

He, W. (2025). Business Model Innovation and Supply Chain Management: A Key Driver of Competitive Advantage. Advances in Economics, Management and Political Sciences, 188(1), 101-107.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. Archives of Psychology, 22(140), 1-55.

Mouzas, S. & Bauer, F. (2022). Rethinking business performance in global value chains. Journal of Business Research, 144, 679-689. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.02.012.

Sachitra, V. & Padmini, C. (2020). Toward dynamic capability views of entrepreneurial growth intention: perspective of floricultures industry in Sri Lanka. World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, 17(2), 274-289.

Teece, D. J. (2011). Dynamic Capabilities and Strategic Management: Organizing for innovation and growth. Oxford: Oxford University Press.

Tripathi, S. & Roy, S. S. (2024). Linking supply chain performance with organizational strategic performance - a review and research agenda. International Journal of Productivity and Performance Management, (73)7, 2037-2067.

Zhou, Y. et al. (2024). Co-creating value in manufacturing supply chains: unravelling the dynamics of innovation ecosystems. Enterprise Information Systems, 18(8), https://doi.org/10.1080/17517575.2024.2365195.

บทความวิจัย

การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*

COMMUNICATING POLICIES TO SUPPORT AN AGING SOCIETY OF THE PROVINCIAL HEALTH ASSEMBLY INTO THE IMPLEMENTATION OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS

จารึก ไชยรักษ์[1*], หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล[1], กานต์ บุญศิริ[1], ปิยฉัตร ล้อมชวการ[2]

Jaruek Chairak[1*], Haruthai Panyawuttrakul[1], Karn Boonsiri[1], Piyachat Lomchavakarn[2]

[1]สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี ประเทศไทย

[1]Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi, Thailand

[2]นักวิชาการอิสระ นนทบุรี ประเทศไทย

[2]Independent Researcher, Nonthaburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: Jaruek.ch@gmail.com

*Tel: 084-133-7171

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิธีการสื่อสาร 2) กลยุทธ์การสื่อสาร และ 3) พัฒนารูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติของ อปท. เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง กลุ่มสมัชชาสุขภาพจังหวัด และกลุ่มผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ อปท. จำนวน 18 คน ในพื้นที่ 4 จังหวัด โดยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสาร ประกอบด้วย วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักและนำสู่การปฏิบัติ การระบุกลุ่มเป้าหมาย 3 ระดับ เนื้อหาสารที่เชื่อมโยงยุทธศาสตร์ท้องถิ่น การสื่อสารสองทางและสื่อสารทางเดียวผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งที่ไม่เป็นทางการและทางการ สื่อดิจิทัลและช่องทางออนไลน์ บุคลากรใช้คณะทำงานสมัชชาสุขภาพเป็นแกนหลัก ทรัพยากรใช้งบจากแหล่งทุนภายนอกและงบท้องถิ่นรวมถึงเครื่องมือและนวัตกรรม และตัวชี้วัดผลสำเร็จทั้งเชิงปริมาณเชิงคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต 2) วิธีการสื่อสาร เน้นเนื้อหาสารการเตรียมความพร้อม 4 มิติ ผ่านช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่ม ควบคู่กับสื่อดิจิทัลและสื่อราชการ และ 3) กลยุทธ์การสื่อสาร ได้แก่ การนำเสนอสารที่ย่อยง่ายและน่าเชื่อถือ การใช้สื่อที่ให้น้ำหนักสูงสุดกับสื่อบุคคลและทีมพี่เลี้ยง การโน้มน้าวใจด้วยการสร้างความตระหนักจากวิกฤตและเชื่อมโยงกับตัวชี้วัด LPA การมีส่วนร่วมในลักษณะหุ้นส่วนและเครือข่ายที่ใช้โซ่ข้อกลางและการสื่อสารแบบเพื่อนชวนเพื่อน ซึ่งงานชิ้นนี้ทำให้การสื่อสารของสมัชชาสุขภาพจังหวัดชัดเจนขึ้นและช่วยลดช่องว่างการนำนโยบายไปปฏิบัติของ อปท.

* Received 3 February 2026; Revised 11 February 2026; Accepted 27 February 2026

คำสำคัญ: การสื่อสารนโยบายสู่การปฏิบัติ, นโยบายสังคมสูงวัย, สมัชชาสุขภาพจังหวัด, บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research aimed to investigate 1) Communication methods, 2) Communication strategies, and 3) To develop a model and strategic communication plan for the Provincial Health Assembly (PHA) regarding aging society policies for implementation by Local Administrative Organizations (LAOs). The study utilized a qualitative approach through structured in-depth interviews. Eighteen key informants, consisting of PHA members and LAO executives or officials from four provinces, were selected via purposive sampling. Data were analyzed using content analysis based on the conceptual framework. The results indicated that: 1) The communication model and strategic plan comprised objectives to raise awareness and foster implementation, targeting three audience levels with content linked to local strategies. Channels included both informal and formal two-way and one-way communication, utilizing digital and online platforms. The PHA working group acted as the core mechanism, supported by external and local funding, tools, and innovations. Success was measured through quantitative and qualitative indicators, systemic changes, and quality of life impacts. 2) Communication methods focused on four-dimensional preparation content delivered through interpersonal, group, digital, and official media channels. and 3) Communication strategies prioritized simplified and credible messaging, with a strong emphasis on personal media and mentoring teams. Persuasion tactics involved raising crisis awareness linked to Local Performance Assessment (LPA) indicators. Additionally, the approach fostered partnership-based participation, networking through intermediaries, and peer-to-peer communication. Ultimately, this study enhances the clarity of PHA communication and helps bridge the policy implementation gap for LAOs.

Keywords: Policy Communication for Implementation, Aging Society Policy, Provincial Health Assembly, The Role of Local Administrative Organizations (LAOs), Community Participation

บทนำ

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้วในปี พ.ศ. 2566 และคาดว่าจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี พ.ศ. 2576 ส่งผลกระทบต่อมิติเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพอย่างกว้างขวาง (ESCAP, 2023) รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายให้สังคมสูงวัยเป็นวาระแห่งชาติ เรื่อง มาตรการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยคนไทยอายุยืน 4 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2566) แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมยังเข้าใจว่า “นโยบายรองรับสังคมสูงวัย” เป็นเพียงการจัดการกับเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ ทำให้การแก้ปัญหาหลักยังจำกัดอยู่เพียงบางเรื่อง เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพคนชรา การจัดสวัสดิการต่าง ๆ แต่กลับไม่ได้เชื่อมโยงเข้ากับ

การเตรียมการรองรับสังคมสูงวัยในทุกช่วงวัย (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) ชี้ให้เห็นว่ายังมีช่องว่างของการสื่อสารระหว่างนโยบายกับการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างชัดเจน ทั้ง ๆ ที่การสื่อสารกับนโยบายไม่ได้แยกขาดจากกัน ซึ่งการสื่อสารนโยบายที่ดีต้องทำให้คนเข้าใจความหมาย มีส่วนร่วม และมีข้อมูลสนับสนุนมากพอ (ธีรพัฒน์ อังศุชวาล, 2566) ทั้งนี้ การสื่อสารจะทำหน้าที่ลดช่องว่างระหว่างนโยบายและการนำนโยบายรองรับสังคมสูงวัยสู่การปฏิบัติจากระดับชาติไปสู่ระดับจังหวัดและท้องถิ่น โดยมีสมัชชาสุขภาพจังหวัดเป็นกลไกกลางในการเชื่อมประสานนโยบายและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานด่านหน้าในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการดังกล่าว

จากการทบทวนเอกสารสมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปาง กาญจนบุรี อุบลราชธานี และตรัง พบว่า การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดที่ผ่านมายังขาดการวางแผนการสื่อสารที่ชัดเจน ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังเข้าใจเรื่องสังคมสูงวัยเป็นแค่เรื่องผู้สูงอายุและยังไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมมากนัก ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเรื่องการสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนารูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อผลักดันนโยบายรองรับสังคมสูงวัยสู่การปฏิบัติ และการนำไปประยุกต์ใช้กับนโยบายอื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนารูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-Dept Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คณะกรรมการหรือคณะทำงานสมัชชาสุขภาพจังหวัด และผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดตรัง

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มคณะกรรมการหรือคณะทำงานสมัชชาสุขภาพจังหวัดที่ และกลุ่มผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 18 คน โดยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้จำนวนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเพียงพอต่อความอิ่มตัวของข้อมูล เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถอธิบายถึงการสื่อสารของสมัชชาสุขภาพจังหวัดและการนำนโยบายไปปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้

เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (ผู้ให้ข้อมูลหลัก) ดังนี้ 1) กลุ่มคณะกรรมการหรือคณะทำงานสมัชชาสุขภาพจังหวัด ได้แก่ มีประสบการณ์ในการเป็นกรรมการหรือคณะทำงานอย่างน้อย 3 ปี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัด และ 2) กลุ่มผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เป็นผู้นำหรือผู้มีส่วนร่วมในการนำนโยบายรองรับสังคมสูงวัยไปดำเนินการจนเกิดผลเป็นรูปธรรมในพื้นที่ เช่น การจัดทำธรรมนูญสุขภาพรองรับสังคมสูงวัย/ผู้สูงอายุ หรือการผลักดันสู่แผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

เกณฑ์และเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่ ดังนี้ 1) ความเป็นตัวแทนของภูมิภาค ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่ 4 จังหวัดที่กระจายอยู่ครบทั้ง 4 ภูมิภาคหลักของประเทศไทย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนภาพรวมบริบทที่หลากหลายของประเทศ 2) สถานการณ์สังคมสูงวัย ทั้ง 4 จังหวัดเป็นพื้นที่ที่เริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยแล้ว โดยเฉพาะจังหวัดลำปางที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษเนื่องจากมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งถือเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super Aging) และ 3) ความโดดเด่นและความแตกต่างของพื้นที่ ทั้ง 4 จังหวัดมีความโดดเด่นในการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัยแตกต่างกัน ดังนี้

จังหวัดลำปาง เน้นพลังเครือข่ายและการบูรณาการ 4 มิติสู่พื้นที่ต้นแบบ จุดเด่น คือ การมีประชากรผู้สูงอายุสูงถึง ร้อยละ 30.27 ซึ่งถือเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด สมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปางจึงเน้นกลไกการทำงานที่เข้มแข็ง ดังนี้ 1) กลไกความร่วมมือแบบทวีคูณ มีภาคียุทธศาสตร์เข้าร่วมมากกว่า 20 หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น วิชาการ และภาคประชาชน 2) การบูรณาการทรัพยากร (คน - เงิน - งาน - อุปกรณ์) เกิดแผนบูรณาการร่วมกันระหว่าง อปท. พชอ. และ รพ.สต. ที่ถ่ายโอนไปยัง อบจ. เพื่อขับเคลื่อนนโยบาย “ผู้สูงอายุสุขภาพดี 4 มิติ” และ 3) ต้นแบบธรรมนูญสุขภาพพื้นที่ มีการยกระดับธรรมนูญสุขภาพระดับตำบล เช่น ตำบลเมืองปานที่เน้นปรัชญา “อยู่ดี กินดี สุขภาพดี และมีความสุข” และชุมชนนาก่วมเหนือที่เน้นเรื่องอารยสถาปัตย์ (เครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปาง, 2567)

จังหวัดกาญจนบุรี เน้นวาระจังหวัดและการเตรียมความพร้อมทุกช่วงวัย จุดเด่น คือ การยกระดับเรื่องสังคมสูงวัยให้เป็นวาระจังหวัด และบรรจุในแผนพัฒนาจังหวัดอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้ 1) การขับเคลื่อนจากระดับนโยบายสู่การปฏิบัติ มีข้อเสนอเชิงนโยบายต่อผู้ว่าราชการจังหวัดโดยตรง เพื่อให้หน่วยงานราชการและท้องถิ่นสนับสนุนงานในทุกพื้นที่ 2) การเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ เน้นว่าการเตรียมรับมือไม่ใช่แค่ดูแลผู้สูงอายุ แต่ต้องเริ่มตั้งแต่เด็กและเยาวชน และ 3) ธรรมนูญสุขภาพเฉพาะเรื่อง เช่น ตำบลไทรโยค ที่มีนิยาม “พุธหรรษา” เพื่อสร้างกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์คนทุกวัย และตำบลบ่อพลอย ที่มุ่งเป้า “กินอิ่ม นอนอุ่น สุขภาพดี ตามวิถีพอเพียง” (คณะกรรมการบริหารสมัชชาสุขภาพจังหวัดกาญจนบุรี, 2568)

จังหวัดอุบลราชธานี เน้นนวัตกรรมการออม 3 วัยและกองทุนช่างชุมชน จุดเด่นของสมัชชาสุขภาพจังหวัดอุบลราชธานี คือ การใช้เครื่องมือเชิงนวัตกรรมสังคมเพื่อสร้างความมั่นคงในระยะยาว ได้แก่ 1) นวัตกรรมการออม 3 วัย ส่งเสริมให้เด็กออมเงิน/ต้นไม้ วัยแรงงานออมผ่าน กอช./ประกันสังคม และผู้สูงอายุออมเงินจากเบี้ยยังชีพเพื่อฌาปนกิจ 2) กองทุนช่างชุมชน ขยายผลกลไกช่างในพื้นที่เพื่อช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ และ 3) นโยบาย “พาพ่อแม่ไปหาหมอวันอาทิตย์” เปิดคลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลทุกแห่งในวันหยุดเพื่ออำนวยความสะดวกให้บุตรหลานที่ทำงานได้พาผู้สูงอายุมาตรวจสุขภาพ (จงกลนี ศิริรัตน์, 2567)

จังหวัดตรัง ใช้วัดเป็นศูนย์กลางและคลังปัญญาสังคม จุดเด่นเน้นมิติทางวัฒนธรรมและจิตใจ โดยขับเคลื่อนผ่านสถาบันทางสังคมที่สำคัญ คือ วัด ดังนี้ 1) มติวัดเตรียมรองรับสังคมสูงวัย ปรับปรุงวัดตามหลักการออกแบบสากล (Universal Design) และพัฒนาพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครดูแลสุขภาพ) เพื่อดูแลทั้งพระสงฆ์และฆราวาส 2) การเปลี่ยนทัศนคติ มุ่งเน้นการมองผู้สูงอายุเป็นคลังปัญญาไม่ใช่ภาระของสังคม และ 3) ธรรมนูญสุขภาพ “สัญญาใจ” เช่น ตำบลบ่อหิน ที่เน้นเศรษฐกิจพอเพียงและการทำบัญชีครัวเรือนควบคู่กับการดูแลสุขภาพเชิงรุก และตำบลท่าพญา ที่ใช้สื่อสมัยใหม่ และสื่อสารเรื่องสุขภาพ (คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดตรัง, 2564)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-Dept Interview) ตรวจสอบคุณภาพ ความถูกต้อง และให้คำแนะนำ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก บันทึกเสียง ถอดข้อความเสียง และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และสรุปรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุป โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ ตีความ แปลความหมาย โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปตามประเด็นที่ศึกษาจากข้อมูลที่ได้ รวบรวมเป็นกรอบแนวคิดตามทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงเพื่อให้ได้ข้อสรุปตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

วิธีการสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) พบว่า สมัชชาสุขภาพจังหวัดให้ความสำคัญกับเนื้อหานโยบาย เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่ม เพื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเชิงนโยบาย หน่วยงานภาคียุทธศาสตร์และประชาชนและผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรง เน้นการสื่อสารสองทางผ่านสื่อแบบผสมผสาน ดังนี้

1. เนื้อหาสาร มุ่งเน้นการสร้างความตระหนักและการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัย โดยใช้ข้อมูลสถานการณ์สังคมสูงวัยและการอ้างอิงนโยบายระดับต่าง ๆ มิติการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัย 4 มิติ (เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม) ธรรมนูญสูงวัยและเชื่อโยงกับนโยบายและแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ 1) การสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่ม เป็นช่องทางหัวใจสำคัญที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เช่น เวทีประชุมและเสวนา และการลงพื้นที่ปฏิบัติการ 2) ช่องทางดิจิทัลและสื่อออนไลน์ เป็นช่องทางหลักที่ใช้ในการประสานงานที่รวดเร็วและกระจายข้อมูลสู่สาธารณะ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ (LINE) โซเชียลมีเดีย และระบบประชุมออนไลน์ผ่านระบบซูม (Zoom) 3) ช่องทางราชการและสื่อเชิงนโยบาย ใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ เช่น เอกสารทางการ การใช้หนังสือเชิญ หนังสือราชการ หนังสือเวียน บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างหน่วยงาน และ 4) สื่อมวลชนและสื่อสาธารณะ เพื่อสร้างกระแสความตระหนักและการรับรู้ในวงกว้าง เช่น วิทยุกระจายเสียง และสื่อเฉพาะกิจ การใช้แผ่นพับสรุปข้อมูลหน้าเดียว (One Page) พาวเวอร์พอยต์ (PowerPoint) และหนังสั้น

3. กลุ่มเป้าหมายในการรับสาร จำแนกเป็น 3 กลุ่มหลัก ดังนี้ 1) กลุ่มผู้มีอำนาจตัดสินใจและกลไกขับเคลื่อนหลัก ได้แก่ นายก อบจ. นายกเทศมนตรี และนายก อบต. บุคลากรและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่น เช่น ปลัด อปท. นักพัฒนาชุมชน ผู้อำนวยการกองสาธารณสุข และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้นำฝ่ายปกครองและแกนนำพื้นที่ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน 2) หน่วยงานภาคียุทธศาสตร์และเครือข่ายสนับสนุน ได้แก่ ท้องถิ่นจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) และสำนักงานจังหวัด เครือข่ายสมัชชาสุขภาพและประชาสังคม และสถาบันวิชาการ และ 3) ประชาชนและผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) กลุ่มประชากรวัยก่อนสูงอายุ (25 - 59 ปี) และแกนนำชุมชนและประชาชนทั่วไป

4. รูปแบบการสื่อสาร มีเป้าหมายสำคัญเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและหาฉันทามติร่วมกัน ดังนี้ 1) การสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) เป็นรูปแบบที่ได้รับความสำคัญมากที่สุดเนื่องจากเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ การรับฟังความคิดเห็น และการสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และ 2) การสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ใช้เพื่อสร้างการรับรู้ในวงกว้าง แจ้งข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นทางการและประชาสัมพันธ์นโยบายให้ทั่วถึง

5. วิธีการใช้สื่อ มีลักษณะเป็นการใช้สื่อแบบบูรณาการ (Integrated Media Usage) โดยผสมผสานสื่อหลายรูปแบบเพื่อสร้างความเข้าใจ โน้มน้าวใจ และผลักดันให้นโยบายถูกนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) การใช้เวทีและกิจกรรมเป็นสื่อหลัก 2) การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการเข้าถึงที่รวดเร็ว 3) การใช้สื่อเชิงเนื้อหาสาระและนโยบาย และ 4) การใช้บุคคลและเครือข่ายเป็นสื่อ

กลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) พบว่า สมัชชาสุขภาพจังหวัดให้ความสำคัญกับการนำเสนอสารที่ใช้ภาษาง่ายและมีความน่าเชื่อถือ เน้นการใช้สื่อบุคคล การโน้มน้าวใจให้ท้องถิ่นหันมาเป็นเจ้าภาพและการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น รวมทั้งการสร้างความเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1. กลยุทธ์การนำเสนอสาร แบ่งได้เป็น 4 รูปแบบหลัก ดังนี้ 1) ปรับรูปแบบและภาษาให้ง่ายต่อการนำไปใช้ด้วยการใช้รูปแบบที่กระชับและรวดเร็ว การแปลงสารให้เป็นรูปธรรม และใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย 2) เน้นความน่าเชื่อถือด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ ด้วยการการอ้างอิงสถานการณ์จริงและงานวิจัย การอ้างอิงมติและฉันทามติสมัชชาสุขภาพ และการใช้ผู้เชี่ยวชาญร่วมส่งสาร 3) เชื่อมโยงกับบทบาทและผลประโยชน์ของท้องถิ่น ด้วยการเน้นย้ำความเป็นเจ้าภาพหลักของ อปท. ชี้ให้เห็นผลกระทบเชิงงบประมาณ และใช้กรณีศึกษาความสำเร็จ และ 4) สื่อสารนโยบายแบบบูรณาการ 4 มิติ ด้วยการนำเสนอสาระที่ครบถ้วนและการเชื่อมโยงกับนโยบายระดับชาติ

2. กลยุทธ์การใช้สื่อ ได้แก่ 1) เน้นสื่อบุคคลและการปฏิสัมพันธ์โดยตรงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดและให้ผลกระทบสูงสุด เช่น การใช้สื่อบุคคลและทีมพี่เลี้ยง การสื่อสารในเวทีเฉพาะกิจ และการสื่อสารผ่านความสัมพันธ์ส่วนตัว 2) ใช้สื่อสนับสนุนและสื่อดิจิทัลใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนเพื่อความรวดเร็วและขยายขอบเขตการรับรู้ ได้แก่ การใช้กลุ่มไลน์ (LINE Group) และสื่อสังคมออนไลน์ ใช้เพจเฟซบุ๊ก (Facebook Page) การไลฟ์สด และยูทูบ (YouTube) 3) การใช้สื่อเชิงนโยบายและหลักฐานเชิงรูปธรรม มุ่งเน้นการสร้างความน่าเชื่อถือและการยอมรับในเชิงระบบ ได้แก่ การใช้พื้นที่นำร่องและพื้นที่ต้นแบบ สื่อเชิงนโยบายและราชการ และสื่อสนับสนุนทางวิชาการ

และ 4) การสื่อสารผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นเพื่อสร้างกระแสทางสังคมและการรับรู้ในระดับชุมชน ได้แก่ การจัดรายการวิทยุ และการประสานสื่อท้องถิ่น

3. กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ มุ่งเน้นการเปลี่ยนจากการรับรู้ข้อมูลไปสู่การตัดสินใจลงมือทำอย่างเป็นรูปธรรม โดยแบ่งเป็น 3 แนวทางหลัก ดังนี้ 1) การสร้างความตระหนักและการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นการใช้ข้อมูลและความรู้เป็นฐานในการกระตุ้นให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วน เช่น การใช้ข้อมูลสถิติและงานวิจัย และการชี้ให้เห็นผลกระทบ 2) การสร้างความเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เน้นการจูงใจผ่านบทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นกระบวนการ ได้แก่ การเน้นย้ำบทบาทหน้าที่ อปท. การร่วมออกแบบนโยบาย และการจูงใจด้วยการให้ อปท. เป็นเจ้าของ และ 3) การสนับสนุนเชิงปฏิบัติและแรงจูงใจเชิงระบบ เป็นการใช้สิ่งจูงใจและกลไกสนับสนุนเพื่อให้การดำเนินงานมีความมั่นใจและต่อเนื่อง เช่น การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากร การใช้ทีมพี่เลี้ยงให้ความมั่นใจแก่ อปท. การใช้ตัวอย่างความสำเร็จ และการเชื่อมโยงกับตัวชี้วัด (LPA)

4. กลยุทธ์การมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในกระบวนการทั้งหมด เน้นการดึง อปท. เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายตั้งแต่วันแรก เพื่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันและรับผิดชอบร่วมกัน (Shared Ownership) เช่น การร่วมคิดและออกแบบนโยบาย การร่วมลงทุนและบริหารจัดการ และการร่วมสร้างกติกาทางสังคม 2) การสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสองทาง ใช้การสื่อสารที่เน้นการปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจและยกระดับองค์ความรู้ร่วมกัน เช่น การจัดเวทีปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการปรับบทบาทผู้รับสารเป็นผู้ส่งสาร และ 3) การดำเนินการและติดตามผลร่วมกัน ในการสร้างพันธสัญญาเชิงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการนำนโยบายไปใช้ในพื้นที่ ได้แก่ การทำ MOU การขับเคลื่อนผ่านพื้นที่นำร่อง และการติดตามและประเมินความพร้อม อปท.

5. กลยุทธ์เครือข่าย มุ่งเน้นการประสานพลังภาคีเครือข่ายหลายระดับ ได้แก่ 1) การสร้างและขยายเครือข่ายเชิงยุทธศาสตร์ มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายทั้งแนวดิ่งและแนวราบ เช่น การเชื่อมโยงระดับจังหวัดสู่ท้องถิ่น เน้นการทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการระดับจังหวัด การสร้างเครือข่ายแกนนำในระดับพื้นที่ และการดึงภาคีภายนอกร่วมสนับสนุน 2) การสร้างกลไกขับเคลื่อนด้วย “โซ่ข้อกลาง” เป็นการใช้กลไกหรือตัวบุคคลทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายที่หลากหลาย เช่น บทบาทสมัชชาสุขภาพจังหวัดเป็น “พี่เลี้ยง” และ “ช่างเชื่อม” ใช้ พชอ. เป็น “โซ่ข้อกลาง” และการใช้เครือข่ายผู้มีอิทธิพลทางความคิด 3) การสร้างกติกาและเป้าหมายร่วมกันของเครือข่าย เป็นการสร้างข้อตกลงที่ชัดเจนเพื่อให้เครือข่ายดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การทำ MOU การร่างธรรมนูญสุขภาพตำบล และการสร้างศูนย์เรียนรู้ของเครือข่าย และ 4) การใช้ช่องทางการสื่อสารร่วมกันภายในเครือข่าย ผ่านกลุ่มไลน์เครือข่าย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหลักในการเชื่อมโยง ถ่ายทอดข้อมูล และประสานงานระหว่างภาคียุทธศาสตร์และเครือข่ายทุกระดับอย่างรวดเร็ว

รูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3) พบว่า รูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสารฯ ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย กำหนดเนื้อหาสารที่ต้องการสื่อ กำหนดช่องทางและรูปแบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ มีบุคลากรที่รับผิดชอบและทรัพยากรเพียงพอ และมีการวัดผลอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของแผน แบ่งเป็น 4 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนัก มุ่งเน้นการสื่อสารเพื่อให้ผู้บริหารและบุคลากรในหน่วยงาน โดยเฉพาะ อปท. รับทราบและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา และการดำเนินงานที่ถูกต้องในการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมสูงวัย 2) เพื่อขับเคลื่อนและนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำแผนรองรับสังคมสูงวัย และนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 มิติ 3) เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลและทรัพยากร เช่น แหล่งทุนจากภายนอก การเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ และเพื่อสื่อสารแนวคิดหรือเครื่องมือสำคัญ เช่น “ธรรมนูญสุขภาพ” หรือโมเดลวิธีการทำงานที่ชัดเจน และ 4) เพื่อสร้างกลไกการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าภาพ เน้นการสร้างความรู้สึกผูกพันและความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อชักชวนให้ อปท. เข้ามาเป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนนโยบาย สร้างความเป็นเอกภาพ และให้เกิดฉันทามติและการยอมรับต่อกรอบทิศทางนโยบาย

2. กลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ครอบคลุมทั้งการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและการสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ ดังนี้ 1) กลุ่มผู้นำนโยบายไปปฏิบัติหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจ ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคลากรและเจ้าหน้าที่ อปท. สายงานปฏิบัติ และหน่วยงานภาคียุทธศาสตร์ระดับจังหวัด 2) เครือข่ายสนับสนุนและภาคีความร่วมมือ ได้แก่ กลไกสมัชชาสุขภาพและภาคประชาสังคม นักวิชาการและนักวิจัย และแกนนำในพื้นที่ และ 3) ประชาชนและผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) กลุ่มวัยเตรียมความพร้อม (25 - 59 ปี) และประชาชนทั่วไป

3. เนื้อหาสารที่ต้องการสื่อออกไป มุ่งเน้นการเร่งรัดและขับเคลื่อนนโยบาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มั่นคงของประชาชนในทุกช่วงวัย แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ 1) นโยบายและแผนรองรับสังคมสูงวัย ได้แก่ วาระจังหวัด นโยบายสมัชชาสุขภาพจังหวัด การเตรียมความพร้อมอย่างเร่งด่วนใน 4 มิติ และการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ของ อปท. 2) ข้อมูลสนับสนุนและการสร้างความตระหนัก ได้แก่ สถานการณ์ปัจจุบัน ผลกระทบเชิงประจักษ์ และฐานความรู้จากงานวิจัย และ 3) เครื่องมือและแนวทางการปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมนูญสังคมสูงวัย บทบาทเจ้าภาพของ อปท. โมเดลการทำงาน และกรณีศึกษาความสำเร็จ

4. ช่องทางและรูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ 1) ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ เวทีและกิจกรรม เช่น การประชุมคณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัด เวทีสมัชชาสุขภาพ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และการลงพื้นที่ศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบ สื่อบุคคลและเครือข่าย การใช้กลวิธี “เพื่อนชวนเพื่อน” ระหว่าง อปท. การใช้บทบาทของทีมพี่เลี้ยง นักวิจัย หรือ “ช่างเชื่อม” เพื่อประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูล สื่อดิจิทัลและออนไลน์ เช่น กลุ่มไลน์ (LINE Group) เป็นช่องทางหลัก เฟซบุ๊ก (Facebook) แฟนเพจและการไลฟ์สด ติ๊กต็อก (TikTok) ยูทูบ (YouTube) การใช้คิวอาร์โค๊ช (QR Code) และการประชุมผ่านระบบซูม (Zoom) ช่องทางราชการและเอกสาร และสื่อมวลชนและสื่อสาธารณะ และ 2) รูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารสองทางแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถกแถลง (Dialogue) เน้นการชักชวนให้ อปท. เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของนโยบายและการติดตามผลและรับฟังความคิดเห็น (Feedback) และการสื่อสารทางเดียว ได้แก่ การมอบเอกสาร คู่มือปฏิบัติงาน หรือหนังสือราชการ ใช้สื่อสนับสนุนที่กระชับ เช่น สไลด์นำเสนอ คลิปวิดีโอสั้น และการสรุปข้อมูลในรูปแบบสั้น และการนำเสนอพื้นที่ต้นแบบผ่านเรื่องเล่า

5. บุคลากรและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) บุคลากรหลักในการขับเคลื่อน ระดับจังหวัด ได้แก่ กลไกสมัชชาสุขภาพ ผู้บริหารระดับสูง และภาคีเครือข่ายวิชาการและสื่อ ระดับท้องถิ่น (อปท.) ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ อปท. ผู้สนับสนุนระดับพื้นที่ และแกนนำชุมชน และ 2) ทรัพยากรสำคัญ ครอบคลุมทั้งด้านงบประมาณ องค์ความรู้ และเครื่องมือสื่อสาร ได้แก่ งบประมาณและแหล่งทุนจากแหล่งทุนภายนอก การบริหารจัดการภายในและงบประมาณท้องถิ่น องค์ความรู้และเครื่องมือเชิงนโยบาย ได้แก่ ข้อมูลเชิงประจักษ์ เครื่องมือเชิงระบบ (ธรรมนูญสุขภาพพื้นที่) และสื่อสนับสนุนการรับรู้

6. ตัวชี้วัดของแผนการสื่อสาร แบ่งเป็น 5 ตัวชี้วัด ดังนี้ 1) ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ เน้นจำนวน อปท. ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกับสมัชชาสุขภาพจังหวัด รวมถึงจำนวนการเข้าถึงและแชร์ข้อมูลข่าวสารในกลุ่มเครือข่าย 2) ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นให้ผู้บริหารและบุคลากรเกิดทัศนคติที่ดี มีความเข้าใจกระบวนการดำเนินงานที่ถูกต้อง และมีความมุ่งมั่นที่จะร่วมแก้ไขปัญหาสังคมสูงวัยในท้องถิ่น 3) ตัวชี้วัดเชิงระบบ พิจารณาจากการเกิดกลไกสนับสนุนและติดตามการดำเนินงาน รวมถึงการเชื่อมโยงผลการดำเนินงานเข้ากับตัวประเมินผลการปฏิบัติงานของท้องถิ่น (LPA) และ 4) ตัวชี้วัดผลกระทบ วัดผลปลายทางที่เกิดกับกลุ่มเป้าหมายสูงสุด ด้านคุณภาพชีวิต 4 มิติ ประชากรทั้งวัยก่อนสูงอายุและผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพและสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน และการสื่อสารที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนของประชาชนในพื้นที่

อภิปรายผล

วิธีการสื่อสารนโยบายรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (วัตถุประสงค์ข้อที่ 1) สรุป ได้ดังนี้ 1) เนื้อหาสารและผู้รับสาร มุ่งเน้นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ 4 มิติหลักเพื่อให้เรื่องรองรับสังคมสูงวัยเป็นวาระทางสาธารณะ วาระสื่อมวลชน และวาระนโยบาย สอดล้องกับทฤษฎีการจัดวาระสาร (Agenda-Setting) เพื่อสร้างความตระหนักให้ผู้รับสาร และการให้น้ำหนักกับข้อมูลที่ย่อยง่าย (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2563) และ 2) ช่องทางและรูปแบบการสื่อสาร ใช้ระบบ Hybrid Media (Chadwick, A., 2017) ที่ผสานความเร็วของดิจิทัลเข้ากับความลึกของสื่อบุคคลตาม ทฤษฎีการแพร่นวัตกรรม (Diffusion of Innovation) โดยมี “ผู้นำทางความคิด” เป็นตัวกลางสร้างความเชื่อมั่น (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2563) รูปแบบเน้นการสื่อสารสองทางที่สมดุลและการมีส่วนร่วมเพื่อเปลี่ยนจากการบอกกล่าวเป็นการ “ร่วมสร้าง” ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของนโยบาย วิธีการใช้สื่อเป็นลักษณะยุทธศาสตร์หุ้นส่วนที่บูรณาการสื่อบุคคลและสื่อสถาบัน (MOU/ธรรมนูญสุขภาพ) ภายใต้แนวคิดการอภิบาลเครือข่าย ซึ่งใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนโยบายจากระดับชาติสู่การปฏิบัติจริงในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Klijn, E. H. & Koppenjan, J., 2015)

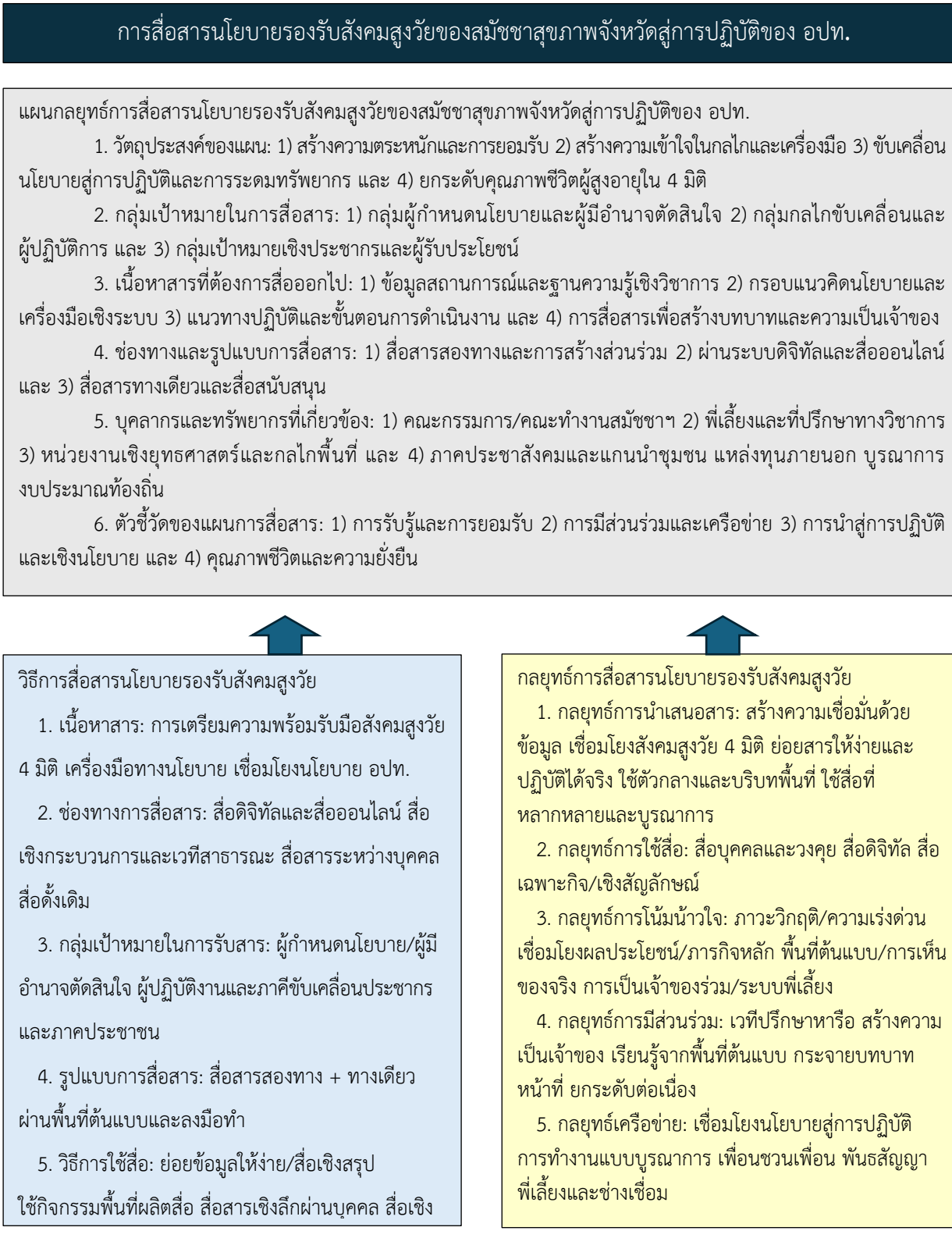
กลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2) สรุป ได้ดังนี้ 1) กลยุทธ์การนำเสนอสาร มุ่งเน้นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดวาระสารที่กำหนดให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักว่าเรื่องนี้ คือ ประเด็นสำคัญที่ควรคิด โดยมีการตีกรอบสาร (Framing) ให้เป็นเรื่องใกล้ตัวและเน้นคุณค่าที่จับต้องได้ ตามแนวคิดของการเน้นผลประโยชน์เชิงประจักษ์ในพื้นที่ได้ผลดีกว่าการใช้สถิติเพียงอย่างเดียว (Anderson, K. & Schmidt, J., 2021) 2) กลยุทธ์การใช้สื่อ ใช้รูปแบบบูรณาการตามแนวคิด Hybrid Media System ที่ผสานความรวดเร็วของสื่อสังคม

ออนไลน์เข้ากับความลึกของสื่อบุคคล (เช่น ทีมพี่เลี้ยงและผู้เชี่ยวชาญ) ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดช่วยลดช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติ (Chadwick, A., 2017) และ 3) กลยุทธ์เครือข่ายและการมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารผ่านเครือข่ายที่อาศัยความไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่ดีเป็นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้เป้าหมายเดียวกัน เปลี่ยนนโยบายระดับชาติที่ไกลตัวให้เป็นภารกิจร่วมกันของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (Smith, A. & Williams, R., 2022)

รูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (วัตถุประสงค์ข้อที่ 3) สรุป ได้ดังนี้ 1) วัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมาย แผนการสื่อสารทำหน้าที่เป็น “เข็มทิศเชิงยุทธศาสตร์” มุ่งสร้างการยอมรับเพื่อให้ อปท. บรรลุนโยบายลงสู่แผนงบประมาณตามหลัก SMART จำแนกกลุ่มเป้าหมายเป็น 3 ระดับ (นโยบาย ปฏิบัติการ และประชาชน) สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดวาระสารที่ดึงดูดความสนใจของผู้บริหาร และทฤษฎีการแพร่นวัตกรรมที่แบ่งกลุ่ม อปท. ตามความพร้อมในการรับนวัตกรรมนโยบายเพื่อเลือกกลยุทธ์ที่ตรงจุด 2) เนื้อหาสาร รูปแบบ และช่องทางการสื่อสาร เนื้อหาเน้น 4 มิติหลักด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อให้ผู้รับสารชั่งน้ำหนัก คุณค่าของข้อมูลตามทฤษฎีการบูรณาการสารสนเทศ รูปแบบเน้น การสื่อสารสองทางที่สมดุลของผ่านระบบ Hybrid Media ที่ผสานสื่อดิจิทัลและสื่อดั้งเดิมเข้ากับการสื่อสารระหว่างบุคคลในพื้นที่เพื่อสร้างความหมายร่วมและข้อตกลงที่จับต้องได้ และ 3) ทรัพยากรและตัวชี้วัด ใช้สื่อบุคคล (ทีมพี่เลี้ยง) เป็นตัวกลาง (Facilitator) เชื่อมโยงภายใต้แนวคิดการอภิบาลเครือข่ายที่เน้นความไว้วางใจ (Trust) มากกว่าการใช้อำนาจตามกฎหมาย ขณะที่ตัวชี้วัด (KPIs) ครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณ (งบประมาณ/แผนงาน) และเชิงคุณภาพ (ทัศนคติ) เพื่อวัดผลจากการรับรู้ไปถึงการลงมือทำ (Action) และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยชิ้นนี้ได้องค์ความรู้ใหม่ คือ แผนกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีลักษณะเป็นการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย (Communication for Policy Change) ซึ่งไม่ได้เน้นเพียงการให้ข้อมูลข่าวสาร แต่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ และการจูงใจให้เกิดการลงทุนงบประมาณในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยการจัดสรรงบประมาณในแผนงาน/โครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรองรับการขับเคลื่อนนโยบายรองรับสังคมสูงวัย สามารถสรุปเป็น “แผนการสื่อสารเชิงกลยุทธ์” (Strategic Communication Plan) ในรูปแบบหรือโมเดลของแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัด (Communication strategy plan to drive policies supporting an aging society by the Provincial Health Assembly หรือ CPAP-Model นำเสนอได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัด (Communication Strategy Plan to Drive Policies Supporting an Aging Society by The Provincial Health Assembly หรือ CPAP-Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

การสื่อสารนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของสมัชชาสุขภาพจังหวัดสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถสรุป ได้ดังนี้ 1) วิธีการสื่อสาร ประกอบด้วย 1.1) วิธีการนำเสนอเนื้อหาสารมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมคุณภาพชีวิตประชากรทุกช่วงวัยใน 4 มิติ คือ สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม และเชื่อมโยงนโยบายเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น 1.2) วิธีการสื่อสารแบบบูรณาการทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 1.3) วิธีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์เพื่อออกแบบเนื้อหาสารและเลือกช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย 1.4) วิธีการสื่อสารที่ผสมผสานระหว่างการสื่อสารทางเดียวเพื่อสร้างความชอบธรรมเชิงนโยบายกับการสื่อสารสองทางเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วม และ 1.5) วิธีการใช้สื่อที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ผ่านสื่อบุคคลควบคู่กับสื่อดิจิทัล ประกอบด้วย 2) กลยุทธ์การสื่อสาร ประกอบด้วย 2.1) กลยุทธ์การนำเสนอสารที่เน้นความน่าเชื่อถือและความเข้าใจง่าย ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ การอ้างอิงมติและฉันทามติ การใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้สื่อสาร การเชื่อมโยงกับบทบาทและผลประโยชน์ของท้องถิ่น 2.2) กลยุทธ์การใช้สื่อแบบบูรณาการผ่านสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจควบคู่กับสื่อดิจิทัล 2.3) กลยุทธ์การโน้มน้าวใจที่เชื่อมโยงนโยบายกับคุณภาพชีวิตของชุมชน 2.4) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมที่ยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ในการร่วมลงทุนและร่วมตัดสินใจเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และ 2.5) กลยุทธ์เครือข่ายที่สร้างพลังความร่วมมือผ่านการสื่อสารแบบเพื่อนชวนเพื่อน และ 3) รูปแบบและแผนกลยุทธ์การสื่อสาร ประกอบด้วย 3.1) วัตถุประสงค์ของแผน 3.2) กลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร 3.3) เนื้อหาสารที่ต้องการสื่อสาร 3.4) ช่องทางและรูปแบบการสื่อสาร 3.5) บุคลากรและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง และ 3.6) ตัวชี้วัดของแผน ซึ่งแผนการสื่อสารเชิงกลยุทธ์มุ่งเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายเชื่อมโยงกับการสร้างความตระหนัก การมีส่วนร่วม และการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การสื่อสารของสมัชชาสุขภาพจังหวัดมีความชัดเจนมากขึ้น และช่วยลดช่องว่างการนำนโยบายไปปฏิบัติของ อปท. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ยกระดับสมัชชาสุขภาพจากการเป็นผู้ประสานงานสู่การเป็นศูนย์จัดการความรู้และสื่อสารนโยบาย 2) เปลี่ยนผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากบทบาทผู้รับการสื่อสารเป็นผู้กำหนดทิศทางนโยบายพื้นที่ (Active Policy Maker) และ 3) สนับสนุนระบบนิเวศการทำงาน (Ecosystem Support) ให้เอื้อต่อการทำงานของสมัชชาสุขภาพจังหวัดและท้องถิ่น ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป 1) การพัฒนารูปแบบการสื่อสารนโยบายผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการนำนโยบายสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) กลยุทธ์การสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการสร้างการยอมรับและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ 3) การพัฒนาตัวชี้วัดการสื่อสารนโยบายเพื่อเชื่อมโยงกับมาตรฐานการปฏิบัติราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (LPA) 4) รูปแบบการสื่อสารเพื่อลดช่องว่างและความขัดแย้งในการนำนโยบายสาธารณะสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 5) การประเมินความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพการสื่อสารนโยบายกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 11 ตุลาคม 2568 จาก https://www.dop.go.th/th/know/15/926.

คณะกรรมการบริหารสมัชชาสุขภาพจังหวัดกาญจนบุรี. (2568). สมัชชาสุขภาพจังหวัดกาญจนบุรี จัดงานสมัชชาจังหวัดกาญจนบุรี ครั้งที่ 10 ประจำปี 2568 “สมัชชาคนกาญจน์ไม่ทิ้งกัน ร่วมสร้างสรรค์สู่เมืองแห่งความสุข”. กาญจนบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดตรัง. (2564). รวมมติสมัชชาสุขภาพจังหวัดตรัง. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

เครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปาง. (2567). การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะผ่านกระบวนการสมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2567. ลำปาง: องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง.

จงกลนี ศิริรัตน์. (2567). การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะผ่านกระบวนการสมัชชาสุขภาพจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2567. ลำปาง: องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง.

ธีรพัฒน์ อังศุชวาล. (2566). Policy Watch เชื่อมต่อ ‘นโยบาย’ กับ ‘สาธารณะ’. เรียกใช้เมื่อ 11 ตุลาคม 2568 จาก https://theactive.net/data/policy-watch-bridging.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2566). การพัฒนาระบบกิจการผู้สูงอายุรองรับสังคมสูงวัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2563). ทฤษฎีการสื่อสาร. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Anderson, K. & Schmidt, J. (2021). The power of framing: Communication in climate change policy. Global Environmental Politics, 21(3), 45-62.

Chadwick, A. (2017). The hybrid media system: Politics and power. (2nd ed.). Oxford: University Press.

ESCAP. (2023). Asia-Pacific Population and Development Report 2023. Retrieved October 11, 2025, from https://www.unescap.org/kp/2023/asia-pacific-population-and-development-report-2023

Klijn, E. H. & Koppenjan, J. (2015). Governance networks in the public sector. Retrieved October 8, 2025, from https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315887098/governance-networks-public-sector-erik-hans-klijn-joop-koppenjan-wouter-spekkink-rianne-warsen.

Smith, A. & Williams, R. (2022). Bridging the implementation gap in public health: The role of strategic communication. Journal of Health Policy and Management, 28(2), 210-225.

บทความวิชาการ

การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น*

DIGITAL COMMUNICATION THROUGH SOCIAL MEDIA FOR MANAGING EDUCATIONAL NETWORKS AND ENHANCING PUBLIC PARTICIPATION IN LOCAL EDUCATION MANAGEMENT

บำเพ็ญ ไมตรีโสภณ
Bampen Maitreesophon
คณะรัฐประศาสนศาสตร์และสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด เพชรบุรี ประเทศไทย
Faculty of Public Administration and Social Studies, Stamford International University, Phetchaburi, Thailand
Corresponding author E-mail: bampen.maitreesophon@stamford.edu
Tel: 081-623-5798

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการบริหารจัดการเครือข่ายและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น โดยนำผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี มาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีการสื่อสารดิจิทัล การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ และแนวคิดการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น ในการอธิบายศักยภาพและข้อจำกัดของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในบริบทการบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการและรูปแบบการมีส่วนร่วมยังคงดำเนินการผ่านช่องทางดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การประชุมผู้ปกครอง การร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา และการร่วมกิจกรรมของชุมชน ในลักษณะของการสื่อสารแบบเผชิญหน้าที่ยังมีข้อจำกัดด้านความครอบคลุม การเข้าถึง และความต่อเนื่องของการสื่อสาร หน่วยงานจึงควรให้ความสำคัญด้านการสื่อสารดิจิทัลในการบริหารจัดการเครือข่ายและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น เนื่องจากการสื่อสารดิจิทัลช่วยให้สื่อสารได้รวดเร็ว โปร่งใส ต่อเนื่อง สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และสามารถเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น ติดตาม ตรวจสอบ และร่วมออกแบบพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นได้มากขึ้น การสื่อสารดิจิทัลช่วยปรับเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้รับสารที่นิ่งเฉย ให้กลายเป็นผู้มีส่วนร่วมที่กระตือรือร้น สร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน กระนั้นการสื่อสารดิจิทัลก็ยังมีข้อจำกัดในด้านช่องว่างดิจิทัล คุณภาพของข้อมูล การจัดการข้อมูล และการออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารที่ต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น

* Received 3 February 2026; Revised 24 February 2026; Accepted 28 February 2026

คำสำคัญ: การสื่อสารดิจิทัล, การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์, การสื่อสารเชิงกลยุทธ์, การจัดการศึกษาของท้องถิ่น, การมีส่วนร่วมภาคประชาชน

Abstract

This academic article aims to examine the role of digital communication through social media in network governance and in enhancing public participation in local educational management. The analysis draws upon findings from a study entitled Guidelines for Promoting Community Participation in Educational Management of Schools under Phetchaburi Municipality, Phetchaburi Province, integrated with theories of digital communication, interactive communication, strategic communication, and the concept of public participation in local educational governance to explain both the potential and the limitations of using social media within the context of local educational administration. The findings indicate that existing processes and forms of participation are still predominantly conducted through traditional channels, such as parent meetings, school-based activities, and community events. These activities mainly rely on face-to-face communication, which remains limited in terms of coverage, accessibility, and continuity. Consequently, local authorities should place greater emphasis on digital communication as a key mechanism for network management and for strengthening public participation in local educational governance. Digital communication enables faster, more transparent, and continuous information exchange, fosters a sense of shared ownership, and creates public spaces where citizens can express opinions, monitor and evaluate performance, and collaboratively design and develop local education initiatives. Moreover, digital communication facilitates a shift in the role of citizens from passive information recipients to active participants who engage more meaningfully in educational governance and co-create public value. Nevertheless, digital communication also presents challenges, including the digital divide, issues of information quality, data management, and the need for carefully designed communication strategies that are sensitive to the specific contexts of each locality.

Keywords: Digital Communication, Interactive Communication, Strategic Communication, Local Education Management, Public Participation

บทนำ

ในบริบทการกระจายอำนาจด้านการจัดการศึกษาไปสู่ระดับท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549 มาตรา 16 (9) กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดทำบริการสาธารณะด้านการจัดการศึกษาภายใต้สังกัดให้มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอน

การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542, 2542) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการยกระดับและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการศึกษาของท้องถิ่นในบทบาทของการกำกับดูแล ตรวจสอบ และร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ซึ่งจากผลการศึกษาของ กัญญาพัชร พูลชื่น เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองสะเดา จังหวัดสงขลา พบว่า ชุมชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการศึกษา ชุมชนไม่ได้รับรู้เรื่องการจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินงานตามแผนของโรงเรียน ขาดการประชาสัมพันธ์และประสานงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินโรงเรียน (กัญญาพัชร พูลชื่น, 2556) แม้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะเป็นที่นิยมเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการสร้าง และรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และชุมชน ในส่วนของการสื่อสารแบบเผชิญหน้านั้น Battiston, D. et al. ให้ความเห็นว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้ามีข้อจำกัดด้านต้นทุนเวลาและพื้นที่ (Battiston, D. et al., 2017) และ Walther, J. B. อธิบายว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้าเพียงอย่างเดียวอาจส่งผลต่อความครอบคลุมและความต่อเนื่องของการสื่อสาร ผู้มีส่วนร่วมในการสื่อสารแบบเผชิญหน้าจะจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มที่มีเวลามาประชุมหรือมาร่วมกิจกรรมเท่านั้น และการมีส่วนร่วมมักเกิดเป็นช่วง ๆ ตามกิจกรรม ทำให้การกระจายข้อมูลอาจจะยังไม่ทั่วถึง และการมีส่วนร่วมยังไม่ครอบคลุมถึงทุกกลุ่ม (Walther, J. B., 1999)

เมื่อพิจารณาประเด็นรูปแบบและประเภทของการสื่อสารที่เหมาะสมกับโลกยุคปัจจุบัน พบว่า สื่อสังคมออนไลน์ กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารระหว่างภาครัฐกับประชาชน โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด สื่อสังคมออนไลน์ ได้กลายเป็นแพลตฟอร์มหลักในการสื่อสารของชุมชนท้องถิ่น เช่น Line กลุ่มชุมชน Facebook Page ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระบบแจ้งข้อมูลข่าวสารออนไลน์ และแพลตฟอร์มสนทนาออนไลน์ต่าง ๆ ทำให้เกิดรูปแบบใหม่ของการมีส่วนร่วมทางการศึกษาและการบริหารจัดการเครือข่าย เช่น การแจ้งข้อมูลข่าวสารโรงเรียน การระดมความคิดเห็น การร้องเรียนปัญหา การรายงานสถานการณ์เร่งด่วน และการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครอง และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญด้านการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่เพียงทำหน้าที่จัดบริการสาธารณะเท่านั้น แต่ยังต้องเป็น “ตัวกลางการสื่อสาร” ระหว่างรัฐ โรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งเริ่มนำสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Page และกลุ่ม Line มาใช้ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร รับฟังความคิดเห็นและเป็นช่องทางการติดต่อหน่วยงานและชุมชน สื่อดิจิทัลจึงมีศักยภาพในการขยายฐานการมีส่วนร่วม และสร้างพลเมืองที่มีบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษามากขึ้น อีกทั้งยังเข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็ว และเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือกับประชาชนและภาคีเครือข่ายด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Showers, E. et al. กล่าวว่าปัจจุบันการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนกำลังเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบแบบเผชิญหน้า (face-to-face) ไปสู่การมีส่วนร่วมบนพื้นที่ออนไลน์และดิจิทัล ซึ่งสามารถรองรับผู้เข้าร่วมได้มากขึ้นและลดข้อจำกัดด้านระยะทางและเวลา (Showers, E. et al., 2015) การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญและทำให้ภูมิทัศน์ของการสื่อสารสาธารณะเปลี่ยนไป ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์

ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบและลักษณะของการสื่อสารแบบดั้งเดิมที่เป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ไปสู่การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Communication) ในลักษณะของการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น ติดตาม ตรวจสอบ และแลกเปลี่ยนข้อมูลกับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวางและทันท่วงที ส่งผลให้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Page ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่ม Line ของโรงเรียนและชุมชน กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร นำเสนอข้อมูล แจ้งข่าวสาร และเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นรูปแบบการสื่อสารในยุคนี้มีการเปลี่ยนผ่านจาก “การมีส่วนร่วมแบบเผชิญหน้า” ไปสู่ “การมีส่วนร่วมบนพื้นที่ออนไลน์และดิจิทัล” (Showers, E. et al., 2015) โดย Arifin, Z. แนะนำว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในรูปแบบการติดตามคุณภาพการศึกษา การสนับสนุนกิจกรรมและทรัพยากรของโรงเรียน ตลอดจนการเข้าร่วมในกระบวนการวางแผนและกำหนดนโยบายการศึกษา ซึ่งช่วยเสริมความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและระบบการศึกษาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (Argenti, P. A., 2023)

การสื่อสารดิจิทัลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในปัจจุบัน จึงมิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูล แต่กลับกลายเป็นการสื่อสารที่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงกลยุทธ์เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษา การสร้างการมีส่วนร่วม รวมถึงการขยายพื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในระดับท้องถิ่นให้มีความชัดเจน และต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น กระนั้นยังก่อให้เกิดคำถามว่า จะใช้การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในบทบาทอย่างไร และจะใช้เพื่อเสริมสร้างพลังการมีส่วนร่วมของเครือข่ายและภาคประชาชนในการพัฒนาการศึกษาในระดับท้องถิ่นได้ในลักษณะใด บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและสภาพปัจจุบันของการมีส่วนร่วมเพื่อนำมากำหนดบทบาทของการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการบริหารจัดการเครือข่ายและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น ให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎีและองค์ความรู้ที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น ใช้แนวคิดทฤษฎีและองค์ความรู้จาก 4 ประเด็นเป็นหลัก ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การสื่อสารดิจิทัล การสื่อสารแบบมีปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารเชิงกลยุทธ์และการมีส่วนร่วมภาคประชาชน สรุป ได้ดังนี้

แนวคิดเรื่องการสื่อสารดิจิทัล (Digital Communication)

การสื่อสารดิจิทัล หมายถึง การถ่ายทอดหรือการส่งข้อมูลข่าวสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ที่เอื้อให้เกิดความรวดเร็วโดยสารที่ส่งออกไปนั้นผู้รับสารสามารถจัดเก็บข้อมูลไว้เรียกดูในครั้งต่อไปได้อย่างสะดวก และสามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปยังผู้อื่นได้อย่างกว้างขวาง ในลักษณะที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ซึ่ง Castells, M. ได้อธิบายว่าการสื่อสารดิจิทัลได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของการสื่อสารของโลกยุคปัจจุบันในการส่งผ่านหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลแบบดั้งเดิมจากกระบวนการแบบเส้นตรง ไปสู่สภาพแวดล้อมแบบเครือข่าย (A Linear Process to a Networked Environment) ที่การเผยแพร่และการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลสามารถทำได้ตลอด 24 ชั่วโมง และ 7 วันต่อสัปดาห์ (Castells, M., 2010)

ในส่วนของสถานศึกษากับชุมชนหรือบ้านกับโรงเรียนนั้น Kaplan, A. M. & Haenlein, M. อธิบายว่า แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารระหว่างกันไปอย่างสิ้นเชิง โดยบ้านและโรงเรียนสามารถส่งและรับข่าวสารข้อมูลแบบเรียลไทม์ อีกทั้งยังส่งเสริมความรู้สึกผูกพันในชุมชนร่วมกันในลักษณะปราศจากขอบเขตทางกายภาพ (Physical Boundaries) ทำให้การบริหารจัดการสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยุคใหม่ จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างเครือข่าย เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์มีลักษณะเด่นในการสร้างเนื้อหาร่วมกัน (User-generated Content) (Kaplan, A. M. & Haenlein, M., 2010) สอดคล้องกับแนวคิดของ Castells, M. ที่อธิบายว่าสังคมเครือข่าย (Network Society) จะช่วยทลายกำแพงการสื่อสารแบบแนวดิ่งในอดีต สู่การสื่อสารแบบแนวราบที่ภาคประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้ทันที (Castells, M., 2010)

โดยสรุป การสื่อสารดิจิทัล หรือการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือกระจายข่าว แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานใหม่ของการสื่อสารภาครัฐ ในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) การสื่อสารแบบทันที (Real-time) ที่มีความรวดเร็ว 2) การเข้าถึงผู้รับจำนวนมาก 3) การจัดเก็บและการย้อนดูข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ และ 4) การสร้างพื้นที่สาธารณะออนไลน์ที่ผู้คนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างการรับรู้ร่วมกันได้อย่างทันท่วงที

แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Communication)

Rafaeli, S., Kiousis, S. อธิบายว่าการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์เป็นหัวใจสำคัญของสื่อสังคมออนไลน์ที่เปลี่ยนสถานะของประชาชนจากผู้รับสารที่นิ่งเฉย (Passive Audience) ให้กลายเป็นผู้มีส่วนร่วมที่กระตือรือร้น (Active Participants) แต่กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการสื่อสารโต้ตอบที่ต่อเนื่องและมีอิทธิพลต่อกันและกัน (Rafaeli, S., 1988); (Kiousis, S., 2002) ในส่วนของความหมายนั้น Rafaeli, S. อธิบายว่าการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ คือ กระบวนการที่การส่งสารในปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลจากสารที่เคยส่งไปก่อนหน้า และส่งผลต่อสารที่จะตามมาในอนาคต (Sequential Messaging) ที่ไม่ใช่แค่การตอบกลับแบบทันที แต่เป็นการที่ทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในการควบคุมทิศทางของการสนทนา สอดคล้องกับแนวคิดของ Steuer, J. ที่อธิบายว่าการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์เป็น “ความสามารถของผู้สื่อสารในการปรับเปลี่ยนเนื้อหา หรือรูปแบบของสภาพแวดล้อมที่สื่อกลางสร้างขึ้นได้แบบเรียลไทม์” (Real-time Mediation) เช่น การที่สาธารณชนหรือคนในชุมชนสามารถกด comment หรือ share เพื่อเปลี่ยนทิศทางของประเด็นการสื่อสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือประเด็นการสื่อสารที่ต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ด้วยการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารในระดับที่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่ผู้รับและผู้ส่งสามารถสื่อสารกันได้ (Interpersonal-mediated) (Steuer, J., 1992) แต่ Kiousis, S. อธิบายว่าปัจจัยสำคัญในการสื่อสารดิจิทัล คือ ความเร็ว ความหลากหลายและการจับต้องได้ โดยปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสารนั้นสามารถสรุปได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผิน (Reactive) จะอยู่ในลักษณะที่ผู้ใช้เป็นเพียงผู้รับสารและตอบสนองเล็กน้อย เช่น กดไลค์ (Like) 2) การมีปฏิสัมพันธ์แบบมีบทบาทแลกเปลี่ยน (Proactive) คือ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือความคิดเห็นมากขึ้น เช่น การแสดงความคิดเห็นในโพสต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสถานศึกษา เป็นต้น และ 3) การมีปฏิสัมพันธ์แบบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Mutual) ทำให้ผู้ใช้สื่อหรือผู้สื่อสารมีบทบาทในการสร้างสรรค์เนื้อหา หรือตัดสินใจร่วมกันในชุมชนทางออนไลน์ เป็นต้น (Kiousis, S., 2002)

Liu, Y. & Shrum, L. J. เสนอแนะแนวทางในการใช้งานและการบริหารจัดการการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ผ่านเพจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสถานศึกษาในสังกัดว่าควรมุ่งเน้นใน 4 แนวทางหลัก ๆ ดังนี้ (Liu, Y. & Shrum, L. J., 2002)

1. การควบคุมเชิงรุก หรือการควบคุมแบบแอคทีฟ (Active Control) เป็นการวางกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้ใช้หรือผู้รับสารมีอิสระในการเลือกรับข้อมูลหรือเลือกมีปฏิสัมพันธ์ (ถาม ให้ความเห็น) ในสิ่งที่ตนอยากรู้ ไม่ได้ถูกบังคับให้ต้องรับสารตามลำดับที่องค์กรจัดวางไว้

2. การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เป็นกลไกที่เอื้อให้เกิดการโต้ตอบกันระหว่างองค์กรและประชาชน หรือประชาชนกับองค์กรได้อย่างรวดเร็ว

3. ความสอดคล้องกัน (Synchronicity) หมายถึง ระดับความเร็วในการตอบสนองต่อการสื่อสาร หรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องการสื่อสารกับประชาชน เช่น แอดมินเพจสามารถตอบกลับได้อย่างรวดเร็วก็จะถือว่าการสื่อสารนั้นมีระดับการปฏิสัมพันธ์สูง

4. ความเชื่อมโยง (Connectedness) หมายถึง เนื้อหาของสารที่โต้ตอบกัน จะต้องมีความหมายสอดคล้องกับหัวข้อเดิม ไม่ออกนอกเรื่อง หรือใช้ระบบตอบกลับอัตโนมัติที่ไม่ตรงประเด็น

โดยสรุป การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การสื่อสารสองทางซึ่งเน้นกระบวนการสื่อสารที่ผู้รับสารมีบทบาทเชิงรุกในฐานะ “ผู้ร่วมสื่อสาร” สามารถเปลี่ยนทิศทางของประเด็นการสื่อสาร ส่งผลให้เกิดการสื่อสารโดยผู้รับสารไม่ได้เป็นเพียงผู้รับข่าวสารเท่านั้น แต่ยังสามารถตอบกลับ แสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมต่อเนื้อหาได้ อีกทั้งยังสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความสัมพันธ์แบบแนวราบ ช่วยสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความรวดเร็วที่สามารถตอบกลับได้อย่างทันท่วงที 2) การโต้ตอบอย่างต่อเนื่อง และ 3) การมีบทบาทเชิงรุกของผู้รับสาร

แนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Communication)

Argenti, P. A. อธิบายว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธิ์ เป็นการเชื่อมโยงการสื่อสารเข้ากับกลยุทธ์โดยรวมขององค์กรเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Argenti, P. A., 2023) ส่วน Hallahan, K. et al. และคณะอธิบายว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธ์เป็นการใช้สารภายใต้วัตถุประสงค์ขององค์กรเพื่อปฏิบัติภารกิจให้บรรลุผลสำเร็จ (Hallahan, K. et al., 2007) ส่วน Holtzhausen, D. & Zerfass, A. ให้ความเห็นว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ต้องอาศัยการบูรณาการเครื่องมือสื่อสารที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการสร้างความหมายร่วมกัน (Meaning-making) ระหว่างสถานศึกษาและชุมชน และมองว่าไม่ใช่เป็นเพียงแค่การส่งสาร แต่คือ กระบวนการที่องค์กรเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมเพื่อสร้างและต่อรองความหมาย (Social Interaction) เช่น การที่สถานศึกษาเข้าไปสร้าง “ความหมายของการพัฒนาท้องถิ่น” ร่วมกับคนในชุมชน (Holtzhausen, D. & Zerfass, A., 2015) ส่วน Steyn, B. อธิบายว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในวิสัยทัศน์และภารกิจ โดยเน้นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกเพื่อกำหนดทิศทางสื่อสาร (Steuer, J., 1992) ส่วน Zerfass, A. et al. อธิบายว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธ์เป็นความพยายามขององค์กรในการบูรณาการรูปแบบการสื่อสารทั้งหมด เช่น การประชาสัมพันธ์การตลาด การสื่อสาร

ภายในองค์กร ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและภาพลักษณ์ที่แข็งแกร่งขององค์กร (Zerfass, A. et al., 2018) การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Communication) จึงมิได้หมายถึง เพียงกระบวนการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร แต่คือ การจัดการความสัมพันธ์ผ่านการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนภารกิจขององค์กรให้บรรลุผลสำเร็จ แต่จะต้องมีการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสาร ซึ่ง Hallahan, K. et al., Steyn, B. อธิบายว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพควรต้องมีการประยุกต์ใช้กลยุทธ์ ดังต่อไปนี้ (Hallahan, K. et al., 2007); (Steyn, B., 2000)

1. ความสอดคล้อง (Alignment) โดยสารที่ส่งออกไปต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และนโยบายของสถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (Audience Centric) ด้วยการออกแบบสารให้เหมาะกับความต้องการและบริบทของคนในท้องถิ่น เช่น ภาษาที่ใช้ และ ความสนใจของผู้ปกครอง เป็นต้น

3. การวัดผลได้ (Measurability) การสื่อสารที่สื่อออกไป ต้องสามารถประเมินผลได้ว่าการสื่อสารนั้นทำให้เกิดการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นจริงหรือไม่

4. ความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (Consistency) ไม่ใช่การสื่อสารแบบครั้งคราว แต่ต้องมีการวางแผนการสื่อสารในระยะยาวเพื่อสร้างความเชื่อมั่น (Trust) ให้กับชุมชน

โดย Cornelissen, J. แนะนำว่า ในการสื่อสารเชิงกลยุทธ์เพื่อบริหารจัดการเครือข่าย และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนั้น แนะนำว่าควรปรับใช้ใน 3 รูปแบบ ดังนี้ (Cornelissen, J., 2020)

1. การสื่อสารเพื่อสร้างภาพลักษณ์และชื่อเสียง (Reputation Management) ด้วยการนำเสนอจุดเด่นของสถานศึกษา เช่น รางวัลที่ได้รับ โดยเผยแพร่ทั้งในช่องทางออนไลน์ของสถานศึกษา เทศบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เชื่อมั่นและไว้วางใจในการส่งบุตรหลานมาเรียน

2. การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ (Relationship Management) ด้วยการใช้สื่อดิจิทัลเปิดพื้นที่ในการสื่อสารเพื่อให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ

3. การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Change Communication) ใช้เมื่อต้องการนำเสนอนโยบายใหม่ ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษาเพื่อลดความขัดแย้งและสร้างการยอมรับจากคนในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารเชิงกลยุทธ์มิใช่เป็นเพียงการส่งข้อมูลข่าวสาร แต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กรเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน การมีส่วนร่วม และความชอบธรรมในการบริหารจัดการ โดยสารที่ส่งออกไปจะต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และนโยบายขององค์กร แต่ควรจะต้องมีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเพื่อออกแบบสารและเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับผู้รับสารแต่ละกลุ่ม โดยสื่อที่สื่อออกไปจะต้องวัดผลได้ ต้องมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

Epstein, J. L. อธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน (Partnership) ระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาของนักเรียน โดยมองว่าการศึกษาเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน (Epstein, J. L., 2018) ส่วนในบริบทของไทย นัชชา ทิพเนตร อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถดำเนินการได้หลายระดับ ตั้งแต่การให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำได้โดยง่าย ไปจนถึงการรับฟังความคิดเห็น การร่วมตัดสินใจ และการเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งต้องอาศัยเวลาและทรัพยากรมากขึ้น ทั้งนี้ ระดับและรูปแบบของ

การมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับความต้องการของประชาชน ต้นทุนในการดำเนินงาน และความจำเป็นในการเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมขององค์กร (นัชชา ทิพเนตร, 2565) และในลักษณะของการกระจายอำนาจเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมนั้น Uphoff, N. T. แนะนำว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน คือ 1) การร่วมตัดสินใจ (Decision Making) 2) การร่วมปฏิบัติ (Implementation) 3) การร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) และ 4) การร่วมประเมินผล (Evaluation) และการมีส่วนร่วมที่ดีนั้นเขาแนะนำว่าประชาชนที่มีส่วนร่วมควรต้องดำเนินการใน 4 ลักษณะ ดังนี้ (Uphoff, N. T., 1986)

1. มีความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) คือ ต้องรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นของประชาชนด้วย ไม่ใช่ของรัฐหรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นฝ่ายเดียว

2. มีความสมัครใจ (Voluntarism) การมีส่วนร่วมจะต้องเป็นไปในลักษณะปราศจากการบังคับ แต่เกิดจากความตระหนักในผลประโยชน์ของบุตรหลานของประชาชนเอง

3. มีการสื่อสารสองทาง (Two-way Dialogue) โดยการสื่อสารระหว่างประชาชนหรือชุมชนกับสถานศึกษานั้นต้องอยู่ในลักษณะของการสื่อสารสองทางที่มีเวทีหรือช่องทางดิจิทัลที่ประชาชนสามารถเสนอแนะ ให้คำแนะนำหรือโต้ตอบกับผู้บริหารสถานศึกษาได้

4. มีความต่อเนื่อง (Continuity) การสื่อสารไม่ใช่เกิดเฉพาะช่วงเทศกาล หรือช่วงที่มีกิจกรรมพิเศษ แต่จะต้องเป็นกระบวนการที่ดำเนินต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา

นอกจากนี้ Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. ยังให้คำแนะนำในส่วนของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการทั้ง 4 กระบวนการ ดังนี้ (Cohen, J. M. & Uphoff, N. T., 1980)

1. การร่วมวางแผนและตัดสินใจ (Participation in Decision Making) ด้วยการมีตัวแทนชุมชนในคณะกรรมการสถานศึกษา หรือร่วมทำแผนการศึกษาพัฒนาท้องถิ่น

2. การสนับสนุนทรัพยากร (Participation in Resource Contribution ด้วยการบริจาคทุนการศึกษา การเป็นวิทยากรท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน หรือการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน

3. การร่วมดำเนินการและการประสานงาน (Participation in Implementation) เป็นการร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา การเป็นอาสาสมัครช่วยสอน หรือการดูแลความปลอดภัยรอบสถานศึกษา

4. การร่วมตรวจสอบและประเมินผล (Participation in Evaluation) การให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาและความพึงพอใจต่อการสื่อสารของสถานศึกษา

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนรวมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ และมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาสาธารณะ ซึ่งในภาคการศึกษา หมายรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายทางสังคมต่อคุณภาพการศึกษาของบุตรหลานและชุมชน โดยการมีส่วนร่วมไม่ใช่เป็นเพียงการรับรู้ แต่เป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมตัดสินใจและรับผิดชอบต่ออนาคตทางการศึกษาของชุมชน และมีบทบาทต่อกิจการสาธารณะของภาครัฐในลักษณะการแสดงความคิดเห็น การร่วมติดตามตรวจสอบ การร่วมตัดสินใจ การร่วมมือพัฒนาชุมชน ที่ทำให้เกิดความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วม (Shared Ownership) ที่เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในท้องถิ่น และเมื่อนำการสื่อสารมาเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านการมีส่วนร่วม จะเห็นได้ว่าระบบการสื่อสารที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญของการเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนสามารถติดตาม ตรวจสอบ และร่วมกำหนดทิศทางการศึกษาในท้องถิ่นของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากทบทวนวรรณกรรมและการศึกษากรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปความเกี่ยวข้องและบทบาทของการสื่อสารดิจิทัล การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ และการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในการบริหารจัดการเครือข่ายและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น สามารถนำเสนอเป็นตาราง ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงมิติและบทบาทของสื่อที่มีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษา

กรอบแนวคิด	มิติสำคัญ	บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์	ผลต่อเครือข่ายการศึกษา
Digital Communication	การไหลเวียนข้อมูลแบบเครือข่าย	กระจายข่าวสาร รวดเร็ว เข้าถึงได้	ลดช่องว่างของข้อมูล สื่อสารได้อย่างรวดเร็ว
Interactive Communication	ปฏิสัมพันธ์สองทาง	แสดงความคิดเห็น สนทนา ตั้งคำถาม ผู้รับสารมีบทบาทเชิงรุก	เสริมพลังให้เครือข่ายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
Strategic Communication	การวางแผนสารและช่องทาง	การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและข้อความที่เหมาะสม	เพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร
Public participation	การมีส่วนร่วมของประชาชน	การสื่อสารแบบเปิด	เพิ่มความไว้วางใจและความร่วมมือ เพิ่มการมีส่วนร่วม

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการนำกรอบแนวคิดทั้งในด้านการสื่อสารดิจิทัล การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามบทบาทของแต่ละด้าน จะสร้างผลต่อเครือข่ายทางการศึกษาในด้านการลดช่องว่างของข้อมูล ความรวดเร็วในการสื่อสาร การเสริมสร้างพลังให้เครือข่ายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความร่วมมือ เพิ่มการมีส่วนร่วมที่ทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทบาทของการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม

จากการวิเคราะห์บทบาทการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาภายใต้สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประเภท Facebook Page, Line และ Website ในการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอกและชุมชน โดยเน้นการสื่อสารผ่าน Line และ Facebook Page เป็นหลัก แต่การสื่อสารดิจิทัลจะยังไม่ใช่ช่องทางการสื่อสารหลักขององค์กร โดยที่การสื่อสารดิจิทัลและการสื่อสารผ่านจดหมายส่วนใหญ่ยังคงมีวัตถุประสงค์ในลักษณะของการ “แจ้งเพื่อทราบ” ที่เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) โดยมีลักษณะของการกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) น้อยมาก และยังไม่ถึงระดับการ “ร่วมตัดสินใจ” (Decision Making) ตามแนวคิดของ Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. หรือมีการกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ที่สนับสนุนให้ประชาชนเปลี่ยนจากบทบาทจากผู้รับสารที่นิ่งเฉย (Passive Audience) ให้กลายเป็นผู้มีส่วนร่วมที่กระตือรือร้น (Active Participants) ในลักษณะที่เกิดความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) (Cohen, J. M. & Uphoff, N. T., 1980) ที่แท้จริงตามนิยามของ Epstein, J. L. หรือเกิดความเป็นเจ้าของร่วมกัน (Shared Ownership) (Epstein, J. L., 2018) ตามแนวคิดของ Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. อีกทั้งยังพบว่า ในการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์นั้น สถานศึกษา

และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีการวางโครงสร้างของการสื่อสารดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ยังไม่มีการประกาศเป็นนโยบาย หรือมอบหมายหน่วยงานหรือผู้ที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน และยังไม่มีประกาศการใช้การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารและการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม ที่ช่วยให้การสื่อสารโปร่งใส ตรวจสอบได้ ลดต้นทุนและเวลาของการสื่อสาร โดยที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายและสามารถติดตามผลการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง (Cohen, J. M. & Uphoff, N. T., 1980)

ในด้านความพร้อมเรื่องการมีและการใช้สื่อดิจิทัลของประชาชนชาวไทยนั้น มีผลสำรวจของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่สำรวจเรื่องการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของครัวเรือน พ.ศ. 2568 ในช่วงไตรมาส 2 โดยทำการสำรวจประชาชนอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป จำนวน 66.2 ล้านคน พบว่า มีผู้ใช้อินเตอร์เน็ต จำนวน 60.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 91.5 เมื่อแยกตามเขตการปกครอง พบว่า เขตเทศบาลมีผู้ใช้อินเตอร์เน็ต จำนวน 28.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 94.0 ของประชากร และนอกเขตเทศบาลมีผู้ใช้อินเตอร์เน็ต จำนวน 32.0 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 89.4 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) จากผลการสำรวจสามารถอธิบายได้ว่า ประชาชน ผู้ปกครอง ชุมชน เครือข่าย ภาคธุรกิจในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีและใช้สื่อออนไลน์ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องยากที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในสังกัดจะใช้สื่อดิจิทัลหรือสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อการสื่อสารกับเครือข่ายและประชาชนในบทบาทหลัก ๆ ได้แก่

1. บทบาทของสื่อดิจิทัลในฐานะช่องทางการแจ้งข่าวสารด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ ที่เน้นความสะดวกรวดเร็ว และประหยัดเวลา

2. บทบาทของสื่อดิจิทัลที่ใช้เป็นพื้นที่รับฟังความคิดเห็นและข้อร้องเรียนในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษา

3. บทบาทของสื่อดิจิทัลที่ใช้เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน

4. บทบาทของสื่อดิจิทัลที่ใช้เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงภาคประชาชน ภาคธุรกิจ และองค์กรชุมชนสู่กระบวนการพัฒนาการศึกษา

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในสังกัดควรใช้การสื่อสารดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในระดับท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์มีลักษณะเด่นในการสร้างเนื้อหาร่วมกัน (User-generated Content) ที่เป็นการสร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกัน อีกทั้งสังคมเครือข่ายจะช่วยทลายกำแพงการสื่อสารแบบแนวนิ่งในลักษณะการรับสารทางเดียวแบบการ “แจ้งเพื่อทราบ” มาสู่การสื่อสารแบบแนวราบที่ภาคประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างทันที โดยสื่อออนไลน์ที่เหมาะสมสำหรับการสื่อสารดิจิทัลที่สะดวกและรวดเร็ว ได้แก่ Line และ Facebook Page เป็นต้น ซึ่ง Zerfass, A. & Viertmann, C. แนะนำว่าในการสื่อสารดิจิทัลนั้นองค์กรควรดำเนินการตามแนวปฏิบัติ ดังนี้ (Zerfass, A. & Viertmann, C., 2017)

1. มีวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ชัดเจน (Purposeful) คือ ทุกข้อความที่โพสต์ลงเพจต้องตอบได้ว่า “ทำเพื่ออะไร” เช่น เพื่อลดความกังวลของผู้ปกครอง หรือ เพื่อขออาสาสมัคร เป็นต้น

2. มีการเลือกใช้สื่อที่หลากหลาย (Multifaceted) จะต้องไม่ใช้สื่อเดียว แต่เลือกใช้สื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันอย่างเป็นระบบ (Hybrid Media)

3. มีการประเมินผลการสื่อสารและการใช้สื่อ (Evaluative) โดยจะต้องมีการรับฟังเสียงสะท้อนเพื่อนำมาปรับปรุงแผนการสื่อสารในรอบถัดไป

ในอีกด้านหนึ่ง ลักษณะการสื่อสารที่เอื้อต่อการโต้ตอบแบบสองทาง จะช่วยยกระดับบทบาทของประชาชนจากการเป็นเพียงผู้รับข้อมูลแบบนิ่งเฉย (Passive Audience) ไปสู่การเป็นผู้มีส่วนร่วมเชิงรุก (Active Participants) ที่สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ การออกแบบการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ยังช่วยสร้างความไว้วางใจ ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ และความชอบธรรมในการตัดสินใจเชิงนโยบายด้านการศึกษา ส่งผลให้การบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษามีเสถียรภาพและความต่อเนื่องมากขึ้น และในประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์นั้น จะทำให้ผู้ปกครองกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ชุมชนตระหนักในบทบาทหน้าที่ที่มีต่อสถานศึกษาและชุมชน และเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

แต่กระนั้นการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมยังพบข้อจำกัดในบางประเด็น ได้แก่ ช่องว่างทางดิจิทัล (Digital Divide) ในลักษณะความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึง (Access) การประยุกต์ใช้ (Adapt) และการสร้าง (Create) ความรู้และเครื่องมือดิจิทัลในการสร้างโอกาสและทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากความไม่เท่าเทียมทางสังคมและเศรษฐกิจ ข่าวสารที่บิดเบือน การสื่อสารที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่อาจบานปลาย เกิดเป็นภาระงานผู้ดูแลระบบ และประเด็นจริยธรรมและความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้สาร ที่องค์กรควรต้องตระหนักและหาทางป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

ระดับของการสื่อสารดิจิทัลเพื่อบริหารจัดการเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการส่งเสริมการมีส่วนร่วม จำแนกได้เป็น 4 ระดับ จำแนก ได้ดังนี้

1. ระดับการให้ข้อมูล เช่น มีการถามมา และผู้ปกครองหรือประชาชนตอบไป

2. ระดับการรับฟังความคิดเห็น เช่น มีการสอบถามข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลหรือความเห็นที่ต้องการแล้วการสื่อสารก็เป็นอันสิ้นสุด

3. ระดับการร่วมวางแผน เช่น มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา และเชิญมาร่วมวางแผน

4. ระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เช่น เชิญคณะกรรมการสถานศึกษามาร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการในบางเรื่องของสถานศึกษา หรือการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเชิญมาร่วมตัดสินใจในการจัดทำโครงการบางอย่าง เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับที่ 2 - 3 คือ ระดับของการให้ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น และการร่วมวางแผนในบางครั้งแต่ก็เป็นส่วนน้อย ส่วนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับ 4 ยังมีน้อยมาก โดยการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ระดับ ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีศักยภาพในการเป็นกลไกเชิงกลยุทธ์เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษา และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมภาคพลเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้านความรวดเร็ว โปร่งใส การเข้าถึง และการมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง แต่การสื่อสารดิจิทัลในระดับท้องถิ่นนั้นยังมีข้อจำกัดที่ต้องพิจารณา ได้แก่ ช่องว่างดิจิทัล

ทักษะการใช้เทคโนโลยี คุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูล รวมถึงการออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ดังนั้น นโยบายและการบริหารจัดการด้านการสื่อสารดิจิทัลในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของประชาชน ควบคู่กับการสร้างระบบกำกับดูแลข้อมูลที่เหมาะสม

โมเดลการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการมีส่วนร่วม

จากการนำผลการศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลเมืองเพชรบุรี มาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีและองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารดิจิทัล การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ การสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในประเด็นใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารดิจิทัล ที่สามารถสรุปออกมาเป็นโมเดลหรือแบบจำลองการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษาและการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในจัดการศึกษาของท้องถิ่นในการทำงานร่วมกับเครือข่ายและภาคประชาชน เพื่อสร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกัน และร่วมมือกันพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ปัจจัยนำเข้าที่สำคัญสำหรับการสื่อสารดิจิทัล ก็คือ การวางระบบด้านโครงสร้างพื้นฐานการสื่อสาร (Digital Communication Infrastructure) เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาต้องมี ได้แก่ แพลตฟอร์มการสื่อสาร เช่น Line และ Facebook Page ที่สามารถใช้ในการแจ้งข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการจัดการกับระบบฐานข้อมูลที่เป็นระเบียบและรวดเร็ว ซึ่งจะช่วยให้การสื่อสารออนไลน์มีความชัดเจนและเข้าถึงง่าย

2. ด้านกระบวนการ (Process) ด้านกระบวนการสื่อสารนั้น จะต้องวางรูปแบบการสื่อสารในลักษณะการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Participation Process) ที่เน้นการสื่อสารแบบสองทางที่สามารถโต้ตอบกันได้อย่างทันท่วงที (Real Time) ที่สำหรับใช้ แจ้งข่าวสารข้อมูล เปิดรับฟังความคิดเห็น ตอบกลับอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ และสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและการตอบสนองที่มีคุณค่าและสร้างความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน และใช้การสื่อสารเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม (Strategic Public Engagement Communication) ด้วยการกำหนดกลยุทธ์ในการสื่อสาร การเลือกสื่อ เนื้อหา ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม และใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมั่น ความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน

3. ด้านกลไก (Mechanism) การสื่อสารดิจิทัลเพื่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมนั้น องค์กรจะต้องมีการสร้างพื้นที่สาธารณะออนไลน์ เพื่อส่งข่าวสารข้อมูล และการเปิดพื้นที่ให้ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น โดยองค์ประกอบนี้เน้นการสร้างพื้นที่สาธารณะในการตัดสินใจร่วมกัน และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย ด้วยการใช้เทคโนโลยีเพื่อเชื่อมโยงผู้เรียน ผู้ปกครอง ครู และชุมชนเข้าด้วยกันผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เป็นพื้นที่ในการสนทนาและการพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม ซึ่งสามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ

4. ผลลัพธ์ (Outcomes) จากการดำเนินการอย่างเป็นระบบจะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในกำกับได้ผลลัพธ์ (Outcomes) ในลักษณะที่เครือข่ายและประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ให้ความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น มีการบริหารจัดการศึกษาของท้องถิ่นที่โปร่งใส มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่แข็งแกร่งภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนแบบสร้างสรรค์

5. ผลกระทบ (Impact) การบริหารจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ส่งผลให้การจัดการศึกษาของท้องถิ่น สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงาน ความโปร่งใส และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ส่งผลโดยตรงให้คุณภาพผู้เรียนพัฒนาขึ้น และชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

โมเดลการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์สามารถนำเสนอเป็นแผนภาพ ดังปรากฏตาม ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลการสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางการศึกษา และการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น

สรุป

การสื่อสารดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์จะช่วยทำหน้าที่เป็นโครงสร้างสนับสนุนการสื่อสารเชิงเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้ปกครอง และภาคีเครือข่ายทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเหมาะสมกับโลกยุคปัจจุบัน การใช้แพลตฟอร์ม เช่น Line และ Facebook ช่วยให้การสื่อสารมีความรวดเร็ว โปร่งใส และสามารถย้อนกลับเพื่อตรวจสอบข้อมูลได้ สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารดิจิทัลที่เน้นบทบาทของเทคโนโลยีในการเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงและการจัดการข้อมูล สื่อสังคมออนไลน์จึงมิได้เป็นเพียงเครื่องมือประชาสัมพันธ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือสถาบันการศึกษาแต่เพียงเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่สาธารณะทางการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันกำกับ ดูแล และพัฒนาระบบการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาควรกำหนดรูปแบบการสื่อสารดิจิทัลที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำ (Input)

กระบวนการ (Process) และกลไก (Mechanism) เพื่อให้การสื่อสารสามารถดำเนินการอย่างเป็นระบบจนเกิดผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ของการบริหารจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ทำให้การจัดการศึกษาของท้องถิ่นสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงานที่โปร่งใส มีเครือข่ายความร่วมมือที่ดี ส่งผลโดยตรงให้คุณภาพผู้เรียนพัฒนาขึ้น และชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้การสื่อสารดิจิทัลยังเผชิญข้อจำกัดในหลายมิติ ได้แก่ ช่องว่างการเข้าถึงเทคโนโลยี ทักษะดิจิทัลที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มประชาชน คุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูล รวมถึงความเสี่ยงด้านจริยธรรม และความปลอดภัยทางข้อมูล ประเด็นเหล่านี้สะท้อนความจำเป็นที่ภาครัฐต้องกำหนดมาตรการสนับสนุนและกำกับดูแลควบคู่กันไป เพื่อให้การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการบริหารจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กัญญาพัชร พูลชื่น. (2556). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองสะเดา จังหวัดสงขลา. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

นัชชา ทิพเนตร. (2565). การมีส่วนร่วมของประชาชนและรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบล จังหวัดนครราชสีมา. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 9(8), 395-413.

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. (2542). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 114ก หน้า 53 (17 พฤศจิกายน 2542).

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2568 (ไตรมาส 2). กรุงเทพมหานคร: กองสถิติพยากรณ์.

Argenti, P. A. (2023). Corporate Communication. (8th ed.). New York: McGraw-Hill Education.

Arifin, Z. (2016). Community participation in education management for improving quality education. DIA: Jurnal Administrasi Publik, 14(2). https://doi.org/10.30996/dia.v14i2.103.

Battiston, D. et al. (2017). Face-to-face communication in organizations. Review of Economic Studies, 84(2), 432-462. https://doi.org/10.1093/restud/rdw025.

Castells, M. (2010). The rise of the network society. (2nd ed.). Oxford: Wiley-Blackwell.

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8(3), 213-235. https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90011-X.

Cornelissen, J. (2020). Corporate communication: A guide to theory and practice. (6th ed.). London: SAGE Publications.

Epstein, J. L. (2018). School, family, and community partnerships: Your handbook for action. (4th ed.). Thousand Oaks: Corwin Press.

Hallahan, K. et al. (2007). Defining strategic communication. International Journal of Strategic Communication, 1(1), 3-35. https://doi.org/10.1080/15531180701285244.

Holtzhausen, D. & Zerfass, A. (2015). The Routledge handbook of strategic communication. (1st ed.). New York: Routledge.

Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. Business Horizons, 53(1), 59-68. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003.

Kiousis, S. (2002). Interactivity: a concept explication. New Media & Society, 4(3), 355-383. https://doi.org/10.1177/146144480200400303.

Liu, Y. & Shrum, L. J. (2002). What is interactivity and is it always such a good thing? Implications of definition, dual process models, and person-situation interactions. Journal of Advertising, 31(4), 53-64. https://doi.org/10.1080/00913367.2002.10673685.

Rafaeli, S. (1988). Interactivity: From new media to communication. In Hawkins R. P et al. (Eds.), Advancing communication science: Merging mass and interpersonal processes (pp. 110-134). Newbury Park: Sage Publications.

Showers, E. et al. (2015). Equality of participation online versus face to face: Condensed analysis of the community forum deliberative methods demonstration. Equality of Participation Online vs. F2F. 1-14. https://doi.org/10.1007/978-3-319-22500-5_5.

Steuer, J. (1992). Defining virtual reality: Dimensions determining telepresence. Journal of Communication, 42(4), 73-93. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1992.tb00812.x.

Steyn, B. (2000). Model for developing corporate communication strategy. Communicare: Journal for Communication Studies in Africa, 19(2), 1-33. https://doi.org/10.36615/jcsa.v19i2.1871.

Uphoff, N. T. (1986). Local institutional development: An analytical sourcebook with cases. West Hartford, Connecticut: Kumarian Press.

Walther, J. B. (1999). Computer-mediated communication: Impersonal, interpersonal, and hyperpersonal interaction. Communication Research, 23(1), 3-43. https://doi.org/10.1177/00936509602300100.

Zerfass, A. & Viertmann, C. (2017). Creating business value through corporate communication: A theory-based framework and its practical application. Journal of Communication Management, 21(1), 68-81. https://doi.org/10.1108/JCOM-07-2016-0059.

Zerfass, A. et al. (2018). Strategic communication: Defining the field and its core concepts. International Journal of Strategic Communication, 12(4), 487-505. https://doi.org/10.1080/1553118X.2018.1493485.

บทความวิจัย

ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2491 - 2506*

MASCULINITY IN THE LITERATURE OF THE SONGKHLA LAKE BASIN (1948 - 1963 A.D.)

ภานุวัฒน์ วรจินต์*, ธนภัทร เต็มรัตนะกุล, เสริมศักดิ์ ขุนพล
Panuwat Worajin*, Tanapat Temrattanakul, Sermsak Khunpol
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand
*Corresponding author E-mail: panuwat.worajin@gmail.com
*Tel: 082-597-1396

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา ช่วงปี พ.ศ. 2491 - 2506 โดยวิเคราะห์ผ่านสามแกนหลัก ได้แก่ 1) อุดมการณ์รัฐที่ส่งเสริมความเป็นชายแบบชาตินิยม 2) ค่านิยมและอุดมการณ์ท้องถิ่นที่หล่อหลอมบทบาทชาย และ 3) มุมมองของผู้เขียนที่สะท้อนผ่านการสร้างตัวละครชาย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประเภทการวิเคราะห์เอกสารเชิงตีความ โดยศึกษานิยายภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” จำนวน 10 เรื่อง ซึ่งตีพิมพ์ในจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ระหว่างปี พ.ศ. 2491 - 2506 กรอบวิเคราะห์อาศัยแนวคิดความเป็นชายแบบครอบงำและแนวคิดวาทกรรม เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในตัวบท ผลการวิจัยพบว่า ภาพความเป็นชายสามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเป็นชายตามอุดมการณ์รัฐ เช่น ชายชาติทหาร ข้าราชการ และนักพัฒนาชุมชน ซึ่งสะท้อนบทบาทชายในฐานะกำลังหลักของชาติ 2) ความเป็นชายตามค่านิยมท้องถิ่นที่เน้นความกล้าหาญ ใจนักเลง ศักดิ์ศรี ความรักเดียวใจเดียว และการเสียสละเพื่อครอบครัวและชุมชน และ 3) ความเป็นชายในมุมมองของผู้เขียน ซึ่งมักสร้างภาพชายอุดมคติที่มีบุคลิกสง่างาม มีภาวะผู้นำ และยึดมั่นในคุณธรรม การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา มิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนสังคม หากเป็นกระบวนการประกอบสร้างที่เกิดจากการต่อรองระหว่างอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และบทบาทของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตความหมาย วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ผลิตซ้ำและทำให้ความเป็นชายแบบครอบงำมีความชอบธรรมในบริบทภาคใต้หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งยังช่วยขยายกรอบการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสู่มิติด้านเพศภาวะและอำนาจอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: วรรณกรรมนิยายภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”, การประกอบสร้างความเป็นชาย, วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา

* Received 6 February 2026; Revised 27 February 2026; Accepted 28 February 2026

Abstract

This research article aims to examine the construction of masculinity in literary works from the Songkhla Lake Basin during the period 1948 - 1963. The analysis focuses on three principal dimensions: 1) State ideology promoting nationalist masculinity; 2) Local ideologies and values shaping male roles; and 3) The authors' perspectives reflected through male characters. This study employs a qualitative interpretive documentary approach, examining ten Southern Thai "small booklet" novels published in Songkhla, Phatthalung, and Nakhon Si Thammarat between 1948 and 1963. The analytical framework draws upon the concepts of hegemonic masculinity and discourse theory to explain the power relations embedded in the texts. The findings indicate that representations of masculinity can be classified into three major types. First, masculinity aligned with state ideology, including soldiers, civil servants, and community developers, portraying men as key agents of nation-building. Second, locally constructed masculinity emphasizing bravery, toughness, honor, monogamous loyalty, and sacrifice for family and community. Third, masculinity shaped by the authors' viewpoints, often presenting idealized male figures characterized by dignified appearance, leadership, and moral integrity. The study demonstrates that masculinity in the literature of the Songkhla Lake Basin is not merely a reflection of social reality but a discursive construction emerging from negotiation among state ideology, local cultural values, and the authors' roles as meaning producers. Literature thus functions as a discursive space that reproduces and legitimizes hegemonic masculinity within the context of post-World War II Southern Thailand. Academically, this research expands local literary studies toward systematic analyses of gender and power, contributing to a deeper understanding of Thai male identity within its specific regional and historical context.

Keywords: Southern Thai Novels in "Small Booklet" Editions, Construction of Masculinity, Songkhla Lake Basin literature

บทนำ

ความเป็นชายในแนวคิดร่วมสมัยมิได้จำกัดแค่ชีวภาพ แต่เป็นผลผลิตจากกระบวนการทางวัฒนธรรมและอำนาจ รอว์วิน คอนเนล (Connell) เสนอแนวคิด "ความเป็นชายแบบครอบงำ" (Hegemonic Masculinity) (Connell, R. W., 1987) ซึ่งสะท้อนอุดมคติชายที่เหนือกว่ารูปแบบอื่นในโครงสร้างอำนาจทางเพศ แม้แนวคิดนี้มิได้ตายตัว หากแต่เปลี่ยนแปลงตามบริบทประวัติศาสตร์และสังคม โดยสรุป แนวคิดของคอนเนลชี้ให้เห็นว่าความเป็นชายมิได้เป็นคุณลักษณะทางธรรมชาติ หากเป็นการสร้างผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมและอำนาจ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในแต่ละยุคสมัย ขณะเดียวกัน ฟูโกต์ (Foucault) ชี้ว่าอำนาจดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน

ผ่านวาทกรรมและการปฏิบัติที่ผลิตซ้ำบทบาทเพศ สะท้อนว่า “เพศ” โดยเฉพาะเพศชาย เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างทางสังคม (Foucault, M., 1978); (Yıldırım, G., 2022) สะท้อนให้เห็นว่า “เพศ” เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงสิ่งที่กำหนดโดยธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาในบริบทไทยภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความเป็นชายในแต่ละสังคมย่อมสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริบททางการเมืองและอำนาจของรัฐ โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2506) รัฐไทยดำเนินนโยบายชาตินิยมอย่างเข้มข้น โดยเชื่อมโยงบทบาทชายเข้ากับภารกิจชาติ เช่น การส่งเสริมอุดมการณ์ “ชายชาติทหาร” ผ่านระบบเกณฑ์ทหาร และการผลักดันนโยบาย “สมรสสร้างชาติ” เพื่อสร้างเสถียรภาพทางสังคม (สารัท ชลอสันติสกุล, 2567) รวมถึงการควบคุมแบบแผนการแต่งกายของผู้ชายให้สะท้อนภาพระเบียบวินัยของพลเมืองยุคใหม่ (ณัฐพล ใจจริง, 2563); (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567) รัฐนิยมได้สร้างภาพชายอุดมคติผ่านกฎหมายและขนบธรรมเนียม โดยเน้นคุณลักษณะอย่างความกล้าหาญ ความอดทน และความจงรักภักดี ซึ่งถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ตัวละครชายจึงมักมีภาพลักษณ์ของผู้กล้า มีหน้าที่ต่อครอบครัวในฐานะสามีและบิดา (ศิวรัฐ หาญพานิช, 2559) อย่างไรก็ตาม ค่านิยมท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งระบบเครือญาติ ศาสนา และประเพณี ก็ร่วมประกอบสร้างความเป็นชายควบคู่กับอุดมการณ์รัฐ ส่งผลให้ภาพแทนชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นผลผสมของทั้งสองระบบอุดมการณ์งานของ สารัท ชลอสันติสกุล, ณัฐพล ใจจริง, กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม และศิวรัฐ หาญพานิช ล้วนชี้ให้เห็นถึงบทบาทของรัฐไทยในการกำหนดภาพอุดมคติของความเป็นชายผ่านนโยบายและวาทกรรมชาตินิยม (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567); (ศิวรัฐ หาญพานิช, 2559) ขณะเดียวกันค่านิยมท้องถิ่นก็มีส่วนในการผลิตซ้ำหรือต่อรองภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรมภาคใต้ช่วงเวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม การประกอบสร้างความเป็นชายมิได้เกิดขึ้นจากอำนาจรัฐเพียงฝ่ายเดียว หากยังสัมพันธ์กับโครงสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาครอบคลุมจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิต อาชีพ และวัฒนธรรม โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง และดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ระบบครอบครัวแบบเครือญาติที่เข้มแข็ง ค่านิยมท้องถิ่นของพื้นที่นี้เน้นย้ำบทบาทชายที่มีความรับผิดชอบ เสียสละ กล้าหาญ และรักษาศักดิ์ศรีของตนและวงศ์ตระกูล ผู้ชายถูกคาดหวังให้ดูแลครอบครัวและเสียสละเพื่อส่วนรวม แนวคิดเหล่านี้ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น ตัวละครวีรบุรุษ นักเลงพื้นบ้าน หรือ “ลูกผู้ชาย” ที่กล้าตัดสินใจและยึดมั่นในคุณธรรม (พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ, 2560) โดยภาพแทนความเป็นชายในพื้นที่จึงสะท้อนอุดมการณ์ท้องถิ่นที่หยั่งรากลึก ซึ่งอาจดำรงอยู่ควบคู่หรือแม้กระทั่งขัดแย้งกับอุดมการณ์ชายแบบรัฐนิยมที่รัฐส่วนกลางส่งเสริมในช่วงเวลาเดียวกัน (ธันยพร บัวทอง, 2563)

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นผลงานของผู้เขียนพื้นถิ่นที่ถ่ายทอดวิถีชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทาน บทกวี และนวนิยาย (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) โดยมีบทบาทในการสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน ประวัติศาสตร์ และบทบาททางเพศในสังคมใต้ (พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ, 2560) โดยเฉพาะช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งตรงกับยุครัฐนิยมที่รัฐส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยมผ่านการควบคุมวัฒนธรรมและพฤติกรรมสาธารณะ (ธันยพร บัวทอง, 2563) ในบริบทดังกล่าว วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงมิได้เป็นเพียงสื่อบันเทิง หากเป็นพื้นที่สะท้อนและต่อรองอุดมการณ์รัฐกับค่านิยมท้องถิ่น โดยเฉพาะในมิติของความเป็นชาย งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรม “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

จำนวน 10 เรื่อง ที่ตีพิมพ์ในจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2506 ผ่านสามมิติ ได้แก่ อิทธิพลของรัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และมุมมองของผู้เขียน เพื่ออธิบายพลวัตของความเป็นชายภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและชุมชน แม้งานวิจัยก่อนหน้าจะศึกษาเรื่องรัฐนิยม ชาตินิยม หรือวรรณกรรมภาคใต้ในมิติทางวัฒนธรรม แต่ยังไม่ปรากฏงานใดที่วิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ภายใต้กรอบความเป็นชายแบบครอบงำอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภท “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่แพร่หลายในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษานี้มีคุณค่าในเชิงวิชาการ เนื่องจากช่วยขยายกรอบการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสู่การวิเคราะห์ด้านเพศภาวะและอำนาจ พร้อมทั้งเป็นฐานข้อมูลสำหรับการศึกษาความเป็นชายในบริบทอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนด้านวรรณกรรมและเพศภาวะศึกษา รวมถึงช่วยเปิดพื้นที่ให้สังคมร่วมสมัยตระหนักและทบทวนกรอบอุดมคติความเป็นชายที่สืบทอดมาทางประวัติศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพความเป็นชายที่ปรากฏในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2491 - 2506 โดยพิจารณาผ่านสามแกนหลัก ได้แก่ 1) นโยบายของรัฐไทยซึ่งปลูกฝังความเป็นชายชาตินิยม 2) อุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อภาพความเป็นชาย และ 3) มุมมองของผู้เขียนที่สะท้อนผ่านตัวละครชาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิเคราะห์เอกสารเชิงตีความ (Interpretive Documentary Research) มุ่งศึกษาการประกอบสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยใช้กรอบแนวคิดความเป็นชายแบบครอบงำ (Hegemonic Masculinity) และแนวคิดวาทกรรม (Discourse Theory) เป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภท “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่ตีพิมพ์ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา (จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช) ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วรรณกรรม จำนวน 10 เรื่อง ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกตามที่กำหนด โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ตัวบทที่มีเนื้อหาสะท้อนภาพความเป็นชายอย่างชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การเลือกแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้เลือกแหล่งข้อมูลจาก หอจดหมายเหตุและหอสมุดแห่งชาติจังหวัดสงขลา และ มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีการตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 โดยให้ความสำคัญกับวรรณกรรม “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่สะท้อนวิถีชีวิตภาคใต้และมีองค์ประกอบด้านการสร้างภาพความเป็นชายอย่างชัดเจน

เกณฑ์ในการคัดเลือกวรรณกรรม

การคัดเลือกวรรณกรรม จำนวน 10 เรื่องในครั้งนี้ อ้างอิงจากเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐไทยใช้นโยบายชาตินิยมและมีอิทธิพลต่อการสร้างบทบาทชายในสังคม

2. ต้องเผยแพร่ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช

3. ต้องเป็น “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในท้องถิ่นช่วงเวลาดังกล่าว (พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ, 2560)

4. ต้องมีเนื้อหาที่สะท้อนภาพความเป็นชาย อย่างชัดเจน เช่น ความกล้าหาญ ผู้นำ นักเลง หรือคุณธรรม

ตารางที่ 1 รายชื่อวรรณกรรม 10 เรื่องที่ใช้ในการศึกษา

ชื่อวรรณกรรม	ผู้แต่ง	ปีพิมพ์	ลักษณะความเป็นชายที่นำเสนอ	เหตุผลในการคัดเลือก
แก้วสองภาค	หนูแก้ว นครจันทร์	2491	ชายชาติทหาร, ผู้นำ, มีคุณธรรม	สะท้อนภาพชายในอุดมการณ์รัฐและพระราชาอุดมคติ
นางแก้ว	หนูแก้ว นครจันทร์	2491	ผู้นำในครอบครัว, ผู้ปกป้อง	แสดงบทบาทชายที่เสียสละเพื่อครอบครัว
กลิ่นกรอบแก้ว	ส.ชำนาญภักดี	2492	บุคลิกสง่างาม, ผู้นำสูงศักดิ์	เน้นภาพลักษณ์ชายในอุดมคติของสังคมชนชั้นสูง
นกในนาง นางในนก	นายเสือ ชำนาญภักดี	2494	ความกตัญญู, ความดีงาม	สื่อถึงคุณธรรมชายไทยในครอบครัว
ลอยวาริน สินสุบรรณ	นายเสือ ชำนาญภักดี	2495	ความกล้าหาญ, นักสู้	ถ่ายทอดภาพชายที่ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจ
เมืองสิด (ขุนแกล้ว) แหมะเว	สะมะแอ วงศ์สอาด และนายจิ เส็มหมาด	2503	นักเลง, กล้าต่อกร	แสดงภาพชายใต้ผู้กล้าและไม่ยอมจำนน
เสือเอื้อน	ชอบ หัทยานนท์	2503	ใจนักเลง, การต่อสู้, เกียรติยศ	ถ่ายทอดค่านิยมชายท้องถิ่นในเชิงนักเลงกล้าหาญ
หญิงหน่าย ชายรัก	คล้าย ศรีพนัง	2503	ข้าราชการท้องถิ่น, ผู้นำ	สะท้อนชายที่ทำงานเพื่อชุมชน
ยอดขุนพล	ปฏิกกวี	2503	รับราชการ, จงรักภักดี	สื่อภาพชายที่เติบโตในระบบราชการ
เพื่อนรักหักหลัง	นายชัย จันรอดภัย	2506	รักเดียวใจเดียว, เสียสละ, ความเป็นผู้นำ	แสดงความซื่อสัตย์ของชายทั้งต่อรักและชุมชน

จากตารางที่ 1 พบว่า วรรณกรรมทั้ง 10 เรื่องที่ใช้ในการศึกษานำเสนอภาพความเป็นชายที่หลากหลาย โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ 1) ความเป็นชายตามอุดมการณ์รัฐ เช่น แก้วสองภาค และยอดขุนพล ซึ่งสะท้อนบทบาทชายในฐานะข้าราชการและนักพัฒนาชาติที่จงรักภักดี มีคุณธรรม และเป็นผู้นำ

2) ความเป็นชายตามค่านิยมท้องถิ่นภาคใต้ เช่น เสือเอื้อน, ลอยวาริน สินสุบรรณ และเมืองสิด (ขุนแกล้ว) ที่เน้นลักษณะชายใจนักเลง กล้าหาญ ยึดมั่นในศักดิ์ศรีของตน และ 3) ความเป็นชายในฐานะผู้นำครอบครัวและผู้เสียสละ เช่น นางแก้ว, หญิงหน่าย ชายรัก และเพื่อนรักหักหลัง ซึ่งเสนอชายในบทบาทผู้ปกป้องครอบครัวและอุทิศตนเพื่อชุมชน ภาพแทนความเป็นชายทั้งสามกลุ่มนี้สะท้อนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชายผ่านการผสานระหว่างอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และมุมมองของผู้เขียนในภาคใต้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณสมบัติของวรรณกรรมที่คัดเลือกอย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาจากข้อมูลบรรณานุกรม ได้แก่ ปีที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ และรูปแบบการจัดพิมพ์ เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและพื้นที่ที่กำหนดไว้ในเกณฑ์การคัดเลือก อีกทั้งได้อ่านและวิเคราะห์เนื้อหาเบื้องต้น (Preliminary Content Analysis) ของแต่ละเรื่อง เพื่อประเมินว่ามีการนำเสนอภาพความเป็นชายอย่างชัดเจนในระดับตัวละคร บทบาท หรือวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น หรือบทบาทครอบครัว กระบวนการดังกล่าวช่วยให้มั่นใจได้ว่า วรรณกรรมทั้ง 10 เรื่องมีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด และสามารถใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชายได้อย่างเหมาะสมทั้งในเชิงเนื้อหาและบริบททางประวัติศาสตร์

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและเกณฑ์ในการเลือกข้อมูล

ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐไทยดำเนินนโยบายสร้างชาติอย่างเข้มข้น และมีการสะท้อนภาพความเป็นชายอย่างชัดเจนภายในเนื้อหา ทั้งนี้ มุ่งเลือกเฉพาะเรื่องที่แสดงออกถึงอุดมการณ์ บทบาท หรือค่านิยมของความเป็นชายในพื้นที่ภาคใต้โดยตรง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยศึกษาเอกสารในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านนโยบายของรัฐไทย 2) การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านอุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่น และ 3) การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านมุมมองของผู้เขียน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านนโยบายของรัฐไทย เกิดจากการพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 ซึ่งตรงกับยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่รัฐใช้นโยบายชาตินิยมแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Nationalism) อย่างเข้มข้น (ธันยพร บัวทอง, 2563) แนวคิด Hegemonic Masculinity ถูกใช้เพื่ออธิบายว่ารัฐมีบทบาทในการนิยาม “ความเป็นชายอุดมคติ” ผ่านวาทกรรมชายชาติทหาร ข้าราชการ หรือผู้นำชุมชน ซึ่งปรากฏในนโยบายและแนวทางการปกครอง เช่น การเกณฑ์ทหาร การส่งเสริมครอบครัวแบบชายเป็นผู้นำ และการควบคุมความประพฤติทางเพศในสังคม (Connell, R. W., 1995)

2. การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านอุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่น พิจารณาจากบริบทของลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งมีค่านิยมท้องถิ่นเฉพาะตน เช่น ความเสียสละ ความกล้าหาญ และความภักดีต่อครอบครัวและชุมชน ค่านิยมเหล่านี้ถูกส่งผ่านในรูปของวรรณกรรมพื้นบ้านที่มักปรากฏตัวละครชายในฐานะนักเลงผู้กล้านักรบ หรือวีรบุรุษ ความเป็นชายในลักษณะนี้จึงแตกต่างจากภาพชายอุดมคติของรัฐ และบางครั้งก็เป็นการต่อรองหรือท้าทายต่ออุดมการณ์รัฐนิยม ผู้วิจัยใช้แนวคิดวัฒนธรรมย่อย (Subcultural Values) และอัตลักษณ์ทางพื้นที่ (Local Identity) เป็นพื้นฐานในการกำหนดมิตินี้

3. การประกอบสร้างภาพความเป็นชายผ่านมุมมองของผู้เขียน พิจารณาว่าผู้เขียนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ซึ่งมีโลกทัศน์เฉพาะตนที่สะท้อนผ่านการสร้างตัวละครชายในแบบที่ตนเห็นว่าเหมาะสมและควรเป็น เช่น บุรุษผู้มีบุคลิกสง่างาม มีศีลธรรม กตัญญู และมีความเป็นผู้นำ การวิเคราะห์มิตินี้ใช้แนวคิด “ตัวบทในฐานะวาทกรรม” (Text as Discourse) และ “ผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตความหมาย” โดยพิจารณาว่าผู้เขียนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เขียนถึง จึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อการผลิตซ้ำหรือสร้างภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรม

การวิเคราะห์ทั้ง 3 มิติข้างต้น ช่วยให้สามารถจำแนกและตีความภาพความเป็นชายในวรรณกรรมได้อย่างรอบด้าน ไม่จำกัดเพียงการพรรณนาเชิงเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบริบททางสังคม อำนาจ และความเชื่อของผู้ผลิตวรรณกรรมอีกด้วย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาทั้งตัวบท บริบทประวัติศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การอ่านซ้ำและตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความ

3. การให้ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมและเพศภาวะตรวจสอบความเหมาะสมของการจัดหมวดหมู่ข้อมูล

กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผลการวิเคราะห์มีความรอบด้าน และลดอคติในการตีความข้อมูล

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบของความเป็นชายที่ได้ถูกนำเสนอผ่านการศึกษาวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่า ความเป็นชายได้ถูกถ่ายทอดออกมาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) อุดมการณ์ความเป็นชายที่สอดคล้องกับอำนาจนิยมและชาตินิยม 2) อุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่นที่กำหนดบทบาทและความคิดที่มีต่อผู้ชายของผู้คนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา และ 3) มุมมองของนักเขียนพื้นบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย โดยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

อุดมการณ์ความเป็นชายที่สอดคล้องกับอำนาจนิยมและชาตินิยม

ในช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 รัฐไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายสร้างชาติที่มีอุดมการณ์ชาตินิยมและอำนาจนิยมเป็นแกนหลัก ส่งผลต่อการวางบทบาทของผู้ชายในสังคมให้เชื่อมโยงกับการรับใช้ชาติ การปกครองครอบครัว และการพัฒนาท้องถิ่น ความเป็นชายจึงมิใช่เพียงสถานะทางกายภาพ หากแต่เป็นแบบแผนอุดมคติที่ชายไทย “พึงเป็น” เพื่อประโยชน์ต่อชาติ วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงเวลาดังกล่าวได้สะท้อนภาพความเป็นชายที่ตอบสนองต่ออุดมการณ์รัฐอย่างชัดเจน โดยเน้นให้ชายเป็นผู้นำในสามลักษณะสำคัญ ได้แก่ ชายชาติทหาร ข้าราชการ และนักพัฒนาท้องถิ่น ตัวละครชายมักถูกวางบทบาทให้มีความกล้าหาญ ซื่อสัตย์ มีวินัย และเสียสละ ทั้งนี้ สำนวนบรรยายในวรรณกรรมเรื่อง แก้วสองภาค และ นางแก้ว แสดงให้เห็นภาพเมืองอุดมคติที่เต็มไปด้วยทหาร เครื่องรบ และการเตรียมพร้อมต่อศัตรู ซึ่งสะท้อนภาพชายชาติทหารในอุดมคติของรัฐ ส่วนเรื่อง ยอดขุนพล นำเสนอบุรุษที่ก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ เป็นข้าราชการผู้จงรักภักดี และ หญิงหน่ายชายรัก

สะท้อนภาพชายในฐานะเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบต่อกระบวนการยุติธรรมในท้องถิ่น สรุปได้ว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมเหล่านี้ คือ การตอบสนองต่อกรอบของรัฐที่มุ่งปลูกฝังบทบาทชายให้มีส่วนร่วมในการสร้างชาติทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ดังแสดงใน ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แนวทางการสร้างภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติอุดมการณ์ความเป็นชายที่สอดคล้องกับอำนาจนิยมและชาตินิยม

กลวิธีการนำเสนอความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพความเป็นชาย
1. ผู้ชายใต้ต้องเป็นชายชาติทหาร	“มีทหารมากมายทั้งนายพล ดูเกลื่อนกล่นล้นหลามอันงามตา... ปืนกลหนักประจำช่องอันรองเรือง อีกทั้งเครื่องยุทธภัณฑ์นั้นมากมี เหล่าทหารรักษาวังตั้งเป็นแถว แต่ล้วนแล้วองอาจดังราชสีห์...” (แก้วสองภาค: 2 - 3)	การใช้ถ้อยคำและภาพพรรณนาที่เน้นความยิ่งใหญ่แข็งแกร่งของกองทัพ บ่งบอกถึงคุณลักษณะของชายที่กล้าหาญ มีระเบียบวินัย และพร้อมรบ เสมือนเป็นอุดมคติของชายไทยในยุคสร้างชาติ	ภาพความเป็นชายในฐานะ “ชายชาติทหาร” คือ ชายผู้เสียสละเพื่อชาติ เป็นกำลังสำคัญของรัฐในอุดมการณ์ชาตินิยม
2. ผู้ชายใต้ต้องเป็นข้าราชการ	“เป็นผู้มีฝีมือลือทั่วไป... รับราชการนานหลายไม่ข้องขัด องค์กษัตริย์โปรดให้ได้สุขี ได้เลื่อนยศจากพลคนมือดีจนถึงที่สูงเด่นเป็นขุนพล” (ยอดขุนพล: 7)	บทกวีสะท้อนบทบาทของชายในฐานะข้าราชการผู้จงรักภักดี ผ่านการปฏิบัติหน้าที่และได้รับการเลื่อนยศเป็นการยืนยันคุณค่าความเป็นชายด้วยตำแหน่งและศักดิ์ศรี	ภาพของชายผู้จงรักภักดีและมีความก้าวหน้าในอาชีพราชการ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมชายในระบบราชการไทย
3. ผู้ชายใต้ต้องเป็นนักพัฒนา	“กำนันพันพิชัยได้รับใบหมายศาลจัดการพลัน รีบไปบ้านนายอ่อนอักษรส่ง... แล้วนายผันกลับพักสำนักตน” (หญิงหน่ายชายรัก: 56 - 57)	สะท้อนบทบาทของชายในฐานะผู้ขับเคลื่อนการบริหารท้องถิ่น มีความรับผิดชอบและเป็นผู้ดำเนินงานราชการแผ่นดินในระดับชุมชน	ภาพของชายที่มีบทบาทเชิงพัฒนา เป็น “นักพัฒนา” ในพื้นที่ชนบท ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างความเจริญแก่ชาติ

จากตารางที่ 2 สรุปได้ว่า ภาพแทนความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 สะท้อนอุดมการณ์ชาตินิยมและอำนาจนิยมของรัฐไทยผ่านสามบทบาทหลัก ได้แก่ ชายชาติทหาร ข้าราชการ และนักพัฒนาชุมชน โดยชายชาติทหารเน้นลักษณะกล้าหาญ มีวินัย และเสียสละ เพื่อสร้างภาพชายอุดมคติที่ภักดีต่อชาติ ข้าราชการแสดงบทบาทชายที่จงรักภักดีต่อรัฐและสถาบันกษัตริย์ ผ่านการปฏิบัติหน้าที่ในระบบราชการ ส่วนภาพนักพัฒนาเสนอชายที่อุทิศตนเพื่อชุมชนในระดับท้องถิ่น สะท้อนความรับผิดชอบและเสียสละในจุลภาค ภาพแทนทั้งสามลักษณะนี้จึงแสดงถึงความพยายามของรัฐในการกำหนดบทบาทชายให้สอดคล้องกับภารกิจการสร้างชาติ และใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือผลิตซ้ำอุดมการณ์รัฐในระดับพื้นที่อย่างแนบเนียน

อุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่นที่กำหนดบทบาทและความคิดที่มีต่อผู้ชายของผู้คนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

ความเป็นชายที่ปรากฏในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลายังถูกหล่อหลอมด้วยอุดมการณ์และค่านิยมของสังคมท้องถิ่นที่หยั่งรากลึกในระบบเครือญาติ วิถีชุมชน และประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรม ชายในอุดมคติของพื้นที่นี้จึงมิใช่เพียงผู้นำหรือผู้พิทักษ์ชาติในแบบรัฐนิยมเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีจิตใจเข้มแข็ง และรับผิดชอบต่อครอบครัวและชุมชน ลักษณะเด่นที่พบจากวรรณกรรมแบ่งออกเป็นสี่แนวทางสำคัญ ได้แก่ การเป็นนักเลงผู้กล้า การมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว การยึดมั่นในรักเดียวใจเดียว และการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตัวอย่างจากเรื่องเสือเอื้อน แสดงภาพของชายใจนักเลงที่กล้าเผชิญอันตรายและไม่เกรงกลัวต่อความรุนแรง ในขณะที่ ลอยวาริน สินสุบรรณ และเมืองสิด (ขุนแกล้ว) แหมะเว สะท้อนความกล้าหาญในสนามรบและการไม่ยอมจำนนต่ออุปสรรคหรืออำนาจจากภายนอก เรื่อง เพื่อนรักหักหลัง นำเสนอชายที่รักเดียวใจเดียว ผูกพันต่อหญิงคนรักในระดับลึกซึ้ง และในอีกตอนหนึ่งของเรื่องเดียวกันยังเผยให้เห็นภาพของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งแม้จะมีตำแหน่งเล็กน้อยก็เสียสละแรงกายเพื่อรักษาความสงบของเมือง ภาพรวมของวรรณกรรมในมิตินี้จึงชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชายของชายใต้ถูกประกอบสร้างจากบริบทวัฒนธรรมและสังคมท้องถิ่นที่ให้คุณค่ากับเกียรติ ศักดิ์ศรี ความรับผิดชอบ และการเสียสละ ซึ่งอาจสอดคล้องหรือแตกต่างจากอุดมการณ์ที่รัฐพยายามปลูกฝังในช่วงเวลาเดียวกัน ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แนวทางการสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติอุดมการณ์และค่านิยมท้องถิ่น

กลวิธีการนำเสนอความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพความเป็นชาย
1. ผู้ชายใต้ต้องมีใจนักเลง	“...จะเผาบ้านอ้ายลิ้นให้สิ้นหมด น้ำมันรดเทฉาลูกตาหัน นายลิ้นวิ่งจากบ้านท่านไม่ทัน โจรยิกรันยิงลิ้นจนสิ้นใจ” (เสือเอื้อน: 39)	ภาพแทนชายที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยว มีความเป็นผู้นำ และไม่ยอมให้ใครดูหมิ่น ลักษณะ “ใจนักเลง” ที่สอดคล้องกับค่านิยมชายภาคใต้	ความเป็นชายถูกวางให้มีลักษณะใจถึง กล้ารับมือกับความขัดแย้ง และยึดถือเกียรติศักดิ์ศรีเป็นสำคัญ
2. ผู้ชายใต้ต้องมีความกล้าหาญ	“...เกิดเป็นชายหมายมาตร์ว่าชาติชาย ถึงพี่ตายก็จะสู้ดูสักหน...” (เมืองสิด (ขุนแกล้ว): 8) / “พระหวดซ้ายป่ายขวาทั่วกายิน... พระขรรค์ฟันฟาดไม่บาดกาย...” (ลอยวาริน: 28)	ใช้ภาพพจน์แสดงถึงความกล้าหาญ การเผชิญหน้าและเอาชนะภัยคุกคามทั้งจากสัตว์ร้ายและศัตรู เป็นการตอกย้ำคุณสมบัติของชายแท้ในท้องถิ่น	ความกล้าหาญเป็นแก่นของความเป็นชายชายใต้ ผู้ชายต้องพร้อมชน ไม่ยอมถอยแม้ต้องแลกด้วยชีวิต
3. ผู้ชายใต้ต้องรักเดียวใจเดียว	“...ขอท่านได้พาล่องมาห้องฉันประเดียวหนึ่งพูนแก้วเข้ามาทันอภิวันท์ตรงหน้าเจ้าฟ้าชาย” (เพื่อนรักหักหลัง: 10 - 11)	ถ่ายทอดความรักที่มั่นคงและลึกซึ้งต่อหญิงคนรัก แสดงถึงอารมณ์อ่อนไหวแต่ไม่ลดทอนความเป็นชาย	ความรักเดียวใจเดียวกลายเป็นคุณสมบัติสำคัญที่สะท้อนความซื่อสัตย์และมั่นคงในบทบาทของผู้ชาย
4. ผู้ชายใต้ต้องเสียสละเพื่อส่วนรวม	“...เพื่อให้ราษฎรในเมืองนี้ได้มีงานทำทุกคน” (เพื่อนรักหักหลัง: 3 - 4)	ตัวละครชายแสดงบทบาทของผู้เสียสละเพื่อสังคม โดยยอมทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยตามคำสั่งของรัฐ	ภาพของผู้ชายในฐานะ “นักเสียสละ” เพื่อสาธารณประโยชน์และความมั่นคงของส่วนรวม

จากตารางที่ 3 สรุปได้ว่า ภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาที่สะท้อนอุดมการณ์ท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากกรอบอุดมการณ์รัฐ โดยเน้นชายที่กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เสียสละ และยึดมั่นในเกียรติมากกว่าภาพชายในเชิงอำนาจ โดยแบ่งลักษณะเด่นออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ “ใจนักเลง” ความกล้าหาญ ความมั่นคงทางอารมณ์ และการเสียสละเพื่อส่วนรวม เช่น เสือเอื้อน แสดงภาพชายที่กล้าปกป้องศักดิ์ศรี เมืองสิด และลอยวาริน ถ่ายทอดภาพชายที่ไม่ยอมถอยแม้ต้องเผชิญอันตราย เพื่อนรักหักหลัง สื่อถึงความรักเดียวใจเดียว และการยอมเสียสละเพื่อประโยชน์ของชุมชน ลักษณะเหล่านี้สะท้อนการประกอบสร้างภาพชายอุดมคติจากค่านิยมท้องถิ่นที่เน้นเกียรติคุณธรรม และความรับผิดชอบ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดรัฐนิยมแต่ไม่ขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง

มุมมองของนักเขียนลุ่มทะเลสาบสงขลาต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย

มุมมองของนักเขียนพื้นบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลาสะท้อนให้เห็นถึงภาพความเป็นชายที่สอดคล้องกับคุณค่าและความเชื่อของสังคมท้องถิ่น โดยมิได้จำกัดอยู่เพียงการเน้นพละกำลังหรือบทบาทในฐานะผู้ปกป้องเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงบุคลิกภาพ ความมีศีลธรรม ความเป็นผู้นำ และคุณลักษณะทางจริยธรรมที่สังคมให้การยอมรับ ความเป็นชายในสายตานักเขียน จึงประกอบด้วย การมีบุคลิกที่สง่างาม ทั้งในด้านการแต่งกาย มารยาท และความกล้าหาญ เช่นในเรื่อง กลิ่นกรอบแก้ว ที่ใช้ถ้อยคำพรรณนาความงามของบุรุษผู้สูงศักดิ์ด้วยอาภรณ์และท่าทีงดงามสง่าดุจเทพ ซึ่งสื่อถึงการให้คุณค่ากับความเป็นชายในเชิงรูปลักษณ์และความประณีต นอกจากนี้ การเป็นผู้นำที่รับผิดชอบต่อบ้านเมืองยังเป็นคุณลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง เช่นในเรื่อง เพื่อนรักหักหลัง ที่ตัวละครชายให้คำมั่นว่าจะนำความรู้กลับมาพัฒนาบ้านเกิด โดยแสดงถึงการยึดมั่นในหน้าที่ต่อชุมชน ในขณะที่มิติด้านศีลธรรมและคุณธรรมก็ปรากฏอย่างเด่นชัด ทั้งในการวางตนเป็นกษัตริย์ธรรมราชาผู้เปี่ยมคุณธรรม เช่นใน แก้วสองภาค และการแสดงความกตัญญูกตเวทีที่สะท้อนถึงคุณธรรมพื้นฐานของสังคมไทยใน นกในนาง นางในนก จากการวิเคราะห์นี้จะเห็นได้ว่า นักเขียนท้องถิ่นได้สร้างภาพความเป็นชายให้เป็นภาพของบุรุษผู้สมบูรณ์แบบ ทั้งในด้านภายนอกและภายใน เป็นทั้งผู้นำ ครอบครัว และชุมชน ในลักษณะที่เชื่อมโยงระหว่างความเป็นบุรุษในอุดมคติและรากวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แนวทางการสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติมุมมองของนักเขียนต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย

กลวิธีการนำเสนอความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพความเป็นชาย
1. ผู้ชายใต้ต้องมีบุคลิกภาพที่ดีและมีความสง่างาม	“ฝ่ายจอมภพจักร์พรรดิ์ขัตติเยศสดับเหตุปรีดิ์เปรม... ทรงเครื่องเสร็จพงศ์กระษัตริย์ขัดพระขรรค์...” (กลิ่นกรอบแก้ว: 9)	การบรรยายลักษณะตัวละครด้วยถ้อยคำหรูหรา อลังการ เน้นภาพลักษณ์ผู้นำที่สง่างาม สะท้อนค่านิยมชายในท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพ	ความเป็นชายถูกประกอบสร้างผ่านรูปลักษณ์ที่ดี สะอาด สง่างาม เป็นภาพชายในอุดมคติที่ผู้อ่านยึดถือได้
2. ผู้ชายใต้ต้องมีความเป็นผู้นำ	“เจ้าฟ้าวีรวงศ์ทรงทูลตอบ... หวังกลับมาปกป้องครองบ้านเมือง” (เพื่อนรักหักหลัง: 15)	ตัวละครชายแสดงความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง สะท้อนบทบาทผู้นำทั้งในครอบครัวและสังคม	ภาพชายในฐานะผู้นำผู้เสียสละและรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ตารางที่ 4 แนวทางการสร้างภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา: มิติมุมมองของนักเขียนต่อการประกอบสร้างความเป็นชาย (ต่อ)

กลวิธีการนำเสนอความเป็นชาย	ข้อความจากวรรณกรรม	วิเคราะห์ข้อมูล	สรุปแนวทางการสร้างภาพความเป็นชาย
3. ผู้ชายใต้ต้องมีคุณธรรม	“ทรงคุณธรรมดังมหาพระนารายน์... ราษฎรไม่ร้อนรน” (แก้วสองภาค: 3) / “ลูกขอบบุญคุณพ้นประมาณ ต่อไปหลานมิได้ลืมพระคุณตา” (นกในนาง นางในนก: 21)	แสดงภาพชายผู้มีความกตัญญู ความดีงาม และความเมตตา ซึ่งครอบคลุมทั้งศีลธรรมส่วนบุคคลและสังคม	ภาพของชายในฐานะ “ต้นแบบทางศีลธรรม” ที่เชื่อมโยงกับค่านิยมท้องถิ่นและตอบรับบทบาทผู้นำทางคุณธรรม

จากตารางที่ 4 สรุปได้ว่า ภาพความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาภายใต้มุมมองของนักเขียนท้องถิ่นสะท้อนการสร้างอุดมคติชายที่สมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน โดยแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ ความสง่างามทางบุคลิกภาพ ความเป็นผู้นำ และคุณธรรม ภาพชายที่มีบุคลิกดีมักปรากฏผ่านการพรรณนาความเรียบร้อยและความสง่างาม เช่นใน กลิ่นกรอบแก้ว ขณะที่ภาพผู้นำชายปรากฏในบทบาทผู้ที่เสียสละเพื่อครอบครัวและบ้านเมือง เช่นใน เพื่อนรักหักหลัง ส่วนด้านคุณธรรมสะท้อนผ่านตัวละครชายที่เปี่ยมเมตตา กตัญญู และยุติธรรม เช่นใน แก้วสองภาค และนกในนาง นางในนก ซึ่งทั้งหมดล้วนสื่อถึงอุดมคติชายในฐานะผู้นำเชิงศีลธรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมท้องถิ่น

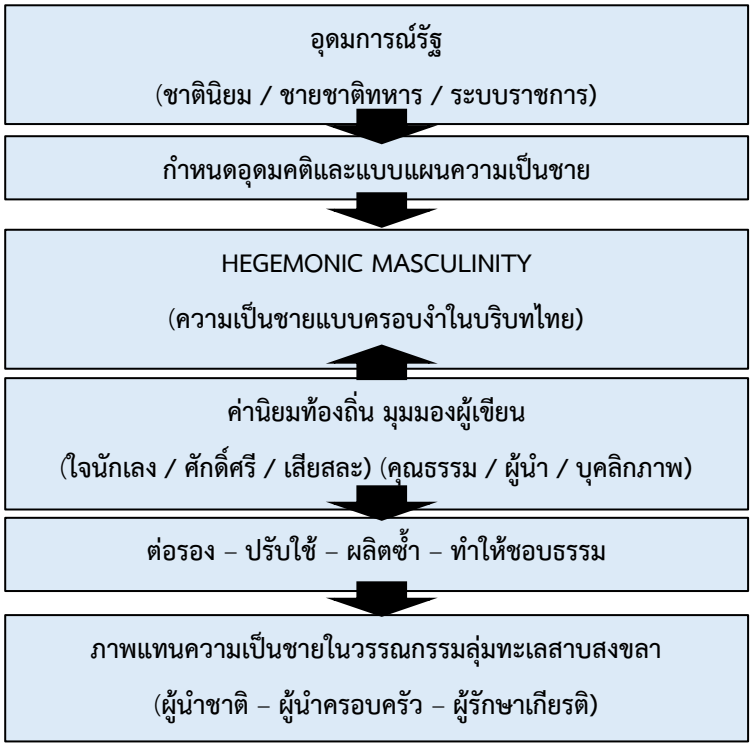
เมื่อพิจารณาภาพรวมของทั้งสามมิติ จะเห็นได้ว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 มิได้ดำรงอยู่ในฐานะคุณลักษณะตายตัว หากเป็นกระบวนการประกอบสร้างที่สัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจอย่างซับซ้อน ภาพ “ชายชาติทหาร” และ “ข้าราชการ” สามารถอธิบายได้ในฐานะความเป็นชายแบบครอบงำ ซึ่งได้รับการทำให้เป็นบรรทัดฐานผ่านนโยบายรัฐและกลไกทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน ภาพชายใจนักเลง ผู้ยึดมั่นในเกียรติ และผู้เสียสละเพื่อชุมชน สะท้อนรูปแบบความเป็นชายที่เกิดจากการปรับประยุกต์อุดมการณ์รัฐให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น มิได้เป็นการต่อต้านโดยตรง หากเป็นการต่อรองเชิงวัฒนธรรมระหว่างศูนย์กลางกับภูมิภาค ในแง่นี้ วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ผลิตซ้ำ ทำให้ชอบธรรม และบางครั้งก็ปรับเปลี่ยนความหมายของความเป็นชายภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังที่แนวคิดวาทกรรมเสนอว่า อำนาจมิได้บังคับจากเบื้องบนเพียงทิศทางเดียว หากแทรกซึมอยู่ในกระบวนการสร้างความหมายของสังคม ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้จึงอยู่ที่การชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชายในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นผลของการประสานและความตึงเครียดระหว่างอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และบทบาทของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตความหมาย มิใช่การครอบงำแบบเบ็ดเสร็จของรัฐส่วนกลาง กล่าวโดยสังเคราะห์ งานวิจัยนี้เสนอว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นพลวัตเชิงอำนาจ ที่ถูกผลิตซ้ำและทำให้ชอบธรรมผ่านตัวบท โดยมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นชายแบบครอบงำของรัฐกับความเป็นชายเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นข้อค้นพบที่ช่วยขยายความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ชายไทยในระดับภูมิภาคอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา จำนวน 10 เรื่อง พบว่า ภาพตัวละครชายจำนวนมากถูกวางให้มีลักษณะชายชาติทหาร ข้าราชการ หรือผู้นำชุมชน ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของนโยบายชาตินิยมในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มุ่งหล่อหลอมชายให้มีวินัย เข้มแข็ง และจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (ศิวรัฐ หาญพานิช, 2559) ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางรัฐนิยมที่สร้างภาพชายในอุดมคติผ่านกฎหมาย ธรรมเนียม และกลไกทางวัฒนธรรม และสอดรับกับข้อสังเกตของ จิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร ที่พบว่า ไพรัชนิยายไทยยุคเดียวกันมักสร้างภาพชายเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมเหนือผู้อื่น เพื่อเสริมโครงสร้างชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมลุ่มทะเลสาบมิได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐในการผลิตซ้ำอุดมการณ์เท่านั้น หากยังมีการปรับประยุกต์อุดมคติชายให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย ซึ่งสะท้อนกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับภูมิภาค (จิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร, 2559)

เมื่อพิจารณาในมิติของค่านิยมท้องถิ่น พบว่า ตัวบทจำนวนมากเน้นความกล้าหาญ ศักดิ์ศรี และความรับผิดชอบต่อครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างเครือญาติและวิถีชีวิตของสังคมภาคใต้ (พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ, 2560) รวมทั้งแนวคิดเรื่องใจนักเลง ที่ กิตติ ตันไทย อธิบายว่าเป็นผลจากวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเองและการปกป้องเกียรติ ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สะท้อนว่า ความเป็นชายแบบท้องถิ่นมิได้ขัดแย้งกับอุดมการณ์รัฐโดยสิ้นเชิง แต่มีลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ ตัวละครชายอาจมีความจงรักภักดีต่อชาติ ขณะเดียวกันก็ยึดมั่นในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนในฐานะสมาชิกของชุมชนท้องถิ่น ความตึงเครียด (Tension) ระหว่างสองระบบคุณค่านี้ทำให้เห็นว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบเป็นผลของการประสานและต่อรอง มากกว่าการครอบงำแบบทางเดียวจากรัฐส่วนกลาง (กิตติ ตันไทย, 2552)

จากการศึกษาพบว่า นักเขียนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกลั่นกรองอุดมการณ์ทั้งระดับรัฐและระดับท้องถิ่นผ่านการสร้างตัวละครชายในอุดมคติที่มีทั้งอำนาจและคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ และภาวะผู้นำ (สืบพงศ์ ธรรมชาติ, 2559) สอดคล้องกับ ปาริชาต เชียะคง และวรเวช ว่องศิริ ที่พบว่า ตัวละครชายมักถูกวาดให้มีเหตุผล หนักแน่น และมีอำนาจเหนือหญิง (ปาริชาต เชียะคง และวรเวช ว่องศิริ, 2563) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เสนอว่า นักเขียนมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดค่านิยมเดิม หากยังมีบทบาทในการ “ผลิตซ้ำและทำให้ชอบธรรม” (Legitimation) ความเป็นชายแบบครอบงำผ่านโครงเรื่องและการพัฒนาตัวละคร วรรณกรรมจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ทั้งธำรงและปรับเปลี่ยนความหมายของความเป็นชายในบริบทภูมิภาค

ภาพที่ 1 แบบจำลองการประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา

แผนภาพแสดงให้เห็นว่า “ความเป็นชายแบบครอบงำ” (Hegemonic Masculinity) ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของกระบวนการประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยอุดมการณ์รัฐเป็นแรงกำหนดแบบแผนในระดับมหภาค ขณะที่ค่านิยมท้องถิ่นและมุมมองของผู้เขียนทำหน้าที่ต่อรอง ปรับใช้ และผลิตซ้ำแบบแผนดังกล่าวในระดับพื้นที่ ส่งผลให้วรรณกรรมกลายเป็นพื้นที่ทางวาทกรรมที่ทำให้ความเป็นชายแบบครอบงำดำรงอยู่และได้รับการทำให้ชอบธรรมในบริบทภาคใต้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากวัตถุประสงค์ที่มุ่งวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชายในวรรณกรรมลุ่มทะเลสาบสงขลา และศึกษาบทบาทของอุดมการณ์รัฐ ค่านิยมท้องถิ่น และมุมมองของผู้เขียน ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นชายในวรรณกรรมช่วง พ.ศ. 2491 - 2506 มิได้เป็นคุณลักษณะที่ดำรงอยู่อย่างตายตัว หากเป็นผลของกระบวนการประกอบสร้างผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ชุมชน และผู้ผลิตตัวบท ประการแรก ในมิติอุดมการณ์รัฐ พบว่า ตัวบทวรรณกรรมผลิตซ้ำภาพชายในฐานะกำลังหลักของชาติ ทั้งในบทบาทชายชาติทหาร ข้าราชการ และผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายชาตินิยมในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประการที่สอง ในมิติของค่านิยมท้องถิ่น พบว่า ความเป็นชายถูกผสานเข้ากับแนวคิดเรื่องใจนักเลง ศักดิ์ศรี ความกล้าหาญ และความรับผิดชอบต่อครอบครัว อันสะท้อนโครงสร้างวัฒนธรรมของสังคมภาคใต้ ประการที่สาม ในมิติของผู้เขียน พบว่า นักเขียนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกลั่นกรองและทำให้แบบแผนความเป็นชายดังกล่าวมีความชอบธรรมผ่านการสร้างตัวละครชายในอุดมคติที่มีทั้งอำนาจและคุณธรรม ในเชิงทฤษฎี ผลการศึกษายืนยันว่า ความเป็นชายมิใช่อัตลักษณ์ที่มีลักษณะตายตัว หากเป็นกระบวนการ

เชิงวาทกรรมที่ถูกประกอบสร้าง ผลิตซ้ำ และต่อรองอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจ วรรณกรรมจึงมิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนสังคม หากเป็น “พื้นที่ต่อรองอำนาจ” ที่มีบทบาทในการธำรงและปรับเปลี่ยนความเป็นชายแบบครอบงำ ในบริบทพื้นที่เฉพาข้อเสนอแนะ 1) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ควรมีการบูรณาการการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเข้ากับกรอบเพศภาวะศึกษาและการวิเคราะห์เชิงอำนาจอย่างเป็นระบบมากขึ้น รวมทั้งศึกษาพัฒนาการของภาพแทนความเป็นชายในช่วงหลังยุคชาตินิยม เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของ hegemonic masculinity ในบริบทสื่อร่วมสมัย 2) ข้อเสนอแนะเชิงสังคมและการศึกษา ควรส่งเสริมการใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและบทบาททางเพศ เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการวิพากษ์และทำความเข้าใจความหลากหลายของความเป็นชายในสังคมไทย อันจะช่วยลดการยึดติดกับกรอบอุดมคติแบบตายตัวในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2567). ย้อนดู “การแต่งกาย” สมัยจอมพล ป. รณรงค์ให้นุ่งผ้าถุง ชี้ทั่วโลกกำลังนิยม. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_11660

กิตติ ตันไทย. (2552). หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร. (2559). การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชายในไพรัชนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2484 - 2489. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐพล ใจจริง. (2563). การปกครองเปลี่ยน แฟชั่นปรับ : แฟชั่นสมัยคณะราษฎร สงคราม (4) ชาติไทยแต่งตัวใหม่. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_841566

ธันยพร บัวทอง. (2563). จอมพล ป.พิบูลสงคราม: 123 ปี ชาตกาล กับผลงานและเสียงวิจารณ์นายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งนานที่สุด. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก https://www.bbc.com/thai/thailand-53399231

ปาริชาต เชียะคง และวรเวช ว่องศิริ. (2563). เพศภาวะ: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องเมืองสิด (ขุนแก้ว) แหมะเว. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 7(2), 26-60.

พัชลินจ์ จีนนุ่น และคณะ. (2560). คุณค่าและภูมิปัญญาจากวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520. วารสารอินทนิลทักษิณ, 12(2), 9-26.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 14). (หน้า 7052-7066). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ศิวรัฐ หาญพานิช. (2559). ความเป็นชายที่มีอำนาจนำและความสัมพันธ์ทางเพศสถานะในโฆษณารถที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ พ.ศ. 2558 - 2559. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรี เพศสถานะ และเพศวิถีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สารัท ชลอสันติสกุล. (2567). ย้อนเหตุการณ์พิธีสมรสหมู่ เมืองพัทลุง. เรียกใช้เมื่อ 23 มกราคม 2569 จาก https://www.hatyaifocus.com/forums-detail/3779/

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2559). จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก. สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, 16(1), 161-172.

Connell, R. W. (1987). Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics. Cambridge: Stanford University Press.

Connell, R. W. (1995). Masculinities. (1st ed.). Los Angeles: University of California Press.

Foucault, M. (1978). The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction. New York: Pantheon Books.

Yıldırım, G. (2022). Fault's Conceptualization of Power Relations: Masculinity and Power. Retrieved January 23, 2026, from https://www.byarcadia.org/post/hegemonic-masculinity-101-hegemonic-masculinity-and-power

บทความวิจัย

กรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงในบริบทยุคดิจิทัล*

DIGITAL APPROACHES TO THE PROTECTION AND TRANSMISSION OF JIZHONG SHENG WIND MUSIC

เสี่ยวซาน หลี่
Xiaoshan Li
วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยเกริก กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
International College, Krirk University, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: vance11166516@gmail.com
Tel: 083-532-5520

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสนอกรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลม “จี้จงเชิง” ในบริบทยุคดิจิทัล โดยเริ่มจากการวิเคราะห์คุณค่าทางวัฒนธรรมและปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอดในปัจจุบัน ดนตรีจี้จงเชิงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ระดับชาติของจีน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น แต่จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ผู้สืบทอดส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุสูงและมีผู้สืบทอดรุ่นใหม่ในสัดส่วนต่ำ สะท้อนความเสี่ยงของการขาดช่วงการสืบทอดในระยะยาวการวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเชิงตีความร่วมกับกรณีศึกษาเชิงลึก โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารวิชาการ การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการสนทนากับผู้สืบทอด เพื่อสังเคราะห์กลไกการสืบทอดในบริบทสังคมร่วมสมัย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในสามมิติหลัก ได้แก่ 1) การจัดเก็บข้อมูลดิจิทัลมาตรฐานสูงเพื่อรักษาคุณภาพเสียงและบริบทพิธีกรรม 2) การขยายโครงสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และ 3) การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานที่ช่วยเพิ่มความต่อเนื่องของผู้เรียนอย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการมีส่วนร่วมของผู้สืบทอดดั้งเดิม มิฉะนั้นอาจเกิดความเสี่ยงต่อการลดทอนความหมายทางวัฒนธรรมและบริบทเชิงพิธีกรรมของดนตรีจี้จงเชิงงานวิจัยนี้จึงเสนอกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการชุมชน ผู้สืบทอด และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าด้วยกัน ซึ่งมีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีต่อการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และเชิงปฏิบัติสำหรับการกำหนดนโยบายและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ดนตรีจี้จงเชิง, มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้, การสื่อสารทางวัฒนธรรม, คลังข้อมูลดิจิทัล, การสืบทอดแบบผสมผสาน

* Received 6 February 2026; Revised 16 February 2026; Accepted 28 February 2026

Abstract

This research primarily aims to propose a systems framework for the protection and transmission of the wind instrument “Jizhongsheng” in a digital context. It begins by analyzing the cultural value and structural problems of current transmission. Jizhongsheng is a national intangible cultural heritage of China, playing a crucial role in local community rituals and identity. However, field surveys reveal that most inheritors are elderly, with a low proportion of younger inheritors, reflecting the risk of a long-term discontinuation of the tradition. The research employs a qualitative methodology combining interpretive content analysis and in-depth case studies, collecting data from academic literature, field observations, and interviews with inheritors to synthesize transmission mechanisms within contemporary social contexts. The results show that digital technology plays a significant role in three main dimensions: 1) high-standard digital data storage to preserve sound quality and ritual context; 2) expanding participatory communication structures; and 3) developing blended learning models to enhance learner continuity. However, the application of digital technology must be coupled with the participation of traditional inheritors; otherwise, there is a risk of diminishing the cultural meaning and ritual context of Jizhongsheng. Therefore, this research proposes a systems framework that integrates community, inheritors, and digital technology, which is valuable both theoretically for the study of intangible cultural heritage and practically for the sustainable formulation of policies and management of cultural heritage in the digital age.

Keywords: Jizhongsheng Music, Intangible Cultural Heritage, Cultural Communication, Digital Archive, Integrated Transmission

บทนำ

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ถือเป็นแก่นสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะดนตรีพื้นบ้านซึ่งสะท้อนถึงความทรงจำร่วม ค่านิยมทางสังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน (Ahmad, Y., 2006); (Harrison, R., 2013) ภายใต้บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จำนวนมากกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการอนุรักษ์และการสืบทอด ทั้งในด้านจำนวนผู้สืบทอดที่ลดลง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิต และความจำเป็นในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย (Liu, Z. & Wang, X., 2020)

ดนตรีเป่าลม “จี้จงเชิง” เป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ระดับชาติของจีน มีรากฐานในพื้นที่จี้จงมณฑลเหอเป่ย และมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง (China Intangible Cultural Heritage Network, 2024) ดนตรีรูปแบบนี้ไม่เพียงรักษาระบบโน้ตและโครงสร้างดนตรีแบบดั้งเดิม หากยังสะท้อนโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงพิธีกรรม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างชัดเจน (Kirshenblatt, G. B., 2004) อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมสมัย ดนตรีจี้จงเชิง

กำลังเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างหลายประการ ได้แก่ การขาดแคลนผู้สืบทอดรุ่นใหม่ การพึ่งพาการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ซึ่งมีข้อจำกัดด้านเวลาและพื้นที่ รวมถึงความเสี่ยงต่อการสูญหายขององค์ความรู้ดั้งเดิม (Zhang, L., 2019); (Jin, J. et al., 2022) จากการสำรวจภาคสนามในปี 2024 ของชมรมดนตรีจี้จงเชิง จำนวน 16 แห่ง พบว่า มากกว่า 60% ของผู้สืบทอดมีอายุมากกว่า 55 ปี ขณะที่ผู้สืบทอดอายุต่ำกว่า 30 ปีมีสัดส่วนน้อยกว่า 15% สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนความเปราะบางของโครงสร้างการสืบทอดในระยะยาว และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบกลไกการคุ้มครองรูปแบบใหม่

ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลได้เปิดโอกาสใหม่ในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยช่วยลดข้อจำกัดของการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม สนับสนุนการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และขยายขอบเขตการเผยแพร่ (Wei, H. et al., 2024); (Giaccardi, E. & Palen, L., 2008) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการขยายบทบาทของเทคโนโลยีจากเครื่องมือทางเทคนิคไปสู่กลไกเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อรูปแบบการสืบทอดในระยะยาวขณะเดียวกัน งานศึกษายังชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมและบทบาทของชุมชน (Kenderdine, S., 2016); (Harrison, R., 2013) กล่าวคือ เทคโนโลยีไม่ควรถูกใช้เพียงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดเก็บข้อมูล หากแต่ต้องสนับสนุนกระบวนการสร้างความหมายและการมีส่วนร่วมของผู้สืบทอดดั้งเดิม นอกจากนี้ กระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมในสภาพแวดล้อมดิจิทัลควรเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม การตีความร่วม และการเรียนรู้แบบโต้ตอบ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนของการสืบทอดในบริบทสังคมร่วมสมัย (Affleck, J. & Kvan, T., 2008)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวทางการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถวิเคราะห์ได้ในสามมิติที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ มิติด้านเทคนิค มิติด้านการสื่อสาร และมิติด้านวัฒนธรรม ในมิติด้านเทคนิค เน้นการสร้างคลังข้อมูลดิจิทัลและมาตรฐานการจัดเก็บข้อมูลคุณภาพสูง ในมิติด้านการสื่อสาร เน้นการขยายโครงสร้างการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมของสาธารณะ ขณะที่ในมิติด้านวัฒนธรรม เน้นบทบาทของชุมชนและผู้สืบทอดในการกำหนดความหมายและทิศทางของการสืบทอด แม้งานวิจัยจำนวนมากได้กล่าวถึงบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังขาดกรอบแนวคิดเชิงระบบที่เชื่อมโยงโครงสร้างการสืบทอดกับกลไกดิจิทัลอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะในบริบทของดนตรีพื้นบ้านที่มีลักษณะการถ่ายทอดแบบมีชีวิตจากช่องว่างทางทฤษฎีและสถานการณ์เชิงประจักษ์ดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิงภายใต้กรอบแนวคิดของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทฤษฎีการสื่อสารทางวัฒนธรรม และทฤษฎีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอด และเสนอกรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิงในบริบทยุคดิจิทัล การศึกษานี้มีเป้าหมายเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางทฤษฎีและนำเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติที่สามารถประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้รูปแบบอื่นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางวัฒนธรรมและศิลปะของดนตรีจี้จงเชิงในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รวมถึงบทบาทของดนตรีดังกล่าวในบริบทสังคมร่วมสมัย

2. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิง โดยมุ่งเน้นโครงสร้างผู้สืบทอด รูปแบบการถ่ายทอด และข้อจำกัดของระบบดั้งเดิม

3. เพื่ออธิบายบทบาทและศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลในการสนับสนุนกระบวนการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิง

4. เพื่อเสนอกรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิงในบริบทยุคดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบและการออกแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงตีความร่วมกับกรณีศึกษาเชิงลึก (Interpretive Case Study Approach) เพื่อศึกษากลไกและกระบวนการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงในบริบทยุคดิจิทัล

การเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพมีความเหมาะสม เนื่องจากดนตรีจี้จงเชิงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะการถ่ายทอดแบบมีชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ ความหมายทางวัฒนธรรม และบริบททางสังคมของผู้สืบทอด การศึกษาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการตีความเชิงลึกมากกว่าการวัดผลเชิงปริมาณ

การออกแบบการวิจัยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรม ปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอด และบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงระบบขององค์ประกอบเหล่านี้ในกระบวนการสืบทอดร่วมสมัย

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคม - กันยายน พ.ศ. 2567 ผ่านสามวิธีหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการวิเคราะห์กรณีศึกษา

การวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์เอกสารมุ่งรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากบทความวารสารวิชาการระดับชาติและนานาชาติ จำนวน 28 รายการ หนังสือเฉพาะทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และเอกสารต้นฉบับที่เกี่ยวข้องกับดนตรีจี้จงเชิง รวมถึงรายงานการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมของหน่วยงานรัฐ ขอบเขตของเอกสารครอบคลุมช่วงปี ค.ศ. 2004 - 2024 เพื่อสะท้อนพัฒนาการทางแนวคิดทั้งในมิติทฤษฎีและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Liu, Z. & Wang, X., 2020)

การวิเคราะห์เอกสารใช้วิธีการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) คุณค่าทางวัฒนธรรมของดนตรีจี้จงเชิง 2) ปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอด และ 3) แนวคิดการคุ้มครองเชิงดิจิทัล เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดกรอบการวิเคราะห์ของการวิจัย

การศึกษาภาคสนาม การศึกษาภาคสนามดำเนินการในพื้นที่การแพร่กระจายหลักของดนตรีจี้จงเชิงในเขตจี้จง มณฑลเหอเป่ย โดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิธีกรรมและการแสดงดนตรีพื้นบ้าน จำนวน 8 ครั้ง และการสนทนาเชิงลึกกับผู้สืบทอดหลัก จำนวน 12 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ประสบการณ์และบทบาทในชุมชน

การวิเคราะห์กรณีศึกษา กรณีศึกษาถูกคัดเลือกจากชมรมดนตรีจี้จงเชิงที่มีรูปแบบการจัดการแตกต่างกัน 3 แห่ง เพื่อเปรียบเทียบโครงสร้างการสืบทอดและแนวทางการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยการเลือกกรณีศึกษาอิงตามหลักความเป็นตัวแทน (Representativeness) และความพร้อมของข้อมูลภาคสนาม (Kirshenblatt, G. B., 2004)

3. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาภาคสนาม และกรณีศึกษาถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบตีความ (Interpretive Content Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การอ่านข้อมูลทั้งหมดอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจบริบทโดยรวม

ขั้นที่ 2 การเข้ารหัสข้อมูลแบบเปิด (Open Coding) เพื่อระบุประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นจากข้อมูลภาคสนาม

ขั้นที่ 3 การจัดกลุ่มรหัส (Axial Coding) ตามหมวดหมู่หลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) คุณค่าทางวัฒนธรรม 2) ปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอด และ 3) บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล

ขั้นที่ 4 การสังเคราะห์เชิงระบบเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ

เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ มีการใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร ภาคสนาม และคำบอกเล่าของผู้สืบทอด รวมถึงการตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความกับผู้ให้ข้อมูลหลักภายหลังการวิเคราะห์

4. ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาดนตรีจี้จงเชิงในฐานะกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่จี้จง มณฑลเหอเป่ย ดังนั้น ผลการวิจัยจึงไม่สามารถสรุปอ้างอิงเชิงเปรียบเทียบกับดนตรีพื้นบ้านประเภทอื่นได้โดยตรง

นอกจากนี้ การศึกษาใช้แนวทางเชิงคุณภาพเป็นหลัก ซึ่งมุ่งเน้นการทำความเข้าใจเชิงบริบทและการตีความเชิงลึก มากกว่าการวัดผลเชิงปริมาณ จึงอาจมีข้อจำกัดในการประเมินผลกระทบเชิงสถิติของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

อีกประการหนึ่ง การวิเคราะห์มุ่งเน้นช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลในระยะปัจจุบัน ผลกระทบในระยะยาวของการคุ้มครองเชิงดิจิทัลยังต้องอาศัยการศึกษาต่อเนื่องในอนาคต

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการวิเคราะห์กรณีศึกษา ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์การสืบทอด ปัญหาเชิงโครงสร้าง และศักยภาพของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิง โดยสามารถนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์การศึกษาได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้อาศัยข้อมูลจากการสังเกตการณ์ภาคสนาม การสัมภาษณ์ผู้สืบทอด และการวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างข้อมูลดิจิทัล คุณภาพของข้อมูล และกระบวนการสืบทอดในบริบทดิจิทัล

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การคุ้มครองเชิงดิจิทัลมิได้ขึ้นอยู่กับปริมาณข้อมูลเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อมูล วิธีการจัดเก็บ และศักยภาพในการนำข้อมูลไปใช้ต่อในกระบวนการเรียนรู้ในระยะยาว ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีดิจิทัลกับโครงสร้างการสืบทอดทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 1 โครงสร้างและประเภทของข้อมูลดิจิทัลของดนตรีเป่าลมจี้จงเชิง

ประเภทข้อมูล	เนื้อหาหลัก	รูปแบบดิจิทัล	วัตถุประสงค์ในการใช้งาน
ข้อมูลเสียง	บทเพลง เทคนิคการบรรเลง การควบคุมลมหายใจ	WAV / FLAC	การอนุรักษ์คุณภาพเสียงต้นฉบับ
ข้อมูลวิดีโอ	การแสดงสด พิธีกรรม ท่าทางการบรรเลง	MP4 (4K)	การบันทึกบริบทและทักษะเชิงปฏิบัติ
ข้อมูลเอกสาร	โน้ตกงฉือ ตำราดนตรี เอกสารประวัติ	PDF / OCR	การจัดเก็บและการค้นคว้า
ข้อมูลวัตถุ	เครื่องดนตรี ภาพถ่าย เครื่องประกอบพิธี	JPEG / PNG	การอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพ
ข้อมูลมุขปาฐะ	ความทรงจำ คำอธิบาย เทคนิคเฉพาะ	วิดีโอ / เสียง	การบันทึกองค์ความรู้ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

ที่มา: เรียบเรียงจากการเก็บข้อมูลภาคสนามและต้นฉบับภาษาอังกฤษ

จากตารางที่ 1 พบว่า ทรัพยากรดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงสามารถจำแนกออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะของเนื้อหาและข้อกำหนดทางเทคนิคในการจัดเก็บข้อมูลดิจิทัล โดยครอบคลุมทั้งข้อมูลเสียง ข้อมูลวิดีโอ ข้อมูลเอกสาร ข้อมูลวัตถุ และข้อมูลมุขปาฐะ การจำแนกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า องค์ความรู้ดนตรีจี้จงเชิงมีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและเนื้อหา และจำเป็นต้องใช้แนวทางการจัดเก็บและการคุ้มครองที่แตกต่างกันตามประเภทของข้อมูล นอกจากนี้ การใช้รูปแบบดิจิทัลที่มีความละเอียดสูง เช่น WAV/FLAC และวิดีโอความละเอียด 4K มีบทบาทสำคัญในการรักษาคุณภาพเสียง รายละเอียดของท่าทางการบรรเลง และบริบททางพิธีกรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิงในระยะยาว

1. ผลการวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิง

ผลการวิจัยพบว่า การสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงกำลังเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างที่เด่นชัดในหลายมิติ โดยเฉพาะโครงสร้างผู้สืบทอด รูปแบบการถ่ายทอด และการอนุรักษ์ข้อมูลหลัก จากการสำรวจภาคสนามของชมรมดนตรีจี้จงเชิง จำนวน 16 แห่ง พบว่า ผู้สืบทอดมากกว่า 60% อยู่ในช่วงอายุเกิน 55 ปี ขณะที่ผู้สืบทอดอายุต่ำกว่า 30 ปี มีสัดส่วนไม่ถึง 15% สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงแนวโน้มภาวะการขาดช่วงของการสืบทอดในระยะยาว

ผู้สืบทอดรายหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “คนรุ่นใหม่สนใจดนตรีสมัยใหม่มากกว่า การฝึกดนตรีจี้จงเชิงต้องใช้เวลานานและต้องมีความอดทนสูง ทำให้หลายคนเลิกเรียนกลางคัน” คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงแรงกดดันเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

ในด้านรูปแบบการถ่ายทอด การเรียนรู้ดนตรีจี้จงเชิงยังคงอาศัยการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการท่องจำโน้ตกงฉือเป็นหลัก แม้ว่าวิธีการดังกล่าวจะช่วยรักษาความถูกต้องของบทเพลงและรูปแบบการแสดง แต่กลับมีข้อจำกัดด้านประสิทธิภาพและการขยายตัว ผู้เรียนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งสะท้อนว่า โครงสร้างทำนองมีความซับซ้อนและยากต่อการทำความเข้าใจเมื่อไม่มีสื่อประกอบที่เป็นภาพหรือเสียงคุณภาพสูง ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ใช้เวลานานและมีอัตราการเลิกเรียนสูง

จากการสังเกตการณ์ภาคสนาม พบว่า การฝึกซ้อมส่วนใหญ่ยังดำเนินการในรูปแบบกลุ่มเล็กภายในชุมชน โดยไม่มีระบบบันทึกเสียงหรือวิดีโออย่างเป็นระบบ ทำให้ความรู้เชิงปฏิบัติจำนวนมากขึ้นอยู่กับความทรงจำของผู้สืบทอดแต่ละราย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงในการสูญหายของทรัพยากรดนตรีหลัก ทั้งในรูปแบบข้อมูลมีชีวิต เช่น เทคนิคการบรรเลงเฉพาะตัวของผู้สืบทอด และข้อมูลเชิงวัตถุ เช่น ต้นฉบับโน้ตเก่า เทปเสียง และวิดีโอแอนะล็อกที่เสื่อมสภาพ ปัญหาเหล่านี้ทำให้การนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในการคุ้มครองดนตรีจี้จงเชิงมิใช่เพียงทางเลือก หากแต่เป็นความจำเป็นเชิงโครงสร้างของกระบวนการสืบทอดในยุคปัจจุบัน

2. ผลการวิเคราะห์โครงสร้างข้อมูลดิจิทัลของดนตรีจี้จงเชิง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ทรัพยากรดนตรีจี้จงเชิงสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) ข้อมูลเสียงการบรรเลง 2) ข้อมูลวิดีโอการแสดงและการฝึกซ้อม 3) เอกสารต้นฉบับและโน้ตกงฉือ และ 4) ความรู้เชิงปฏิบัติของผู้สืบทอด ดังแสดงในตารางที่ 1 การจำแนกดังกล่าวสะท้อนโครงสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสืบทอดในมิติต่าง ๆ

จากการสังเกตการณ์ พบว่า การบันทึกเสียงและวิดีโอด้วยอุปกรณ์ความละเอียดสูงช่วยรักษารายละเอียดของจังหวะ การควบคุมลมหายใจ และท่าทางการบรรเลงได้อย่างชัดเจนมากกว่าการบันทึกแบบดั้งเดิม ผู้สืบทอดบางรายให้ความเห็นว่า “เมื่อดูวิดีโอความละเอียดสูง ผู้เรียนสามารถสังเกตนิ้วมือและการหายใจได้ละเอียดขึ้น ทำให้เข้าใจวิธีการบรรเลงได้เร็วกว่าเดิม”

ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า ในกรณีของเอกสารต้นฉบับและโน้ตกงฉือ การใช้เทคโนโลยีสแกนความละเอียดสูงร่วมกับระบบ OCR ช่วยแปลงต้นฉบับที่เสื่อมสภาพให้กลายเป็นข้อมูลดิจิทัลที่สามารถจัดเก็บ ค้นหา และเปรียบเทียบได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในกรณีโน้ตที่เขียนด้วยลายมือซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละรุ่นผู้สืบทอด

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ พบว่า การจัดเก็บข้อมูลดิจิทัลยังขาดมาตรฐานกลางในการกำหนดรูปแบบไฟล์และการจัดหมวดหมู่ ทำให้ข้อมูลบางส่วนยังไม่สามารถเชื่อมโยงหรือแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มผู้สืบทอดได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

3. ผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อมูลดิจิทัลและความยั่งยืนของการคุ้มครอง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและกรณีศึกษา พบว่า คุณภาพของข้อมูลดิจิทัลและโครงสร้างการจัดเก็บมีความสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพของการอนุรักษ์ในระยะยาว โดยเฉพาะในกรณีการบันทึกเสียงและวิดีโอที่ใช้มาตรฐานความละเอียดสูง ซึ่งสามารถเก็บรายละเอียดของไดนามิกเสียง การควบคุมลมหายใจ และความต่อเนื่องของจังหวะได้ชัดเจนกว่าการบันทึกแบบเก่า

จากการเปรียบเทียบไฟล์บันทึกเสียงรุ่นเก่ากับไฟล์ที่บันทึกใหม่ด้วยอุปกรณ์ดิจิทัล พบว่า ความแตกต่างของความชัดเจนและช่วงความถี่มีผลต่อความเข้าใจของผู้เรียน โดยผู้เรียนบางรายระบุว่า “เมื่อฟังไฟล์ที่บันทึกใหม่สามารถแยกเสียงเครื่องดนตรีและจังหวะได้ชัดขึ้น ทำให้ฝึกตามได้ง่ายกว่า”

ในมิติของโครงสร้างการจัดเก็บ ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มที่มีการกำหนดรูปแบบไฟล์และระบบเมทาดาทาอย่างเป็นระบบสามารถค้นหาและเรียกใช้ทรัพยากรได้รวดเร็วกว่ากลุ่มที่จัดเก็บข้อมูลแบบกระจัดกระจาย นอกจากนี้การใช้รูปแบบไฟล์มาตรฐานยังช่วยลดความเสี่ยงของการสูญหายเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแพลตฟอร์มเทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ พบว่า แม้จะมีการบันทึกข้อมูลคุณภาพสูง แต่หากไม่มีระบบการจัดการและการเผยแพร่ที่ชัดเจน ข้อมูลดิจิทัลจำนวนหนึ่งยังคงถูกจัดเก็บไว้เฉพาะในระดับบุคคล ทำให้ศักยภาพด้านความยั่งยืนยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ

ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า การคุ้มครองดนตรีจี้จงเชิงในรูปแบบดิจิทัลไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณข้อมูลเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของโครงสร้างข้อมูล ความสามารถในการใช้งานซ้ำ และการเชื่อมโยงข้อมูลเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดในระยะยาว

4. ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของดิจิทัลต่อกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอด

ผลการวิจัยจากกรณีศึกษาและการสังเกตการณ์ภาคสนาม พบว่า การนำสื่อดิจิทัลมาใช้ควบคู่กับการเรียนรู้แบบเผชิญหน้า ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและพื้นที่ของการฝึกซ้อมแบบดั้งเดิม ผู้เรียนสามารถเข้าถึงวิดีโอการบรรเลงและไฟล์เสียงคุณภาพสูงซ้ำหลายครั้ง ส่งผลให้สามารถทบทวนโครงสร้างทำนองและจังหวะได้ด้วยตนเอง

จากการสังเกตการณ์ พบว่า ผู้เรียนที่ใช้สื่อดิจิทัลควบคู่กับการเรียนแบบตัวต่อตัวมีความต่อเนื่องในการฝึกซ้อมมากกว่า โดยเฉพาะในช่วงที่ไม่มีการฝึกในชุมชน ขณะที่ผู้สืบทอดรายหนึ่งให้ความเห็นว่า “เมื่อผู้เรียนสามารถดูวิดีโอซ้ำได้ พวกเขาจะกลับมาซ้อมพร้อมคำถามที่ชัดเจนมากขึ้น ทำให้การสอนมีประสิทธิภาพกว่าเดิม”

ในด้านเนื้อหาเชิงเทคนิค สื่อดิจิทัลช่วยอธิบายองค์ประกอบที่ยากต่อการถ่ายทอดด้วยคำพูด เช่น เทคนิคการควบคุมลมหายใจ การวางนิ้ว และการประสานจังหวะระหว่างเครื่องดนตรี การใช้ภาพเคลื่อนไหวและการบันทึกแบบช้า (Slow Motion) ทำให้ผู้เรียนสามารถสังเกตรายละเอียดได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้สืบทอดบางรายแสดงความกังวลว่า หากผู้เรียนพึ่งพาสื่อดิจิทัลมากเกินไป อาจลดโอกาสในการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์โดยตรง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม

ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า การขยายช่องทางการเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลช่วยเพิ่มการเข้าถึงดนตรีจี้จงเชิงในวงกว้างมากขึ้น ทำให้ดนตรีรูปแบบนี้เริ่มมีบทบาทในฐานะทรัพยากรวัฒนธรรมดิจิทัลที่สามารถใช้ในบริบทของการเรียนรู้ การวิจัย และการสื่อสารทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ความยั่งยืนของกระบวนการดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับการกำกับดูแลเนื้อหาและการรักษาความถูกต้องทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ว่า สถานการณ์การคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงในยุคดิจิทัลสะท้อนกระบวนการปรับตัวของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ปัญหาการสืบทอดมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพัง หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคม ระบบคุณค่า และรูปแบบการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มองว่าวัฒนธรรมเป็นระบบที่มีพลวัตและต้องปรับตัวเพื่อคงอยู่ในบริบทใหม่

ประการแรก ในมิติของคุณค่าทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยยืนยันว่า ดนตรีจี้จงเชิงยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์และความทรงจำร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม การลดลงของการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่สะท้อนช่องว่างระหว่างระบบคุณค่าดั้งเดิมกับรูปแบบชีวิตร่วมสมัย ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า การอนุรักษ์ในลักษณะคงที่ไม่เพียงพอต่อการรักษาความต่อเนื่องของมรดกทางวัฒนธรรม หากปราศจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมใหม่ ความต่อเนื่องของการสืบทอดย่อมเผชิญความเสี่ยงทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงความหมาย

ประการที่สอง ในมิติของโครงสร้างการสื่อสาร ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าซึ่งเคยเป็นกลไกหลักของการสืบทอด มีข้อจำกัดด้านเวลา พื้นที่ และจำนวนผู้เข้าถึง เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบทฤษฎีการสื่อสารทางวัฒนธรรม จะเห็นว่าการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยขยายโครงสร้างการสื่อสารจากระบบปิดไปสู่ระบบที่มีลักษณะกระจายศูนย์กลางและเปิดกว้างมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางวัฒนธรรมในยุคดิจิทัลที่เน้นการมีส่วนร่วมและการโต้ตอบหลายทิศทาง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้บทบาทของผู้รับสารเปลี่ยนจากผู้รับข้อมูลแบบทางเดียวไปสู่ผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการตีความมรดกทางวัฒนธรรม ผู้เรียนสามารถเลือกเนื้อหา จังหวะการเรียนรู้ และรูปแบบการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทชีวิตของตนเอง ส่งผลให้ดนตรีจี้จงเชิงเริ่มเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่มากขึ้น

ประการที่สาม ในมิติของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ผลการวิจัยสะท้อนว่า เทคโนโลยีมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล หากแต่มีบทบาทในการปรับโครงสร้างกระบวนการสืบทอดในระดับเชิงระบบ การจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัลและแพลตฟอร์มการเรียนรู้ช่วยลดความเสี่ยงของการสูญหายขององค์ความรู้ และเพิ่มความยืดหยุ่นของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในด้านเวลา สถานที่ และรูปแบบการเข้าถึง

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การสืบทอดในรูปแบบดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการผสานระหว่างเทคโนโลยีกับบทบาทของผู้สืบทอดดั้งเดิม หากขาดการมีส่วนร่วมของผู้สืบทอด ความรู้ที่ถ่ายทอดอาจเหลือเพียงข้อมูลเชิงเทคนิคที่ขาดบริบททางวัฒนธรรมและความหมายเชิงพิธีกรรม ประเด็นนี้สะท้อนแนวคิด “การสืบทอดแบบมีชีวิต” ซึ่งมองว่าการอนุรักษ์ควรเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนา บนพื้นฐานของการเคารพคุณค่าดั้งเดิม

เมื่อพิจารณาในภาพรวม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีจี้จงเชิงจึงมิใช่เพียงการเพิ่มเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นการปรับโครงสร้างของระบบการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในระดับเชิงระบบ กระบวนการดังกล่าวสามารถอธิบายได้ในฐานะ “กระบวนการแบบผสมผสาน” (Hybrid Process) ที่เชื่อมโยงเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับระบบคุณค่า ความทรงจำร่วม และประสบการณ์ของผู้สืบทอดดั้งเดิมอย่างสมดุล

ในเชิงนโยบาย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยกรอบการดำเนินงานระยะยาวที่มีมาตรฐานชัดเจน รวมถึงการพัฒนาคลังข้อมูลดิจิทัล การเสริมสร้างศักยภาพของผู้สืบทอดในการใช้เทคโนโลยี และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษา และแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อให้กระบวนการสืบทอดดำเนินไปอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมร่วมสมัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการคุ้มครองและการสืบทอดดนตรีเป่าลมจี้จงเชิงในบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยอาศัยกรอบแนวคิดของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทฤษฎีการสื่อสารทางวัฒนธรรม และทฤษฎีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาภาคสนาม และกรณีศึกษาเชิงลึกผลการวิจัยยืนยันว่า ดนตรีจี้จงเชิงในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังคงมีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์

สังคม และอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม กระบวนการสืบทอดแบบดั้งเดิมซึ่งพึ่งพาการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะกำลังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในบริบทสังคมร่วมสมัย ขณะที่เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถลดความเสี่ยงของการสูญหายขององค์ความรู้ ขยายขอบเขตการเข้าถึง และเพิ่มความยืดหยุ่นของกระบวนการเรียนรู้ในเชิงทฤษฎี งานวิจัยนี้มีส่วนช่วยอธิบายกลไกการปรับตัวของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในยุคดิจิทัล โดยเสนอว่าการคุ้มครองและการสืบทอดควรถูกมองเป็นกระบวนการเชิงระบบ ที่ประกอบด้วย สามมิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ มิติคุณค่าทางวัฒนธรรม มิติการสื่อสาร และมิติการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล แนวคิดดังกล่าวช่วยเติมเต็มช่องว่างทางทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างการสืบทอดกับกลไกดิจิทัลในระดับเชิงระบบในเชิงปฏิบัติ งานวิจัยเสนอข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาคลังข้อมูลดิจิทัลที่มีมาตรฐานและโครงสร้างเมทาดาทาที่ชัดเจน 2) การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อสนับสนุนรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน และ 3) การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างผู้สืบทอด ชุมชน หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา เพื่อให้กระบวนการสืบทอดดำเนินไปอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การวิจัยนี้มุ่งศึกษาดนตรีจี้จงเชิงในฐานะกรณีศึกษาเฉพาะ ผลการศึกษาจึงไม่อาจสรุปอ้างอิงเชิงทั่วไปต่อมรดกทางวัฒนธรรมรูปแบบอื่นได้โดยตรง งานวิจัยในอนาคตสามารถขยายขอบเขตไปสู่กรณีศึกษาที่หลากหลายมากขึ้น หรือผสมผสานวิธีการเชิงปริมาณเพื่อเสริมมิติการวิเคราะห์และยกระดับความเข้าใจเกี่ยวกับการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

Affleck, J. & Kvan, T. (2008). A virtual community as the context for discursive interpretation: A role in cultural heritage engagement. International Journal of Heritage Studies, 14(3), 268-280.

Ahmad, Y. (2006). The scope and definitions of heritage: From tangible to intangible. International Journal of Heritage Studies, 12(3), 292-300.

China Intangible Cultural Heritage Network. (2024). List of representative items of national intangible cultural heritage. Retrieved January 15, 2026, from https://www.ihchina.cn/

Giaccardi, E. & Palen, L. (2008). The social production of heritage through cross-media interaction. International Journal of Heritage Studies, 14(3), 281-297.

Harrison, R. (2013). Forgetting to remember, remembering to forget: Late modern heritage practices, sustainability and the “crisis” of accumulation of the past. International Journal of Heritage Studies, 19(6), 579-595.

Jin, J. et al. (2022). On the subjectivity dilemma in the inheritance and development of folk music: A case study of concert music in Anci District of Langfang City. Journal of Langfang Teachers College (Social Sciences Edition), 38(3), 82-91.

Kenderdine, S. (2016). Embodiment, entanglement, and immersion in digital cultural heritage. Museum Management and Curatorship, 31(5), 455-473.

Kirshenblatt, G. B. (2004). Intangible heritage as metacultural production. Museum International, 56(2), 52-65.

Liu, Z. & Wang, X. (2020). Theory and practice of intangible cultural heritage protection. Beijing: China Social Sciences Press.

Wei, H. et al. (2024). Digital protection and inheritance of intangible cultural heritage. Modern Commercial Industries, 45(10), 74-76.

Zhang, L. (2019). The survival mode of Jizhong Sheng wind music associations: A case study of the Nangaoluo concert. Journal of Huaibei Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition), 40(3), 107-111.

บทความวิจัย

การพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี*

DEVELOPMENT OF A LIFE SKILLS TRAINING PACKAGE ON THE FOUR PRINCIPLES OF SANGAHAVATTHU 4 FOR VOCATIONAL STUDENTS OF ASIA LOPBURI TECHNOLOGICAL COLLEGE

จื่อผิง ลิ้มทรงพรต*, พรทิพย์ วรรณวิโรจน์, ทัศนีย์ มงคลรัตน์
Jueping Limsongprot*, Porntip Wannawirot, Tassanee Mongkolrat
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย
Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand
*Corresponding author E-mail: Juepinglp@gmail.com
*Tel: 095-546-9395

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์สำหรับนักศึกษา อาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี 2) พัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี และ 3) ทดลองใช้และปรับปรุงชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยดำเนินการวิจัยและพัฒนา 3 ระยะ ได้แก่ การสำรวจปัญหาและความต้องการ การพัฒนาชุดฝึกทักษะ และการทดลองใช้พร้อมปรับปรุงเครื่องมือ ประชากรประกอบด้วยนักศึกษา 103 คน และผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงนโยบายรวมทั้งสิ้น 27 คน ใช้เครื่องมือทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมิน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ t-test และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความต้องการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ในระดับมาก ผู้วิจัยจึงพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตตามหลักสังคหวัตถุ 4 จำนวน 5 ชุด ซึ่งได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีศักยภาพในการส่งเสริมทักษะมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการทดลองใช้ตามแบบแผน One Group Pretest-Posttest Design พบว่า คะแนนทักษะหลังการใช้ชุดฝึกสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของชุดฝึกอย่างชัดเจน นอกจากนี้ นักศึกษามีความคิดเห็นต่อชุดฝึกในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.79) และผลการประชุมเชิงนโยบายชี้ว่าชุดฝึกมีความเป็นไปได้ มีประโยชน์ เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของวิทยาลัยในระดับสูงมาก ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.16)

* Received 6 February 2026; Revised 25 February 2026; Accepted 28 February 2026

คำสำคัญ: ชุดฝึกทักษะชีวิต, มนุษยสัมพันธ์, สังคหวัตถุ 4, นักศึกษาอาชีวศึกษา

Abstract

This research aims to: 1) Study the problems and needs in developing life skills in interpersonal relationships for vocational students at Asia Technology College, Lopburi; 2) Develop a life skills training package in interpersonal relationships based on the Four Principles of Social Harmony for vocational students at Asia Technology College, Lopburi; and 3) Test and improve the life skills training package in interpersonal relationships based on the Four Principles of Social Harmony for vocational students at Asia Technology College, Lopburi. The population consisted of 103 students and 27 informants from interviews, focus group discussions, and policy meetings. A variety of tools were used, including questionnaires, interview forms, and assessments. Statistics used included frequencies, percentages, means, standard deviations, t-tests, and content analysis. This research was a research and development (R&D) project conducted in three phases: identifying problems and needs, developing a skills training package, and pilot testing and refining the tools. The population consisted of 103 students and 27 informants gathered through interviews, focus group discussions, and policy meetings. The research tools included questionnaires, interviews, and evaluation forms. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and content analysis. The findings indicated a high level of need for students to develop interpersonal skills. Therefore, the researchers developed five life skills training packages based on the Four Principles of Social Harmony (Sanghahavatthu 4). These packages were evaluated by experts as highly suitable and effective in promoting students' interpersonal skills. The results of the One Group Pretest-Posttest Design showed that post-test skill scores were significantly higher than pre-test scores at the .05 statistical significance level, clearly reflecting the effectiveness of the training package. Furthermore, students expressed a high level of positive opinion of the training package ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.79), and policy discussions indicated a very high level of feasibility, usefulness, appropriateness, and relevance to the college context ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.16).

Keywords: Life Skills Training Package, Interpersonal Skills, Sangahavatthu 4, Vocational Students

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบต่อทุกมิติของสังคม โดยเฉพาะระบบการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตและทำงานท่ามกลางพลวัตของโลกยุคใหม่ แนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่หลากหลาย ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร

นวัตกรรม และทักษะชีวิต (พรชัย เจดามาน และคณะ, 2559); (ตะวัน เทวอักษร, 2555); (วิจารณ์ พานิช, 2555) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาไม่ได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงวิชาการ หากแต่ต้องพัฒนาสมรรถนะที่เอื้อต่อการปรับตัว การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการแก้ปัญหาในบริบทที่ซับซ้อน ในระดับนโยบาย รายงานการประชุมระดมความเห็นเกี่ยวกับวิกฤตคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (พ.ศ. 2566) บ่งชี้ถึงช่องว่างเชิงสมรรถนะระหว่างคุณภาพของบัณฑิตอาชีวศึกษาและความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะทักษะด้านการสื่อสาร ความรับผิดชอบ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และความสามารถในการปรับตัว ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าระบบอาชีวศึกษายังเผชิญความท้าทายในการผลิตกำลังคนระดับกลางที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ซึ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีทักษะและคุณลักษณะที่ตอบสนองต่อพลวัตโลก รวมทั้งแผนพัฒนาการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ที่มุ่งส่งเสริมสมรรถนะกำลังคนให้สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ การกำหนดทิศทางเชิงนโยบายดังกล่าวชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะแรงงานเป็นวาระสำคัญระดับชาติ

เมื่อพิจารณาในมิติของทักษะชีวิต องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การตระหนักรู้ในตนเอง การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การสร้างสัมพันธภาพ การจัดการอารมณ์ และการจัดการความเครียด โดยเฉพาะทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในองค์กรและสังคมที่มีความหลากหลาย (Post Today, 2561) ทั้งนี้ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน ความร่วมมือ และบรรยากาศองค์กร ในทางกลับกัน การขาดทักษะดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและประสิทธิผลที่ลดลง (โควีย์, สตีเฟน อาร์, 2556) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์มิได้เป็นเพียงมิติทางพฤติกรรมศาสตร์เท่านั้น หากยังสามารถเชื่อมโยงกับฐานคุณธรรมทางสังคม โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดี ความเอื้อเฟื้อ และความเสมอภาคในหมู่คณะ หลักการดังกล่าวสามารถอธิบายเชิงทฤษฎีได้ว่าเป็นกรอบคุณค่าที่ส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวก (Prosocial Behavior) และสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงอาจประยุกต์เป็นฐานแนวคิดในการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ให้มีทั้งมิติด้านทักษะและมิติด้านคุณธรรมควบคู่กัน

สำหรับบริบทของวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี ที่ผ่านมาได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทั้งด้านวิชาชีพและคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรมแนะแนวอาชีพ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โครงการจิตอาสา และการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับสถานประกอบการในรูปแบบทวิภาคี อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ยังดำเนินการในลักษณะกิจกรรมเสริมเป็นครั้งคราว และยังไม่มีชุดฝึกหรือเครื่องมือที่เป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อวัดและพัฒนาอย่างชัดเจน จึงเกิดความจำเป็นในการออกแบบและพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตที่มีโครงสร้างชัดเจน สามารถนำไปใช้ได้จริง และสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนในวิทยาลัยฯ อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามสภาพการจัดการศึกษาอาชีวศึกษาในจังหวัดลพบุรี ยังคงประสบปัญหาการผลิตแรงงานฝีมือที่ไม่ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน จากการสะท้อนข้อมูลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่า นักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษามีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับการทำงานกับผู้ร่วมงาน และมีความต้องการให้สถาบันอาชีวศึกษาพัฒนา

ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (อนุสรา สุวรรณวงศ์, 2564) ดังนั้น การพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ การพัฒนาชุดฝึกทักษะตามหลักสังคหวัตถุ 4 นี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ให้กับนักศึกษาอาชีวศึกษาในวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี เพื่อให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงานและประสบความสำเร็จในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี
2. เพื่อพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี
3. เพื่อทดลองใช้และปรับปรุงชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์

ระยะที่ 1 เป็นขั้นตอนการศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี โดยใช้การวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) เพื่อกำหนดองค์ประกอบหรือคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่จำเป็น และกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิต

ประชากรในระยะนี้ประกอบด้วยนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 103 คน และศิษย์เก่าที่สำเร็จการศึกษาในปีการศึกษา 2567 จำนวน 41 คน นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก ได้แก่ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ผู้แทนสถานประกอบการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 9 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในระยะนี้ ได้แก่ แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถามคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ต้องการพัฒนา การดำเนินการเริ่มจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสะท้อนปัญหาและความต้องการเชิงลึก ควบคู่กับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากศิษย์เก่าด้วยแบบสอบถาม ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบและกรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนาชุดฝึกในระยะต่อไป

ระยะที่ 2 การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพชุดฝึกทักษะชีวิต

ระยะที่ 2 เป็นขั้นตอนการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของ (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 รวมทั้งพัฒนาแบบประเมินทักษะชีวิตและแบบสอบถามความคิดเห็นต่อชุดฝึก โดยนำผลการศึกษาจากระยะที่ 1 มาเป็นฐานในการออกแบบเนื้อหา โครงสร้างกิจกรรม และเครื่องมือวัดผล

ผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและชุดฝึก มีจำนวน 9 รูป/คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในระยะนี้ ได้แก่ ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 แบบประเมินทักษะชีวิต และแบบสอบถามความคิดเห็น

การดำเนินการเริ่มจากการยกร่างชุดฝึกและเครื่องมือ จากนั้นจัดการสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหา ความสอดคล้องของกิจกรรมกับหลักสังคหวัตถุ 4 และความครอบคลุมของตัวชี้วัดทักษะชีวิต ต่อมาให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.50 - 0.80 และตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค โดยแบบสอบถามคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์มีค่า α = 0.93 แสดงถึงระดับความเชื่อมั่นที่สูง หลังจากนั้นจึงปรับปรุงชุดฝึกและเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปทดลองใช้ในระยะที่ 3

ระยะที่ 3 การทดลองใช้และปรับปรุงชุดฝึกทักษะชีวิต

ระยะที่ 3 เป็นขั้นตอนการทดลองใช้และปรับปรุงชุดฝึกทักษะชีวิต โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อน - หลัง (One Group Pretest-Posttest Design) กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับ ปวช. และ ปวส. วิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี ซึ่งได้จากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

การดำเนินการเริ่มจากการทดสอบก่อนการทดลอง (Pretest) ด้วยแบบประเมินทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ จากนั้นดำเนินกิจกรรมตามชุดฝึกที่พัฒนาขึ้น เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกจึงทำการทดสอบหลังการทดลอง (Posttest) ด้วยแบบประเมินฉบับเดียวกัน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลความคิดเห็นของนักศึกษาต่อชุดฝึกด้วยแบบสอบถามความคิดเห็น นอกจากนี้ ยังจัดประชุมเชิงนโยบายกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 9 คน เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และแนวทางการนำชุดฝึกไปใช้ในบริบทของวิทยาลัย

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการใช้ชุดฝึกด้วยการทดสอบ t-test ส่วนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือใช้ค่า IOC ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค การวิเคราะห์องค์ประกอบ และค่าสัมประสิทธิ์แปรผัน (CV) ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงนโยบายวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบและข้อเสนอเชิงนโยบายในการปรับปรุงชุดฝึกให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมกับบริบทของนักศึกษาอาชีวศึกษา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในการพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

1.1 ผลการศึกษาคุณลักษณะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร พบว่า มี 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความใจกว้าง (Generousness) 2) ด้านการติดต่อสื่อสาร (Communication) 3) ด้านความรับผิดชอบ (Responsibility) 4) ด้านการควบคุมตนเอง (Self-Control) และ 5) ด้านการเห็นอกเห็นใจ (Empathy)

1.2 ผลศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี พบว่า 1) ด้านความคาดหวังต่อทักษะมนุษยสัมพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักสรุปได้ว่า ความคาดหวังหลักของผู้ประกอบการคาดหวังให้นักศึกษาฝึกงาน/ฝึกอาชีพ มีทักษะมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการควบคุมตนเอง ด้านการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ด้านการสื่อสาร ด้านการมีน้ำใจ ด้านความรับผิดชอบ และด้านความใจกว้าง 2) ด้านการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการทำงาน ผู้ให้ข้อมูลหลัก สรุปได้ว่า ทาน (การให้/แบ่งปัน) การแบ่งปันความรู้ และประสบการณ์เป็นสิ่งสำคัญ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาองค์กร การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างความสามัคคี ลดความเครียด การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแสดงน้ำใจไมตรี และการทักทายพูดคุย เป็นพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ปิยวาจา (การพูดดี) การสื่อสารที่สุภาพชัดเจน ตรงไปตรงมา ใช้คำพูดที่เหมาะสม และน้ำเสียงที่น่าฟัง สร้างความเข้าใจ และความประทับใจให้กับผู้ฟัง การสื่อสารที่ดีช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน อัตถจริยา (การทำประโยชน์) จิตอาสาในการทำงาน การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน และองค์กรโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นคุณสมบัติที่สำคัญ แสดงถึงความรับผิดชอบ ความใจกว้าง และการทำงานเป็นทีม และ สมานัตตตา (การวางตัว) การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติตนให้เหมาะสม การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ และการให้เกียรติผู้อื่น เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงาน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และ 3) ด้านการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก สรุปได้ว่า สถาบันการศึกษาควรเตรียมความพร้อม ให้นักศึกษามีความกล้าแสดงออก มีความมั่นใจในการสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การคิดแบบไม่ตายตัว การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และการรู้จักปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ กิจกรรมสมมติ สถานการณ์บทบาทสมมติ การทำงานเป็นทีม การละลายพฤติกรรม เป็นวิธีที่ช่วยพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี เน้นการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร ความรับผิดชอบ ความใจกว้าง การตรงต่อเวลา และการควบคุมตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อมสู่โลกการทำงาน

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ผลการสอบถามคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษาอาชีวศึกษา โดยการใช้แบบสอบถาม

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (L) ของคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ต้องการพัฒนาของนักศึกษาอาชีวศึกษาในภาพรวม 4 ด้าน

รายการประเมิน	n = 41		ระดับความต้องการพัฒนา
	M	L	
1. ด้านความใจกว้าง (Generousness)	3.98	0.65	ระดับมาก
2. ด้านการติดต่อสื่อสาร (Communication)	3.80	0.80	ระดับมาก
3. ด้านความรับผิดชอบ (Responsibility)	4.02	0.70	ระดับมาก
4. ด้านการควบคุมตนเอง (Self-Control)	3.88	0.78	ระดับมาก
เฉลี่ย	3.92	0.65	ระดับมาก

จากตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (L) ของคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ต้องการพัฒนาของนักศึกษาอาชีวศึกษาในภาพรวม 4 ด้าน พบว่า นักศึกษามีความต้องการการพัฒนาพฤติกรรมหรือคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีความต้องการพัฒนาระดับมากที่สุด คือ ด้านความรับผิดชอบ อันดับที่สอง คือ ด้านความใจกว้าง อยู่ในระดับมาก อันดับที่สาม คือ ด้านการควบคุมตนเอง อยู่ในระดับมาก และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการติดต่อสื่อสาร อยู่ในระดับมาก

2. เพื่อพัฒนา (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี ผลที่ได้ คือ

2.1 ผลการพัฒนา (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรีมี ดังนี้ ผู้วิจัย (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี จำนวน 5 ชุด ประกอบด้วย ชุดที่ 1 สังคหวัตถุ 4 ใช้เวลา 5 ชั่วโมง ชุดที่ 2 ความใจกว้าง ใช้เวลา 10 ชั่วโมง ชุดที่ 3 การติดต่อสื่อสาร ใช้เวลา 10 ชั่วโมง ชุดที่ 4 ความรับผิดชอบ ใช้เวลา 10 ชั่วโมง และชุดที่ 5 การควบคุมตนเอง ใช้เวลา 10 ชั่วโมง รวมเวลาทั้งสิ้น 45 ชั่วโมง โดยแต่ละชุดมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1) หน้าปก 2) คำนำ 3) สารบัญ 4) คำชี้แจงการใช้ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ 5) คำแนะนำการใช้ชุดฝึกทักษะสำหรับครู 6) คำแนะนำการใช้ชุดฝึกทักษะสำหรับนักศึกษา 7) แผนภูมิแสดงลำดับขั้นตอนการศึกษาชุดฝึกทักษะ 8) สาระสำคัญ จุดประสงค์ ขอบข่ายเนื้อหา 9) แบบทดสอบก่อนเรียน 10) ใบความรู้ ใบกิจกรรม 11) เอกสารอ้างอิง 12) แบบทดสอบหลังเรียน 13) ภาคผนวก และ 14) แบบประเมินตนเองหลังปฏิบัติกิจกรรม

2.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพ (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี พบว่า 1) การตรวจสอบคุณภาพ (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัย เทคโนโลยีเอเชียลพบุรี จากการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พบว่า 1.1) กิจกรรมของชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี มีความหลากหลาย สามารถใช้พัฒนานักศึกษาได้ 1.2) รายละเอียดด้านเนื้อหาในชุดกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้ ควรสรุปให้เป็นเฉพาะส่วนที่สำคัญ 1.3) การวัดและประเมินผลชัดเจน สามารถประเมินทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์แต่ละด้านได้จริง 1.4) กิจกรรมของชุดฝึกทักษะชีวิต

ด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษา โดยให้การทำซ้ำ และ 1.5) กิจกรรมมีการบูรณาการกิจกรรมของคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์กับหลักธรรม ซึ่งจะช่วยให้นักศึกษามีหลักของการพัฒนาทักษะได้ดีขึ้น 2) ผลการตรวจสอบคุณภาพ (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้วยแบบประเมิน พบว่า คุณภาพ (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี อยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบทั้ง 5 ชุด และ 3) ผลการหาคุณภาพ (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์การแปรผัน (CV) มีค่าอยู่ระหว่าง 5.932 - 9.850

3. ผลการทดลองใช้และปรับปรุงชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี

3.1 ผลการทดลองใช้ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี 1) การวัดทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักศึกษาที่เรียนรู้ด้วยชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 99.30 คะแนน และ 154.18 คะแนน ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนวัดทักษะชีวิตก่อนเรียน และหลังเรียน พบว่า คะแนนวัดหลังเรียนของนักศึกษาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ผลความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลัก สังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี พบว่า นักศึกษาอาชีวศึกษามีความคิดเห็นต่อการชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษา อาชีวศึกษา ก่อนและหลังการใช้ทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี รายด้าน

ทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์	ก่อนฝึก		หลังฝึก		t-test	P-value
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. ด้านความใจกว้าง	25.42	3.57	36.23	2.82	23.94*	0.000
2. ด้านการติดต่อสื่อสาร	25.22	3.84	39.53	1.05	36.00*	0.000
3. ด้านความรับผิดชอบ	24.53	3.36	38.85	1.96	37.18*	0.000
4. ด้านการควบคุมตนเอง	24.12	3.10	39.56	0.94	57.53*	0.000

* $P < 0.05$

3.2 ผลการตรวจสอบยืนยันข้อเสนอเชิงนโยบาย การพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4

ผลการประชุมเชิงนโยบายกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ในขั้นตอนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ตรวจสอบยืนยันข้อเสนอเชิงนโยบาย การพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความคิดเห็น ดังนี้

สถานประกอบการ ดังนี้ วิทยาลัยควรมีการจัดหลักสูตรที่บูรณาการชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ในการจัดการเรียนการสอน โดยสนับสนุนอุปกรณ์ที่ทันสมัย ครบถ้วนเพื่อส่งเสริม การจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับสายอาชีพ ช่วงวัยและยุคสมัย พร้อมทั้งควรกำหนดเป็นนโยบายที่สามารถนำชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ไปใช้ในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณลักษณะนักศึกษา เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมด้านการสื่อสาร ด้านความรับผิดชอบ และด้านการควบคุมตนเอง

ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้ วิทยาลัยควรพัฒนาครู บุคลากรทางการศึกษาให้เข้าใจ วิธีการใช้อุปกรณ์สื่อการสอน คู่มือ และตัวอย่างสถานการณ์ ในการใช้ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พร้อมทั้งดำเนินการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริม ให้นักศึกษามีความกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการกิจกรรม รวมถึงการคำนึงถึงการจัดจำนวนนักศึกษาต่อกลุ่มให้เหมาะสมกับกิจกรรมนั้น ๆ และมีการติดตามผลของการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4

ตัวแทนครูผู้สอน ดังนี้ ชุดฝึกแต่ละชุดควรมีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่นกิจกรรมที่มีการทำงานเป็นทีม เน้นการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ โดยมีการติดตามและประเมินผล เพื่อนำผลมาปรับปรุงกิจกรรมให้เกิดประสิทธิภาพต่อไปส่งเสริม

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี” ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี

1.1 ผลการศึกษาคุณลักษณะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร พบว่า มี 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความใจกว้าง (Generousness) 2) ด้านการติดต่อสื่อสาร (Communication) 3) ด้านความรับผิดชอบ (Responsibility) และ 4) ด้านการควบคุมตนเอง (Self-Control) สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัมพร แต้เกษม ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยรวมมี 3 องค์ประกอบ คือ ความใจกว้าง ความเห็นอกเห็นใจ และความรับผิดชอบ มีจำนวนตัวแปรทั้งสิ้น 18 ตัวแปร องค์ประกอบของคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่จำแนกตามเขตการแบ่งพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งแบ่งเขตชั้นใน และชั้นนอก มีจำนวนองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบเท่ากัน คือ ความใจกว้าง

การติดต่อสื่อสาร ความรับผิดชอบ และการควบคุมตนเอง มีจำนวนตัวแปรทั้งสิ้น 22 ตัวแปร และสอดคล้องกับกิติมา ปรีดีดิลก กล่าวไว้ในหนังสือการบริหารและการนิเทศเบื้องต้นว่า คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่สำคัญ คือ ความใจกว้าง ความรับผิดชอบ การควบคุมตนเอง ความเห็นอกเห็นใจ และการติดต่อสื่อสาร

1.2 ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 9 รูป/คน พบว่า

ด้านความคาดหวังต่อทักษะมนุษยสัมพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงความคาดหวังให้นักศึกษาฝึกงาน/ฝึกอาชีพ มีทักษะมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการควบคุมตนเอง การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม การสื่อสาร การมีน้ำใจ ความรับผิดชอบ และความใจกว้าง

ด้านการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการทำงาน ผู้ให้ข้อมูลหลัก สรุปได้ว่า หลักธรรมทั้ง 4 ประการ มีบทบาทสำคัญในการเสริมทักษะมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษาอาชีวศึกษา โดยทานช่วยปลูกฝังวัฒนธรรมการแบ่งปันและการทำงานร่วมกัน ปิยวาจาส่งเสริมการสื่อสารที่สุภาพและสร้างความเข้าใจ ลดความขัดแย้ง อัตถจริยาแสดงถึงความรับผิดชอบและการช่วยเหลือผู้อื่นในงาน และสมานัตตตาเกี่ยวข้องกับการวางตัวเหมาะสม การปรับตัว และการให้เกียรติผู้อื่น ซึ่งส่งผลให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น

ด้านการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่าสถาบันการศึกษาควรส่งเสริมให้นักศึกษามีความกล้าแสดงออก มั่นใจในการสื่อสาร รู้จักปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ โดยกิจกรรม เช่น บทบาทสมมติ การทำงานเป็นทีม และการละลายพฤติกรรม ช่วยพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะสำคัญที่ควรเน้น ได้แก่ การสื่อสาร ความรับผิดชอบ ความใจกว้าง การตรงต่อเวลา และการควบคุมตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมสู่การทำงานจริง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนานนท์ แสงทองทาบ ซึ่งศึกษาการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารกับชุมชน พบว่า อยู่ในระดับมาก ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การรู้จักตนเอง การเข้าใจสภาพแวดล้อม และการเข้าใจผู้อื่น แสดงให้เห็นว่าทักษะมนุษยสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกบริบท (ธนานนท์ แสงทองทาบ, 2565)

ผลการสอบถามคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษาอาชีวศึกษา โดยการใช้แบบสอบถามจากกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้พฤติกรรม หรือคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ต้องการพัฒนา พบว่า นักศึกษามีความต้องการการพัฒนาพฤติกรรม หรือคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีความต้องการการพัฒนาระดับมากที่สุด คือ ด้านความรับผิดชอบ อันดับที่สอง คือ ด้านความใจกว้างอยู่ในระดับมาก อันดับที่สาม คือ ด้านการควบคุมตนเองอยู่ในระดับมาก และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการติดต่อสื่อสารอยู่ในระดับมาก

2. การพัฒนาชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี

ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี จำนวน 5 ชุด รวมเวลา 45 ชั่วโมง ประกอบด้วย 1) สังคหวัตถุ 4 2) ความใจกว้าง 3) การติดต่อสื่อสาร 4) ความรับผิดชอบ และ 5) การควบคุมตนเอง โดยแต่ละชุดมีองค์ประกอบครบถ้วนตามหลักการพัฒนาชุดฝึก เช่น คำชี้แจง แผนภูมิเนื้อหา ใบกิจกรรม แบบทดสอบ และเฉลย พร้อมแนวทางใช้สำหรับครูและนักศึกษา ชุดฝึกได้รับ

การประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิว่าอยู่ในระดับดีมากทุกองค์ประกอบ สะท้อนว่าการออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เชื่อมโยงสถานการณ์จริง และเน้นการปฏิบัติ เช่น การทำงานกลุ่ม การสะท้อนคิด และการจำลองสถานการณ์ มีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษา ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ หลักการพัฒนาชุดฝึกอ้างอิงแนวคิดของ สุจิต เหมวัลย์, สุคนธ์ สินธานนท์ ที่เน้นความเหมาะสมตามพัฒนาการ ลำดับความยากง่าย คำชี้แจงที่เข้าใจง่าย ความถูกต้องของเนื้อหา ความแตกต่างระหว่างบุคคล การใช้สื่อ เกม รูปภาพ รวมถึงการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุงผู้เรียนรายบุคคล นอกจากนี้ การบูรณาการสังคหวัตถุ 4 ในทุกชุดช่วยยกระดับคุณภาพ (สุจิต เหมวัลย์, 2555); (สุคนธ์ สินธานนท์, 2553) โดยสอดคล้องกับข้อค้นพบของ พระครูธรรมธร เดโช ฐิตเตโช (สำเร็จ) ที่ชี้ว่าสังคหวัตถุ 4 ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับการสร้างความสามัคคี เกื้อกูล และการอยู่ร่วมกัน จึงเป็นฐานคิดที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ในบริบทอาชีวศึกษา (พระครูธรรมธร เดโช ฐิตเตโช (สำเร็จ), 2567)

3. การทดลองใช้และปรับปรุงชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีเอเชียลพบุรี

ผลการทดลองใช้ชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า คะแนนทักษะหลังการใช้ชุดฝึกสูงกว่าก่อนใช้ชุดฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าชุดฝึกสามารถพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ของนักศึกษาได้จริง สาเหตุเกิดจากการออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ พร้อมบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเชื่อมโยงกับบริบทชีวิตและการทำงานของนักศึกษาโดยตรง ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ โศภิตา เถนว้อง ที่พบว่า โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สามารถเพิ่มระดับมนุษยสัมพันธ์ของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (โศภิตา เถนว้อง, 2562) และสอดคล้องกับงานต่างประเทศ เช่น Bender, C. J. G. & Lombard, A. ที่พบว่า โครงการพัฒนาทักษะชีวิตส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Bender, C. J. G. & Lombard, A., 2014) และ Slicker, E. K. et al. ที่ยืนยันว่าทักษะชีวิตสัมพันธ์กับรูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่ในระดับสูง (Slicker, E. K. et al., 2024)

ผลความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อชุดฝึกทักษะชีวิตด้านมนุษยสัมพันธ์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่าโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุดฝึกมีความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหา กิจกรรม และระยะเวลาเรียนรู้ ความหลากหลายของกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง การพัฒนาความรู้และทักษะทางสังคม รวมถึงจำนวนชั่วโมงที่เหมาะสม ล้วนมีส่วนทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจและสามารถนำทักษะที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ เจริญ ขำวารี พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (เจริญ ขำวารี, 2562) เช่นเดียวกับงานของ เชิดตระกูล หอมจำปา และคณะ ที่พัฒนาชุดฝึกทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ระดับอุดมศึกษา และพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและนักศึกษามีความคิดเห็นต่อคุณภาพชุดฝึกในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะด้านประโยชน์และการนำไปใช้จริง (เชิดตระกูล หอมจำปา และคณะ, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

1. การยืนยันและขยายองค์ความรู้ในบริบทอาชีวศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้ขยายองค์ความรู้โดยแสดงให้เห็นว่า ทักษะทั้ง 4 ด้านทำหน้าที่เป็น “Core Social Competency” ของกำลังคนระดับกลาง กล่าวคือ เป็นสมรรถนะทางสังคมที่ส่งผลโดยตรงต่อการทำงานเป็นทีม ความรับผิดชอบเชิงวิชาชีพ และความสามารถในการปรับตัวในสถานประกอบการ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมิใช่เพียงการยืนยันสิ่งที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นการจัดวางทักษะมนุษยสัมพันธ์ในฐานะองค์ประกอบเชิงโครงสร้างของความพร้อมในการทำงานในบริบทอาชีวศึกษาอย่างชัดเจน

2. นวัตกรรมเชิงแนวคิด: การบูรณาการสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์

หลักธรรมทั้งสี่มิได้เป็นเพียงหลักคุณธรรมเชิงนามธรรม หากสามารถทำหน้าที่เป็น “ฐานกำกับพฤติกรรมทางสังคม” ได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ทานช่วยสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปันและความร่วมมือ ปิยวาจาส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวก อัตถจริยากระตุ้นความรับผิดชอบและจิตอาสา ส่วนสมานัตตตาส่งเสริมการปรับตัวและการวางตนอย่างเหมาะสมในบริบทองค์กร การบูรณาการดังกล่าวจึงก่อให้เกิดโมเดลเชิงโครงสร้างที่ประกอบด้วย 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นคุณค่าเชิงคุณธรรม ชั้นกลไกทางจิตวิทยา และชั้นผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ ซึ่งเป็นการจัดระบบองค์ประกอบใหม่ภายใต้กรอบพุทธบูรณาการ และถือเป็นนวัตกรรมเชิงแนวคิดของงานวิจัยนี้

3. กลไกการเปลี่ยนแปลงเชิงทฤษฎี: Cognitive-Affective-Behavioral Process

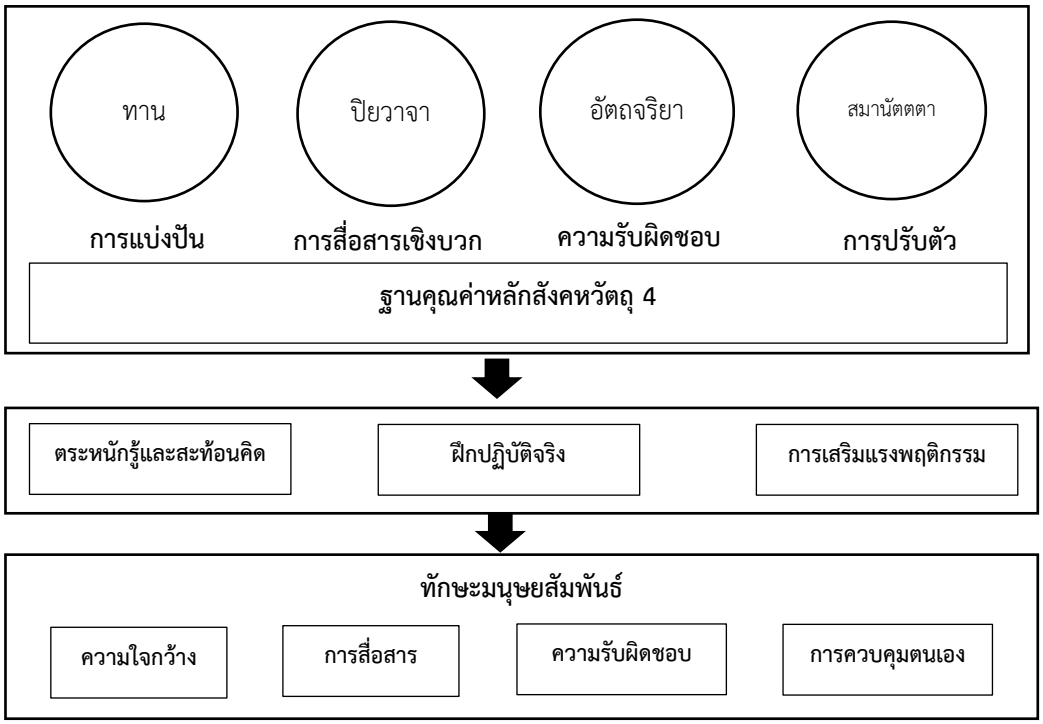
การเพิ่มขึ้นของคะแนนทักษะหลังการทดลองมิได้อธิบายได้เพียงด้วยคำว่า “กิจกรรมมีประสิทธิภาพ” หากต้องอธิบายผ่านกลไกเชิงทฤษฎีที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง งานวิจัยนี้พบว่า กระบวนการพัฒนาทักษะเกิดขึ้นผ่านลำดับขั้น 3 ประการ ได้แก่ การตระหนักรู้คุณค่า การสะท้อนคิดและเชื่อมโยงกับตนเอง และการฝึกปฏิบัติซ้ำในสถานการณ์จริง กระบวนการดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในสามมิติ ได้แก่ มิติทางความคิด มิติทางอารมณ์ และมิติทางพฤติกรรม

4. นวัตกรรมเชิงการออกแบบ: Active Buddhist-Based Learning Framework

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งมิใช่เพียงการระบุว่าชุดฝึกควรมีความหลากหลายหรือเชื่อมโยงกับชีวิตจริง ซึ่งเป็นหลักทั่วไปของการออกแบบการเรียนรู้ แต่การวิจัยนี้ได้กำหนดโครงสร้างเฉพาะของชุดฝึก 5 ชุด รวม 45 ชั่วโมง โดยจัดลำดับจากหลักธรรมสู่การตีความเชิงพฤติกรรม ต่อด้วยกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และปิดท้ายด้วยการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ รูปแบบดังกล่าวสามารถเรียกได้ว่าเป็น “Active Buddhist-Based Learning Framework” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ คือ การใช้หลักธรรมเป็นแกนกลางของกิจกรรมเชิงปฏิบัติ และเชื่อมโยงกับสถานการณ์ทำงานจริงในบริบทอาชีวศึกษา

5. โมเดลองค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากการวิจัย

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถพัฒนาเป็นโมเดลองค์ความรู้ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับทักษะมนุษยสัมพันธ์ในลักษณะกระบวนการเชิงลำดับ กล่าวคือ หลักสังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่า กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้และสะท้อนคิด จากนั้นจึงนำไปสู่การฝึกปฏิบัติซ้ำและการเสริมแรงทางพฤติกรรม จนพัฒนาเป็นทักษะมนุษยสัมพันธ์ 4 ด้าน และต่อยอดสู่ความพร้อมในการทำงาน

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังควัตถุ 4 กับทักษะมนุษยสัมพันธ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาอาชีวศึกษามีความต้องการพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก ทั้งด้านความรับผิดชอบ ความใจกว้าง การควบคุมตนเอง และการสื่อสาร จึงได้พัฒนา (ร่าง) ชุดฝึกทักษะชีวิตตามหลักสังคหวัตถุ 4 จำนวน 5 ชุด รวม 45 ชั่วโมง ซึ่งผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบ และเมื่อทดลองใช้ พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พร้อมทั้งนักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด อีกทั้งผู้เกี่ยวข้องยังเสนอให้บูรณาการชุดฝึกดังกล่าวในหลักสูตร ควบคู่กับการพัฒนาครูผู้สอนและการจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะมนุษยสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเตรียมความพร้อมสู่โลกการทำงาน ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควบคู่กับการศึกษาต่อยอดด้านทักษะชีวิตในมิติอื่น ๆ และการปรับชุดฝึกให้เหมาะสมกับบริบท ความต้องการของสถาบัน กลุ่มผู้เรียน และชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนในระยะยาว ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรขยายการทดลองใช้ชุดฝึกกับกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายและมีจำนวนมากขึ้น รวมทั้งเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของหลักฐานเชิงประจักษ์ 2) ควรพัฒนาและทดสอบชุดฝึกในมิติทักษะชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ ภาวะผู้นำ หรือการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และ 3) ควรใช้วิธีวิจัยแบบผสมขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์โมเดลเชิงโครงสร้าง (SEM) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทักษะชีวิตกับผลลัพธ์ด้านความสำเร็จทางการเรียนหรือความพร้อมในการทำงาน

เอกสารอ้างอิง

โควีย์, สตีเฟน อาร์. (2556). 7 อุปนิสัยพัฒนาสู่ผู้มีประสิทธิผลสูง แปลและเรียบเรียงจาก The 7 Highly Effective People, แปลโดย สงกรานต์ จิตสุทธิภากร. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็นยูเคชั่น.

เจริญ ขำวารี. (2562). การพัฒนารูปแบบการเรียนปฏิบัติวิชา งานส่งกำลังรถยนต์ด้วยชุดการสอน เรื่องงานเกียร์รถยนต์โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบสดาดี้ (SDADE Model). วารสารวิชาการเทพสตรี I-TECH, 14(2), 136-152.

เชิดตระกูล หอมจำปา และคณะ. (2561). การพัฒนาชุดฝึกทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ระดับอุดมศึกษา. วารสาร อัล-ฮิกมะฮฺ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, 9(18), 33-43.

ตะวัน เทวอักษร. (2555). สร้างทักษะให้ผู้เรียนพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21. School in Focus, 4(11), 4-19.

ธนานนท์ แสงทองทาบ. (2565). การสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารกับชุมชนตามหลักสาราณียธรรม 6 ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(3), 117-130.

พรชัย เจดามาน และคณะ. (2559). ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการสู่การเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 21: ไทยแลนด์ 4.0. วารสารหลักสูตรและการเรียนการสอนคณะคุรุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2(1), 1-14.

พระครูธรรมธร เดโช ฐิตเตโช (สำเร็จ). (2567). ความสำคัญและความเป็นมาของสังคหวัตถุ 4. ธรรมเพื่อชีวิต, 27(1), 1-10.

วิจารณ์ พานิช. (2555). วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

โศภิตา เถนว้อง. (2562). การจัดโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อสร้างเสริมมนุษยสัมพันธ์สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา. Journal of Education Studies, Chulalongkorn University, 47(2), 396-388.

สุคนธ์ สินธานนท์. (2553). นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

สุจิต เหมวัลย์. (2555). ศาสตร์การสร้างและพัฒนาแบบฝึกทักษะ. กรุงเทพมหานคร: ทรัพย์สุนทรการพิมพ์.

อนุสรา สุวรรณวงศ์. (2564). สมรรถนะครูอาชีวะสายพันธุ์ใหม่ตามการรับรู้ของครูในช่วงการแพร่ระบาดโควิด-19: กรณีศึกษาจังหวัดลพบุรี. ปัญญาภิวัฒน์, 13(3), 178-190.

Post Today. (2561). ICDL หนุนไทยเตรียมคนรับ 4.0. เรียกใช้เมื่อ 12 สิงหาคม 2568 จาก https://www.posttoday.com/aec/scoop/563537

Bender, C. J. G. & Lombard, A. (2014). Personal and interpersonal effects of a life skills programme on Grade 7 learners. Social Work/Maatskaplike Werk, 40(1), 87-106. https://doi.org/10.15270/40-1-354.

Slicker, E. K. et al. (2024). The relationship of parenting style to older adolescent life skills development in the United States. YOUNG, 13(3), 227-245. https://doi.org/10.1177/1103308805054211.

บทความวิจัย

ผลกระทบทางการเมืองจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568*

POLITICAL CONSEQUENCES OF CONSTITUTIONAL ADJUDICATION IN THAILAND, 1997 - 2025

กฤดิทัต ฉายไสว*, อลงกรณ์ อรรคแสง

Kriditat Chaisawai*, Alongkorn Akkasang

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาสารคาม ประเทศไทย

College of Politics and Governance, Mahasarakham University, Mahasarakham, Thailand

*Corresponding author E-mail: kriditat@gmail.com

*Tel: 083-242-6944

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์ผลกระทบจากบทบาททางการเมืองของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2568 ผ่านปรากฏการณ์ตุลาการภิวัตน์ที่ทำให้อำนาจของสถาบันตุลาการ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญขยายตัวจากการวินิจฉัยข้อพิพาทไปสู่การกำกับทิศทางการเมือง โดยใช้กรอบคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างศาลกับการเมือง การพิจารณาทบทวนโดยตุลาการ หลักนิติธรรม และสถาบันนิยม เพื่ออธิบายบทบาทและผลกระทบเชิงสถาบันของคำวินิจฉัยคดีการเมืองสำคัญ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารและเนื้อหา การตีความ และการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง รวมทั้งคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญในช่วงปี 2540 - 2568 รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยชี้ว่า การที่ศาลรัฐธรรมนูญเข้าไปมีบทบาททางการเมืองผ่านคำวินิจฉัยคดีต่าง ๆ นั้น ได้ส่งผลกระทบ 3 ประการ ได้แก่ 1) การทำให้การรัฐประหารและการใช้อำนาจของคณะรัฐประหารมีผลชอบด้วยกฎหมายและยากต่อการตรวจสอบ 2) การทำให้ศาลรัฐธรรมนูญกลายเป็น “ผู้เล่น” และ “ผู้กำหนดผลลัพธ์” ในการแข่งขันทางการเมือง ส่งผลต่อเสถียรภาพรัฐบาลและพลวัตระบบพรรคการเมือง และ 3) การทำให้ศาลมีอำนาจเหนือกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญและนโยบายทางการเมืองและกฎหมายผ่านการตีความเชิงขยายและการอ้างคุณค่าหรือเจตนารมณ์ของระบอบการปกครอง ภายใต้ความขัดแย้งสูงการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของศาลรัฐธรรมนูญก่อให้เกิดความไม่แน่นอนเชิงสถาบันและทำให้สนามการเมืองย้ายจากพื้นที่ของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติไปสู่พื้นที่ของฝ่ายตุลาการมากขึ้น จึงนำไปสู่ข้อเสนอเชิงโครงสร้างเพื่อกำหนดขอบเขตอำนาจให้ชัดเจน ปรับปรุงกระบวนการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เพิ่มความโปร่งใส และยึดหลักนิติธรรมที่ยึดโยงกับประชาชน

คำสำคัญ: สถาบันตุลาการ, ศาลรัฐธรรมนูญ, ตุลาการภิวัตน์, หลักนิติธรรม, การเมืองไทย

---

* Received 31 January 2026; Revised 11 February 2026; Accepted 18 February 2026

Abstract

This research article analyzes the political impacts of Thailand's Constitutional Court from 1997 to 2025, focusing on the phenomenon of "judicialization of politics," through which judicial power especially that of the Constitutional Court has expanded beyond narrow legal dispute resolution to influence and steer political outcomes. The study draws on theoretical frameworks concerning court-politics relations, judicial review, the rule of law, and institutionalism to explain both the Court's role and the institutional consequences of key rulings in major political cases. Methodologically, the research adopts a qualitative approach using documentary and content analysis, interpretation, and structural analysis. The materials examined include Constitutional Court decisions issued between 1997 and 2025, relevant constitutions and laws, and related academic literature. The findings indicate that the Court's political interventions through its rulings have produced three major effects: 1) Legitimizing coups and the exercise of power by coup-installed regimes, making such authority legally effective and difficult to scrutinize; 2) Transforming the Constitutional Court into both a "political actor" and an "outcome determinant" in electoral and party competition, thereby affecting government stability and the dynamics of the party system; and 3) Enabling the Court to exert authority over constitutional amendment processes as well as political and legal policy through expansive interpretation and appeals to constitutional values or the "spirit" of the regime. In conditions of intense political conflict, the Court's increasing political role generates institutional uncertainty and shifts political contestation from the executive and legislative arenas toward the judiciary. Consequently, the article proposes structural reforms to clarify the boundaries of judicial power, improve the appointment process for Constitutional Court judges, enhance transparency, and strengthen a people-centered conception of the rule of law.

Keywords: Judiciary, Constitutional Court, Judicialization of Politics, Rule of Law, Thai Politics

บทนำ

ภายหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ระบบการเมืองไทยได้เห็นการจัดวาง "องค์กรใหม่" และการเพิ่มอำนาจตรวจสอบถ่วงดุลในลักษณะที่ทำให้สถาบันตุลาการ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญ เข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการพิจารณาทบทวนโดยตุลาการ (Judicial Review) ต่อการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งโดยธรรมชาติเป็นอำนาจที่มีนัยยะทางการเมืองสูง และสัมพันธ์โดยตรงกับข้อพิพาทเชิงอำนาจในระบอบประชาธิปไตย (McCargo, D., 2014) ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ตั้งคำถามหลักว่า "ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาททางการเมืองอย่างไร และบทบาทดังกล่าวส่งผลต่อโครงสร้างและดุลอำนาจของระบบการเมืองไทยในระยะยาวหรือไม่" พร้อมกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทั้งบทบาทหรือกลไก และผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจ ระบบพรรคการเมือง และหลักนิติธรรมในสังคมไทย

แก่นสำคัญของประเด็นวิจัยอยู่ที่การขยายบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาการตรวจสอบโดยตุลาการ ต่อเนื่องมาจนถึงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เพิ่มความเข้มข้นของกลไกควบคุมฝ่ายการเมืองมากขึ้นทั้งในเชิงโครงสร้างและในทางปฏิบัติ จากผู้ชี้ขาดข้อพิพาทตามบทบัญญัติ ไปสู่การวินิจฉัยที่ทำหน้าที่จัดระเบียบความขัดแย้งและกำหนดผลลัพธ์ทางการเมืองในคดีสำคัญ โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวข้องกับสถานะของผู้นำฝ่ายบริหารและเสถียรภาพของรัฐบาล เช่น คำวินิจฉัยกรณีการสิ้นสุดตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจากลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ (กรณีพิธีกรรายการโทรทัศน์ที่มีการตีความลักษณะต้องห้ามของนายกรัฐมนตรีจากสถานะ “ลูกจ้าง” ตามรัฐธรรมนูญ 2550) คดีการพ้นจากตำแหน่งจากการใช้อำนาจโดยมิชอบหรือขัดต่อหลักความซื่อสัตย์สุจริต (จากการกระทำที่ถูกตีความว่า “ขาดความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์” หรือ “ฝ่าฝืนจริยธรรมอย่างร้ายแรง”) คำวินิจฉัยเกี่ยวกับวาระการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายใต้รัฐธรรมนูญ 2560 ตลอดจนคำวินิจฉัยที่มีผลให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะหรือมีผลกระทบโดยตรงต่อกระบวนการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งสร้างกระทบทางการเมืองต่อเสถียรภาพรัฐบาล กระบวนการเลือกตั้ง และการดำรงอยู่ของพรรคการเมือง รวมถึงการจำกัดขอบเขตการเปลี่ยนแปลงทางรัฐธรรมนูญและนโยบายสาธารณะ ผลของคำวินิจฉัยเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่เพียงการตีความบทบัญญัติรายมาตรา หากแต่ทำหน้าที่จัดวางขอบเขตของความชอบธรรมทางการเมือง และกำหนดเงื่อนไขการดำรงอยู่ของรัฐบาลในเชิงโครงสร้าง อันสอดคล้องกับกรอบแนวคิด“ตุลาการภิวัตน์” ซึ่งในงานวิชาการจำนวนมากชี้ว่า การเมืองถูกทำให้เป็นเรื่องศาล (Judicialized) ภายใต้กระแสอำนาจตุลาการที่ขยายตัวทั่วโลกพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ (Dressel, B., 2012); (Hirschl, R., 2006); (Landfried, C., 2019) อย่างไรก็ดี งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกรณีของประเทศไทยโดยเฉพาะของ Mérieau, E., McCargo, D. เสนอว่า บทบาทของศาลไทยมิได้เป็นเพียงผลของกระแสตุลาการภิวัฒน์แบบเสรีนิยม หากแต่สัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจเชิงเครือข่ายที่ดำรงอยู่นอกการเลือกตั้ง ซึ่งทำให้ศาลทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการจัดการความขัดแย้งระหว่างความชอบธรรมจากการเลือกตั้งกับความชอบธรรมเชิงสถาบัน (Mérieau, E., 2016); (McCargo, D., 2014) นอกจากนี้ ปิยบุตร แสงกนกกุล ยังชี้ให้เห็นพัฒนาการของแนววินิจฉัยที่ขยับจากการควบคุมเชิงกฎหมายไปสู่การกำหนดผลลัพธ์ทางการเมืองโดยตรง (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560) ขณะที่ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ อธิบายบทบาทศาลในฐานะกลไกพิทักษ์รัฐธรรมนูญและเสถียรภาพของรัฐ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2567) การเปรียบเทียบระหว่างงานเหล่านี้สะท้อนความตึงเครียดเชิงแนวคิดระหว่างมุมมองที่เห็นศาลเป็น “ผู้คุ้มครองระบอบ” กับมุมมองที่เห็นศาลเป็น “ผู้เล่นทางการเมือง” ภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ซ้อนทับกัน นอกจากนี้ ยังใช้แนวคิดนิติสงคราม (Lawfare) เพื่ออธิบายการใช้กฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการแข่งขันหรือทำลายความชอบธรรมของฝ่ายตรงข้าม (Charles, J. & Dunlap, Jr., 2008) และใช้กรอบแนวคิดรัฐเร้นลึก (Deep State) เพื่อทำความเข้าใจการทำงานของเครือข่ายอำนาจที่ไม่ยึดโยงกับการเลือกตั้งแต่สามารถจำกัดพื้นที่การเมืองได้ โดยศาลรัฐธรรมนูญอาจถูกมองเป็นหนึ่งในกลไกของโครงสร้างอำนาจดังกล่าว ดังนั้น งานวิจัยนี้เสนอว่า การขยายบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2560 ควรถูกทำความเข้าใจในฐานะกระบวนการที่ศาลมิได้เพียงตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ หากแต่มีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของการดำรงอยู่ของรัฐบาลและการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนเสียงกับอำนาจรัฐในระยะยาว และทำให้การเมืองเลือกตั้งไทยถูกกำกับผ่านกลไกตุลาการในระดับที่เข้มข้นกว่าที่ทฤษฎีตุลาการภิวัตน์แบบทั่วไปอธิบายไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบทางการเมืองจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผสานการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (Structural Analysis) เพื่อทำความเข้าใจวิวัฒนาการของบทบาทศาลรัฐธรรมนูญและผลสะเทือนเชิงสถาบันที่ตามมา

ขอบเขตข้อมูลของการวิจัยถูกจัดกลุ่มและวิเคราะห์สอดคล้องกับกรอบวิธีวิทยาวิจัย ในส่วนของการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ผู้วิจัยรวบรวมคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2568 บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ รวมถึงเอกสารทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และบทความวิชาการทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ เพื่อสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับพัฒนาการเชิงสถาบันของศาลรัฐธรรมนูญ สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยทำการจำแนกคำวินิจฉัยออกเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของคดีและผลทางการเมือง ได้แก่ (ก) คดีที่ส่งผลต่อสถานะผู้นำรัฐบาล (ข) คดียุบพรรคและตัดสิทธิทางการเมือง (ค) คดีเกี่ยวกับการเลือกตั้งและความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเลือกตั้ง และ (ง) คดีเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญและการกำหนดขอบเขตนโยบายสาธารณะ การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวทำให้สามารถตรวจสอบรูปแบบ (Pattern) และแนวโน้มของบทบาทศาลในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างเป็นระบบ ในส่วนของการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) ผู้วิจัยมุ่งพิจารณาเหตุผลและเทคนิคการตีความของศาล โดยเฉพาะการตีความเชิงขยายการอ้าง “คุณค่า” หรือ “เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ” และการใช้มาตรฐานเชิงนามธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ศรัทธาสาธารณะ หรือความมั่นคงของรัฐ ทั้งนี้ เพื่อประเมินว่าการให้เหตุผลดังกล่าวมีผลต่อการขยายหรือจำกัดอำนาจทางการเมืองอย่างไร และในการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (Structural Analysis) ผู้วิจัยเชื่อมโยงผลของคำวินิจฉัยกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง โดยพิจารณาผลกระทบทั้งในระดับเฉพาะหน้า (เช่น การพ้นตำแหน่ง การยุบพรรค การเปลี่ยนขั้วรัฐบาล) และในระดับระบบ (เช่น เสถียรภาพของรัฐบาล ความต่อเนื่องของฐานมวลชน ความชอบธรรมของสถาบัน และระดับความไม่แน่นอนเชิงสถาบัน) การวิเคราะห์ในระดับนี้ช่วยให้สามารถอธิบายได้ว่าบทบาทของศาลมิได้จำกัดอยู่ที่การวินิจฉัยคดีรายกรณี หากแต่มีผลต่อโครงสร้างการแข่งขันและดุลอำนาจของระบบการเมืองไทยในระยะยาว

กรอบแนวคิดหลักที่ใช้ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย แนวคิดตุลาการภิวัตน์ หลักนิติธรรม การพิจารณาทบทวนโดยตุลาการ และสถาบันนิยมใหม่ ซึ่งทำให้การอภิปรายไม่หยุดอยู่ที่รายละเอียดของแต่ละคดี แต่นำไปสู่การพิจารณาและการวิเคราะห์ “โครงสร้าง” และ “กติกา” ที่กำกับพฤติกรรมของผู้เล่นทางการเมืองและสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ โดยผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การขยายบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญไทยมิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์เชิงคดีรายกรณี หากแต่เป็นกระบวนการเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงการตีความรัฐธรรมนูญเข้ากับการกำหนดแรงจูงใจ กติกา และความไม่แน่นอนในระบบการเมืองไทยอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัย

งานวิจัยชี้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญถูกทำให้เป็น “สถาบันการเมือง” ที่ใช้อำนาจวินิจฉัยกฎหมายเพื่อกำหนดทิศทางความชอบธรรมของอำนาจรัฐและขอบเขตการแข่งขันทางการเมือง มากกว่าจะเป็นเพียงผู้ตัดสินข้อพิพาทเชิงเทคนิคทางกฎหมาย โดยศาลรัฐธรรมนูญได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองผ่านการวินิจฉัยคดีต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับคดีทางการเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568

คำวินิจฉัยที่	สาระสำคัญคำวินิจฉัย	ผลทางการเมือง
9/2549	การจัดคูหาให้ผู้ลงคะแนนหันหลังให้เจ้าหน้าที่และผู้สังเกตการณ์จนการลงคะแนนอยู่ในวิสัยถูกมองเห็น ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 104 วรรคสาม, ผลการเลือกตั้งผิดปกติ และหลายเขตมีผู้สมัครเพียงคนเดียวจากพรรคเดียวและไม่ได้คะแนนถึงเกณฑ์ จึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 2, 3, 104 วรรคสาม และ 144	เพิกถอนการเลือกตั้ง 2 เมษายน 2549 นำสู่สุญญากาศทางการเมือง และการรัฐประหารในปี 2549
3-5/2550	การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคตามประกาศประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27 ข้อ 3 มีผลใช้บังคับกับกรรมการบริหารพรรคทุกคนในขณะที่มีการกระทำอันเป็นเหตุให้ยุบพรรคการเมืองนั้นตาม พ.ร.ป. พรรคการเมือง 2541 67 มาตราประกอบ 66 (1) และ (3)	ยุบพรรคไทยรักไทย, พัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทย และตัดสิทธิทางการเมืองนักการเมือง 111 คน และเป็นการรับรองความชอบธรรมของประกาศรัฐประหาร 2549
5/2551	ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 30 ที่แต่งตั้งและให้อำนาจของคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.) ไม่ได้ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งต่อหลักนิติธรรม หรือสิทธิมนุษยชน อีกทั้งเป็นบทบัญญัติมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่ขัดหรือแย้งต่อบทมาตราใดของรัฐธรรมนูญ จึงใช้ตรวจสอบรัฐบาลนายกฯ ทักษิณ ชินวัตรได้	ทำให้การดำเนินคดีกับนายทักษิณ ชินวัตร ดำเนินต่อ และเป็นรับรองให้ประกาศคณะรัฐประหาร มีผลหรือสถานะในทางกฎหมาย
12-13/2551	การที่นายสมัคร สุนทรเวช เป็นพิธีกรรายการ“ชิมไป บ่นไป” และ “ยกโขยง 5 โมงเช้า” และได้รับค่าตอบแทนจากบริษัท เฟซ มีเดีย จำกัด (แม้ลักษณะจะเป็นการรับเชิญเป็นครั้งคราว) ถือเป็นการรับจ้างทำการงานตามความหมายของคำว่า “ลูกจ้าง” เป็นการกระทำอันต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 267	ทำให้นายสมัคร สุทรเวช พ้นตำแหน่งนายกฯ
20/2551	นายยงยุทธ ติยะไพรัช รองหัวหน้าพรรคพลังประชาชนและกรรมการบริหารพรรคพลังประชาชน กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 ซึ่งมีผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม อันเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 68 ประกอบมาตรา 232 วรรคสอง	ยุบพรรคพลังประชาชน ซึ่งเป็นรัฐบาล และตัดสิทธิทางการเมืองของคณะกรรมการบริหารพรรค นำไปสู่การเปลี่ยนขั้วการเมือง/นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกฯ

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับคดีทางการเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568 (ต่อ)

คำวินิจฉัยที่	สาระสำคัญคำวินิจฉัย	ผลทางการเมือง
15-18/2556	การแก้ไขที่มาและคุณสมบัติของสมาชิกวุฒิสภาให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับฝ่ายการเมืองหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ ขัดกับหลักการดุลและคานอำนาจอันเป็นสาระสำคัญขัดแย้งต่อหลักการพื้นฐานและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ	การพิจารณาและลงมติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่มาและคุณสมบัติ ส.ว. ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เป็นการจำกัดอำนาจรัฐสภาในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ
5/2557	เหตุการชุมนุมขัดขวางการสมัครรับเลือกตั้ง ทำให้ไม่สามารถจัดให้มีการเลือกตั้งสำหรับ 28 เขตเลือกตั้งได้ จึงถือได้ว่าในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 มิได้เป็นวันที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการเลือกตั้งทั่วไปวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร เป็นการเลือกตั้งที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 108 วรรคสอง	เพิกถอนการเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 นำไปสู่การรัฐประหารในปี 2557
9/2557	นางสาวยิ่งลักษณ์ ชิณวัตร โยกย้ายเลขาธิการสมช. เป็นการใช้สถานะหรือตำแหน่งการเป็นนายกรัฐมนตรีเข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงเพื่อประโยชน์ของตนเอง และ ของผู้อื่น ในเรื่องการบรรจุ แต่งตั้ง โยกย้าย โอน หรือการพ้นจากตำแหน่งของข้าราชการซึ่งมีตำแหน่ง หรือเงินเดือนประจำและมิใช่ข้าราชการการเมือง จึงต้องด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา 266 (2) และ (3)	นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ้นจากตำแหน่งนายกฯ และนำไปสู่การรัฐประหาร 2557
3/2562	การที่พรรคไทยรักษาชาติเสนอชื่อพระบรมวงศานุวงศ์เป็นแคนดิเดตนายกรัฐมนตรี เป็นการนำสมาชิกชั้นสูงในพระบรมราชวงศ์มาฝักฝ่ายในทางการเมือง เข้าลักษณะการกระทำที่อาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อย่างชัดแจ้ง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง 2560 มาตรา 92 วรรคหนึ่ง (2)	ยุบพรรคไทยรักษาชาติก่อนเลือกตั้ง 2562
11/2562	ตำแหน่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นผลสืบเนื่องมาจาก การยึดอำนาจและเป็นตำแหน่งที่ใช้อำนาจรัฏฐาธิปัตย์ ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ จึงมิใช่เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 58 (15)	พล.อ.ประยุทธ์ จันทรโอชา ดำรงตำแหน่งนายกฯ ต่อไป และเป็นการรับรองการรัฐประหาร และยอมรับว่าหัวหน้าคณะรัฐประหารเป็นรัฏฐาธิปัตย์
14/2562	นายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ มีพฤติการณ์เป็นผู้ถือหุ้นสื่อ ณ วันสมัครรับเลือกตั้ง แม้ตราสารโอนหุ้นลงวันที่ 8 มกราคม 2562 และการลงทะเบียนผู้ถือหุ้นในวันเดียวกัน แต่ฟังได้ว่า ผู้ถูกร้องเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัท วี - ลัค มีเดีย จำกัด อยู่ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2562 ซึ่งเป็นวันที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 98 (3)	นายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ หัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ ต้องพ้นสมาชิกภาพ ส.ส.

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับคดีทางการเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568 (ต่อ)

คำวินิจฉัยที่	สาระสำคัญคำวินิจฉัย	ผลทางการเมือง
5/2563	การกู้ยืมเงินของผู้พรรคอนาคตใหม่มีเจตนาที่จะหลีกเลี่ยงการรับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดตามมาตรา 66 จึงเป็นการรับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใด โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าได้มาโดยไม่ชอบด้วย กฎหมาย ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 72	ยุบพรรคอนาคตใหม่ และตัดสิทธิทางการเมือง คณะกรรมการบริหารพรรค
29/2563	การใช้บ้านพักหลวงของ พล.อ. ประยุทธ์ จันทรโอชา เป็นสวัสดิการอันเนื่องมาจากการดำรงตำแหน่งอดีตผู้บังคับบัญชาชั้นสูง ตามระเบียบกองทัพบก มิได้เป็นการกระทำที่ทำให้ได้รับเงินหรือประโยชน์ใด ๆ จากกองทัพบกซึ่งเป็นหน่วยราชการเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากที่กองทัพบกปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในธุรกิจ จึงไม่ต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 170 วรรคหนึ่ง (5) ประกอบมาตรา 186 วรรคหนึ่ง และมาตรา 184 วรรคหนึ่ง (3)	พล.อ.ประยุทธ์ จันทรโอชา ดำรงตำแหน่งนายกฯ ต่อไป
14/2565	พล.อ. ประยุทธ์ จันทรโอชา ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกฯ เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2557 ซึ่งทรงแต่งตั้งตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติถวายคำแนะนำ จึงไม่ใช่นายกรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 ดังนั้น การนับวาระการดำรงตำแหน่งนายกฯ ตามมาตรา 158 วรรคสี่ จึงนับแต่วันที่ 5 เมษายน 2560 ซึ่งเป็นวันที่รัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับ ดังนั้น การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล.อ. ประยุทธ์ จันทรโอชา จึงไม่เกิน 8 ปี ตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ	พล.อ.ประยุทธ์ จันทรโอชา ดำรงตำแหน่งนายกฯ ต่อไป
19/2564	การชุมนุมเรียกร้องให้ปฏิรูปสถาบัน เป็นการใช้สิทธิหรือเสรีภาพโดยไม่สุจริต เป็นการละเมิดกฎหมาย มีเจตนาล้มล้างการปกครองฯ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49 วรรคหนึ่ง	มีคำสั่งให้ยุติการกระทำของผู้ชุมนุม และห้ามกระทำการต่อไป
3/2567	การเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายอาญามาตรา 112 และการใช้มาตรา 112 ในการหาเสียงเลือกตั้ง 2566 ของนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ และพรรคก้าวไกล เป็นการใช้สิทธิหรือเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองฯ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49 วรรคหนึ่ง	มีคำสั่งให้เลิกกระทำการใด ๆ เพื่อให้มีการยกเลิกประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112
20/2567	การที่พรรคก้าวไกลเสนอร่างกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่มีเนื้อหาลดทอนคุณค่า สถาบันพระมหากษัตริย์ และใช้เป็นนโยบายพรรค ถือว่าเป็นการนำไปสู่การล้มล้างการปกครองฯ ฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 92	ยุบพรรคก้าวไกล ซึ่งเป็นพรรคที่ชนะเลือกตั้ง และเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของคณะกรรมการบริหารพรรค
21/2567	การที่นายเศรษฐา ทวีสิน รู้หรือควรรู้ถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติการณ์ของนายพิชิต ชื่นบาน โดยตลอดแล้ว แต่ยังเสนอแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี แสดงให้เห็นว่าไม่มีความซื่อสัตย์	นายเศรษฐา ทวีสิน พ้นจากตำแหน่งนายกฯ และให้รัฐมนตรีพ้นตำแหน่งทั้งคณะ

ตารางที่ 1 ตารางสรุปคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับคดีทางการเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568 (ต่อ)

คำวินิจฉัยที่	สาระสำคัญคำวินิจฉัย	ผลทางการเมือง
17/2568	สุจริตเป็นที่ประจักษ์ ขาดคุณสมบัติตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 160 (4) และมีพฤติกรรมอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง อันมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 160 (5) การที่นางสาวแพรทองธาร ชินวัตร สื่อสาร/เจรจากับสมเด็จฮุน เซน ในประเด็นด่านชายแดนและความมั่นคง มีลักษณะ “ขาดความรอบคอบ ระมัดระวัง และเสี่ยงกระทบเกียรติภูมิ/ผลประโยชน์ของชาติ แม้จะเป็น “การเจรจาแบบส่วนตัว” แต่เนื้อหาของการสนทนามีสาระสำคัญเกี่ยวกับการขอให้เปิดด่านบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา อันเป็นความมั่นคงของประเทศ จึงไม่ใช่การกระทำส่วนตัวในฐานะประชาชน หากแต่เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นนายกรัฐมนตรี จึงมีพฤติกรรมอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง อันทำให้ขาดคุณสมบัติและมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 160 (5)	นางสาวแพรทองธาร ชินวัตร พ้นจากตำแหน่งนายกฯ นำไปสู่การเปลี่ยนขั้วการเมือง/นายอนุทิน ชาญวีรกูล เป็นนายกฯ

จากการวิจัยพบว่า บทบาททางการเมืองของศาลรัฐธรรมนูญหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 แสดงออกผ่านกลไกสำคัญหลายด้าน ได้แก่ บทบาทในการรับรอง/ไม่ตรวจสอบการรัฐประหาร บทบาทในการถอดถอนนายกรัฐมนตรี บทบาทในการยุบพรรคและตัดสิทธิทางการเมือง บทบาทในการกำกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญและนโยบายทางการเมืองและกฎหมาย และบทบาทในการจัดการเลือกตั้ง ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบ 3 ประการ ดังนี้

1. ผลกระทบด้านการทำให้การรัฐประหารและการใช้อำนาจของคณะรัฐประหารมีผลโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ ศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มไม่เพียงรับรองสถานะของการยึดอำนาจ แต่ยังทำให้การใช้อำนาจภายใต้คณะรัฐประหารสามารถดำเนินไปได้อย่างมีฐานรองรับทางกฎหมาย ส่งผลให้กลไกตรวจสอบตามระบอบรัฐธรรมนูญอ่อนแรงลงในช่วงวิกฤต ตัวอย่างคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่สะท้อนท่าทีดังกล่าว ได้แก่ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับการรับรององค์กร/คำสั่งภายใต้บริบทหลังรัฐประหาร รวมทั้งคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ตีความสถานะผู้มีอำนาจในรัฐบาลทหารหรือหัวหน้าคณะรัฐประหารในลักษณะที่ทำให้การตรวจสอบโดยกลไกปกติทำได้จำกัด ผลลัพธ์เชิงระบบ คือ การสร้าง “แบบแผน” ที่ทำให้การเปลี่ยนผ่านอำนาจนอกระบบสามารถถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งกระทบความต่อเนื่องของหลักนิติธรรมในระยะยาว

2. ผลกระทบด้านการทำให้ศาลรัฐธรรมนูญกลายเป็น “ผู้เล่นทางการเมือง” และ “ผู้กำหนดผลลัพธ์” ในการแข่งขันทางการเมือง กล่าวคือ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญในคดีการเมืองสำคัญมิได้จำกัดผลเพียงการชี้ถูกผิดตามข้อกฎหมาย แต่สร้างผลกระทบต่อเสถียรภาพรัฐบาลและโครงสร้างการแข่งขันในระบบพรรคการเมืองอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะผ่านกลไกถอดถอนนายกรัฐมนตรี การยุบพรรค และการตัดสิทธิทางการเมือง ในช่วงหลัง พ.ศ. 2549 ปรากฏรูปแบบการใช้อำนาจศาลที่เข้าไป “จัดระเบียบสนามแข่งขันทางการเมือง” ด้วยการตัดตอนพรรคการเมืองสำคัญหรือเปลี่ยนสมการการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญมีผลทั้งต่อกลไกการจัดตั้งรัฐบาลและความต่อเนื่องของฐานมวลชนในระยะยาว

3. ผลกระทบด้านการทำให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจเหนือกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญและนโยบายทางการเมืองและกฎหมาย กล่าวคือ ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทสำคัญในการชี้ขาดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงทางรัฐธรรมนูญ และในบางกรณีได้วางหลักการตีความที่ส่งผลเป็น “ข้อจำกัดเชิงเนื้อหา” ต่อการปฏิรูปกติกาทางการเมืองหรือการดำเนินนโยบายกฎหมาย โดยเฉพาะเมื่อศาลใช้เหตุผลเชิงคุณค่า อุดมการณ์ หรือเจตนารมณ์ของระบอบการปกครองเพื่อวางเส้นแดงให้ฝ่ายการเมือง ผลที่ตามมา คือ การขยายพื้นที่ของตุลาการจากการ “พิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ไปสู่การ “กำกับทิศทางการเมืองและนโยบาย” ซึ่งทำให้พื้นที่ตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ/ฝ่ายบริหารลดลง และเพิ่มโอกาสที่ข้อขัดแย้งทางการเมืองจะถูกย้ายเข้าสู่พื้นที่ตุลาการเป็นหลัก ซึ่งจากคำวินิจฉัยของศาลมีแนวโน้มที่เป็นการบิดเบือนหลักนิติธรรมไปสู่ “หลักนิติอธรรม (Rule By Law)” เมื่อการตีความและการใช้บังคับกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือให้บรรลุผลลัพธ์ทางการเมืองมากกว่าการคุ้มครองสิทธิและความเสมอภาค ซึ่งชี้ให้เห็นว่าศาลและกฎหมายอาจทำหน้าที่ผลิตความชอบธรรมให้ระบอบอำนาจนิยม มากกว่าจะจำกัดอำนาจรัฐ รวมถึงการเกิด “ความไม่แน่นอนเชิงสถาบัน (Institutional Uncertainty)” จากการที่ฝ่ายการเมืองไม่สามารถคาดการณ์กติกาได้แน่นอน เพราะขอบเขตอำนาจและมาตรฐานการวินิจฉัยถูกขยายได้ตามบริบท ย่อมทำให้หลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักสัดส่วน และหลักความรับผิดเฉพาะตัวถูกสั่นคลอน ชี้ให้เห็นว่าระบบกฎหมายของไทยไม่ได้เป็นไปตามหลักนิติธรรม และผิดเพี้ยนไปจากหลักนิติศาสตร์แบบบรรทัดฐาน (Normative Jurisprudence) ผลกระทบเชิงสังคมการเมือง คือ การเพิ่มความตึงเครียดและแรงปะทุของความขัดแย้ง โดยเฉพาะเมื่อคำวินิจฉัยที่กระทบพรรคการเมืองสำคัญถูกตีความในสังคมว่าเป็นการปิดช่องทางการแข่งขันในระบบปกติ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายความขัดแย้งออกนอกสถาบันตัวแทน

อภิปรายผล

ตลอดช่วงเวลากว่าสองทศวรรษ ศาลรัฐธรรมนูญไทยปรากฏบทบาทที่ขยายตัวจาก “ผู้ตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” ไปสู่สถาบันที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ทางการเมืองในทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบดังกล่าวมิได้เกิดเฉพาะในระดับคดีรายกรณี แต่เกิดในลักษณะสะสมจนทำหน้าที่เป็น “กลไกกำกับสนามการเมือง” ทั้งต่อความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนอกระบบกับระบอบปกติ ต่อเสถียรภาพของฝ่ายบริหาร ต่อโครงสร้างการแข่งขันของระบบพรรค และต่อเพดานของการถกเถียงเชิงนโยบายในรัฐสภา (Hirschl, R., 2006)

ประเด็นแรกที่เห็นเด่นชัด คือ “การทำให้ผลพวงของรัฐประหารมีสถานะทางกฎหมายในระบอบปกติ” โดยศาลได้วางหลักให้ประกาศ/คำสั่งจากคณะรัฐประหารสามารถถูกนำมาใช้เป็นฐานกำหนดผลทางการเมืองภายใต้ระบบปกติ โดยอาศัยตรรกะเรื่องความต่อเนื่องของรัฐและการบังคับใช้ทั่วไปของกฎหมายเฉพาะกาล เมื่อแนววินิจฉัยลักษณะนี้ทำหน้าที่เป็น “สะพาน” เชื่อมจากอำนาจนอกรัฐธรรมนูญไปสู่ความชอบด้วยกฎหมายในระบบปกติ ผลทางการเมืองที่ตามมา คือ การลดแรงต้านทานเชิงสถาบันต่อการใช้อำนาจนอกรัฐธรรมนูญในอนาคต เพราะระเบียบกฎหมายภายหลังถูกทำให้รองรับและทำให้ต่อเนื่องได้ นอกจากนี้ คำวินิจฉัยในช่วงเปลี่ยนผ่านที่ลดความเสี่ยงทางกฎหมายของผู้นำคณะรัฐประหารและผู้มีอำนาจในระยะเปลี่ยนผ่าน เช่น การตีความสถานะตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐประหาร และกรณีที่เกี่ยวกับสวัสดิการของกองทัพ ยิ่งทำให้ต้นทุนความเสี่ยงของผู้ใช้อำนาจ

ในช่วงรอยต่อทางการเมืองลดลง รวมถึงคำวินิจฉัยเรื่องวาระการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่นับวาระใหม่จากวันที่รัฐธรรมนูญ 2560 มีผลใช้บังคับ ซึ่งในเชิงโครงสร้างสะท้อนการจัดวางกรอบความชอบธรรมทางเวลาให้กับอำนาจในช่วงหลังรัฐประหาร กล่าวโดยสรุป แนววินิจฉัยในกลุ่มนี้มิได้เป็นเพียงข้อสรุปทางเทคนิค หากเป็นกลไกที่มีผล “ทำให้สภาวะยกเว้นถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของความปกติ” ในระเบียบการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับข้อถกเถียงของ Ginsburg, T. & Moustafa, T. ที่เสนอว่า ศาลในบางระบอบมิได้เป็นเพียงกลไกตรวจสอบอำนาจรัฐ หากแต่สามารถทำหน้าที่ผลิตความชอบธรรมให้กับระบอบอำนาจนิยมผ่านกระบวนการทางกฎหมาย (Rule by Law) (Ginsburg, T. & Moustafa, T., 2008) มากกว่าการยึดหลักนิติธรรม (Rule of Law)

ประเด็นที่สอง คือ “ศาลในฐานะผู้กำหนดผลลัพธ์ทางการเมืองผ่านการถอดถอนผู้นำรัฐบาลและการยกระดับเกณฑ์นามธรรม” แม้ศาลไม่ได้มีอำนาจคัดเลือกนายกรัฐมนตรีโดยตรง แต่เมื่อคำวินิจฉัยส่งผลให้หัวหน้าฝ่ายบริหารพ้นจากตำแหน่ง ผลเชิงการเมืองย่อมเทียบเท่ากับการเปิดกระบวนการจัดตั้งรัฐบาลใหม่และการจัดเรียงขั้วอำนาจใหม่ในทุกครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องหลักอำนาจสูงสุดของศาลในการตีความรัฐธรรมนูญ (Judicial Supremacy) ในบริบทที่ศาลกลายเป็นผู้ชี้ขาดขั้นสุดท้ายในประเด็นการเมืองหลัก (Hirschl, R., 2006) งานวิจัยมีการยกตัวอย่างการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตั้งแต่การตีความคำว่า “ลูกจ้าง” ให้ครอบคลุมกรณีพิธีกรรายการทางโทรทัศน์ (ซึ่งทำให้เกิดข้อโต้แย้งว่าอาจยืดถ้อยคำกว้างกว่าที่เจตนารมณ์มุ่งจำกัดผลประโยชน์ทับซ้อน) ไปจนถึงแนวที่ขยายความจาก “ขาดความระมัดระวัง” ไปสู่ “ขาดความซื่อสัตย์สุจริต”และ “ฝ่าฝืนจริยธรรมร้ายแรง” ภายใต้เกณฑ์ที่คลุมเครือและกรณีที่เหตุผลผูกโยงกับ “ศรัทธาสาธารณะ” หรือ “เกียรติภูมิของชาติ” ซึ่งยิ่งทำให้มาตรฐานการประเมินลักษณะความผิดยากต่อการคาดหมายเชิงภววิสัย

ผลทางการเมืองของการใช้เกณฑ์นามธรรมและการให้เหตุผลที่เปิดช่องดุลพินิจสูง คือ การเพิ่ม “ความไม่แน่นอนเชิงสถาบัน” ให้กับฝ่ายบริหารและพรรคร่วมรัฐบาล เพราะความเสี่ยงมิได้อยู่เพียงแพ้ชนะในรัฐสภาหรือการเลือกตั้ง แต่รวมถึงการถูกตัดสินให้สิ้นสุดตำแหน่งจากเกณฑ์ที่กว้างและแปรผันได้ นี่นำไปสู่ผลกระทบจากการยับยั้ง (Chilling Effect) ตามที่เนื้อหาชี้ไว้ กล่าวคือ ผู้นำการเมืองอาจปรับพฤติกรรมไปสู่การหลีกเลี่ยงนโยบายอ่อนไหวหรือจำกัดการสื่อสาร/การตัดสินใจ เพื่อไม่ให้เกิดจุดเสี่ยงที่ถูกตีความเป็นความผิดร้ายแรงในภายหลัง เมื่อเป็นเช่นนี้ สนามการเมืองมีแนวโน้มถูก “ย้ายจุดตัดสิน” จากพื้นที่นโยบายในสภาไปสู่พื้นที่ตุลาการมากขึ้น และทำให้การต่อรองเชิงนโยบายถูกแทนที่ด้วยการบริหารความเสี่ยงเชิงคดี

ประเด็นที่สาม คือ “การยุบพรรคและการลงโทษระดับองค์กรในฐานะเครื่องมือจัดระเบียบการแข่งขันทางการเมือง” เนื้อหาเสนอว่าแนววินิจฉัยเกี่ยวกับการยุบพรรคได้พัฒนาไปสู่ความเป็นมาตรการป้องกันเชิงรุกมากขึ้น พร้อมยกระดับฐานความรับผิดจากปัจเจกไปสู่ความรับผิดทั้งองค์กร และจากการต้องปรากฏผลเสียหายจริงไปสู่การอ้างความเสี่ยงเชิงนามธรรม ผลทางการเมืองของการขยับเช่นนี้เกิดอย่างน้อยสามชั้น โดยชั้นแรก คือ ผลต่อ “ความต่อเนื่องของเจตจำนงผู้เลือกตั้ง” เพราะการยุบพรรคและตัดสิทธิกรรมการบริหารเป็นโทษที่กระทบพลเมืองจำนวนมากพร้อมกัน ทำให้ความเชื่อมโยงระหว่างคะแนนเสียงกับการดำรงอยู่ขององค์กรการเมืองไม่มั่นคง ชั้นที่สอง คือ ผลต่อ “รูปแบบการแข่งขัน” เมื่อมาตรการระดับองค์กรถูกใช้ในความถี่และความเข้มข้นสูง การแข่งขันมีแนวโน้มเบนจากการแข่งกันด้วยนโยบายไปสู่การใช้กติกาและคดีเป็นพื้นที่จัดการคู่แข่ง (Tomsa, D. & Ufen, A., 2013)

และชั้นที่สาม คือ ผลต่อ “พื้นที่นโยบาย” โดยเฉพาะเมื่อคดีที่ยุบพรรคถูกผูกกับกิจกรรมเชิงนโยบายในสภา เช่น การผลักดันแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 แล้วถูกยกระดับเป็นการกระทำที่ “ปฏิปักษ์/มุ่งล้มล้าง” จนนำไปสู่โทษยุบพรรคและตัดสิทธิ 10 ปี การลงโทษเช่นนี้ ย่อมบีบให้พรรคการเมือง “คิดเผื่อคดี” ก่อนคิดเชิงนโยบาย และทำให้การแข่งขันเชิงนโยบายหดแคบลงอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดนิติสงคราม (Lawfare) ในแง่ที่กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสามารถกลายเป็นพื้นที่ต่อสู้ทางการเมืองแทนสนามเลือกตั้งโดยตรง (Charles, J. & Dunlap, Jr., 2008)

ประเด็นที่สี่ คือ “การขยายอำนาจไปสู่การกำกับการแก้รัฐธรรมนูญและนโยบายกฎหมายล่วงหน้า” งานวิจัยชี้ว่าศาลมิได้จำกัดบทบาทเพียงตรวจสอบกฎหมายที่ประกาศใช้แล้ว แต่มีแนววินิจฉัยที่ปิดช่องทางการแก้รัฐธรรมนูญ (เช่น ประเด็นที่มาของวุฒิสภา) และมีคำสั่งให้ “เลิกกระทำ” ต่อกิจกรรมทางการเมืองหรือการเสนอกฎหมาย โดยเฉพาะการผลักดันแก้ไขมาตรา 112 นัยทางการเมืองของแนวโน้มนี้ คือ การทำให้ศาลมีสถานะคล้าย “ผู้กำหนดเพดานของนโยบาย” มากขึ้น เพราะแม้ฝ่ายนิติบัญญัติจะมีฐานความชอบธรรมจากการเลือกตั้ง แต่ขอบเขตของการเสนอทางเลือกบางประเภทอาจถูกจำกัดโดยคำวินิจฉัยที่มีผลเชิงสั่งการล่วงหน้า ผลต่อเนื่อง คือ แรงจูงใจให้พรรคการเมืองและสมาชิกสภาฯ เซ็นเซอร์ตนเอง ไม่เพียงในการอภิปราย แต่รวมถึงการวางนโยบายและการยกร่างกฎหมายตั้งแต่ต้นทาง ทั้งนี้ ในเชิงทฤษฎีศาลรัฐธรรมนูญตามแนวคิดของ Kelsen, H. et al. ถูกออกแบบให้ทำหน้าที่เป็นผู้บัญญัติกฎหมายในเชิงลบ (Negative Legislator) กล่าวคือ มีอำนาจเพียงเพิกถอนบทบัญญัติกฎหมายที่ขัดรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจตรากฎหมายหรือกำหนดเนื้อหานโยบายขึ้นใหม่ (Kelsen, H. et al., 2015) ทว่าผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ศาลรัฐธรรมนูญไทยได้ขยับไปสู่สถานะที่ใกล้เคียงกับ ผู้กำหนด ขอบเขตทางการเมือง กล่าวคือ มีบทบาทกำหนดเพดานของสิ่งที่สามารถเสนอเป็นนโยบายหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ล่วงหน้า

ประเด็นสุดท้าย คือ เมื่อพิจารณาร่วมกับเหตุการณ์ทางการเมือง พ.ศ. 2549 - 2568 จะเห็นรูปแบบวงจรอุบาทว์ของการเมืองเลือกตั้งที่ถูกสะดุดด้วยคำวินิจฉัยสำคัญหลายครั้ง ทั้งการทำให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ การถอดถอนผู้นำรัฐบาล และการยุบพรรค/ตัดสิทธิ ซึ่งเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนขั้วและการจัดตั้งรัฐบาลใหม่บ่อยครั้ง ผลทางการเมืองเชิงโครงสร้าง คือ ความต่อเนื่องระหว่าง “คะแนนเสียง” กับ “การดำรงอยู่ของรัฐบาล/พรรค” ถูกทำให้ไม่มั่นคง และเปิดพื้นที่ให้กลไกตุลาการมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนผ่านอำนาจผ่านการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญ

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า ผลกระทบของบทบาททางการเมืองของศาลรัฐธรรมนูญไทยในช่วง พ.ศ. 2540 - 2568 ปรากฏชัดในสามมิติหลัก ได้แก่ การทำให้การรัฐประหาร/การใช้อำนาจของคณะรัฐประหารมีผลโดยชอบด้วยกฎหมาย การทำให้ศาลกลายเป็นผู้เล่นและผู้กำหนดผลลัพธ์ทางการเมือง และการทำให้ศาลมีอำนาจเหนือกระบวนการแก้รัฐธรรมนูญและนโยบายกฎหมายบางด้าน ผลกระทบทั้งสามมิติเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ กล่าวคือ เมื่อการเมืองย้ายสนามเข้าสู่ศาลมากขึ้น การแข่งขันในระบบตัวแทนย่อมอ่อนแรงลง และเมื่อมาตรฐานการวินิจฉัยเปิดช่องให้ตีความเชิงขยายก็ยิ่งทำให้เกิดความไม่แน่นอนเชิงสถาบันและข้อกล่าวหาเรื่องการใช้นิติศาสตร์เป็นเครื่องมือทางการเมือง เมื่อศาลรัฐธรรมนูญถูกวางบทบาทให้เป็นผู้ค้ำยันระบอบโดยใช้ “ความมั่นคง” และ “สถาบันหลัก” เป็นกรอบเหตุผลสูงสุด ผลกระทบย่อมลามถึงความไว้วางใจของประชาชน ความแน่นอนของกติกา และดุลยภาพของการแบ่งแยกอำนาจ

ข้อเสนอปฏิรูปที่เน้นคุณสมบัติผู้ทรงคุณวุฒิด้านนิติศาสตร์ การสรรหาที่มีความยึดโยงและตรวจสอบได้ และการจำกัดอำนาจที่ทำให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดผลการเมืองโดยตรง จึงมีเป้าหมายร่วม คือ ทำให้ศาลกลับสู่บทบาท “ผู้พิทักษ์กติกา” มากกว่า “ผู้กำหนดชะตาทางการเมือง” พร้อมทั้งลดภาวะตุลาการธิปไตย (Juristocracy) และคืนพื้นที่การตัดสินใจสาธารณะให้ยึดโยงกับประชาชนผ่านสถาบันผู้แทนในกรอบนิติรัฐที่เข้มแข็งกว่าเดิม ดังนั้น การปฏิรูปที่สอดรับกับผลการศึกษาจึงควรมุ่งยกระดับความเป็นวิชาชีพและมาตรฐานนิติวิธี เพิ่มความยึดโยงและความรับผิดได้ต่อสาธารณะ และปรับสมดุลอำนาจระหว่างศาลกับสถาบันผู้แทน เพื่อจำกัดภาวะที่ตุลาการถูกดึงเข้าสู่การชี้ขาดผลทางการเมืองโดยตรง ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะเชิงโครงสร้างสถาบัน 3 ประการ ต่อไปนี้ 1) การออกแบบองค์คณะตุลาการควรเน้น “ความเป็นผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์” อย่างเป็นระบบ โดยกำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้งหมดต้องมีพื้นฐานและความชำนาญทางกฎหมายในระดับสูง พร้อมคุณสมบัติที่ตรวจสอบได้ และเปิดรับการสรรหาจากหลายกลุ่มที่สะท้อนความหลากหลายของประสบการณ์ทางกฎหมาย ได้แก่ (ก) ผู้พิพากษาศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองระดับสูงที่มีประสบการณ์พิจารณาคดีต่อเนื่องในระยะยาว (เช่น 10 - 15 ปี) (ข) นักวิชาการนิติศาสตร์ระดับรองศาสตราจารย์ขึ้นไปหรือเทียบเท่าในสาขากฎหมายมหาชน/กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีผลงานวิชาการผ่านการประเมินในระดับที่เชื่อถือได้ และ (ค) นักกฎหมายวิชาชีพชั้นสูง เช่น ทนายความหรืออัยการ ที่มีหลักฐานแสดงความเชี่ยวชาญเชิงลึกด้านกฎหมายมหาชนตามเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ชัดเจน 2) ศาลรัฐธรรมนูญควรถูกจัดวางให้ “ยึดโยงกับประชาชนผ่านสภาผู้แทนราษฎร” มากขึ้น โดยเฉพาะในขั้นตอนสรรหาและกลไกคานอำนาจ แนวทางที่เหมาะสม คือ เปิดให้หลายฝ่ายร่วมเสนอชื่อตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ เพื่อไม่ให้ช่องทางการคัดเลือกถูกผูกขาดโดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ให้การให้ความเห็นชอบขั้นสุดท้ายอยู่ที่สภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาตามหลักเสียงข้างมาก นอกจากนี้ การมีช่องทางให้รัฐสภาหรือประชาชน (ผ่านกลไกผู้แทน) สามารถถอดถอนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้ในกรณีที่มีเหตุอันควร จะทำให้ศาลมีความรับผิดได้ (Accountable) มากขึ้น โดยอาจอ้างอิงแนวปฏิบัติที่เคยปรากฏในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เป็นฐานทางสถาบัน เพื่อสร้างสมดุลระหว่าง “ความเป็นอิสระ” กับ “ความยึดโยงต่อประชาธิปไตย” และ 3) ควรปรับขอบเขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญไม่ให้มีบทบาท “ตัดสินชะตาทางการเมืองของฝ่ายบริหารโดยตรง” โดยเฉพาะอำนาจที่นำไปสู่การพ้นตำแหน่งของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี แนวทางที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยแบบรับผิดชอบต่อสภา (Responsible Government) คือ โอนภารกิจการถอดถอนกลับไปสู่รัฐสภา ผ่านกระบวนการถอดถอน (Impeachment) ที่ออกแบบให้เข้มงวด ตรวจสอบได้ และใช้เงื่อนไขการลงมติแบบเสียงข้างมากพิเศษ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจอย่างลำเอียงในทางการเมือง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เรื่อง บทบาททางการเมืองของสถาบันตุลาการในประเทศไทย: ศึกษาศาลรัฐธรรมนูญระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2568 ซึ่งสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและการสนับสนุนของรองศาสตร์จารย์ ดร. อลงกรณ์ อรรคแสง อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้ให้คำแนะนำ องค์ความรู้ และข้อเสนอแนะทั้งด้านแนวคิดทางทฤษฎี วิธีวิทยาการวิจัย ตลอดจนทิศทางการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างลุ่มลึก ทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2567). คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2560). ศาลรัฐประหาร: ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน.

Charles, J. & Dunlap, Jr. (2008). Lawfare Today: A Perspective. Yale Journal of International Affairs, 3(1), 146-154.

Dressel, B. (2012). The judicialization of politics in Asia. London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203115596

Ginsburg, T. & Moustafa, T. (2008). Rule by law: The politics of courts in authoritarian regimes. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511814822

Hirschl, R. (2006). The new constitutionalism and the judicialization of pure politics worldwide. Fordham Law Review, 75(2), 721-754.

Kelsen, H. et al. (2015). The guardian of the constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the limits of constitutional law. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781316136256

Landfried, C. (2019). Judicial power: How constitutional courts affect political transformations. Cambridge: Cambridge University Press.

McCargo, D. (2014). Competing notions of judicialization in Thailand. Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, 36(3), 417-441. https://doi.org/10.1355/cs36-3d

Mérieau, E. (2016). Thailand's deep state, royal power and the Constitutional Court (1997 - 2015). Journal of Contemporary Asia, 46(3), 445-466. https://doi.org/10.1080/00472336.2016.1151917

Tomsa, D. & Ufen, A. (2013). Party politics in Southeast Asia: Clientelism and electoral competition in Indonesia, Thailand and the Philippines. London: Routledge.

บทความวิจัย

การศึกษาศักยภาพเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานเศรษฐกิจ BCG กรณีศึกษา “เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร ของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย” อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน*

STUDYING THE POTENTIAL FOR ENHANCING LOCAL DEVELOPMENT BASED ON THE BCG ECONOMY CASE STUDY: “POWDERED BEVERAGE MADE FROM LONGAN EXTRACT AND ADDED DIETARY FIBER IN THE LONGAN LARGE-SCALE FARMING GROUP” WIANG NONG LONG DISTRICT, LAMPHUN PROVINCE

อรรณพ ชัยวุฒิ*, มนชนก อุปะทะ, กฤษยา มะแอ
Unnop Chaiwut*, Monchanok Upata, Kritsaya Maair
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย
Faculty of Business Administration, North-Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand
*Corresponding author E-mail: unnop@northcm.ac.th
*Tel: 099-274-1616

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์ทางการตลาดของลำไย 2) วิเคราะห์กลยุทธ์ต่อการดำเนินธุรกิจเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร และ 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย ตำบลหนองยวง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรแปลงใหญ่ โดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ การสนทนากลุ่ม การอบรมและการระดมสมอง และการสัมภาษณ์ ใช้การถอดเทป การถอดเทป การกำหนดรหัสข้อมูล และ การเก็บรักษาข้อมูลในการจัดการข้อมูลงานวิจัยนี้ ผลการศึกษาพบว่า 1) ตลาดลำไยของไทยยังส่งออกและสร้างรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าในกลุ่มแปลงใหญ่ มีศักยภาพผลิตลำไยปีละ 19,000 ตัน แต่มีลำไยเกรด C ที่ตลาดไม่ต้องการถึง 1,900 ตัน จึงต้องการแปรรูปลำไยเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่ม 2) การวิเคราะห์กลยุทธ์การดำเนินธุรกิจใหม่ด้วย SWOT และ Five-force model พบว่า สามารถผลิตได้เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ เป็นกระแสนิยมของผู้บริโภค คู่แข่งขันน้อย มีผลผลิตเพียงพอ ลดต้นทุนการผลิตได้ มีมหาวิทยาลัยนอร์ท - เชียงใหม่ สนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ และสมาชิกมีความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ 3) การพัฒนาผลลำไยของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย ผ่านการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติกับเครื่องมือที่ได้มาตรฐานจนได้เป็นเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารที่นำแนวทาง

* Received 5 February 2026; Revised 16 February 2026; Accepted 27 February 2026

เศรษฐกิจโมเดล BCG มาประยุกต์ใช้จนเป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ลดปัญหาขยะจากการเกษตรได้

คำสำคัญ: แนวคิด BCG, การพัฒนาเชิงพื้นที่, เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร

Abstract

This research is a participatory action research with the objectives of 1) Studying the market situation of longan, 2) Analyzing business strategies for producing powdered beverages made from longan extract fortified with dietary fiber, and 3) Developing powdered beverage products from longan extract fortified with dietary fiber for the longan large-scale farming group in Nong Yuang Subdistrict, Wiang Nong Long District, Lamphun Province. A purposive sample of 20 individuals involved in large-scale agricultural projects was selected. The research tools included focus group discussions, training and brainstorming, and interviews. Transcription, data coding, and data storage were used to manage the research data. This study found that 1) Thailand's longan market still generates significant export revenue for the country. Although large-scale farming groups have the potential to produce 19,000 tons of longan annually, there are 1,900 tons of grade C longan that the market does not want. Therefore, there is a need to process longan to increase its value. 2) An analysis of the new business strategy using SWOT and the Five-force model revealed that production is feasible due to the product's health benefits, its popularity among consumers, limited competition, sufficient supply, reduced production costs, support from North Chiang Mai University in terms of knowledge, technology, and innovation, the ability to solve community problems, and the members' readiness for product development and 3) The development of longan yield by large-scale longan farming groups involved training and practical experience with standardized equipment, resulting in a powdered beverage made from longan extract fortified with dietary fiber. This successful application of the BCG (Bio-Circular-Green) economic model, particularly the use of technology to add value to the product and reduce agricultural waste, contributed to the success of this project.

Keywords: BCG Concept, Spatial Development, Powdered Drink Made from Longan Extract Fortified with Dietary Fiber

บทนำ

เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2564 คณะรัฐมนตรีภายใต้การบริหารของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น ได้มีติเห็นชอบให้การขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy : BCG Model) (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2564) เป็นโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2564 เป็นต้นไป และให้คณะกรรมการบริหาร

การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว ส่วนราชการ และหน่วยงานของรัฐพิจารณากำหนดและดำเนินแผนงาน/โครงการต่าง ๆ เพื่อให้การขับเคลื่อนวาระแห่งชาติในเรื่องนี้เกิดผลเป็นรูปธรรมโดยเร็วและยั่งยืน โดยเฉพาะ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ซึ่งมีมหาวิทยาลัยทั้งรัฐและเอกชน กระจายทั่วทุกภูมิภาคได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพในพื้นที่รวมถึงการจัดทำยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564 - 2569 ซึ่งที่ผ่านประเทศไทยมีทรัพยากรหรือทุนมากมายแต่กลับไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ หรือที่เรียกว่า “ทำมากแต่ได้น้อย” ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพ และประเด็นสำคัญพื้นที่ต่าง ๆ ยังไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนที่มีอยู่ในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดการสูญเปล่าของทุน ความเหลื่อมล้ำของรายได้และความเป็นอยู่ จนส่งผลให้ประเทศไทยติดกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.), 2569) ในขณะที่ประเทศไทยมีความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนด้วยผลผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่มากมายกระจายในทุกภาค (หอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย, 2567) ดังนั้น จะเห็นว่า ผลผลิตทางเกษตรของไทย มีอยู่หลายชนิดที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค เช่น การศึกษาของ พีระศักดิ์ ฉายประสาท และคณะ ได้วิจัยและพัฒนาการการแปรรูปผลไม้ในเขตภาคเหนือเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ โดยยกระดับมะม่วงมหาชนก และแก้ปัญหามะม่วงล้นตลาดด้วยการแปรรูปเป็น เจลลี่มะม่วงมหาชนก (พีระศักดิ์ ฉายประสาท และคณะ, 2562) ส่วนการศึกษาของ ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎล นาคใหม่ ได้ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ BCG กรณีวิสาหกิจชุมชนแปรรูปกล้วย ตำบลนางิ้ว อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย โดยการแปรรูปกล้วยเป็นไซเดอร์กล้วยสังคม และน้ำหมักชีวภาพจากเปลือกกล้วย โดยอยู่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ BCG ครบทุกหลักการ ได้แก่ เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎล นาคใหม่, 2566)

ลำไยเป็นไม้ผลที่นิยมปลูกมากในภาคเหนือและมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของไทยที่สร้างรายได้จำนวนมาก (สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่, 2567) โดยในปี 2568 มีผลผลิตรวมมากกว่า 1.06 ล้านตัน เพิ่มขึ้นร้อยละ 12 มีการส่งออกและมีรายได้เข้าประเทศเกือบ 1 หมื่นล้านบาท (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2568) โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่เพาะปลูกลำไยที่สำคัญของประเทศและมีผลผลิตต่อไร่เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เหตุผลการขยายการเพาะปลูกและเพิ่มผลผลิต เนื่องจากราคาลำไยอยู่ในเกณฑ์ดี ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ภาครัฐให้ความช่วยเหลือโดยการแทรกแซงตลาดเป็นประจำเกือบทุกปี จูงใจให้เกษตรกรขยายพื้นที่การเพาะปลูกและเพิ่มผลผลิตลำไยให้เพิ่มมากขึ้น จึงมีการส่งเสริมการเกษตรโดยให้เกษตรรายย่อยรวมกลุ่มกันผลิตและบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อลดต้นทุน เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและจัดการด้านตลาดให้มีอำนาจต่อรองสูงขึ้น ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อยกระดับรายได้และมีความยั่งยืน

กลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2560 แต่เดิมใช้ชื่อว่า “กลุ่มผลิตลำไยคุณภาพครบรูปแบบแปลงใหญ่” มีสมาชิก จำนวน 45 ราย มีศักยภาพในการผลิตลำไย ปีละ 19,000 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 5.38 ของผลผลิตลำไยในจังหวัดลำพูน นอกจากนี้

กลุ่มแปลงใหญ่ฯ ยังได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice (GAP)) ทำให้ผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ จากสถานการณ์ภาวะการแข่งขันทางการตลาดที่รุนแรงและความผันผวนของสภาพเศรษฐกิจทั้งภายในและต่างประเทศ รวมถึงสถานการณ์โควิด (COVID-19) ส่งผลให้เกิดปัญหาราคาลำไยผันผวนและบางครั้งลำไยล้นตลาด โดยเฉพาะลำไยเกรด C และขนาดเล็กไม่เป็นที่ต้องการของตลาด มีปริมาณถึง 1,900 ตัน วิธีการกำจัด คือ การทิ้งหรือฝังกลบ ก่อให้เกิดปัญหาในชุมชน ได้แก่ เป็นแหล่งกำเนิดและแพร่พันธุ์ของแมลงวัน ปัญหาด้านขยะ และปัญหาการส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชน ด้วยปัญหาและความต้องการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตที่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด กลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง ต้องการแปรรูปลำไยให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่เน้นประโยชน์ต่อสุขภาพ ซึ่งจะเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับลำไยได้ ดังนั้น ทางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่ต้องการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์จากลำไยเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ โดยนำลำไยเกรด C และขนาดเล็กมาเป็นส่วนผสมกับไฟเบอร์หรือใยอาหาร ในลำไยมีสารประกอบฟีนอลลิคที่สำคัญ 3 ชนิด ได้แก่ คอริลาจิน (Corilagin) กรดแกลลิก (Gallic acid) และกรดแอลลาจิก (Ellagic acid) ในปริมาณสูง โดยเฉพาะในส่วนของเมล็ดจะมีปริมาณสารประกอบดังกล่าวสูงกว่าในส่วนเนื้อ ส่งผลให้มีคุณสมบัติในการต้านอนุมูลอิสระเทียบเท่าชาเขียว (Green tea) ของประเทศญี่ปุ่น (Rangkadilok, N. et al., 2007) จากการศึกษาพิษวิทยาจากการบริโภคสารสกัดเมล็ดลำไยในหนูทดลอง โดยทำการตรวจสอบทันทีหลังการบริโภค (Acute) และการตรวจสอบหลังการบริโภคแบบต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 4 สัปดาห์ และ 13 สัปดาห์ พบว่า ไม่มีพิษและมีความปลอดภัยต่อการบริโภค (Worasuttayangkurn, L. et al., 2012) นอกจากนั้นไฟเบอร์หรือใยอาหาร คือ ส่วนของผนังเซลล์พืชที่ไม่สามารถถูกย่อยด้วยเอนไซม์ในระบบทางเดินอาหาร แต่จุลินทรีย์บางชนิดในลำไส้ใหญ่สามารถย่อยส่วนประกอบบางส่วนของใยอาหารได้ แม้ว่าใยอาหารไม่ใช่สารอาหารและไม่ให้พลังงานแก่ร่างกาย แต่มีบทบาทสำคัญต่อภาวะโภชนาการและสุขภาพของมนุษย์ เช่น ช่วยทำให้ระบบทางเดินของอาหารและระบบขับถ่ายทำงานเป็นปกติ ควบคุมระดับและปริมาณของคอเลสเตอรอลและน้ำตาลในกระแสเลือด ไฟเบอร์ประกอบไปด้วยโมเลกุลของคาร์โบไฮเดรตเชิงซ้อนที่ไม่ใช่แป้ง เช่น เซลลูโลส เฮมิเซลลูโลส กัม เพคติน และมิวซิเลจส์ เป็นองค์ประกอบหลัก รวมถึงสารประกอบที่ไม่ใช่คาร์โบไฮเดรต เช่น ลิกนิน (หยาดฝน ทนงการกิจ, 2557) นอกจากนี้ ไฟเบอร์ยังช่วยป้องกันหรือลดความเสี่ยงจากโรคมะเร็ง ลดอัตราเสี่ยงจากไขมันอุดตันหลอดเลือด ช่วยควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด และเนื่องจากมันช่วยในเรื่องระบบการขับถ่ายให้ดีขึ้น จึงช่วยบรรเทาอาการท้องผูก ริดสีดวงทวารอีกด้วย (ศูนย์แพทย์ธนบุรี, 2565)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร นอกจากจะช่วยเสริมคุณประโยชน์เพื่อสุขภาพแล้ว ยังเป็นการลดของเสียจากการทิ้งผลผลิตที่ไม่เป็นที่ต้องการจากการผลิตลำไยสู่การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปต่อยอดเชิงพาณิชย์ ซึ่งสอดคล้องกับโมเดล BCG Economy (Bio Circular Green Economy) ที่มุ่งไปที่การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มมูลค่า เช่น อาหารสุขภาพ ด้วยการนำความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม มาพัฒนาต่อยอดจากฐานผลผลิตทางการเกษตร และยังเป็นการนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า ลดปริมาณของเสียให้น้อยลงหรือเท่ากับศูนย์ (Zero Waste) ช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจระดับฐานราก ส่งเสริมให้เศรษฐกิจเติบโตแบบก้าวกระโดดไปพร้อมกับการสร้างสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ ทำให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDG) ขององค์การสหประชาชาติต่อไป นอกจากนี้ ยังเป็นการผลักดัน

ลำไยให้มีความเป็นสากลบนฐานของข้อมูลทางวิชาการและเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการทดสอบและยอมรับของผู้บริโภค เพิ่มโอกาสในการจ้างงานในพื้นที่ สร้างงานแก่ชาวบ้านโดยรอบให้มีรายได้มากขึ้น ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และทางกลุ่มได้โมเดลธุรกิจหรือรูปแบบการดำเนินธุรกิจใหม่ที่มีศักยภาพการแข่งขันเชิงพาณิชย์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ทางการตลาดของลำไยในประเทศไทยและของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

2. เพื่อวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ต่อการดำเนินธุรกิจเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

3. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน โดยผู้วิจัยร่วมมือกับสมาชิกของกลุ่มแปลงใหญ่ในการร่วมคิด วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติและสะท้อนผล เพื่อพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ และสร้างการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

กลุ่มแปลงใหญ่กลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน มีสมาชิกทั้งหมด 45 คน ผู้วิจัย จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน กำหนดแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยต้องมีคุณสมบัติ คือ 1) ต้องเป็นเจ้าของสวนลำใย 2) ต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มแปลงใหญ่ หมู่ 2 ตำบลหนองยวง และ 3) ต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มแปลงใหญ่ หมู่ 2 ตำบลหนองยวง ไม่น้อยกว่า 5 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม (Focus groups) การอบรมและการระดมสมอง (Workshop Training) และการสัมภาษณ์ (Interviews) และได้ดำเนินการตรวจคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน

การจัดการข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้ 1) การถอดเทป (Transcription) ผู้วิจัยดำเนินการแปลงเสียงพูดจากการสัมภาษณ์ เป็นข้อความลายลักษณ์อักษร โดยใช้ถอดเทปแบบแก้ไขประโยค โดยการตัดคำฟุ่มเฟือย เสียงอุทาน เพื่อให้ได้ข้อความที่มีเนื้อหาตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย 2) การกำหนด Coding ผู้วิจัยสร้างคำสำคัญเพื่อสรุปและแบ่งประเภทข้อมูลดิบ ซึ่งช่วยเปลี่ยนข้อมูลที่มีอยู่เป็นจำนวนมากให้เป็นหมวดหมู่ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างเป็นระบบและมีความน่าเชื่อถือ และ 3) การเก็บรักษาข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บรักษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ให้เป็นระเบียบและเป็นระบบ โดยดำเนินเก็บไว้ทั้งเป็นระบบกระดาษและระบบอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงมีการสำรองข้อมูลไว้หลายที่และหลายชุด เพื่อป้องกันข้อมูลสูญหาย

โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนวรรณกรรม (Review Literature) โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายการศักยภาพเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานเศรษฐกิจ BCG สถานการณ์ผลผลิตลำไยทั้งระดับประเทศและในระดับพื้นที่

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของธุรกิจ (SWOT Analysis) และ การวิเคราะห์สภาพการแข่งขันของอุตสาหกรรม (Five-force model of competition ของเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย เพื่อเป็นข้อมูลในตัดสินใจการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร (เอกชัย บุญยาทิษฐาน, 2553); (Porter, M. E., 1990)

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย โดยผสมสานการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหลายวิธีการ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (focus group) การอบรมและการระดมสมอง (Workshop Training)

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และประเมินผล การพัฒนาเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร

ผลการวิจัย

1. สถานการณ์ทางการตลาดของลำไยในประเทศไทยและของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน พบว่า ปี 2568 จังหวัดลำพูน และ เชียงใหม่ ยังคงเป็นแหล่งปลูกลำไยที่สำคัญและมีผลผลิตมากที่สุดในประเทศไทย โดยมีลำไยในฤดูมี จำนวน 740,639 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วที่มี จำนวน 598,528 ตัน (เพิ่มขึ้น 142,111 ตัน หรือ ร้อยละ 24) และลำไยนอกฤดู (ออกสู่ตลาดมกราคม - พฤษภาคม และ ตุลาคม - ธันวาคม) มีจำนวน 323,603 ตัน ลดลงจากปีที่แล้วที่มี จำนวน 348,612 ตัน (ลดลง 25,009 ตันหรือร้อยละ 7) ด้านสถานการณ์ราคาลำไยของ 8 จังหวัดภาคเหนือ ณ เดือนกรกฎาคม 2568 ซึ่งเป็นช่วงที่ลำไยในฤดูเริ่มออกสู่ตลาด (เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว 2,684 ตัน) ภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดี ราคาที่เกษตรกรขายได้ แบ่งตามเกรด ได้แก่ ลำไยสดช่อ เกรด AA+A (ตะกร้าขาว) ราคา 40 บาท/กิโลกรัม ลำไยรูดร่วง เกรด AA ราคา 26 บาท/กิโลกรัม, เกรด A ราคา 10 บาท/กิโลกรัม, เกรด B ราคา 6 บาท/กิโลกรัม และเกรด C ราคา 1 บาท/กิโลกรัม

ในขณะที่สถานการณ์การผลิตและการตลาดลำไย จังหวัดลำพูน มีปริมาณผลผลิตลำไยในฤดูปี 2568 จำนวน 273,020 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา 19.65% แหล่งผลิตที่สำคัญอำเภอลี้ อำเภอแม่ทา อำเภอป่าซาง โดยมีราคารับซื้อผลผลิตราคา เกรด AA ราคาไม่ต่ำกว่า 13 บาทต่อกิโลกรัม เกรด A ไม่ต่ำกว่า 6 บาทต่อกิโลกรัม เกรด B ราคา 4 - 5 บาท และ เกรด C ราคา 1 บาทต่อกิโลกรัม และเมื่อพิจารณาจะเห็นว่า ลำไยเกรด C ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด และเป็นภาระให้กับเกษตรกรอีกด้วย และจากการสัมภาษณ์ ประธานกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง ทางกลุ่มแปลงใหญ่ฯ มีศักยภาพในการผลิตลำไย ปีละ 19,000 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 5.38 ของผลผลิตลำไยของจังหวัดลำพูน ถือว่า เป็นส่วนสำคัญของผู้ผลิตลำไยในจังหวัดลำพูน ทำให้ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice (GAP)) ทำให้ผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ จากสถานการณ์ภาวะการแข่งขันทางการตลาดที่รุนแรงและความผันผวนของสภาพเศรษฐกิจทั้งภายในและต่างประเทศ

รวมถึงสถานการณ์โควิด (COVID-19) ส่งผลให้เกิดปัญหาราคาลำไยผันผวนและในบางครั้งเกิดสถานการณ์ลำไยล้นตลาด ทำให้ผลผลิตลำไยบางส่วนไม่เป็นที่ต้องการ โดยเฉพาะลำไยเกรด C และขนาดเล็กที่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งมีปริมาณถึง 1,900 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของผลผลิตลำไย โดยวิธีการกำจัดผลผลิตลำไยที่ไม่ต้องการด้วยการทิ้งหรือฝังกลบ อันจะสร้างปัญหาให้แก่สมาชิกและชุมชน เช่น แหล่งกำเนิดและแพร่พันธุ์ของแมลงวัน ปัญหาด้านขยะและปัญหาการส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชน ดังนั้น ทางกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง มีความต้องการการขยายตลาดผลิตภัณฑ์แปรรูปจากลำไย โดยมุ่งเน้นประโยชน์เพื่อสุขภาพจึงเป็นกลยุทธ์หนึ่ง เพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายและรายได้ให้กับทางกลุ่ม

2. ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์ต่อการดำเนินธุรกิจเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

2.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของธุรกิจ (SWOT Analysis) ของการดำเนินธุรกิจเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร โดยทฤษฎี SWOT (SWOT Analysis) สรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของธุรกิจ (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของธุรกิจ (SWOT Analysis)		
ปัจจัยภายใน	จุดแข็ง (Strengths) - ด้านการตลาด: มีจุดเด่นในการทำการตลาดเนื่องจากมีความแตกต่างจากวัตถุดิบ และผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นในด้านรสชาติ - ด้านวัตถุดิบ: วัตถุดิบหลักที่ใช้ในการผลิต ได้แก่ ลำไย โดยเฉพาะลำไยเกรด C และขนาดเล็กที่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนวัตถุดิบและอำนาจต่อรองจากผู้จัดจำหน่าย - ด้านผลิตภัณฑ์: ความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ในด้านรสชาติ และคุณภาพเนื่องจากมีการคัดสรรวัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นอย่างดี มีการแสดงสรรพคุณที่ระบุอย่างชัดเจนในด้านระบบขับถ่ายและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันร่างกายรวมทั้งเป็นผลิตภัณฑ์ที่แรกที่นำส่วนผสมของลำไยมาเป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ไฟเบอร์	จุดอ่อน (Weaknesses) - ด้านการตลาด: ผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าตราใหม่ (New brand) ยังไม่เป็นที่รู้จัก ต้องใช้เวลา ในการสร้างความรู้จัก และมีช่องทางการจัดจำหน่ายไม่มากพอ จึงทำให้การกระจายสินค้าไม่ทั่วถึงผู้บริโภคอาจจะหาซื้อได้ยาก - ด้านการเงิน: ขาดแหล่งเงินทุนในการสร้างตราสินค้าและกิจกรรมทางการตลาด - ด้านการผลิต: การผลิตเฉพาะผลิตภัณฑ์ในรูปแบบผงชงดื่ม ต้องใช้จ้างดำเนินการจากบุคคลภายนอก (Outsourcing) ในการผลิต จึงเป็นข้อจำกัดในการดำเนินการ
ปัจจัยภายนอก	โอกาส (Opportunities) - ด้านความต้องการของตลาด: ผู้บริโภคให้ความสนใจกับอาหารเสริมเพื่อสุขภาพมากขึ้น ทำให้มีต้องการบริโภคอันส่งผลให้มูลค่าทางตลาดเพิ่มสูงขึ้นและมีอัตราการเติบโตที่ดี - ด้านเทคโนโลยี: มีความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีด้านการผลิตและผลิตภัณฑ์ โดยมีการทดลองวิจัยประโยชน์ของสารอาหารต่าง ๆ มากมาย ทำให้ผู้บริโภคทั่วไปได้รับทราบถึงประโยชน์และตระหนักถึงความสำคัญของผลิตภัณฑ์	อุปสรรค (Threats) - ด้านการแข่งขัน: ปัจจุบันมีคู่แข่งทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เป็นผลิตภัณฑ์ไฟเบอร์ จึงจะส่งผลต่อการแข่งขันด้านราคา - ด้านเศรษฐกิจ: สภาวะเศรษฐกิจของประเทศมีแนวโน้มชะลอตัว กอปรกับราคาน้ำมันสูงขึ้นอาจมีผลต่อการใช้จ่าย ทำให้ผู้บริโภคพิจารณาถึงคุณค่าของสินค้าเทียบกับราคาสินค้ามากขึ้น

2.2 การวิเคราะห์สภาพการแข่งขันของอุตสาหกรรมของการดำเนินธุรกิจเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร โดยทฤษฎี Five-force model of competition ดังสรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์สภาพการแข่งขันของอุตสาหกรรม (Five-force model of competition)

องค์ประกอบของ Five-force model	**ผลการวิเคราะห์**
ภัยคุกคามจากผู้เข้ามาใหม่ (Threat of New Entrants)	การแปรรูปจากผลลำไยส่วนใหญ่เป็นการแปรรูปในลักษณะเป็นอาหารรูปแบบอื่น เช่น เจลลี่ลำไย กาละแมลำไย ไวน์ลำไย แยมลำไย แต่การพัฒนาเป็นเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร เป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี งานวิจัยมาสนับสนุน ต้องใช้เงินทุนสูง จึงเป็นโอกาสของกลุ่มแปลงใหญ่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพราะมีคู่แข่งในตลาดน้อย
การแข่งขันภายในอุตสาหกรรม (Industry Rivalry)	ปัจจุบันผลิตภัณฑ์เสริมอาหารจากไฟเบอร์มีจำนวนไม่มาก แต่มีการแข่งขันทางด้านการตลาด โดยเฉพาะด้านราคา แต่เกษตรแปลงใหญ่ลำไย หมู่ที่ 2 มีความได้เปรียบในด้านต้นทุน เนื่องจากใช้ลำไยเกรด C ที่ตลาดไม่ต้องการ และสมุนไพรในท้องถิ่น รวมถึงการร่วมมือกับมหาวิทยาลัยนอร์ท - เชียงใหม่ทำให้ต้นทุนในการผลิตต่ำกว่า ทำให้ตั้งราคาจำหน่ายที่ผู้บริโภคจับต้องได้
อำนาจต่อรองของผู้ผลิต (Bargaining Power of Suppliers)	เนื่องจากการผลิตเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร ใช้ผลลำไย เกรด C ที่ตลาดไม่ต้องการ เป็นส่วนสำคัญ จึงไม่มีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนวัตถุดิบ และไม่ต้องต่อรองกับผู้ผลิตแต่อย่างใด เพราะเป็นเจ้าของผลผลิตเอง
อำนาจต่อรองของผู้ซื้อ (Bargaining Power of Buyers)	เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างในท้องตลาด จึงเป็นโอกาสให้เกษตรแปลงใหญ่มีความได้เปรียบในการลดการต่อรองจากผู้บริโภค แต่จะต้องสร้างคุณภาพให้กับผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ผ่านการสร้างความจงรักภักดีในตราสินค้า (Brand loyalty) และมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้าที่เป็นผู้จำหน่ายปลีกให้กับผู้บริโภคโดยตรง
ภัยคุกคามจากสินค้าทดแทน (Threat of Substitutes)	อุปสรรคจากสินค้าทดแทนจึงไม่สูงมากนัก สินค้าทดแทนจะมีผลิตภัณฑ์จากนม เช่น โยเกิร์ต นมเปรี้ยว และยาระบาย เนื่องจากไม่สามารถทดแทนได้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งธุรกิจเน้นวางกลยุทธ์ที่จะใช้เพื่อไม่ให้สินค้าทดแทนมามีบทบาทต่อผู้บริโภค ได้แก่ กลยุทธ์สร้างความแตกต่าง เน้นจุดขายในเรื่องความปลอดภัย ง่ายและสะดวก ประหยัด และกลยุทธ์ด้านการจัดจำหน่าย โดยการกระจายสินค้าในช่องทางที่เหมาะสมและกระจายสาขาจำหน่ายให้ทั่วถึงเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายให้มากที่สุด

โดยภาพรวม อุตสาหกรรมอาหารเสริมผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารมีผู้บริโภคให้ความสนใจอย่างมาก เนื่องจากกระแสรักสุขภาพ และใช้กลยุทธ์การสร้างความแตกต่าง (Differentiation Strategy) ในการทำการตลาด

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน เป็นกระบวนการในการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ (Product) โดยทำการทดสอบในสภาพจริงและดำเนินการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง จนได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการ ได้แก่

3.1 ขั้นการสำรวจ จากการสำรวจผลผลิตลำไยของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน พบว่า สามารถผลิตลำไยออกสู่ตลาดได้ปีละ 19,000 ตัน และ ลำไยเกรด C ร้อยละ 10 คือ ประมาณ 1,900 ตัน ไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ซึ่งทำให้เกิดภาระแก่เกษตรกร จำเป็นต้องการช่องทางในการเพิ่มพูลค่าจากส่วนเกินหรือส่วนที่ไม่ต้องการ

3.2 ขั้นวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการ ลำไยเกรด C ที่ผู้บริโภคไม่ต้องการ ไม่ได้สร้างปัญหาแก่เกษตรกรเพียงอย่างเดียว แต่ยังสร้างปัญหาให้กับชุมชนเนื่องจากเกิดจากการกำจัดผลผลิตโดยการทิ้งหรือฝังกลบ ก่อให้เกิดปัญหาในชุมชน ได้แก่ เป็นแหล่งกำเนิดและแพร่พันธุ์ของแมลงวัน ปัญหาด้านขยะ และปัญหาการส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชน ทางกลุ่มจึงต้องการแปรรูปลำไยเกรด C โดยเฉพาะแปรรูปเป็นอาหารหรือเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ซึ่งประเด็นเรื่องสุขภาพเป็นสิ่งที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญ

3.3 ขั้นการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากความต้องการจึงเกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างมหาวิทยาลัยนอร์ท - เชียงใหม่ กับสมาชิกกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย หมู่ 2 ตำบลหนองยวง นำไปสู่การวิจัย และพัฒนาเป็นเครื่องดื่มสกัดผงเสริมใยอาหาร ผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมีการสนทนากลุ่มย่อยกับตัวแทนสมาชิกกลุ่ม การสัมภาษณ์ การระดมสมอง และลงมือพัฒนาผลิตภัณฑ์ จนแปรรูปเป็นเครื่องดื่มสกัดผงเสริมใยอาหารที่มีประโยชน์ต่อผู้บริโภค

ซึ่งสามารถสรุปได้ตามแผนภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 2 ผลการพัฒนาได้เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร

สรุปได้ว่า ผลลัพธ์ของการพัฒนาเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไยในตำบลหนองยวง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ตามแนวทางโมเดลเศรษฐกิจ BCG โดยเฉพาะเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) เป็นการนำความรู้และเทคโนโลยีเข้ามาแปรรูปลำไยเกรด C กับสมุนไพรท้องถิ่นให้เป็น

ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารมูลค่าสูง ซึ่งสามารถสร้างมูลคุณค่าเพิ่มให้กับผลผลิตท้องถิ่นและสร้างโอกาสใหม่ในการพัฒนาธุรกิจในชุมชน ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) เพราะเป็นการนำลำไย เกรด C ที่ไม่เป็นที่ต้องการที่กำลังจะนำไปทิ้ง หมุนเวียนกลับมาสร้างรายได้ใหม่และลดขยะทางการเกษตร จึงเป็นก้าวสำคัญที่นำเสนอเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลผลิตท้องถิ่น และส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชน รวมถึงเป็นที่เรียนรู้และแบ่งปันความรู้ในชุมชนอย่างกว้างขวางและยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง การศึกษาศักยภาพเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานเศรษฐกิจ BCG กรณีศึกษา “เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน” มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาศักยภาพเชิงพื้นที่ พบว่า ในปี 2568 จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่เป็นแหล่งปลูกลำไยมากที่สุดในประเทศไทย สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในจังหวัดลำพูน สามารถผลิตได้ 273,020 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา 19.65% แหล่งผลิตที่สำคัญอำเภอลี้ อำเภอแม่ทา อำเภอป่าซาง ส่วนราคาขาย เกรด AA ราคาไม่ต่ำกว่า 13 บาทต่อกิโลกรัม และ เกรด C ราคา 1 บาทต่อกิโลกรัม โดยเฉพาะพื้นที่วิจัย กลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน มีลำไยออกสู่ตลาด จำนวน 19,000 ตัน ในจำนวนผลผลิตทั้งหมด พบว่า ลำไยเกรด C และขนาดเล็กไม่เป็นที่ต้องการของตลาดมีปริมาณถึง 1,900 ตัน หรือร้อยละ 10 ที่ผ่านมากำจัดโดยการฝังกลบ ซึ่งส่งผลเสียต่อชุมชน เช่น ปัญหาของเสียทำให้เกิดแมลงวัน ปัญหากลิ่นส่งผลกระทบต่อสุขภาพ จึงต้องการแปรรูปผลลำไยให้มีมูลค่าเพิ่ม โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์อาหารเสริม ซึ่งปัจจุบันมองว่าประชาชนต่างให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ และหากพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้จะสร้างอาชีพและเพิ่มช่องทางเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่มได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พีระศักดิ์ ฉายประสาท และคณะ ที่แปรรูปมะม่วงมหาชนกเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กลุ่มเกษตรกรในภาคเหนือเป็น เจลลี่มะม่วงมหาชนก นำไปวางขายในสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อในประเทศเกาหลีใต้และญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมและงานวิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์ (พีระศักดิ์ ฉายประสาท และคณะ, 2562)

2. ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งศึกษากลยุทธ์ต่อการดำเนินธุรกิจเครื่องมดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ด้วย SWOT และ Five Forces Model พบว่า สามารถทำตลาดได้ง่ายเพราะความแตกต่างจากวัตถุดิบ มีความโดดเด่นด้านรสชาติ วัตถุดิบหลักใช้เป็นลำไยเกรด C และขนาดเล็กที่ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด จึงไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนวัตถุดิบและอำนาจต่อรองจากผู้จัดจำหน่าย รวมถึงมีโอกาสในการทำการตลาด เพราะปัจจุบันผู้บริโภคให้ความสนใจกับอาหารเสริมเพื่อสุขภาพมากขึ้น รวมถึงมีความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีด้านการผลิตภัณฑ์ มีการทดลองวิจัยประโยชน์ของสารอาหารต่าง ๆ มากมาย ทำให้ผู้บริโภคทั่วไปรับทราบถึงประโยชน์และตระหนักถึงความสำคัญของผลิตภัณฑ์ ซึ่งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา การพัฒนาขีดความสามารถของผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า จากการวิเคราะห์สถานการณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (STP) และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ

(SWOT) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรของวิสาหกิจชุมชนอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้บริโภคมีความพึงพอใจผลิตภัณฑ์มากขึ้นกว่าเดิม (สุตาภัทร คงเกิด และคณะ, 2565) แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาแนวทางการพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง พบว่า บางกลุ่มไม่พร้อมที่จะผลักดันสู่เกษตรกรคุณภาพหรือเกษตรกรปราดเปรื่อง เพราะขาดคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญ คือ องค์ความรู้เทคโนโลยีการเกษตร ขาดข้อมูลประกอบการตัดสินใจเข้าไม่ถึงแหล่งข้อมูลของรัฐ การจัดการผลผลิตไม่เชื่อมโยงกับการตลาดและการขาย ไม่คำนึงถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยผู้บริโภคตามมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) หมายถึง แนวทางการทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด เกษตรอินทรีย์ หรืออื่น ๆ ไม่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสังคมและส่วนใหญ่ไม่รู้สึกภูมิใจความเป็นเกษตรกร ส่งผลให้สภาพการดำเนินการปัจจุบันของกลุ่มส่วนใหญ่ไม่มีการนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิต การจัดการกระบวนการผลิตและผลิตภัณฑ์จึงยังไม่มีมาตรฐานดีพอไม่มีรูปแบบการตลาดที่ดี และไม่เห็นถึงความสำคัญขององค์ความรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายเท่าที่ควร (ฑัตษภร ศรีสุข, 2563)

3. ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 มุ่งศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลำไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้นำเทคโนโลยี นวัตกรรม นำไปสู่การวิจัยและพัฒนาเป็นเครื่องดื่มสกัดผงเสริมใยอาหาร ผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมีการสนทนากลุ่มย่อยกับตัวแทนสมาชิกกลุ่ม การสัมภาษณ์ การระดมสมอง และลงมือพัฒนาผลิตภัณฑ์ จนแปรรูปเป็นเครื่องดื่มสกัดผงเสริมใยอาหารที่มีประโยชน์ต่อผู้บริโภค ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายของสำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) ว่า สินค้าเกษตรมีความจำเป็นในการสร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่อลดปัญหาสินค้าล้นตลาด สงครามราคา สร้างอาชีพใหม่และกระจายรายได้ ลดต้นทุนการเกษตร โดยสามารถดำเนินการได้ทั้งการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า การสร้างมูลค่าโดยไม่ผ่านการแปรรูปโดยตรง เช่น ธุรกิจแปรรูปผลไม้ “ดอยคำ”ธุรกิจแปรรูปข้าว ธุรกิจแปรรูปสมุนไพร ธุรกิจแปรรูป เป็นต้น ดังนั้น การพัฒนาเครื่องดื่มชนิดผลจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหาร จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจ แต่คือการเป็นส่งเสริมให้เกษตรกรสวนลำไยสามารถยืนอยู่ได้ในตลาดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจโมเดล BCG

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานเศรษฐกิจ BCG กรณีศึกษาเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารของกลุ่มแปลงใหญ่ลาไย อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลาพูน” สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้ ด้านสถานการณ์และศักยภาพเชิงพื้นที่ พบว่า จังหวัดลาพูนเป็นแหล่งผลิตลำไยสำคัญของประเทศ แต่ประสบปัญหาผลผลิตผันผวนและลำไยเกรด C ล้นตลาดคิดเป็นร้อยละ 10 ของผลผลิตในพื้นที่ศึกษา ส่งผลกระทบต่อรายได้เกษตรกร อย่างไรก็ตาม กลุ่มแปลงใหญ่มีศักยภาพด้านปริมาณผลผลิต มาตรฐาน GAP และความเข้มแข็งของกลุ่ม ซึ่งสามารถต่อยอดสู่การเพิ่มมูลค่าได้ ด้านการวิเคราะห์กลยุทธ์การดำเนินธุรกิจ ผลการวิเคราะห์ SWOT และ Five Forces Model ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเครื่องดื่มชนิดผงจากสารสกัดลำไยเสริมใยอาหารมีความเป็นไปได้เชิงธุรกิจ โดยมีจุดแข็งด้านวัตถุดิบและความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ สอดรับกับแนวโน้มตลาดสุขภาพ แม้จะมีข้อจากัดด้านเงินทุน เทคโนโลยี และการแข่งขันในอุตสาหกรรมอาหารเสริม โดยมีข้อเสนอแนะ

เชิงปฏิบัติ ได้แก่ 1) ควรพัฒนารูปแบบองค์กรให้เป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ เพื่อเสริมความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการและการเข้าถึงแหล่งทุน 2) ควรพัฒนาทักษะสมาชิกด้านการตลาดดิจิทัล การสร้างแบรนด์ และการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และ 3) ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย หน่วยงานวิจัย และภาคเอกชน เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและมาตรฐานผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องสำหรับข้อเสนอเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ 1) หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมการแปรรูปผลผลิตเกษตร 2) ควรมีมาตรการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรเกษตรเกรดต่ำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เพื่อลดของเสียทางการเกษตรในระดับพื้นที่ และ 3) ส่งเสริมโมเดล BCG ในระดับชุมชนผ่านกลไกสนับสนุนด้านตลาด มาตรฐาน และการรับรองคุณภาพ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป 1) การศึกษาความเป็นไปได้ทางการเงิน (Feasibility Study) และการวิเคราะห์ต้นทุน - ผลตอบแทนอย่างละเอียด 2) การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคและความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มสุขภาพจากลำไย และ 3) การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอดรูปแบบอื่น เช่น สารสกัดเข้มข้น ผลิตภัณฑ์ฟังก์ชันนัลฟู้ด หรือผลิตภัณฑ์ส่งออก

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (2568). สถิติการส่งออกลำไยของประเทศไทย ปี 2568. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์.

ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎล นาคใหม่. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ BCG: กรณีวิสาหกิจชุมชนแปรรูปกล้วย ตำบลนางิ้ว อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย. Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU), 40(1), 130-151.

ทัตษภร ศรีสุข. (2563). แนวทางการพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์นมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 6(1), 39-51.

พีระศักดิ์ ฉายประสาท และคณะ. (2562). โครงการการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยวมะม่วงน้ำดอกไม้สีทองเพื่อการส่งออกตลาดประเทศญี่ปุ่นโดยการขนส่งทางเรือเชิงพาณิชย์. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ศูนย์การแพทย์ธนบุรี. (2565). ‘ไฟเบอร์’ ตัวช่วยในการลดน้ำหนัก. เรียกใช้เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://thonburimedicalcenter.com/th/blog/article/Fiber-for-Weight-Loss

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2564). Bio-Circular-Green Economy to be declared a national agenda. เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.nstda.or.th/en/news/news-years-2021/bio-circular-green-economy-to-be-declared-a-national-agenda.html

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่. (2567). รายงานสถานการณ์การผลิตลำไยในพื้นที่ภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.). (2569). โมเดลเศรษฐกิจบีซีจี. เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://www.nxpo.or.th/th/bcg-economy/

สุตาภัทร คงเกิด และคณะ. (2565). การพัฒนาขีดความสามารถของผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(49), 71-88.

หยาดฝน ทนงการกิจ. (2557). การใช้ประโยชน์จากเศษผักผลไม้เหลือทิ้งเพื่อผลิตเป็นใยอาหารผง. วารสารเทคโนโลยีการอาหาร มหาวิทยาลัยสยาม, 9(1), 31-38.

หอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย. (2567). เกษตรไทย เกษตรเท่ เกษตรมูลค่าสูง. เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.thaichamber.org/view/298/เกษตรและอาหาร

เอกชัย บุญยาทิษฐาน. (2553). คู่มือวิเคราะห์ SWOT อย่างมืออาชีพ: จุดเริ่มต้นของยุทธศาสตร์ที่ไม่ทำไม่ได้. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน.

Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Boston: Harvard Business Review.

Rangkadilok, N. et al. (2007). Evaluation of free radical scavenging and antityrosinase activities of standardized longan fruit extract. Food and Chemical Toxicology, 45(2), 328-336.

Worasuttayangkurn, L. et al. (2012). Safety evaluation of longan seed extract: Acute and repeatedoral administration. Food and Chemical Toxicology, 50(11), 3949-3955.

บทความวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์เพื่อกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา*

A STUDY OF THE CURRENT AND DESIRED CONDITIONS TO FORMULATE ACADEMIC ADMINISTRATION STRATEGIES IN SMALL-SIZED QUALITY SUB-DISTRICT SCHOOLS UNDER THE PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ศิรินทร์ทิพย์ ถานะกอง*, ธิดาวัลย์ อุ่นกอง, สันติ บูรณะชาติ, น้ำฝน กันมา

Sirinthip Thanakong*, Thidawan Unkong, Santi Buranachart, Numfon Kanma

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา พะเยา ประเทศไทย

School of Education, University of Phayao, Phayao, Thailand

*Corresponding author E-mail: thanakong.s@gmail.com

*Tel: 086-180-0906

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก 2) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการ และ 3) ศึกษาพหุกรณีตัวอย่างโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ จำนวน 360 คน สุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่า IOC 0.60 - 1.00 และค่าความเชื่อมั่น 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) ร่วมกับการวิเคราะห์ SWOT และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.74) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68) มีค่า PNI Modified เท่ากับ 0.25 แสดงถึงความจำเป็นต้องพัฒนาในทุกด้าน โดยด้านสภาพสังคมไทยมีความต้องการจำเป็นสูงสุด (PNI = 0.32) รองลงมา คือ ด้านเทคโนโลยี (PNI = 0.28) และด้านมาตรการ (PNI = 0.25) สะท้อนช่องว่างระหว่างสภาพจริงกับเป้าหมาย โดยเฉพาะการปรับตัวต่อบริบทสังคมและเทคโนโลยี 2) การวิเคราะห์ SWOT พบจุดแข็ง คือ การจัดการเรียนรู้สอดคล้องบริบทท้องถิ่น ภาวะผู้นำทางวิชาการเข้มแข็ง และการดำเนินงาน PLC ต่อเนื่อง จุดอ่อน คือ การใช้ข้อมูลสารสนเทศยังไม่เป็นระบบและการติดตามประเมินผลขาดประสิทธิภาพ โอกาสมาจากนโยบายรัฐและสังคมดิจิทัล ขณะที่อุปสรรค คือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และความเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และ 3) พหุกรณีศึกษา พบว่า โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ

* Received 5 February 2026; Revised 27 February 2026; Accepted 28 February 2026

มีการบริหารเชิงกลยุทธ์ พัฒนาหลักสูตรเชื่อมโยงชุมชน จัดการเรียนรู้เชิงรุก นิเทศภายในต่อเนื่อง และสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แม้ยังมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและภาระงานครูที่กระทบต่อความต่อเนื่องของการพัฒนา

คำสำคัญ: โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก, การบริหารงานวิชาการ, กลยุทธ์การบริหาร, ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น, การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์แบบ SWOT

Abstract

This study aimed to: 1) Examine the current and desirable conditions of academic administration in small subdistrict quality schools; 2) Analyze the academic administration environment; and 3) Conduct a multiple case study of successful schools under the Primary Educational Service Area Office. A mixed-methods research design was employed, integrating both quantitative and qualitative approaches. The sample consisted of 360 administrators and teachers responsible for academic affairs, selected through stratified random sampling. The research instrument was a five-point rating scale questionnaire with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranging from 0.60 to 1.00 and a reliability coefficient of 0.95. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the Modified Priority Needs Index (PNI Modified), together with SWOT analysis and content analysis. The findings revealed that: 1) The overall current state of academic administration was at a high level ($\bar{x}$ = 3.74), while the desirable state was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.68). The PNI Modified value was 0.25, indicating the need for development in all aspects. The highest priority need was related to the Thai social context (PNI = 0.32), followed by technology (PNI = 0.28) and measures or policies (PNI = 0.25), reflecting a gap between the current conditions and the desired goals, particularly in adapting to social and technological contexts. 2) The SWOT analysis identified strengths such as learning management aligned with the local context, strong academic leadership, and continuous implementation of Professional Learning Communities (PLC). Weaknesses included the unsystematic use of information systems and ineffective monitoring and evaluation. Opportunities stemmed from government policies and the digital society, while threats involved limitations in budget, personnel, and rapid technological changes. and 3) The multiple case study found that successful schools shared common characteristics, including strategic management, community-linked curriculum development, active learning management, continuous internal supervision, and collaborative networking, despite limitations in resources and teachers' workload affecting the continuity of development.

Keywords: Small-Sized Quality Sub-District Schools, Academic Administration, Strategic Management, PNI Modified, SWOT Analysis

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาถือเป็นภารกิจสำคัญของทุกประเทศ โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 21 ที่การศึกษากลายเป็นกลไกหลักในการพัฒนาทุนมนุษย์และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ แต่ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยยังเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างโรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนโดยตรง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) นอกจากนี้ โครงสร้างการบริหารการศึกษายังมุ่งเน้นไปที่การทำงานเชิงปฏิบัติมากกว่าการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ทำให้การบริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ผลักดันนโยบาย “โรงเรียนคุณภาพประจำตำบล” ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยตั้งเป้าหมายให้โรงเรียนขนาดเล็กมีคุณภาพใกล้เคียงกับโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ โรงเรียนเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพผู้เรียน ซึ่งโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลระดับประถมศึกษา มีจำนวน 7,079 โรงเรียน โดยแบ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 1,569 โรงเรียน โรงเรียนขนาดกลาง จำนวน 5,105 โรงเรียน โรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 323 โรงเรียน และโรงเรียนใหญ่พิเศษ จำนวน 72 โรงเรียน และมีโรงเรียนที่ถูกประกาศยกเลิกสถานศึกษาและถูกยุบเรียนรวม จำนวน 10 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) จากข้อมูลโรงเรียนที่ถูกยุบ/ยกเลิกสถานศึกษาและนำนักเรียนเรียนรวมกับโรงเรียนใกล้เคียงล้วนแล้วแต่เป็นโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก ที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 ลงมา และปัญหาที่พบ คือ โรงเรียนขนาดเล็กในบางพื้นที่การจัดการศึกษายังไม่มีคุณภาพ ประกอบกับจำนวนประชากรของเด็กที่เกิดใหม่มีจำนวนลดลง พร้อมทั้งการคมนาคมสะดวกขึ้น ผู้ปกครองจึงมีค่านิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในเมือง เพื่อที่จะได้รับคุณภาพการศึกษาและโอกาสที่ดี ทำให้นักเรียนในโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลมีจำนวนลดลง นอกจากนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ให้ข้อมูลในช่วงที่ผ่านมา พบว่า มีผลคะแนนเฉลี่ยต่ำในทุกสาระการเรียนรู้ที่มีการทดสอล อันสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังพบปัญหาหลายประการ เช่น การดำเนินงานที่ขาดความต่อเนื่อง การขาดระบบติดตามประเมินผล และข้อจำกัดเชิงบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กยังไม่บรรลุเป้าหมายตามที่คาดหวัง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566)

ดังนั้น หากมองในภาพปฏิบัติ โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กจำนวนมากยังขาดระบบบริหารงานวิชาการที่เป็นระบบและมีทิศทางชัดเจน ปัญหาที่พบเห็นได้บ่อย ได้แก่ การจัดทำหลักสูตรที่ไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น การดำเนินชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ที่ไม่ต่อเนื่อง และการใช้ข้อมูลจากการประเมินเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่ยังไม่ครอบคลุม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่มีปัญหาที่สำคัญเหมือนกัน คือ นักเรียนมีคุณภาพค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับสถานศึกษาขนาดอื่น อาจเป็นเพราะโรงเรียนขาดความพร้อมทางด้านปัจจัย เช่น ครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ อาคารเรียนอาคารประกอบมีขนาดเล็ก ห้องเรียนสภาพทรุดโทรม ตั้งอยู่ในชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งไม่มีศักยภาพในการระดมทรัพยากรเพื่อช่วยสนับสนุนสถานศึกษา อีกทั้งสภาพแวดล้อมของชุมชนเอง

ยังต้องการการพัฒนา นักเรียนมาจากครอบครัวที่ขาดแคลน ต้องการสนับสนุนให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาและโอกาสที่ดี สถานศึกษาบางแห่งขาดแคลนบุคลากรบางรายวิชา ผู้สอนในบางช่วงชั้นและอยู่ห่างไกล สถานศึกษายังขาดประสิทธิผลในการบริหารจัดการ เมื่อเทียบกับสถานศึกษาที่ใหญ่กว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557) ในขณะที่ พธู วิรัชวัฒนะ ยืนยันว่าการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มีระบบสามารถยกระดับคุณภาพผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรมแต่แนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลยังไม่ปรากฏชัดเจน (พธู วิรัชวัฒนะ, 2566) แนวคิดของ Fullan, M., Mintzberg, H. ได้ชี้ให้เห็นว่าการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางและสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาองค์กรการศึกษา (Fullan, M., 2021); (Mintzberg, H., 2017) การนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้การบริหารงานวิชาการมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่ ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
2. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
3. เพื่อศึกษาพหุกรณีศึกษาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และมีการศึกษาพหุกรณีศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และ 3) เพื่อศึกษาพหุกรณีศึกษาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนึกงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยดำเนินการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ตารางที่ 1 ขั้นตอนศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
ขั้นที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา	1. การศึกษาและสังเคราะห์องค์ประกอบจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2. สอบถามความคิดเห็นสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์จากกลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน180 คนและครูวิชาการ จำนวน 180 คน โดยใช้แบบสอบถาม	1. กรอบแนวคิดการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก 2. ได้สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ขั้นที่ 2 การศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	1. จัดทำแบบวิเคราะห์ S-W-O-T Analysis จากข้อมูลในขั้นตอนที่ 1.1 โดยใช้สูตร PNI $_{Modified}$ 2. วิเคราะห์ค่า PNI $_{Modified}$ เพื่อจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นโดยในส่วนสภาพแวดล้อมภายนอกเลือกปัจจัยที่มีคะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ยในด้านอื่น	สภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ขั้นที่ 3 ศึกษาพหุกรณีศึกษา 5 สถานศึกษา องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	ศึกษาเอกสารโรงเรียนพหุกรณีศึกษา จากเอกสารการประกันคุณภาพภายในการประกันคุณภาพภายนอก เอกสารรายงานผลการปฏิบัติงานของสถานศึกษา (SAR) เอกสารรางวัลทรงคุณค่า สพฐ. Obec Awards สถานศึกษายอดเยี่ยม ด้านวิชาการ เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

1.2 ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ตารางที่ 2 ขั้นตอนการพัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
ขั้นที่ 2.1 ยกร่างกลกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	1. นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มายกร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	(ร่าง) กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ตารางที่ 2 ขั้นตอนการพัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
	2. สอบถามความคิดเห็นสภาพโดยจัดทำตารางและวิเคราะห์ TOWS matrix จากนั้นจับคู่กลยุทธ์ (WO, WT, ST, SO) และเลือกคู่กลยุทธ์ที่เป็นจุดอ่อน (W) มากำหนดและจัดทำร่างกลุทธ์ ซึ่งประอบด้วย กลยุทธ์หลัก กลยุทธ์รอง มาตรการและตัวชี้วัด	
ขั้นที่ 2.2 การตรวจสอบกลกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	จัดสนทนากลุ่มผู้ทรงงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เพื่อพิจารณาความครอบคลุมและความเหมาะสมของร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	ร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

1.3 ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาพหุกรณีศึกษาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนึกงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ตารางที่ 3 การประเมินกลกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
ขั้นที่ 3.1 การประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	ประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา	1. ได้ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2. ได้กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 3,138 คน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูวิชาการ จำนวน 180 โรงเรียน แบ่งเป็นโรงเรียนละ 2 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ 1 คน และ ครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ 1 คน รวมทั้งสิ้น 360 คน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ชนิดจัดสรรเท่าเทียม (Stratified Random Sampling: Equal Allocation) โดยกำหนดให้แต่ละโรงเรียนเป็น 1 ชั้นภูมิ และสุ่มเลือกผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ

สถานศึกษา 1 คน และครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ 1 คน รวมทั้งสิ้น 360 คน โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

3. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

3.2 ตารางวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) และการคำนวณค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified)

3.3 แบบประเมินความเหมาะสมของกลยุทธ์สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ

3.4 แบบสอบถามประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์ เครื่องมือทุกฉบับผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป รวมทั้งตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.95 โดยใช้กับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร 30 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัยจากวิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยาในการทำหนังสือถึงโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 180 โรงเรียน แบ่งเป็นโรงเรียนละ 2 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ 1 คน และ ครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ 1 คน รวมทั้งสิ้น 360 คน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2 จัดส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์และทางออนไลน์ (Google Form) พร้อมหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พร้อมแนบซองเปล่าติดแสตมป์ไปกับแบบสอบถามเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอมถามส่งกลับคืนทางไปรษณีย์ หรือทาง Google Form ซึ่งหากไม่ได้รับข้อมูลตอบกลับภายใน 1 เดือน ผู้วิจัยจะดำเนินติดตามด้วยตนเองหรือทางโทรศัพท์

4.3 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับคืนมา เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม รวมทั้งใช้การวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของประเด็นในการพัฒนากลยุทธ์

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากเอกสารจากผู้ให้ข้อมูลจากบุคคลากรโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 180 โรงเรียน แบ่งเป็นโรงเรียนละ 2 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ 1 คน และ ครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ 1 คน รวมทั้งสิ้น 360 คน และข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสังเคราะห์และปรับปรุงกลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพและปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

องค์ประกอบ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
สภาพแวดล้อมภายใน	**3.72**	**0.26**	**มาก**	**4.62**	**0.33**	**มากที่สุด**
1. กลยุทธ์	3.97	0.12	มาก	4.88	0.21	มากที่สุด
2. มาตรการ	3.60	0.38	มาก	4.50	0.46	มาก
3. ตัวชี้วัด	3.60	0.42	มาก	4.47	0.56	มาก
สภาพแวดล้อมภายนอก	**3.75**	**0.22**	**มาก**	**4.74**	**0.17**	**มากที่สุด**
1. นโยบายของรัฐบาล	3.97	0.11	มาก	4.86	0.23	มากที่สุด
2. เศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบัน	3.97	0.11	มาก	4.88	0.19	มากที่สุด
3. สภาพสังคมไทย	3.51	0.44	มาก	4.64	0.31	มากที่สุด
4. เทคโนโลยี	3.60	0.44	มาก	4.62	0.35	มากที่สุด
ภาพรวมทั้งหมด	**3.74**	**0.23**	**มาก**	**4.68**	**0.23**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก พบว่า ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับ มาก โดยเฉพาะด้านกลยุทธ์ นโยบายของรัฐบาล และเศรษฐกิจของประเทศ ($\bar{x}$ = 3.97, S.D.= 0.11) ซึ่งสะท้อนถึงความพร้อมด้านการวางแผนและทิศทางการดำเนินงานของโรงเรียน อย่างไรก็ตาม ด้านสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ($\bar{x}$ = 3.51, S.D.= 0.44) อยู่ในระดับต่ำกว่าองค์ประกอบอื่น แสดงถึงจุดที่ยังต้องพัฒนาเพิ่มเติมในบริบทของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก

สำหรับสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนดเล็ก พบว่า ส่วนใหญ่องค์ประกอบมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากที่สุด โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ด้านกลยุทธ์และด้านเศรษฐกิจของประเทศ ($\bar{x}$ = 4.88, S.D. = 0.21) รองลงมา คือ ด้านนโยบายของรัฐบาล ($\bar{x}$ = 4.86, S.D. = 0.23) สะท้อนความคาดหวังของผู้ให้ข้อมูลที่ต้องการให้การบริหารงานวิชาการพัฒนาขึ้นอย่างครอบคลุมและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาในปัจจุบัน

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

องค์ประกอบ	$\bar{x}_D$	$\bar{x}_I$	PNI $_{Modified}$	ลำดับ
สภาพแวดล้อมภายใน				
องค์ประกอบที่ 1 กลยุทธ์	3.97	4.88	0.23	5
องค์ประกอบที่ 2 มาตรการ	3.60	4.50	0.25	3
องค์ประกอบที่ 3 ตัวชี้วัด	3.60	4.47	0.24	4

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (ต่อ)

องค์ประกอบ	$\bar{X}_D$	$\bar{X}_I$	PNI $_{Modified}$	ลำดับ
สภาพแวดล้อมภายนอก				
องค์ประกอบที่ 1 ด้านนโยบายของรัฐบาล	3.97	4.86	0.22	7
องค์ประกอบที่ 2 ด้านเศรษฐกิจของประเทศ	3.97	4.88	0.23	5
องค์ประกอบที่ 3 ด้านสภาพสังคมของประเทศไทยในปัจจุบัน	3.51	4.64	0.32	1
องค์ประกอบที่ 4 ด้านเทคโนโลยี	3.60	4.62	0.28	2
ภาพรวมทั้งหมด	**3.74**	**4.68**	**0.25**	

จากตารางที่ 5 พบว่า ดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น (PNI $_{Modified}$) การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นชี้ว่าทุกองค์ประกอบมีค่า PNI มากกว่า 0 แสดงถึงความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา โดยด้านสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีความจำเป็นสูงที่สุด ((PNI $_{Modified}$ = 0.32) รองลงมา คือ ด้านเทคโนโลยี (PNI $_{Modified}$ = 0.28) และมาตรการ (PNI $_{Modified}$ = 0.25) ส่วนด้านนโยบายของรัฐบาลแม้มีค่า PNI ต่ำ (PNI $_{Modified}$ = 0.22) แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามบริบทของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก

2. ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) มีเพื่อให้เห็นภาพรวมของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่มีผลต่อการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก จึงได้สังเคราะห์ข้อมูล ผลการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) สามารถสรุปประเด็นสำคัญในแต่ละด้านได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

Strengths (จุดแข็ง)	Weaknesses (จุดอ่อน)
- การจัดทำหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สอดคล้องบริบทท้องถิ่น - ใช้ทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อยอดนวัตกรรมการเรียนรู้ - ระบบนิเทศภายในส่งเสริม PLC อย่างต่อเนื่อง - ผู้นำทางวิชาการสนับสนุนการพัฒนาครูและคุณภาพผู้เรียน	- ขาดระบบติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบและมีข้อมูลเชิงประจักษ์ - การใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจยังไม่ต่อเนื่อง - ครูบางส่วนขาดทักษะ Active Learning และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล - เครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนยังไม่เข้มแข็ง
Opportunities (โอกาส)	**Threats (อุปสรรค)**
- นโยบายรัฐบาลสนับสนุนโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลอย่างต่อเนื่อง	- ข้อจำกัดด้านงบประมาณและจำนวนบุคลากร - ภาระงานของครูและผู้บริหารสูงกว่ามาตรฐาน

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (ต่อ)

Opportunities (โอกาส)	Threats (อุปสรรค)
- การพัฒนาครูและเทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา - สังคมดิจิทัลเปิดโอกาสสร้างเครือข่ายกับชุมชน อปท. และเอกชน - ความร่วมมือจากหลายหน่วยงานเพิ่มโอกาสต่อยอดการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืน	- การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีเร็ว ทำให้ทักษะดิจิทัลพัฒนาไม่ทัน - เศรษฐกิจและสังคมชุมชนส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) พบว่า โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กมีศักยภาพด้านการบริหารงานวิชาการในหลายประเด็น โดย 1) ด้านจุดแข็ง (Strengths) โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น มีการบูรณาการทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ อีกทั้งมีระบบนิเทศภายในที่ส่งเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) อย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารมีบทบาทเป็นผู้นำทางวิชาการ สนับสนุนการพัฒนาครูและคุณภาพผู้เรียนอย่างชัดเจน 2) ด้านจุดอ่อน (Weaknesses) ยังพบข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ การขาดระบบติดตามและประเมินผลที่มีความเป็นระบบและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างต่อเนื่อง การใช้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจยังไม่เต็มประสิทธิภาพ ครูบางส่วนยังขาดทักษะการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ตลอดจนเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ 3) ด้านโอกาส (Opportunities) พบว่า นโยบายภาครัฐให้การสนับสนุนโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลอย่างต่อเนื่อง มีแนวทางพัฒนาครูและเทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา สังคมดิจิทัลเอื้อให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน รวมถึงความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่สามารถต่อยอดการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืน และ 4) ด้านอุปสรรค (Threats) ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและจำนวนบุคลากร ภาระงานของครูและผู้บริหารที่สูงกว่ามาตรฐาน การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วซึ่งส่งผลให้ทักษะดิจิทัลพัฒนาไม่ทัน และสภาพเศรษฐกิจสังคมของชุมชนที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

3. ผลการศึกษาพหุกรณีศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการศึกษาพหุกรณีเกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการ โดยดำเนินการในโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก จำนวน 5 แห่ง ที่มีบริบทแตกต่างกัน ทั้งสภาพสังคม และทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานทางวิชาการของโรงเรียนในสภาพจริง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก การตรวจสอบเอกสารประกันคุณภาพภายใน เอกสารประกันคุณภาพภายนอก และ SAR รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ ข้อมูลทั้งหมดถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการบริหารงานวิชาการในแต่ละกรณี

ผลการวิเคราะห์พบว่า โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กทั้ง 5 แห่ง มีรูปแบบการบริหารงานวิชาการที่สอดคล้องกันในภาพรวม โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นการบูรณาการกับบริบทชุมชน การส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ผ่านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การมอบหมายงานตามความเชี่ยวชาญของบุคลากร และการนิเทศภายในที่ต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ขณะเดียวกัน ครูผู้สอนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และมีการปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบข้อจำกัดบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานวิชาการ เช่น การขาดบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และภาระงานของครูที่สูง ทำให้การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้และการนิเทศภายในบางส่วนยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร นอกจากนี้ ความแตกต่างของบริบทชุมชนและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองยังส่งผลต่อความเข้มแข็งของการบริหารในแต่ละกรณี

โดยสรุปการศึกษาพหุกรณีศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก ต้องอาศัยการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ควบคู่กัน ผลการศึกษานี้จึงมีคุณค่าในการนำไปใช้กำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการในขั้นตอนต่อไปของการวิจัย เพื่อให้โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสามารถพัฒนาอย่างมีทิศทางและยั่งยืน

อภิปรายผล

1. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับ มาก ในขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (PNI Modified เท่ากับ 0.25) สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาในทุกองค์ประกอบ โดยเฉพาะด้านสังคม เทคโนโลยี และมาตรการบริหารจัดการ สำหรับผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ พบว่า ค่าความต้องการจำเป็นอยู่ในระดับสูงในทุกด้าน สะท้อนให้เห็นช่องว่างระหว่างสภาพจริงกับสภาพที่พึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ที่ระบุว่า โรงเรียนขนาดเล็กของไทยยังคงประสบข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบุคลากร ส่งผลให้คุณภาพการจัดการเรียนรู้ไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคดิจิทัล (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2568) ข้อค้นพบนี้ยังสอดรับกับรายงานของธนาคารโลกและกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา Lathapipat, D. & Goyal, S. ซึ่งเสนอให้ปรับโครงสร้างเครือข่ายโรงเรียนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเน้นย้ำความสำคัญของระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเชิงนโยบายของสถานศึกษาในพื้นที่ (Lathapipat, D. & Goyal, S., 2022) เมื่อพิจารณาในเชิงแนวโน้มด้านเทคโนโลยี ผลการวิจัยของ Tiwong, K. et al. พบว่า สภาพที่พึงประสงค์ด้านเทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (Tiwong, K. et al., 2025) ที่เสนอว่า การบริหารสถานศึกษายุคศตวรรษที่ 21 ต้องพึ่งพาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลและฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงวิชาการและการนิเทศภายในให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผลการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) การบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กมีจุดแข็งด้านการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ การมีผู้นำทางวิชาการที่เข้มแข็ง และความร่วมมือระหว่างบุคลากรในองค์กร ขณะเดียวกันจุดอ่อนสำคัญ คือ การใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการ รวมทั้งการขาดระบบติดตามผลที่เป็นระบบ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Verano, V. et al. ซึ่งยืนยันว่าการบริหารสถานศึกษาที่มีคุณภาพต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์และการใช้ข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจทางวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ (Verano, V. et al., 2024) ผลการวิเคราะห์นี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง ที่พัฒนากลยุทธ์การบริหารความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาด้วยการประยุกต์กรอบ OBECQA และแนวคิด School as Learning Community (SLC) เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียน (จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง, 2564) ข้อค้นพบนี้ยังสัมพันธ์กับแนวคิดของ Shanko, S. S. & Kabtyimer, M. T. ที่เสนอว่า การนิเทศภายในและการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาโรงเรียนอย่างยั่งยืน (Shanko, S. S. & Kabtyimer, M. T., 2024)

3. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การศึกษาพหุกรณีศึกษาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการมีลักษณะร่วมที่สำคัญ ได้แก่ การใช้แนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) การนิเทศภายในที่ต่อเนื่อง และการเชื่อมโยงความร่วมมือกับชุมชน ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิด Effective School Improvement (ESI) ของ Reezigt, G. J. ซึ่งเน้นการพัฒนาโรงเรียนผ่านวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้และการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการปรับปรุงคุณภาพสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง (Reezigt, G. J., 2001) รวมถึงงานของ Ebot Ashu, F. ที่ระบุว่าผู้นำทางวิชาการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กรสามารถยกระดับคุณภาพโรงเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (Ebot Ashu, F., 2013) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ CORDIS ซึ่งเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนอย่างยั่งยืนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา (CORDIS, 2023) ทั้งนี้ เมื่อสังเคราะห์ผลจากทั้งสามแนวทางร่วมกัน พบว่า การพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ควรมุ่งเน้นการพัฒนาในสามประเด็นหลัก ได้แก่ การพัฒนาระบบข้อมูลและเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารเชิงวิชาการ การเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และการขยายเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก แนวทางทั้งสามนี้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของ Fullan, M. ซึ่งชี้ว่าการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาอย่างยั่งยืนต้องเกิดจากการเรียนรู้ร่วมของบุคลากร การบริหารที่ยืดหยุ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ ทั้งยังสะท้อนถึงการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการที่เน้นข้อมูล การพัฒนาคนและความร่วมมือ ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนากลยุทธ์ระยะต่อไปของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กได้อย่างเป็นระบบ (Fullan, M., 2021)

องค์ความรู้ใหม่

สามารถสรุป ได้ดังนี้

1. การบูรณาการ PNI Modified กับ SWOT เพื่อกำหนดกลยุทธ์เชิงบริบท งานวิจัยได้นำดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) มาจัดลำดับความสำคัญของประเด็นพัฒนา ก่อนเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ SWOT และพัฒนาเป็น TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์เชิงระบบ ถือเป็นกรอบแนวทางใหม่ที่ช่วยให้การวางแผนกลยุทธ์ของโรงเรียนขนาดเล็กมีความแม่นยำและอิงข้อมูลเชิงประจักษ์มากขึ้น

2. การค้นพบ ช่องว่างเชิงสังคมและเทคโนโลยี ผลการวิจัยพบว่า ด้านสภาพสังคมไทย (PNI = 0.32) และด้านเทคโนโลยี (PNI = 0.28) มีความต้องการจำเป็นสูงสุด สะท้อนว่าโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กไม่ได้มีปัญหาเฉพาะทรัพยากรภายใน แต่ต้องเร่งปรับตัวต่อบริบทสังคมดิจิทัลและความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยก่อนหน้ามักกล่าวถึงในภาพรวม แต่ยังไม่ชี้ลำดับความสำคัญเชิงตัวเลขอย่างชัดเจน

3. รูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงกลยุทธ์สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก จากพหุกรณีศึกษา พบรูปแบบร่วมของโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรเชื่อมโยงบริบทชุมชน การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การขับเคลื่อน PLC อย่างต่อเนื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

4. โมเดลกลยุทธ์ที่ผ่านการตรวจสอบผู้ทรงคุณวุฒิและประเมินความเป็นไปได้ งานวิจัยไม่ได้หยุดที่การวิเคราะห์สภาพปัญหา แต่พัฒนาเป็นร่างกลยุทธ์ พร้อมมาตรการ ตัวชี้วัด และผ่านการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ จึงเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้จริง

สามารถสรุปเป็นโมเดลองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยรูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงกลยุทธ์สำหรับโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและครูมีความคาดหวังให้การบริหารงานวิชาการได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกมิติ เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified) พบว่า ทุกองค์ประกอบมีค่า PNI มากกว่า 0 สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนา โดยองค์ประกอบที่มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด ได้แก่ ด้านสภาพสังคมของประเทศไทยในปัจจุบัน รองลงมา คือ ด้านเทคโนโลยี และด้านมาตรการบริหารจัดการ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับระบบการบริหารงานวิชาการให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการบริหารงานวิชาการด้วยการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (SWOT Analysis) พบว่า โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กมีจุดแข็งสำคัญ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน การมีผู้นำทางวิชาการที่เข้มแข็ง และการส่งเสริมการทำงานร่วมกันของบุคลากรในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนที่สำคัญ คือ การขาดระบบติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบ การใช้ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการตัดสินใจทางวิชาการที่ยังไม่ต่อเนื่อง ในด้านโอกาส พบว่า นโยบายภาครัฐและสังคมดิจิทัลเอื้อต่อการพัฒนาโรงเรียนคุณภาพประจำตำบล ขณะที่อุปสรรคสำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ภาระงานของครู และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว และ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการศึกษาพหุกรณีในโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก จำนวน 5 แห่ง พบว่า โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการมีลักษณะร่วมกัน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการโดยใช้แนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่เชื่อมโยงกับบริบทชุมชน การส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การดำเนินงาน PLC อย่างต่อเนื่อง และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา ผ่านการวางแผน การนิเทศภายใน และการใช้ข้อมูลเพื่อการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านทรัพยากร บุคลากร และงบประมาณ ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องและความเข้มแข็งของการบริหารงานวิชาการในบางบริบท สำหรับข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ 1) หน่วยงานต้นสังกัด เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็ก โดยเฉพาะการส่งเสริมระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (School Data Management System) และการพัฒนาทักษะดิจิทัลของครู 2) ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา (School Improvement Plan) โดยเน้นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับการนิเทศภายใน และ 3) โรงเรียนคุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กสามารถใช้ผลการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ SWOT เป็นแนวทางในการประเมินศักยภาพของตนเอง และกำหนดกลยุทธ์การบริหารที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความยั่งยืนของระบบการบริหารงานวิชาการในระยะยาว 4) หน่วยงานระดับนโยบายควรพิจารณาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารการศึกษา เพื่อสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมทางการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่ ในส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ควรมีการศึกษาต่อยอดในอนาคตเพื่อนำแนวทางกลยุทธ์ที่ได้ไปพัฒนาและตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิผลเชิงปฏิบัติ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน

คุณภาพประจำตำบลขนาดเล็กได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน 2) ควรขยายการศึกษาพหุกรณีไปยังโรงเรียนในภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะของการบริหารงานวิชาการในบริบทที่แตกต่างกัน และสังเคราะห์แนวทางพัฒนาในระดับประเทศ และ 3) ควรศึกษาปัจจัยเชิงจิตวิทยาและแรงจูงใจของครูที่มีผลต่อการขับเคลื่อน PLC เพื่อพัฒนาโมเดลการส่งเสริมการเรียนรู้ในองค์กรอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). ข้อมูลสารสนเทศระบบการจัดการศึกษาข้อมูลนักเรียนรายบุคคล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2566 (สถิติจำนวนโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลและขนาดของโรงเรียน). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2568). สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำ ทางการศึกษาปี 2567 และ ทิศทางสำคัญในปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 28 ตุลาคม 2568 จาก https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2025/02/Inequality-situation-report.pdf?utm_source=chatgpt.com

จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง. (2564). กลยุทธ์การบริหารความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่โรงเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยสยาม.

พฐู วิรัชวัฒนะ. (2566). การบริหารเชิงกลยุทธ์กับคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สมุทรสาคร สมุทรสงคราม. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประจำปีงบประมาณ 2558. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). ฐานข้อมูลโรงเรียนคุณภาพประจำตำบล ประจำปีงบประมาณ 2566. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). การจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

CORDIS. (2023). Education improvement through collaborative networks: European project documentation. Brussels: European Commission.

Ebot Ashu, F. (2013). Effectiveness of school leadership and management development in Cameroon. In Doctor of Philosophy Educational Leadership and Management. University of Birmingham.

Fullan, M. (2021). Leading in a culture of change. (2nd ed.). New Jersey: Jossey-Bass.

Lathapipat, D. & Goyal, S. (2022). Optimizing educational resource allocation through school network reorganization in Thailand. Bangkok: The World Bank & Equitable Education Fund (EEF).

Mintzberg, H. (2017). Managing the myths of health care: Bridging the separations between care, cure, control, and community. California: Berrett-Koehler Publishers.

Reezigt, G. J. (2001). Effective School Improvement (ESI) Project. GION Institute for Educational Research. Groningen: University of Groningen.

Shanko, S. S. & Kabtyimer, M. T. (2024). Examining the status of school improvement program implementation in primary schools: A case study in South Ethiopia region. Frontiers in Education, 9, 1394637. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1394637.

Tiwong, K. et al. (2025). Development of education administration model towards excellence in the 21st century for Thailand's primary schools. International Education Studies, 18(2), 36-46. https://doi.org/10.5539/ies.v18n2p36.

Verano, V. et al. (2024). Strategic planning and management practices on quality education enhancement. International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS), VIII(IIIS), 2358-2366. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2024.803173S.

บทความวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน*

A STUDY OF THE COMPETENCY COMPONENTS OF EARLY CHILDHOOD TEACHERS IN ORGANIZING LEARNING EXPERIENCES BASED ON THE HOLISTIC CHILD DEVELOPMENT CONCEPT UNDER THE OFFICE OF THE PRIVATE EDUCATION COMMISSION

ปริมกุลรักษ์ ชัยภัทรวรัชญาน์*, ธิดาวัลย์ อุ่นกอง, วัชระ จตุพร, นริศรา เสือคล้าย

Primkunlarak Chaipatwaratchaya*, Thidawan Unkong, Watchara Jatupon, Narisara Suaklai

วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา พะเยา ประเทศไทย

School of Education, University of Phayao, Phayao, Thailand

*Corresponding author E-mail: phimmy.pt@gmail.com

*Tel: 086-965-9142

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม ในโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน แม้ว่าสมรรถนะครูได้รับการกล่าวถึงแพร่หลายในระดับสากล แต่ยังมีงานวิจัยจำนวนน้อยที่ยืนยันโมเดลโดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ในบริบทโรงเรียนเอกชนไทย กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูปฐมวัย จำนวน 360 คน ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและ CFA โดยใช้โปรแกรม R และ Jamovi โมเดลสมรรถนะครูปฐมวัย (COMP) ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม (HD), การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ (IL), การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม (AM), การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน (SE), การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง (HA) และ การสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน (FC) ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม 2) วางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ 3) การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม 4) การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน 5) การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง และ 6) การสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน โมเดล CFA มีความสอดคล้องกับข้อมูล

* Received 5 February 2026; Revised 17 February 2026; Accepted 28 February 2026

เชิงประจักษ์ (χ^2/df = 1.91, CFI = 0.986, TLI = 0.985, RMSEA = 0.05, SRMR = 0.04) โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบทุกด้านมีนัยสำคัญและอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (0.70 - 0.97)

คำสำคัญ: สมรรถนะครูปฐมวัย, การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน, การพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม, โรงเรียนเอกชน

Abstract

This study aimed to examine the components of early childhood teachers' competencies in organizing learning experiences based on the holistic child development approach in private schools under the Office of the Private Education Commission. Although teacher competency has been widely discussed at the international level, few studies have validated a competency model using Confirmatory Factor Analysis (CFA) in the context of Thai private schools. The sample consisted of 360 early childhood teachers selected through stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics and CFA with R and Jamovi software. The Early Childhood Teacher Competency Model (COMP) comprised six key components: Holistic child development (HD), Planning and organizing integrated learning experiences (IL), Designing diverse activities and using appropriate materials (AM), Creating a learning environment that promotes comprehensive development (SE), Authentic holistic developmental assessment (HA), and Building collaboration with families and communities (FC). The findings revealed that the components of early childhood teachers' competencies in organizing learning experiences based on the holistic child development approach under the Office of the Private Education Commission consisted of: 1) Holistic child development, 2) Planning and organizing integrated learning experiences, 3) Designing diverse activities and using appropriate materials, 4) Creating a learning environment that promotes comprehensive development, 5) Authentic holistic developmental assessment, and 6) Building collaboration with families and communities. The CFA model demonstrated a good fit with the empirical data (χ^2/df = 1.91, CFI = 0.986, TLI = 0.985, RMSEA = 0.05, SRMR = 0.04). All factor loadings were statistically significant and within acceptable criteria (0.70 - 0.97).

Keywords: Early Childhood Teacher Competency, Confirmatory Factor Analysis, Holistic Child Development, Private Schools

บทนำ

การจัดการศึกษาปฐมวัยในยุคปัจจุบันเผชิญบริบทที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้บทบาทของครูมิได้จำกัดอยู่เพียงการดูแลเด็กหรือถ่ายทอดความรู้ตามกิจวัตรประจำวันอีกต่อไป แต่ต้องสามารถออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างสมดุลทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความคาดหวังที่เพิ่มสูงขึ้นจากผู้ปกครอง ในลักษณะดังกล่าว Rodiah, R. et al.

กล่าวว่า การตัดสินคุณภาพการศึกษาปฐมวัยจึงไม่อาจพิจารณาเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก หากแต่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ สมรรถนะ (Competency) ของครูในฐานะปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาเด็กแบบองค์รวม (Rodiah, R. et al., 2024) ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ กันตวรรณ มีสมสาร, สมปรารถนา ประสิทธิ์ นักวิชาการไทยที่ชี้ว่าสมรรถนะครูมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับคุณภาพของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านความสามารถในการประยุกต์ใช้ทักษะวิชาชีพเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการวางรากฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของเด็กในระยะยาว (กันตวรรณ มีสมสาร, 2560); (สมปรารถนา ประสิทธิ์, 2561)

McClelland, D. C., Spencer, L. M. & Spencer, S. M. ได้กล่าวถึง กรอบแนวคิดด้านสมรรถนะอธิบายประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานผ่านการบูรณาการองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Attributes) ซึ่งแสดงออกในรูปของพฤติกรรมการทำงานที่สามารถสังเกตและประเมินได้ แนวคิดดังกล่าวได้รับการเสนอและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (McClelland, D. C., 1973); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) ต่อมาได้กลายเป็นกรอบอ้างอิงสำคัญในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูปฐมวัยให้สอดรับกับความเปลี่ยนแปลงของบริบทการศึกษา ในช่วงที่ผ่านมา งานวิจัยในระดับนานาชาติของ Copple, C., & Bredekamp, S., OECD. ได้ต่อยอดแนวคิดนี้ผ่านการพัฒนาแนวทางปฏิบัติและมาตรฐานสมรรถนะครูที่มุ่งเน้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก (Copple, C. & Bredekamp, S., 2021); (OECD, 2019) ขณะเดียวกัน งานวิจัยในประเทศไทยของ ศิริพร ธรรมรักษ์, อัญชลี สงวนนาม ได้เสนอแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการและองค์รวมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างสมดุลทุกมิติ (ศิริพร ธรรมรักษ์, 2562); (อัญชลี สงวนนาม, 2564) เมื่อพิจารณาร่วมกัน แนวคิดและข้อเสนอเหล่านี้สะท้อนว่า การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพจำเป็นต้องก้าวข้ามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านไปสู่สมรรถนะเชิงบูรณาการที่หลอมรวมความเข้าใจในตัวเด็กเข้ากับกลยุทธ์ทางวิชาชีพของครูอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ดี Carme, P. M. et al. ได้กล่าวว่าแม้จะมีกรอบแนวคิดและมาตรฐานสมรรถนะเป็นทิศทางรองรับแล้ว ในทางปฏิบัติยังประสบความท้าทายในการถ่ายทอดแนวคิดเชิงนามธรรมเหล่านี้ ให้กลายเป็นโครงสร้างสมรรถนะที่ชัดเจน วัดผลได้ และเหมาะสมกับบริบทเฉพาะ เช่น โรงเรียนเอกชนที่มีเงื่อนไขซับซ้อน เมื่อพิจารณาในเชิงระเบียบวิธีวิจัย พบว่า งานจำนวนมากยังคงมุ่งอธิบายเชิงแนวคิดหรือใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก จึงยังขาดหลักฐานเชิงปริมาณที่ยืนยันความตรงเชิงโครงสร้างของสมรรถนะดังกล่าวอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะงานที่ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมรรถนะกับสภาพจริงในบริบทเฉพาะ (Carme, P. M. et al., 2024)

ดังนั้น ช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวเมื่อพิจารณาในบริบทโรงเรียนเอกชนสังกัด สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวทั้งในรูปแบบการจัดการศึกษาและการบริหารที่ต้องรับมือกับการแข่งขันสูงและความคาดหวังจากผู้ปกครองอย่างเข้มข้น ทำให้ครูปฐมวัยในภาคเอกชนเผชิญเงื่อนไขการปฏิบัติงานที่แตกต่างจากสถานศึกษาของรัฐอย่างชัดเจน งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งตรวจสอบและยืนยัน โมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย ในโรงเรียนเอกชนสังกัด สช. โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อกำหนดชุดสมรรถนะที่จำเป็นต่อการพัฒนาเด็กแบบองค์รวม ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสนับสนุนการกำหนดนโยบายและพัฒนาวิชาชีพครูในบริบทนี้อย่างมีประสิทธิผล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม ในโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บข้อมูลจากครูปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยที่กำหนดขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ทั่วประเทศ

2.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างได้มาด้วยวิธีการ สุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Sampling) โดยพิจารณาตามภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อสะท้อนความหลากหลายของประชากร กำหนดขนาดตัวอย่างตามแผนที่ 370 คน และสามารถเก็บข้อมูลได้จริง จำนวน 360 คน ซึ่งผู้เข้าร่วมทั้งหมดมีคุณสมบัติเป็นครูปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนสังกัด สช. และมีประสบการณ์การทำงานอย่างน้อยหนึ่งปี อัตราการตอบกลับเท่ากับ 97.3% ซึ่งถือว่าสูงและอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

กลุ่มตัวอย่างได้มาด้วยวิธีการ สุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Sampling) โดยพิจารณาตามภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อสะท้อนความหลากหลายของประชากร กำหนดขนาดตัวอย่างตามแผนที่ 370 คน ซึ่งถือว่าเพียงพอต่อการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) โดยอิงตามข้อเสนอเชิงระเบียบของ Hair, J. F. et al., Kline, R. B. วิธีที่แนะนำให้มีจำนวนตัวอย่างอย่างน้อย 200 คนขึ้นไป หรือมีอัตราส่วนจำนวนตัวอย่างต่อจำนวนตัวแปรสังเกตอย่างน้อย 5:1 สำหรับโมเดลการวัดที่มีระดับความซับซ้อนปานกลาง (Hair, J. F. et al., 2010); (Kline, R. B., 2016) ทั้งนี้ งานวิจัยครั้งนี้ใช้ ตัวแปรสังเกต จำนวน 67 ตัว ขนาดตัวอย่างที่กำหนดจึงอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์โมเดลการวัด

3. เครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับสมรรถนะครูปฐมวัย ซึ่งสร้างขึ้นจากการสังเคราะห์วรรณกรรม ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยออกแบบให้ครอบคลุมองค์ประกอบสมรรถนะทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ การออกแบบกิจกรรมและการใช้สื่อการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวม และการสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน รวมทั้งหมด 67 ข้อคำถาม ลักษณะคำถามเป็นมาตรประมาณค่า (Likert Scale) ระดับ 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 หมายถึง น้อยที่สุด 2 หมายถึง น้อย 3 หมายถึง ปานกลาง 4 หมายถึง มาก 5 หมายถึง มากที่สุด

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบคุณภาพในสองด้าน ได้แก่ ความตรงเชิงเนื้อหา และความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยความตรงเชิงเนื้อหาได้จากการให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คนตรวจสอบ ผลการประเมินค่า IOC อยู่ในช่วง 0.80 - 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ และได้ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง ส่วนความเชื่อมั่นตรวจสอบด้วยวิธี Cronbach's alpha ได้ค่าเท่ากับ 0.95 แสดงว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องภายในที่สูง เหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งประสานกับผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการดำเนินงาน และขอความร่วมมือจากครูปฐมวัยที่เข้าข่ายเป็นกลุ่มตัวอย่าง ผู้เข้าร่วมได้รับการชี้แจงสิทธิ์ ความสมัครใจ และการรักษาความลับของข้อมูลก่อนตอบแบบสอบถามการเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการ โดยแจกแบบสอบถามตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด 370 ชุด และได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน 360 ชุด คิดเป็น อัตราการตอบกลับร้อยละ 97.30

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดดำเนินการด้วยโปรแกรม R ซึ่งเป็นซอฟต์แวร์สถิติแบบโอเพนซอร์สที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพหุและการตรวจสอบโมเดลสมการโครงสร้าง โดยสถิติที่ใช้ มีดังนี้

5.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และแสดงระดับความคิดเห็นของครูปฐมวัยต่อสมรรถนะในแต่ละด้าน

5.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ใช้เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย โดยเริ่มจากการวิเคราะห์โมเดลลำดับแรก (First-order CFA) เพื่อยืนยันองค์ประกอบย่อยทั้งหกด้าน จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์โมเดลลำดับที่สอง (Second-order CFA) เพื่อทดสอบว่าองค์ประกอบทั้งหกสามารถอธิบายรวมกันเป็นปัจจัยเหนือระดับ (Higher-order Factor) ของสมรรถนะครูปฐมวัย (COMP) ได้อย่างมีนัยสำคัญ การเลือกใช้การวิเคราะห์โมเดลลำดับที่สองมีเหตุผลทางทฤษฎี เนื่องจากสมรรถนะครูปฐมวัยถูกมองว่าเป็น construct หลักที่มีหลายมิติย่อยภายใต้กรอบเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Hair, J. F. et al., Kline, R. B. ที่ระบุว่าการวิเคราะห์โมเดลลำดับที่สองเหมาะสมสำหรับการตรวจสอบ construct ที่มีหลายมิติและมีสมมติฐานว่ามิติย่อยเหล่านี้สะท้อน construct หลักร่วมกัน ทั้งนี้ รายงานค่าน้ำหนักเชิงองค์ประกอบมาตรฐาน (standardized factor loadings) ของตัวแปรสังเกต โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับไว้ที่ค่า ≥ 0.50 และถือว่าดีเมื่อมีค่า ≥ 0.70 (Hair, J. F. et al., 2010); (Kline, R. B., 2016)นอกจากนี้ ยังคำนวณค่าความเชื่อมั่นเชิงประกอบ (Composite Reliability: CR) และค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงบรรจุ รวมทั้งตรวจสอบความตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) ด้วยเกณฑ์ที่เหมาะสม

5.3 การประเมินความสอดคล้องของโมเดล (Model Fit Indices) ตามหลักการของ Hu, L. T. & Bentler, P. M., Hair, J. F. et al. ใช้ดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ใช้หลักการของ ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) ดัชนีความกลมกลืน (Comparative Fit Index: CFI) ดัชนี Tucker-Lewis Index (TLI) ค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนที่เหลือมาตรฐาน (Standardized Root Mean Square Residual: SRMR) และค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของการประมาณที่คลาดเคลื่อน (Root Mean Square Error of Approximation: RMSEA) โดยใช้เกณฑ์การยอมรับตามข้อเสนอของ (Hu, L. T. & Bentler, P. M., 1999); (Hair, J. F. et al., 2010)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างครูปฐมวัย จำนวน 360 คน โดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (81.40%) มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี (40.00%) จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (76.40%) และมีประสบการณ์สอน 5 - 10 ปี (29.20%) นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สังกัดโรงเรียนขนาดกลางที่มีจำนวนนักเรียนระหว่าง 120 - 719 คน (49.20%) การศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมในโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ผลการวิเคราะห์ ปรากฏดังตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูปฐมวัยต่อองค์ประกอบสมรรถนะ ทั้ง 6 ด้าน

(n = 360)

องค์ประกอบสมรรถนะ	$\bar{x}$	SD	Min-Max	การแปลผล
1. ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม	4.18	0.52	3.85 - 4.32	มาก
2. การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ	4.12	0.48	3.90 - 4.28	มาก
3. การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม	4.09	0.50	3.82 - 4.25	มาก
4. การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน	4.15	0.46	3.88 - 4.30	มาก
5. การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง	4.07	0.54	3.80 - 4.22	มาก
6. การสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน	4.10	0.49	3.86 - 4.26	มาก
รวม	**4.12**	**0.50**		**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ครูปฐมวัยมีความคิดเห็นต่อองค์ประกอบสมรรถนะ ทั้ง 6 ด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม ($\bar{x}$ = 4.18) รองลงมา คือ การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน ($\bar{x}$ = 4.15) และการวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ ($\bar{x}$ = 4.12) ตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง ($\bar{x}$ = 4.07) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาภาพรวม ทั้ง 6 ด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.12) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครูปฐมวัยมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อองค์ประกอบสมรรถนะในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมในภาพรวมโดยทั่วไป

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับแรก (First-order CFA)

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับแรก (First-order CFA) ดำเนินการเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างตัวแปรสังเกตที่ใช้วัดกับองค์ประกอบแฝง ทั้ง 6 ด้าน ของสมรรถนะครูปฐมวัย โดยพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (Standardized Factor Loadings) ของตัวแปรสังเกตแต่ละข้อ ซึ่งเกณฑ์การยอมรับทั่วไปอยู่ที่ค่ามากกว่า 0.50 ผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปรสังเกตส่วนใหญ่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าตัวชี้วัดแต่ละข้อมีความเหมาะสมในการสะท้อนองค์ประกอบแฝง ทั้ง 6 ด้าน ของโมเดลสมรรถนะครูปฐมวัย ทั้งนี้ การวิเคราะห์ในลำดับนี้มุ่งเน้นการยืนยันความตรงของตัวแปรสังเกตในแต่ละองค์ประกอบ โดยยังไม่รายงานค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดล เนื่องจากการตรวจสอบดังกล่าวจะทำในขั้นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสอง ซึ่งเป็นโมเดลรวมของการวิจัยครั้งนี้ รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของตัวชี้วัด (First-order CFA) ของสมรรถนะครูปฐมวัย ทั้ง 6 ด้าน

องค์ประกอบสมรรถนะ	จำนวนตัวชี้วัด (Items)	ช่วงค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน	การแปลผล
1. ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม	11	0.57 - 0.82	อยู่ในเกณฑ์
2. การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ	12	0.55 - 0.80	อยู่ในเกณฑ์
3. การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม	10	0.53 - 0.79	อยู่ในเกณฑ์
4. การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน	12	0.58 - 0.83	อยู่ในเกณฑ์
5. การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง	11	0.54 - 0.81	อยู่ในเกณฑ์
6. การสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน	11	0.56 - 0.78	อยู่ในเกณฑ์

จากตารางที่ 2 พบว่า ตัวชี้วัดขององค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย ทั้ง 6 ด้านมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.53 - 0.83 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ 0.50 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตทุกข้อมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบแฝงที่สอดคล้องกัน และสามารถใช้เป็นตัวแทนในการวัดองค์ประกอบสมรรถนะได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ผลดังกล่าวสะท้อนว่าโมเดลการวัดในระดับลำดับแรกมีความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) เพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์ในระดับลำดับสองต่อไป

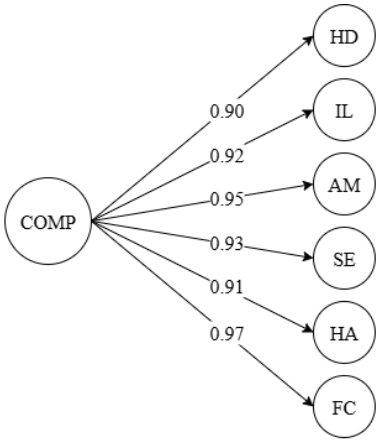
ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสองและความสอดคล้องของโมเดล (Second-order CFA & Model Fit)

เมื่อผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับแรก (First-order CFA) แสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตทั้งหมดมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสอง (Second-order CFA) เพื่อยืนยันว่าองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง และการสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน สามารถถูกรวมเป็นโครงสร้างเชิงแนวคิดเดียวกันในฐานะโมเดลสมรรถนะครูปฐมวัย นอกจากนี้ ได้ตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดลเพื่อประเมินความเหมาะสมโดยรวมของโมเดลการวัดที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยครั้งนี้

ตารางที่ 3 สรุปค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของสมรรถนะหลัก (Second-order CFA) ต่อองค์ประกอบย่อย ทั้ง 6 ด้าน

องค์ประกอบสมรรถนะย่อย	ค่า standardized factor loading	การแปลผล
1. ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม	0.90	อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้
2. การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ	0.92	อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้
3. การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม	0.95	อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้
4. การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน	0.93	อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้
5. การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง	0.91	อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้
6. การสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน	0.97	อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้

จากตารางที่ 3 พบว่า สมรรถนะหลัก (COMP) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานต่อองค์ประกอบสมรรถนะย่อย ทั้ง 6 ด้าน อยู่ในช่วง 0.90 - 0.97 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ 0.50 สะท้อนว่าองค์ประกอบย่อย ทั้ง 6 ได้แก่ ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง และการสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน ต่างมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เข้มแข็งกับสมรรถนะหลักของครูปฐมวัย ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์ยืนยันได้ว่าองค์ประกอบทั้ง 6 สามารถสะท้อนโครงสร้างเชิงแนวคิดเดียวกันภายใต้กรอบสมรรถนะครูปฐมวัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

χ^2/df = 1.91, RMSEA = 0.050, CFI = 0.986, TLI = 0.985, SRMR = 0.040

ภาพที่ 1 โมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสอง (Second-order CFA)

จากภาพที่ 1 แสดงโมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยที่ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสอง (Second-order CFA) พบว่า สมรรถนะหลัก (COMP) มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบสมรรถนะย่อย ทั้ง 6 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม (Holistic Development Knowledge: HD) การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning Planning: IL) การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม (Activity and Media Design: AM) การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน (Supportive Environment Management: SE) การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง (Holistic Authentic Assessment: HA) และการสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน (Family and Community Collaboration: FC) โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.90 - 0.97 ซึ่งสะท้อนว่าองค์ประกอบแต่ละด้านสามารถอธิบายสมรรถนะหลักได้อย่างเข้มแข็งและชัดเจน นอกจากนี้ โมเดลโดยรวมยังมีค่าดัชนีความสอดคล้องที่อยู่ในเกณฑ์ดีมาก (χ^2/df = 1.91, RMSEA = 0.050, CFI = 0.986, TLI = 0.985, SRMR = 0.040) ตามเกณฑ์ที่เสนอไว้ จึงยืนยันได้ว่าโมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในทางวิชาการและเชิงปฏิบัติ

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานข้อที่ 1 โมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย ซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย 6 ด้าน ได้แก่ ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง และการสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน จะมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิจัยพบว่า โมเดลโดยรวมมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ในเกณฑ์ดีมาก (χ^2/df = 1.91, RMSEA = 0.050, CFI = 0.986, TLI = 0.985, SRMR = 0.040) จึงสามารถสรุปได้ว่าสมมติฐานข้อที่ 1 ได้รับการยืนยัน ในส่วน

สมมติฐานข้อที่ 2 ตัวแปรสังเกตที่ใช้วัดองค์ประกอบสมรรถนะ ทั้ง 6 ด้าน จะมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานที่อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้ ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรสังเกตมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานตั้งแต่ 0.53 - 0.83 ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับแรก และ 0.90 - 0.97 ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสอง ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ 0.50 ตามข้อเสนอของ แสดงว่าสมมติฐานข้อที่ 2 ได้รับการยืนยัน

อภิปรายผล

ผลการยืนยันโมเดลสมรรถนะครูปฐมวัยด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบสมรรถนะทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบและบูรณาการ ไม่ใช่แยกส่วนเป็นทักษะเดี่ยว ๆ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดสมรรถนะของ McClelland, D. C., Spencer, L. M. & Spencer, S. M. ที่เน้นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ค่าดัชนีคุณภาพโมเดลอยู่ในระดับดีมาก (χ^2/df = 1.91, CFI = 0.986, TLI = 0.985, RMSEA = 0.05, SRMR = 0.04) การค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเด็กปฐมวัยแบบองค์รวมต้องอาศัยสมรรถนะครูที่เชื่อมโยงกันหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นความรู้เชิงพัฒนาการ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย การประเมินผลพัฒนาการเด็ก และการประสานงานกับผู้ปกครองชุมชน ซึ่งโมเดลนี้ช่วยอธิบายบทบาทครูปฐมวัยได้อย่างครอบคลุมและเป็นระบบมากขึ้น (McClelland, D. C., 1973); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) การวิเคราะห์กลไกองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในงานวิจัยนี้เผยให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก (HD = 0.90) ทำหน้าที่เป็นฐานรากหลักที่กำหนดกรอบความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการเด็กในทุกมิติ ขณะที่การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ (IL = 0.92) และการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ (AM = 0.95) ซึ่งมีค่า loading สูงสุด ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้ทฤษฎีสู่การปฏิบัติจริงในบริบทห้องเรียนปฐมวัยของโรงเรียนเอกชน กลไกดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Rodiah, R. et al. ที่ยืนยันว่าการจัดการศึกษาแบบองค์รวมต้องอาศัยการบูรณาการมิติสติปัญญา อารมณ์ และสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ (Rodiah, R. et al., 2024) องค์ประกอบการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (SE = 0.93) และการประเมินพัฒนาการเด็ก (HA = 0.91) ทำหน้าที่สนับสนุนให้กระบวนการทั้งหมดมีความต่อเนื่องและสามารถตรวจสอบผลลัพธ์ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก Developmentally Appropriate Practice (DAP) ของ Copple, C. & Bredekamp, S. ที่เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นการสำรวจของเด็ก และการใช้ข้อมูลประเมินจากสถานการณ์จริงในการปรับแต่งประสบการณ์การเรียนรู้ให้เหมาะสมกับพัฒนาการรายบุคคล (Copple, C. & Bredekamp, S., 2021)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสนับสนุนแนวทางของ OECD. ที่ระบุว่าสมรรถนะครูในการประเมินแบบองค์รวมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สามารถระบุจุดแข็งและจุดพัฒนาของเด็กปฐมวัยได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะในบริบทการแข่งขันสูงของโรงเรียนเอกชนสังกัด สช. (OECD, 2019) ประเด็นที่โดดเด่นที่สุดในผลการวิจัยนี้ คือ องค์ประกอบความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน (FC = 0.97) ซึ่งมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ที่ครูปฐมวัยต้องรับมือกับความคาดหวังสูงจากผู้ปกครองและการแข่งขันในตลาดการศึกษา ในบริบทดังกล่าว สมรรถนะ FC จึงไม่ใช่แค่บทบาทเสริม แต่เป็น แกนหลัก ที่ขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กแบบองค์รวมให้เกิดผลสำเร็จจริง เนื่องจากช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เสริมศักยภาพการเรียนรู้เด็กทั้งในและนอกห้องเรียน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Carme, P. M. et al. ที่ระบุว่าสมรรถนะการสื่อสารและประสานงานกับผู้ปกครองเป็นตัวบ่งชี้สำคัญของครูปฐมวัยยุคใหม่ (Carme, P. M. et al., 2024) รวมถึง Wathirunwong, T. et al. ที่ยืนยันในบริบทไทยว่าการสร้างพันธมิตรกับครอบครัวและชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับศักยภาพเด็กปฐมวัยในโรงเรียนเอกชน ซึ่งค้นพบนี้ไม่เพียงยืนยันโมเดลสมรรถนะที่พัฒนาขึ้น แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายสำหรับ สช. ในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูปฐมวัยที่ตอบโจทย์ความต้องการจริงของภาคเอกชน (Wathirunwong, T. et al., 2025)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ ได้แก่

1. งานวิจัยนี้ได้พัฒนาและยืนยัน โมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยเชิงโครงสร้าง (Second-order CFA Model) ที่มีความชัดเจนและผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างในบริบทโรงเรียนเอกชนไทยเป็นครั้งแรก โดยแสดงให้เห็นว่าสมรรถนะครูปฐมวัยสามารถอธิบายได้ในลักษณะ “โครงสร้างองค์รวม” ที่ประกอบด้วยสมรรถนะย่อยหลายมิติซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงทักษะแยกส่วนรายด้าน

2. โมเดลสมรรถนะครูปฐมวัยที่ได้จากการวิจัยนี้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความรู้ในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม 2) การวางแผนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ 3) การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้สื่อที่เหมาะสม 4) การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรอบด้าน 5) การประเมินพัฒนาการแบบองค์รวมตามสภาพจริง และ 6) การสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนกรอบแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ - จิตใจ สังคม สติปัญญา ภาษา และการบริหารจัดการตนเอง (EF) อย่างครบถ้วน

3. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสองแสดงให้เห็นว่า สมรรถนะครูปฐมวัยเป็นโครงสร้างระดับสูง (Higher-order Construct) ที่สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดกลาง (Core Competency Framework) สำหรับการพัฒนาครูปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนได้ โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดลอยู่ในเกณฑ์ดีมาก แสดงถึงความมั่นคงของโครงสร้างทางทฤษฎีและความเหมาะสมเชิงบริบท

4. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้ยังชี้ให้เห็นว่า สมรรถนะด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อม และการทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชน มีบทบาทเชิงระบบร่วมกันในการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กปฐมวัย ไม่สามารถพัฒนาแยกส่วนได้ ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่ช่วยขยายความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูปฐมวัยในศตวรรษที่ 21

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงสร้างองค์ความรู้เชิงโครงสร้างที่สามารถใช้เป็น ฐานข้อมูลทางวิชาการ สำหรับการออกแบบหลักสูตรพัฒนาครู การประเมินสมรรถนะครูปฐมวัย และการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) กลุ่มตัวอย่างเป็นครูปฐมวัย จำนวน 360 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและ CFA ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) ระดับสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยทุกองค์ประกอบมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าครูปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนมีความพร้อมด้านสมรรถนะในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม 2) โมเดลองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย ที่ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี โดยโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับสองมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ($\chi^2/df = 1.91$, CFI = 0.986, TLI = 0.985, RMSEA = 0.050, SRMR = 0.040) แสดงถึงความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล 3) องค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัย ทั้ง 6 ด้าน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติ อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ สะท้อนว่าแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทสำคัญต่อสมรรถนะครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม และ 4) ผลการวิจัยยืนยันสมมติฐานของการวิจัยว่า โครงสร้างองค์ประกอบสมรรถนะครูปฐมวัยตามกรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม สามารถใช้เป็นกรอบอ้างอิงเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติสำหรับการพัฒนาครูปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุป งานวิจัยนี้ได้ยืนยันกรอบสมรรถนะครูปฐมวัยเชิงองค์รวมที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนเอกชน อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาชีพครู การประเมินสมรรถนะ และการกำหนดแนวทางเชิงนโยบายด้านการศึกษาปฐมวัยในอนาคตสำหรับข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ 1) ใช้โมเดลองค์ประกอบสมรรถนะ ทั้ง 6 ด้าน เป็นกรอบในการพัฒนาครูปฐมวัยในโรงเรียนเอกชน สช. ทั้งด้านการอบรม การประเมินผลการปฏิบัติงาน และการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง และ 2) ผู้บริหารและครูสามารถใช้โมเดลนี้เป็นเครื่องมือประเมินตนเองและกำหนดแผนการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการและการสร้างความร่วมมือกับครอบครัว ในส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ควรขยายการศึกษาไปยังโรงเรียนของรัฐหรือโรงเรียนในบริบทอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของสมรรถนะครูในแต่ละบริบท และ 2) ควรดำเนินการวิจัยในลักษณะ longitudinal หรือใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การสังเกตเชิงพฤติกรรมหรือการทดสอบสมรรถนะเชิงปฏิบัติ เพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงของผลการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กันตวรรณ มีสมสาร. (2560). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูปฐมวัยในศตวรรษที่ 21. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, 7(1), 45-56.

ศิริพร ธรรมรักษ์. (2562). แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการสำหรับเด็กปฐมวัย. วารสารวิจัยทางการศึกษา, 23(1), 77-94.

สมปรารถนา ประสิทธิ์. (2561). สมรรถนะครูปฐมวัยกับคุณภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้. วารสารครุศาสตร์, 45(2), 55-70.

อัญชลี สงวนนาม. (2564). การจัดการเรียนรู้ปฐมวัยตามแนวคิดองค์รวม: บทเรียนจากการปฏิบัติจริง. วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 50(3), 112-128.

Carme, P. M. et al. (2024). What competencies should early childhood educators demonstrate? A Delphi study. Frontiers in Education, 9, 1422950. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1422950.

Copple, C. & Bredekamp, S. (2021). Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8. (4th ed.). Washington: NAEYC.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate data analysis. (7th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Hu, L. T. & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling, 6(1), 1-55.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling. (4th ed.). New York: The Guilford Press.

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. American Psychologist, 28(1), 1-14.

OECD. (2019). Providing quality early childhood education and care: Results from the Starting Strong Survey 2018. Paris: OECD Publishing.

Rodiah, R. et al. (2024). The importance of holistic education for early childhood: Integrating cognitive, emotional and social aspects. Journal of Gemilang, 1(3), 1-8.

Spencer, L. M. & Spencer, S. M. (1993). Competence at work: Models for superior performance. New York: Wiley.

Wathirunwong, T. et al. (2025). A study of early childhood teachers' competencies in strengthening executive functions in private preschool children in Thailand. Journal of Lifestyle and SDGs Review, 5(3), 1-22.

บทความวิจัย

แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*

BEST PRACTICE FOR THE ADMINISTRATION EXCELLENCE OF WORLD CLASS STANDARD SECONDARY SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION

สุวิมล อ้นทอง*, นพรัตน์ ชัยเรือง, รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ
Suwimol Ontong*, Nopparat Chairueng, Rungchatchadaporn Vehachart
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Doctoral Program in Philosophy, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: chadatan.ap@gmail.com
*Tel: 088-760-3219

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา 2) เพื่อพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา และ 3) เพื่อตรวจสอบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา การศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธีพหุระยะ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 60 คน วิธีการสุ่มความน่าจะเป็น การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 คน การสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมิน โดยแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น 0.912 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น โดยรวมเท่ากับ 0.62 2) แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา จำนวน 7 ขั้นตอน คือ 1) ความสำคัญของผลงาน/นวัตกรรม 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินงาน 3) ขั้นตอนการดำเนินงาน 4) ผลการดำเนินงาน/ประโยชน์ที่ได้รับ 5) ปัจจัยความสำเร็จ 6) บทเรียนที่ได้รับ และ 7) การเผยแพร่/การได้รับ

* Received 3 February 2026; Revised 11 February 2026; Accepted 26 February 2026

การยอมรับ/รางวัลที่ได้รับ และ 3) ผลตรวจสอบยืนยันแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศฯ มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ, การบริหารสู่ความเป็นเลิศ, โรงเรียนมาตรฐานสากล

Abstract

The research aimed to 1) Study the current state, desired state, and needs of school administration towards excellence in international standard secondary schools; 2) Develop best practices in school administration towards excellence in international standard secondary schools; and 3) Examine the best practices in school administration towards excellence in international standard secondary schools. The sample consisted of 60 secondary school administrators under the Office of the Basic Education Commission, Nakhon Si Thammarat Province, selected using probability sampling. 11 experts were consulted in a seminar, and 9 participants were involved in focus group discussions. The research instruments included questionnaires, interviews, and evaluation forms. The questionnaire had a reliability coefficient of 0.912. Statistical analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and needs assessment. The results showed that 1) The current state of school administration towards excellence in international standard secondary schools was at a moderate level overall, while the desired state was at the highest level overall, with an overall needs assessment index of 0.62. 2) Best practices In managing educational institutions towards excellence in international standard secondary schools, the 7 steps are: 1) Importance of the work/innovation, 2) Objectives and goals of the operation, 3) Operational steps, 4) Results/benefits received, 5) Success factors, 6) Lessons learned, and 7) Dissemination/recognition/awards received. and 3) The verification results confirm that the best practices are accurate, appropriate, feasible, and beneficial to the highest degree.

Keywords: Best Practice, The Administration Excellence, World Class Standard Secondary Schools

บทนำ

การศึกษานั้นมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้าง ศักยภาพในการแข่งขัน โดยเฉพาะในระดับโลก ในยุคที่โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้าน เทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคม จากคำกล่าวของ Nelson Mandela อดีตประธานาธิบดีแห่งแอฟริกาใต้ว่า “การศึกษาเป็นอาวุธที่ทรงพลังที่สุดที่เราจะนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงโลก” (Boehmer, E., 2008) และคำกล่าวว่า “การศึกษาไม่ควรถูกออกแบบให้เหมือนการผลิตสินค้าสำเร็จรูป แต่ควรที่จะเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ” (Robinson, K., 2015) ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการแข่งขันในระดับโลก การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการยกระดับศักยภาพของบุคคลและสังคม การศึกษาช่วยเสริมสร้างทักษะและคุณสมบัติที่จำเป็นในการพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในสังคม

ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม การศึกษาไม่เพียงแต่เสริมสร้างความรู้ ยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันระดับโลก ซึ่งมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เติบโตอย่างยั่งยืน การลงทุนในการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาความรู้และทักษะที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทั้งบุคคลและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

ปัจจุบันประเทศไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายในด้านคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นการเริ่มต้นในการลดความไม่เท่าเทียมทางการศึกษา โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มเด็กที่ขาดโอกาส การพัฒนาโรงเรียนมาตรฐานสากลจึงเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาในประเทศ โรงเรียนมาตรฐานสากลมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลผ่านการจัดการเรียนการสอนที่เทียบเคียงกับระดับโลก และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นในการแข่งขันในสังคมโลกยุคใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

แม้จะมีการดำเนินโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากลไปแล้วหลายปี แต่ยังคงพบปัญหาท้าทายในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะภาระงานที่มากเกินไปของครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงการขาดบุคลากรที่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการการเปลี่ยนแปลงตามโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความท้าทายเหล่านี้ทำให้การพัฒนาโรงเรียนมาตรฐานสากลยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ การบริหารโรงเรียนจึงต้องมีความคล่องตัวและประสิทธิภาพในการจัดการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563)

การศึกษา แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งหวังที่จะศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากล เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาครูและบุคลากร การพัฒนาหลักสูตร การปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินการตามมาตรฐานสากลได้อย่างเต็มที่ การศึกษาครั้งนี้จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาและเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถแข่งขันในระดับสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อตรวจสอบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีพหุระยะ (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ระยะที่ 1 มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานอย่างรอบด้าน โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร 3 คน แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 60 คน ด้วยแบบสอบถามที่วัดทั้งสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน และหาค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยทดลองใช้ (Try-out) กับผู้บริหารโรงเรียนในพื้นที่อื่น จำนวน 30 คน ประชากร คือ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีการศึกษา 2567 จำนวน 71 โรงเรียน ใช้วิธีการสุ่มความน่าจะเป็น (Probability Sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{Modified}$) (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

ระยะที่ 2 เป็นขั้นตอนการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา โดยเริ่มต้นจากการนำข้อมูล $PNI_{Modified}$ จากระยะที่ 1 มามาพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา (ฉบับร่างที่ 1) ขึ้นมา โดยขั้นตอนสำคัญ คือ การนำร่างแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการ สัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 11 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิระดับนโยบาย นักวิชาการ และผู้บริหาร ระดับปฏิบัติการที่ประสบความสำเร็จที่มีประสบการณ์เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา เพื่อตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องเชิงวิชาการและความเหมาะสมของกลยุทธ์ โดยใช้แบบสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และพรรณนาวิเคราะห์

ระยะที่ 3 เป็นขั้นตอนการตรวจสอบความสมบูรณ์และความเป็นไปได้ในการนำแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ โดยนำร่างแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (ฉบับที่ 2) ที่ผ่านการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว เข้าสู่กระบวนการ สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ จำนวน 9 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้แบบสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และพรรณนาวิเคราะห์ และวิเคราะห์ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) จากนั้นจึงนำผลการสนทนามาปรับปรุงแก้ไขแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา ฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า

1.1 สภาพปัจจุบันของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 2.92) โดยที่ผู้นำมีภาวะผู้นำและการมีวิสัยทัศน์ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}$ = 3.00) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา คือ ผู้นำมีภาวะผู้นำและการมีวิสัยทัศน์ และผลลัพธ์ ($\bar{x}$ = 2.96) อยู่ในระดับปานกลาง และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การวางแผน ($\bar{x}$ = 2.83) อยู่ในระดับปานกลาง

1.2 สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.73) โดยนโยบายการบริหาร และการพัฒนาบุคลากร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.75) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ผลลัพธ์ ($\bar{x}$ = 4.73) อยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การนำองค์กร และนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโรงเรียน ($\bar{x}$ = 4.70) อยู่ในระดับมากที่สุด

1.3 ความต้องการจำเป็น (PNI) ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โดยรวมเท่ากับ 0.61 ($PNI_{modified}$ = 0.62) เรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ การวางแผน ($PNI_{modified}$ = 0.67) รองลงมา คือ การนำองค์กร และการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ ($PNI_{modified}$ = 0.63) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้นำมีภาวะผู้นำและการมีวิสัยทัศน์ ($PNI_{modified}$ = 0.57) ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (N = 338)

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. ผู้นำมีภาวะผู้นำและการมีวิสัยทัศน์	3.00	0.54	ปานกลาง	4.71	0.59	มากที่สุด	0.57
2. นโยบายการบริหาร	2.93	0.55	ปานกลาง	4.75	0.54	มากที่สุด	0.62
3. โครงสร้างการบริหารองค์กร	2.94	0.55	ปานกลาง	4.73	0.53	มากที่สุด	0.61
4. การวางแผน	2.83	0.53	ปานกลาง	4.72	0.55	มากที่สุด	0.67
5. การกำหนดเป้าหมาย	2.93	0.57	ปานกลาง	4.72	0.54	มากที่สุด	0.61
6. การพัฒนาบุคลากร	2.96	0.57	ปานกลาง	4.75	0.54	มากที่สุด	0.60
7. การนำองค์กร	2.88	0.55	ปานกลาง	4.70	0.54	มากที่สุด	0.63

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (N = 338) (ต่อ)

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
8. กลยุทธ์	2.91	0.56	ปานกลาง	4.72	0.54	มากที่สุด	0.62
9. นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโรงเรียน	2.92	0.54	ปานกลาง	4.70	0.52	มากที่สุด	0.61
10. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้	2.91	0.53	ปานกลาง	4.73	0.56	มากที่สุด	0.63
11. บุคลากร	2.91	0.54	ปานกลาง	4.73	0.57	มากที่สุด	0.62
12. การปฏิบัติการ	2.93	0.54	ปานกลาง	4.73	0.54	มากที่สุด	0.61
13. ผลลัพธ์	2.96	0.57	ปานกลาง	4.74	0.55	มากที่สุด	0.60
โดยรวม	2.92	0.55	ปานกลาง	4.73	0.55	มากที่สุด	0.62

จากการการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้สรุป ได้ดังนี้

1. ผู้นำมีภาวะผู้นำและการมีวิสัยทัศน์ พบว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนไปในทิศทางเดียวกัน เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. นโยบาย พบว่า การบริหารนโยบายที่ชัดเจนและสามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้โรงเรียนมาตรฐานสากลสามารถขับเคลื่อนการศึกษาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาทั้งด้านวิชาการและทักษะชีวิต

3. โครงสร้างการบริหารองค์กร พบว่า การมีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจนและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของสถานการณ์ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การบริหารโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การวางแผน พบว่า การวางแผนที่มีความชัดเจนและครอบคลุมทุกด้านจะช่วยให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานไปได้ตามทิศทางที่กำหนด

5. การกำหนดเป้าหมาย พบว่า การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนและสามารถวัดผลได้เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนมาตรฐานสากล

6. การนำองค์กร พบว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสามารถสื่อสารแรงบันดาลใจให้กับทุกฝ่ายในโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสำเร็จให้กับโรงเรียน

7. กลยุทธ์ พบว่า กลยุทธ์ที่ตอบโจทย์ทั้งการพัฒนาผู้เรียนและสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้เร็วเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนมาตรฐานสากลประสบความสำเร็จ

8. นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโรงเรียน พบว่า การมีส่วนร่วมจากนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนสามารถพัฒนาได้ตามความต้องการของผู้เรียนและสังคม

9. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ พบว่า การใช้ข้อมูลในการประเมินและวิเคราะห์ผลการดำเนินงานเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

10. บุคลากร พบว่า การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของการศึกษาในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างคุณภาพการศึกษา

11. การปฏิบัติการ พบว่า การติดตามผลการปฏิบัติการและการปรับปรุงแผนงานอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมาย

12. ผลลัพธ์ พบว่า การประเมินผลลัพธ์ที่ชัดเจนและมีระบบจะช่วยให้โรงเรียนมาตรฐานสากลสามารถประเมินความสำเร็จและปรับปรุงการบริหารการศึกษาต่อไปได้

ผลจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลที่ได้ไปปรับใช้ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาผู้นำ ควรเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และสามารถวางแผนการบริหารได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้โรงเรียนสามารถรับมือกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้

2. การวางแผน ควรมีการพัฒนาแผนการบริหารที่ครอบคลุมและสามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารโรงเรียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม

3. การพัฒนาบุคลากร ควรมีการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะและความรู้ที่ทันสมัย และสามารถนำไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การบริหารองค์กร ควรออกแบบโครงสร้างการบริหารองค์กรที่ยืดหยุ่น และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของสถานการณ์ เพื่อให้การบริหารโรงเรียนมีประสิทธิภาพและสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พบว่า แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ความสำคัญของผลงาน/นวัตกรรม การนำผลงานและนวัตกรรมมาใช้มีความสำคัญในหลายด้าน ซึ่งสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียน 2) การพัฒนาคุณภาพการศึกษา 3) การสร้างมาตรฐานการศึกษาที่เทียบเท่าระดับโลก 4) การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และ 5) การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับโรงเรียน

2.2 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินงาน ดังนี้ 1) พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล 2) พัฒนาผู้นำและบุคลากรให้มีทักษะและความรู้ที่ทันสมัย 3) เสริมสร้างทักษะชีวิตและคุณธรรมให้กับนักเรียน 4) สร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และองค์กรภายนอก และ 5) ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

2.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการดำเนินงานที่มีระเบียบแบบแผน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้นำและการบริหารที่มีวิสัยทัศน์ การกำหนดนโยบายการบริหารที่ชัดเจน การออกแบบโครงสร้าง

การบริหารองค์กรที่ยืดหยุ่น การวางแผนที่รอบคอบ การกำหนดเป้าหมายที่สามารถวัดผลได้ และการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะที่ทันสมัย การนำองค์กรมีความสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมถึงการใช้กลยุทธ์ในการบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล การรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองและชุมชนช่วยให้การพัฒนาโรงเรียนเกิดความยั่งยืน การวัดและการวิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินผลการดำเนินงานมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและพัฒนาการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ผลลัพธ์จากการดำเนินงานสามารถประเมินได้จากการพัฒนาโรงเรียนที่สามารถปรับตัวและเติบโตในยุคปัจจุบัน พร้อมทั้งสามารถบรรลุเป้าหมายในระยะยาว โดยการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ผลการดำเนินงาน/ประโยชน์ที่ได้รับ การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้ส่งผลให้โรงเรียนมีการพัฒนาในหลายด้าน ทั้งการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร การเสริมสร้างทักษะของบุคลากรและนักเรียน รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.5 ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย การมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน การมีนโยบายการบริหารที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับเป้าหมาย การสนับสนุนจากบุคลากรที่มีคุณภาพ การพัฒนาหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล การมีการประเมินผลและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การมีการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ

2.6 บทเรียนที่ได้รับ ประกอบด้วย การมีภาวะผู้นำที่แข็งแกร่งและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน การกำหนดนโยบายที่ชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้ ความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร การประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การสร้างความร่วมมือกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การใช้เทคโนโลยีในการสนับสนุนการเรียนการสอน และการวัดผลและการจัดการความรู้

2.7 การเผยแพร่/การได้รับการยอมรับ/รางวัลที่ได้รับ ประกอบด้วย การเผยแพร่ผลงานด้านการบริหารและการจัดการศึกษา การเผยแพร่ผลงานด้านการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน การเผยแพร่ผลงานด้านการพัฒนาบุคลากร การเผยแพร่ผลงานด้านการพัฒนาทักษะนักเรียน และการเผยแพร่ผลงานด้านการบริหารจัดการความรู้และการวัดผล

จากการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship) แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสม พบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ร้อยละ 100 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความถูกต้องและความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด

จากผลการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลที่ได้ไปปรับใช้ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน ผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่แข็งแกร่งและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนจะช่วยขับเคลื่อนการบริหารโรงเรียนไปในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ การพัฒนาผู้นำให้สามารถวางแผนและสื่อสารวิสัยทัศน์ให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญ

2. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารโรงเรียนและการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ และเสริมสร้างทักษะของบุคลากรและนักเรียนให้มีความพร้อมสำหรับการแข่งขันในระดับสากล

3. การสร้างความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรภายนอก การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และองค์กรภายนอกจะช่วยเสริมสร้างการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพ โดยการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองและชุมชนจะทำให้การพัฒนามีความยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ดียิ่งขึ้น

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการตรวจสอบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พบว่า จากการสนทนากลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Focus Group Discussion) แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อตรวจสอบและยืนยันเกี่ยวกับความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ร้อยละ 100 มีความคิดเห็น เกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อตรวจสอบและยืนยันเกี่ยวกับความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ร้อยละ 100 มีความคิดเห็น เกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด

จากผลการตรวจสอบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลที่ได้ไปปรับใช้ได้ดังนี้

1. การพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศให้มีความยืดหยุ่น ควรมีการปรับแต่งแนวปฏิบัติให้สามารถปรับใช้ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในวงการการศึกษา โดยเฉพาะในช่วงที่มีการพัฒนามาตรฐานการศึกษาระดับสากล

2. การยกระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การร่วมมือจากผู้บริหาร ครู นักเรียน และชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาโรงเรียน ควรให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายเพื่อเสริมสร้างความสำเร็จในการดำเนินงาน

3. การเสริมสร้างศักยภาพผู้นำและบุคลากร ควรมีการพัฒนาผู้นำและบุคลากรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการโรงเรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล โดยการเสริมสร้างทักษะในด้านการใช้เทคโนโลยี การวางแผน และการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อภิปรายผล ได้ดังนี้

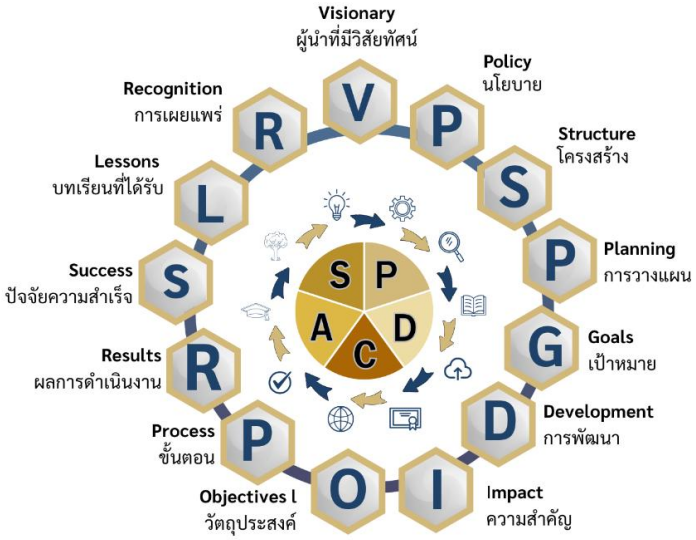
1. ผลศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งต่างจากสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่า ดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) โดยรวมเท่ากับ 0.62 ซึ่งบ่งชี้ว่าในการบริหารสถานศึกษามีความต้องการการพัฒนาอย่างเร่งด่วนในส่วนนี้ เนื่องจากการวางแผนและการกำหนดทิศทางเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ หากไม่มีการวางแผนที่ชัดเจนและครอบคลุมทุกด้าน ย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานและการพัฒนาในระยะยาว และนำองค์กรที่มีวิสัยทัศน์และการพัฒนาผู้นำยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การบริหารโรงเรียนมีความสำเร็จ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และสามารถวางแผนได้อย่างมีระบบจะช่วยให้โรงเรียนสามารถรับมือกับความท้าทายที่เกิดขึ้นในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ดีขึ้น เช่น การปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานสากลและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับนักเรียนในยุคดิจิทัล สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การบริหารความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่โรงเรียน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พบว่า ความต้องการจำเป็น จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคาม ในการบริหารความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่โรงเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียบรู้ ได้แก่ 1) ผลลัพธ์ในภาพรวม พบว่า ด้านการมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้เสีย มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุดและเป็นจุดอ่อน รองลงมาได้แก่ ด้านงบประมาณการเงินและการตลาด ด้านการเรียนรู้ของนักเรียน ด้านการมุ่งเน้นบุคลากร ด้านการนำองค์กรและธรรมาภิบาลมีลำดับความต้องการจำเป็นต่ำสุดและเป็นจุดแข็ง และ 2) การบริหารควารความเป็นเลิศ (OBECOA) (จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษฎา วันนาพ่อ และคณะ ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่โรงเรียนมาตรฐานสากลของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารสถานศึกษาสู่โรงเรียนมาตรฐานสากล โดยรวมอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ความต้องการจำเป็นมีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวม ได้แก่ ด้านการมุ่งเน้นผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้านการวัด วิเคราะห์และการจัดการความรู้ ด้านการจัดการกระบวนการปฏิบัติงาน และด้านการนำองค์กร (กฤษฎา วันนาพ่อ และคณะ, 2568)

2. ผลพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ความสำคัญของผลงาน/นวัตกรรม 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินงาน 3) ขั้นตอนการดำเนินงาน 4) ผลการดำเนินงาน/ประโยชน์ที่ได้รับ 5) ปัจจัยความสำเร็จ

6) บทเรียนที่ได้รับ และ 7) การเผยแพร่/การได้รับการยอมรับ/รางวัลที่ได้รับ สอดคล้องกับ ชนิดา ปากหวาน และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์ ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแนวทางการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร พบว่า การบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร มีแนวทาง 7 ด้าน ประกอบด้วย 43 แนวทาง การปฏิบัติได้แก่ 1) ด้านการนำองค์กร มี 6 ข้อ 2) ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์มี 6 ข้อ 3) ด้านการมุ่งเน้นผู้เรียน มี 7 ข้อ 4) ด้านการมุ่งเน้นบุคลากร มี 6 ข้อ 5) ด้านกระบวนการดำเนินการ มี 6 ข้อ 6) ด้านการวัดผล การวิเคราะห์และการจัดการความรู้มี 6 ข้อ และ 7) ผลลัพธ์การดำเนินการ มี 6 ข้อ (ชนิดา ปากหวาน และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเสริฐ สำเภารอด และคณะ ศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศที่สอดคล้องกับสถานการณ์โลก พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศที่สอดคล้องกับสถานการณ์ โลกได้รูปแบบ การบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศที่สอดคล้องกับสถานการณ์โลก ประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา 3) ด้านการมุ่งเน้นนักเรียน ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง 4) ด้านการจัดการสารสนเทศ 5) ด้านการบริหารบุคคล 6) ด้านการบริหารงานวิชาการ และ 7) ด้านจัดการกระบวนการสนับสนุน (ประเสริฐ สำเภารอด และคณะ, 2560)

3. ผลตรวจสอบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้และเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษฎา วันนาพ่อ และคณะ พบว่า ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่โรงเรียนมาตรฐานสากล พบว่า ทั้งความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (กฤษฎา วันนาพ่อ และคณะ, 2568) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิดา ปากหวาน และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์ พบว่า ผลการประเมินแนวทางการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร โดยรวมมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้อยู่ในระดับมากที่สุด (ชนิดา ปากหวาน และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจินดา เอี่ยมศิริ และคณะ พบว่า ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้มากที่สุด เช่นกัน จึงยืนยันได้ว่า รูปแบบที่ได้มีกระบวนการและการปฏิบัติ อย่างแท้จริง (สุจินดา เอี่ยมศิริ และคณะ, 2558)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากภาพที่ 1 แผนภาพแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการวิจัยเป็นกระบวนการที่มีการเชื่อมโยงระหว่างขั้นตอนต่าง ๆ ที่เน้นการพัฒนาโรงเรียนมาตรฐานสากลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มต้นจากการตั้งวิสัยทัศน์ของผู้นำ นำไปสู่การวางนโยบายที่ชัดเจนและการออกแบบโครงสร้างการบริหารที่เหมาะสม การกำหนดเป้าหมายและวางแผนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้โรงเรียนสามารถบรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าไว้ โดยในระหว่างกระบวนการนี้จะต้องมีการพัฒนาและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศเกิดประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งสะท้อนถึงการบริหารโรงเรียนที่มีการประสานงานระหว่างหลาย ๆ องค์ประกอบ ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนที่สามารถแข่งขันได้ในระดับสากลและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุป ได้ดังนี้ สภาพปัจจุบัน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (สูงสุด: การพัฒนาบุคลากร ต่ำสุด: การวางแผน) สภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากที่สุด (สูงสุด: นโยบายการบริหาร ต่ำสุด: นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) ค่า PNI โดยรวมอยู่ที่ 0.62 ซึ่งบ่งชี้ถึงความต้องการพัฒนาในหลายด้าน โดยเฉพาะในด้าน การวางแผน ($PNI_{modified}$ = 0.67) และ การนำองค์กร ($PNI_{modified}$ = 0.63) การพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ องค์ประกอบหลักในการพัฒนา 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ความสำคัญของผลงาน/นวัตกรรม 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินงาน 3) ขั้นตอนการดำเนินงาน

4) ผลการดำเนินงาน/ประโยชน์ที่ได้รับ 5) ปัจจัยความสำเร็จ 6) บทเรียนที่ได้รับ และ 7) การเผยแพร่/การได้รับการยอมรับ/รางวัลที่ได้รับ การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และมีประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ข้อเสนอแนะ 1) ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา จากการศึกษา พบว่า โรงเรียนต้องการพัฒนาในหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องการวางแผน การบริหารองค์กร และการพัฒนาผู้นำ ควรเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนและสามารถวางแผนการบริหารได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้โรงเรียนสามารถรับมือกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ นอกจากนี้ การวางแผนและการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะที่ทันสมัยยังเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้การบริหารโรงเรียนตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ข้อเสนอแนะจากผลการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา จากการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ พบว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสามารถสื่อสารวิสัยทัศน์ให้กับทุกฝ่ายเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารโรงเรียนไปในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ ควรเสริมสร้างทักษะผู้นำให้สามารถวางแผนและสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนและพัฒนาหลักสูตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และองค์กรภายนอกก็เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ และ 3) ข้อเสนอแนะจากการตรวจสอบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา จากผลการตรวจสอบ พบว่า แนวปฏิบัติที่พัฒนาขึ้นควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับใช้ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการพัฒนามาตรฐานการศึกษาระดับสากล ควรให้ความสำคัญกับการยกระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู นักเรียน หรือชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาโรงเรียนเกิดความยั่งยืนและประสบความสำเร็จได้ นอกจากนี้ การเสริมสร้างศักยภาพผู้นำและบุคลากรให้มีทักษะที่ทันสมัยและเหมาะสมกับมาตรฐานสากลยังเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป 1) การวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของการวางแผนและการพัฒนาผู้นำ ควรศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาผู้นำและการวางแผนที่ชัดเจนต่อการบริหารและการพัฒนาโรงเรียนในระยะยาว 2) การศึกษาเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารตามสถานการณ์ ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นในแนวทางการบริหารตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนและสังคม และ 3) การวิจัยเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการโรงเรียนควรมีการศึกษาถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารการศึกษาและการพัฒนาโรงเรียนในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). แนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: ที.เอส.บี. โปรดักส.

กฤษฎา วันนาพ่อ และคณะ. (2568). แนวทางการบริหารสถานศึกษาสู่โรงเรียนมาตรฐานสากลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร. วารสารศรีวนาลัยวิจัย, 15(2), 157-172.

จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง. (2564). กลยุทธ์การบริหารความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่โรงเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. มหาวิทยาลัยสยาม.

ชนิดา ปากหวาน และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์. (2565). การพัฒนาแนวทางการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 7(1), 200-212.

ประเสริฐ สำเภารอด และคณะ. (2560). รูปแบบการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศที่สอดคล้องกับสถานการณ์โลก. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 6(2), 198-208.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). การพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สุจินดา เอี่ยมศิริ และคณะ. (2558). รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารชุมชนวิจัย, 15(4), 210-221.

Boehmer, E. (2008). Nelson Mandela: A Very Short Introduction. Bangkok: Open Worlds Publishing House.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Robinson, K. (2015). Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education. Kaupang: Viking.

บทความวิจัย

อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการต่อการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย*

THE INFLUENCE OF SERVICE MARKETING MIX TOWARDS THAI PASSENGERS' PURCHASING MEAL ON LOW-COST CARRIERS

ชนัฐวัฒน์ ศิริเอี้ยวพิกูล, พงศ์เสวก เอนกจำนงค์พร*

Chanutwat Sirieawphikul, Pongsavake Anekjumnongporn*

คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ปทุมธานี ประเทศไทย

School of Humanities and Tourism Management, Bangkok University, Phathumthai, Thailand

*Corresponding author E-mail: pongsavake.a@gmail.com

*Tel: 086-889-2177

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงปริมาณนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับส่วนประสมทางการตลาดบริการและการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย 2) เปรียบเทียบการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดกับภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทย และ 3) ศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการกับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก เก็บข้อมูลจากผู้โดยสารชาวไทยด้วยแบบสอบถาม จำนวน 629 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา คือ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิง คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวและการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้โดยสารชาวไทยรับรู้ส่วนประสมทางการตลาดบริการอยู่ในระดับค่อนข้างสูงและผู้โดยสารชาวไทยเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูง 2) ผู้โดยสารชาวไทยที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสายการบินราคาประหยัดที่เคยใช้บริการต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) ส่วนประสมทางการตลาดบริการมีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($R = 0.87$, $R^2 = 0.75$) โดยองค์ประกอบด้านสถานที่ บุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และผลิตภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบิน ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเชิงกลยุทธ์สำหรับสายการบินราคาประหยัดในการพัฒนาบริการอาหารบนเครื่องบินสอดคล้องกับพฤติกรรมและความต้องการของผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มวัยทำงานหรือกลุ่มรายได้สูงจะช่วยเพิ่มรายได้จากบริการเสริมและยกระดับประสบการณ์การเดินทางทางอากาศอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การเลือกซื้ออาหาร, สายการบินราคาประหยัด, ส่วนประสมทางการตลาดบริการ, พฤติกรรมผู้โดยสาร, ผู้โดยสารชาวไทย

* Received 5 February 2026; Revised 16 February 2026; Accepted 26 February 2026

Abstract

This quantitative research article aimed to 1) Examine the levels of the service marketing mix and in-flight meal purchasing behavior among Thai passengers using low-cost carriers; 2) Compare in-flight meal purchasing behavior across different demographic backgrounds of Thai passengers; and 3) Investigate the influence of the service marketing mix on in-flight meal purchasing decisions among Thai passengers. A convenience sampling technique was employed to collect data from Thai passengers with prior experience of traveling on low-cost carriers. A total of 629 valid questionnaires were obtained for analysis. Descriptive statistics, including frequency distribution, percentage, mean, and standard deviation, were used to describe the data, while inferential statistics comprised one-way analysis of variance (ANOVA) and multiple linear regression analysis. The findings revealed that 1) Thai passengers perceived the overall service marketing mix of in-flight meal services on low-cost carriers at a relatively high level, and their in-flight meal purchasing behavior was also at a relatively high level; 2) Thai passengers with different ages, average monthly incomes, and experiences with different low-cost carriers demonstrated significantly different in-flight meal purchasing behaviors at the 0.05 level; and 3) The service marketing mix exerted a statistically significant influence on in-flight meal purchasing decisions among Thai passengers at the 0.01 level ($R = 0.87$, $R^2 = 0.75$). Specifically, place, people, physical evidence, and productivity were identified as key determinants influencing passengers' decisions to purchase in-flight meal. The results provide valuable strategic implications for low-cost carriers in developing and improving in-flight meal services that align with the behavioral patterns and expectations of Thai passengers who are working-ages or have high monthly incomes. Such strategic service design can contribute to increasing ancillary revenue while enhancing passengers' overall air travel experience in a sustainable manner.

Keywords: Meal Purchasing Decision, Low-Cost Carriers, Service Marketing Mix, Passenger Behavior, Thai Passengers

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาอุตสาหกรรมการบินทั่วโลกมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งสายการบินต้นทุนต่ำ (Low-Cost Carriers: LCCs) ที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนธุรกิจสายบิน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้โดยสารเดินทางทางอากาศได้มากขึ้น เพราะราคาที่เข้าถึงได้ (Sathapongpakdee, P., 2024) และการใช้โมเดลธุรกิจที่เน้นการขายบริการเสริม (Ancillary Services) เพื่อสร้างรายได้เพิ่มจากการขายตั๋วโดยสารเพียงอย่างเดียวของสายการบินราคาประหยัด (Ren, X. et al., 2022); (Škurla, B. R. et al., 2019) ในบริบทดังกล่าวการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบิน (In-Flight Meal Purchasing) สำหรับผู้โดยสารของสายการบินราคาประหยัดเป็นหนึ่งในบริการเสริมที่มีศักยภาพ

ในการสร้างรายได้และเพิ่มคุณค่าแก่ประสบการณ์ผู้โดยสาร (รัชดา มงคลโรจน์สกุล, 2567); (Ozmec-Ban, M. et al., 2022) อีกทั้งงานวิจัยจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่ารายได้บริการเสริม (Ancillary Revenue) ไม่ใช่สิ่งที่สายการบินเลือกทำแต่เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในโมเดลธุรกิจการบินโดยเฉพาะอย่างยิ่งสายการบินราคาประหยัด (Škurla, B. R. et al., 2019) เช่น Ren, X. et al. พบว่า การบริการเสริมที่ปรับให้เหมาะกับผู้โดยสารและบริบทของเส้นทางบินมีผลต่อความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) และการเลือกซื้อบริการเสริมอย่างมีนัยสำคัญ (Ren, X. et al., 2022) ซึ่งส่งผลให้รายได้จากบริการเสริมของสายการบินทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และรายได้รวมของสายการบินเพิ่มมากขึ้นในช่วงหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (Mastercard Economics Institute, 2024) ในแง่มุมของอาหารบนเครื่องบินตลาดครัวการบิน (In-Flight Catering) มีมูลค่าตลาดระดับโลกอยู่ที่ประมาณ 19.61 พันล้านดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ. 2024 และคาดว่าจะเติบโตจนถึงประมาณ 35.12 พันล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ. 2034 โดยเอเชีย - แปซิฟิกถือส่วนแบ่งการตลาดขนาดใหญ่อย่างมีนัยสำคัญ (Global Market Insights, 2024)

ภูมิทัศน์ของอุตสาหกรรมสายการบินในประเทศไทยเติบโตอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะกลุ่มสายการบินราคาประหยัดที่เข้ามามีบทบาทอย่างกว้างขวางหลังการเปิดเสรีการบินและการขยายบริการภายในอาเซียน อีกทั้งตลาดผู้โดยสารไทยเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงการฟื้นตัวหลังวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และสร้างโอกาสสำหรับบริการเสริมที่ปรับให้เข้ากับผู้โดยสารภายในประเทศได้มากขึ้น (Sathapongpakdee, P., 2024) นอกจากนี้งานวิจัยที่ศึกษากับผู้โดยสารไทย พบว่า องค์ประกอบของบริการเสริม เช่น อินเทอร์เน็ตแบบไร้สาย อาหาร และสัมภาระมีผลต่อความเต็มใจจ่ายของผู้โดยสารไทยต่อบริการเสริมของสายการบินราคาประหยัด (Salam, A. et al., 2024) อย่างไรก็ดีงานวิจัยในบริบทประเทศไทยยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารไทยในสายการบินราคาประหยัด ซึ่งส่วนใหญ่ยังศึกษาโดยทั่วไปเกี่ยวกับบริการสายการบินหรือคุณภาพบริการโดยรวม (Kanchanawongpaisan, S. et al., 2024) แต่ไม่ได้เจาะจงเรื่องส่วนประสมทางการตลาดบริการ (Marketing Mix) และพฤติกรรมเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินในบริบทสายการบินราคาประหยัดโดยเฉพาะ ในแง่ของทฤษฎีการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคบริการ (Consumer Behavior in Services) นิยมใช้กรอบส่วนประสมทางการตลาดบริการบริการ (Service Marketing Mix) ซึ่งเริ่มจากงานของ Booms, B. H. & Bitner, M. J., Zeithaml, V. A. et al. โดยกรอบนี้ครอบคลุมองค์ประกอบแบบ 7Ps คือ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางหรือสถานที่ (Place) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) บุคลากร (People) กระบวนการ (Process) ลักษณะกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมบริการ (Physical Evidence or Physical Environment) และต่อมาขยายเป็น 8Ps คือ ผลิตภาพหรือการปรับให้เป็นบุคคล (Productivity or Personalization) เพื่อให้สอดคล้องกับบริการในยุคดิจิทัลและประสบการณ์ผู้โดยสารแบบเฉพาะเจาะจง (Booms, B. H. & Bitner, M. J., 1981); (Zeithaml, V. A. et al., 2018) เมื่อพิจารณาอาหารบนเครื่องบินของสายการบินราคาประหยัดแล้ว อาหารไม่เพียงเป็นผลิตภัณฑ์ซึ่งผู้โดยสารเลือกซื้อแต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบประสบการณ์บริการ (Service Experience System) ที่เชื่อมโยงกับราคา ช่องทางการจองออนไลน์/บนเครื่องบิน การนำเสนอเมนู บุคลากรที่ให้บริการ ความสะดวกของกระบวนการสั่งและชำระเงิน และบรรยากาศของบริการ ซึ่งทั้งหมดสามารถส่งผลต่อการรับรู้คุณค่า (Perceived Value) ความเต็มใจจ่ายและการตัดสินใจซื้อของผู้โดยสาร

การผสมผสานระหว่างบริการเสริมของสายการบินราคาประหยัดและพฤติกรรมผู้บริโภคในตลาดของประเทศไทยจึงเป็นช่องว่างวิชาการที่สำคัญ แม้ว่างานวิจัยต่างประเทศจะเจาะลึกเรื่องบริการเสริมของสายการบิน (Ozmec-Ban, M. et al., 2022); (Škurla, B. R. et al., 2019) และประเทศไทยจะมีงานเกี่ยวกับบริการเสริมหรือพฤติกรรมผู้โดยสาร (Salam, A. et al., 2024) แต่ยังไม่มีการศึกษาอิทธิพลเชิงประจักษ์ของส่วนประสมทางการตลาดบริการต่อการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทยในสายการบินราคาประหยัด พร้อมจำแนกตามภูมิหลังละเอียด งานวิจัยนี้จึงมุ่งตอบคำถามว่า 1) ผู้โดยสารชาวไทยของสายการบินราคาประหยัดรับรู้ส่วนประสมทางการตลาดบริการของบริการอาหารบนเครื่องบินอย่างไร และมีระดับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินอยู่ในระดับใด 2) มีความแตกต่างของระดับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินจำแนกตามภูมิหลังของผู้โดยสารอย่างไร และ 3) องค์ประกอบต่าง ๆ ของส่วนประสมทางการตลาดบริการมีอิทธิพลต่อการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ แนวทางนี้ไม่เพียงแต่เติมเต็มช่องว่างในวรรณกรรม ยังมีคุณค่าต่อการกำหนดกลยุทธ์ของผู้ประกอบการสายการบินราคาประหยัดในประเทศไทย ซึ่งสามารถใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อวางแผนเมนู ราคา ช่องทางการนำเสนอ และการสื่อสารที่สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้โดยสารในตลาดของประเทศไทย

จากมุมมองเชิงนโยบายและการจัดการ อุตสาหกรรมการบินไทยอยู่ในช่วงฟื้นตัวอย่างแข็งแกร่ง โดยรายงานของ Sathapongpakdee, P. ระบุว่าจำนวนเที่ยวบินผู้โดยสารทั้งในและต่างประเทศของไทยเติบโตขึ้นอย่างชัดเจนหลังการผ่อนคลายจากมาตรการป้องกันโรคโควิด-19 และผู้ประกอบการสายการบินราคาประหยัดมีโอกาสเพิ่มรายได้เสริมผ่านบริการต่าง ๆ มากขึ้น (Sathapongpakdee, P., 2024) อีกทั้งอาหารบนเครื่องบินเป็นหนึ่งในบริการเสริมเหล่านี้ ทำให้การวิจัยครอบคลุมถึงประเด็นการสร้างคุณค่า (Value Creation) และการเติบโตอย่างยั่งยืน (Sustainable Growth) ของธุรกิจสายการบินราคาประหยัด นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับความคาดหวังของผู้โดยสารยุคดิจิทัลที่ให้ความสำคัญกับความสะดวก ความเป็นส่วนตัว และความสามารถในการปรับแต่งข้อเสนอเฉพาะบุคคล (Customization/Personalization) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่อาจส่งผลต่อการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการต่อการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย อีกทั้งงานวิจัยนี้จะสนับสนุนทั้งมิติวิชาการและมิติปฏิบัติการ สำหรับวิชาการ คือ การเติมเต็มช่องว่างด้านการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคบริการอาหารบนเครื่องบินในตลาดไทยและการวัดอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการบริการ ในขณะที่ด้านปฏิบัติการ คือ การจัดหาแนวข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สายการบินราคาประหยัดและผู้เกี่ยวข้องในห่วงโซ่บริการครัวการบินในไทยสามารถนำไปใช้วางแผนกลยุทธ์การให้บริการและการสื่อสารกับผู้โดยสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้บริบทการแข่งขันที่ทวีความรุนแรงและความคาดหวังของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับส่วนประสมทางการตลาดบริการและระดับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย
2. เพื่อเปรียบเทียบการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดกับภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทย
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการกับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรสำหรับการวิจัย คือ ผู้โดยสารชาวไทย 32,090,000 คน (Sathapongpakdee, P., 2024) และเป็นตัวอย่าง 629 คน ซึ่งใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อคำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตรของ Buchner, A., Cohen, J. พร้อมทั้งกำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95, α = 0.05, ค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) = 0.25, power (1 - β) = 0.95 (Buchner, A., 2010); (Cohen, J., 1988) ได้ขนาดตัวอย่าง เท่ากับ 343 คน และทดขนาดตัวอย่างเพิ่มขึ้นเป็น 629 คน ซึ่งมาจากการคำนวณขนาดตัวอย่างจากการใช้การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ

การเลือกตัวอย่างในการวิจัยใช้การเลือกแบบสะดวก กำหนดคำถามคัดคุณสมบัติของตัวอย่าง คือ เลือกผู้โดยสารชาวไทยที่เดินทางด้วยการบินราคาประหยัดในรอบ 6 เดือนที่ผ่านมา ทั้งนี้ การเลือกตัวอย่างแบบสะดวกไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติอ้างอิง จึงตรวจสอบการแจกแจงประชากรแบบปกติด้วยการทดสอบ Kolmogorov-Smirnov Test ได้ค่านัยสำคัญทางสถิติ เท่ากับ 0.49 และค่า Kolmogorov-Smirnov Z เท่ากับ 1.72 แสดงผลว่ามากกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น สามารถใช้การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณได้ (Kwak, S. G. & Park, S. H., 2019)

แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ภูมิหลัง แบบเลือกตอบ 8 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ ศาสนา สถานภาพสมรส รายได้เฉลี่ยต่อเดือนภูมิลำเนาของครอบครัว และประสบการณ์ใช้บริการสายการบินราคาประหยัด ส่วนที่ 2 ส่วนประสมทางการตลาดบริการ 34 ข้อ และส่วนที่ 3 การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด 20 ข้อ ทั้งส่วนที่ 2 และ 3 เป็นมาตรประเมินค่า 5 ระดับ จากระดับต่ำ 1 คะแนน ถึงระดับสูง 5 คะแนน พร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์สำหรับแปลผลของส่วนที่ 2 ส่วนประสมทางการตลาดบริการ และส่วนที่ 3 การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 คะแนน คือ ส่วนประสมทางการตลาดบริการระดับต่ำหรือเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับต่ำ

ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 คะแนน คือ ส่วนประสมทางการตลาดบริการระดับค่อนข้างต่ำหรือ เลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างต่ำ

ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 คะแนน คือ ส่วนประสมทางการตลาดบริการระดับปานกลางหรือ เลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 คะแนน คือ ส่วนประสมทางการตลาดบริการระดับค่อนข้างสูงหรือ เลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูง

ค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 คะแนน คือ ส่วนประสมทางการตลาดบริการระดับสูงหรือ เลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับสูง

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม แบ่งเป็น 1) การตรวจความตรงเชิงเนื้อหาประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน จากการใช้ดัชนีความสอดคล้อง คัดเลือกคำถามที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย พร้อมปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 2) ทดลองนำแบบสอบถามใช้กับผู้โดยสารชาวไทย 33 คนที่มีคุณสมบัติ เช่นเดียวกับตัวอย่าง และ 3) การตรวจความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ใช้สัมประสิทธิ์แอลฟ่าของ Cronbach, L. J. ได้ค่าของส่วนประสมทางการตลาดบริการ เท่ากับ 0.98 และการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด เท่ากับ 0.97 (Cronbach, L. J., 1990)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิ คณะผู้วิจัยรวบรวมจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ จากหนังสือ วารสารวิชาการต่าง ๆ สำหรับเป็นแนวทางพัฒนางานวิจัย และข้อมูลปฐมภูมิ คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบดั้งเดิมและออนไลน์จากผู้โดยสารชาวไทย โดยชี้แจงรายละเอียดและวัตถุประสงค์ในการวิจัยให้ตัวอย่างทราบ ยินยอม และตอบแบบสอบถามด้วยความสมัครใจ อีกทั้งเก็บข้อมูลด้วยระยะเวลา 8 สัปดาห์ ได้แบบสอบถาม 629 ชุด ร้อยละ 100.00 คัดเลือกแบบสอบถามที่สมบูรณ์และใช้ได้ 629 ชุด ร้อยละ 100.00

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ประมวลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสถิติทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ 2 ประเภท ประกอบด้วย สถิติพรรณนา คือ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิง คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวพร้อมทั้งวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffé) และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงเส้นแบบพหุคูณ

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผู้โดยสารชาวไทย จำนวน 629 คน ที่เป็นตัวอย่างในการวิจัย พบว่าผู้โดยสารชาวไทยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 448 คน ร้อยละ 71.20 LGBTIQAN+ 99 คน ร้อยละ 15.70 และเพศชาย 82 คน ร้อยละ 13.10 ตามลำดับ โดยมากมีอายุ 20 ปีหรือต่ำกว่า ร้อยละ 65.30 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 84.40 มีสถานภาพโสดร้อยละ 91.60 มีรายได้เฉลี่ย 20,000 บาทหรือต่ำกว่าต่อเดือน ร้อยละ 77.60 ภูมิลำเนาของครอบครัวอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 39.60 ในขณะเดียวกันผู้โดยสารชาวไทย ร้อยละ 62.20 มีประสบการณ์ใช้บริการสายการบินไทยแอร์เอเชีย

การวิเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ระดับส่วนประสมทางการตลาดบริการและระดับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย แสดงผลว่า ผู้โดยสารชาวไทยรับรู้ส่วนประสมทางการตลาดบริการของอาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูงและเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของส่วนประสมทางการตลาดบริการและการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย

ตัวแปร	M	S.D.	ระดับ
ส่วนประสมทางการตลาดบริการ	3.85	0.76	ค่อนข้างสูง
การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด	3.99	0.75	ค่อนข้างสูง

2. การเปรียบเทียบภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทยกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด แสดงผลว่า ผู้โดยสารชาวไทยที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และประสบการณ์ใช้บริการสายการบินราคาประหยัดแตกต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดแตกต่างกัน ($p<0.05$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ พบว่า ผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มอายุ 31 - 40 ปี และ 41 - 50 ปีตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่าผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มอายุ 20 ปีหรือต่ำกว่า 21 - 30 ปี และ 51 ปีหรือมากกว่า ส่วนผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มรายได้เฉลี่ย 50,001 บาท หรือมากกว่า ต่อเดือนตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่า

ผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มรายได้เฉลี่ย 20,000 บาท หรือต่ำกว่าต่อเดือน ในขณะที่ผู้โดยสารชาวไทยที่มีประสบการณ์ใช้บริการสายการบินไทยไลออนแอร์ตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่าผู้โดยสารชาวไทยที่มีประสบการณ์ใช้บริการสายการบินไทยแอร์เอเชีย นกแอร์ ไทยเวียดเจ็ต และสายการบินอื่น ๆ ส่วนผู้โดยสารชาวไทยที่มีเพศ ศาสนา สถานภาพสมรส ภูมิลำเนาของครอบครัว และประสบการณ์ใช้บริการชั้นโดยสารบนเครื่องบินแตกต่างกันตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดไม่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดกับภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทย

ภูมิหลัง		การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด			ค่าสถิติทดสอบ		เปรียบเทียบรายคู่
		n	M	SD	t/ F	*p*	
1. เพศ	1. ชาย	82	4.08	0.78	0.71	0.05	
	2. หญิง	448	3.98	0.76			
	3. LGBTIQAN+	99	3.96	0.69			
2. อายุ	1. 20 ปีหรือต่ำกว่า	411	3.98	0.77	3.32*	0.01	3), 4)
	2. 21 - 30 ปี	184	3.94	0.73			>
	3. 31 - 40 ปี	21	4.38	0.54			1), 2), 5)
	4. 41 - 50 ปี	8	4.64	0.42			
	5. 51 ปีหรือมากกว่า	5	3.75	0.88			
3. ศาสนา	1. พุทธ	531	3.97	0.74	1.11	0.33	
	2. คริสต์	60	4.07	0.84			
	3. อิสลาม	38	4.12	0.74			
4. สถานภาพสมรส	1. โสด	576	3.97	0.76	1.97	0.14	
	2. สมรส	34	4.04	0.68			
	3. หม้าย/ หย่าร้าง	19	4.31	0.69			
5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	1. 20,000 บาทหรือต่ำกว่า	488	3.95	0.76	2.68*	0.05	4) > 1)
	2. 20,001 - 35,000 บาท	74	4.02	0.73			
	3. 35,001 - 50,000 บาท	39	4.15	0.71			
	4. 50,001 บาทหรือมากกว่า	28	4.30	0.67			
6. ภูมิลำเนาของครอบครัว	1. ภาคเหนือ	69	4.09	0.64	1.74	0.12	
	2. ภาคกลาง	125	4.08	0.65			
	3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	249	3.95	0.74			
	4. ภาคตะวันออก	27	4.19	0.73			
	5. ภาคตะวันตก	53	3.86	0.93			
	6. ภาคใต้	106	3.91	0.85			

* $p < 0.05$

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดกับภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทย (ต่อ)

ภูมิหลัง		การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด			ค่าสถิติทดสอบ		เปรียบเทียบรายคู่
		n	M	SD	t/ F	*p*	
7. ประสบการณ์ใช้บริการสายการบินราคาประหยัด	1. ไทยแอร์เอเชีย	391	3.98	0.74	3.09*	0.02	3) > 1), 2), 4), 5)
	2. นกแอร์	99	3.96	0.90			
	3. ไทยไลออนแอร์	67	4.26	0.61			
	4. ไทยเวียตเจ็ต	43	3.79	0.76			
	5. อื่น ๆ	29	3.91	0.59			

*p < 0.05

3. ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย พบว่า ค่าความคลาดเคลื่อนของตัวแปรต้นและตัวแปรตาม มีค่าเท่ากับ 2.11 ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น คือ มีค่าระหว่าง 1.50 - 2.50 ซึ่งแสดงผลว่า ส่วนประสมทางการตลาดบริการสัมพันธ์กับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.87 และสามารถพยากรณ์การเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย ร้อยละ 75.00 ($p<0.01$) โดยมีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานสำหรับการพยากรณ์ เท่ากับ ±0.38 สัมประสิทธิ์การพยากรณ์ที่ปรับแก้แล้ว (Adj. R^2) เท่ากับ 0.75 แสดงผลว่าส่วนประสมทางการตลาดบริการอธิบายความผันแปรของการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย ร้อยละ 75.00 เมื่อวิเคราะห์อิทธิพลของ ตัวแปรที่ศึกษา พบว่า ส่วนประสมทางการตลาดบริการมีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย ($p<0.01$) จึงเขียนสมการพยากรณ์ คือ การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด = $0.72 + 0.11^{**}(X_3) + 0.20^{**}(X_5) + 0.24^{**}(X_7) + 0.20^{**}(X_8)$ สะท้อนว่าหากสายการบินใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดบริการด้านสถานที่ บุคลากร ลักษณะกายภาพและผลิตภาพมากเท่าใด ย่อมส่งผลทำให้ผู้โดยสารชาวไทยเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากขึ้น รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการกับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย

ข้อมูล	b	S.E.	β	t	*p*	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	0.72	0.08		8.94	0.00		
ผลิตภัณฑ์ (X_1)	0.04	0.03	0.05	1.32	0.19	0.33	3.05
ราคา (X_2)	0.01	0.03	0.01	0.38	0.71	0.32	3.18
สถานที่ (X_3)	0.11	0.04	0.13	3.04**	0.00	0.23	4.36
การส่งเสริมการตลาด (X_4)	-0.02	0.03	-0.03	-0.07	0.51	0.29	3.45
บุคลากร (X_5)	0.20	0.04	0.23	5.39**	0.00	0.23	4.42

$R = 0.87$, $R^2 = 0.75$, $Adj.R^2 = 0.75$, $SE_{est} = \pm 0.38$, $F = 231.79$, $p = 0.00$, Durbin-Watson = 2.11

**p < 0.01

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการกับการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินของผู้โดยสารชาวไทย (ต่อ)

ข้อมูล	b	S.E.	β	t	*p*	Tolerance	VIF
กระบวนการ (X_6)	0.05	0.05	0.06	1.10	0.27	0.14	7.09
ลักษณะกายภาพ (X_7)	0.24	0.04	0.27	5.73**	0.00	0.18	5.43
ผลิตภาพ (X_8)	0.20	0.04	0.23	5.33**	0.00	0.22	4.62

$R = 0.87$, $R^2 = 0.75$, Adj.$R^2 = 0.75$, $SE_{est} = \pm 0.38$, $F = 231.79$, $p = 0.00$, Durbin-Watson = 2.11

**$p < 0.01$

อภิปรายผล

ส่วนประสมทางการตลาดบริการอยู่ในระดับค่อนข้างสูงและผู้โดยสารชาวไทยเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูง อีกทั้งผู้โดยสารชาวไทยที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสายการบินราคาประหยัดที่เคยใช้บริการต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดต่างกัน และส่วนประสมทางการตลาดบริการมีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย จากผลการวิจัยข้างต้นสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. การวิเคราะห์ระดับส่วนประสมทางการตลาดบริการและการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย พบว่า ผู้โดยสารชาวไทยเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูง อีกทั้งส่วนประสมการตลาดมีระดับค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่าการบริการสายการบินต้นทุนต่ำของประเทศไทยได้วางองค์ประกอบการตลาด เช่น เมนู ช่องทางการจัดจำหน่าย บทบาทบุคลากรของสายการบินต่อการนำเสนอขาย บรรจุภัณฑ์ และการนำเสนอผลิตภัณฑ์อาหารในระดับที่เหมาะสมและเพียงพอที่ให้ผู้โดยสารตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดได้ ทั้งนี้ จากกรอบการบริการด้วยส่วนประสมทางการตลาดบริการ ของ Booms, B. H. & Bitner, M. J., Zeithaml, V. A. et al. เรื่องอาหารบนเครื่องบินเป็นผลิตภัณฑ์การบริการที่ผสมผสานกับปัจจัยที่เป็นนามธรรม เช่น การให้บริการของลูกเรือ และรูปธรรม เช่น เมนู บรรจุภัณฑ์ จึงทำให้การจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้โดยสาร (Booms, B. H. & Bitner, M. J., 1981); (Zeithaml, V. A. et al., 2018) นอกจากนี้ งานวิจัยของ Amadeus, A., Škurla, B. R. et al. ชี้ว่ารายการเสริมรวมถึงอาหารบนเครื่องบิน เป็นแหล่งรายได้สำคัญของการบริการสายการบินราคาประหยัดและการออกแบบการขายสินค้า (Merchandising) เช่น การจัดวางข้อเสนอ ช่วงเวลา และราคา มีผลต่ออัตราการซื้ออย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ผลการวิจัยในครั้งนี้ ที่พบว่า การเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดค่อนข้างสูงจึงสอดคล้องกับทิศทางของอุตสาหกรรมสายการบินราคาประหยัดใช้กลยุทธ์รายการเสริมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายได้หลัก (Amadeus, A., 2017); (Škurla, B. R. et al., 2019) ในขณะที่คุณภาพของอาหาร บรรจุภัณฑ์ และผลิตภาพ ของ Hwang, E. et al., Razman, N. et al. สนับสนุนว่าคุณภาพอาหาร เมนู และบรรจุภัณฑ์ เป็นตัวแทนเชิงกายภาพที่ผลต่อความพึงพอใจและการซื้ออาหารบนเครื่องบิน (Hwang, E. et al., 2023); (Razman, N. et al., 2024) ซึ่งสนับสนุนผลการวิจัย คือ ผลิตภัณฑ์และลักษณะทางกายภาพมีอิทธิพลต่อการเลือกซื้ออาหารบนเครื่องบินราคาประหยัด ทั้งนี้ ผู้โดยสาร

อาจรับรู้ว่าเมนูบนสายการบินราคาประหยัดมีมูลค่าเพิ่มด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น ความสะดวก กล่าวคือ ไม่ต้องเตรียมอาหารก่อนเดินทาง ราคาหรือความคุ้มค่าเมื่อเปรียบเทียบกับราคาอาหารภายนอกสนามบิน และความหลากหลายของเมนูที่เพียงพอต่อความต้องการ (Amadeus, A., 2017); (Hwang, E. et al., 2023) นอกจากนี้ การออกแบบช่องทางการจัดจำหน่าย เช่น การสั่งล่วงหน้าผ่านหน้าเว็ปไซต์หรือแอปพลิเคชัน การขายโดยตรงผ่านลูกเรือ และการส่งข้อความเพื่อส่งเสริมเสริมและกระตุ้นการขายซึ่งสามารถกระตุ้นให้ผู้โดยสารซื้ออาหารได้ (Amadeus, A., 2017) ผลการวิจัยในครั้งนี้ยืนยันว่าในบริบทของประเทศไทย การจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการของสายการบินราคาประหยัดสามารถขับเคลื่อนพฤติกรรมการซื้ออาหารหรือสินค้าบนเครื่องบินได้ นอกจากนี้ ยังเติมเต็มช่องว่างของงานวิจัยเกี่ยวกับสายการบินราคาประหยัดที่มุ่งเน้นเฉพาะตั๋วโดยสารหรือภาพรวมของรายได้ (Buaphiban, T. & Truong, D., 2017); (Leon, S. & Uddin, N., 2017)

2. การเปรียบเทียบภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทยกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด พบว่า ผู้โดยสารชาวไทยที่อายุต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดแตกต่างกัน ($p < 0.05$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ พบว่า ผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มอายุ 31 - 40 ปี และ 41 - 50 ปี ตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่าผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มอายุ 20 ปีหรือต่ำกว่า 21 - 30 ปี และ 51 ปีหรือมากกว่า อธิบายได้ว่า ผู้โดยสารกลุ่มอายุ 31 - 50 ปีส่วนใหญ่มีภาระหน้าที่หรือรูปแบบการใช้ชีวิตที่ให้ความสำคัญกับความแน่นอนและความสะดวกสบายมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นกลุ่มผู้โดยสารกลุ่มธุรกิจและมีพฤติกรรมการใช้จ่ายสำหรับการเดินทางเพื่อแลกกับความสะดวก (Leon, S. & Uddin, N., 2017); (Park, S. et al., 2020) นอกจากนี้ งานวิจัยของ Hwang, E. et al. พบว่า อายุสัมพันธ์กับการสำรองที่นั่งและการใช้ระบบออนไลน์ (Hwang, E. et al., 2023) ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มอายุน้อยพร้อมสำรองที่นั่งออนไลน์มากกว่า แต่งานวิจัยดังกล่าวชี้ว่าช่องทางและความตั้งใจซื้ออาจจะแตกต่างกับการเลือกซื้อ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับการออกแบบช่วงเวลาการนำเสนอและการขาย (Amadeus, A., 2017); (Hwang, E. et al., 2023) ส่วนผู้โดยสารชาวไทยที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดแตกต่างกัน ($p < 0.05$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ พบว่า ผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มรายได้เฉลี่ย 50,001 บาทหรือมากกว่า ต่อเดือนตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่าผู้โดยสารชาวไทยกลุ่มรายได้เฉลี่ย 20,000 บาทหรือต่ำกว่าต่อเดือน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Leon, S. & Uddin, N., Škurla, B. R. et al. ที่พบว่า รายได้ที่สูงของผู้โดยสารสามารถเพิ่มความสามารถในการใช้จ่ายตามดุลยพินิจเรื่องของการบริการเสริมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้โดยสารรับรู้ว่าอาหารบนเครื่องบินเป็นบริการเสริมที่สะดวก คุ้มค่า เมื่อเปรียบเทียบกับเวลาและความยุ่งยากด้านโลจิสติกส์ก่อนหรือหลังการเดินทาง (Leon, S. & Uddin, N., 2017); (Škurla, B. R. et al., 2019) อย่างไรก็ดี Leon, S. & Uddin, N. ชี้ให้เห็นถึงการแปรผกผันระหว่างรายได้กับการซื้อบริการเสริมบนเครื่องบิน กล่าวคือ บางรายมีรายได้ต่ำแต่ซื้อบริการเสริมบ่อย เพราะการเดินทางบ่อยหรือนิสัยส่วนตัว (Leon, S. & Uddin, N., 2017) ดังนั้น รายได้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มี ตัวแปรอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ความถี่ของการเดินทาง วัตถุประสงค์ของการเดินทาง เป็นต้น มากกว่าจะเป็นตัวแปรเดียวที่สามารถอธิบายการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดในภาพรวมทั้งหมด นออกจากนี้ผู้โดยสารชาวไทยที่มีประสบการณ์ใช้สายการบินราคาประหยัดแตกต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดแตกต่างกัน ($p < 0.05$) เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ พบว่า ผู้โดยสารชาวไทยที่เคยใช้บริการสายการบินไทยไลออนแอร์

ตัดสินใจซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่าผู้โดยสารชาวไทยที่เคยใช้บริการสายการบินไทยแอร์เอเชีย นกแอร์ ไทยเวียดเจ็ต และสายการบินอื่น ๆ สะท้อนความแตกต่างต่อข้อเสนอเมนูอาหารบนเครื่องบิน ราคา หรือการจัดวางข้อเสนอของแต่ละสายการบิน เช่น ความหลากหลายของเมนูอาหารหรือข้อเสนอที่ดึงดูดใจรวมถึงการฝึกอบรมลูกเรือเรื่องวัฒนธรรมการขาย การนำเสนอขาย และนโยบายการขายอาหารล่วงหน้าของแต่ละสายการบิน (Amadeus, A., 2017); (Razman, N. et al., 2024) อาจกล่าวได้ว่า สายการบินราคาประหยัดที่ออกแบบเมนูและช่องทางการขายอย่างเป็นระบบจะแนวโน้มที่ผู้โดยสารจะซื้อสูงกว่า (Amadeus, A., 2017) ในทางกลับกันผู้โดยสารชาวไทยที่มีเพศ ศาสนา สถานภาพสมรส ภูมิลำเนาของครอบครัวต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดไม่แตกต่างกันสอดคล้องกับงานวิจัยของ Buaphiban, T. & Truong, D., Leon, S. & Uddin, N. พบว่า พฤติกรรมและสถานการณ์การเดินทาง เช่น ความถี่ของการเดินทาง วัตถุประสงค์การเดินทาง เป็นต้น ส่งผลมากกว่าตัวแปรด้านภูมิหลังบางรายการต่อการซื้อบริการเสริม (Buaphiban, T. & Truong, D., 2017); (Leon, S. & Uddin, N., 2017) นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตบางประการ คือ เพศหรือศาสนาอาจมีผลต่อความต้องการเมนูอาหารแบบพิเศษ เช่น อาหารฮาลาล อาหารมังสวิรัติ เป็นต้น แต่หากวัดและประเมินการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดอาจจะแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ (Hwang, E. et al., 2023) ความแตกต่างที่พบจากการวิจัยครั้งนี้ คือ ภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทยด้านอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และประสบการณ์การใช้สายการบินราคาประหยัดมีที่มาจากปัจจัยเชิงพฤติกรรมและการตลาด เช่น การรับรู้คุณค่า ช่องทางการจัดจำหน่าย ลักษณะเมนูและการนำเสนออาหารบนสายการบินราคาประหยัดมากกว่าจะเป็นผลมาจากภูมิหลังจึงทำให้เห็นว่ากระบวนการแบ่งตลาด (Market Segmentation) แบบพฤติกรรมร่วมกับข้อมูลการซื้อขาย (Transaction) หรือการจอง (Booking) จะมีประโยชน์มากกว่ากระบวนการแบ่งตลาดตามภูมิหลังของผู้โดยสารเพียงอย่างเดียว (Amadeus, A., 2017); (Leon, S. & Uddin, N., 2017)

3. การวิเคราะห์อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย พบว่า ส่วนประสมทางการตลาดบริการมีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย ($p < 0.01$) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของส่วนประสมทางการตลาดบริการพบว่า สถานที่ บุคลากร ลักษณะกายภาพ และผลิตภาพมีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย ($p < 0.01$) กล่าวได้ว่าเมนู คุณภาพ รสชาติที่หลากหลายจากความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญช่วยเสริมสร้างผลิตภาพของอาหารที่จำหน่ายบนสายการบินราคาประหยัด เช่น เพิ่มเมนูและสร้างสรรค์รสชาติจากวัตถุดิบในท้องถิ่นซึ่งเป็นตัวชี้วัดมูลค่าที่จับต้องได้ นอกจากนี้ คุณภาพและความหลากหลายสร้างการรับรู้คุณค่าเพิ่มความเต็มใจที่จะจ่าย (Hwang, E. et al., 2023); (Razman, N. et al., 2024) ดังนั้น ควรออกแบบเมนูที่ตอบสนองความต้องการกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น เมนูสำหรับนักธุรกิจ เมนูสำหรับครอบครัว เมนูสุขภาพ เมนูฮาลาล เป็นต้น และทดสอบการบริการแบบจานเดียว (A La Carte) หรือแบบชุดอาหาร (Set Menu) (Hwang, E. et al., 2023); (Park, S. et al., 2020) เพื่อตรวจสอบความยืดหยุ่นและความเหมาะสมของราคาของอาหารที่จำหน่ายบนสายการบินราคาประหยัด ในขณะที่ด้านลักษณะกายภาพ เช่น บรรจุภัณฑ์ การจัดเสิร์ฟ การนำเสนอ เป็นสัญญะของคุณภาพการบริการที่จับต้องไม่ได้ (Zeithaml, V. A. et al., 2018) ซึ่งสอดคล้องกับ Razman, N. et al ที่พบว่า บรรจุภัณฑ์และความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความพึงพอใจและการเลือกซื้ออย่างมีนัยสำคัญ (Razman, N. et al., 2024)

ส่วนด้านบุคลากร เช่น เจ้าหน้าที่ ลูกเรือ กล่าวคือ บุคลากร คือ จุดสัมผัสที่สำคัญในการบริการ การเสนอขาย การให้ข้อมูลและตอบคำถามเกี่ยวกับเมนูอาหาร และบริการหลังการขายมีลต่อการตัดสินใจซื้อ (Leon, S. & Uddin, N., 2017); (Zeithaml, V. A. et al., 2018) ดังนั้น ควรฝึกอบรมลูกเรือเรื่องทักษะการขายแบบบริการ (Service-Selling) เพิ่มเติม ช่วงเวลาการขาย เช่น ภายหลังนำเครื่องบินออกจากท่าอากาศยานและการใช้ต้นฉบับข้อความนำเสนอขายที่สามารถความเข้าใจได้ง่าย (Leon, S. & Uddin, N., 2017) ส่วนช่องทางการจัดจำหน่าย คือ วิธีการหรือจังหวะการนำเสนอสินค้าที่ส่งผลต่อการซื้อ เช่น การสั่งอาหารล่วงหน้าระหว่างจองตั๋วหรือเช็คอินออนไลน์มักจะสามารถเพิ่มยอดขายผ่านการจองล่วงหน้า ในขณะที่การนำเสนอบนเครื่องบินอาจจะได้ยอดขายผ่านการกระตุ้นผู้โดยสาร เช่น การนำเสนอเมนูเรื่องราว สิทธิพิเศษ (Amadeus, A., 2017); (Hwang, E. et al., 2023) ดังนั้น จึงใช้กลยุทธ์การนำสินค้าออกสู่ตลาด เช่น เสนอเมนูอาหาร เสนอราคาในช่วงเวลาที่เหมาะสม (เสนอเมนูอาหารล่วงหน้าในหน้าจอระหว่างสำรองที่นั่งหรือก่อนชำระเงิน) ทดลองใช้การเลือกเข้าร่วม (Opt-In) หรือไม่เข้าร่วม (Opt-Out) อย่างรอบคอบตามกฎหมายและการใช้กลยุทธ์การปรับให้เป็นส่วนบุคคล เช่น แนะนำเมนูตามข้อมูลส่วนตัวของผู้โดยสาร ประวัติการสั่งซื้อ (Amadeus, A., 2017) จากข้อมูลข้างต้นสถานที่ บุคลากร ลักษณะกายภาพ และผลิตภาพมีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดสะท้อนว่าการสร้างความเข้าใจของอาหารบนสายการบินราคาประหยัดไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลมาจากการจัดองค์ประกอบหลากหลายมิติให้สอดคล้องกัน ดังนั้น การออกแบบ “สินค้า - ประสบการณ์ - ช่องทาง - คน” ให้เป็นระบบนิเวศเดียวที่รองรับและตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้โดยสาร (Amadeus, A., 2017); (Razman, N. et al., 2024); (Zeithaml, V. A. et al., 2018)

งานวิจัยนี้ยืนยันบทบาทของส่วนประสมทางการตลาดบริการในบริบทการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดซึ่งชี้ชัดว่ามิติเกี่ยวกับการบริการด้านบุคลากรและลักษณะกายภาพมีน้ำหนักในเชิงปฏิบัติมากเช่นเดียวกับสินค้าและผลิตภาพ ซึ่งเสริมทฤษฎีของการตลาดบริการ คือ การจัดองค์ประกอบทั้งการสัมผัสทางกายภาพและการปฏิสัมพันธ์ไปพร้อม ๆ กัน (Booms, B. H. & Bitner, M. J., 1981); (Zeithaml, V. A. et al., 2018) ทั้งนี้ หากเพิ่มประสิทธิผลของรายได้จากการบริการเสริมสามารถออกแบบการบริการต่าง ๆ ให้เหมาะสม กล่าวคือ ปรับเมนูให้ตรงกับกลุ่มผู้โดยสาร โดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมและภูมิหลังของผู้โดยสาร เช่น อายุ รายได้ ความถี่ในการเดินทาง เป็นต้น ลงทุนบรรจุภัณฑ์และการนำเสนอผ่านเรื่องราวของอาหารในท้องถิ่น ออกแบบช่องทางการสำรองอาหารล่วงหน้าหรือการนำเสนอเพื่อเพิ่มยอดขาย เช่น การนำสินค้าออกสู่ตลาด การปรับให้เป็นส่วนบุคคล เป็นต้น และฝึกลูกเรือให้มีทักษะการขายเชิงบริการ ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องสายการบินราคาประหยัดควรเน้นบรรจุภัณฑ์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ความโปรงใส่ของราคา การเลือกซื้อแบบการเลือกเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมเพื่อรักษาภาพลักษณ์และหลีกเลี่ยงปัญหาด้านกฎหมายรวมถึงการยอมรับของผู้โดยสาร (Amadeus, A., 2017); (Razman, N. et al., 2024)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้โดยสารชาวไทยรับรู้ส่วนประสมทางการตลาดบริการระดับค่อนข้างสูงและเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดระดับค่อนข้างสูง อีกทั้งผู้โดยสารชาวไทยที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสายการบินราคาประหยัดที่เคยใช้บริการต่างกันเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดต่างกัน และส่วนประสมทางการตลาดบริการ

มีอิทธิพลกับการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดของผู้โดยสารชาวไทย จากข้อมูลข้างต้นสามารถนำเสนอข้อเสนอแนะต่าง ๆ ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ สายการบินราคาประหยัดควรกำหนดกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับภูมิหลังของผู้โดยสารชาวไทยในแต่ละช่วงอายุและระดับรายได้ เช่น การนำเสนอเมนูเพื่อสุขภาพสำหรับผู้โดยสารชาวไทยวัยทำงานและกลุ่มรายได้สูง ในขณะเดียวกันควรมีการส่งเสริมการขายหรือชุดอาหารราคาที่ย่อมเยาสำหรับกลุ่มนักศึกษาและวัยรุ่น นอกจากนี้ สายการบินราคาประหยัดควรปรับปรุงและพัฒนาการสั่งซื้อให้สะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เช่น การสั่งอาหารล่วงหน้าผ่านแอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มโอกาสการเลือกซื้อ อีกทั้งควรนำเสนอข้อมูลอาหารอย่างครบถ้วน เช่น ภาพประกอบและคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและกระตุ้นการตัดสินใจซื้อ ส่วนการพัฒนาบุคลากรและลักษณะทางกายภาพของผลิตภัณฑ์ กล่าวคือ บุคลากรที่ให้บริการควรฝึกโปรแกรมด้านการนำเสนออาหารและการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้โดยสาร เช่นเดียวกับ บรรจุภัณฑ์อาหารควรสวยงาม ปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การบริโภคที่ดีและสอดคล้องกับแนวคิดด้านความยั่งยืน ส่วนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อาหารบนเครื่องบินราคาประหยัด คือ การพัฒนาเมนูที่หลากหลาย เช่น อาหารท้องถิ่น อาหารเพื่อสุขภาพ เมนูพิเศษตามฤดูหรือเทศกาล ซึ่งจะช่วยเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ รวมถึงสร้างความแตกต่างและได้เปรียบการแข่งขันในตลาดสายการบินราคาประหยัด และ 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป บุคคลที่สนใจทำวิจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดบริการและการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัดควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้โดยสารชาวไทยและผู้โดยสารต่างชาติเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมการเลือกซื้ออาหารในบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างและเพิ่มความเป็นสากลของผลการวิจัย นอกจากนี้ เพิ่มตัวแปรจิตวิทยา เช่น ความไว้วางใจ ความตั้งใจซื้อซ้ำ เพื่อที่จะช่วยสร้างแบบจำลองที่ครอบคลุมและอธิบายพฤติกรรมของผู้โดยสารได้ลึกซึ้ง อีกทั้งการศึกษาระยะยาวเพื่อสำรวจแนวโน้มพฤติกรรมของผู้โดยสาร เพราะพฤติกรรมของผู้โดยสารเปลี่ยนแปลงตามกระแสสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ซึ่งงานวิจัยอนาคตควรติดตามการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวและระบุแนวโน้มใหม่ ๆ ที่มีผลต่อการเลือกซื้ออาหารบนสายการบินราคาประหยัด ในขณะเดียวกันควรเก็บข้อมูลควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่มเพื่อช่วยสะท้อนมิติทางอารมณ์และประสบการณ์การบริโภคที่ซ่อนอยู่ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดใหม่ ๆ ในการวิจัย รวมถึงการเชื่อมโยงกับความยั่งยืนซึ่งงานวิจัยในอนาคตควรพิจารณาประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน เช่น บรรจุภัณฑ์ย่อยสลายได้ การลดปริมาณขยะอาหาร และการส่งเสริมเมนูที่ดีต่อสุขภาพซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 12 คือ สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

รัชดา มงคลโรจน์สกุล. (2567). ความเต็มใจจ่ายของผู้โดยสารคนไทยต่อการเลือกบริการเสริมของสายการบินราคาประหยัดบนเส้นทางบินพิสัยกลางถึงไกล. วารสารนักบริหาร, 44(2), 63-84.

Amadeus, A. (2017). Merchandising’ 17: Trends in airline ancillaries. Retrieved October 23, 2025, from https://amadeus.com/documents/en/airlines/research-report/merchandising-17-trends-in-airline-ancillaries.pdf

Booms, B. H. & Bitner, M. J. (1981). Marketing strategies and organization structures for service firms. In Donnelly J. H. &. George W. R (Eds.), Marketing of services (pp. 47-51). New York: American Marketing Association.

Buaphiban, T. & Truong, D. (2017). Evaluation of passengers' buying behaviors toward low cost carriers in Southeast Asia. Journal of Air Transport Management, 59, 124-133. https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2016.12.003.

Buchner, A. (2010). G*Power: Users guide-analysis by design. Dussendoft: Heinrich-Heine-Universität.

Cohen, J. (1988). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences Second Edition. New York: Lawrence Erlbaum Associates.

Cronbach, L. J. (1990). Essentials Of Psychology Testing. New York: Harper & Row.

Global Market Insights. (2024). In-flight Catering Services Market Size - By Food Type, By Flight Type, By Catering Type, By Source, By Aircraft Seating Class, By Flight Duration and Forecast, 2025 - 2034. Retrieved October 23, 2025, from https://www.gminsights.com/industry-analysis/in-flight-catering-services-market

Hwang, E. et al. (2023). Airline Passengers' Willingness to Reserve Inflight Meals Online and Their Willingness to Pay for Meal Upgrades: The Case Study of U.S. Students. Sustainability, 15(10), 8071. https://doi.org/10.3390/su15108071.

Kanchanawongpaisan, S. et al. (2024). Elevating brand loyalty: Deciphering the impact of airline service quality and customer satisfaction in Bangkok's aviation industry: Case study low-cost airlines. Journal of Infrastructure Policy and Development, 8(8), 5619. https://doi.org/10.24294/jipd.v8i8.5619.

Kwak, S. G. & Park, S. H. (2019). Normality Test in Clinical Research. Journal of Rheumatic Diseases, 26(1), 5-11. https://doi.org/10.4078/jrd.2019.26.1.5.

Leon, S. & Uddin, N. (2017). Airline Ancillary Services: An Investigation into Passenger Purchase Behavior. Journal of the Transportation Research Forum, 56(1), 41-62.

Mastercard Economics Institute. (2024). Travel Trends 2024: Breaking Boundaries. Retrieved October 23, 2025, from https://www.mastercard.com/europe/en/news-and-trends/Insights/2024/travel-trends-2024-breaking-boundaries.html

Ozmec-Ban, M. et al. (2022). A review of ancillary services implementation in the revenue management systems. Promet-Traffic & Transportation, 34(4), 581-594.

Park, S. et al. (2020). Understanding the dynamics of the quality of airline service attributes: Satisfiers and dissatisfiers. Tourism Management, 81, 104163. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104163.

Razman, N. et al. (2024). Evaluating Domestic Passenger Satisfaction with In-Flight Catering Services. Asian Journal of Research in Education and Social Sciences, 6(1), 81-91.

Ren, X. et al. (2022). Differentiated pricing for airline ancillary services considering passenger choice behavior heterogeneity and willingness to pay. Transport Policy, 126, 292-305. https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2022.08.001.

Salam, A. et al. (2024). Factors Affecting Passenger Attitudes towards Low-Cost Carriers. Market Forces, 19(2), 176-204.

Sathapongpakdee, P. (2024). Industry Outlook 2024-2026: Air Transport Industry. Retrieved October 23, 2025, from https://www.krungsri.com/en/research/industry/industry-outlook/logistics/air-transport/io/air-transport-2024-2026

Škurla, B. R. et al. (2019). A REVIEW OF RECENT TRENDS IN AIRLINE ANCILLARY REVENUES. Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije, 9(1), 132-151.

Zeithaml, V. A. et al. (2018). Services Marketing: Integrating Customer Focus Across the Firm. Singapore: McGraw-Hill Education.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt)

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)